

PROPHETAE
MINORES
ANNOTATIONE PERPETUA

ILLUSTRAVIT

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLER,

THEOL. DOCT. ET LITT. OO. IN ACAD. LIPS. P. P. O.

VOLUMEN SECUNDUM.

AMOS, OBADIAS ET JONAS.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

LIPSIAE

SUMTIBUS JOH. AMBROS. BARTHII

MDCCCXXVII.

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLERI,

THEOL. DOCT. ET LITT. OO. IN ACAD. LIPS. P. P. O.

SCHOLIA

IN

VETUS TESTAMENTUM.

PARTIS SEPTIMAE,

PROPHETAS MINORES CONTINENTIS,

VOLUMEN SECUNDUM.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

LIPSIAE

SUMTIBUS JOH. AMBROS. BARTHII

MDCCCXXVII.

IN AMOSUM PROOEMIUM.

Amosus, Thecoita, vixit tempore Usiae, regis Judae, et Jeroboami II. regis Samariae [1]), aequalis Jesajae, Hoseae et Joeli. Pastoritiam vitam primo egit, nec patrem habuit prophetam, nec magistrum [2]); tum vero, quamvis ex Juda oriundus, inter Israelitas vates prodiit et divinae voluntatis interpres. Utebatur ea tempestate regnum Israeliticum sub Jeroboami II. imperio rebus maxime secundis, cum non populus modo summa tranquillitate et alta pace gauderet, sed rex quoque recuperatis aliquot urbibus, olim a regno avulsis, imperii fines latius proferret [3]). Longam vero prosperitatem rerumque omnium affluentiam augendis sceleribus criminibusque valuisse, satis arguunt nostri vatis oracula. Acriter enim in locupletes et avaros Israelitas invehitur, quibus aedium superbiam, conviviorum apparatum, et in utensilibus domorum nimium luxum (III, 15. IV, 1. 2. VI, 4. seqq.); tum et vanitatem expro-

1) Vid. I, 1. et ibi not.
2) Vid. VII, 14.
3) Cf. 2 Reg. XIV, 25. seqq.

exprobrat. Judices viros insontes opprimentes, pauperes in servitutem vendentes castigat (II, 6.). Populum reum agit intolerabilis petulantiae et in prophetas pervicaciae (II, 11. seqq. III, 10. V, 10. seqq. 21. seqq. VI, 1. VIII, 4. seqq.). Inprimis vero superstitioso peregrinorum deorum cultui deditos severe increpat (IV, 4. 5. V, 5. 21. seqq.). Quum vero nullo parcens ordini libere et fortiter scelera castigaret, poenasque divinitus immittendas praenuntiaret Amosus, eum multorum in se odium concitasse et per se credibile est, et satis apparet ex iis, quae Noster ipse ab Amazia, Bethelensi sacerdote, secum gesta narrat VII, 10—17. Offenderat sacrificulum, probabiliter ordinis sui primarium, vaticinium Amosi antegressum adversus Israeliticum regnum (Vs. 1—9.), in quo diserte sanctuariis decem tribuum, Bethelensi, Danitico aliisque, tum genti Jeroboami, regis, dira ominatus erat. Indignatus igitur Amazias seditionis et impietatis vatem insimulavit, quin et in conspirationis suspicionem adduxit apud regem, eoque nomine jus et auctoritatem sibi arrogavit, Nostrum amandandi ex Israelitico regno in Judaeam, quod Bethelense oppidum, regium sanctuarium et sedes, prophetiis suis edendis locus sit minime congruus, IV, 12—17.

Oracula a Nostro literis consignata maxima quidem ex parte in *comminationibus* versantur, videlicet inde ab initio usquo ad IX, 10., in *pro-*

missiones

missiones tamen, laetam rerum conversionem, impiis plane deletis, praenunciantes, desinunt, IX, 11 — 15. *Comminationes* partim sunt *nudae* I, 2. usque ad VI, 14., partim vero imaginibus et emblematibus *figuratae*, VII, 1. usque ad IX, 10. *Comminationes nudae* quatuor absolvuntur concionibus, quorum aliae ab aliis prooemiali formula distinguuntur 1) post generalem poenarum denunciationem emphaticis hisce expressam verbis: *Dominus e Zione rugiet, et ex Hierosolymis edet vocem suam; lugebuntque mansiones pastorum, et exarescet vertex Carmeli,* I, 2., primo finitimis gentibus, Damascenis, Vs. 3—5., Philisthaeis, Vs. 6 — 8., Tyriis, Vs. 9. 10. Idumaeis, Vs. 11. 12., Ammonitis, Vs. 13 — 15., Moabitis II, 1 — 3., ipsis Judaeae incolis, Vs. 4. 5., deinde vero Israeli, hoc est, decem tribuum regno, contra quod potissimum sua oracula directa sunt, Vs. 6 — 16., singulis propter tres praevaricationes, additamque his quartam, quae praecedentium complementum est, extrema denunciat; 2) Israelitas primo in universum, deinde vero speciatim incolas regni decem tribuum, denunciatione imminentis excidii reipublicae denuo terret, III, 1 — 15., non sine respectu ad denunciationem illam primo sermoni praemissam I, 2., coll. III, 4. 8.; 3) primo magnates, mox incolas regni Israelitici universos, propter injustitiam, idololatriam, ac in peccatis pertinaciam, comminatione poenae divinitus infligendae ad poenitentiam

excitat, IV.; 4) canit lamentum super instante utriusque regni excidio, sermone directo primo ad decem tribus V, 1 — 17., deinde vero ad cives utriusque regni, tam Judaici, quam Israelitici, conjunctim Vs. 18. usque ad VI, 14. *Comminationes emblematicae* tribus constant sermonibus: 1) imminentia Israelitis divinitus immittenda supplicia exponit, eaque primo inchoata sub imagine locustarum, VII, 1 — 3., et ignis, Vs. 4 — 6., dein consummata sub symbolo perpendiculi, Vs. 7 — 9., adjuncta narratione de actis Amosum inter et Amaziam super hac ipsa prophetia, Vs. 10 — 17., 2) finem reipublicae Israeliticae, diramque oraculorum divinorum in exilio famem, praenuntiat sub imagine fructuum aestivorum, VIII. tot.; 3) Judaico potissimum regno, sub emblemate percussarum a Deo columnarum templi, comminatur excidium, quod primo exaggerat, IX, 1 — 8., deinde restringit, additis promissionibus felicioris aliquando sequuturae aetatis, quae totius libri partem constituunt alteram, Vs. 9 — 15.

Amosum oracula, quae suum nomen prae se ferunt, ipsum literis mandasse, cur in dubium vocetur [4]), ratio idonea est nulla. Quod enim de vate nonnumquam in tertia persona sermo fit (I, 1. VII, 12. 13.), minime argumento esse, alium quen-

4) Quod factum ab Hobbesio, qui in *Leviathane* c. 33. scripsit: *Liber Amos prophetia ipsius est. An tamen ab eo scriptus sit, non apparet.*

quendam hunc librum composuisse, vix est, quod moneamus. Nemo sane dubitaverit unquam, sintne C. Julii Caesaris de bello quod cum Gallis gessit Commentariorum libri VII. ab ipsius Caesaris manu, propterea quod in iis Caesaris res gestae in tertia narrantur persona. Sed quae Noster sibi visa toto Cap. VII. item VIII. 1. 2. IX, 1. edisserit, ita de se in prima persona et αὐτοπροσώπως describit, ut eundem et vaticiniorum praeconem, et libri hujus scriptorem manifesto doceat. Idem enim vates, qui genus ac aetatem suam I, 1., divinamque ad munus propheticum vocationem et instructionem VII, 14. 15. exponit, tum ea ipsa, quae VII, 1. seqq. vidisse narrat, semetipsum literis consignasse indicat, et intercessionis suae verba refert, Vs. 2. 5., neutiquam diversus ab Amoso, aut alius ab eo judicari poterit, qui quid mente perceperit, quid responsi dederit, quam visorum explicationem edoctus fuerit, Vs. 7. 8. consignavit. Idem valet de locis VIII, 1. 2. et IX, 1. Praeterea et stylus ac sermonis habitus Amosum ipsum arguunt libri, qui ejus nomen gerit, scriptorem, quippe qui quum inter Thecuanos rusticam ageret vitam, nec haberet, unde politioris sermonis facultatem sibi compararet, dictione utitur plana et simplici, solis exornata imaginibus e rure, gregibus, desertis rebusque naturalibus aliis, petitis [5]). Quod

5) Paucos esse nostri libri Versus, in quibus non ad talia alludatur, ostendit C. G. Hase in Dissertat. inscripta: *Stilus*

Quod et Hieronymus observavit, in suis ad nostrum vatem Commentariis [6]. „Naturale est,“ inquit, „ut omnes artifices suae artis loquantur exemplis, et unusquisque in quo studio trivit aetatem, illius similitudinem proferat. Verbi gratia, qui nauta est et gubernator, tristitiam suam comparat *tempestati*, damnum *naufragium* vocat, inimicos suos *ventos contrarios* appellat: rursus prosperitatem et laetitiam, *auram placidissimam*, et *secundos* nominat *ventos*, *tranquillia maria* et *aequora*, campi simillima. E regione miles quicquid dixerit, scutum, gladium, loricam, galeam, lanceam, arcum, sagittam, mortem, vulnus et victoriam sonat. In ore Philosophorum semper Socrates et Plato, Xenophon et Theophrastus, Zeno et Aristoteles, Stoici versantur et Peripatetici. Oratores Lysiam et Hyperiden, Periclem et Demosthenem, Gracchos, Catones, Tullios et Hortensios in coelum laudibus ferunt. Poetae, si Epici sunt, Homerum atque Virgilium, si Lyrici, Pindarum et Flaccum, crebro sermone concelebrant. Cur haec dicta sunt? ut scilicet ostendamus, etiam Amos prophetam, qui pastor de pastoribus fuit, et pastor non in locis cultis ac vineis consitis, aut certe inter sylvas et prata virentia, sed in lata eremi vastitate, in qua

---

Stilus Amosi prophetae ex illius vita erutus, Hal. 1755. §. VI. seqq.

6) Ad I, 2.

qua verſatur leonum feritas, et interfectio pecorum, artis ſuae uſum eſſe ſermonibus, ut vocem Domini terribilem aeque metuendam rugitum leonum et fremitum nominaret, everſionem Iſraeliticarum urbium, paſtorum ſollicitudini et ariditati montium comparans."

Amoſus ſeorſim hisce illuſtratus eſt Commentariis:

ELIAE SCHADAEI *Commentarius in Amos prophetam*, Argentorati, 1588. in quat.

JOA. GERHARDI *Adnotationes poſthumae in prophetas Amos et Jonam* prodierunt una cum *Adnotationibus in Pſalmos quinque priores*, Jenae, 1663. et 1676. in quat.

THEODOR VAN TOLL *Uitlegginge van den Prophet Amos, waarin de Kracht der Grondwoorden, Spreekwyſen, Gewoontens van verſcheide Volkeren, en veelerley Oudheden en Geſchiedeniſſen verklaart worden.* Tot Utrecht, 1705. in quat.

Exercitatio Philologico - Theologica de vaticinio Amoſi Prophetae. Diſſertat. Praeſ. CHRIST. BENED. MICHAELIS (Reſpond. *Gottl. Aug. Weiſsbeck*), Hal. 1736. in quat.

Amos propheta expoſitus, interpretatione nova latina, quae ubique firmatur argumentis

et

et rationibus bene multis, instructus, amplissimo Commentario ex theologia Ebraea et Israelitica, ex linguarum adminiculis, ex ritibus antiquis, ex chronologia et geographia illustratus. Praemissa est praefatio, quae operis institutum percenset; paraphrasis latina, qua contextus confirmatur, theologia Amosiana ex libro Amosi composita, introductio, quae momenta vitae Amosi atque pericopas libri exponit. Accedunt in fine I. Appendix ad testimonium omnium prophetarum de Christo commune referenda. II. Appendix elenchtica, vindicans rem Christianam ex Amoso stabilitam, adversus Lipmanni Sepher Nizachon. III. Appendix critica ad Amos V, 26, versans in interpretationis datae argumentis. IV. Expositio Cap. VIII, prophetae Danielis. Cura atque studio Jo. Christoph. Harenbergii. Lugd. Batav. 1765. in quat.

Vid. J. A. Ernesti *Neue Theolog. Biblioth.* Vol. V. p. 387.

Ludov. Jos. Uhland *Annotationes ad loca quaedam Amosi inprimis historica.* Tubing. 1779. 1780. in quat.

Abweichungen der griechischen Uebersezzung [imo: *versionum veterum*] *des Propheten Amos vom hebräischen Texte, nach der Waltonschen Polyglottenbibel* (auct. J. Melch. Faber, Philologo Onoldino), in *Repertorio für bibl. und morgenl. Literatur,* P. VI. p. 288. seqq.

Ver-

Vergleichung der Londner Ausgabe der Peschito im Propheten Amos mit dem Text derselben in Ephrems des Syrers Werken, in S. F. G. Wahlii *Magazin für alte, besonders morgenländische und biblische Literatur*, P. II. p. 78. seqq.

Amos neu übersetzt und erläutert von J. C. W. Dahl. Goetting. 1795. in octon.

Amos neu übersetzt und erläutert von K. W. Justi. Leipz. 1799. in octon.

Amos übersetzt und erläutert, mit Beyfügung des Hebräischen Textes, und des Griechischen der Septuaginta, nebst Anmerkungen zu letzterem, herausgegeben von Johann Severin Vater, Doctor und Professor der Theologie zu Königsberg. Halle, 1810. in quat. Adjecta haec latina epigraphe: *Oracula Amosi, Textum et Hebraicum et Graecum versionis Alexandrinae Notis criticis et exegeticis instruxit, adjunctaque versione vernacula edidit* Joannes Severinus Vater, Theol. Doct. et Prof. in Acad. Regiomont. Hal. 1810.

A M O S.

Cap. I.

Argumentum.

Praemissa toti libro epigraphe (Vs. 1.), atque solenni indignationis divinae et vindictae exercendae denunciatione (Vs. 2.), vates minatur criminum commissorum poenas Deo daturos Damascenos (Vs. 3 — 5.), Gazanos (Vs. 6 — 8.), Tyros (Vs. 9 — 11.), Ammonitas (Vs. 12 — 15.).

1. דִּבְרֵי עָמוֹס *Verba*, effata, oracula *Amosi*, usitata inscriptionum formula, vid. e. c. Jerem. I, 1. Cohel. I, 1. עָמוֹס ab עָמַס, *portare, onerare*, significat *portatum* (ut אָמוֹן *infans, qui gestatur*, ab אָמַן, *portavit*, מָאוֹס, *quod rejicitur*, a מָאַס, *rejecit*, נָקֹד *punctatus*); scil. divina cura, coll. Jesaj. XLVI, 3., ubi Deus, eodem usus verbo, a quo Amosi nomen est, de Israelitis dicit: הָעֲמֻסִים *portati* a me *inde ab utero*, *gestati inde a matrice*. Cf. Ps. XXII, 10. 11. Est autem discrimen satis evidens inter nostrum עָמוֹס *Amos*, patremque Jesajae prophetae, אָמוֹץ, quem et ipsum LXX Graeci interpretes, una cum Vulgato Latino, Ἀμώς et *Amos*, perinde ac nostrum prophetam, extulerunt Jes. I, 1. Hieronymus in Commentario ad h. l.: „Amos propheta, qui sequitur Joelem, et est tertius duodecim prophetarum, non est ipse, quem patrem Jesajae prophetae legimus. Ille enim

enim scribitur per primam et ultimam nominis sui literam *Aleph* et *Sade*, et interpretatur *fortis* atque *robustus*; hic vero per *Ain* et *Samech*, et interpretatur *populus avulsus* [quasi esset compositum nomen ex עַם, *populus*, et מוּשׁ, *recedere*]. Mediae literae *Mem* et *Vav* utrique communes sunt. Apud nos autem, qui tantam vocalium literarum, et S literae, quae apud Hebraeos triplex est, differentiam non habemus, haec et alia nomina videntur esse communia, quae apud Hebraeos elementorum diversitate et suis proprietatibus distinguuntur." Pro verbis quae sequuntur, אֲשֶׁר הָיָה, Graecus Alexandrinus interpres posuit *οἳ* (*λόγοι*) *ἐγένοντο*, quasi אֲשֶׁר הָיוּ in Hebraeo exstaret. בַּנֹּקְדִים *Inter pecuarios*, vel, *de pecuariis.* Vox hebraea, quae praeter hunc locum semel tantum, 2 Reg. III, 4., in Codice Hebraeo occurrit, a Bocharto *Hieroz.* P. I. L. II. c. XLIV. T. p. 484. sequ. edit. Lips. recte illustratur ex Arabico نَقَدٌ, *ovis*, aut *caprae* genus deforme quidem et pumilum, sed pilis aut lanis mollibus; cujusmodi gregis *pastor* نَقَّادٌ vocatur, tum idem nomen pro pastore quovis videtur sumi. Laudato Regum libri secundi loco Moabitarum rex dicitur נֹקֵד, ubi recte Chaldaeus מָרֵי גִּתִּין, *dominus pecorum*, et Vulgatus Latinus: *nutriebat pecora multa* vertit. Eodem, quo illic, modo Chaldaeus interpretatus est et hoc loco, quasi Amos non *pastor mercenarius*, sed *pecorum dominus* fuisset. Quae Kimchii quoque est sententia, ad haec verba observantis, Amosum non dici נֹקֵד, *pecuarium*, sed בַּנֹּקְדִים, *inter pecuarios*, ut innueretur גָּדוֹל, שֶׁבַּנֹּקְדִים *magnus*, seu *primarius inter pecuarius*, divitesque pecoris. Cui interpretationi favet illud Talmudicorum doctorum effatum in Tractatu *Nedarim* fol. 38. a. et in Tractatu *Schabbath* fol. 22. a. proditum, *donum prophetiae non habitare nisi super sapiente, forti et divite.* Verum ut רוֹעֶה non *mercenarium* modo *pastorem*, sed *dominum* quoque *gregis* significat, ut Genes. IV, 2. XLVII, 3., ita vicissim נוֹקֵד *mercenarium* etiam notare potest, et hujusmodi

fuisse

fuisse Amosum, verosimile admodum sit ex Cap. VII, 14. 15.; ubi non solum gregem se pavisse, sed sycomoris quoque colligendis, tenuissimo vitae generi, operam dedisse ait. Ceterum pro בַּנֹּקְדִים Graecus Alexandrinus interpres ἐν Ἀκκαρείμ posuit. Hieronymus: „In eo loco, ubi Septuaginta transtulerunt: *in Accarim*, Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit: *in Nocedim*, quod Aquila vertit: ἐν ποιμνιοτρόφοις, id est, *in pastoralibus*. Symmachus et quinta Editio: ἐν τοῖς ποιμέσιν, id est, *in pastoribus*. Et puto propter *Daleth* et *Resch* literarum similitudinem hic quoque deceptos pro *Nocedim*, quasi *Nocerim*, et exinde *Accarim* posuisse sermonem, quamquam in principio nominis *Nun* litera nullam excusationem relinquat erroris. *Accarim* autem in praesentiarum Hebraeum esse non legi. Et qui *sterilitatem*, id est, στείρωσιν interpretantur, magis *Accaron* [עֶקְרוֹן], urbem Philisthiim, quam Accarim exprimunt, quae omnino non legitur." Patria prophetae indicatur addito מִתְּקוֹעַ, *e Thekoa*. Quamvis enim, quod Abarbenel in Prologo ad XII. Prophetas obmovet, Noster se non vocet *Thekoensem*, patronymico nomine, ut Micha *Moraschtaeum*, et Nahumus *Elkoschaeum* se vocant Mich. I, 1. Nah. I, 1.; tamen loquutio illa *e Thekoa* aequipollet patronymico nomini; plane ut fuisse dicuntur Benaias *e Cabtzela* 2 Sam. XXIII, 10., Ittaius *e Gibea* Vs. 29., Jigealus *e Zoba*, Vs. 36., et Jonas *e Gathchephra*, 2 Reg. XIV, 25., pro: *Cabtzelensis, Gibeathensis, Zobatensis, Gathchepherensis*. Est igitur ista designatio Amosi, *qui fuit inter pecuarios ex Thekoa*, plane gemina huic Jeremiae, *ex sacerdotibus qui erant in Anathoth*, Jerem. I, 1., qua patriam vatis describi, nemo dubitat. Thekoensis oppidi in libro Josuae quidem, ubi tribuum sortes describuntur, mentio facta reperitur nulla, etsi Jos. XV, 60. in Graeca Alexandrina versione comma ἐμβολιμαῖον exstat, in quo Thekoa, cum aliis decem urbibus tribui Judae diserte adscribitur, quo de additamento Alexandrini interpretis adire juvabit Relandum in *Palaest.* L. II. sub *Bethlehem* p. 643. Quidquid autem de hoc additamento sit tamen

tamen dubitari nequit, Thekoam pertinuiſſe ad tribum Judae. Etenim 1 Paral. II, 24. Aſchchur, Chezronis ex Abia uxore filius poſthumus, vocatur אֲבִי תְקוֹעַ, *pater*, hoc eſt, progenitor *Thekoae*, ſeu *Thekoenſium*, idque ea ratione uti ibidem dicuntur *pater Bethzur* Vs. 45., *pater Madmenae* Vs. 49., *pater Kiriathiearim* Vs. 50., *pater Bethlehemae* et *pater Bethgaderae* Vs. 51., quorum familiae iſta loca tenuerunt. Atqui Chezron, pater Thekoae, fuit *Judae* ex Perezo nepos, 1 Paral. II, 4. 5. Hinc 2 Paral. XI, 5. 6. Thekoa inter illas Judae commemoratur urbes, quae poſt rebellionem Jeroboami et decem tribuum a Rehoboamo communitae ſunt, et Jerem. VI, 1. compellatur cum aliis Judaici regni locis, quibus tempore Jeremiae a Babyloniis et Chaldaeis exitium imminebat. Concinit non ſolum Josephus *Antiquitt.* L. VIII. C. X. §. 1. isque *αὐτόπτης*, verum etiam Hieronymus, qui Palaeſtinae loca et ipſe coram obiit, dum in *Prologo* ad Amoſum oppidum hoc ſcribit *ſex millibus ad meridianam plagam abeſſe a ſancta Bethlehem, quae mundi genuit Salvatorem:* itemque in *Commentario* ad Jerem. VI. *Thecuam quoque*, inquit, *viculum eſſe in monte ſitum, et duodecim millibus ab Hieroſolymis ſeparatum, quotidie oculis cernimus.* Confirmat hunc loci ſitum ab Hieronymo indicatum, quod 2 Paral. XI, 5. 6. Thekoa recenſetur una cum *Bethlehem*, *Etam*, aliisque urbibus, haud dubie in tribu Judae et ad auſtrum Hieroſolymae ſitis; et quod Joſaphatus rex Ammonitis, Moabitis, Idumaeis, Syrisque, ab auſtro in Judaeam irrumpentibus, caſtraque metatis apud Chazazonthamar ſeu Engedi, ad ſinum auſtrinum lacus Asphaltitae 2 Paral. XX, 2. obviam cum exercitu ivit, primo quidem לְמִדְבַּר תְקוֹעַ, *in eremum Thekoae*, Vs. 20., et hinc porro ad *adſcenſum Ziz deſertaque Jeruel* Vs. 16., quae loca proin cis lacum Asphaltitem, ad littus ejus occidentale, medio fere itinere inter Hieroſolymam a borea, et Engedi ab auſtro, ſita fuiſſe oportet. Nulli igitur audiendi ſunt, qui Thekoam cum Kimchio in tribu *Aſer*, vel cum Abarbenele in *Benjamine* ponunt.

Cf.

Cf. de hac urbe libr. noſtr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 295. Ceterum Thecoenſi oppido contiguum fuit deſertum, quod 2 Paral. XX, 20. מִדְבַּר תְּקוֹעַ *deſertum Thekoae*, et 1 Maccab. IX, 33. ἡ ἔρημος Θεκωέ nominatur, pars haud dubie majoris illius deſerti, quod vel eminenter in deſcribendis finibus Judae הַמִּדְבָּר, *deſertum*, vel מִדְבַּר יְהוּדָה *deſertum Judae* audit, quodque ad occidentem lacus Asphaltitae ſitum eſt, Joſ. XV, 61. Jud. I, 16., utpote cujus partes, obſervante Relando in *Palaeſt.* p. 375. a vicinis locis alia aliaque acceperunt nomina, ut ſunt *deſertum Maon* 1 Sam. XXIII, 2., *deſertum Ziph*, ibid. Vs. 14., *deſertum Engedi* 1 Sam. XXIV, 2., et *deſertum Jeruel* 2 Paral. XX, 16. Jam vero deſerta Palaeſtinae paſcualia ſunt, et alendis gregibus apta, unde clarius intelligitur, quid hoc ſit, quum Noſter fuiſſe dicitur *inter pecuarios ex Thekoa.* Hieronymus in Prologo ad Commentarium in hunc librum: „Ultra [hoc eſt, ad meridiem Thekoae] nullus eſt viculus, ne agreſtes quidem caſae et furnorum ſimiles, quos Afri vocant *mapalia.* Tanta eſt eremi vaſtitas, quae usque ad mare rubrum, Perſarumque et Aethiopum atque Indorum terminos dilatatur. Et quia humi arido atque arenoſo nihil omnino frugum gignitur, cuncta ſunt plena paſtoribus, ut ſterilitatem terrae compenſent pecorum multitudine. Ex hoc numero paſtorum Amos propheta fuit." אֲשֶׁר חָזָה *Quae* verba (דִּבְרֵי) *vidit*, mentis intuitu, phantaſiae ſuae divinitus oblata; i. e. quae prophetavit; cf. Jeſaj. I, 1. et ibid. not. עַל־יִשְׂרָאֵל *Super Iſrael*, latiſſime accepto; nam poſt vaticinia contra populos vicinos, usque ad II, 3., primo nominatim contra Judam, Vs. 4. 5., ac Iſraelitici regni tribus Vs. 6. ſeqq. prophetat; poſthac vero vaticinatur quidem inprimis contra decem tribus, inter quas per aliquod tempus verſatus eſt (VII, 10. ſeqq.), ita tamen, ut Judaicum regnum, propter paria crimina, ſubinde conjungat, ut III, 1. VI, 1. בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה *In diebus Uſiae, regis Judae*, qui ſequenti Iſraelitico regi coaevus fuit, 2 Reg. XV, 1. ſeqq. et 2 Paral. XXVI. tot. וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ

מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל *Et in diebus Jeroboami, Joasi filii, regis Israelis*, Jeroboami igitur secundi, quem adpositum patris nomen a Jeroboamo primo, Nebati filio, qui Israeliticum regnum condidit, distinguit. Ejus res gestae leguntur 2 Reg. XIV, 23 — 29. Quum autem Usias anno vigesimo septimo Jeroboami II. regnare occoeperit (2 Reg. XV, 1.), Jeroboamus vero in universum annos quadraginta et unum regnaverit (XIV, 23.), igitur, si demas priores XXVII annos regni Jeroboami, remanebunt ei ad minimum XIV anni, quibus quum Usias Judaico, ipse Israelitico regno praefuit. Et inter hos XIV annos, quibus una Usias et Jeroboamus regnaverunt, constringenda videntur Amosi oracula hoc libro literis consignata. Hieronymus: „Quando apud Assyrios urbesque Ciliciae regnabat Sardanapalus, de quo insignis Orator: *Turpior*, inquit, *vitiis quam nomine*. Et apud Latinos Procas Silvius, cui Amulius, expulso Numitore germano, successit in regnum. Quo interfecto, congregata pastorum et latronum manu, Romulus sui nominis condidit civitatem." שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ *Biennio ante terrae motum*, de quo tacent Regum et Paralipomenorum scriptores, neque ejus alibi ulla mentio nisi Zachar. XIV, 5. his verbis: *Fugietis per vallem montium meorum*, cet. *fugietis, inquam, quemadmodum fugistis propter terrae motum tempore Usiae, regis Judae*. Ex quo loco colligitur, primo quidem, fuisse illum terrae motum horribilem, deinde vero, memoriam ejus inde ab Usiae temporibus, usque ad reditum e Babylonico exilio, ac adeo usque ad aetatem Zachariae prophetae, integram ac veluti recentem, sive ex orali traditione, sive ex monumentis historicis mansisse. Sed de anno illius terrae motus nihil traditur. Sunt quidem, qui eodem illum temporis articulo accidisse putent, quo Usias templum ingressus, sacerdotium sibi ambitiose arrogavit, eaque propter lepra percussus est, 2 Reg. XV, 2. 2 Paral. XXVI. In quorum numero antiquissimus est Josephus *Antiqq.* L. IX. c. X., et post eum Hebraei illi, de quibus Hieronymus ad h. l.: „Hic est Ozias, rex Judae, cognomento

mento Azarias, qui indebitum ſibi ſacerdotium vindicare conatus, lepra percuſſus in fronte eſt, quando iram Domini non ſolum poena ejus, qui ſacrilegus fuit, ſed et terrae motus oſtendit, quem Hebraei tunc accidiſſe commemorant." Quibus accedunt Jarchi, Aben-Eſra et Kimchi. Et res foret in vado, ſi quidem certo conſtaret, hunc ipſum terrae motum eſſe, quem Jeſajas VI, 4. his verbis commemoraverit: *commoti ſunt poſtes templi.* Sic enim iſte terrae motus anno demum illo, quo Uſias mortuus eſt, eveniſſet, coll. ibid. Vs. 1. Sed miſcent Hebraei quae diverſa videntur, uti in ſe, ſic temporum rationibus; videlicet ingreſſum Uſiae in templum, terrae motum, et Jeſajae viſionem ecſtaticam, qua templi poſtes ob Seraphorum clamores contremiſcere conſpicatus eſt; quae tria eodem pertinere, nemo afferat, quum ipſe Aben-Esra ad h. l. fateatur, *hypotheſin hanc probari non poſſe ex Scriptura, ſed traditione niti.* Ea vero quam ſit parum certa, inter omnes ſatis conſtat.

---

2. Totius vaticinii prooemium, complectens quoddam quaſi compendium comminationis, non modo contra Iſraelem, ſed ceteras quoque nationes, quibus devaſtationem denunciat. יְהוָה מִצִּיּוֹן *Jova e Zione* . . . . וּמִירוּשָׁלַםִ *et ex Hieroſolymis*, ubi erat templum, et Jovani cultus ſedes, „ut doceret," inquit Hieronymus, „Deum non in Iſrael urbibus, id eſt, in Bethel et Dan, ubi erant aurei vituli, nec in metropoli Samaria et Jezrael, ſed in vera religione verſari, quae illo tempore colebatur in Sion et Jeruſalem." יִשְׁאָג *Rugiet*, ad inſtar leonis, cujus terribili voce cuncta terrentur animantia, III, 8. Significat, Jovam, cujus numen Hieroſolymis colitur, velut leo gregibus rugitu, ſic gentibus mox nominandis irae ſuae demonſtratione ingentem incuſſurum terrorem, quem ſtrages certiſſima regionum pariter et incolarum ſequatur, aut comitetur potius. Comparationem a leonis rugitu deſumtam Hieronymus, cujus verba in Prooemio p. 6. adduximus, repetit ex vitae genere,

genere, quo Amosus usus est, quippe qui gregum pastor in vastis desertis plerumque versatus sit, in quibus leonum rugitus frequens. Verum et alii prophetae ad exprimendam summam Dei indignationem, qua commotus regioni alicui vastationem inducit, eadem similitudine utuntur, vid. e. c. Jerem. XXV, 30. Joel IV, 16. יִתֵּן קוֹלוֹ *Edet vocem suam*, quod et infra III, 4. verbo *rugiet* respondet. Cf. 2 Sam. XXII, 14. יַרְעֵם *Tonat e coelis Jova*, וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ, *et Altissimus edit vocem suam.* וְאָבְלוּ *Ita ut lugeant*, IX, 5., i. e. tristi adspectu sint propter horrendam sui desolationem ac incolarum stragem. Cf. Jerem. XII, 11. אָבְלָה נְשֵׁמָה *Luget desolata* terra. Vid. et Joel I, 12. נְאוֹת הָרֹעִים *Mansiones pastorum*, pascua illa laeta, a pastoribus frequentata, Ps. XXIII, 2. Intelliguntur regiones et fertilitate sua et incolarum multitudine florentes. Cf. Jerem. XXXIII, 12. נְוֵה רֹעִים מַרְבִּצִים צֹאן *Mansio pastorum recubare facientium greges.* וְיָבֵשׁ *Et exarescet*, cf. Joel I, 12. רֹאשׁ הַכַּרְמֶל *Caput*, vertex (IX, 3.) *Carmeli.* „Duo sunt," inquit Hieronymus, „montes, qui vocantur hoc nomine. Alter in quo fuit Nabal Carmelus, maritus Abigail [1 Sam. XXV, 5.], ad australem plagam. Alter juxta Ptolemaidem, quae prius vocabatur Acho, mari imminens, in quo Elias propheta flexis genibus pluvias impetravit [1 Reg. XVIII, 19. 20. 42.]. Si ergo de Chermel dicit, in quo habitavit Nabal, magis pastorum gregibus convenit, quia est juxta solitudinem. Sin autem de illo, qui vicinus est littori; ad reges et superbiam pertinet regum Israel, quos, imminente captivitate, instar montium desertorum dicit esse vastandos." Sed Carmelum illum, cujus 1 Sam. XXV, 5. nec non Jos. XV, 55. mentio fit, Eusebius et Theodoretus negant montem fuisse, sed vicum quendam afferunt ad australem Hierosolymorum plagam, illorum aetate eodem, quo olim, nomine appellatum. Vid. Relandi *Palaest.* p. 695. Praestat igitur, celebrem illum montem Carmel h. l. intelligere, australem ad occidentem tribus Ascher terminum, qui laetis pascuis abundabat (cf. Jerem. L, 19. *Depascet Carmelum et Basanem*), lau-

laudaturque a fertilitate ſua plurimum Jeſaj. XXXV, 2. *Deſertum laetabitur, quia gloria Libani, et decor Carmeli et Saronis ei dabitur.* Vid. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. I. p. 102. Acceditque hoc Carmelo accepto major ſententiae vis: ipſius quoque Carmeli, montis paſcuoſi et fertiliſſimi, vertex, Jova indignante, exareſcet. Ita et Jerem. IV, 26. וְהִנֵּה הַכַּרְמֶל הַמִּדְבָּר *en! Carmelus in deſertum* eſt redditus. Chaldaeus poſterius hujus Verſus hemiſtichium figurate dictum putat et hoc modo expouit: וְיִצְדוּן מְדוֹרֵי מַלְכַיָּא וְיֶחֱרַב תְּקוֹף כַּרְכֵּיהוֹן *et deſolabuntur habitacula regum, atque deſertum fiet praeſidium arcium illorum.*

3. כֹּה אָמַר יְהוָֹה *Ita* enim *dixit Jova.* Generale illud oraculum Vs. 2. explicat nunc propheta ſpeciatim ac distributive cum appellatione ad varias gentes. עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל־אַרְבָּעָה *Propter tria peccata Damaſci, imo propter quatuor,* propter tam multa et gravia a Damaſcenis commiſſa peccata. Subaudiunt quidam *dixi,* ſcilicet quae Vs. 4. et 5. ſequuntur. Verum poſſunt haec commodius cum proximo לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ connecti, nulla ſtatuta ellipſi, vid. infra. De דַמֶּשֶׂק vid. not. ad Jeſaj. XVII, 1. Verba *propter tria peccata Damaſci et propter quatuor* ſuut, qui ita capiant: tria delicta Damaſci, etſi vindictam meruiſſent, tamen a me condonata fuiſſent, ſed quia quartum quoque addiderunt, adeoque peccatorum ſuorum menſuram penitus impleverunt, non poſſum non ipſos punire. At Lightfoot in *Chronol.* (*Opp.* Vol. I.) p. 95. ſic interpretatur: *propter tres* etc., ſed ſpeciatim *propter quartam,* collata ſimili phraſi Proverb. XXX, 15. 18. 21. Ita quoque Hieronymus explicat, ſecundum quem ſenſus hic eſt: „Si ſemel meum eſſet populum proſequutus, aut ſecundo, darem veniam; nunc vero, cum tertio et quarto crudelis exſtiterit, ut captivam multitudinem plauſtris ferreis tereret, nonne debeo eum plagis corripere?“ Verum haec numerorum *trium* et *quatuor* conjunctio, repetita Vs. 6. 9. 11. 13. II, 1. 4. 6., et ſimiles phraſes *duo* et *tria,* Job. XXXIII, 29., *tria* et *quatuor*

tuor Prov. XXX, 15. 18. 21., *fex* et *feptem* Prov. VI, 16. Job. V, 19., *feptem* et *octo*, Cohel. XI, 2., per fynecdochen *multitudinem* defignant. Cf. not. ad Job. V, 19. Sic apud HOMERUM Ulyffes horrenda tempeftate agitatus in mari *Odyff.* E. 306.

> Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἳ τότ' ὄλοντο
> Τροίῃ ἐν εὐρείῃ.

Quem locum VIRGILIUS imitatus eft *Aeneid.* I. 94. feq.

> — — *O terque quaterque beati,*
> *Queis ante ora patrum, Trojae fub moenibus altis,*
> *Contigit oppetere!*

HORATIUS *Carmin.* I. Od. 31.

> *Diis charus ipfis, quippe ter et quater*
> *Anno revifens aequor Atlanticum.*

Jufto argutior hic KIMCHI, qui *ter* et *quater* proprie intelligendum putat, et locum noftrum ita exponit: „Diffimulavi, inquit Deus, et non punivi Damafcum propter tria peccata, quae contra Ifraelem commifit, primo quidem, tempore Baafae, regis Ifrael, tum tempore Achabi (fub Joramo, Achabi filio, pugnatum quidem a Syris fuit in Ifraelitas, fed ejus pugnae nulla ratio habetur, propterea quod Syri tunc cladem acceperant ab Ifraelitis), porro tempore Joachazi, filii Jehu, quod relatum 2 Reg. XIII, 7. his verbis: *Quoniam perdidit eos rex Syriae, reddiditque eos tanquam pulverem ad triturandum.* Sed quartum peccatum iis non remittetur, quod Ahafi temporibus perpetrarunt, dum una cum Ifraelitis in Judaeam irruperunt. Tunc poenas pendenrunt de omnibus. Nam cepit rex Affyrius Damafcum, et deportavit Syros Ciram, regemque ipforum, Rezinum, interfecit." Verum exempla fupra allata fatis probant, in iftiusmodi numerorum compofitionibus fecundum numerum addi ad totum numerum exaggerandum. לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ *Non convertam*, avertam, *illud*, quod mox dicturus fum, Vs. 4. 5. Poenas, inquit, quas propofitum mihi fumere de illis, non avertam, non revocabo; fed certiffime decretum meum

exſequar. Cf. Num. XXIII, 20. וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה *Benedixit* Deus, *nec avertam illud*, non irritum faciam. Recte Chaldaeus noſtra verba reddidit: לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן *Non condonabo illis*. Ceterum ſuffixum in אֲשִׁיבֶנּוּ Lightfoot l. c. refert ad קוֹלוֹ, *vocem ſuam*, Vs. 2. עַל־דּוּשָׁם *Propter triturare eorum*, i. e. propterea quod trituraverunt Galaaditas inſtar frumenti, quod tribulis ferreis ſubjectum Orientales excutiunt. Erat hoc inter diriora ſupplicia, vid. Jud. VIII, 7. 16. 2 Sam. XII, 31. coll. 1 Paral. XX, 3. 2 Reg. XIII, 7. Proverb. XX, 26., et factitatum in Iſraelitis fuerat ab Haſaele et Benhadado, quorum proinde mentio ſit ſpeciatim Vs. proximo, coll. 2 Reg. X, 32. 33. XIII, 3. 4. בַּחֲרֻצוֹת הַבַּרְזֶל *Cum tribulis ferreis*. Hieronymus: „Pro *tribulis*, quae Hebraice appellantur *Arſoth*, et a Theodotione translatae ſunt *rotae ferreae*, quae nos *plauſtra ferrea* interpretati ſumus, Septuaginta tranſtulerunt: *ſerris ferreis* [πρίοσι σιδηροῖς]. Eſt autem genus plauſtri, quod rotis ſubter ferreis atque dentatis volvitur, ut, excuſſis frumentis, ſtipulam in areis conterat, et in cibos jumentorum propter foeni ſterilitatem paleas comminuat." Cf. not. ad Jeſaj. XXVIII, 27. et quos ibi laudavimus. אֶת־הַגִּלְעָד *Gileadem*, i. e. transJordaneuſes Iſraelitas, Rubenitas, Gaditas, ac dimidiam tribum Manaſſis, cf. Vs. 13. Chaldaeus: *incolas terrae Gilead*.

4. וְשִׁלַּחְתִּי *Ideo*, inquam, *miſſurus ſum*. Praefixum ו hic emphaſin quandam habet, ut Geneſ. III, 5. וְנִפְקְחוּ *Quod tunc aperientur*. Et Geneſ. XVII, 14. וְנִכְרְתָה *Ea*, anima, *exſcindetur*. Ita nexus cum particula cauſſali עַל Vs. 3. ſatis eſt evidens. אֵשׁ *Ignem*, aliqui intelligunt *bellum*, ut Pſ. LXXVIII, 63. בַּחוּרָיו אָכְלָה־אֵשׁ *Juvenes ejus devoravit ignis*. Aut *hoſtes*, ut Jerem. XLVIII, 45. אֵשׁ יָצָא מֵחֶשְׁבּוֹן *Ignis exivit e Hesbona*, וְלֶהָבָה *et flamma e Sichonitis, quae fines Moabi comedet*. Sed nil obſtat, quo minus h. l. אֵשׁ intelligamus proprie de ignis flamma ab hoſtibus belli furore incenſa, qua urbes conſumuntur et vaſtantur. Idem repe-

repetitur Vs. 7. 10. 12. 14. II, 2. 5. בְּבֵית חֲזָאֵל *In domum* palatium, *Hafaelis*, qui poſt Ben-Hadadum I. in Syria regnavit, vid. 2 Reg. VIII, 15. coll. Vs. 7. 12. וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת *Qui conſumet palatia*, Vs. 7. 10. 11. 14. II, 2. 5. בֶּן־הֲדָד *Benhadadi*, ſecundi ejus nominis regis Syriae, Haſaelis filii, 2 Reg. XIII, 3., i. e. magnifica quaeque Damaſci palatia, per ſynecdochen partis inſignioris pro toto. Repetita haec comminatio Jerem. XLIX, 27. Nominantur autem inprimis *Hafaelis* et *Benhadadi* palatia, non modo in antanaclaſi ad culpam, qua duo iſti reges in Iſraelitas immaniter ſaevierant, coll. not. ad Vs. 3. item 2 Reg. VIII, 7. XIII, 3. 24., verum etiam, quod Damaſcus illorum tempore inprimis aucta ornataque multis operibus eſſet, evecta proin, ut videbatur, ad ſummum felicitatis faſtigium. Hieronymus: „Dat intelligentiam, quod Azael, regnantibus Ozia et Jeroboam, jam in Syria mortuus erat, et ei in regnum ſucceſſerat filius ſuus Benadad, a quo omnes poſtea reges Aram, id eſt Syriae et Damaſci, Benadad vocabulum poſſederunt. Unde pulchre non dixit: *mittam ignem in Azael*, ſed, *in domum Azael*, id eſt, in domum ejus regiam, cui Benadad filius eo tempore praeerat."

5. וְשָׁבַרְתִּי בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק *Confringam vectem*, ſ. vectes *Damaſci*. Eſt autem *vectis* proprie inſtrumentum, quo portas urbium, aut januas aedium adverſus vim muniunt, et ingredi volentes arcent. Unde illud ſequitur, eo effracto patere faciliorem introitum in urbem domumve. Innuit ergo, ſe patefacturum hoſtibus aditum in Damaſcum, ut in ea agant pro libidine. Aut *vecte* per ſynecdochen ſignificat quamvis munitionem, hoc ſenſu: faciam, ut Damaſcus, licet ſit munitiſſima, tamen ab hoſtibus capiatur. Chaldaeus poſuit תְּקוֹף, *robur*. Ita et Jeſaj. XLV, 2. *Oſtia aenea diffringam*, וּבְרִיחֵי בַרְזֶל אֲגַדֵּעַ *et vectes ferreas convellam*. Atque de expugnata Babylonia Jerem. LI, 30. נִשְׁבְּרוּ בְרִיחֶיהָ *Effracti ſunt vectes ejus*. De Hieroſolyma vaſtata Thren. II, 9. *Peſſumdatae ſunt portae ejus*, אִבַּד וְשִׁבַּר בְּרִיחֶיהָ *Perdi-*

Perdidit (*fregitque* hostis *vectes ejus*. וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב *Et exscindam habitantem*, habitatores, ut Vs. 8. מִבִּקְעַת־אָוֶן *E valle Aven*, i. e. Syria Damascena, inter Libanum et Antilibanum comprehensa, בִּקְעַת הַלְּבָנוֹן, *vallis Libani* etiam dicta, Jos. XI, 17., sicut et *κοῖλον πεδίον*. *campus concavus*, apud Strabonem, itemque Ἀμύκη, id est, עֵמֶק, *vallis*, apud Polybium L. V. a situ inter montes dicitur. Vid. Bocharti *Geograph. Sacr.* L. II. C. 6. 8. Plura vid. in *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. I. P. II. p. 236, et 302. not. 16. Ceterum אָוֶן ut nomen proprium retinuerunt LXX, Chaldaeus et Syrus. Hieronymus vero pro appellativo cepit; dum verba nostra vertit: *et disperdam habitatores de campo idoli*. „*Campum* autem *idoli*," inquit in Commentario, „quod Hebraice dicitur *Aven*, et Septuaginta et Theodotio interpreteti sunt Ὤν, Symmachus et Quinta Editio transtulerunt *iniquitatem*, Aquila ἀνωφελοῦς, id est, *inutilem*, ut ostenderet vana idolorum auxilia, quum populus Damasci, Assyrio veniente, capietur." Ita Hos. X, 5. pro *Bethele* ponitur בֵּית אָוֶן, *domus iniquitatis*, seu *idolorum*, ut denominatione simul regionis culpa notaretur, quemadmodum Babylonia Jerem. L, 38. אֶרֶץ פְּסִלִים, *terra sculptilium*, vocatur. וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט *Et tenentem sceptrum*, Vs. 8., i. e. principes, et regem inprimis, qui apud Homerum simili ratione σκηπτοῦχος, *sceptritenens*, appellatur. Hinc שֵׁבֶט Genes. XLIX, 10. pro imperandi et judicandi potestate ponitur. Et Chaldaeus recte שַׁלִּיטָן, *dominator*, vertit. מִבֵּית עֶדֶן Exscindam *e domo Eden*, quod est hodienum nomen regionis et vici Libani in valles Coelesyriae descendere incipientis. Vid. La Roque *Voyage de Syrie et du mont Liban* p. 195. seqq., et Steph. Schulzii Itinerarium, cui titulum fecit *Leitungen des Höchsten*, T. V. p. 458., nec non J. D. Michaelis *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 1838. seq. Cf. libr. nostr. paulo supra laudat. Vol. I. P. II. p. 290. Grotio עֶדֶן videtur is esse Syriae locus, qui Ptolemaeo Παράδεισος nominatur. Hieronymus et hoc nomen appellative reddidit: *de domo voluptatis*. וְגָלוּ *Et exulabunt*, ut 2 Reg. XVII, 23.

וַיִּגֶל

וַיִּגֶל *Et exulavit Israel e terra sua in Assyriam*, XXV, 21. וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַרְמָתוֹ *Exulavit Juda e terra sua.* עַם־אֲרָם *Populus Aram* i. e. Syri. קִירָה *Kiram*, „nomen regionis in solis occurrens scriptoribus Hiskiae coaevis, quae eo tempore Assyriis paruisse videtur: in eam enim deducunt victos Damascenos 2 Reg. XVI, 9., populusque *Kir* in exercitu Assyriorum est Jes. XXII, 6. Mihi quidem verisimillima ac prope certa eorum sententia, qui regionem ad Cyrum fluvium, Araxi mixtum, inque mare Caspium illabentem, intelligunt, id vero est, Iberiam. In hunc usque diem nomen suum *Kur, Kura, Kiir*, retinet, de quo vide *Büschings Magazin* T. X. p. 420." J. D. MICHAELIS *Supplemm.* p. 2191. Cf. libr. nostr. modo citat. Vol. I. P. II. p. 102. Male Hieronymus *Cyrenem*, Africae borealis regionem, Aegypto finitimam, intellexit („et populus Syriae," inquit, „in fines Aegypti ultimos transferetur"), quae Assyriis numquam paruit. אָמַר יְהוָה Hoc *dicit*, minatur, *Jova*, a quo quid decretum est, certissime eveniet; Vs. 8. 15. II, 3. cf. Jesaj. I, 20. Ezech. XI, 8.

6. עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי Vid. not. ad Vs. 3. עַזָּה *Gazae*, urbis maritimae Philisthaeorum, cujus mentio facta Jos. X, 41. XI, 22. A Judaeis expugnata legitur Jud. I, 18., et diu post a Pharaone, Jerem. XLVII, 1. 5., tandem ab Alexandro Magno eversa, ut docet STRABO *Geograph.* L. XVI. Hinc ἔρημος dicta Act. VIII, 26. Instaurata postmodum et munita hodienum superstes; vid. BÜSCHING's *Erdbeschreib.* T. XI. Vol. I. p. 451. edit. tert. et libr. nostr. supra citat. Vol. II. P. II. p. 384. seqq. Ponitur autem hic et Vs. 7. per synecdochen pro omnibus *Philisthaeis*, in quorum civitatibus facile principem tenebat locum, coll. Vs. 8. Cf. Jerem. XLVII, 1. Zeph. II, 4. 5. Zachar. IX, 5. לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ *Non avertam illud*, vid. not. ad Vs. 3. עַל־הַגְלוֹתָם Videlicet (quod quarta et praecipua ipsorum praevaricatio est) *quod captivam* ex patria sua *abduxerunt*, occupatis abductorum sedibus. Factum hoc est inprimis sub Ahaso, cujus tempestate

ſtate Philiſthaei cum Edomitis urbes Judaicas invaſerunt, 2 Paral. XXVIII, 17. 18., et graviter adflixerunt, Jeſ. IX, 11. XIV, 29. ibidemque not., quamvis et antehac, tempore Jorami, qui cum Edomitis itidem bello implicitus fuit (2 Reg. VIII, 20. ſeqq.), ſimile quid feciſſe potuerint, coll. 2 Paral. XXI, 16. 17. *Excitavit Jova adverſus Joramum animos Philiſthaeorum et Arabum, qui facta impreſſione in Judaeam, praeter omnes in domo regis inventas facultates, etiam ejus filios et uxores abduxerunt.* גָּלוּת שְׁלֵמָה *Captivitatem* (h. l. captivam Iſraelitarum turbam) *integram*, Vs. 9., i. e. ingenti et pleno quaſi numero, nullo aetatis vel ſexus discrimine habito, quemadmodum Jeremias XIII, 19. הָגְלָת יְהוּדָה כֻּלָּה הָגְלַת שְׁלוֹמִים *deportabitur Juda integra, deportabitur perfecte*, integre. Sic Deut. XXV, 15. אֶבֶן שְׁלֵמָה eſt *pondus integrum*. Chaldaeus h. l. גָּלוּ שְׁלֵמָא, et Syrus ܫܒܝܬܐ ܡܫܠܡܬܐ vertit, quod utrumque *deportationem integram* denotat. Jarchi quoque גָּלוּת שְׁלֵמָא deportationem talem eſſe ait, qua nullus evadit. Nec aliter reliqui Hebraei interpretes. Hieronymus: „Pro *captivitate perfecta* Septuaginta *captivitatem Salomonis* [αἰχμαλωσίαν τοῦ Σαλωμών] interpretati ſunt, verbum Hebraicum *Salma*, quod ſignificat *perfectam*, atque *completam*, nomen *Salomonis* aeſtimantes. Denique Aquila ἀπηρτισμένην tranſtulit, et ἀναπεπληρωμένην, Symmachus et Theodotio τελείαν, quod non *Salomonem*, ſed *perfectam* ſignificat atque *completam*, ut nullus remanſerit captivorum, qui non ſit traditus Idumaeis.“ Quod vero ad Graecae verſionis ſenſum attinet, Theodoretus Judaeorum captivos vocari exiſtimat τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλωσίαν, ἀπὸ τοῦ περιφανοῦς καὶ περιβλέπτου βασιλέως τὸ λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον ἐπιδεικνὺς τοῦ λαοῦ. Cyrillus vero *captivis Salomonis* intelligit colonias a Salomone collocatas, quas Philiſthaei deportaverint: Γέγονε μὲν γὰρ εὐσθενίστατος καὶ παναλκὴς βασιλεὺς ὁ Σαλωμὼν, κατεκράτησε δὲ οὕτω τῶν περιοίκων ἐθνῶν, ὡς καὶ πολλὰς παρ᾽ αὐτοῖς ἀναδείμασθαι πόλεις, καὶ ἐν αὐταῖς ἱδρύσαι τὸν Ἰσραὴλ,

Ἰσραὴλ, δόντος αὐτῷ τοῦ Χιράμ (2 Chron. XVIII; 1. 2. 3.). Συμφραξάμενοι τοίνυν τοῖς ἐκ τῆς Ἰδουμαίας Γαζαῖοι τε καὶ Ἀζώτιοι, καὶ οἱ λοιποὶ ταύτας που τὰς πόλεις ἀνῃρήκασι, τὰς ὠνομασμένας τοῦ Σολομῶν, ὡς μηκέτι μὲν αὐτὰς ὑπὸ τὸν Ἰούδα κεῖσθαι βασιλείαν, ἀπονενημῆσθαι δὲ ὥσπερ τοῖς Μωαβιτῶν ἀνοσίοις καθηγηταῖς. GROTIUS שְׁלֵמָה *pacificam* vertit, coll. Genef. XXXIV, 21. הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ *Viri illi pacato erga nos animo funt,* quafi hoc dicat vates, Judaeos, qui nihil Philifthaeis nocuerant, ab ipfis venditos effe Idumaeis, quafi bello captos. לְהַסְגִּיר *Ad tradendum* eos *conclufos,* five ad necem, five ad fervitutem, Pf. XXXI, 9. et ibi not., 1 Sam. XXIII, 11. 12., infra VI, 8., ficut et Graecis iidem Philifthaei captivos Judaeos viliffima mercede vennndederunt, Joel VI, 4. coll. ibid. Vs. 3. 6. לֶאֱדוֹם *Idumaeis,* Judaeorum infeftiffimis hoftibus, coll. Vs. 9., maxime vero Vs. 11. Auget crimen a propofito ac fine Gazaeorum, five Philifthaeorum. Ideo, inquit, transtuliftis Judaeos f. Ifraelitas, ut eos Idumaeis, hoftibus maxime infenfis, proderetis. Crudele eft, aliquem e folo patrio transferre; crudelius, quem transtuleris, hoftibus quos infeftiffimos habet, tradere.

7. וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ Vid. not. ad Vs. 4. בְּחוֹמַת עַזָּה *Intra murum Gazae,* ut Jerem. XLIX, 27. וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת דַּמֶּשֶׂק *Accendam ignem intra muros Damafci.*

8. וְהִכְרַתִּי *Infuper exfcindam,* Vs. 5. Propheta, ne Vs. 6. de folius Gazae, fed univerforum Philifthaeorum peccatis egiffe videatur, distributive nunc fingulis et potioribus urbibus eorum excidium denunciat, Vs. 7. et 8., quinta tamen, Gath (1 Sam. VI, 17.) omiffa: cauffam reddit KIMCHI, quod illa regum Judae effet, Philifthaeis a Davide erepta, 1 Paral. XVIII, 1. coll. 2 Sam. VIII, 1. יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד *Habitatores ex Afchdod,* urbe Philifthaeorum munita (Jof. XI, 22.), in ultimis Palaeftinae et Judaeae finibus Aegyptum verfus, prope mare fita, Jof. XV, 46. 47. Vide de hac urbe et ceteris, quae hic memorantur, Philifthaeorum urbibus, *Handb.*

Handb. der bibl. Alterthumsk. Vol. II. P. II. p. 373. feqq. et p. 369. feqq. וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט Vid. not. ad Vs. 5. מֵאַשְׁקְלוֹן *Ex Afcalone,* urbe regia Philifthaeorum (Jof. XIII, 3.), in regione tribus Judae fita, Jof. XV, 45. Sed Judic. I, 18. legitur, tribum Juda cepiffe Askalonem, Gazam, et Ekronem. Memoratur et Judith. III, 2. et 1 Maccab. XI, 60. וַהֲשִׁיבוֹתִי *Et convertam,* vid. not. ad Jefaj. I, 25. Coccejus: „*itentidem inferam.*" Jarchi: „iteratis vicibus percutiam." Cf. Jerem. VI, 9., ubi hofti acclamatur poft factam in Ifraelitis racemationem: הָשֵׁב יָדְךָ *reverti fac manum tuam,* i. e. iterum iterumque refer manum tuam, refectis botris plenam. יָדִי *Manum meam,* i. e., Chaldaeo vertente, *plagam potentiae meae,* ut Jef. I, 25. עַל־עֶקְרוֹן *Super Ecron,* una e quinque Philifthaeorum urbibus, Judae attributa, 1 Sam. VI, 17. Jof. XV, 45. וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית פְּלִשְׁתִּים *Et peribunt reliquiae Philifthaeorum,* qui ex priftinis hoftium incurfionibus reliqui fuerint, cf. not. ad Ezech. XXV, 16., nec non Jerem. XXV, 20. XLVII, 4. Sed Hieronymus: „*Et peribunt reliqui Philifthiim,* quos aut Geth civitatem, aut omnes vicos, qui fupradictis urbibus fubjacent, debemus intelligere."

9. עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי־צֹר *Propter tria peccata Tyri,* de qua vid. not. ad Ezech. XXVI, 2. Junguntur autem Tyrii Philifthaeis in comminatione poenae, ceu foederatis, culpaeque fociis et mutuis adminiftris, ut Jerem. XLVII, 4. Joel IV, 4. לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ Vid. not. ad Vs. 3. עַל־הַסְגִּירָם *Propterea quod* vinctam *tradiderunt,* Vs. 6. Deut. XXIII, 16. Ceterum in libris V. T. hiftoricis hoc momentum diferte quidem non memoratur; dubitari tamen vix poteft, quin ad idem tempus, quo Philifthaeorum, referenda fit etiam Tyriorum erga Judaeos immanitas, non modo propter vaticinii ordinem, quo Tyrii Philifthaeis proxime fubjunguntur, verum etiam propter parallelismum Joel IV, 4., ubi fimile inhumanitatis exemplum utrique genti una exprobratur. גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם Vid. not. ad Vs. 6. וְלֹא זָכְרוּ *Adeoque* (alii

(alii cum Aben-Efra praeter neceffitatem relative accipiunt: *qui*, fcil. Idumaei) ***non recordati funt***, nullam rationem habuerunt, בְּרִית אַחִים, *foederis fratrum*, feu fraterni. „Quaerimus, quomodo Tyrii fratres fint Judaeorum? *Fratres* hic amicos vocat, et neceffitudine copulatos, eo quod Hiram, princeps Tyri, cum David et Salomone habuerit amicitias, intantum ut et ille in aedificationem templi atque palatii ligna cedrina ratibus Joppen usque perduceret; et hi frumentum et oleum Tyriis largirentur, et viginti urbes in Bafan ei dono darent, quas ille quia gramine plenae erant, fufcipere noluit.“ HIERONYMUS, cui plane confentanea tradit Jarchi. Cf. 2 Sam. V, 11. 1 Reg. V, 26. ibidemque Vs. 15., et IX, 13., ubi Salomonem Hiramus diferte *fratrem* nominat. Ita Arabes quoque أَخٌ vocant non modo *fratrem* aut *cognatum*, fed quemlibet *fraterno amore junctum*.

10. וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ וגו׳ Vid. Vs. 7. et ibid. not.

11. עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי אֱדוֹם *Propter tria peccata Edomi*, id eft, populi Idumaici, cujus auctor, Efavus, infefto contra Jacobum animo fuit, Genef. XXVIII, 41. 42., odiumque velut hereditarium ac perpetuum ad pofteros propagavit (Ezech. XXXV, 5.), quippe erga Judaeos et Ifraelitas tanta aeftuantes ira, ut tempore excidii mifere adflictis non modo non fuerint compaffi, fed infultaverint quoque ἐπιχαιρέκακοι (Ezech. XXV, 12. XXXV, 15. Obad. Vs. 12. 13.), contra Jovam et populum ipfius blafphemi (Ezech. XXXV, 23.), profanis et impiis compotationibus templum contaminantes (Obad. Vs. 16.), hoftilis atrociae focii ac adminiftri, Vs. 11. 14. Pf. CXXXVII, 7., fanguinarii crudelesque, Joel IV, 19. Obad. Vs. 10. Jerem. XLIX, 11., ac terram utriusque gentis, Ifraeliticae ac Judaicae, injufte fibi arrogantes, Ezech. XXXV, 10., ficut Ammonitae, Jer. XLIX, 1. לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ Vid. not. Vs. 3. עַל־רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו *Propterea quod gladio perfequutus eft fratrem fuum*, f. fratres fuos, Jacobi

Jacobi posteros, Obad. Vs. 10., ab Isaaco et Rebecca, aeque ac Idumaeos, oriundos, Genes. XXV, 25. 26., adeoque cognatos et *fratres*, unde Deut. XXIII, 8. legitur: *Ab Idumaeo ne abhorreas*, כִּי אָחִיךָ הוּא, *quia frater tuus est.* וְשִׁחֵת רַחֲמָיו *Et* quod *perdidit miserationes suas*, hoc est, adeo saevus fuit, quasi omnem omnino humanitatem exuisset, ac viscera ad commiserandum afflictis nulla haberet amplius. Similis loquendi formula Ezech. XXVIII, 17. שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ *Corrupisti sapientiam tuam.* LXX: *Καὶ ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ γῆς.* Ceperunt רֶחֶם *uteri* significatione, ut Genes. XX, 18. Exod. XIII, 2. 12. al. Hieronymus: „Pro *misericordia* Septuaginta *vulvam* transtulerunt, ducti ambiguitate verborum, quia *Rehem* et *vulvam* et *misericordiam* significat. *Violavit misericordiam*, sive *vulvam ejus*, vel, ut apertius interpretatus est Symmachus, *viscera propria*, ut oblivisceretur germanitatis, et obduraret viscera misericordiae, fratremque se esse nesciret, et contemneret vulvam Rebeccae, quae uno partu geminos edidisset infantes.“ Graecae versionis sensum bene declarat Theodoretus: *Τὸ δὲ ἐλυμήνατο μήτραν τὴν κατὰ τῆς φύσεως μανίαν παραδηλοῖ, ὅτι ἀδελφὸς ὢν καὶ ὁμογάστριος, καὶ τὴν αὐτὴν κατὰ ταυτὸν οἰκήσας γαστέρα, δίδυμος γὰρ ἦν, λυττῶν κατ' αὐτοῦ διατελεῖ, μονονουχὶ καὶ αὐτῇ τῇ μήτρᾳ, ᾗ ἄμφω κατῴκησαν, τὴν λώβην ἐπάγων.* Spectavit igitur interpres Graecus a posteris Esavi persequutione Israelis quasi violatum uterum maternum, qui patribus eorum eodem tempore communis fuerat. Sed exstat nostro loco in Hebraeo plurale רַחֲמִים, quod de interioribus hominis *visceribus*, in affectu vehementiori aestuantibus legitur Genes. XLIII, 30. 1 Reg. III, 26. Et Prov. XII, 10. רַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי *miserationes impiorum sunt crudeles.* Cf. *σπλάγχνα ἐλέους* et *οἰκτιρμῶν* Luc. I, 78. Coloss. III, 12.; imo et *σπλάγχνα* absolute de *misericordia* 2 Cor. VI, 12. VII, 15. Phil. I, 8. Sunt, quibus *viscera Edomi* hic notent populum Israeliticum, antea *fratrem ejus* dictum, tanquam ex eodem secum sanguine ortum, quem ille tamen omni modo *perdere* studuerit. Ita

Paulus

Paulus Philem. Vs. 12. Oneſimum vocat *τὰ ἐμὰ σπλάγχνα*. Et Latini *in propria viſcera ſaevire* dicunt cives, qui bellis inteſtinis ſeſe diſcidunt. וַיִּטְרֹף אַפּוֹ *Et laniavit*, diſcerpſit, *ira ejus*, ut Job. XVI, 9. אַפּוֹ טָרַף *ira ejus diſcerpſit* me. Et ibid. XVIII, 4. טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ *Diſcerpens animam ſuam in ira ſua.* Indicatur ſaevitia ferina, qua in Hebraeos ſaevierint Idumaei. Ita Pſ. XVII, 12. דִּמְיֹנוֹ כְּאַרְיֵה יִכְסוֹף לִטְרוֹף *ſimilis eſt* hoſtis meus *leoni, qui cupit diſcerpere.* לָעַד *In perpetuum*, ut Mich. VII, 18. לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ *non retinet in perpetuum iram ſuam.* LXX: Καὶ ἥρπασεν εἰς μαρτύριον Φρίκην αὐτοῦ. Pro לָעַד interpres legit לְעֵד, *in teſtimonium* (Geneſ. XXXI, 44.). Senſum Graecae interpretationis Theodoretus explicat hoc modo: *Φρίκης μεστὰ τετόλμηκε, μαρτυρίαν καθ' ἑαυτοῦ τοιαύτην καταλιπών.* Hieronymus: *Et tenuit ultra furorem ſuum.* Legit לְעֹד pro לָעַד, et verbum טָרַף cepit pro *pertinaciter inſtar praedae raptae tenere.* Alii, ſubaudita ante אַפּוֹ particula ב, vertunt: *rapuit in ira ſua.* Minime tamen id neceſſe, eſtque ſenſus planus, ſi *irae* Edomi in Nominativo, id eſt, Edomo irato, tribuatur, *rapere*, inſtar crudelis ferae, *in perpetuum*, absque intermiſſione et fine. Ita Chaldaeus: וּקְטִיל וּקְטַל עַלְמִין רוּגְזֵיהּ *et occidit occiſione ſeculorum furor ejus.* Addit vates: וְעֶבְרָתוֹ שְׁמָרָה נֶצַח *et excandeſcentiam ſuam ſervat in perpetuum.* Ita verbum שָׁמַר et Jerem. III, 5. de ira dicitur: הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח *num retinebit* iram *in aeternum? num ſervabit* odium *perpetuo.* Et contra de *ſervanda gratia* et *fide* 1 Reg. III, 6. VIII, 23. Jeſaj. XXVI, 2. Eſt autem שְׁמָרָה ipſa radix cum ה paragogico, ut iufra IV, 3. וְהִשְׁלַכְתֶּנָה, Jerem. XLVIII, 19. וְנִמְלָטָה, Hoſ. VII, 4. בֹּעֵרָה, et Deut. XXXIII, 23. יְרָשָׁה. Alii, ut praecedens אַפּוֹ, ita et עֶבְרָתוֹ in Nominativo ſumendum putant, et שְׁמָרָה pro feminino habent (quod tamen שָׁמְרָה eſſet, vid. Job. X, 12. XXIV, 15.), ut ita ſit vertendum: *et excandeſcentia ejus obſervat* ſcil. rapiendi occaſionem, ſive inſidiatur, coll. Jerem. V, 6. *Caedit eos leo ſylveſtris, vaſtat lupus agreſtis, vigilat pardus in eorum oppida,*

ita

ita ut quisquis ex iis prodeat, rapiatur. Et Hos. XIII, 7. *Ero eis sicut leo, sicut pardus ad viam speculator.* Pro נֶצַח, *aeternum*, Ps. XIII, 2. XVII, 11. Job. IV, 20., quod Hieronymus *usque in finem*, Chaldaeus לְאַפְרַשׁ, *in perpetuum*, reddidit, Graecus interpres εἰς νῖκος posuit, ex vocis Hebraeae altera, sed hic minus apta significatione. Exsernit sese Idumaeorum adversus Hebraeos odium jam ab antiquissimis inde temporibus, eratque pertinacissimum, et nulla temporum serie mitigandum. Quorsum facit historia rei ab Amalekitis, ejusdem cum Idumaeis stirpis, in deserto gestae tempore exitus Hebraeorum ex Aegypto, Exod. XVII, 8. seqq. Deut. XXV, 17. 18., coll. Exod. XV, 15., et ab omni Edom Num. XX, 18. 20. 21. Jud. XI, 17., sed magis adhuc eorum impetus in Hebraeorum ditionem tam tempore Saulis, Davidis et Amaziae, qui eos percusserunt, 1 Sam. XIV, 47. 2 Sam. VIII, 13. 14. 2 Chron. XXV, 11. seqq., quam tempore Salomonis per Hadad, 1 Reg. XI, 14. 22., tum Josaphato regnante una cum Ammonitis et Moabitis, 2 Chron. XX, 10., sub Joramo, 2 Chron. XXI, 8. 2 Reg. VIII, 20., sub Ahaso 2 Chron. XXVIII, 16., imo tempore Babylonicae etiam vastationis, Psalm. CXXXVII, 7. Ezech. XXV, 12. XXXV, 5. Thren. IV, 21.

12. וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ Vid. Vs. 3. בְּתֵימָן *In Themanem,* „quae," inquit Hieronymus, „Idumaeorum regio est, et vergit ad australem partem, quod interpretatur *Theman* [Arabibus تَيْمَن, et Syris ܬܶܝܡܢܳܐ est *auster, meridies, terra australis,* proprie *dextrorsum sita,* faciem videlicet ad orientem converso]; quae provincia non solum Theman, sed et *Daron* [דָּרוֹם] et *Nageb* [נֶגֶב] dicitur, eo quod Eurum, et Austrum Africumque respiciat." Memoratur Theman, Esavi nepos, Genes. XXXVI, 11. 15. 34., poniturque id nomen synecdochice pro tota Idumaea Jerem. XLIX, 7. 20. Obad. Vs. 8. 9. וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בָּצְרָה *Et devorabit,* consumet, *palatia Bozrae,* urbis Idumaeae, cujus

cujus et Jeſaj. XXXIV, 6. LXIII, 1. Jerem. XLIX, 23. mentio fit. Cf. *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 23. Alia Bozra, Moabitica, Jerem. XLVIII, 24. „*Armanoth,*“ inquit Hieronymus, „quas nos *aedes* interpretati ſumus, Aquila et Symmachus *βάρεις*, id eſt *domos*, Theodotio *habitatores* transtulit; ſoli Septuaginta et hic et ſupra *fundamenta* [*θεμέλια*] dixerunt.“ Ad *Bosra* vero hoc notat: „Non, ut quidam putant, alteram civitatem, ſed Idumaeam, *ὀχυρωμένην* et *munitam* ſignificat.“ Habuit pro eodem cum בְּצוּרָה, feminino *τοῦ* בָּצוּר *munitus*.

13. בְּנֵי - עַמּוֹן *Ammonitae*, alias una cum Moabitis dicti *Lothi poſteri*, qui ſedem habuerunt ad orientem ſeptentrionem terrae Canaanis trans Jordanem, pulſis inde gigantibus, *Zamzummim* dictis (Num. XXI, 24.), Hebraeorum, a quibus tamen nihil quicquam laeſi fuerunt (Deuter. II, 19.), omni aevo infenſiſſimi hoſtes, Pſ. LXXXIII, 8. 9., cf. 1 Sam. XI, 1. ſeqq. וְעַל - אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ Vid. not. Vs. 3. עַל - בִּקְעָם *Propterea quod disciderunt*, ſimilis forma Infinitivi, מִכְרָם, infra II, 6. הָרוֹת *Gravidas*, quibus ſexus et ſtatus atque foetus naſcituri reſpectu fuiſſet parcendum. Factum hoc fuerat regnante Hazaele, 2 Reg. VIII, 12. coll. 2 Reg. XV, 16. Hoſ. XIV, 1. הַגִּלְעָד *Gileaditidis*, vid. ſupra Vs. 3., quae regio Ammonitis finitima erat, unde illius incolis prae aliis Iſraelitis nocuerunt. לְמַעַן הַרְחִיב אֶת - גְּבוּלָם *Ut terminum ſuum dilataret* (cf. phraſin Exod. XXXIV, 24.), q. d. horrendo immanitatis genere uſi ſunt, nullis quidem laceſſiti injuriis, ſed ſola finium proferendorum *πλεονεξίᾳ* inſtimulati. Theodoretus: *Καὶ γὰρ οὗτοι τοῖς Γαλααδίταις πελάζοντες, ὠμότητι καὶ ἀπηνείᾳ κατ' αὐτῶν φρώμενοι, οὐ μόνον τοὺς ἄνδρας ἀνῄρουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδέπω γεννηθέντας διέφθαιρον, τὰς κυοφορούσας κατασφάττειν τολμῶντες, ἵνα τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλαττουμένων αὐτὸν τὴν ὑπ' ἐκείνων γεωργουμένην καρπώσωνται γῆν.* Ceterum Ammo-

Ammonitae Gileadem, ſeu Gaditarum regionem, jure quodam repetundarum, jam olim Jephtae temporibus poſtulaverant, vid. Jud. XI, 13. ſeqq.

14. וְהִצַּתִּי אֵשׁ *Ego vero incendam ignem,* Jerem. XI, 16. XXI, 14. Thren. IV, 11. בְּחוֹמַת רַבָּה *In muro,* intra muros (Vs. 7. 10.) *Rabbah,* quae Ammonitarum metropolis, 2 Sam. XII, 26. ſeqq. Jerem. XLIX, 2. Theodoretus: Ῥαββὰθ δὲ καλεῖ πᾶν Ἀμμὰν τὴν μητρόπολιν, ἣ νῦν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ Φιλαδέλφα μὲν τῇ Ἑλλάδι φωνῇ, Ἀμμὰν δὲ τῇ Σύρων προσαγορεύεται. Stephanus Byzantinus *de Urbibus:* Φιλαδέλφεια καὶ τρίτη τῆς Συρίας ἐπιφανὴς πόλις, ἡ πρότερον Ἄμμανα, εἶτ' Ἀστάρτη εἶτα Φιλαδέλφεια, ἀπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ Vid. Vs. 4. בִּתְרוּעָה *In* vel *cum barritu,* vid. Jerem. IV, 19. XLIX, 2. תְּרוּעַת מִלְחָמָה dictus. Cf. Joſ. VI, 20., ubi in hiſtoria expugnationis Hierichuntis: *Quum audiret populus tubarum ſonum,* וַיָּרִיעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה *ingenti clamore fremebant.* Et Ezech. XXI, 22. de Babyloniis urbem Hieroſolymitanam oppugnantibus: לְהָרִים קוֹל בִּתְרוּעָה *edendo ſonitum cum fremitu.* LXX: Μετὰ κραυγῆς. Hieronymus: *in ululatu.* בְּיוֹם מִלְחָמָה *In die belli,* ut Hoſ. X, 14., cf. Zachar. XIV, 3. בְּיוֹם קְרָב, *die conflictus,* בְּסַעַר בְּיוֹם סוּפָה *In turbine die tempeſtatis,* i. e. in horrendo hoſtium urbes expugnantium atque diruentium tumultu.

15. וְהָלַךְ מַלְכָּם *Ibit rex eorum,* Ammonitarum. LXX in plurali: Καὶ πορεύσονται οἱ βασιλεῖς αὐτῆς ἐν αἰχμαλωσίᾳ. „Quum liberior haec verſio ſit, an מְלָכֶיו [l. מְלָכֶיהָ] antiquitus lectum, manifeſtum non eſt.“ Vater. Alii *Molochum,* Deum, *eorum,* quem *regem* vocare ſolerent, intelligunt; vel ſimpliciter *Malcam* nomen idoli Ammonitici fuiſſe exiſtimant, coll. Jerem. XLIX, 1. 3., quorum locorum poſteriore legitur: מַלְכָּם בַּגּוֹלָה יֵלֵךְ כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו, quod vertunt: *Malcam in exſilium ibit*

una

una cum facerdotibus et principibus fuis, quemadmodum XLVIII, 7. de Camofcho, Moabitarum idolo, eadem phrafi dicitur: וְיָצָא כְמוֹשׁ בַּגּוֹלָה כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּו *exibit Camofch in exfilium, una cum facerdotibus et principibus fuis.* Cf. Zephan. I, 5. הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם *qui per Jovam jurant, et qui* fimul *per regem*, vel deum fuum, *jurant*. Idem illud idolum vocatur 1 Reg. XI, 5. מִלְכֹּם שִׁקֻּץ עַמֹּנִים *Milcom, abominandum Ammonitarum idolum*, et paulo poft Vs. 7. מֹלֶךְ שִׁקֻּץ עַמּוֹן, nec non מַלְכָּם, addito fuffixo fecundae pluralis perfonae, apud Noftrum, infra V, 26. Ita notabitur et gentis Ammoniticae culpa, idololatria, et ejusdem poena, quod ipforum fupremum confugium non poffet vel eripere eos, vel ipfum evadere, coll. Hof. X, 5. 6. Jefaj. XLVI, 1. Verum quum noftro loco nihil deprehendatur in textu, quod ad reftrictam illam *idoli* notionem nos ducat, neque de idolorum cultu, fed de populi fui afflictione Deus queratur, et *regi* huic jungantur non *facerdotes*, fed *principes*, *rex* vero heic refpondeat *fceptrifero*, Vs. 5. 8., atque *judici* II, 3.; videtur potius intelligi homo apud Ammonitas fupremae poteftatis, in Rabbah refidens, qualis memoratur Nahafch, 1 Sam. XII, 2., Chanun, 2 Sam. X, 1. 2., et Balis, Jerem. XL, 14. בַּגּוֹלָה *In exfilium*, ut Ezech. XXV, 3. *Quoniam tu*, gens Ammonitica, *infultafti generi Judaeorum*, כִּי הָלְכוּ בַּגּוֹלָה, *quod iviffent in exfilium.* וְשָׂרָיו יַחְדָּו *Et principes ejus* regis, regni proceres, *pariter*, una cum illo. Quibus מַלְכָּם eft idolum Moloch, ii *principes Ammoniticos* dictos obfervant *principes Molochi*, quod ejus cultores effent; collatis locis Jerem. XLVIII, 7. XLIX, 3., quos fupra attulimus. Hieronymus: „Idolum Ammonitarum, quod vocatur Melchom, id eft, *rex eorum*, feretur in Affyrios, et *principes ejus*, id eft, facerdotes ejus, pariter abducentur. *Sacerdotes* in Hebraeo non habetur, fed *principes*. Addiderunt itaque Septuaginta *facerdotes* [οἱ ἱερεῖς αὐτῶν], ut fi velis fcire, qui fint illi principes, audias facerdotes."

Sed videtur additum illud *οἱ ἱερεῖς αὐτῶν* e locis parallelis Jerem. XLVIII, 7. XLIX, 3. petitum. Idem tamen additamentum habet et Syrus [ܘܟܘܡܪܘܗܝ ܘܪܘܪܒܢܘܗܝ *et facrificuli ejus et magnates ejus*], translatum forſitan e Graeca verſione. „Facile," obſervat Vater, „additamenta quaedam ex Graeca in Syram verſionem transire poterant, quum apud Syros et Graecae et Syrae verſionis eſſet uſus."

Cap. II.

ARGUMENTUM

Poſt denunciatas Moabitis poenas (Vs. 1—3.), vates ad ſuos populares oratione converſa primo Judae comminatur ſupplicia (Vs. 4. 5.), tum vero praecipue Iſraelitis, ſive decem tribuum regno, in quo quidem argumento ita verſatur, ut prius peccata ab eis commiſſa exponat, et ingrati erga Jovam animi crimen eis exprobret (Vs. 6—12.), deinde poenas propterea merito iis infligendas, et nullo modo effugiendas denunciet (Vs. 13—16.).

---

1. De Moabitis vid. Argumentum vaticinii Jeſajani Cap. XV. XVI. עַל־שָׂרְפוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ אֱדוֹם לַשִּׂיד *Propterea quod combuſſit in calcem*, cremavit illa ſicut crematur ea materia, e qua fit calx. Ita Jeſaj. XXXIII, 12. וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד *Erunt populi* quaſi *in calcem cremati.* Alii cogitarunt de uſu calcis ad ſtruendas atque exornandas aedes, ad quam rem cineres combuſti regis volunt adhibitos. Ita Chaldaeus: *combuſſit oſſa regis Edom, et oblevit illa ſicut calcem in domo.* Id ſequutus Jarchi. Sed in phraſi Hebraea nihil eſt, quod iſtum combuſtorum oſſium abuſum innuat, quem ad crimen Moabitarum exaggerandum excogitaſſe videntur. Hieronymus: „Non ſolum filii Ammon, ſed et Moab de Loth ſemine procreatus eſt, qui fratris Abraam filius fuit. Et ut oſtendat ſe Deus omnium Dominum, et cunctas animas ad ſuum, qui earum conditor eſt, imperium pertinere, regis quoque Idumaeorum injuriam

 vin-

vindicat, imo fcelus, quod in eum a Moabitis perpetratum eft, ut offa ejus usque ad cinerem concremarent, et faevitiam fusm et rabiem nec in morte finirent. Tradunt Hebraei, offa regis Idumaeae jam fepulti, qui cum Joram rege Ifrael, et Jofaphat, rege Juda, afcenderat adverfum Moab, in ultionem doloris a Moabitis poftea convulfa ac fuccenfa." Sunt, qui noftro loco refpici exiftiment ad illud, quod 2 Reg. III, 26. 27. factum narratur a Mefa, Moabitarum rege, qui, Joramo et Jofaphato regnantibus, a junctis Judaeorum, Ifraelitarum, et Idumaeorum viribus ad extremam anguftiam redactus, cum viris feptingentis gladio ftricto perrumpere ad regem Idumaeae conatus fit; quod quum non poffet, acceperit filium ejus (אֶת־בְּנוֹ) primogenitum, qui poft eum regnaturus erat, eumque fuper moenibus immolavit. Hoc igitur interpretantur de filio regis Idumaei, quem vates hic *regem* appellet, quod regni haeres deftinatus effet. Alii vero cum Josepho (*Antiqq.* IX, 3.) laudato libri Regum loco intelligendum exiftimant proprium regis Moabitici filium a patre Molocho immolatum. Sane quod Nofter *offa* tantum regis Idumaei a Moabitis cremata memorat, magis illud commendat, quod ab Hebraeis traditum refert Hieronymus, cujus cf. quoque verba ad Vs. 4. adducenda.

2. וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ *Ideo miffurus fum ignem*, Vs. 5., cf. not. ad I, 4. בְּמוֹאָב *In Moab*, „vel metropolim," inquit Hieronymus, „Moabitarum, a qua tota eft appellata provincia, vel univerfam provinciam." Cf. infra Vs. 5., ubi Deus *in Judam* ignem fe miffurum effe minatur. וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת Vs. 5. I, 4. הַקְּרִיּוֹת LXX vertunt appellative (*καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια*) *τῶν πόλεων αὐτῶν*, nam fingulare קִרְיָה *urbem* fignificat, Deut. II, 36. III, 4. Chaldaeus vertit כְּרַכָּא, *arx* f. *munitio*; haud conftat, num collective intellexerit, an vero de una aliqua arce cogitaverit. Hieronymus fcribit *Carioth*, notatque, „effe nomen urbis." Eusebius in libro *de Locis Hebraicis*: „*Carioth* in regione Moabitarum, ficut Jeremias fcribit." Sane memoratur Jerem. XLVIII,

XLVIII, 24. inter alias Moabi urbes et קְרִיּוֹת. Kimchius eam pro terrae Moabiticae metropoli habet, id quod inde fortaffe collegit, quod noftro loco urbs illa in terra Moabitica fola memoratur, et *judex* et *principes* in ea conftituuntur Vs. 3. (ubi tamen cf. not. ad מִקִּרְבָּהּ). Nomen ipfum quoque *urbis κατ᾽ ἐξοχὴν*, imo *urbium*, terminatione plurali, illius amplitudinem innuere videtur, quae una plures quafi urbes complecteretur, in quas etiam ob fitum varium diverfarum partium divifa effe potuit, ut plures aliae veteres et hodiernae civitates. Sunt, qui urbem hoc loco memoratam haud diverfam exiftiment a קִיר־מוֹאָב, Jefaj. XV, 1. וּמֵת בְּשָׁאוֹן *Et moriens* erit, peribit, *in tumultu* bellico, de quo idem nomen Jerem. XLVI, 17. Hof. X, 14. dicitur. Hieronymus: *in fonitu*. Chaldaeus בְּאִתְרְגוּשָׁא *in ftrepitu*. LXX: *ἐν ἀδυναμίᾳ*, refpectu habito ad notionem *vaftationis*, quae radici שָׁאָה nominique cognato שׁוֹאָה ineft. מוֹאָב *Moabus*, i. e. populus Moabitarum. בִּתְרוּעָה *In barritu*, inquam, vid. not. I, 14. בְּקוֹל שׁוֹפָר *Cum voce tubae* bellicae, cf. infra III, 6. Jerem. IV, 19. Similiter Aeneas in narratione de urbis Trojanae excidio apud Virgilium *Aeneid.* II, 313.

Exoritur clamorque virûm clangorque tubarum.

3. וְהִכְרַתִּי שׁוֹפֵט *Et excidam judicem*, quod quidam collective fumunt, q. d. judicem fuperioris et inferioris ordinis, regem et principes. Verum quum *principum* in altero hemiftichio feorfim fiat mentio, praeftat, fimpliciter *illum* intelligere, *apud quem fumma* erat inter *Moabitas judicandi poteftas*, fummum judicem, *Suffetem* voce Punica Carthaginienfibus dictum. Cf. חוֹמֵךְ שֵׁבֶט I, 5. et Jefaj. XXXIII, 22. יְהוָה שֹׁפְטֵנוּ יְהוָה מְחֹקְקֵנוּ יְהוָה מַלְכֵּנוּ *Jova judex nofter, imperator et rex nofter.* Hoc igitur vult vates: definet fuis legibus vivere Moabitis, parebit inpofterum exteris regibus. מִקִּרְבָּהּ *E medio ejus*, urbis fcil. קְרִיּוֹת Vs. 2., metropoleos, uti nonnulli volunt; vid. not. ad Vs. praecedentem. Sed nil obftat, quo minus fuffixum ad no-

men

men מוֹאָב referatur, quod modo ut maſculinum, modo ut femininum conſtruitur, prout reſpectus fuerit vel ad populum, vel ad regionem; vel ad terminationem, vel ad ſignificationem. וְכָל־שָׂרֶיהָ אֶהֱרוֹג *Et omnes principes ejus,* Moabi, *occidam*, quemadmodum Jova Idumaeis minatur apud Jeſajam XXXIV, 12. וְכָל־שָׂרֶיהָ יִהְיוּ אָפֶס *Et omnes ejus optimates exiſtere deſinent.* עִמּוֹ *Cum eo*, populo Moabitico, vel *judice* ſupremo, ſ. rege.

4. עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יְהוּדָה *Propter tria peccata Judae,* i. e. regni duarum tribuum, quod a tribu praecipua et regia denominabatur, cujus metropolis Hieroſolyma, Vs. 5. Et Judaeos igitur tangit propheta, ut adeo Iſraelitae, contra quos vaticinatur potiſſimum, objicere non potuerint, quaſi ipſis tantummodo aſper eſſet, popularibus vero ſuis blandiretur. Cf. VI, 1. עַל־מָאֳסָם אֶת־תּוֹרַת יְהוָֹה *Propterea quod repudiarunt legem Jovae*, ut de Judaeis 2 Reg. XVII, 15. וַיִּמְאֲסוּ אֶת־חֻקָּיו *Repudiarunt ſtatuta ejus*, Jovae. Jeſaj. V, 24. Judaeorum reipublicae interitus denunciatur, כִּי מָאֲסוּ אֵת תּוֹרַת יְהוָֹה, *quod repudiarunt legem Jovae.* Cf. et Hoſ. IV, 6. וְחֻקָּיו לֹא שָׁמָרוּ *et ſtatuta ejus non ſervarunt*, ut 2 Reg. XVII, 19. גַּם־יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת־מִצְוֹת יְהוָֹה אֱלֹהֵיהֶם *Juda quoque non obſervavit praecepta Jovae, Dei ſui.* וַיַּתְעוּם *Et ſeduxerunt eos*, ita verbi תָּעָה, *erravit*, forma Hiphil Jerem. XXIII, 13. de falſis prophetis: וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי, *ſeduxerunt populum meum*; et ibid. Vs. 32. eadem verba repetuntur. כִּזְבֵיהֶם *Mendacia ſua*, i. e. idola, ut recte Hieronymus vertit, ſimulacra conficta, eorumque cultus ſuperſtitioſus atque flagitioſus, quo ſeſe a veri Dei cultu ac pietate abduci paſſi ſunt. Decretis atque ſtatutis Jovanis, quae ejus cultores obſervant, opponitur *mendacium*, quod illi ſequuntur, qui ſpreto Jova alios Deos colunt; ita Pſ. CXIX, 163. שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וָאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי *mendacium*, falſum, *odi et averſor, legem tuam amo.* אֲשֶׁר־הָלְכוּ אֲבוֹתָם אַחֲרֵיהֶם *Poſt quae iverunt patres eorum*, i. e. quae vana et mendacia numina majores ſui olim coluerunt, non tantum Abra-

Abrahami tempore in Chaldaea, verum et in Aegypto, de quibus plura infra V, 25. 26. הָלַךְ אַחֲרֵי *Ire post aliquem*, i. e. sequi, dicitur de cultu religioso tam Jovae, ut Deuter. XIII, 5., quam simulacrorum, ut Deuter. IV, 3. Hieronymus: „Ceteris supradictis urbibus, gentibusque Damasco et Azoto, Ascaloni, Gazae, Accaron, et reliquis oppidis Palaestinorum, Tyro quoque, et Idumaeae, et filii Ammon, et Moab non exprobrat, quod legem Dei abjecerint, et illius mandata contemserint; non enim habuerunt scriptam legem, sed naturalem. Unde dicit eos violasse viscera propria et viscera misericordiae, et contrivisse in plaustris ferreis praegnantes Galaad, et transtulisse captivitatem Salomonis, sive perfectum, et conclusisse in Idumaea, nec esse recordatos foederis patrum suorum, et persequutos esse in gladio fratrem suum, et in tantam non dico crudelitatem, sed rabiem prorupisse, ut incenderent ossa regis Idumaeae, et non paterentur mortem esse omnium extremum malorum. Judas autem, in quo illo tempore, quo haec dicebantur, erat Dei religio et templum et ceremoniae, qui acceperat legem, et praecepta, et judicia, et testimonia, atque mandata (super quorum differentia in decimo octavo Psalmo, et in centesimo decimo octavo plenius disputatur), increpatur a Domino et convincitur, et digna supplicia recepturus est, quare abjecerit legem ejus, et mandata illius non custodierit. Quae quia abjecit atque contemsit, ordine et via deceperunt eum idola sua. Non enim poterat ante ab idolis decipi, nisi legem Domini repulisset, et mandata illius non fecisset. Haec sunt idola, post quae ambierunt patres eorum in Aegypto, Aegyptii bovis simulacra fingentes, et adorantes Beelphegor, et colentes Astaroth et Baalim.“.

5. וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ Vid. Vs. 2. I, 4. 7. וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִָם *Consumetque palatia Hierosolymae*, id quod etiam Hoseas praedixit VIII, 14.

6. Praeparatis hactenus ad attentionem *Israelitarum*, sive regni decem tribuum incolarum, animis, jam demum

ad

ad praecipuum hujus libri argumentum descendit propheta. Hieronymus: „Idcirco ponit levissimum Israel, id est, decem tribus, quoniam prope omnia, quae sequuntur, ad ipsum scripta praediximus, ut sub uno textu sermo propheticus libri ordinem contineret." עַל־מִכְרָם *Propterea quod vendunt*, acceptis contra innocentes muneribus, vid. infra V, 12. Infinitivi cum suffixo forma eadem, quae supra I, 13. בְּקִעָם. בַּכֶּסֶף *Pro argento*, ita ב *propter*, *pro* et Joel IV, 3., ut infra in loco parallelo VIII, 6. צַדִּיק *Justum*, qui justam in foro habet causam, ut Exod. XXIII, 7. נָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג *Insontem et justum ne interficito.* כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע, *nam ego iniquum non absolvam*, Jesaj. V, 23. *Qui sontes absolvunt ob munera*, וְצִדְקַת צַדִּיקִים יָסִירוּ מִמֶּנּוּ *et insontibus jus suum eripiunt.* Cf. Prov. XVII, 15. XXIV, 23. 24. Ceterum *justum* collective capiendum patet, ut mox *pauperem* pro *pauperes*. Q. d. pauperes, justam in judicio causam habentes, calumnia opprimunt, pro accepto argento, iniqua eis et falsa crimina impingentes, quo sibi, vel ditioribus, quibus favent, eorum agros et praedia vindicent. Vel: pro divitibus, a quibus munera accipiunt, adversum pauperes judicium ferunt. וְאֶבְיוֹן *Et quod pauperem* insontem vendunt, cf. infra IV, 1. בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם *Pro pari calceorum*, i. e. vilissimo quovis pretio, proverbialis loquutio, ut infra VIII, 6. et Ezech. XIII, 19. *pro pugillo hordei et frusto panis*, aut *pro vino*, Joel IV, 3. Exiguo munusculo se corrumpi patiuntur, ut pauperem in judicio opprimant et condemnent. Memores non erant illius sententiae, quae Deut. XVI, 19. legitur: *Ne pervertas judicium, nec habeas personarum rationem*, וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד, *nec munus accipias; siquidem munus oculos sapientum excaecat, et orationem justorum pervertit.* Hieronymus: „Primum ergo eorum scelus est, sive impietas, in tribus criminibus enumerata, vel quatuor, quod propter pecuniam hominem vendiderint, et hominem justum, qui in eo admirabilior est, quod nec paupertate superatus est, ut iniquum aliquid faceret; et si quidem pauperem justum famis ne-

cessitate

ceſſitate compulſi pretio vendidiſſent, eſſet aliqua ſceleris excuſatio; nunc autem pro re viliſſima, calciamentis, quibus pulverem calcant, et ſimum, pretioſam animam hominis vendiderunt." Subtilius eſt, quod Jarchi בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם *pro clauſuris* exponit. Videlicet verbum נָעַל ſignificat et *claudere, obſerere, obſtringere, conſtringere*, unde *calceus* נַעַל dictus, quod loro conſtringitur, et מַנְעוּל, *ſera* aut *peſſulus*, qui oſtio obditur, et מִנְעָל *compes*. Unde Jarchi ſenſum vult eſſe hunc: ut agrum vel praedium pauperis, ſuis vicinum, includant, et eodem ambitu cum ſuis comprehendant, quod a Jeſaja notatur V, 8. *Vae illis, qui agros agris conjungunt et continuant.* Alii Hebraeorum *calcei* mentionem referunt ad plenam poſſeſſionem indicandam, quae exuto calceo, et tradito ei, cui aliquid vendebatur, ſolebat confirmari, vid. Ruth. IV, 7. 8. Quo Kimchi exiſtimat, reſpexiſſe Chaldaeum interpretem, qui בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם poſuit בְּדִיל דְיַחְסְנוּן, *ut poſſideant.* Verum videtur Chaldaeus ſimpliciter ſignificaſſe, illos pauperem opprimere, ut quoquomodo, et undecunque rem faciant, et vel ob vile lucellum, ut vel calceos ſuae poſſeſſioni adſciant. Sed praeſtat ſenſus, quem ſupra attulimus, cetera ſunt argutiora.

7. Verba הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים difficilia ſunt atque hinc variae interpretationis. Ut ordiamur a veteribus, LXX junxerunt primum hujus Verſus vocabulum cum ultimo ejus qui praeceſſit Verſus, atque שָׁאַף ceperunt notione verbi שׁוּף *conterere* (vid. not. ad Pſ. CXXXIX, 11. et Job. IX, 17.), unde haec prodiit interpretatio: (*καὶ πένητα* ſcil. *ἀπέδοντο ἕνεκεν ὑποδημάτων* Vs. 6.) *τῶν πατούντων ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς, καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν.* Pro *τῶν πατούντων*, quod Grabe et Vater recte ex Aldino exemplo receperunt loco ejus, quod in Alexandrino codice legitur, *τὰ πατοῦντα*; Arabicus interpres in ſuo verſionis Graecae codice legit *τὸν πατοῦντα*, uti apparet ex hac ejus translatione: وَٱلْفَقِيرَ ٱلْمَاشِي عَلَي تُرَاب

تُرَابِ ٱلْأَرْضِ مِنْ أَجْلِ ٱلْأَحْذِيَةِ, *et pauperem qui ambulat super pulvere terrae* (vendit) *propter calceamenta.* Illud καὶ ἐκονδύλιζον Drusius recte observat esse scholion ex prava distinctione superioris membri; quandoquidem Participium הַשֹּׁאֲפִים Graecus interpres retulit ad calceorum descriptionem, hinc ante בְּרֹאשׁ novo verbo opus habuit. Graecum interpretem sequutus est Syrus: ܘܠܡܣܟܢܐ ܡܛܠ ܡܣܐܢܐ ܕܕܝܫܝܢ ܥܠ ܥܦܪܐ ܕܐܪܥܐ ܘܡܩܦܚܝܢ ܠܡܣܟܢܐ *et pauperes* (vendiderunt) *propter calceamenta, quae calcant super pulverem terrae, et contundunt egenum.* Hieronymus: *Qui conterunt super pulverem terrae capita pauperum.* Ad quae verba in Commentario haec notat: „Isti [impii] juxta Septuaginta percutiunt in capite pauperem; secundum Hebraicum: conterunt super pulverem terrae capita pauperum." Cepit et hic verbum שָׁאַף pro שׁוּף, quo admisso verba hebraea cum Coccejo sic verti possunt: *qui calcant super pulvere terrae in caput pauperum.* Nec multo aliter Chaldaeus: דְּשָׁיְפִין בְּעַפְרָא דְאַרְעָא רֵישׁ מִסְכֵּינַיָּא *qui ambulant in pulvere terrae capitis pauperum.* In aliis codicibus legitur: דְּשָׁיְטִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא רֵישׁ מִסְכֵּינַיָּא *qui contemnunt sicut pulverem terrae caput egenorum.* Verum שָׁאַף proprie *anhelare, aërem attrahere* significat, ut Jerem. II, 24. XIV, 6. de onagris dicitur שָׁאֲפוּ רוּחַ, *attrahunt ventum;* tum per metaphoram designat, *rei alicui inhiare,* omni conatu ad obtinendum sive rapiendum quid adspirare, vid. Job. V, 5. Ezech. XXXVI, 3. et ad ea loca not. nec non infra VIII, 4. Et his quidem locis verbum sequitur nomen illud quod rem indicat, quam quis anhelat, in Accusativo positum, nostro loco autem nomini praefixa particula עַל, qua tendentia (sit venia verbo!) anhelitus *ad* rem desideratam exprimitur. Nec sic tamen in sensu verborum hebraeorum explicando plane consentiunt interpretes. Sunt, qui hoc modo exponant: *et qui anhelant pulverem terrae pro capite tenuium,* i. e. pro con-

confequendo agello non dubitant ad necem venundare pauperem. Obfervant, עֲפַר־אֶרֶץ dici quoque terram, quatenus colitur et fruges gignit, ut Job. VIII, 19. וּמֵעָפָר אַחֵר יִצְמָחוּ *et ex humo alia germinant.* Et ibid. XIV, 19. תִּשְׁטֹף־סְפִיחֶיהָ עֲפַר־אֶרֶץ *exundat eluvio ejus* (aquae) *humum.* Alii, ut Vater: *inhiant pulveri terrae in capite tenuium*, q. d. ita alienorum bonorum cupiditate incenfi funt, ut et ipfi inhient pulveris pugillo, quod fuo egenus capiti infperfit, luctus fignificandi caufa, vid. Job. II, 12. Thren. II, 10. Ezech. XXVII, 30. Ego malim: *qui in id anhelant,* et toti in hoc incumbunt, *ut fit pulvis* (עַל־עָפָר pro לִהְיוֹת עָפָר) *in capite tenuium,* i. e. ut humi eos raptent et diftrahant, ut eorum capita pulvere terrae, quam calcant fuis pedibus, afpergant et compleant, ut oppreffione fua vexatos in luctum conjiciant. Ita duo praeftantiffimi inter Hebraeos interpretes, Jarchi et Kimchi, qui pofterior noftrum locum ita declarat: „Dictio הַשֹּׁאֲפִים *abforbendi* notionem obtinet, per hyperbolen, eftque cognata fignificatio *fpectare, intentum effe in rem aliquam,* ut infra VIII, 4. הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן, *qui deglutiunt,* f. abforbere cupiunt *pauperem.* Senfus eft: judices exiftunt, qui in id inhient, fpectent, et intenti fint, ut fit pulvis terrae in capite egenorum, dum utuntur miniftris, qui nifi dent pauperes ex ipforum praefcripto, quod ipfi poftulant, eos arreptis capillis ad terram dejiciunt, conculcantque, ut hoc modo capita eorum pulvere oppleantur." Secundum hanc interpretationem verfio Judaico-Germanica: *Die da geluften, dafs foll feyn der Staub von der Erden auf dem Haupt der Armen.* Sane non potuit expreffius et apertius pauperum vexatio et oppreffio fignificari. וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ *Et viam manfuetorum,* modeftorum, fummiffe de fe fentientium, *declinare faciunt,* i. e. pervertunt, cauffam bonam technis fuis et ftrophis ita intricant, ut exitum inde nullum inveniant miferi, et tandem caufa cadant. Cf. infra V, 12. עֲנָוִים *Manfueti,* et עֲנִיִּים, *afflicti,* non multum differunt, quum ii, qui modefte de fe fentiunt, qui funt

proprie

proprie עֲנָוִים, fiant improborum fere et potentiorum elatorumque injuriis opportuni et expositi, ab omni scilicet aculeo et vindictae studio alieni, unde fere sunt עֲנִיִּים revera pauperes *afflicti*, qui ad rem non sunt attenti, sed satis illis est, habere unde hanc vitam tueantur quoquo modo; et rursum qui hujusmodi sunt, fere modesti, עֲנָוִים, esse soleant. Hinc ubi עֲנִיִּים in contextu scribitur, ferente sensu, videas Masorethas in margine notasse legendum עֲנָוִים, et contra, ubi scribitur עֲנָוִים, legendum עֲנִיִּים, id magis postulante sententia. Sic Masora magna ad Psalm. IX, 13. notat, *quinque* locis (Ps. IX, 13. X, 12. Proverb. III, 34. XIV, 21. XVI, 19.) in textu scribi עֲנִיִּים, pro quo in margine עֲנָוִים legi jussum; contra *bis* (Jesaj. XXXII, 7. Ps. IX, 19.) in textu עֲנָוִים scribi, pro quo in margine עֲנִיִּים legendum praecipitur. Ad nostrum vero locum Masora parva hanc notam habet: ה׳ סבי׳ ענוים, *quinque putantur* (סְבִירִין) עֲנִיִּים, id est, quinque locis ab aliquo existimari posse, ferente ita sensu, legendum esse in textu עֲנִיִּים, sed nil mutandum esse, quum עֲנָוִים illis locis sit genuinum. Atque ad Jesaj. III, 15. Masora magna observat, bis (Jesaj. III, 15. LVIII, 7.) עֲנִיִּים solum reperiri, reliquis omnibus, quibus ea vox occurrat, locis, ei jungi אֶבְיוֹנִים aut דַּלִּים, duobus locis exceptis (Jesaj. XXIX, 19. Amos II, 7.), quibus אֶבְיוֹנִים et דַּלִּים τοῖς עֲנָוִים junguntur. דֶּרֶךְ *Viam*, i. e. judicium, quod *viae* comparatur quoque Proverb. XVII, 23. *Munus e sinu profertur* לְהַטּוֹת אָרְחוֹת מִשְׁפָּט *ad pervertendum semitas judicii.* Ita et Exod. XVIII, 20. Hinc Chaldaeus nostra verba vertit: וְדִין חֲשִׁיכַיָּא מַסְטַן, *et judicium*, causam, *obscurorum pervertunt.* Alii *viam* ut sonat accipiunt, et dictionem: *viam mansuetorum declinant*, sic exponunt: cogunt eos de via cedere, quasi metu illorum vel in publico apparere non audeant, vel certe prae fastu eos cogunt sibi in itinere et ubique cedere, nullum usquam pauperibus aut modestis hominibus locum relinquentes. In quam sententiam de improbis dicitur Job. XXIV, 4. יַטּוּ אֶבְיוֹנִים מִדָּרֶךְ, *ab itinere declinare faciunt*, dimovent, *inopes.* Alii: *declinant*

clinant viam pauperum, id est, illos dedignantur prae fastu, sublimius de se sentientes. Ita Hieronymus in Commentario: „In tantam elevantur superbiam, ut nolint cum hominibus ambulare.“ Argutius Aben-Esra *pervertunt viam*, institutum, hominum *modestorum* exponit: sua impotentia, et insolentia et importunitate in modestos et pauperes homines in causa sunt, ut illi omnem modestiam et pudorem exuant, usque eo, ut jam ruptis pudoris claustris et fractis habenis omnis modestiae, non pudeat filios eandem, ut sequitur, cum patre puellam inire. Sed retinendus est sensus primo loco expositus, ut simplicior. Addit, illos etiam incestum committere: וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה *Et vir*, i. e. quispiam *et pater ejus*, filius simul et pater, *eunt ad*, adeunt *puellam* eandem, ut recte LXX: *εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην*, cum eadem puella rem habent, quod inter illicitos alios concubitus a Deo prohibitum esse, scire poterant e Levit. XVIII, 18. יֵלְכוּ אֶל *Eunt ad* puellam, i. e. cum ea concumbunt, ut Prov. VI, 29. הַבָּא אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ *qui ingreditur ad uxorem socii sui.* Cf. Genes. XXXVIII, 16. Propertius ita loquitur de meretricula *Eleg.* L. II. 21.

Nec sinit esse moram si quis adire velit.

Nomine נַעֲרָה intelligitur vel lasciva *puella*, unde fictum apud Poetas *Neaerae* nomen pro *amica*, seu *pellice*; vel *serva*, ut Ruth. II, 8. 22. 23., quam duci ab hero, vel heri filio conveniebat, Exod. XXI, 8. 9., ita ut vel noverca filio esset, vel patri nurus, ac adeo alterutri illicita. Hieronymus: „Crebro evenit, ut pater filii sui uxorem, socer polluat nurum, quod in Lege [Levit. XVIII, 18.] utrumque prohibetur: *Turpitudinem patris tui non revelabis, et turpitudinem nurus tuae non discooperies.*“ Eundem incestum Judaeis exprobrat Ezechiel XXII, 11. *In te et vir cum alterius uxore flagitium commisit, et socer nurum incestu polluit* [וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה] *et sororem frater eodem patre natam compressit.* לְמַעַן *Propterea ut*, seu, quasi hoc data opera intenderent, *ut* etc. Particula haec proprie *finem* et *propositum*, alicubi vero eventum et con-

consequens emphatice notat, ut Jerem. VII, 19. *Quasi vero me aegritudine adficerent, inquit Jova, et non potius se ipsos,* לְמַעַן בֹּשֶׁת פְּנֵיהֶם, *ut* hac re *fronti suae pudorem concilient.* Et XLIV, 8. *Vos me vestris factis irritatis, alienis adolendo diis in Aegypto,* לְמַעַן הַכְרִית לָכֶם, *ita ut exscindamini,* וּלְמַעַן הֱיוֹתְכֶם לִקְלָלָה, *atque detestabiles fiatis et infames inter omnes terrae populos.* לְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי *Ut profanent nomen meum sanctum,* ut Levit. XX, 3. *Eum ergo hominem exscindam e suorum numero, ut qui de sua sobole Molocho dederit, et ita sacrarium meum polluerit,* וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי, *et sanctum meum nomen profanaverit.* Cf. Levit. XXII, 32. Ezech. XX, 39. Mal. I, 12. Incesto illo concubitu profanabant nomen Dei, quod *sanctum* est, ut et ipse *sanctus* vocatur, et vult, ut sui etiam sancti sint. Levit. XIX, 2. *Sancti estote, quoniam sanctus ego Dominus Deus vester sum.* Quemadmodum Deus honoratur, cum vivitur ex ejus lege, ita ut homines propter vitam nostram sanctam illum honorent et sanctum praedicent; sic violatur illius nomen, cum talia committuntur tam enormia flagitia, quae quum a Dei populo, qui appellatur, vident externi committi, nomen Jovae dedecorant, dicendo: si talis tantusque esset illorum Deus, ejus cultores talia ab honestate naturali aliena non commissuros. Grotius: „Ostendit, quid inde sit consequutum. Dicebant gentes profanae: en populum Dei! 2 Petr. II, 2.“ Ita Ezechiel XXXVI, 20. *Illi vero, ut ventum est in nationes, in quas venerunt,* וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי, *profanarunt nomen meum sanctum, dum diceretur eis: isti* sunt *Jovae populus, et* tamen *ex ejus terra migrarunt.*

8. וְעַל־בְּגָדִים *Et super vestibus*, seu *stragulis.* Chaldaeus: עַל שְׁוִין, *super lectis.* Nam בֶּגֶד notat etiam quod insternitur vel substernitur cubanti, ut שִׂמְלָה, velum quadratum satis magnum, reliquis vestibus, totique corpori circumdatum, cui se pauperes noctu involvebant dormituri, vid. not. ad Exod. XXII, 25. De involucro dormitorio בֶּגֶד acci-

accipiendum 1 Reg. I, 1. *Quum David, rex, senex esset;* וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים, *contexerunt cum vestibus*, involucris. Hinc Num. IV, 6. 7. 8. 9. 11. 12. 13. de velo ponitur, quo res sacrae, candelabrum, altare et alia involvuntur. Et 1 Sam. XIX, 13. dicitur de stragula, qua imagines Theraphim lecto impositas Michlal texit. Latine quoque *vestis* nomen etiam quae pulvinis ad mensam et aliis lectis insternuntur, quaeque *stragulae vestis* nomine veniunt, complectitur. חֲבֻלִים *Pignoratitiis*, pignoris loco acceptis, quas ante solis occasum pauperibus reddi lex postulabat Exod. XXII, 25. 26. *Si alterius vestem* (שַׂלְמַת רֵעֶךָ) *in pignus acceperis, ante solis occasum reddito, nam id unum habet operimentum, eum cuticulae amictum, in quo recubet.* יַטּוּ *Inclinant* se s. corpora sua, ex discumbendi more veteribus usitato, quo epulantes ad mensam non, ut nos hodie, sederunt, sed accubuerunt, reclinata supera parte corporis in cubitum sinistrum, infera in longum porrecta et jacente, capite leviter erecto. Ab ista igitur reclinatione corporis ita occumbentes hic *reclinare se* dicuntur, ut Graece similiter *κατακλίνειν*, uti docent interpretes ad illud Horatii *Od.* L. I. 27, 8. *Et cubito remanete presso*, i. e. sinistro cubito pulvillis innixo. Latine quoque *reclinari* dicuntur. Horatius *Od.* L. II. 3, 7. 8.

> *Seu te in remoto gramine per dies*
> *Festos reclinatum bearis.*

Hinc lectus epulantium discubitorius dicitur מִטָּה, a נָטָה; *inclinavit, reclinavit se.* Vid. Ezech. XXIII, 41. Esth. I, 6. et praesertim VII, 8., ex quo loco disces, antiquam hanc accumbendi consuetudinem fuisse: *Rex ex hortis in coenationem reversus Hamanem* נֹפֵל עַל־הַמִּטָּה *jacentem ad lectum, in quo erat Esther, conspicatus* etc. Adde Judith XII, 15. *Stravit ancilla e regione Holofernis pelles humi, quas a Bagoa in ejus quotidianum usum acceperat, super quibus accumbens illa cibum caperet.* Cf. Joh. XIII, 23. 28. LXX pro וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים ponunt: Καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύ-

δεσμεύοντες σχοινίοις. Quod ſequutus Syrus: ܘܥܠ ܠܒܘ̈ܫܐ ܚܒ̈ܠܐ ܡܙܪܙܝܢ ܗܘܘ *et ſuper veſtibus funes accingebant.* Pro חֲבָלִים legerunt חֲבָלִים. Quod vero in Hebraeo additur, יַטּוּ, a Syro non expreſſum, LXX reddunt: *παραπετάσματα ἐποίουν.* Verbum hebraeum intellexerunt *extenderunt*, et *hulaea*, aut tale quid ſubaudivere. Hieronymus: „Quia omne flagitium, ſi terminum pudoris exceſſerit crimina auget criminibus, et ſemper ad deteriora procedit, etiam *ſuper veſtimentis pignoratis accubuere*, quod ita interpretantur Hebraei: ſuper veſtimentis eorum, qui ad idola ire nolebant, et quae vi extorſerant epulantes in idolis, accuſabant. Secundum Septuaginta autem tantus erat contemtus in Deum, ut veſtimenta ſua, in quibus dormiunt, vel in quibus fornicantur, juxta altare funibus extenderent, et facerent *παραπετάσματα*, id eſt, *velamina*, quo fornicantes in templo nullus adſpicere poſſit." Exaggerat illorum culpam, hisce additis verbis: אֵצֶל־כָּל־מִזְבֵּחַ, *juxta omne altare*, quum ad unum duntaxat altare adorare liceat in templo Hieroſolymitano, illi eo relicto ad omnes paſſim aras ſua idola colunt, idololatriae inſuper oppreſſionem pauperum adjungentes, dum palam veſtes pignoratitias pauperum in ea loca afferunt, ubi idolis ſuis ſerviunt. Multitudinem altarium Iſraelitis decem tribuum exprobrat Hoſeas VIII, 11. הִרְבָּה אֶפְרַיִם מִזְבְּחוֹת *Facit Ephraim multas aras ad peccandum; arae ſunt ei cauſa peccati.* וְיֵין עֲנוּשִׁים *Et vinum mulctatorum*, i. e. eorum, quos ipſi injuſte mulctarunt, ſeu innocentibus per calumniam extortum. Chaldaeus recte חֲמַר אוֹנְסָא, *vinum rapinae*, ſeu *violentiae*, id eſt, inique partum et comparatum e facultatibus eorum, quibus injuſtam mulctam irrogarunt, de qua עֲנוֹשׁ Prov. XVII, 26. dictum. LXX: *Οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν.* „Species fallaciae et oppreſſionis pro genere. Syrus ܚܡܪܐ ܥܬܝܩܐ, *vinum vetus*, vertens, deleto fortaſſe vocis עֲנוּשִׁים initio, ישן vel כשן legit, vel legere ſibi viſus eſt." Vater. Vinum igitur inique partum יִשְׁתּוּ, *bibunt*, et quidem בֵּית אֱלֹהֵיהֶם (pro בְּבֵית)

בְּבֵית) *in domo deorum suorum.* Male LXX: Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, quod sequutus Hieronymus, *in domo Dei sui*, quod ita intelligi possit, quasi in aede Dei sui, id est, Jovae, vinum illud biberent. Sed in templo Hierosolymitano non adorabant decem tribus, verum in fanis Baalorum, vitulorum, atque aliorum idolorum, quae passim colebant. Veteres, intra ipsum templum solebant solennia sacrificiorum convivia agitare, uti apparet ex historia, quam refert Herodotus (I, 31.) de Cleobe et Bitone, qui in fano post sacrificium epulati et somno se dedisse narrantur. De conviviis, quae post sacrificia peracta celebrari solebant, ad quae et 1 Cor. VIII, 10. X, 21. respicitur, vid. plura in J. P. Pfeifferi *Antiquitt. Graecc.* p. 55. seq.

9. Quo gravior appareat culpa illorum, jam commemorat aliquot beneficia a Deo in eos collata, quorum illi memores sollicite cavere debuerant, ne se a Jova abduci ulla ratione paterentur, aut ejus cultum relinquerent, a quo tot tantaque beneficia accepissent. Ceterum haec beneficia in omnes tribus, id est, in totum Hebraeum populum collata fuerant; verum quia decem tribus, utpote major populi numerus, Israelitarum nomine vocabantur et gloriabantur, ideo ipsis haec exprobrat, q. d. ego eos summis affeci et plurimis beneficiis, quum ipsi me in dies irritent et offendant. וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי *Quum tamen ego exsciderim*, idem verbum de gentibus Cananaeis, quas exscindi jusserat Deus, usurpatur Deuter. II, 12. 22. XXXI, 4. 2 Reg. XXI, 9. אֶת־הָאֱמֹרִי *Amoraeum*, populum, quem synecdochice pro omnibus Cananaeis ponit, ut Vs. 10. et Deut. I, 20., quod is inter omnes maxime potens et formidabilis fuerit. Ita 2 Reg. VII, 6. מַלְכֵי הַחִתִּים, *reges Chittaeorum* synecdochice pro omnibus Canaaniticis regibus ponuntur. מִפְּנֵיהֶם *A conspectu eorum*, i. e. ad eorum adventum, ut ante illos comparere non sint ausi, sed statim ad auditum nominis Israelitici sese in fugam proripuerint, aut certe statim ab illis caesi sint, non valentes eis resistere, ut promittit eis Deus

Exod. XXIII, 27. *Mei formidinem tibi praemittam, et exanimabo omnes, ad quos adibis, populos.* אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ *Cujus altitudo* erat *fecundum altitudinem cedrorum,* i. e. homines erant infolitae ftaturae. Simili hyperbole Num. XIII, 33. exploratores in Cananaeam miffi, narrabant fe cum gigantibus collatos fibi *locuftas* vifos effe. וְחָסֹן הוּא *Et robuftus erat,* hoc adjectivum praeter hunc locum femel tantummodo, Jefaj. I, 31. occurrit, ejusdem fignificationis cum חֲסִין, quod de Jova Pf. LXXXIX, 9. dicitur. כָּאַלּוֹנִים *Sicut terebinthi,* vid. not. ad Genef. XII, 6. Jefaj. II, 13. Jarchi exponit vernacule *chenes*, ut et LXX *δρῦς.* Kimchi in Etymologico fcribit, nonnullos putare, אַלּוֹן effe *pinum,* fed mox fubdit, eam effe proprie, quae Chaldaice et Arabice dicatur בְּלוּט, بَلُّوط, quae arbor eft e genere glandiferarum. וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת *Et delevi fructum ejus* (Amoraei) *fuperne, et radices ejus defubtus,* quafi ex fundamentis filios aeque ac parentes radicitus exfcidi, ita ut recrefcere non potuerint. Similitudo ab arboribus defumta, ut Ezech. XVII, 9. de familia regia Judaeorum exftirpanda a Chaldaeis: *Nonne aquila ejus et radices exftirpabit, et fructum decerpet?* Et Hof. IX, 16. *Caefi Ephraimitae arefacta eorum radice fructum non ferent.* Job. XVIII, 16. *Ejus* (impii) *et inferae radices arent, et fuperne amputantur rami.* Innuit Deus, Amoraeos, feu potius Cananaeos, deletos fuiffe fua virtute et potentia, non bello aut arcu, feu viribus Ifraelitarum. Pro אַשְׁמִיד LXX ponunt *ἐξήρανα.* „Ita et Itala atque Arabs; fed vel accommodatio ad notionem fructus et radicis, vel mendum antiquiffimum hoc eft, quum *ἐξῆρα* antecedat. Exemplar Complut. et Plantin. hoc habent, fed fortaffe magis ex conjectura fcribae vel typothetae, quam ex jufta bonae lectionis propagatione.“ VATER.

10. וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם *Et ego afcendere feci,* i. e. eduxi *vos e terra Aegypti,* quae vobis durae fervitutis piftrinum fuerat, dicta hinc בֵּית עֲבָדִים, *domus*

fer-

fervorum, Exod. XIII, 3. 14. XX, 2. Deut. V, 6. VI, 12. Qui ex Aegypto in Cananaeam iter faciunt, *afcendere*, ut contra qui ex Cananaea in Aegyptum tendunt, *defcendere* dicuntur, loquutione in V. T. frequentiffima, vid. e. c. Genef. XII, 10. XXVI, 2. XLIV, 17. XLV, 25. XLVI, 3. Ratio eft, quia illi verfus aquilonem, hi vero auftrum verfus tendunt; *borealia* autem non Hebraeis folum, verum et exteris gentibus erant *fupera*, *auftralia*, *infera*, id quod pluribus oftendit C. B. Michaelis in Differtat. *Notiones Superi et Inferi indeque Adfcenfus et Defcenfus in chorographiis facris evolvente.* Hal. 1735. (repetita in *Commentatt. Theologg.* Vol. V. p. 397. feqq.) §. X. XI. Ceterum in commemorandis beneficiis, a Deo in Ifraelitas collatis, non fervari temporis ordinem, jam obfervavit Hieronymus: „Neqne vero," inquit, „ubi de laudibus dicitur Dei, hiftoriae ordo fervandus eft; fed frequenter evenit, ut quae prima facta funt, extrema dicantur, et quae noviffima, referantur ad prima. Quod feptuagefimus feptimus [LXXVIII.] Pfalmus, et centefimus quartus [CV.], ubi fignorum potentia, non ordo, defcribitur, docere nos poterunt, et tituli Pfalmorum, de quibus duo tantum ponamus exempla, tertii Pfalmi et quinquagefimi primi [LII.], ubi quae prius facta funt, narrantur extrema, et quae extrema legimus, referuntur in principio. Ante enim de Doeg Idumaeo fcriptum legimus in Regum volumine [1 Reg. XXI. XXII.], qui titulus eft qainquagefimi primi [LII.] Pfalmi, quum Abfalon contra patrem furgeret [2 Sam. XV.], quod in tertii Pfalmi titulo praenotatur. Itaque et Amorrhaeus noviffimus exterminatus eft, five deletus, quod nunc primo refertur; et quod afcendere eos fecit de terra Aegypti, et reduxit in eremum per quadraginta annos, in principio factum legimus, quae hic ultima dicuntur ordine commutato." וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה *Et deduxi vos per defertum quadraginta annis.* Quod commemorat, ut fummam oftendat fuam potentiam, qui tanto tempore tantam turbam populi in loco fterili, ubi

rerum omnium penuria ſit, aluerit, ut neque victus, neque amictus eis defuerit. Deut. XXIX, 5. *Ego vos quadraginta annos per ſolitudinem duxi, quum neque veſtimenta vobis obſoleverunt, neque pedum calceamenta inveterata ſunt; neque panem comediſtis, neque vinum aut temetum bibiſtis*, ſed fame adfectos *manna pavit*, ut dicitur Deut. VIII, 4. Et tamen hodie ingratos ſe exhibent, tantorum beneficiorum immemores. Quod ipſum Judaeis exprobrat Jeremias II, 6. *Non cogitant, ubi eſſet Jova,* הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר, *qui eduxit nos ex Aegypto*, et *per deſertum nos duxit.* לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי *Ad poſſidendum*, ſive, *donec* tandem *hereditario jure poſſideretis terram Amoraei.* Quod Aben-Eſra et Kimchi ita accipiunt, quaſi propterea dicat ſe eos per deſerta annis quadraginta circumduxiſſe, nec ſtatim, ut poterat, in Cananaeam intromiſiſſe, ut paulatim interea ſtatutis Jovanis aſſueſcerent, quo aptiores redderentur ad terram illam poſſidendam, ex qua pellebantur illi populi, quod eam abominandis ſuis moribus et ritibus contaminarent, uti dicitur Levit. XVIII, 27. 28. Sed rectius לָרֶשֶׁת, quod per accentus cohaeret cum proxime praecedente וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם, jungitur cum tota ſuperiore ſententia hoc ſenſu: ideo *vos ex Aegypto eduxi*, et tot anfractibus *per deſerta annis quadraginta deduxi, ut* tandem *Amoraeorum regionem occuparetis*, atque intelligeretis, quanti eſſet, terram illam optimam ingredi. Cf. Deut. IX, 1. *Vos jam, Iſraelitae, trajecturi eſtis Jordanem,* לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ *ut veniatis et occupetis gentes vobis majores et potentiores.* Et Vs. 4. *Noli cogitare te ob juſtitiam tuam* אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם *eo veniſſe, ut occupes terram illorum.* Syrus poſt אַרְבָּעִים שָׁנָה inſerit: ܘܐܝܬܝܬܟܘܢ ܠܐܬܪܐ ܗܢܐ, *et adduxi vos ad locum iſtum*, ut poſſideretis etc. *Terra Amoraei* hic iterum, ut ſupra Vs. 9., per ſynecdochen ponitur pro terra ſeptem iſtorum populorum Canaaniticorum, quos Hebraei expulerunt.

11

11. וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים *Et constitui*, suscitavi (ut Jud. II, 16. וַיָּקֶם יְהוָה שֹׁפְטִים *suscitavit Jova judices, qui eos a tyrannorum injuria defenderent*) *de filiis vestris in prophetas*, aliquos ex filiis vestris, ut essent prophetae, quos spiritu prophetico donavi, quod magnum utique beneficium ac magnus honor fuit, et grate a vobis acceptari debuit. Promiserat jam Moses Deut. XVIII, 15. נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהוָה *Prophetam*, seu collective, *prophetas de medio tui, de fratribus tuis, mihi similem*, sive *similes, suscitabit Jova, Deus tuus, ei obtemperetis*. Et inter aureae aetatis bona commemorat Deus Joel III, 1. (al. II, 28.) etiam hoc: *Perfundam omne genus hominum meo spiritu; vaticinabunturque vestri filii et filiae; vestri et senes somnia somniabunt, et juvenes visiones videbunt.* וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים *Et ex juvenibus vestris* suscitavi aliquot *in Naziraeos*, ut essent Naziraei, i. e. qui sese separarent a vulgo, deoque sese consecrarent (cf. verbum נָזַר Hos. IX, 10., nec non نذر, نز, *separavit se*). Leges Naziraeatus erant, ut sibi caverent ab omni quod a vite proficiscitur, nec non a tonsura omnique immunditie, vid. Num. VI, 2. seqq. et ad eum loc. not. LXX: Εἰς ἁγιασμὸν, abstracto posito pro concreto, ut mox Vs. 12. ἡγιασμένους. Jarchi: „Chaldaeus לִנְזִרִים interpretatus est לְמַלְפִין, *doctores*, nam illi separati erant a deliciis vulgaribus, quo liberius legi et divino cultui vacarent.“ Naziraeis posterioribus temporibus Pharisaei successisse a nonnullis putantur, qui et ipsi, ut nomen sonat, sanctimonia et voto singulari ab aliis separati erant; nam, ut recte observat Jarchi, verba נָזַר et פָּרַשׁ *separandi* notione inter se conveniunt. *Quatenus Amosi II. comm. 11. Nasiraei potuerint accenseri beneficiis divinis*, peculiari Dissertatione inquisivit Phil. Alb. Christfels, Praes. J. A. M. Nagel, Altdorf. 1757. 4. Quam tamen ipse affert rationem, Nasiraeos fuisse beneficium, quatenus fuerint typi ac figurae Christi, hodie vix quisquam probet. Sed vates pro summo et haud vulgari documento sanctitatis

et

et praeſtantiae populi Iſraelitici haberi vult, quod ille talis eſſet, in quo Deus et viros eximios ſpiritu divino tactos, vates, conſtitueret, et inter juvenes, qui addicti eſſe ſolent voluptatibus, eos tamen eligeret, qui voto ſolenni obligati ab illis abstinerent. Maimonides in *More Nebochim* ſ. *Doctore perplexorum* P. III. C. 48. ad fin. „Naſiraeatus," inquit, „proprietas eſt, ut per abstinentiam ab omnibus ex vite confectis potibus homo ad excellentiorem dignitatem promoveatur, et rebus neceſſariis contentus eſſe diſcat. Nam qui ab eo abstinet, vocatur ſanctus, et collocatur in gradu ſummi pontificis, quoad ſanctitatem, dum non auſus fuit, ſe polluere patre aut matre ſua defunctis." הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָֹה *An etiam non eſt hoc, filii Iſrael! inquit Dominus.* Tale illud:

Nunquid et hoc, fallax Creta, negare potes?

Noſtro loco *etiam* proprie refertur ad hoc poſterius beneficium de prophetia et Naziraeis. Illa quidem prima, deletos Amoraeos, vos eductos et ereptos ex Aegypto, et per deſertum circumductos annis quadraginta, negare non poteſtis. Neque vero haec poſtrema negare poterant; ſed urgere voluit, demonſtrandae eorum ingratitudinis cauſſa.

12. וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן *Ac propinaſtis Nazaraeis vinum,* q. d. illa eximia a Deo accepta beneficia ſpreviſtis et floccipendiſtis. Quum enim ſciretis, expreſſum eſſe mandatum Dei, ut Nazaraei a vino, imo a reliquis etiam vini, ut vappa aut ejusmodi, et omnibus, quae inebriare poſſunt, abstineant (Num. VI, 3.), contra eorum inſtitutum et mandatum meum dediſtis illis vinum bibere, et ita auctores exſtitiſtis, ut veſtris illectamentis abducti vinum biberent, vel etiam eos coegiſtis. הִשְׁקָה *Facere bibere,* potare aliquem potione aliqua, ſive ſuadendo, ut Geneſ. XIX, 32. 34., ubi de Lothi filiabus patrem inebriantibus dicitur, ſive cogendo, ut Num. V, 24. 29., de muliere, quae aquam amaram bibere cogitur. Reperitur in codice Hebraeo in Hiphil tantum et Piel, numquam in Cal. Chaldaeus

daeus verba hebraea sic reddidit: וְאַטְעִיתוּן סַלְפֵיכוֹן בְּחַמְרָא, *in errorem impulistis doctores vestros vino.* וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִּנָּבְאוּ *Et prophetis mandastis dicentes: non vaticinabimini,* interdixistis ne vaticinarentur, scilicet nomine meo, et vobis adversa; nam alioqui sibi grata libenter audiebant (Jesaj. XXX, 15.). Sic infra VII, 13. legimus Amaziam, sacerdotem Bethelicum nostro prophetae prohibuisse in regno decem tribuum vaticinari. Cf. Jerem. XI, 21. Mich. II, 6. Verbum צִוָּה ubi, ut h. l., cum עַל construitur, significat *vetare*, poena proposita, ni pareatur; vid. Genes. II, 16. 1 Reg. II, 43. Jesaj. V, 6. Nah. I, 14.

13. Jam ad finem usque Capitis poenas addit tantae ingratitudinis. הִנֵּה LXX: *Διὰ τοῦτο ἰδού.* Eadem particula comminationibus praemittitur Jesaj. III, 1. XVII, 1. attentionis excitandae caussa. אָנֹכִי מֵעִיק *Ego arctans,* arctaturus, pressurus sum. עוּק, Chaldaeis et Syris frequentius, pro Hebraico צוּק, *arctatus, coarctatus fuit.* Qualia sunt רְבַע pro רָבַץ, *cubuit,* עָר pro צַר, *inimicus.* רָעַע pro רָצַץ *fregit.* Ab eodem verbo עוּק est Ps. LV, 4. nomen עָקָה *angor, angustia,* et Psalm. LXVI, 11. מוּעָקָה *pressura.* תַּחְתֵּיכֶם *Sub vobis,* id est, in loco vestro, vobis angustiam afferam, vos angustabo, et eo ipso loco, ubi estis, ibi vos in arctum redigam, ut elabi e manu hostium non possitis. Ita תַּחַת Exod. XVI, 29. שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו *manete quisque sub se,* i. e. in loco suo. Hinc Chaldaeus subaudito pronomine *vos* nostra verba sic reddidit: הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיכוֹן עָקָא וּמְעִיק לְכוֹן בְּאַתְרְכוֹן *Ecce! ego adducam super vos tribulationem, quae coarctabit vos in loco vestro.* Alii תַּחְתֵּיכֶם velut abstractum sumunt, quasi: *inferioritates vestras*, i. e. vos ipsos, mihi substernendos et succubituros, haud aliter premam (ut sequitur), ac plaustrum, frumenti manipulis bene onustum, rem quamlibet subjacentem premit. Sic אַחֲרֵי *post,* pro *postica parte,* 2 Sam. II, 23., בְּבֵין *in inter,* pro *in medio*

medio, Jesaj. XLIV, 4. Adeoque situs non agentis, sed patientis exprimitur. Aliis magis placet, particulam cum suffixo significare *vergentiam* ad *objectum*, q. d. *premam* vergendo *deorsum* (ut gravia solent), ad *vos*. LXX in codice Romano *κυλίω*, *volvo*, quod ipsum ab Hieronymo, Arabe et in Itala expressum. Sed in codice Alexandrino legitur *κωλύω*. „Κυλύω," inquit Vater, „ex imagine ipsa petitum est, cum interpreti τὸ עוּק non liqueret. Κωλύω ex illo demum ortum videtur. Cod. Barber. in margine *τρίζειν*, *stridere*, habet." Atque ut gravissimam angustiam exprimat et ineluctabile supplicium, addit elegantem similitudinem, quae durius̄cula videri possit non attendenti: כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר *sicut arctat se plaustrum plenum sibi manipulo*, quod figurate dictum apparet; neque enim plaustrum sensu praeditum est, ut in illud cadat angustia, cum nimium oneratur. Sensus ergo est: ut plaustrum maxime onustum et undiquaque plenum spicarum manipulis, velut sub onere ingemiscit ac stridet, sic ego efficiam, ut ita ab hostibus vos obsidentibus arctemini, et tanto oneris pondere premamini, ut sub illo velut strideatis et ingematis. Ita et Hieronymus: „Sicut plaustrum stipulae vel foeni onere praegravatum stridore et sonitu longe exululat, sic ego peccata vestra non sustinens etc." Verbum תָּעִיק, recte monente Kimchio in Lexico, quod antea transitive aderat, nunc passive sive neutraliter sumitur: *arctat se*, arctatur, affligitur. Quomodo et Chaldaeus vertit, qui עִיקָא posuit. עֲגָלָה *Plaustrum*, Jesaj. V, 18. XXVIII, 27., nomen inde nactum videtur, quod rotis rotundis volvatur; nam עָגוֹל *rotundum* significat. הַמְלֵאָה לָהּ *Plenum sibi*, pleonasmus pronominis, q. d. bene onustum. עָמִיר *Manipulo*, collective sumendum pro *manipulis* spicarum, ut Jerem. IX, 21. Mich. IV, 12. LXX: Ὃν τρόπον κυλίεται ἡ ἅμαξα ἡ γέμουσα καλάμης. Hieronymus: *sicut stridet plaustrum onustum foeno*. Oneris manipulorum, juxta sententiam Kimchii, potius meminit, quam cujusquam alterius oneris,

quod

quod vento insufflante difficillime possit plaustrum manipulis onustum consistere. Sunt, qui verbum עוק utrobique intransitive accipiant, hoc modo: *ego sub vobis*, id est, onere vestrorum peccatorum ita praegravor, ut sub illo ingemam et strideam, non secus ac plaustrum undique manipulis oppletum; itaque jam oneris istius gravitatem ferre non possum, quin vos excutiam, id est, de vobis poenas meritas sumam. Sed prior sententia haud dubie genuina, ut מֵעִיק sit comminantis, se angustiam illis maximam inveoturum, quemadmodum Versibus sequentibus copiosius exponitur. Liveleus sensum Versus hunc facit: ut plaustrum segete demessâ onustum in locis arctis ita haerere solet, ut neque progredi, nec regredi possit, ita vos in eas angustias adducam, unde vos ipsos nequaquam expedire valeatis. Quae interpretatio imaginem a vatis mente alienam videtur inferre; neque enim de loco arcto, in quem venerit plaustrum, hic dicitur.

14. Postquam Versu superiore imminentis mali gravitatem exposuisset, jam docet, inevitabile fore illud supplicium ob peccata eis irrogandum; Jovae nihil obsistere posse, quum ille perdere voluerit, nec robur aut fortitudinem, nec pedum celeritatem, nec equum aut equitatum, nec si quis sese animosius obfirmare in hostem conetur. וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל *Et peribit effugium a levi*, veloce, *celeri*, i. e. nullum quantumvis veloci patebit effugium, nullus fugiendi locus relinquetur, fugere non poterit, comprehensus enim ab hoste tenebitur. Similiter Jerem. XXV, 35. וְאָבַד מָנוֹס מִן־הָרֹעִים *peribit refugium a pastoribus*, וּפְלֵיטָה *et evasio ab ovium magistris.* Et XLVI, 6. אַל־יָנוּס הַקַּל *ne effugiat celer, nec fortis evadat.* LXX: Καὶ ἀπολεῖται φυγὴ ἐκ δρομέως. Syrus: ܘܢܐܒܕ ܪܗܛܐ ܡܢ ܩܠܝܠܐ *et peribit cursus a veloce.* וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ *Et robustus*, valens viribus corporis, *non firmabit*, validum praestabit, *robur suum*, non intendere poterit, ut hosti

resistat,

resistat, sed ita remollescet animo, quasi nullus valeret viribus. Cf. Proverb. XXIV, 5. *Vir intelligens* מְאַמֶּץ־כֹּחַ *firmat robur*, viribus pollet. וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ *Et fortis*, strenuus, et animi virtute et corporis praestans, *non eripiet animam suam*, i. e. vitam non servabit sua virtute, non evadet. Verba hujus versiculi postrema, לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ in codice Alexandrino τῶν LXX non leguntur expressa. Omissa haud dubie, ut recte observat Vater, ob ὁμοιοτέλευτον Versus sequentis, cujus caussa totus Versus 15. omissus ab Arabico interprete.

15. וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת *Et tenens*, peritus tractandi *arcum*, sagittarius, ut Jerem. XLVI, 9. *Cuschaei et Phutaei* תֹּפְשֵׂי מָגֵן *tractantes clypeum*, i. e. tractandorum clypeorum peritia celebres, וְלוּדִים תֹּפְשֵׂי דֹּרְכֵי קָשֶׁת *et Lydii tractantes et tendentes arcum.* לֹא יַעֲמֹד *Non consistet*, sed vel peribit (coll. Ps. CII, 27. הֵמָּה יֹאבֵדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד *Illi peribunt, tu vero permanebis*), impar futurus hosti (Dan. XI, 6. לֹא יַעֲמֹד *Non stabit*, resistet hosti, sed ei tradetur. Contra Vs. 8. *Aliquot annos* יַעֲמֹד מִמֶּלֶךְ הַצָּפוֹן *stabit a rege septentrionali*, ei resistet), vel fugam protinus capesset, Jerem. XLVI, 21. *Versi fugiunt simul*, לֹא עָמָדוּ; *non stant, quippe quibus perniciosus supplicii dies advenerit.* Nah. II, 9. *Illi fugiunt*, etiamsi eis clametur: עִמְדוּ עֲמֹדוּ *state, resistite!* וְקַל בְּרַגְלָיו *Et qui velox pedibus suis* est, Vs. 14. 2 Sam. II, 18. לֹא יְמַלֵּט *Non eripiet* scil. נַפְשׁוֹ, *animam suam*, e Versu superiore, et Versus hujus hemistichio altero subaudiendum. Nihil ei pedum celeritas, qua alias valet, profuerit ad effugiendum hostem. וְרֹכֵב הַסּוּס *Et insidens equo*, ut Jesaj. XXXI, 1. Zach. X, 5. לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ *Non salvabit animam*, vitam, *suam*, cf. IX, 1. Aben-Esra putat, קַל בְּרַגְלָיו pro *equo* sumi, ut Jesaj. XXX, 16., ubi post mentionem equi subjicitur mentio *levis*, animantis videlicet, ut cameli dromedarii, aut muli, et id genus, quibus ad expeditum iter conficiendum utebantur, ut hodie utimur equis veredariis,

redariis. Sed praeſtat de homine accipere uti et cetera. Integer hic Verſus omiſſus in duobus Kennicottianis codicibus, nec non in tribus de-Roſſianis a prima manu. Neque exprimitur ab Arabico interprete, qui tamen, quum e LXX verteret, per *ὁμοιοτέλευτον* Verſus hujus et ſuperioris deceptus videtur.

16. וְאַמִּיץ לִבּוֹ *Et* qui alias *firmus corde ſuo*, ſeu impavidus eſt, ut Job. IX, 4. אַמִּיץ כֹּחַ, et Vs. 19. לְכֹחַ אַמִּיץ. בַּגִּבּוֹרִים *Inter* viros *fortes*, ut 1 Paral. XII, 1, הֵמָּה בַּגִּבּוֹרִים עֹזְרֵי הַמִּלְחָמָה *illi inter fortiſſimos adjutores belli.* Syrus legit כַּגִּבּוֹרִים, vertit enim: ܘܡܥܫܢ ܠܒܗ ܐܝܟ ܓܢܒܪܐ, *et qui roborat cor ſuum ſicut heros.* LXX: *Καὶ εὑρήσει τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐν δυναστείαις.* Legerunt pro אמץ (defective ſcripto) literis tranſpoſitis מצא, qui *cor ſuum,* id eſt, animum, *invenerit,* qui praeſenti animo inter fortes fuerit. Sed genuinum haud dubie eſt, quod in noſtris codicibus legitur, אַמִּיץ, ut ſenſus ſit: ſi quis inter viros ſtrenuos animoſior inventus fuerit, qui prae ceteris fortiſſime ſtatuerit apud ſe hoſtem aggredi aut repellere, עָרוֹם יָנוּס, *nudus aufugiet*, id eſt, abjecto clypeo, armis et veſtibus, ut expeditius et celerius fugiat, ne quicquam ei ſit oneri. Chaldaeus: עַרְטִילָא דְלָא זֵין, *nudus inermis.* „*Nudus* ſaepe dicitur, cui deſunt inſtrumenta ad rem praeſentem neceſſaria. Sic *nudus* lugere dicitur, qui non habet veſtes lugubres. Et Saul 1 Sam. XIX, 24. *nudus* prophetat, id eſt, ſine pallio prophetico. Interdum *nudus* vocatur, qui non ita bene veſtitus eſt. Vid. Jac. II, 15. et 1 Cor. IV, 11.“ Drusius. Cf. Jeſaj. XX, 3. Mich. I, 8. בַּיּוֹם־הַהוּא *Die illo,* ſupplicii divini. Veteres Hebraei, auctore Hieronymo, ſingulas partes horum trium Verſuum ad Jeroboamum, filium Nebat, et ſubſequentes impios reges accommodant, usque ad ultimum, ut *levis,* ſit Jeroboam primus, qui in Aegyptum fugerat; *robuſtus,* Baaſa, qui fuit ad bella promtiſſimus; *fortis,* Omri; *tractans arcum,* Jehu, qui ſagitta occidit Joram, filium Achab, regem

regem Israel; ***agilis pedibus,*** Menahem, qui frustra dona misit regi Assyrio; ***equo vectus,*** Pecah, filius Remalsae, qui junctus Syris sub Ahaso, multa Judaeorum millia interfecit, ***robustus corde,*** ultimus, Hosea, filius Ela, qui solus errantem populum in viam revocare conatus, quia in hoc non perseveravit, nudus ex incendio egressus est. „Nudum autem vocat," addit Hieronymus, „quia sub ipso decem tribus captae sunt. Hoc Hebraei autumant, et sicut nobis ab ipsis traditum est, nostris fideliter exposuimus." Sed hae Hebraeorum argutiae indignae sunt prophetae severitate, qui futurum supplicium divinitus immittendum ineluctabile profert in omnes Israelitas, qualescunque sint, sive principes, sive de plebe, ut nihil quemquam de potestate hostis possit liberare eorum, quos Jova perdere, aut tradere in eorum manum voluerit.

Cap.

Cap. III.

ARGUMENTUM.

Poſt compellatos Iſraelitas, quibus ſeveram animadverſionem minatur, quia tot tantisque a Deo acceptis beneficiis ingrati et infidi animi injuriam retribuerint (Vs. 1. 2.), oſtendit variis adhibitis ſimilitudinibus, et eſſe muneris prophetici, divinitus ſibi injuncti, quae Deus Iſraelitis immittere decrevit mala, praenunciare, et praenunciata divino juſſu, certiſſime eventura (Vs. 3—8.). Tum commemorata malitia et violentia Iſraelitarum (Vs. 9. 10.) gravem eis denunciat ruinam, e qua pauci tantummodo ſint elapſuri (Vs. 11. ſeqq.).

---

1. שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָֹה עֲלֵיכֶם *Audite ſermonem hunc, quem loquitur,* quem habet *Jova ſuper vos,* in, contra vos; eſt enim contra illos haec velut ſententia, quae a Jova profertur. Unde Chaldaeus vertit: *Audite verbum hoc* דִּי גְּזַר עֲלֵיכוֹן, *quod decrevit Jova contra* vos. Ceterum compellatio haec noſtro ſolennis eſt, attentionem ad audiendam rem magni momenti excitans, vid. Vs. 13. IV, 1. V, 1. VIII, 4. Pendet autem hujus Capitis initium ex ſuperioribus. Supra enim, ultima Capitis praecedentis particula, ſupplicium divinitus in Iſraelitas immittendum praedixerat, hic vero docet, illud aequum eſſe. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *O filii Iſraelis!* LXX: Οἶκος Ἰσραήλ, quaſi בֵּית יִשְׂרָאֵל legiſſent, quod ipſum hodienum in codicibus quamplurimis, a Kennicotto et de-Roſſio indicatis, legitur. In Notis criticis

ticis Bibliorum Halensium cura J. H. Michaelis editorum, notatur, pro בְּנֵי codicem primum Erfurtensem in margine habere בֵּית, idemque in codice Erfurtensi secundo legi a prima manu; sed בני requirere Masoram codicis primi ad h. l., nec non Masoram impressam finalem fol. 37. col. 5., idemque probare Criticum Hebraeum in margine codicis primi ex duobus Masorae exemplaribus. Appellatione *Israelitarum* Noster universas quidem alloquitur tribus Judaici et Israelitici regni, sequitur enim per appositionem et declarationem: עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, *contra omnem familiam, quam eduxi ex terra Aegypti;* sed paulo post, missis Judaeis, ad Israeliticum regnum se peculiariter convertit, Vs. 9. 12. 14. מִשְׁפָּחָה, proprie *cognatio*, hic pro tota *natione*, gente, sumitur, ut mox Vs. 2. Eductio ex Aegypto et hic, ut supra II, 10. et saepius inculcatur tanquam maximum beneficium. In הֶעֱלֵיתִי, *eduxi*, est personae enallage, pro *duxit;* nam Jovae verba demum Vs. 2. adducuntur, quibus לֵאמֹר in fine hujus Versus praemittitur.

2. רַק אֶתְכֶם „*Tantummodo*, sive, ut Symmachus interpretatus est, *solos vos.*" Hieronymus. Nulli, inquit, omnino gentium ita, ut vobis, feci. Ita Davides 2 Sam. VII, 23. et 1 Paral. XVII, 21.: *Ecquae omnino gens est, cum tuis Israelitis in orbe terrarum conferenda? quam dii redemtum iverint, ut eam pro sua haberent?* etc. Cf. Deut. IV, 8. 20. Ps. CXLVII, 20. יָדַעְתִּי *Agnovi*, gratiose elegi, ut de Jeremia Deus I, 5. *Antequam formarem te* יְדַעְתִּיךָ *agnovi te* velut meum, et prophetam mihi elegi. Sic verbum יָדַע passim sumitur pro *rationem habere, curare, providere, et acceptum habere*, ut Ps. I, 6. יוֹדֵעַ יְהוָֹה דֶּרֶךְ צַדִּיקִים *Novit Deus viam justorum*, ad quem loc. vid. not. Chaldaeus h. l.: בְּכוֹן אִתְרְעֵיתִי *in vobis complacitum mihi fuit.* Vos tantum gratos habui, et in populum mihi peculiarem elegi, quibus mea oracula committerem, qui meus populus diceremini, et quos singulari favore meo prosequerer,

querer, ac beneficiis exornarem. מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה *Ex omnibus terrae populis* tanquam peculium, ut dicit Jova Exod. XIX, 5. וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים *eritis mihi peculium ex omnibus populis.* Et Deuter. XIV, 2. *Elegit te Jova,* לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה, *ut ei esses peculiaris populus prae ceteris omnibus totius orbis terrarum nationibus.* Cf. Pſ. CXXX, 4. עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם *Propterea* multo magis etiam *visitabo,* animadvertam *super,* in *vos omnes iniquitates vestras;* peccatorum vestrorum ita in meo judicio memor ero, ut poenas eorum omnium in caput vestrum refundam, Vs. 14. Quo magis beneficiorum pondus, eo gravior erit supplicii magnitudo. Ante posterius hemistichium quicquam subaudiendum, ut hic sit sensus: vos solos mihi peculiares elegi, et singulari favore sum prosequutus; at vos ingrati meum cultum abjecistis, assumto idolorum cultu meos spernitis prophetas; propterea non jam id feram, tantum mei contemtum in vobis puniam. Ita Jarchi; Aben-Esra vero et Kimchi utrumque hemistichium hoc modo inter se connectunt: „Ne miremini, quod ita vobis interminer; vos enim prae ceteris populis delegi, itaque vel levissimas offensas a vobis exigere soleo, ut rex domesticis suis, quos assidue ob oculos habet, et qui ejus voluntatem cognoscunt, gravius succenset, quam externis. Sic Levit. X, 3. quum Nadab et Abihu consumti fuissent a Deo, quod ignem externum in tabernaculum intulissent ad sacrificia, Jova dicit: בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ *in propinquis meis sanctus habebor.* Et Ezech. IX, 6. מִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ *A sanctuario meo,* ab illis, qui in templo sunt, *incipite* puniendi munus.“

3. Sequuntur jam aliquot parabolicae interrogationes, quae sunt instar enthymematum, in quibus alia semper propositio vel conclusio latet. Earum applicatio brevis sequitur Vs. 7. 8., unde quo illae spectent intelligitur. Quia dixerat supra (II, 12.), Israelitas interdixisse prophetis, ne vaticinarentur; nunc vult eorum auctoritatem et consensum

cum

cum Deo afferere, demonftrando 1) fe aliosque prophetas non fua, fed divina auctoritate et juffu, Ifraelitis mala annunciare Vs. 3. 8. 2) Hoc vero non temere, fed graviffimis fieri de cauffis, nimirum propter peccata populi Vs. 4. 3) Neque haec vana et in caffum futura effe auguria, fed certiffime implenda, ni populus refipifcat, Vs. 5. 4) Subeffe tamen fub his ipfis poenarum comminationibus gratiam Dei, qui populo fuo confultum cupiat, ut poenas praenunciatas feria converfione antevertat, Vs. 6. 8. Haec volunt, ut in progreffu difces, quae fequuntur fimilitudines, quarum prima haec eft: הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ *Num ibunt,* iter facient, *duo, nifi ex condicto convenerint,* vel *convenerit eis?* (ita verbum נוֹעַד Jof. XI, 5. Job. II, 11. Nehem. VI, 2. 10.), fcilicet de certo loco, quo ituri fint. Quemadmodum igitur fieri non folet, ut duo homines fortuito concurrant ad idem iter fufcipiendum aliquo, ob aliquod negotium, ni prius de eo inter illos conventum fuerit; fic haudquaquam credendum, prophetas aliquid praedicere, nifi eis prius cum Deo convenerit, ut hoc aut illud praenunciarent; in idem Deum cum prophetis incumbere confilium. Alii aliter accommodant, ut quod Deus ante cum Ifraelitis ambularit, id eft, illis faverit, quia illis cum Deo belle conveniebat, quum ejus inftituta fequerentur. Jam vero ftatuiffe Deum non ultra cum iis iter facere, id eft, eos adjuvare ac protegere, quod illis fecum non conveniat, fed cultum fuum contemnant. Grotius: „Non poffunt effe *σύν τε δύ' ἐρχομένω,* nifi concordes fiat. Veftri mores cum meis non congruunt; ideo non poteft durare noftra focietas." Kimchi etiam alio torquet, quod peccatis fuis eo adacti fint, ut prae hoftis metu non audeat quis in viam fe dare folus, nifi alterius fibi focii confortium adjungat, quo tutius iter faciant. At quid duo adverfus hoftes facerent? Finis hujus loci (Vs. 8.) indicat, eo hanc fimilitudinem pertinere, quo dictum eft. Securos noftri prophetae tempore multos fuiffe conftat ex VI, 1. 3. Quidam putabant, Deum prophetam non mififfe ad mala denuncianda. Quales

fuerunt

fuerunt olim Achab et Zedekia, 1 Reg. XXII, 18. 24. 27.; et Azaria Jerem. XLIII, 2. *Falſum loqueris, non miſit te Jova, ſed Baruch te incitat contra me.* Contra hoc igitur genus hominum ſuam et aliorum verorum prophetarum auctoritatem vindicat ſimilitudine: ut homines ſimul ire de eadem re non ſolent, niſi ante inter eos convenerit; ita prophetae a ſe nihil, ſed a Deo duntaxat accepta loqui poſſunt, quum eum ad omnia, quae loquuntur, quaſi praeſentem habeant comitem, qui res etiam ſuo juſſu praedictas re ipſa tandem perficiat. Quod inter Deum et prophetas ſummum conſenſum arguit.

4. Contra illos, qui de certitudine malorum denunciatorum dubitarent (vid. VI, 3.), Noſter disputat tribus ſimilitudinibus, leonis, cujus rugitum, et aucupis, cujus inſidias certa praeda conſequi ſolet; denique (Vs. 6.) tubicinis; clangore tubae populum adventantis periculi non vano metu perterrefacientis. Hino intelligi vult, prophetarum praedictiones de malis futuris non temere fieri putandas eſſe. הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ *Num rugiet*, rugire ſolet, *leo in ſylva; et praeda non eſt ei?* quin praeda, animal laniandum, ei praeſto ſit? „In rugitu leonis (inquit Bochaatus *Hieroz.* P. I. L. III. C. II. T. II. p. 26. edit. Lipſ.) hoc maxime terribile eſt, quod hac quaſi clarigatione, aut hoc claſſico, ſi mavis, bellum indicit. Et poſt rugitum ſtatim ſequitur ſtrages et dilaceratio. Neque enim acri illo et contento rugitu rugire ſolet, niſi cum videt praedam, in quam protinus irruat." Id confirmat Sparrmann, qui noſtra aetate Africae auſtralis oras adiit, cujus verba attulimus in nota ad illum Bocharti locum. Unde Pſ. CIV, 21. הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף *leunculi rugiunt ad praedam.* Et Jeſaj. V, 29. *Rugitus ei ut leaenae, et rugiet ut leunculus, et fremet, et capiet, et ſalvam praedam auferet, nec erit, qui eripiat.* Cf. XXXI, 4. Jerem. II, 15. Ezech. XXII, 25. Noſter vero eandem ſententiam in altero hemiſtichio commutatis verbis repetit pro more: הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ

קולו מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם-לָכָד *Num dabit*, edet, emittere folet, *leunculus vocem fuam ex habitaculo fuo, nifi ceperit* praedam? Non folet haud dubie. Leonum varia habent Hebraei nomina, pro variis aetatibus. גּוּר eft *leonis catulus*, כְּפִיר *leo juvenis*, major catulo, qui praedari incipit (vid. Ezech. XIX, 2. 3.), אַרְיֵה jam grandior et provectior, etfi nomen eft nonnumquam generale, vid. Bochartum l. c. p. 4. 5. מִמְּעֹנָתוֹ *Ex habitaculo*, i. e. luftro *fuo*, de luftris leonum מְעֹנוֹת dicitur quoque Pf. CIV, 22. Cantic. IV, 8. Nah. II, 14. בִּלְתִּי אִם *Nifi, praeterquam fi*, ut Vs. 3. Jud. VII, 14. לָכָד *Ceperit* quid, vel, nifi in eo fit, ut capiat quid. Verbum venatorium eft, coll. Vs. 5., Jud. XV, 4. Jefaj. XXIV, 18. Thren. IV, 20. Ceterum haec fimilitudo facile ad inftitutum accommodatur. Leoni rugienti comparatur Deus, qui per prophetas ftragem peccatoribus minatur, certiffime fequuturam, nifi voce illius exterriti protinus refipifcant.

5. Tertia fimilitudo, ex ave in laqueum incidente petita, eodem fere pertinens. הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל-פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ *Numquid cadit*, illaqueari folet *avicula fuper laqueum humi* tenfum vel occultatum, *et*, ubi, *tendicula ei*, aviculae, non eft? Haud multum quidem inter fe differunt פַּח et מוֹקֵשׁ; pofterius tamen h. l. magis exprimit laquei difpofitionem, qua ita aptatur ab aucupe, ut illabentes aviculas conftringere poffit; ficut prius laqueum etiam tum fignificare poteft, cum actu ad capiendum difpofitus non eft. Cf. Pf. CXL, 6. *Abfcondunt mihi fuperbi laqueos et funes* (פַּח וַחֲבָלִים), *tendunt fecundum femitam retia; offendicula* (מֹקְשִׁים) *mihi ponunt.* Et CXLI, 9. *Tutare me ab injuria laquei, quum in me tendunt.* (פַּח יָקְשׁוּ לִי), *et a tendiculis* (מֹקְשׁוֹת) *maleficorum.* Pro וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ LXX pofuere ἄνευ ἰξευτοῦ; Quod fequutus Hieronymus: *abfque aucupe*. Sed *auceps* eft יוֹקֵשׁ, vid. Pf. CXXIV, 7. In altero hemiftichio, quemadmodum in fuperiore Verfu factum, eandem fententiam aliis verbis repetit:

petit: הֲיַעֲלֶה *Num ascendere faciet?* i. e. auferet, tollet quis? Num eximi solet a prudente aucupe? Docte LXX: σχασθήσεται; *solvetur?* uti et Chaldaeus, הֲיִשׁוּר *num solvet?* pro הֲיִשְׁרֵי, ut שׁוּר et שְׂרָא idem valeant; nam verba mediae et ultimae radicalis quiescentis significationes inter se commutant. Verbum *ascendendi* Hebraeis haud raro pro *recedere, tolli* usurpari, notum; ita dicitur de rore absumto Exod. XVI, 14., de visione evanescente Ezech. XI, 24., et Hiphil pro *auferre morte,* Ps. CII, 25. Igitur *num,* inquit Noster, *aufertur* פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד *laqueus e terra,* ubi tensus fuerit, *et capiendo non capiet?* si nihil prorsus ceperit? Haud sane id moris est, ut auceps tensum laqueum de terra auferat, ni prius aliquid ceperit. Ita Deus, ubi aliquid per prophetas praedixit, et per hostes aut alia flagella decrevit puniendos homines, non prius hostes aut flagella sua retrahet, quam ea impleverint, ad quae destinata fuerant, i. e. donec eos perdiderint aut punierint, quos ipse volebat; ut non subducitur laqueus nisi ave capta. Ita Jerem. L, 24. יָקֹשְׁתִּי לָךְ וְגַם־נִלְכַּדְתְּ בָּבֶל *irretivi te, captaque es, Babylon, et quidem insciens deprehensa captaque es.* Cf. Hos. VII, 12. Prov. V, 22.

6. אִם־יִתָּקַע *Num clangetur?* clangi solet? LXX: Εἰ φωνήσει; legerunt in Cal יִתְקַע, num *clanget* aliquis? שׁוֹפָר pro בַּשּׁוֹפָר, *buccina,* supra II, 1. Joel II, 1. Agitur de excubitore in specula constituto, qui si hostem viderit adventare, populum tuba commonefacit, ut vel fugiendo protinus evadant, vel ad resistendum hosti concurrant. Cf. Ezech. XXXIII, 3. 4. 5. בְּעִיר *In urbe* aliqua; neque enim certam et notam civitatem designat, quam si indicare voluisset, בָּעִיר ei dicendum erat. וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ *Et populus,* cives et incolae urbis, *non trepident?* seu trepide celeriterque concurrant? Hos. XI, 10. 11. 1 Sam. XVI, 4. Chaldaeus bene: *An clangetur tuba in urbe* בְּלָא זִמְנֵיהּ, *extra suum tempus, quin populus trepidet?* Nam cum in majoribus et solennioribus festis tuba clangi, laetitiae causa,

 solebat,

ſolebat, populus non cohorreſcebat. Belli vero tempore conſtitutus ſpeculator in ſpecula ad proſpiciendum adventum hoſtium, iis appropinquantibus tuba vel buccina clangit, ut populum admoneat imminentis periculi, ut ſe praeparet ad arma. Tunc ergo quis non commoveatur et expaveſcat, niſi prorſus amens et ſtupidus? Sic ſane ad vocem prophetarum, qui tanquam ſpeculatores erant conſtituti a Deo (vid. Ezech. III, 17. ſeqq. XXXIII, 2. 5.), ad praemonendum populum de impendentibus ei poenis, ni reſipiſcat, oportuit Iſraelitas contremiſcere, et vitam emendare, quo poenas denunciatas effugerent. Tandem ergo docens, quo ſuperiores ſimilitudines propoſitae pertinerent, ſubjungit velut uno contextu: אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה *num erit malum in civitate* aliqua, *et,* quod, *Jova non fecerit?* Apparet, de malo poenae, i. e. calamitate (de qua רָעָה et Jerem. I, 14. XVIII, 8. coll. Jeſaj. XLV, 7. dicitur), non de malo culpae, ut appellant, hic agi. Eſtne quicquam, inquit, in urbe quapiam mali et calamitatis, cujus non ſit auctor Deus? quod ille non immiſerit? ob peccata videlicet civium. Debuerat ad ſimilitudinem poſtremam ſubdere παράδοσιν. Num a propheta praenunciabitur nomine Dei quicquam mali alicui civitati, et non contremiſcet populus? Annon mala praenunciante propheta a Deo, populum par eſt pertimeſcere? Sed quia mala non praenunciat propheta niſi a Deo, et cum praenunciata per prophetam mala accidunt, accidunt a Deo, propterea id memorat, quod ex priori conſequebatur: num vero fortuito quicquam mali in civitate accidit, quin potius auctor ejus eſt Deus?

7. כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִֹה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים *Neque enim Dominus Deus facit quicquam* mali in terris (Vs. 6.), *niſi revelaverit arcanum ſuum ſervis ſuis, prophetis.* Haec ratio accommodatur ad primam παράδοσιν ſimilitudinis, quod malum non accidat, niſi praedictum a ſpeculatore, id eſt, propheta. סוֹדוֹ *Arcanum*

num fuum vocat, quod Deus decrevit confilium ejus, ut Jerem. XXIII, 18. 22. Prov. III, 32., quia priusquam Deus prophetae annunciaret malum eventurum, arcanum erat apud Deum, nec id quisquam fciebat. Chaldaeus: אֲרֵי לָא כָשְׁרִין פִּתְגָּמִין דְמִתְעַבְדִין מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים *quoniam haud recte res fieri domino Deo viderentur*, nifi revelaret etc. Hieronymus: „Sequitur: *Non faciet Dominus Deus verbum, nifi revelaverit fecretum fuum*, five *correptionem fuam* [ita LXX: παιδείαν αὐτοῦ, quod Arabicus recte التأديب *punitionem* vertit, incertum tamen, utrum Graecus interpres pro סוד legerit מוסר, an ad fenfum illud reddiderit], *fervis fuis, prophetis*, non quod omnia Deus revelet prophetis, quae in coelo faciat, vel ante jam fecerit, fed quae facturus in terris fit. Revelavit Noe, fervo fuo, quod effet inducturus diluvium. Revelavit Abraam et Lot, fervis fuis, quod arfurus effet Sodomam et Gomorrham, Adamam et Seboim. Revelavit Jofeph interpretationem fomnii feptem annorum famis in Aegypto, et Jonae prophetae fubverfionem Ninivae, ut qui audirent ventura fupplicia, aut agerent poenitentiam, et tormenta vitarent, aut contemnentes juftius punirentur. Ita et nunc Dominus revelat per Amos, fervum fuum, et prophetam, quid facturus fit decem tribubus, ut fi fuerint ad meliora converfae, et idola deferuerint, de imminenti periculo liberentur. Et nota, quod clemens et benignus Deus femper futura praenunciat, ne cogatur inferre fupplicia." Nec fine cauffa prophetas vocat אֶת־עֲבָדָיו, *fervos fuos*, Dei, quod eorum ad fupplicia praenuncianda utatur opera, et illi injunctum fibi munus detrectare nec aufint neo poffint. Propterea Verfu proximo fubdit, velut epiphonemate totum locum claudens, de neceffitate impofita prophetis, ubi illis quicquam praedicendum committit Deus.

8. אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא *Leo rugit, quis non timebit?* Leo rugiente quis non pertimefcat? Cf. *das alte u. neue*

neue Morgenl. P. IV. p. 579. Et homines et ceterae animantes, ubi primum ejus vocem audiunt, non possunt non timere. Imo Deus ipse, quovis leone infinitis modis terribilior, *rugiit,* peccatoribus iram ac supplicia horrenda per me aliosque prophetas comminatus Cap. I. II. Vid. supra Vs. 4., incipit enim hic subsumere ad sensum magis proprium, quae figurate illic et parabolice dixerat: אֲדֹנָי יֱהוִֹה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא *Dominus Deus loquutus est, quis non vaticinabitur?* ex iis scilicet, quibus ille prophetiam committit, quos spiritu suo prophetico afflat. Fieri non potest, quin ad Dei vocem contremiscat propheta, ubi ille ipsi quicquam injungit, nec omnino potest imperata detrectare. Vel: Jova loquente quisnam ita sese gerat, ac si nihil ei esset ab illo patefactum? Quomodo ergo prophetis interdicitis, ne vaticinarentur (II, 12.), id illis mandante Deo? Haec apparent maxime et ex scopo proposito ad prophetas pertinere, etsi ad populum quoque referri possint, quem timere oporteat, audito Deo, id est, propheta, per quem ille rugit. Chaldaeus: מַן לָא יְקַבֵּל נְבוּאֲתָא *quis non suscipiet prophetiam?* Quis non admittet et suscipiet munus prophetiae, sibi a Deo demandatum? Hieronymus: „*Quis* in hoc loco non pro impossibili, sed pro raro accipitur. Ille enim non timebit, et ille non prophetabit, qui propter duritiem suam Dominum audire contemserit. Et est sensus juxta historiam: si ad leonis vocem omnia contremiscunt, et cuncta animantium natura terretur, nos, jubente Deo, ut loquamur, non annunciemus populo ventura supplicia, non prophetabimus? non loquemur?"

9. Invitantur alienigenae, ut cognoscant aequitatem suppliciorum divinitus immittendorum in Israelitas, atque per prophetas praedictorum. Eorum corruptissimos mores et scelera illi si viderint in urbe eorum praecipua, Samaria, sine dubio ea horreant, et eos sint damnaturi. Propterea nihil hoc loco de idololatria Israelitarum dicit, quae illis cum aliis gentibus communis erat; sed de aliis sceleribus,

ob

ob quae illos damnent, utpote rapina et pauperum oppressione. Quodsi exteri ea, quae ab iis patrabantur, exhorreant, quid ipsos facere oportuit, qui appellatione populi Dei gloriabantur? הַשְׁמִיעוּ *Audite facite* scil. vocem vestram, id est, nunciate, significate, divulgate, עַל־אַרְמְנוֹת, בְּאַשְׁדּוֹד *ad* f. *per palatia in Aschdod*, urbis regiae Philisthaeorum, vid. ad I, 8., in aulis principum Palaestinae, וְעַל־אַרְמְנוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם, *et per palatia in terra Aegypti*, et in aulis regum Aegypti, quae loca sunt celeberrima, quo magna hominum turba confluit, et quod in aulis divulgatur, latere non potest. Hoc autem imperium, seu Imperativus, non est proprie ad Israelitas, nec ad externos, sed indefinite ad quosvis, quasi dicat: annuncientur haec et promulgentur in Palaestina et Aegypto inter gentes a cultu Jovae alienas. Nisi mavis, verba Dei esse ad prophetas suos, coll. Vs. 10. Masora magna notat, verbum שָׁמַע cum אֶל construi solere, duodecim locis exceptis, in quibus habet post se עַל, ut hic, et עַל idem valet, quod אֶל. LXX: Ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας Αἰγύπτου. Hieronymus: „Pro *Azoto* nescio quid volentes Septuaginta, *Assyrios* posuerunt, quum Azotus lingua Hebraeorum appelletur *Esdod*, et Assyrii *Assur*. Pro *aedibus* quoque, quae dicuntur *Armanoth*, verterunt *regiones*, quae vocantur *Sadod* [שׁוּרוֹ; sed videntur אַרְצוֹת legisse], et nihil in verbo similitudinis habent. Dicite, inquit, ut congregentur omnes gentes, quae in vicino sunt, et videant scelera Israel, ne iniquum putent Dei esse judicium. Quomodo si diceret: prius videte, quae faciant, et tunc meam sententiam comprobate." וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ עַל־הָרֵי שֹׁמְרוֹן *Et dicite* aperta voce, palam: *congregemini*, congregate vos, convenite *super montes Samariae*, vel, *ad montes Samariae*, ut עַל iterum idem valeat, quod אֶל; notat enim Masora, verbum אָסַף ubique post se habere אֶל, tribus locis exceptis, in quibus cum עַל construitur, hoc nostro videlicet loco, et 2 Sam. XVII, 11. הֵאָסֵף יֵאָסֵף עָלֶיךָ כָל־יִשְׂרָאֵל *Congregetur ad te universus Israel*; atque 2 Reg.

2 Reg. XXII, 20. אֹסִפְךָ עַל־אֲבֹתֶיךָ *Congregabo te ad patres tuos.* Ceterum Samariam montosam fuisse constat: nam et mons erat hoc nomine, priusquam in eo urbs conderetur, quem quum a quodam viro nomine Semer emisset rex Omri, in eo urbem excitatam de nomine venditoris Somron appellavit, vid. 1 Reg. XVI, 24. LXX singulari numero ὄρος verterunt; sed verisimile est, uni monti plures fuisse colliculos. Est autem hoc proprie urbis nomen, metropolis tum decem tribuum; etsi nomen urbis ad totam regionem illam transferri possit, ut saepius. Hieronymus: „Pulchreque intulit: *super montes Samariae*, vel civitatis, quae nunc Sebaste, tunc Samaria vocabatur, vel universae provinciae, quae in montuosis sita est.“ Sed hoc loco praestet, שֹׁמְרוֹן pro urbis ipsius nomine capere, ut invitentur externi ad visendum eam, et scelera ejus civium, quum in magnis urbibus majora scelera patrari soleant. Addit: וּרְאוּ מְהוּמֹת, רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ *et videte conturbationes magnas intra eam.* A verbo הוּם, *perturbare* (vid. Deut. VII, 23.), מְהוּמָה est *conturbatio*, cum omnia sursum deorsum miscentur. Ita 2 Paral. XV, 5. *Per illa tempora pace carebant, qui ultro citroque commeabant,* כִּי מְהוּמוֹת רַבּוֹת עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי הָאֲרָצוֹת, *nam multae perturbationes super omnes incolas terrarum.* Jesaj. XXII, 5. יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה *dies tumultus, conculcationis et confusionis.* Nostro loco apparet significari tam turbas concitatas a potentioribus, pauperes insolentioribus motibus agitantibus et vexantibus, quam strepitum eorum, qui affliguntur et conteruntur. Subjicit enim: וַעֲשׁוּקִים בְּקִרְבָּהּ *et adspiciatis oppressos a potentioribus in medio ejus*, civitatis Samariae. Cf. infra IV, 1. Jerem. L, 33. LXX hoc loco מְהוּמֹת θαυμαστὰ reddiderunt, quasi innuerent strepitus et incursus admirandos, seu irruptiones in pauperes. Drusius conjicit, eos תְּמוּהֹת, transpositis literis, legisse, a תָּמַהּ, *admirari, obstupescere.* Observat tamen Vater, in nullo τῶν LXX loco vocem θαυμαστόν illius radicis (תָּמַהּ) derivatis respondere, nec nisi paucissimis in locis ipsum תָּמַהּ verbo θαυμάζειν exprimi, ut Habac. I, 5.

10.

10. וְלֹא יָדְעוּ עֲשׂוֹת־נְכֹחָה *Nec ſcierunt agere rectum.* Quid dico? inquit, et vos invito, ut in montes congregati viſatis, quantus in ea urbe ſit afflictorum ſtrepitus et ejulatus, et quot hominum millia in ea opprimantur? Imo vero nullum intra eam videbitis, qui vel unam rem rectam ſciat facere, id eſt, qui poſſit aut velit, aut cui placeat quicquam recti agere. Femininum נְכֹחָה loco neutrius poſitum. נֹכַח proprie ſignificat, quod directe ante oculos eſt, ut Proverb. IV, 25. עֵינֶיךָ לְנֹכַח יַבִּיטוּ *oculi tui antrorſum proſpiciant,* in viam rectam, κατὰ σκοπὸν, וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשִׁירוּ נֶגְדֶּךָ *et palpebrae tuae recta proſpiciant ante te.* Jeſaj. LVII, 2. הֹלֵךְ נְכֹחוֹ *Ambulans viam rectam ſuam.* Hinc ſenſu morali dicitur de recte, bene factis, quae aliena ſunt a fraudibus et ſtrophis, ut 2 Sam. XV, 3. *Verba tua ſunt* טוֹבִים וּנְכֹחִים *bona et recta.* Jeſaj. LIX, 14. אֱמֶת וּנְכֹחָה *veritas et rectitudo.* LXX: Καὶ οὐκ ἔγνω ἃ ἔσται ἐναντίον αὐτῆς, *et ignoravit, quae futura ſint coram ea,* ut Hieronymus Graeca reddidit, i. e. Samaria ignorat, quae adverſum ſe comparanda ſint. Legerunt נִכְחָהּ, coll. נִכְחוֹ Exod. XIV, 2. Ezech. XLVI, 9. Syrus pro נְכֹחָה poſuit ܡܟܣܢܘܬܐ, *reprehenſionem, redargutionem;* videtur vocem hebraeam ad הוֹכִיחַ, יָכַח retuliſſe. Chaldaeus: אוֹרַיְתָא, *legem,* i. e. legi conſentanea. הָאוֹצְרִים חָמָס וָשֹׁד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם *Qui theſaurizant,* inſtar theſauri colligunt cumulantque, *violentiam et devaſtationem* (ut Jerem. VI, 7. XX, 8.), active, opes vi et vaſtatione pauperum partas, rapina quaeſitas, *in palatiis ſuis.* Cf. ſupra II, 6. 7. et infra V, 11. 12. Invidioſe addit *in palatiis ſuis,* quaſi ſuperbas et magnificas aedes ex pauperum ſanguine et bonis rapto partis excitarint. Chaldaeus: מָלְיָן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוֹף וּבִזָּא בִּבִרְנְיָתְהוֹן *implent cellaria ſua rapina, et praeda* eſt *in palatiis eorum.* LXX שֹׁד docte ταλαιπωρίαν, *miſeriam,* aerumnam pauperum, verterunt, i. e. divitias coacervatas ex pauperibus, quos fortunis everterunt, et ad miſeriam, ſummamque egeſtatem et inopiam redegerunt. Sunt, qui hisce duobus Verſibus juberi exiſtiment,

ment, ut haec inter exteros divulgentur, ut veniant adversus Israelitas congregati, eadem illis illaturi, quae ipsi pauperibus apud se intulerint, eadem inhumanitate et truculentia illos tractaturi, qua ipsi suos tractarunt: ideo invitari, ut videant, quae apud illos patrantur. Sed ille, quem supra ad Vs. 9. attulimus, sensus simplicissimus est, et loco maxime accommodatus, ut Israelitae vel aliarum gentium judicio damnentur, et agnoscantur ab omnibus justa Dei in illos supplicia.

11. Subditur poena talibus sceleribus digna. לָכֵן *Propterea* quod thesauros congesserunt inique partos, et infirmiores oppresserunt et vexarunt, Vs. 9. 10. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה *Sic dicit Dominus Deus.* Utitur autem oratione concisa, more iratorum comminantium, quibus ex affectu, quo ardent, frequens est aposiopesis. Ut in illo Neptuni ad ventos (*Aeneid.* I, 135.): *Quos ego!* צַר *Adversarius*, hostis, subaudi יָבֹא, *adveniet*, *aderit*, omnia illa, quae inique congessistis direpturus, et palatia vestra, ex pauperum rapina constructa et ornata, diruturus. צַר nunc pro *hoste* dicitur, quasi *arctator*, ut Thren. II, 4. IV, 12. Job. XVI, 9., nunc *arctum* seu *angustum* significat, id est, substantive, *angustiam, arctationem*, ut 1 Sam. II, 32. צַר מָעוֹן, *angustia habitaculi.* Eadem significatione nomen צַר h. l. ceperunt Chaldaeus, Syrus, Hieronymi Hebraeus praeceptor, et Symmachus, quorum verba mox afferamus. וּסְבִיב הָאָרֶץ *Et quidem toto circuitu*, ambitu, *terrae*, scil. יִהְיֶה צַר *erit hostis*, vel *angustia*, vestram regionem undiquaque circumdabit, ut nemo possit evadere. ו per *et quidem* reddendum quoque Jerem. XV, 13. *Tuas facultates et opes praedae exponam*, וּבְכָל־חַטֹּאתֶיךָ *et quidem ob tua peccata.* Cf. et Ezech. XIII, 7. 22. Chaldaeus: עָקָא חֲקִיפָא לְאַרְעָא *angustia gravis terrae.* Syrus: ܐܘܠܨܢܐ ܢܚܕܪܝܗ̇ ܠܐܪܥܐ *angustia circumdabit terram.* LXX pro צַר legerunt צֹר, quod etiamnum in uno codice de-Rossiano exstat, vel plene צור, quod in quodam Kennicottiano codice reperitur. Ita enim verba

צַר

צַר וּסְבִיב הָאָרֶץ reddiderunt: Τύρος καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται. Hieronymus: „Pro Tyro, quae in Hebraico, duabus literis fcripta eft, *Sade* et *Res*, et appellatur *Sor*, quod et Aquila et Septuaginta fimiliter transtulerunt, Hebraeus, qui me in fanctis Scripturis erudivit, *tribulationem* interpretatus eft, nec renuimus ejus fententiam, quia et Symmachus, qui non folet verborum κακοζηλίαν, fed intelligentiae ordinem fequi, ait: *obfidio et circumdatio terrae.* Pro *obfidione*, quae ab eo dicitur πολιορκία, *fortitudo* a Theodotione pofita eft, qui putavit non *Sar* et *Sor*, quod *tribulatio* vel *Tyrus* dicitur, fed *Sur* [צור] legendum, quod proprie refertur ad *petram duriffimam*, quae Graece appellatur ἀκρότομος, et quam nos Latine *filicem* dicere poffumus. Loquamur ergo de fingulis: LXX dixerunt: *Tyrus et per circuitum terra tua.* Videbaturque pendere fententia, addidere ergo de fuo: *deferta erit*, neo error interpretum eft, ubi propter verbi ambiguitatem, et *tribulatio* et *Tyrus* dici poteft. Et eft fenfus: fuper montea Samariae multas populus meus infanias perpetravit, calumniam faciens, et rectum penitus ignorans, et thefaurizans fibi iniquitatem et rapinas. Ideo tribulabitur, five conteretur, et Affyrio exercitu terra circumdabitur eorum." וְהוֹרִיד מִמֵּךְ *Et dejiciet*, hoftis, five, ut alii volunt, Dominus, *detrahet ex te* (cf. eandem phrafin Jefaj. LXIII, 6. Obad. Vs. 3.). Mutat numerum et perfonam, Samariam, vel gentem Ifraelitarum, compellans genere femineo. In paucis quibusdam de-Roffii codicibus legitur Hophal, הוּרַד (vid. *Scholia Critt.* ad h. l.), nullo fenfus discrimine. עֻזֵּךְ *Robur tuum*, potentiam tuam, Ezech. XXVI, 11. XXX, 6. 18. Dejiciet te de robore tuo, vel opibus iftis et thefauris, in quibus robur tuum et fiduciam collocafti, ut mox fubjungit, Kimchio obfervante, declarans: וְנָבֹזּוּ אַרְמְנוֹתָיִךְ *et diripientur palatia tua*, Samariae (Vs. 9.), illa videlicet magnifica, in quibus tuos repofuifti thefauros ex rapina congeftos, Vs. 10. VI, 8. עֹז quidam h. l. *munitiones* intelligunt. Generale autem eft nomen *roboris* ad omne id, in

quo

quo praesidium collocant; et, plane ut nomina כָּבוֹד et חַיִל, praeter corporis robur animique fortitudinem, complectitur *omnia quibus quis valet*, quibus efficere quis facile et quidvis consequi potest, nominatim *opes* et *facultates*, de quibus Euripides in *Phoenissis* Vs. 449. seqq.

Τὰ χρήματ᾽ ἀνθρώποισι τιμιώτατα,
Δύναμιν τε πλείστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχει.

Hinc Prov. X, 15. *opes divitibus urbi robustae* esse dicuntur. Hieronymus: „*Et detrahetur*, ait, *ex te*, o Samaria, o decem tribus, o quondam populus meus, *fortitudo tua, et diripientur in aedibus tuis*, quae per calumniam ex miserorum lachrymis congregasti."

12. Paucitatem ostendit Israelitarum de manu hostis liberandorum, idque apposita et eleganti similitudine, sumta ex vita pastoritia. כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בְדַל־אֹזֶן *Sicut eripit pastor*, i. e. quomodo si eripiat *ex ore*, e faucibus *leonis*, ovem lacerantis, *duo crura, vel extremum auris*, q. d. exiguum quippiam, quod et quantum potest devorante leone, vel ubi devoravit, si non multum potest eripere, saltem parum. בְדַל־אֹזֶן idem in ove est, quod in homine תְּנוּךְ־אֹזֶן, *lobus auris*, Exod. XIX, 20. Nomen prius videtur proprie *portionem* notare, a בָּדַל, in Hiphil *dividere*, q. d. segmentum et particulam auriculae, *un bout d'oreille*; adeoque ב radicale est, non servile, ut Kimchi vult, qui דַל significare existimat *tenue*, et *minutum* ac molle, quod est in aure, id est, infimam auris particulam. Cf. Boocharti *Hieroz*. P. I. L. II. C. XLV. T. I. p. 555. edit. Lips. כֵּן יִנָּצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *Ita eripientur filii Israel*, qui sunt ex decem tribubus, propterea subdit: הַיֹּשְׁבִים בְּשֹׁמְרוֹן, *qui habitant in Samaria*, metropoli, q. d. quam paucissimi manus hostium evadent, ut minimum quid leoni ovem discerpenti eripit pastor. Hieronymus: „In principio Amos, ubi versiculos illos disseruimus [I, 2.]: *Dominus de Sion rugiet, et de Jerusalem dabit vocem suam; et luxerunt speciosa pastorum, et exsiccatus est vertex Carmeli*, diximus

ximus illum artis suae usum esse sermonibus [vid. supra p. 6.]: ut quia pastor gregum nihil terribilius leone cognoverat, iram Domini leonibus compararet. Juxta hunc ergo sensum etiam nunc de eo, quod saepe viderat, sumit exemplum, et sic decem tribuum parvas reliquias de Assyriorum narrat manibus eruendas, quomodo si pastor, devoratis omnibus membris, duo crura, aut extremum auriculae de leonis faucibus rapiat: positoque comparationis exemplo, ita, inquit, eruentur filii Israel, decem videlicet tribus, quae habitant in Samaria." Sic igitur, inquit, evadent paucissimi ex Israelitis, qui habitant in Samaria, בִּפְאַת מִטָּה, *in angulo lecti*, i. e. quae (Samaria) est illis tanquam angulus lecti, ubi suaviter et molliter quiescunt. Dictio Hebraea utroque modo, et pro *latere* et *extremitate lecti* accipi potest. Exteriores enim lecti partes sunt ejus latera, quae Horatius ob eam causam *extremam spondam* dixit *Epod.* III. Vs. 22.

Manum puella suavio opponat tuo,
Extrema et in sponda cubet.

Otiosos igitur hic et securos notat, qui ad latera et exteriores partes lecti interdiu dormiturientes secure quiescere solebant, quales Noster et infra VI, 1. 4. describit. Verba וּבִדְמֶשֶׁק עָרֶשׂ fere Hebraei recentiores Aben-Esram sequuti interpretantur: *in angulo strati*, putantque significari, eos vix tantum evasuros, qui aegri in lectis, seu lectorum angulis decumbentes oculos hostium effugerint, vel, ut alii volunt, qui etiam sani post lectum latuerint. Sed דְּמֶשֶׁק *angulum* significare, mera est conjectura, ex praecedente dictione פְּאַת מִטָּה ducta, nullo usu linguarum orientalium, ac ne etymologia quidem, firmata, veteribus plane ignota, ut recte observat J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 453., cujus tamen conjectura, vocem hebraeam *velum* significare, non magis est certa, quippe eo duntaxat nixa, quod Jes. III, 22. دمشق exstat in Arabica versione, redditurque in latina, nescio (inquit ipse Michaelis), quo jure, *velum.* „Cum Graecis

Graecis quidem," addit, „ex quibus Jefajas [in Bibliis Polyglottis] Arabice redditus eft, ille Verfus comparari nequit, omnia ejus, nefcio, quo cafu, alia habentibus; Hebraicis fi conferas, Arabico دمشق refpondebunt מִטְפָּחוֹת, quae quidem vela majora et craffiora toti corpori circumpofita intelligo. Poffit ergo et velum lecti eodem ab urbe nomine vocitatum effe. Eft tamen anceps conjectura et incerta." Omnia vero expedita exiftimat Michaelis, fi demto Kuph רֶמֶשׂ legas, quod *latibulum* fignificet, collato Arabico دمس, *occultavit*, quo adfcito egregie fibi refpondebunt antecedentis membri פְּאַת מִטָּה *angulus lecti*, et hujus, רֶמֶשׂ עָרֶשׂ. Quam conjecturam a Michaele primum in *Biblioth. Orient.* T. XVIII. p. 77. propofitam, firmavit quidem unus Kennicotti codex (numero 93. feculo XIII. attributus) eatenus, quatenus in eo רמש fine ק exftat. Sed abeft haec litera in illo codice, a Chriftiano quodam exarato (tefte Brunsio ad Kennicotti *Differtat. generalem* a fe editam p. 378.), haud dubie nullam aliam ob caufam, quam quod linea eam non caperet. In codicibus longe plerisque legitur וּבִדְמֶשֶׁק, quod ipfum pofcit Mafora, probatque Criticus Hebraeus in margine codicis primi Erfurtenfis ex pluribus. Quod vero vocis דְּמֶשֶׁק, hoc tantummodo loco obviae, interpretationem attinet, ea petenda erit ab Arabico دِمَسْق, quod Lexica haud differre teftantur a دِمَقْس, aut دِمَقْص, quorum nominum prius a Golio et Caftello e fontibus Arabicis ita exponitur: „1) Sericum, *peculiariter* album; *inprimis* genus illud, quod ex ruptis bombycum telis loculisve in fila attenuatum; 2) et ipfa bombycis tela in ovi formam neta; 3) pannus fericus (Jefaj. III, 24. 2 Sam. VI, 14.), quin et linum, 1 Sam. II, 18. (pro hebraeo בַּד)." A Scholiafte Tebrizi nomen دِمَقْس in Amro'l-Keifi Moallaca Vs. 12. obvium (vid. *Caab Ben Zobeir Carmen*

men panegyric. in laudem Mohammedis et Amro'l-Keisi Moallaca ed. Gerh. Jo. Lette, Lugd. Batav. 1748. 4. p. 178.) his verbis explicatur: الدمقس الحرير الابيض ويقال القز وقيل الدمسق والمدقس كله ثوب ابيض من كتان او ابريسم او قز i. e. דְּמַקְס *est fericum album*, i. q. קַז; *dicitur et* דְּמַסַּק et מְדַקַּס, *quae omnia fignificant veftimentum album e lino vel ferico.* Alterum vero vocabulum, cum دمساق conveniens, دمصق five دمصاق, Lexica interpretantur: *tela e bombyce neta, et ex ejus fragmentis deductum in fila fericum.* Hac igitur cognati Arabici دمسق fignificatione adoptata, verba noftra, וּבִדְמֶשֶׂק עָרֶשׂ, vertenda erunt: *et qui in ferico fpondae* feu *lecti*, i. e. in lecto fericeis pannis inftrato, molliter quiefcunt. Veteres tamen omnes pro וּבִדְמֶשֶׂק legerunt וּבְדַמֶּשֶׂק (cum *Sin*), *et in Damafco*, quod ipfum hodienum reperitur in codicibus haud paucis, a Kennicotto et De-Rossio tam in *Varr. Lectt.*, quam in *Scholl. Critt.* ad h. l. enumeratis, inter quos funt antiquiffimi et correctiffimi. Erit autem וּבְדַמֶּשֶׂק עָרֶשׂ intelligendum ut fit: *et in Damafco in ftrato*, i. e. tanquam in ftrato, ut quemadmodum prius dixerat: בְּשֹׁמְרוֹן בִּפְאַת מִטָּה *Samariae in angulo lecti*, nunc intelligas: *et Damafci in ftrato*, i. e. velut in ftrato. Vel, fubaudito ex antecedente nomine בִּפְאַת, *Damafci in angulo ftrati*, feu *fpondae*. Docte Hieronymus dixit non habita ratione conftructionis Hebraicae: *et Damafci grabato*, rectius, quam: *in Damafco grabati*, quia nomen proprium non folet poni in regimine, nifi דַּמֶּשֶׂק velut pro nomine gentili fumptum vis, *in Damasceno grabato*, ut דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר Genef. XV, 2. eft *Eliezer Damafcenus*. Jam vero quod fenfum hujus loci, adoptato וּבְדַמֶּשֶׂק, attinet, Chaldaeus duas has dictiones, בִּפְאַת מִטָּה, וּבְדַמֶּשֶׂק עָרֶשׂ ita explicavit: בְּתְקוֹף שׁוּלְטָן וְעַל דַּמֶּשֶׂק רְחִיצִין *in fortitudine poteftatis, et in Damafco innitentes.* Retulit igitur haec verba, exponente Jarchio, ad fiduciam poten-

potentiae Iſraelitarum, qua valebant ſub Jeroboamo, filio Joas, qui bellicoſiſſimus rex fuit, et egregias retulit victorias, vid. 2 Reg. XIV, 25. 28., item ad fiduciam, quam in Damaſcum collocaturi erant poſterioribus temporibus, ſub Pecacho, qui ſeſe Rezino, Syriae regi, junxit. Ita et Hieronymus, qui poſterius hujus Verſus hemiſtichium ita reddidit: *ſic eruentur filii Iſrael qui habitant in Samaria in plaga lectuli et in Damaſci grabato.* Retulit etiam *plagam lectuli* ad Damaſcum, quaſi Iſraelitae habitent in *plaga lectuli* (ſic enim vertit פְּאַת, quia *angulos orbis* dicunt Hebraei, quas Latini *plagas* appellant, intelligens totam Damaſci regionem), dum in Syrorum auxilio requieſcunt. Ita enim ille in Commentario ad h. l.: „Quod mihi ſic explanandum videtur: Legimus in Iſaja [VII, 1. ſeqq.], Raſin, regem Aram, id eſt Syrum, qui regnabat in Damaſco, et Phacee, filium Romeliae, regem Iſrael, inito foedere contra Judam veniſſe pugnantes, de quibus Dominus praecepit Achaz, regi Judae et Jeruſalem, ne timeat duos ſemiuſtos torres, quando in ſignum plenae libertatis Virginis ei et conceptus et partus oſtenditur. Filii ergo Samariae habitant in regione et plaga lectuli, requieſcentes in Syrorum auxilio, et in Damaſci grabato ſibi victoriam pollicentes, ut, quomodo qui feſſus eſt, refocillatur in lectulo, ſic illi fractas vires vicinae gentis auxilio roborarent. Unde et in eodem Iſaja [VII, 16. ſeqq.] per typum dicitur futurorum, quod naſciturus ſit puer, qui priusquam ſciat patrem et matrem vocare, accipiat ſpolia Samariae et virtutem Damaſci, quae ſcilicet contra Jeruſalem junctis viribus dimicabant." Nos quidem nil hic praedici arbitramur de eo, quod futuro tempore Damaſcenis Iſraelitae ſint innixuri, et foedus cum illis inituri; ſed haec referri ad tempora Jeroboami, ſub quo Noſter eſt vaticinatus (vid I, 1.), qui multas urbes amiſſas Iſraelitis reſtituit, et Judaeis etiam Damaſcum et Hamath, i. e. Epiphaniam, ut habetur 2 Reg. XIV, 28. Itaque tunc, quum Damaſcus in ditione Judaeorum eſſet, licuit Iſraelitis in illa amoeniſſima regione aſſidue verſari,

et

et ibi deliciis indulgere, ac molliter et delicate vivere. Senſus ergo erit: *ſic evadent Iſraelitae, qui habitant in Samaria in angulo lecti,* i. e. quae eſt illis tanquam angulus lecti, ubi ſuaviter et molliter quieſcunt, *et in Damaſco in ſtrato,* qui, inquam, *in Damaſco* agunt non fecus, ac *in* quodam *ſtrato,* ſumma mollitie et ſuavitate, omni voluptati indulgentes. Hi, inquit, hodie ita molliter, et effoeminate ac delicioſe viventes tum Samariae, tum Damaſci, et imminentem ſibi calamitatem non curant (cf. infra VI, 4.), in tantam hoſtium anguſtiam adigentur, ut quam pauciſſimi evadant. Significat enim, aliquos evaſuros diſcrimen hoſtium, ut qui ſeſe in regnum Judae receperunt, quod haud recte quidam Hebraeorum hoc loco intelligunt per *angulum lecti,* qui verba בִּפְאַת מִטָּה et quae ſequuntur referunt ad יִנָּצְלוּ, quaſi qui ibi latitarint ſint ab hoſtibus eripiendi; quum potius illa cum eo, quod proxime praeceſſit, בְּנֵי, יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשֹׁמְרוֹן ſint jungenda, ut ſignificentur, qui Samariae et Damaſci ſecure vivunt. LXX: *Οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ κατέναντι τῆς Φυλῆς καὶ ἐν Δαμασκῷ ἱερεῖς.* Sed poſtremum nomen Hieronymus ad proximum Verſum retulit. Nam in Commentario ad hunc Verſum notat: „Pro *plaga lectuli et Damaſci grabato* Septuaginta tranſtulerunt: *contra tribum et in Damaſco.*" Ad Verſum 13. vero: „Quod in principio capituli juxta Septuaginta poſitum eſt, *ſacerdotes,* in Hebraico non habetur, ſed pro hoc verbo legitur *Ares* [in fine Vs. 12.], quod Aquila interpretatus eſt *grabatum,* et puto Septuaginta ipſum verbum poſuiſſe Hebraicum, quod quidam non intelligentes pro *Ares* legerunt *ἱερεῖς,* id eſt, *ſacerdotes.*" *Ares* autem vel loci nomen in Damaſco, vel ſtrati genus intellexerint, quod quum Graece reddere non poſſent, Hebraeum reliquerint, ut alias ſoliti ſunt. Exemplum Aldinum, Vatero obſervante, pro *ἱερεῖς* habet *κλινεῖ,* „quae correctio eſt ex corrupto vocabulo *κλινῇ* orta, quod Symmachus habuit." Pro מִטָּה Graecus Alexandrinus interpres legit מַטֶּה, *virgam* et *tribum* ſignificans (ſicut et שֵׁבֶט utrumque denotat). *Κατέναντι τῆς Φυλῆς*

 eſt:

eſt: *ex adverſo tribus,* Judae videlicet, in angulo, ſeu plaga, quae ſeptentrionem verſus tribus Juda oppoſita erat. Syrus verba noſtra hebraea ſic reddidit: ܒܫܘܒܛܐ ܕܡܢ ܫܠܝܐ ܘܥܡܡܐ ܕܕܪܡܣܘܩ *baculo ſubito et populo Damaſceno.* Pro בִּפְאַת מִטָּה videtur legiſſe בְּפֶתַע מַטֶּה, nomen עֶרֶשׂ plane non expreſſit. Loco ejus, quod nunc in codicibus longe plerisque legitur, וּבִדְמֶשֶׁק, reponendum וּבְדַמֶּשֶׁק cenſuit quoque Doederlein, qui in Additamentis ad notas Grotianas, poſt Vogelium a ſe editas, noſtrum locum ita exponit: „פְּאַת מִטָּה *Angulus lecti,* vel *ſtrati,* in quo ſedere conſueſcunt Orientales, locus eſt maxime honorificus [vid. Harmari *Obſervatt. ſuper Oriente* P. II. p. 67. ſeqq. verſ. german.]. עֶרֶשׂ *Sponda, decubitorium* (*Sopha* hodie dicunt) ſternitur בְּדַמֶּשֶׁק, i. e. ſtragulis *Damaſcenis.* Saepe fit, ut urbis nomen tribuatur quoque mercibus inde deductis. Damaſceni lineis atque ſericeis veſtibus mercaturam agebant, Ezech. XXVII, 18. [ſed eo loco *vinum* duntaxat et *lana* ut merces Damaſcenae commemorantur], et Arabibus adhuc *Dameſchek* [imo دِمَسَّاق, vid. ſupra p. 78. ſqq.] eſt *linum.* His ſtragulis exoticis utuntur opulentiores. Itaque ſic expono: *Vix elabetur quisquam eorum, qui in angulo lecti* ſedent, i. e. primum locum occupant, *et in ſtragulis Damaſcenis,* nullus procerum luxui deditorum.“ Eadem interpretationem Dathe et Vater ſequuti ſunt. Senſus quidem ſatis aptus, ſed quem ſi propheta exprimere voluiſſet, ſcribendum ei erat בְּעֶרֶשׂ, דַּמֶּשֶׁק *in ſponda,* ſive *ſtragulo Damaſceni* panni.

13. Repetuntur jam, quae antea dicta fuerant, ob ſcelera ſua, et maxime ob idolorum cultum, puniendos Iſraelitas, ſed aliis verbis, et nova orationis forma; unde et velut novae concionis initium proponitur, quo jubentur prophetae, aut ſacerdotes, aut quicunque tandem erant, quorum intererat, populum admonere, jubentur, inquam, ſententiam Jovae, quam in idololatras Iſraelitas ferat, *audire* primum, inde eam ipſis exponere, et eam in illos *conteſtari,*

ac

ac velut teſtibus adhibitis et advocatis de ea populum praemonere; id enim ſignificat verbum הֵעֵר ſequente בְּ, ut Exod. XIX, 21. שִׁמְעוּ וְהָעִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב *Audite*, inquit, *et conteſtemini in domum* (rectius, quam, *in domo,* ut alii) *Jacob,* i. e. in decem tribus, id ſcilicet, quod ſequitur. Poteſt ſine praepoſitione verti cum LXX: Ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, *conteſtamini*, ſeu *obteſtamini domum Jacob,* i. e. teſtificando eos commonete, de hac re videlicet, et poenis, quae illis inferendae ſunt, ni reſipiſcant. נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִֹה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת *Dictum Domini, Dei exercituum.* Hic plura congeruntur Dei nomina, ut major metus incutiatur, et major auctoritas Jovae ſententiae concilietur, cujus tanta ſit et tam formidabilis potentia. אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת LXX bene expreſſerunt ὁ παντοκράτωρ, ſignificatur enim nomine hebraeo Deus cui parent omnia, ut exercitus imperatori ſuo, cujus imperium et dominationem omnia agnoſcunt. Quum ergo tantus ſit qui loquitur et hoc decernit, plane audiendus eſt, nec contemnendus ejus ſermo, niſi graviſſima in culpa eſſe velis. Ceterum in appellatione Dei hic uſurpata obſerva plenam conſtructionem, ut infra V, 14. VI, 14. Cf. not. ad Jeſaj. I, 9. 24. Hoſ. XII, 6.

14. כִּי *Nam,* ut diſtinctius conſtet, quid facturus ſim. Alii: *quod,* ut oratio a Verſu ſuperiore pendeat, hoc modo audite et conteſtamini hac de re domum Jacobaeorum, *quod* ſcilicet בְּיוֹם פָּקְדִי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל *in die viſitationis meae* (ut Exod. XXXII, 34.) i. e. qua viſitabo *ſcelera Iſraelitarum,* quos modo *Jacobitas* appellabat, עָלָיו, *ſuper eum,* i. e. in eum. LXX: Διότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅταν ἐκδικήσω ἀσέβειαν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτόν. Hieronymus: *Quia in die quum viſitare coepero praevaricationes Iſrael ſuper eum.* וּפָקַדְתִּי *Viſitabo,* ו Latine abundat, tantum convertit Praeteritum in Futurum. Tum, inquit, quum Iſraelitas ob ſua ſcelera puniam, ſimul etiam animadvertam עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל *ſuper altaria Bethel,* vitulis exſtructa a Jeroboamo, vid. 1 Reg. XII, 28—31. XIII, 1. 2. Cf. Hoſ. X, 1. 2. 8.

 IV,

IV, 15. X, 15. Chaldaeus: *Animadvertam in eos* דְּפָלְחִין לְאֱגוֹרַיָּא *qui colunt ad altaria Bethel.* וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ *Ut ſuccidantur*, truncentur, *cornua altaris*, i. e. prominentiae, cornuum inſtar in altum porrectae, quae vel ab *eminendo* ſic dicuntur, vel a ſitu in quatuor *angulis* altarium, coll. Exod. XXVII, 2. (*Facies* קַרְנֹתָיו *cornua ejus*, altaris, עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו *ſuper quatuor angulis ejus*), et Syriaco ܩܪܢܐ, *angulus* (v. g. Actor. X, 11. ܒܐܪܒܥ ܩܪ̈ܢܬܗ ex Graeco *τέσσαρσιν ἀρχαῖς*). Primo meminit *altarium*, numero multitudinis, deinde *altaris unius*. Invidioſe ſane et odioſe plurium meminit altarium Betheli, quum unicum eſſet ibi altare in honorem vituli erectum, vid. 1 Reg. XII, 32. Aut certe potuit unicum eſſe altare, ubi colebatur vitulus, et alia, ubi alia idola, ut diverſitate idolorum illi capiebantur. Cum ergo הַמִּזְבֵּחַ dicit, inſigne et praecipuum altare, vituli ſcilicet Bethelini ſignificat. *Cornua* memorat *altaris*, ut ſanctiora, quae ſanguine victimarum adſpergi ſolebant, et totius altaris firmamenta, ut anguli domus, quibus corruentibus neceſſe habeat et altare totum ſubruere, unde addit וְנָפְלוּ לָאָרֶץ, *et cadent in terram.* Cf. Jeſaj. XXI, 9. In haec etiam ad idololatriam comparata deſaevit Deus, non in idololatras tantum, ut iram ſuam in ejusmodi abominandas ſuperſtitiones oſtendat, omnia etiam diruens et tollens, quae idolis ſerviebant, et in uſum idololatriae deſtinata erant.

15. וְהִכֵּיתִי בֵית־הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקָּיִץ *Et percutiam domum hyemis* ſ. hybernam *ſuper domo aeſtatis*, i. e. domos hyemales pariter et aeſtivas, quas pro commoditate diſtinctas habebant opulentiores. Hieronymus: „*Et percutiam*, inquit, *domum hyemalem cum domo aeſtiva*, quod ſimpliciter juxta literam accipere poſſumus: tantarum eos fuiſſe opum, ut duplices haberent domos, hyemales et aeſtivas, quorum aliae verſae eſſent ad aquilonem, aliae ad auſtrum, ut pro varietate temporum, frigoris et caloris, coelique temperiem providerent. Pro *domo hyemali* οἶκον

τὸν

τὸν περίπτερον Septuaginta transtulerunt, quod nos interpretati ſumus *pinnatam*, eo quod oſtiola habeat per feneſtras, et quaſi pinnas, ad magnitudinem frigoris repellendam.“ *Coenaculi refrigerii* (עֲלִיַּת הַמְּקֵרָה), i. e. aeſtivi, fit mentio Judic. III, 20., hyemalis vero Jerem. XXXVI, 22. Xenophon in *Oeconomico: Coenacula ei exornata monſtravi, τοῦ μὲν θέρους ψυχεινὰ, τοῦ δὲ χειμῶνος ἀλεεινά.* Palladius *de Re Ruſt.* L. I. C. 9. *Forma aedificii ſit ejusmodi, ut ad habitationem aeſtati et hyemi praebeat manſiones. Manſiones hyemales totus propemodum curſus hyberni ſolis hilaret; aeſtivas orientem ſolſtitialem et partem ſeptentrionis adſpiciant.* Cf. *das a. u. n. Morgenl.* P. IV. p. 383. עַל h. l. *una cum* notat, ut Geneſ. XXXII, 12. *Ne trucidet me* אֵם עַל־בָּנִים *matrem una cum liberis.* Alii retenta uſitatiore illius particulae notione *ſuper*, ſignificari putant, tanto impetu magnificas quasque aedes hoſtem dejecturum, ut velut unius domus lapides ferantur in lapides alterius, et ſe invicem geminae aedes collidant. וְאָבְדוּ בָּתֵּי־הַשֵּׁן *Et peribunt domus dentis*, elephanti ſcilicet, ſ. *eboris*, i. e. domus eburneae, non quae totae eburneae eſſent, ſed ebore caelatae et teſſelatae. Bene Chaldaeus: בָּתִּין דִּמְכַבְּשִׁין בְּשֵׁין דְּפִיל *domus quae ſtratae ſunt ebore.* Ejusmodi domus ab Achabo conſtructae fit mentio 1 Reg. XX, 39. Cf. Pſ. XLV, 9. et quae ad eum locum annotavimus. וְסָפוּ *Et finem habebunt*, abolebuntur; a verbo סוף, Jeſaj. LXVI, 17., vel סָפָה Jerem. XII, 4. בָּתִּים רַבִּים *Domus multae*; cf. infra VI, 11. Jeſaj. V, 8. Kimchi monet, רַבִּים etiam *magnas* ſeu *magnificas* notare poſſe. Malumus ad numerum referri. Videtur propheta reſpicere ad ſtatum regni Iſraelitici tempore Jeroboami ſecundi, ac poſtea Pecahi, ſub quorum florenti regimine Iſraelitae, ac potentiores maxime, pompam in ſtruendis multis magnificisque aedibus ſectati ſunt.

Cap.

Cap. IV.

ARGUMENTUM.

Primo notat rapacitatem, inexplebilem avaritiam et saevitiam primorum et potentiorum inter Israelitas (Vs. 1. 2. 3.), tum contra Israelitas universos declamat, quibus nefandam superstitionem et in peccatis pertinaciam exprobrat, utrisque poenas comminatus (Vs. 4 — 11.). Denique ad poenitentiam illos admonet (Vs. 12. 13.).

---

1. שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה *Audite sermonem hunc*, sententiam hanc Dei in vos. Supra initio Capitis praecedentis, et infra initio sequentis scribitur שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה, at hic אֶת omissum, quod non alias fieri notat Masora. פָּרוֹת הַבָּשָׁן *Vaccae Basanitidos*, i. e. pingues ac ferocientes, quales propter opima pascua Basanitis alebat; cf. Ezech. XXXIX, 18. Ps. XXII, 13. Deut. XXXII, 14. et ad ea loca notata. Vid. et libr. nostr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. I. p. 128. Talibus vaccis hoc loco Hebraeorum plerique significari existimant heroinas et principes feminas, quia in fine Versus subjicitur: *dicunt dominis*, i. e. maritis *suis: affer, ut potemus.* Sed nobis cum Chaldaeo (qui עַתִּירֵי נִכְסַיָּא *abundantes opibus* vertit) et Hieronymo (cujus verba mox afferemus) magis placuerit potentiores et primores compellari, rege inferiores, et regni negotia sub eo administrantes, qui accepta ab eo potestate ita abutantur, ut inhumanissime cives tractent, et quoquo jure et quaque injuria ditescere et domos suas augere studeant. *Vaccas* autem

autem appellat, mollitiem et effoeminatos eorum mores taxans, et *vaccas Basaniticas*, quod toti deliciis diffluant, et in id tantum incumbant, ut cutem curent, itaque belle sese pascunt, de pauperum sudore molliter vivunt et suaviter. Atque ideo verbum masculeum שִׁמְעוּ junxit cum femineo פָּרוֹת. Et quae sequuntur satis arguunt, ad omnes utriusque sexus Israelitas sermonem dirigi. אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן *Quae* estis s. agitis *in monte Samariae*, i. e. in Samaria, sede regia, quae monti superstructa erat, cf. supra III, 9. et 1 Reg. XVI, 24. הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים *Quae opprimitis tenues*, cf. II, 7. VIII, 6. הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים *Concutientes*, quassantes, *inopes*. Differt quodammodo praecedens verbum עָשַׁק, quod latius est, *injuriam et oppressionem quamlibet*, sive apertam, sive fraudibus occultatam notans, contra רָצַץ, quod proprie est ita *concutere* quid, ut erectum stare non possit (Jesaj. XLII, 3.), significat *manifestam vim inferre*, vid. 1 Sam. XII, 3. 4. Hos. V, 11. Jud. X, 8. הָאֹמְרוֹת לַאֲדֹנֵיהֶם *Quae dicunt domino suo*, regi. Male vulgo: *dominis suis*, nam אֲדֹנִים, אֲדֹנַי, et cum pronominibus affixis, אֲדֹנֶיךָ, אֲדֹנָיו etc. semper est pluralis excellentiae, significatione singulari *domini*, ut recte observavit GESENIUS in *Lexico Hebraeo-Teutonico* p. 11. Ita Genes. XL, 1. לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם *Domino suo, regi Aegypti.* 2 Sam. X, 3. *Dixerunt principes Ammonitarum* אֶל־חָנוּן אֲדֹנֵיהֶם *ad Chanunem dominum eorum.* הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה *Affer!* cedo! *ut bibamus.* Quod proprie nonnulli cum Hieronymo intelligunt de principum regisque mutua gulositate, coll. infra VII, 4—8. et Hos. VII, 5. Alii vero figurate hoc dictum putant de siti avaritiae, q. d. fac nobis potestatem in hos aut illos; haec vel illa nobis committe negotia, ut inde ditescere possimus, et rem facere, ac suavem lautamque vitam degere. Ita Chaldaeus: אַשְׁלְטוּנָא וְנִבּוֹז *facite nobis potestatem, ut diripiamus.* HIERONYMUS: „Pro *vaccis pinguibus* Septuaginta posuerunt *Basanitidis*, Aquila et Theodotio ipsum verbum Hebraicum *Basan*; nos, Symmachi interpretationem sequuti, qui ait: *αἱ βόες εὔτροφοι*, id est *boves saginatae*,

vaccas pingues interpretati ſumus. Loquitur autem ad principes Iſrael, et optimates quosque decem tribuum, qui deliciis ac rapinis vacabant, ut audiant ſermonem Dei, et non aratores boves, ſed vaccas pingues de armento ſe eſſe noverint, ſive quae nutriantur in paſcuis Baſan, quae ſunt loca herbarum fertiliſſima; ac per hoc ſignificat, eos non agriculturae, ſed immolationi et eſui praeparatos. Vos vaccae pingues eſtis in monte Samariae, et humiles quosque confringitis, et dicitis dominis veſtris, id eſt paſtoribus, per quos reges intelligimus: *Date nobis, et bibemus,* id eſt, jubete tantum, et nos cuncta vaſtabimus. Ex eo autem, quod poſuit: *date nobis et bibemus,* et non dixit: *date et comedemus,* ebrietatem eorum ſignificat in vino atque luxuria, quae ſtatum mentis evertunt."

2. Subdit poenae comminationem: נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יְהוִֹה בְּקָדְשׁוֹ *Juravit Dominus Deus per ſanctitatem ſuam,* per ſacroſanctam majeſtatem ſuam, i. e. per ſeſe; ideo Chaldaeus addit: בְּמֵימְרֵיהּ, *per verbum ſuum:* quod non eſt aliud ab ipſomet Deo. Jusjurandum Dei eſt invariabile ejus decretum. כִּי הִנֵּה *Quod ecce!* ſive: *profecto ecce!* aſſeverationis formula, ut II, 10. Jerem. XXXI, 8. יָמִים בָּאִים עֲלֵיכֶם *Dies veniunt ſuper vos,* i. e. ſupervenient vobis, impendent vobis tempora. וְנִשָּׂא אֶתְכֶם *Et tollet vos,* i. e. quibus tollet, tollens ſcilicet, ſ. hoſtis, quod Latine paſſivo exprimi poteſt: *quibus tollemini,* vel activo plurali tertiae perſonae, *quibus vos tollent.* Ita LXX: Λήψονται ὑμᾶς. Hieronymus: *levabunt vos.* Chaldaeus: וִיטְלוּן יַתְכוֹן עַמְמַיָּא *tollent vos populi.* Dicit אֶתְכֶם, cum pronomine ſuffixo maſculino, ſed mox וְאַחֲרִיתְכֶן, cum ſuffixo feminino, reſpiciens nunc ad פָּרוֹת, *vaccas,* nunc ad eos, qui per vaccas intelliguntur. בְּצִנּוֹת *Aculeis, ſentibus* (ut צִנִּים Proverb. XXII, 5.), id eſt *hamis;* nam ſpinarum acumina in piſcatione uſurpata olim pro hamis fuiſſe, quibus transfigerentur capita piſcium, patet quoque ex Job. XL, 26., ubi de Leviathane dicitur: בְחוֹחַ תִּקֹּב לֶחֱיוֹ, *num ſpina?* hamo ſpineo, *maxillam ejus* *per-*

perforabis? Cf. Ezech. XXIX, 4. Miscentur igitur duo tropi, et sensus est, Israelitas ab hostibus ex urbibus sedibusque extrahendos, ut ex aqua a piscatore piscis hamo extrahitur. וְאַחֲרִיתְכֶן *Et postremum vestri*, o principes (Vs. 1.), i. e. quicquid inde reliquum adhuc et superstes est, quo sensu אַחֲרִית infra IX, 1. et Ezech. XXIII, 25. usurpatur. Alii vertunt: *posteritatem vestram*, i. e. liberos vestros, ut Dan. XI, 4. אַחֲרִית de posteritate Alexandri dicitur, quod non sit ei successurus filius, ex eo susceptus et natus, sed externi. Pro בְּצִנּוֹת in codicum Erfurtensium uno, et in libris nonnullis typis exaratis legitur בַּצִּנּוֹת, quod quum olim in pluribus codicibus exstiterit, in causa videtur, cur Masora notaret, בְּצִנּוֹת hoc solo loco cum Schva scribi, qua observatione innuit, בַּצִּנּוֹת cum Patach haud esse genuinum. בְּסִירוֹת דּוּגָה *Cum spinis* (ut סִירִים Hos. II, 5. al. 8.) *piscationis*, i. e. piscatoriis; vide ad צִנּוֹת dicta. Facilitatem indicat, qua hostes Israelitas, non aliter ac pisciculos solent piscatores, sint capturi et abducturi. Sic Habac. I, 15. dicitur hostis Chaldaeus velut hamo omnia in rete suum et sagenam congregare; quo significatur, minimo negotio eum multas sibi subjicere nationes. Et Jerem. XVI, 16. dicit Jova: הִנְנִי שֹׁלֵחַ לְדַוָּגִים רַבִּים וְדִיגוּם *En ego piscatores accersam multos, qui eos piscentur.* Hieronymus: „Juravit itaque Dominus Deus in sancto suo, vel in semetipso, vel in filio, vel in templo, vel in omni, qui sanctus est, et appellatur templum Dei, quod adventura sit dies, non longe, et post multa secula, sed jam imminens, dies captivitatis et angustiae, in quo vaccae leventur *in contis, et reliquiae earum in ollis* ferventibus, pro quo et in Hebraico et apud Aquilam scriptum est: *in lebetibus pisciculorum.* Pro *contis* quoque, qui Hebraice dicuntur *Sannoth*, Aquila interpretatus est *clypeos* [ita צִנָּה 1 Sam. XVII, 7. Ps. V, 13. al.], Symmachus et LXX *arma* [ὅπλα], solus Theodotio δόρατα, quem nos sequuti *contos* vel *hastas* interpretati sumus. Hoc autem significat, quod capiantur in praelio, et portentur atque auferantur jure victoriae; servans

vans tamen coeptam vaccarum metaphoram, ut quas esse pingues dixerat vaccas, earum carnes narret in contis vel scutis esse portandas. Et sicut lebes ferventissimus minutos pisces pariter involvit, ita et vaccas Basan absque ullo ordine captivitatis miseriis opprimendas." Sane סִירוֹת, feminina Pluralis terminatione, alias significat *ollas*, vid. e. c. Exod. XVII, 3. XXXVIII, 3. 1 Reg. VII, 45. Sed *spinarum*, sive *hamorum* significatione admissa (ut non sit a סִירִים diversum), quam inter Hebraeos et Kimchi h. l. agnoscit, elegantior prodit similitudo, et aliis prophetarum locis, uti ostendimus, congrua. Chaldaeus posterius hujus Versus hemistichium ita reddit: וִיִטְּלוּן יָתְכוֹן עַמְמַיָא עַל תְּרֵיסֵיהוֹן וּבְנָתְכוֹן בְּדוּגִית צַיָּדִין *tollent vos populi super scuta sua et filias vestras in scapha piscatoria.* Hunc sequuti Hebraeorum haud pauci צִנּוֹת et סִירוֹת *naviculas* esse putant, quae vel scutorum gerant, vel ollarum similitudinem, ac posteriorum dicunt nomen esse דּוּגָה. Hinc Talmudici דוגית naviculam piscatoriam appellant, proprie quae magni navi adjungi solet, ut ea ad litus appellatur. Vid. Buxtorfii *Lexic. Chald. Talmud.* p. 507. In Graeca τῶν LXX versione magna h. l. est codicum varietas. Codex Alexandrinus: *Καὶ λήψονται ὑμᾶς ἐν ὅπλοις, καὶ τοὺς μεθ' ὑμῶν εἰς λέβητας ἔμπυροι λοιμοί.* Vocabulum *λοιμοὶ* hebraeo וּפְרָצִים, initio proximi Versus respondere, ut Ezech. XVIII, 10. (ad quem locum cf. not. nostr. crit.), et ut Jesaj. V, 14. *τῷ* שְׁאוֹן, recte observat Vater. Codex Romanus habet: *εἰς λέβητας ὑποκαιομένους ἐμβαλοῦσι ἔμπυροι.* Sed Hieronymus *τῶν* LXX verba latine reddita ita exhibet: *et tollent vos in armis, et eos, qui vobiscum sunt in ollis, negotiatores pestilentes.* Pro *ἔμπυροι* illum suo in codice *ἔμποροι* legisse apparet, quod ipsum in Complutensi exemplo exstat. Mitto alias minoris momenti Codicum varietates, quas diligenter expendit Vater. Syrus: ܘܢܫܩܠܘܢܟܘܢ ܒܙܝܢܐ ܘܚܪܬܟܘܢ ܒܩܕܣܐ ܕܨܝܕܐ *et tollent vos armis, et finem* (posteritatem) *vestrum cacabo piscatorum.* Apparet, eum צִנּוֹת pro *clypeis,*

peis, et hos pro armis in genere accepiſſe, סִירוֹת vero pro *ollis*, *lebetibus*, ut LXX et Hieronymus. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 2108. צִנּוֹת *sorbes*, *fiſcellas* notare exiſtimans (collato Arabico صن), noſtrum locum ita interpretatur: *portabunt vos*, id eſt, carnes veſtras et fruſta, *in ſportis*, *et finis veſter* erit *in ollis ferventibus*. Quae quidem ſententia proxime accedit ad Hieronymi explicationem, quam attulimus. דּוּגָה Michaelis videtur (ipſe enim de hac voce nihil monuit) *nigrorem* intellexiſſe, ex Arabico نجا (pro نجو), *tenebricoſa fuit nox*, ut סִירוֹת דּוּגָה proprie eſſent, *ollae nigredinis*, i. e. fumo denigratae, adeoque igni ſuperimpoſitae, ferventes.

3. וּפְרָצִים תֵּצֶאנָה אִשָּׁה נֶגְדָּהּ *Et* per *rupturas* (pro וּבִפְּרָצִים, ſaepe enim hujusmodi praefigendas particulas omitti notum), per rupturas murorum, ſ. lacerarum urbium veſtrarum, ab hoſte factas, *exibitis*, o vaccae (Vs. 1.), captivae abducendae (quomodo verbum יָצָא et Ezech. XXXVI, 20. uſurpatur), *mulier*, i. e. unaquaeque (cf. Exod. III, 22.) vacca, *ex adverſo ſui*, i. e. unaquaeque per rupturam, quam ante ſe habebit, quae primum ei occurret, vel, in omnes partes, quaqua reſpectum fuerit. Cf. אִישׁ נֶגְדּוֹ Joſ. VI, 5. 20., itemque Jeſaj. XLVII, 15. אִישׁ לְעֶבְרוֹ *unusquisque ſecundum tranſitum ſuum*, i. e. quo quisque abire potuit. Et Jerem. XLIX, 5. אִישׁ לְפָנָיו *unusquisque ante ſe*, i. e. qua via patet. Nihil, inquit, neceſſe habebitis, per portas exire, tam multae enim in muris rupturae ab hoſtibus civitatem obſidentibus, factae fuerint, ut per eas exire poſſitis. Alii intelligunt, quod ipſi ſibi rupturas in moenibus urbis facturi ſint, quibus elabantur. Utrumque locum habere poteſt: exibitis invitae et coactae ab hoſtibus, vel hoſtium metu. Hieronymus: „Quodque ſequitur: *et per aperturas exibitis altera contra alteram*, ſic explanari poteſt: aperta eſt vobis captivitatis via, et quum lebetes veſtri

vestri fuerint exusti, exibitis altera contra alteram, secundum Hebraeorum idioma, qui pro eo, quod nos *mutuo* vel *vicissim*, *mulierem et mulierem*, hoc est, alteram contra alteram, vocant." Chaldaeus: וִיתְרְעוּן עֲלֵיכוֹן שׁוּרָא וְיַפְּקוּן יָתְכוֹן כְּנִישִׁין גְּבַר לְקִבְלֵיהּ *et confringent contra vos murum, educent vos collectos singulos ante se.* Syrus: ܘܠܡܬܪܥܘܬܐ ܬܪܗܛ ܐܢܬܬܐ ܠܩܘܒܠܗ̇ *et ad rupturam accurret mulier* quaeque *ante se.* Magis difficultatis est in verbis, quae sequuntur: וְהִשְׁלַכְתֶּנָה הַהַרְמוֹנָה, quorum prius veteres interpretes fere passive, posterius vero pro nomine proprio accipiunt. Ita LXX: ἀποῤῥιφήσεσθε, Hieronymus: *projiciemini*, Syrus: ܘܢܫܬܕܝܢ, *et projicientur* vaccae (est enim forma feminina). Sic foret Hophal, cum Chirek sub ה loco Kibbuz, ut quidam volunt in הַמִּבְדָּלוֹת, *separatae*, Jos. XVI, 9., collato Chaldaico הֵיתַיִת, *allatum est*, Dan. VI, 18. Sed praestat dicere, veteres illos וְהָשְׁלַכְתֵּנָה pronunciasse, quod ipsum legitur in codice quodam Hispanico penes De-Rossium; vid. ejus *Scholia Critt.* ad h. l. הַהַרְמוֹנָה vero veteres omnes pro nomine ejus regionis habent, in quam sint projiciendi, seu abducendi Israelitae; et plerique quidem pro *Armenia.* Chaldaeus: וְיִגְלוֹן יַתְהוֹן לְהַלָּאָה מִן טוּרֵי הַרְמִינֵי *et captivos eos abducent ultra montes Armeniae.* Syrus: *projicientur* ܠܛܘܪ̈ܐ ܕܐܪܡܢܝܐ *ad montes Armeniae.* Hieronymus: „*Et projiciemini*, inquit, in *locis Armeniae*, quae vocantur *Armona.* Denique Symmachus ita interpretatus est: *Et projiciemini in Armenia*, pro quibus Septuaginta *montem Remman*, Aquila *montem Armona*, Theodotio *montem Mona*, Quinta autem Editio *excelsum montem* transtulerunt." Videntur plerique הַהַרְמוֹנָה in duas voces divisum legisse, uti etiamnum in Rossianorum codicum uno ההר מנה exstat. Bocharto in *Phaleg.* L. I. Cap. III. p. 22. 23. מוֹנָה vel מוֹן idem est ac מִנִּי Jer. LI, 27., quod regionibus אֲרָרָט, et אַשְׁכְּנָז jungitur, atque, ex illius sententia, *Minyas*, pars Armeniae. Idem placuit Dathio

in

in Notis criticis ad h. l., qui Israelitas *in* vel *ultra Armeniam* (ut habet Chaldaeus) trajectos existimat, cum ab Assyriis captivi sunt abducti, 2 Reg. XVII, 23. Vater pro הַהַרְמוֹנָה legendum conjicit הַחֶרְמוֹנָה, cum Cheth (quod ipsum legitur in paucis aliquot codicibus, a de-Rossio in *Scholiis Critt.* ad h. l. indicatis), verbum vero, quod praecedit, cum veteribus passive efferendum, unde sic vertit: *projiciemini Hermonem versus (geschleudert werdet ihr dem Hermon zu)*; videlicet mons Hermon Assyriam deducendis praetereundus erat. Non minus inter se discrepant Hebraei interpretes, qui textum Masorethicum sequuntur. Et Jarchi quidem nominis הַהַרְמוֹנָה explicationem ex lingua Aramaea ait petendam esse, in qua הַרְמוֹנָא sive הַרְמָנָא, etiam Talmudicis usitatum, *regium imperium*, *regiam potestatem* denotet, ut sit sensus: abjicietis fastum illum et arrogantiam, atque auctoritatem, qua vos hodie effertis. Sed tum potius accentus in ultima syllaba esset, nunc, quum accentus in penultima sit, ה in fine non potest esse terminatio feminina, sed est *locale*, quod dicunt; nisi velis ה mere paragogicum esse. Aben-Esra, qui הַרְמוֹן nomen loci post muros Samariae esse conjicit, sententiam hanc censet; futurum esse, ut ab hostibus pressi prae dolore liberos suos (אַחֲרִית Vs. 2.) projiciant post Harmon, procul a se, ne cogantur videre truculenter eos ab hostibus caedi, vel alioqui mori fame et siti, qua laboraturos esse, infra Vs. 7. 8. dicit. Kimchi denique, הַרְמוֹנָה putans positum pro אַרְמוֹנָה (ה et א invicem permutatis), sensum hunc putat: projicietis seu proripietis vos ipsos in palatium, vel arcem regis, ut ea per posticum et portam, quae muro respondet, elabimini, ut Sedecias fecisse legitur cum aliis, 2 Reg. XXV, 4. Jerem. XXXIX, 4. LII, 7. Alii, verbo וְהִשְׁלַכְתֶּנָה transitive accepto: projicietis, seu dejicietis palatium, regis scilicet, quod ex juxta murum, ut ea evadatis. Pro הָאַרְמוֹנָה vocem הַהַרְמוֹנָה capit quoque Gesenius in *Lexico teuton.* majori p. 239., sed Verbum passive legendum existimat, ut hic prodeat sensus: *projiciemini* captivi abducti *in palatium*

scil.

scil. regis hostis. Golius quoque in *Lex. Arab.* p. 2538. הַרְמוֹן convenire putat cum Arabico هرم *pyramis Aegyptia,* unde ad *palatium*, *arcem* translatum sit. Nobis verisimilius, esse nomen loci, ubicunque sit, non dubium, quin in hostili regione, quo significet eos abducendos, misere et contumeliose velut projiciendos, qui hodie tantis fruantur deliciis, pauperes opprimentes. Ceterum in וְהִשְׁלַכְתֶּנָה (quod et nos tamen cum plerisque veterum וְהִשְׁלַכְתֶּנָה efferre malumus) satius est, ultimum ה pro paragogico habere (etsi hoc in praeteritis rarius sit, confer tamen נָחָה Jesaj. VII, 2. a נָח, *recubuit*, et נִפְלְאַתָה 2 Sam. I, 26. a נִפְלְאָה *mira fuit*), ut sit pro הִשְׁלַכְתֶּן, quam, ut quidam Hebraeorum Grammatici volunt, esse compositum ex הִשְׁלַכְתֶּן, secunda feminina plurali Praeteriti, et תַּשְׁלֵכְנָה, ultima Futuri, ut ה sit ex Futuro. In quibusdam porro exemplaribus literae כ Dagesch inditum, sed rectius sine Dagesch scribitur, sicut nec in aliis, ubi ה paragogicum accedit, reperias Dagesch, nisi forte interdum euphoniae gratia.

4. Amarulenta ironia eos ridet, jubens ut suae vacent idololatriae, sicut faciunt diligentissime, ut tantum videant, quid illis inde commodi proventurum sit. Quasi dicat: quum tantae poenae vos maneant, jam sane pergite vitulorum vestrorum et idolorum cultum urgere, si forte ea vos adverso tempore ab hoste servare poterunt. Hanc figuram, qualis et Jerem. VII, 21. usurpatur, vocant Hebraei, ut Kimchi ad h. l., גִּזּוּם, *comminationem.* בֹּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ *Venite in Bethel*, ubi erectus unus ex vitulis (vid. supra III, 14. et Hos. V, 8. nec non infra V, 5.), *et praevaricamini,* Jesaj. I, 2. Ezech. XIV, 11. הַגִּלְגָּל *Gilgalem*, repete בֹּאוּ, *venite*, הַרְבּוּ לִפְשֹׁעַ *et multiplicate praevaricari*, q. d. non contenti in Bethel vitulum coluisse, insuper alia idola, ut Baal, in Gilgal colite, scelus sceleri, impietatem impietati adjungentes. Gilgale non minus ac in Dan et Bethel nefarium cultum institutum fuisse, quamvis historia taceat, pro-

prophetae tamen loquuntur, vid. Hof. XII, 12. IV, 15. Imo Hofeas IX, 15. arguit, univerfae Ifraelitarum malitiae fummam hoc uno in loco veluti coactam exhiberi. Fuerat Gilgale aliquamdiu arca foederis, ubi primum Jordanem trajeciffent Ifraelitae, ibidemque facta olim circumcifio eorum, qui in deferto non fuerant circumcifi, Jof. V, 9.; qui forte religionis, aut fuperftitionis potius praetextus fuit, ficuti et Bethel delegerant, quod ibi quondam Jacobus Deo aram erexiffet (Genef. XXVIII, 19.), loca quondam fanctitatis nomine celebria in cultum idolorum transferentes. Hieronymus: „O Ifrael miferabilis, jam tibi vicina captivitas, jam Affyrius inftat exercitus; fac, quod libet, age impie, cum idolis libere fornicare, ut quanto tu fueris impudentior, tanto meo fuper tormentis tuis juftior videatur fententia. *Venite*, inquit, *in Bethel*, in qua aureum pofuiftis vitulum, et impie agite in Deum. Venite ad Galgalam, locum idololatriae, de qua per Ofee loquutus fum [IX, 15.]: *Omnis malitia eorum in Galgalis.* Et rurfum in eodem [XII, 12.]: *Fruftra erant in Galgala bobus immolantes.* Quumque veneritis ad Galgalam, *multiplicate praevaricationem.* Quicquid enim ibi egeritis, praevaricatio contra Deum eft, cui idola praetuliftis." וְהָבִיאוּ לַבֹּקֶר זִבְחֵיכֶם *Et afferte mane*, i. e. quotidie mane (fumto ל distributive, ut in proximo לִשְׁלֹשֶׁת, itemque in לַיּוֹם Jerem. XXXVII, 21., et ipfum לַבֹּקֶר eodem modo obvium 1 Paral. XVI, 40.) *victimas veftras*, fumma nimirum diligentia idolis exhibentes, quae Deo funt exhibenda, ut facrificium juge agni anniculi, quod quotidie mane Jovae fieri Lex jubet (Num. XXVIII, 3. 4.), idolis et vitulis veftris faciatis. Imitabantur enim fere rationem facrificiorum lege Mofaica praefcriptam, unde et ternas ftatas ferias retinuerunt, Pafchae, Pentecoftes et Tabernaculorum, et eadem paene, quae Lex jubet, offerebant, nifi quod nonnulla interdum immutarant, ut mox dicetur. Sed quae leges Mofaicae jubent Jovae offerri Hierofolymis, illi vitulis aliisque idolis offerebant. לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים מַעְשְׂרֹתֵיכֶם *Ad triduum decimas veftras*

veſtras afferte. - Kimchi *dies* pro *annis* ſumit, ut hic locus accipiatur de decimis, quas tertio quoque anno Moſes praeceperat (praeter uſitatas et ordinarias decimas) dari Levitis, pupillis, viduis, peregrinis et pauperibus terrae alendis, Deut. XIV, 28. XXVI, 12., quas illi ſacrificulis idolorum dabant. Et יָמִים quidem numero plurali non inficior pro *anno* ſumi, ut Levit. XXV, 29., ubi traditur, domum intra oppidum muro cinctum venditam *intra dies* (יָמִים), i. e. annum poſſe redimi. Cf. Judic. XVII, 10. Verum ſi additur nomini יָמִים numerus, ut hoc loco, intelliguntur proprie *dies*. Alii לְשָׁלֹשֶׁת, *ad triduum*, intelligunt, ad ternas ſtatas ferias, quibus Lex praeceperat omnes Iſraelitas comparere in loco ſacro, Exod. XXIII, 14. 17. Sed nos cum Aben-Esra hoc ad augendam irriſionem dictam exiſtimamus. Quum Lex jubeat poſt tres annos demum afferri decimas extraordinarias, vos, ut diligentiores et ardentiores in cultu idolorum vos oſtendatis, non tertio quoque anno, ſed *tertio quoque die illas afferte*, in idola veſtra et eorum miniſtros impendentes, quae Jovae et ejus miniſtris erant exhibenda. Hieronymus: „*Tribus diebus decimas veſtras*, ſive, ut interpretatus eſt Symmachus: *tertia die decimas veſtras*. Cujus loci haec nobis videtur explanatio: in Levitico lege praeceptum eſt, ne quaedam hoſtiae in alterum diem reſerventur, et ne aliae in diem tertium remaneant; quodſi remanſerint, immundae ſint. Eſt igitur ſenſus: immundas quotidie victimas caedite, et contaminata offerte ſacrificia.“ Sed genuinum loci ſenſum nos haud dubitamus ex Aben-Eſra attuliſſe.

5. וְקַטֵּר *Et adolendo* ſcil. adolete. Eſt autem קִטֵּר *incendere* non ſolum odoris cauſſa, ſed nihil quoque, ut h. l. et Levit. II, 2. 16. IV, 35. al. מֵחָמֵץ תּוֹדָה *De fermentato gratiarum actionem*, i. e. ſacrificium gratulatorium, quod ſolum offerebatur Jovae, ad ei gratias agendas ob acceptum aliquod beneficium, cujus rationem habes expoſitam Levit. VII, 12. ſeqq., ſimul cum ſacrificio שְׁלָמִים, *paci-*

paciſcorum, quod idem paene erat. Sunt, qui exiſtiment, hoc illos ex Lege quidem feciſſe (quia fermentum ſacrificio gratulatorio admiſceri poterat ex lege Levit. VII, 13., quod in nullis aliis ſacrificiis licebat, vid. Levit. II, 11.); ſed quod erat faciendum Deo, hoc illos feciſſe idolis, ut et ſuperiora. Alii putant eos hoc contra Legem feciſſe, quod potius ſequerer, ut non ſolum commemoret, eos quae Deo exhiberi debent, idolis exhibuiſſe, in eo ſimpliciter peccantes; ſed et eos praeter Legem commiſiſſe, dum ex fermento incenſum adolebant, dupliciter jam peccantes, quod et contra Legem facerent, et id idolis facerent. Nec fruſtra videtur adjectum illud מֵחָמֵץ, *ex fermento*. Nam etſi ſuper panes fermentatos jubet Lex offerri oblationem תּוֹדָה Levit. VII, 13., haud tamen propterea permittit ex ipſo fermento adoleri adipes; imo hoc in univerſum vetatur Levit. II, 11., ne in ullo ſacrificio ex fermento aut melle fiat אִשֶּׁה, i. e. ignitum incenſum, etſi alioqui ſacrificio תּוֹדָה fermentum adhiberi poſſet. Vult ergo: et in ſacrificio gratulatorio ex fermento (quod ei adhibetur) incenſum facite contra Legem, adolentes adipes, quae Deo ex aliis ſacrificiis relinquebantur, ut totae cremarentur pro ejus portione. Chaldaeus: וּמְקַּבְּלִן מִן אוֹנֶס תּוֹדְתָא *et colligunt ex rapina ſacrificium gratiarum actionis.* חָמֵץ pro *rapto* cepit, collato חוֹמֵץ, *vim faciens*, Pſ. LXXI, 4., et חָמוּץ, *oppreſſus*, is cui vis infertur, Jeſaj. I, 17. Vicinum eſt radici חָמַס. LXX: Καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμου. „Aut codices," inquit Drusius, „habuerunt mendoſos, aut peccarunt legendo primum קראו pro קטרו, deinde מחוץ, *foris*, pro מחמץ, *ex fermentato*, poſtremo תּוֹרָה, *legem*, pro תּוֹדָה, *laudem*, ſive *gratiarum actionem.*" Recte Syrus: *offerte* ܡܢ ܡܚܡܥܐ *de fermentato gratiarum actionem.* וְקִרְאוּ *Et proclamate*, publice ac ſolenni ritu ſignificate, ut Joel II, 15. נְדָבוֹת *Spontaneas oblationes*, Exod. XXXV, 29. Levit. XXII, 18. 21. Deut. XII, 6. הַשְׁמִיעוּ *Audire*, inquam, *facite*, promulgate, ſi qui ſcilicet ſint, qui ἐθελοθρησκείας, ſpontaneas oblationes,

quae plurimi fiebant, velint idolis afferre, ut afferant. Alii jactationem Ifraelitarum de muneribus fpontaneis vero Deo oblatis hisce verbis notari exiftimant, hoc modo: *proclamate*, ut in notitiam perveniant, ac praedicentur, *fpontanea veftra*, *promulgate* ea, oftentationis cauffa fignificate, adhibito tubicinum aliorumve inftrumentorum muficorum cantu (de quo הַשְׁמִיעַ 1 Paral. XV, 16, 28.), ut tempore Chrifti faciebunt Pharifaei. Huc tetendiffe Chaldaeum putant, qui verba noftra fic interpretatur: וּמַיְתָן לֵיהּ בְּזֶמֶר וְאָמְרִין הֵין לְרַעֲוָא *et adducunt illud cum cantico, dicentes: hoc eft in beneplacitum.* Verum fcopo prophetae, et his quae praecedunt, magis convenit, exprobrari Ifraelitis, quod quae Deo exhibenda effent, offerrent idolis. Male LXX: Καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίας (qua voce hebraeum נְדָבוֹת et Deuter. XII, 6. 17. Ezech. XLVII, 13. reddunt); הַשְׁמִיעוּ vero contra accentus jungunt fequenti hemiftichio: ἀπαγγείλατε ὅτι ταῦτα ἠγάπησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ. Syrus: ܘܢܕܪܘ ܢܕܪܐ ܘܫܠܡܘ *et vovete votum et folvite*; quafi pro נְדָבוֹת legiffet נְדָרוֹת. Sed pluralis nominis נְדָרָה conftanter occurrit cum terminatione mafculina נְדָרִים. Hieronymus: „*Et vocate*, inquit, *voluntarias oblationes*, quas Hebraei appellant *Nadaboth*, id eft, *fpontaneas*. Ultroneum autem facrificium ad laetitiam pertinet, quod Latine *epulum* poffumus appellare. Quumque hoc feceritis, impietatem veftram omnibus nunciate, ut non folum feciffe, fed et alios docuiffe videamini." Altero Verfus hemiftichio declarat propheta, fe haec omnia εἰρωνικῶς dixiffe, illis concedendo, ut haec omnia, quae tanto ftudio agebant, et unde avocari non poterant, fane pergerent agere in fuum exitium. כִּי כֵן אֲהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה *Sic enim amaftis, filii Ifrael, inquit Dominus Deus*, q. d. placent enim fummopere et cordi funt talia; quare pergite veftro animo obfequi; fed animadvertite tamen, ut jam ob haec coeperitis mihi poenas dare (Vs. 6. feqq.). Quamquam nullis omnino poenis vel tantillum emendati eftis, imo deteriores evafiftis.

Itaque

Itaque deinceps eorum summam obstinationem et indurationem commemorat, aliquot enumerans flagella illis immissa, ob quae tamen non resipuerint, in singulis repetens illud: *nec ad me rediistis*, ut incredibilem obstinationem ostendat.

6. 'וְגַם אֲנִי וגו *Et ego etiam* etc. Videri possit in his, quae jam sequuntur, consequentia superiorum contineri, ut poena cum culpa comparetur, quasi dicat: *itaque etiam ego* justissima talione *dedi* etc., ut Jesaj. XXXI, 2. Sed pertinaciae culpam h. l. exaggerat potius, caussamque simul severi illius decreti de abolendo penitus regno Israelitico (Vs. 2. 3.) explicat, videlicet quod praeteriti temporis castigationibus, fame, ariditate, insectis, peste, stragibus, nihil quicquam se passi fuerint emendari (Vs. 6 — 12.), quamobrem Vs. 12. 13. decretum illud repetit et continuat. Itaque sic exponendum: nam praeter alia castigationum genera, quibus hucusque ad poenitentiam vos ducere intendi, *etiam ego dedi etc.* — *sed non conversi estis*. Cujus apodoseos aeque ac protaseos emphatica in sequentibus repetitio hanc utique explicationem poscit. נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שִׁנַּיִם *Dedi vobis munditiem dentium*; famem intelligit, qua dentes puri sunt et vacui, cum ex cibo nihil inter dentes haeret, ut alioqui, maxime cum carnes eduntur, haerere solet. Sed LXX γομφιασμὸν ὀδόντων, et Vulgatus *stuporem dentium* verterunt, nec aliter Chaldaeus et Syrus (אַקְהָיוּת שִׁנַּיִן, ܩܗܝܘܬܐ ܕܫܢܐ), quasi significationem traheret ex cognato sono קָהָה, coll. Jerem. XXXI, 29. 30. שִׁנֵּי בָנִים תִּקְהֶינָה *dentes filiorum obstupuerunt*. Praestat tamen servato perpetuo verbi aeque נָקָה ac nominis usu vertere *munditiem*, vid. e. c. Ps. XXVI, 6. Hieronymus: „*Quapropter et ego dedi vobis stuporem dentium*, ut LXX transtulerunt, quos in hoc loco propter simplicitatem verbi sequuti sumus: sive *munditiem dentium*, ut interpretati sunt Aquila et Symmachus, ut per mundos dentes famis magnitudinem demonstrarent." בְּכָל־

עָרֵיכֶם *In omnibus urbibus veſtris*, non in uno loco, ne forſan putaretis fortuitum eſſe, ſed in univerſum per omnia oppida veſtra. וְחֹסֶר לֶחֶם *Et defectum panis.* Declarat quod dixerat *munditiem dentium*, ubi conſequens ſumebatur pro antecedente, id eſt, penuriam et egeſtatem panum. וְלֹא שַׁבְתֶּם *Nec* tamen *vos convertiſtis* a prava, quam ingreſſi eſtis, via. עָדַי *usque ad me*, pro אֵלַי, ut Thren. III, 40. וְנָשׁוּבָה עַד־יְהוָה *et revertamur ad Jovam.* Quidam emphatice dictum volunt: *usque ad me*, q. d. etſi aliquando converſi fueritis, non tamen rediiſtis ad me, quia reſipiſcentia non ſeria fuit, non ex animo, et toto ad me pectore rediiſtis. Cf. Hoſ. VII, 10. XIV, 2. Chaldaeus hoc Verſu et iis qui proxime ſequuntur pro עָדַי poſuit לְפוּלְחָנִי *ad cultum meum.*

7. Superiore Verſu flagellum famis commemoravit, hoc et proximo flagellum ariditatis ſummae, id eſt, penuriam pluviae, unde geminum malum ortum, agrorum ſterilitas, et ſitis. Cf. quae ſtatim ex Hieronymo afferemus. וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר *Atque ego quoque*, ſicut vos in me ingrati fuiſtis, ſic et ego *prohibui a vobis*, denegavi vobis (cf. Geneſ. XXX, 2.) *pluviam, dum adhuc eſſent tres menſes ad meſſem*, i. e. quum ſupereſſent ad meſſem usque tres menſes, toto trimeſtri ante meſſem, quo tempore meſſis maxime indiget pluvia, quae Hebraeis מַלְקוֹשׁ dicitur, *pluvia ſera*, id eſt, verna, qua poſterius fruges rigantur; quae ſi non decidat, ſegetem penitus exareſcere neceſſe eſt, ita ut certa fames immineat. Hieronymus: „*Prohibui a vobis imbrem, quum adhuc ſupereſſent tres menſes usque ad meſſem*, quae appellatur pluvia ſerotina, et agris Palaeſtinae arvisque ſitientibus vel maxime neceſſaria eſt, ut quando herba turgeret in meſſem, et triticum parturiret, nimia ſiccitate areſceret. Significat autem vernum tempus extremi menſis Aprilis, a quo usque ad meſſem frumenti tres menſes ſuperſunt, Majus, Junius, Julius. Pro *meſſe* LXX ſuo more

vinde-

vindemiam transtulerunt [*Καὶ ἐγὼ ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ τρυγητοῦ*], quod fi recipimus; omnino juxta Orientis omnes regiones et infolitum et impoffibile eft. Nunquam enim in fine menfis Junii, five in menfe Julio in his provinciis, maximeque in Judaea, pluvias vidimus. Denique in Regum libris [1 Sam. XII, 17.] pro figno magno atque portento diebus aeftatis et meffis, orante Samuele, pluviae concitatae funt. Et fuperfluum erat nunc comminari menfis Julii ficcitatem, in quo numquam pluvias dederat. Prohibuit autem imbrem, ut non folum indigentiam panum, fed et fitis ardorem et bibendi penuriam fustinerent. In his enim locis, in quibus nunc degimus, praeter parvos fontes, omnes cifternarum aquae funt, et fi imbres divina ira fufpenderit, majus fitis quam famis periculum eft, quod et in diebus Eliae prophetae tribus annis et fex menfibus factum Scriptura commemorat [1 Reg. XVII, 1. feqq.]." וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר Ita *ut plui* quidem *fecerim fuper urbem unam, fed fuper urbem alteram non pluere fecerim,* atque adeo ariditas, fi non univerfalis fuit, ingens tamen et per totam terram fparfa fuerit. וְהִמְטַרְתִּי proprie eft in Futuro vertendum: *pluere faciam,* nam accentus ultimae fyllabae appofitus, praepofitum ו non copulam effe arguit, fed converfivum Praeteriti in Futurum (quod et Chaldaeus et LXX exprimunt), vid. N. G. SCHROEDERI *Inftitt. Ling. Hebr.* Reg. CLXXI. Sed apparet, Futurum in hoc et fequentibus verbis (תַּמְטִיר ,אַמְטִיר תִּמָּטֵר) effe loco Praeteriti, quia fequitur Vs. 8.: *nec vos convertiftis.* Alii Futurum pro Praefenti ufurpatum exiftimant, ut id quod folet fieri indicetur, quemadmodum alias Futura actionem continuam, h. e. Praeteritum cum continuatione five Praefentis, five Futuri, indicare folent. Majus addit prodigium: חֶלְקָה אַחַת *pars,* portio, *una,* id eft, fundus unus; fic חֶלְקָה pro *portione agri* fumi folet, id eft, praedio vel fundo, qui alicui pro haereditatis aut patrimonii portione obtigit, veluti 2 Sam. II, 16. XIV, 30., unde et Chaldaeus vertit

vertit אַחְסַנְתָּא, *haereditatem*, possessionem. Jarchi paulo latius accipit pro planitie agri, seu campi, et Gallica dictione exponit *campaigne*. תִּמָּטֵר *Compluta*, quidem *fuit*, imbre perfusa est; Niphal hoc solo loco obvium. De temporis enallage vide, quae antea ad הִמְטַרְתִּי notata sunt. וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ *Sed fundus super quem non pluit, exaruit.* Compendii caussa dicit pro ea quod plene erat dicendum: sed fundus alius imbre non est perfusus, ac propterea exaruit sterilisque redditus, ut nihil eo anno tulerit. Veteres Hebraeorum doctores, uti observat Jarchi, utrumque in malum interpretantur, ut etiam fundus complutus pessime habeat, quia totus in pluvias abeat, et aquis oppletus putrescat; propterea putant in Niphal dictum תִּמָּטֵר, quasi pluviis submergatur. Nos vero hoc potius beneficii loco accipimus, ut quod sequitur de pluviae defectu ei contrarium, a Deo constet castigandi caussa inflictum esse; adeoque תִּמָּטֵר significet: non velut extima facie leviter pluvia tingitur, sed *imbibitur* ac foecundatur; propterea in opposito dixit תִּיבָשׁ, *exaruit*. תַּמְטִיר *Pluit*, vel impersonaliter hic ponitur, vel refertur ad subaudiendum nomen עָב, *nubes*, quod Hebraeis quoque femininum est; vid. 1 Reg. XVIII, 44. עָב קְטַנָּה, *nubes parva*. Vertendum igitur: *super quem non pluit*, nubes scilicet, vel, *facit pluere*. Nam et Deus et nubes pluere dicitur Hebraice, sed diverso modo: Deus, ut auctor pluviae primus, et tum, ut Kimchi monet, הִמְטִיר dupliciter transitivum est, ut dicatur Deus מַמְטִיר, quasi: faciens nubem pluere pluviam; nubes vero dicitur pluere, id est, מַמְטֶרֶת, ut tantum simpliciter transitivum sit, quasi: faciens pluere, id est, demittens pluviam in terram. Unde Deus Jesaj. V, 6. dicit: וְעַל הֶעָבִים אֲצַוֶּה מֵהַמְטִיר עָלָיו מָטָר *Nubibus mandabo, ne demittant pluviam super eam* (vineam). Veteres pro תַּמְטִיר videntur (ut paulo ante) legisse אַמְטִיר in prima persona. Nam LXX *βρέξω* habeant, Hieronymus *plui*. Sed Chaldaeus hodiernam lectionem exprimit. Jarchi תַּמְטִיר paulo aliter capit, quasi dicatur: *fundum*

qui

qui non fecit pluere ſuper ſe, ut תַּמְטִיר ad חֶלְקָה referatur: qui non ſeſe imbre perfudit. Nam per paſſivum exponit נִמְטָרֶת, quod reciprocum eſſe ut oſtendat, addit את עצמה, qui ſeſe compluerit, *qui s' eſt arroſé.* Verum praeſtat cum Kimchio ad nubem referri, ut loco Jeſajano, quem adduximus. Hieronymus: „Et ne forſitan putarent, hoc lege naturae, et aſtrorum curſu, ac varietate temporum urbibus et populis accidiſſe, ſuper unam urbem et agros ejus pluere ſe dicit, et ab altera imbrem ſuſpendere."

8. וְנָעוּ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עָרִים אֶל־עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם וְלֹא יִשְׂבָּעוּ *Et moverunt ſe*, profectae ſunt, *duae* vel *tres urbes in unam urbem*, quae beneficio pluviae non fraudata fuerit, *ad bibendum aquam*, quia, ut ad Verſum ſuperiorem ex Hieronymo obſervatum, fere aquis pluviis ad bibendum utebantur, *nec ſatiatae ſunt*, vel quod aqua quam collegerant non ſufficeret tot civitatibus, vel quod bibendo ſatiari non potuerint, vi dirarum divinitus immiſſarum, ut Haggai I, 6. minatur: *Comedetis, ſed non ſaturabimini, bibetis, et non reſtinguetis ſitim.* נָעוּ *Moverunt*, abierunt, diſceſſerunt, uti Latini etiam *movere* pro *diſcedere* dicunt. Cicero in *Epiſtolis ad Attic.* L. VIII. ep. 11. *Poſtquam ille Canuſio moverat*, i. e. abierat aut diſceſſerat. שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ *Duae tres*, i. e. aliquot, ut 2 Reg. IX, 32. שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים *Duo tres eunuchi.* Aſyndeton eſt conjunctionis disjunctivae in utroque loco, quomodo Latini etiam aliquando loquuntur. Cicero in *Epiſtolis ad Atticum* L. X. ep. 8. *Quippe qui florentiſſimus, ac novus, ſex ſeptem diebus ipſi illi egenti ac perditae multitudini in odium acerbiſſimum venit*, pro *vel ſeptem.* וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי Vid. not. ad Vs. 6.

9. Tertium flagellum, percuſſio frugum. הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן *Percuſſi vos*, affeci fruges veſtras *uredine*, i. e. ut recte Hieronymus vertit, *vento urente*, et, uti Arabs, بِٱلسَّمُومِ, *vento venenoſo*, qui ſegetem exurit, ut ante

matu-

maturitatem exareſcat, quod Euro, Hebraeis קָדִים dicto, effici ſolet, vid. not. ad Jeſaj XXVII, 8. et Ezech. XVII, 10. Cf. 2 Reg. XIX, 26. Hieronymus: „Pro *vento urente ἀνεμοφθορίαν* Aquila et Symmachus et Theodotio interpretati ſunt; Septuaginta *πύρωσιν*, quam nos *combuſtionem* poſſumus dicere.“ וּבַיֵּרָקוֹן *Et auragine*, quod nomen cum praecedenti fere jungitur, notatque vitium ſegetis, quo ante tempus marceſcit ac *flaveſcit* (coll. יְרַקְרַק *flavus*, Levit. XIII, 49.), Deuter. XXVIII, 22. Arabibus quoque يَرَقَان et de *ictero*, arquatu, morbo regio, et de ſimili ſegetis morbo dicitur. Forskalius a Judaeo quodam Mochenſi accepit, effici illud vitium vento quodam leni, menſe Marchesvan flante, ſegetibus pernicioſo, quo ariſtae flavae et inanes reddantur. Vid. Niebuhrii *Deſcript. Arab.* Praef. p. XLVI. Hieronymus: „*Auruginem* omnes ἴκτερον ſimiliter tranſtulerunt abſque Theodotione, qui ſolus *ὠχρίασιν*, quae *pallorem* ſignificat, interpretatus eſt.“ הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם *Tò multiplicare hortos veſtros*, i. e. plurimos hortos veſtros, quantum vobis eſt hortorum; prior harum vocum eſt Infinitivus Hiphil, qui hic pro ſubſtantivo uſurpatur, ut infinita paſſim pro nominibus videas poni. וּתְאֵנֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזָם *Et ficus veſtras et oleas veſtras*, ficeta et oliveta veſtra, *devoravit bruchus*, hanc enim locuſtarum ſpeciem nomine גָּזָם notari veriſimile eſſe, obſervavimus ad Joël I, 3. Sunt, qui nomina וּתְאֵנֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם a ſuperiore הַרְבּוֹת pendere exiſtiment, ut vertendum ſit: *multitudinem hortorum, vinearum, ficetorum et olivetorum comedit bruchus.* Sed quum voci וְכַרְמֵיכֶם accentus diſtinctivus *Tbhir* appoſitus ſit, ita potius interpretandum eſt: *multitudinem hortorum veſtrorum et vinearum veſtrarum, et ficus veſtras et oleas veſtras comedit bruchus;* quomodo et Hieronymus accepit, edoctus haud dubie a magiſtro ſuo Hebraeo. Alioqui ſi voluiſſent qui accentus appoſuerunt duo illa poſteriora nomina genitivos eſſe pendentes ex regimine ſuperioris הַרְבּוֹת, ad וְכַרְמֵיכֶם non poſuiſſent regem, ſeu diſtincti-

diſtinctivum accentum, ſed miniſtrum, ſeu conjungentem, qui continuaſſet cum ſequentibus, nec ſenſum abrupiſſet.

10. Quartum flagellum, peſtis. שִׁלַּחְתִּי בָכֶם דֶּבֶר בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם *Miſi in vos,* immiſi vobis *peſtem in via,* i. e. more *Aegypti,* qualem Aegyptiis quondam, vel potius pecoribus eorum, immiſi, quum majores veſtri illic agerent, Exod. IX, 3. ſeqq. Sed alii aliter haec verba capiunt. Quidam: *in itinere Aegypti,* i. e. quum in Aegyptum, oborta in terra Iſraelitica fame, frumentandi cauſa proficiſcemini; vel forſan, ut ab illis auxilium implorarent adverſus hoſtes, id quod in Iſraelitis taxat Hoſeas VII, 11. Alii *in via Aegypti* intelligunt: ea parte regionis Iſraeliticae, qua ſpectat verſus Aegyptum, ſive hoc intelligendum ſit reſpectu Iſraelitici tantum regni, cujus incolas Vs. 1. 4. alloquutus eſt, ſive totius terrae Canaaniticae, et tum ſignificaretur Judaea auſtralis. Jarchi *juxta viam* interpretatur ad eum modum, quo vobis in deſerto egreſſis ex Aegypto peſtem immiſi, quum me offenderetis, multa ex vobis millia periere, quod ille peſte factum exiſtimat. Sed phraſin בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם ita reddendam eſſe, ut eam nos vertimus, argunnt loca Jeſaj. X, 24. 26., ad quae vid. not. Cf. Ezech. XX, 30. בְּדֶרֶךְ אֲבוֹתֵיכֶם *more patrum veſtrorum.* הָרַגְתִּי בַחֶרֶב בַּחוּרֵיכֶם *Occidi gladio juvenes veſtros,* lectiſſima aetate florentes et ad militiam pro patria obeundam delectos. Jerem. XI, 22. XVIII, 21. 2 Chron. XXXVI, 17. Factum hoc fuerat per Hazaelem et Benhadadum, Syriae reges, 2 Reg. VIII, 12. XIII, 3. 7., quum Iſraelitico regno praeeſſet Joachas, avus Jeroboami, ſub quo Noſter vaticinatus eſt, vid. ſupra I, 1. עִם שְׁבִי סוּסֵיכֶם *Cum captivitate,* abactu, *equorum veſtrorum,* i. e. ut ſimul etiam capti abducerentur equi veſtri ab hoſtibus, quibus ſcilicet illi juvenes vehebantur, ut occiſis equitibus equi in hoſtis poteſtatem devenirent. שְׁבִי *Homines captivos* alias denotat, vid. e. c. Num. XXXI, 12., attamen de jumentis quoque raptu abactis commode dicitur, coll. Exod. XXII, 9., ubi

בְּשִׁבָּה

נִשְׁבָּה de *pecore abacto* uſurpatur. וָאַעֲלֶה בְּאֹשׁ מַחֲנֵיכֶם *Et adſcendere feci*, excitavi, *foetorem caſtrorum veſtrorum*, i. e. exercituum veſtrorum, quum caeſi ab hoſtibus inſepulti ſub dio relicti eſſent, וּבְאַפְּכֶם *et*, ſ. idque quidem *in nares veſtras*, quo ſignificat, illos exercitus intra regni Iſraelitici fines caeſos fuiſſe. LXX: Καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν ἐν τῇ ὀργῇ μου. Pro בְּאֹשׁ legerunt בָּאֵשׁ, et quum ſenſus ab eis adſcitus poſceret, ut nomen poſtremum ad Deum referrent, de ira ejus id ceperunt, atque ſuffixum perſonae ſecundae pluralis in primam ſingularis mutarunt.

11. הָפַכְתִּי בָכֶם *Subverti in vobis* ſ. *inter vos*, i. e. aliquas urbium veſtrarum pagorumque, ſive partem aliquam terrae veſtrae, ut recte Kimchi vim particulae ב exponit. כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה *Secundum ſubverſionem Dei*, qua evertit *Sodomam et Gomorrham*, Geneſ. XIX, 24. 25., quae urbes et veteribus Arabibus أَلْمُؤْتَفِكَاتُ *ſubverſae* dictae (vid. *Coran*. Sur. IX, 72.), Participio Conjugationis VIII. verbi أَفَكَ *invertit*, ſignificatione et ſono cum Hebraico הָפַךְ convenientis, atque de illarum urbium ſubverſione Geneſ. XIX, 25. uſurpatae (וַיַּהֲפֹךְ הֶעָרִים הָאֵל). Eadem quae hic adhibetur phraſis, reperitur Jeſaj. XIII, 19., ubi gravis Babyloniae ruina praedicitur, quae dicitur evertenda ſicut Sodoma et Gomorrha. Quod quum ſit hyperbolice dictum (neque enim Babylon igne coelitus demiſſo everſa legitur), eodem modo et hunc locum haud pauci capiendum arbitrantur, quum in monumentis hiſtoricis V. T. urbium in regno Iſraelitico eo quo Pentapolis modo vaſtatarum mentio exſtet nulla. Verum quemadmodum in calamitatibus quatuor ſuperioribus, quibus Iſraelitas ad frugem revocare ſtuduit Deus, verba communi interpretum conſenſu, uti ſonant, ſunt accipienda, ita ſenſus proprius et hoc loco retinendus. Vix dubium mihi, quin reſpiciatur ad magnum aliquem terrae motum, quo iſto tempore nonnullae regni Iſraelitici regiones

giones funt vaftatae. Ingentis terrae motus, quo Ufiae tempore Palaeftina eft conquaffata, diferte mentio facta fupra I, 1., ad quem loc. cf. not. noftr. p. 15. 16. Qualem et tempore pugnae Actiacae, feptimo Herodis anno, experta eft Judaea, de quo Josephus *Archaeol.* L. XV. C. V. §. 2. *Ἐν τούτῳ καὶ τῆς ἐπ᾽ Ἀκτίῳ μάχης συνεσταμένης Καίσαρι πρὸς Ἀντώνιον, ἑβδόμου ὄντος Ἡρώδῃ τῆς βασιλείας ἔτους, σεισθεῖσα ἡ γῆ τῶν Ἰουδαίων, ὡς οὐκ ἄλλοτ᾽ ἐδόκει, τῶν ἐν τῇ χώρᾳ κτηνῶν πολλὴν φθορὰν ἐποίησεν, ἐφθάρησαν δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ ταῖς πεπτωκυίαις οἰκίαις περὶ μυρίους.* In fenfum allegoricum noftra verba detorquet Chaldaeus, qui ea fic reddit: רַחֵיק מֵימְרִי יַתְכוֹן כְּמָא דְרַחֵיק וגו׳ *abominatum eft vos verbum meum, ficut averfatus eft Deus Sodomam et Gomorrham.* וַתִּהְיוּ כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה *Et evafiftis ficut torris ex incendio ereptus*, ita deploratae res veftrae, ut titioni ex incendio erepto fimiles videamini, et vix veftris rebus poffitis confulere. Metaphora ad magnas hominum diu afflictorum calamitates fignificandum, quibus quafi igne quodam longo tempore exufti fuerint, ut titioni obufto fimiles videantur. Eadem phrafis occurrit Zach. III, 2. de Jofua facerdote exilii afflictione obtrito, et illorum malorum quafi flammis femiufto. וְלֹא שַׁבְתֶּם עָדַי *Ac ne* fic quidem, poft tanta flagella, quum nihil non molirer, ut vos ad frugem revocarem, *ad me rediiftis*, prorfus contumaces, vid. Vs. 6.

12. לָכֵן כֹּה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יִשְׂרָאֵל *Propterea*, quia nullis nec levioribus, nec gravioribus flagellis emendari potuifti, *fic faciam tibi, o Ifrael*, i. e. haec tibi mala inferam, has poenas irrogabo, quas fcilicet fupra fum comminatus, quum initio Capitis (Vs. 2. 3.) minaretur hoftem illos velut hamis pifciculos abducturum. Vel: poenas omnes jam memoratas pergam tibi inferre, et graviores. Sunt, qui putent, haec non ad praecedentia referri, fed comminari hoc loco Deum, quod tamen quid fit non exprimatur, iratorum more. Ita Hieronymus: „Idcirco haec faciam tibi, o Ifrael, ut qui praeterita contemfifti, faltem ad ea

quae

quae illaturus sum, corrigaris. Quumque dixerit: *haec faciam tibi,* quid facturus sit tacet, ut dum ad singula poenarum genera Israel pendet incertus (quae ideo terribiliora sunt, quia omnia suspicantur), agat poenitentiam, ne Deus inferat, quae minatur." Nos simplicius arbitramur, ut ad superiora referatur. Inde vero subjungit adhortationem clementiae plenam, qua ad poenitentiam invitat. Sic enim solent passim prophetae, ubi gravissima quaeque sunt comminati, ut populus desperet malorum gravitate, quae praedicantur, aliquid consolationis subjungere, quo ad resipiscentiam invitentur, ut, quae imminent, effugiant. עֵקֶב כִּי־זֹאת אֶעֱשֶׂה־לָּךְ *Propterea quod faciam tibi,* quia tecum ita sum acturus, ni resipiscas. Hieronymus: „Pro eo quod nos interpretati sumus *postquam,* et in Hebraico scriptum est *Eceb,* et Aquila interpretatus est ὕστερον, id est, *postea,* et Theodotio *novissime,* et Septuaginta *veruntamen* [πλὴν ὅτι], in Hebraico sic legi potest: *quapropter haec faciam tibi, Israel, postea,* id est, multo post tempore, et in novissimis seculis, ut rursus ab alio principio Versus incipiat: *Quumque hoc facturus sim tibi, praeparare in occursum Dei tui, Israel.*" Sed עֵקֶב כִּי (proprie *compensatio quod*) denotat *eo quod, quia,* ut 2 Sam. XII, 10. עֵקֶב כִּי בְזִתָנִי *Quia sprevisti me, et sumsisti uxorem Uriae.* Pro quo עֵקֶב אֲשֶׁר dicitur 2 Sam. XII, 6. Genes. XXVI, 5. Chaldaeus: חֲלָף דְּלָא תַבְתְּ לְאוֹרַיְתָא הָא אַעְבֵיד לָךְ *propterea quod nequaquam conversus es ad legem, hoc tibi faciam.* Sed jungenda sunt verba עֵקֶב גו׳ iis quae sequuntur, הִכּוֹן לִקְרַאת־אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, hoc modo: *propterea quod haec tibi facturus sum, praeparare, compara, compone te in occursum Dei tui, o Israel!* i. e. haec quae comminatus sum tibi, ante quam accidant, emendatione vitae, abjectione idolorum tuorum, et resumendo sincerum Dei cultum occurre ei, ut a te impendentia supplicia et tam severam ejus sententiam avertas. Sunt, qui haec verba ironico sensu dicta existiment, ut Aben-Esra, quasi dicat: quum haec adversum te Deus decreverit, jam resiste ei, arma te in eum, si ejus in te impetum amoliri possis.

possis. Ita לִקְרַאת־אֱלֹהֶיךָ sumitur pro *opponere se Deo*, quum tamen haec phrasis de amico occursu usurpetur 1 Sam. XXV, 20. Chaldaeus: אִתְקַשַּׁט לְקַבָּלָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא דֶאֱלָהָךְ יִשְׂרָאֵל *adorna te, ut suscipias doctrinam legis Dei tui, Israel.* Hieronymus: „In eo loco ubi Septuaginta transtulerunt: *praeparare, ut invoces Deum tuum* [ἑτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, quod et Syrus est sequutus], et nos juxta Theodotionem posuimus: *praeparare in occursum Dei tui,* Symmachus et Quinta editio transtulerunt: *praeparare ut adverseris Deo tuo,* quod Hebraice dicitur: *Hechin* [legit igitur הכין pro הכון] *lacerath Eloah.*“ De Graeci Alexandrini interpretatione notavit Vater, illum non expressisse Hebraicum לִקְרַאת, sed לִקְרֹאת [Judic. VIII, 1.] a verbo קָרָא, *vocavit*, „sine dubio ideo, quod *invocare Deum* facilius in mentem interpreti venerit, quam: *Deo obviam ire.*“

13. Hic Versus cum superiore ita est conjungendus: compara te in occursum Dei tui, quemadmodum ille ipse te invitat, ut ejus a te severam sententiam amoliare, et mala, quae comminatur; quae sane dubitandum tibi non est, quin inferre possit, et ea, quae dicit, efficere, quum longe majora possit et in coelo et in terra. כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים *Nam ecce!* ille quocum negotium tibi, est *formator montium*, qui solidissimi sunt et validissimi in hac mundi compage, et firmissime subsistentes. Chaldaeus: אֲרֵי הָא מְתַגְלֵי דִיצַר טוּרַיָּא *nam ecce manifestat se qui formavit montes.* LXX: Διότι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντήν. Hieronymus: „Pro *montibus*, qui Hebraice dicuntur *Arim*, soli Septuaginta βροντήν, id est, *tonitrum* verterunt.“ Βροντὴν apud LXX plerumque Hebraico הרעם respondere recte observat Vater, qui tamen definire non audet, utrum aliter legerit interpres, an praelegendo textu Hebraico falsa verba arripuerit. Erravit vero Vir Doctissimus, cum στερεῶν a LXX pro hebraico יוצר hic usurpatum aliis illius interpretationis locis hebraeo חסר respondere dicit. Nam quod hic legitur στερεῶν, non ad στερέω, *privo*, sed ad στερεόω, *firmo*, est referendum. Quodsi

Quodsi igitur loco vocis βροντὴν interpres ὄρη posuisset, satis eleganter verba hebraea reddidisset. וּבֹרֵא רוּחַ *Et venti creator*, rei montibus plane contrariae, qui quum sit tenuissimus et rarae substantiae ac levissimus, mirae tamen et incomparabilis potentiae ac efficaciae, ut robustissima quaeque et alioqui firmissima dejiciat et prosternat. וּמַגִּיד לְאָדָם מַה־שֵּׂחוֹ *Et annunciat*, indicat, *homini quae sit cogitatio ejus*, hominis, per prophetas videlicet, per quos quamlibet occulta hominum instituta, quae illi forsan putarent ignota esse, ipsis indicat, ea carpens, et poenas eo nomine, ni resipiscant, praenuncians. שִׂיחַ nomen est generale, ut Hebraei monent, significans non solum quidquid homo agit, opus, negotia, et totum ipsius institutum, verum et quicquid ille occulte animo versat et tractat. Sic 1 Reg. XVIII, 27. Elias de Baal illudens dicit: *est ei* שִׂיחַ, *negotii aliquid*, quod cogitet et tractet. Cf. Proverb. XXIII, 29. et verbum שִׂיחַ Ps. LXXVII, 4. 7. 13. Ceterum שֵׂחוֹ hic contracte scriptum est pro שִׂיחוֹ, quod 2 Reg. IX, 11. et Ps. CII, 1. exstat, quorum locorum priore eodem, quo hic, sensu sumitur: *hominem nostis* וְאֶת־שִׂיחוֹ *et ejus institutum*, inquit ibi Jehu, ridens prophetam, a quo unctus fuerat in regem. Nostro loco sunt, qui pronomen affixum ad Deum referant, hoc sensu: *indicat* homini *mentem suam*, exponit per prophetas mentem suam et voluntatem, sua decreta, quid sit facturus, nisi resipuerint, ad commonefaciendum eos, coll. III, 7. Sed prior sensus huic loco accommodatior, ut omnipotentia Dei ostendatur in tectis et cogitatis hominum detegendis; vid. quae supra initio notae ad hunc Versum monuimus. Hieronymus: „*Annunciat hominibus eloquium suum*, sive: *annunciat homini eloquium ejus*, qui cogitatitionum secreta cognoscit, et quid latens animus tacito sermone tractet intelligit, juxta illud quod in Jeremia juxta Hebraicum legimus [XVII, 9. 10.]: *Parvum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, et probans renes.* Quod et in centesimo tricesimo octavo Psalmo [CXXXIX, 16.] Scriptura testatur: *Imperfectum meum viderunt*

derunt oculi tui. Et eſt ſenſus: antequam conderer, priusquam deformarer in membra, dum adhuc in ſemine continerer, viderunt me oculi tui. Et Jeremias audit a Domino [II, 5.]: *Priusquam te formarem in utero, novi te.* Et Evangeliſta [Luc. XI, 17.] *Videns,* ait, *Dominus cogitationes eorum.* Sin autem legerimus: *annuncians homini eloquium ſuum,* juxta ſuperius dictum [III, 7.] accipiendum, in quo ait: *Non faciet Dominus Deus verbum niſi revelaverit ſecretum ſuum ſervis ſuis prophetis."* Chaldaeus Hebraea ſic vertit: לְחַוָּאָה לְאֱנָשָׁא מָה עוֹבָדוֹהִי *ut oſtendat hominibus, quanta ſint ſua opera.* Similiter Syrus: ܘܡܚܘܐ ܠܒܢܝܢܫܐ ܡܢܐ ܗܝ ܫܘܒܚܗ *et oſtendit hominibus quanta ſit gloria ſua.* Sed alia omnia expreſſerunt LXX: Καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν χριστὸν αὐτοῦ. In quam interpretationem Hieronymus haec notavit: „Quodque ſequitur: *annuncians homini eloquium ſuum,* cunctis ita ut nos vertimus interpretantibus, ſoli Septuaginta transtulerunt: *annuncians in homines Chriſtum ſuum,* verbi ſimilitudine et ambiguitate decepti. Si enim legamus *Chriſtum ſuum,* quod Hebraice dicitur *Meſſio* [משיחו], ſcribitur per has literas: *Mem, Sin, Jod, Heth* et *Vau,* quod LXX putaverunt. Sin autem ut in Hebraeo eſt, juxta Aquilam τὴν ὁμιλίαν αὐτοῦ, juxta Symmachum τὸ φώνημα αὐτοῦ, juxta Theodotionem τὸν λόγον αὐτοῦ, juxta Quintam Editionem τὴν ἀδολεσχίαν αὐτοῦ, quae omnia interpretantur, quod ſit *eloquium ejus,* his literis ſcribitur: *Mem, He,* quod dicitur *Ma,* hoc eſt, *quod,* vel *quid.* Deinde *Sin, Jod, Heth,* quod legimus *Sia,* id eſt, *eloquium.* *O* autem, quod ſcribitur per ſolam literam *Vau,* αὐτοῦ, id eſt, *ejus,* ſignificat, ſimulque commixtum legitur *Maſio* [מַה־שֵּׂיחוֹ], a ſuperiore verbo *He,* ſecundam literam, plus habens." Addit propheta pergens in deſcribenda Jovae omnipotentia: עֹשֵׂה שַׁחַר עֵיפָה *Facit auroram tenebras,* i. e. auroram, lucem ſcilicet ſplendidam, et quae ſubinde ornatior, ſplendidior et illuſtrior progreſſu redditur, ubi ſplendidiſſima

mane

mane orta fuerit et lucidiſſima, quumque ita duratura putatur, repente tenebris et nebulis contegit, et obducit nubibus. Intelligit generaliter lucis in tenebras repentinam mutationem, ut ſolis eclipſin, et alia ejusmodi. Cf. infra V, 8. Sed *auroram* delegit ob jam dictam cauſam. עֵיפָה *denſiorem caliginem* et *obſcuritatem* ſignificat, cf. Job. X, 22. XI, 17. Sunt, qui ſubaudita ante עֵיפָה copula ו, vertant: *facit auroram et tenebras,* duo contraria. Ita LXX: Ποιῶν ὄρθρον καὶ ὁμίχλην. Alii ſigurate hoc dictum exiſtimant, hoc ſenſu: poteſt reſloreſcentem regni ſtatum, qualem ſub Jeroboamo II. vobis indulſit (2 Reg. XIV, 25. 26. 27.), in ſpiſſiſſimam malorum caliginem convertere, ni reſipiſcatis. Allegorice intellexit quoque Chaldaeus, qui ſic interpretatus eſt: לְאַתְקָנָאָה נְהוֹר לְצַדִּיקַיָא כִּנְהוֹר צַפְרָא *et ut praeparet lumen juſtis quaſi lumen matutinum.* Verum ſenſus ſimplex, quem expoſuimus, rei ſatis eſt accommodatus. וְדֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ *Et graditur ſuper excelſa terrae,* loca hominibus inaccesſa et invia calcat et pervia habet. Et haec allegorice exponit Chaldaeus: דַאֲזִיל וְתַקֵּין לְאַיְתָאָה חֲשׁוֹךְ לְרַשִׁיעַיָא לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא *qui incedit et praeparat adducere tenebras impiis, ut conterat impios terrae.* Verum et ad literam ſenſus egregius eſt ad ſignificandam Dei potentiam, qua ſibi omnia quantumvis ſublimia ſubjicit, etiam terrae faſtigia alias inaccesſa. Deſumtum hoc ex Deuter. XXXII, 13. XXXIII, 29., cf. Mich. I, 3. Inde rem exaggerat ſubjuncto ejus nomine: יְהוָֹה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ *Jova, Deus exercituum* eſt *nomen ejus,* cui parent omnes et ſuperni et inferni exercitus, cui omnia obtemperant, cujus agnoſcunt imperium, non ſecus ac imperatoris et ducis ſui milites. Hujus ergo conſiderata tanta potentia et magnitudine, aequum ſane eſt, ut ei occurratis poenitentes, ut Verſu ſuperiore dictum.

Cap. V.

ARGUMENTUM.

Praedicit iterum propheta quae jamjam imminent Israelitico populo casus et incommoda, sed moerens et dolens, cum lugubri et quasi parentali planctu (Vs. 1. 2.). Deinde Dei verbis admonet, ut si salvi esse velint, Bethel obliviscantur et Gilgal, et si quae alia sunt impiae religionis destinata sacraria, et se ad verum Deum aliquando convertant, qui et omnia potest, et animo est ad benefaciendum prono (Vs. 4—14.). Commendat iterum ac saepius, ut a peccatis abstineant, et virtutem atque officium ament et colant, si quae jam parata sunt incommoda declinare studeant (Vs. 15—20.). Neque enim sacrificia et victimae, quae nunc offeruntur, avertent plagam, quia grata non sunt, neque est, cur parentum meritis confidant, quos oblivionis et violatae religionis reos accusat (Vs. 21—27.).

---

1. Initium hujus Capitis Kimchi jungit superioribus hoc modo: quia omnino resipiscere nolitis, audite lamentationem, quam de vobis instituo. Verum aptius, nostro judicio, novi sermonis principium hic statuere. *Audite*, inquit, *sermonem hunc*, אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם, *quem ego attollo*, i. e. edo, instituo, *super vos*, de vobis. Cf. verbum נָשָׂא eodem modo usurpatum Num. XXIII, 7. Jesaj. XIV, 4. קִינָה *Lamentationem*, per appositionem, i. e. prophetiam de exitio vestro lamentabilem, ut Ezech. XXXII, 2. שָׂא קִינָה עַל־פַּרְעֹה *Tolle lamentationem contra Pharaonem*, *regem*

Aegypti. Hoc autem lugubre elegidion Verfu fequenti continetur, quo deflet futuram ruinam eorum, rebus adhuc integris, perinde ac fi jam advenisset, more prophetarum, qui res futuras tanquam praefentes intuentur. Poftrema hujus Verfus verba, בֵּית יִשְׂרָאֵל, *o domus Ifrael!* LXX et Hieronymus retulerunt ad fequentis verficuli initium, ut fit: *domus Ifrael cecidit* etc.

2. נָפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל *Cecidit, non addet furgere*, non ultra refurget, *virgo Ifrael*, i. e. ita collapfum eft et everfum regnum Ifraeliticum decem tribuum, ut jam ultra priftino fplendori et ftatui reftitui non poffit. „*Virgo* autem appellatur populus Ifrael, non quia in virginitatis permanferit puritate, fed quia quondam inftar virginis Deo fit copulata." Haec Hieronymus, qui eandem illius appellationis rationem reddit in Commentario ad Jefaj. XXXVII, 22., ubi „Zion," inquit, „et Jerufalem ideo *virgo* appellatur et *filia*, quia cunctis gentibus fimulacra adorantibus hominum mortuorum, haec fola confervet caftitatem religionis Dei, et unius divinitatis cultum." Sed negat hoc Drusius *Obfervatt.* L. XVI. c. 5. duabus ex rationibus, *tum*, quia Dei refpectu Ifrael potius *uxor* appellatur (cf. Hof. I, 2.), et, cum ab eo defcivit, *meretrix; tum*, quia fic vocatur Ifrael, etiam iis in locis, quibus ob deorum falforum cultum caftigatur, aut poenae ei denunciantur, ut hoc loco, et Jerem. XVIII, 13. Accedit tertia ratio, quod et Babylon Jefaj. XLVII, 1., et Aegyptus Jerem. XLVII, 11. *virgines* vocantur, quae tamen fuperftitiofo idolorum cultui deditae erant. Ipfe vero Drufius *virginem* dici putat ante exilium, quia externorum dominorum tyrannidi nondum paruerat regnum totum, nec fubactum a quoquam fuerat. Sed vidit ipfe Drufius fibi obftare locum Jerem. XVIII, 13., ubi propheta loquitur de decem tribubus jam in exilium abductis, et tamen eas *virginem Ifrael* vocat. Et multo magis obftat locus Thren. II, 13., ubi *virgo filia Zion* poft factam a Babyloniis devaftationem appellatur. Quae quum ita

ita ſint, *virgo* ſimpliciter pro coetu hominum quacunque ſe ratione habet, per proſopopoeiam accipienda erit. Cf. Glassii *Philol. S.* p. 1022. ſequ. Quare Chaldaeus et hoc locô et aliis hebraeam dictionem reddit בְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל *coetus Iſrael.* נִטְּשָׁה עַל־אַדְמָתָהּ *Derelicta eſt,* projecta et proſtrata *ſuper terram ſuam,* i. e. humi. Verbum נָטַשׁ Jarchi de *re projecta* et *humi diſperſa* uſurpari obſervat. Sane eo ſignificatur *cum quid humi projectum relinquitur.* Sic Num. XI, 31. *Ventus coturnices* וַיִּטֹּשׁ עַל־הַמַּחֲנֶה *ſtravit, projecit ad caſtra.* Et 1 Sam. XXX, 16. נְטֻשִׁים *ſtrati ſuper terra* dicuntur, qui genio indulgentes humi diffuſi jacuere. LXX: Παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς. Hieronymus: *virgo Iſrael projecta eſt in terram ſuam.* Chaldaeus: אִתְרְמִישַׁת עַל אַרְעָא *proſtrata eſt ſuper terra.* Syrus: ܐܫܬܒܩܬ ܥܠ ܐܪܥܐ *relicta eſt ſuper terra.* עַל־אַדְמָתָהּ ſunt qui intelligant *in regione ſua,* et ante deportationem. Sed ſimpliciter intelligendum *ſuper terram ſuam,* i. e. humi, quo projecta eſt et derelicta. אֵין מְקִימָהּ *Nullus* eſt, qui *eriget,* allevet, *eam,* qui reſtituet eam in integrum.

3. Superioris lamentationis rationem ſubjungit, et eam confirmat ex Jovae ſententia, quam in regnum Iſraeliticum ferat. כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה *Sic enim ait Dominus Deus:* הָעִיר הַיֹּצֵאת אֶלֶף *Urbs exiens mille,* i. e. ex qua exire ſolebant ad pugnam et bello apti viri mille, תַּשְׁאִיר מֵאָה *reſiduos faciet centum,* reliquis gladio, peſte, ſame abſumtis, וְהַיּוֹצֵאת מֵאָה תַּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל *et exiens centum,* quae centenos emittere potuit, *reliquos faciet decem domui Iſrael.* Significat tantam futuram ſtragem, ut ex magna multitudine ſuperſint quam pauciſſimi, ut ex decem vix unus; quae certe ruina non poteſt eſſe niſi maxima et irreparabilis, id quod hic innuit. הַיֹּצֵאת hic non eſt transitivum, ut Jarchi et Aben-Eſra ſentire videntur, quaſi idem ſit quod הַמּוֹצִיאָה, ſed intransitivum, ut urbi tribuatur, quod civibus tribuendum erat. „Hebraismus," inquit Liveleus, „quo per metonymiam ſubjecto tribuitur

quod adjuncti est. Sic Jerem. IX, 18. *Descendant oculi nostri lacrymis,* pro *lacrymae ex oculis.* Joel IV, 18. *Valles ibunt lacte,* pro *lac vallibus. Ex urbe* vero *mille egredi* dicuntur quae mille cives vel habitatores continet, qui a communi omnium exitu dicuntur *egredientes porta urbis.* Genes. XXXIV, 24. *Auscultabant ei omnes porta urbis illius egredientes,* h. e. cives. Simili periphrasi etiam *ingredientes portam* dicuntur Genes. XXIII, 20." Dictionem הָעִיר הַיֹּצֵאת veteres recte exprimunt. LXX: Ἡ πόλις ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο χίλιοι. Hieronymus: *urbs de qua egrediebantur mille.* Chaldaeus: קַרְתָּא דְּיִפְקוּן מִנַּהּ אַלְפָא *urbs e qua egrediantur mille.* Nec aliter Syrus.

4. Hortatur ad resipiscentiam, si quo modo etiam jam latam sententiam avertere queant. דִּרְשׁוּנִי וִחְיוּ *Quaerite me* (Chaldaeus דַּחְלְתִי *timorem meum*) *et vivite,* i. e. vivetis, salvi eritis. Posterior Imperativus loco Futuri positus, ut Ezech. XVIII, 32. וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ *revertimini et vivite!* Prov. IV, 4. שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה *observa praecepta mea et vive!* Vid. et Prov. IX, 6. Jerem. XXV, 5. *Quaerere Deum* est eum solum implorare, ei soli niti et fidere, nec alios ejus colendi ritus admittere, quam qui ab ipso praescripti sunt. Ideo praecepto de quaerendo et invocando Jova, Versu proximo subjungit monitum de non quaerendis et colendis idolis. Cohaeret autem haec ratio cum superioribus hoc modo, quasi velit docere, quam ob causam tanta clades sit eventura: propterea hoc dico, quia si me quaesieritis, hoc vitabitis; alias impietas vestra tantum hoc vobis malum conciliabit.

5. וְאַל־תִּדְרְשׁוּ בֵּית־אֵל *Nec,* ut hucusque fecistis, *quaeratis Bethelem,* ad vitulos adorandos, IV, 4. וְהַגִּלְגָּל לֹא תָבֹאוּ *Nec adeatis Gilgalem,* in tribu Ephraim in Benjaminitarum confiniis, ubi Josua cum arca foederis quondam mansit; Jos. IV, 20. V, 10. Cf. not. supra IV, 4. וּבְאֵר שֶׁבַע *Et ad Beerschebam,* oppidum tribus Judae, Jos. XV, 28. 1 Reg. XIX, 3., Simeonitis delegatum, Jos. XIX, 2. sedes

fedes fuperftitionis, quam a decem tribubus ipfi quoque adoptaverunt Judaei, cf. infra VIII, 14. Videntur autem hanc urbem delegiffe ob loci fanctitatem ac religionem, quod Abrahamus (Genef. XXI, 31. 32.) et Ifaacus (XXVI, 24.) illic habitaffent aliquamdiu, quodque Jacobus item facrificia mactaffet ibidem Deo Ifaaci, XLVI, 1. לֹא תַעֲבֹרוּ *Ne transeatis* ex veftro in Judaicum regnum. „Intantum autem," inquit Hieronymus, „fimulacrorum cultu furebat Ifrael, ut nequaquam contentus idolis fuis ad aliena transiret." כִּי *Nam*, ut ex confequente fciatis, quam ego detefter cultum nefarium illis in loci. inftitutum, הַגִּלְגָּל גָּלֹה יִגְלֶה *Gilgal migrando migrabit*, i. e. plane exulabunt cives ejus, Gilgalaei; ut nomine et omine ifta urbs fiat גִּלְגָּל, *migratoria.* Paronomafia in גִּלְגָּל et גָּלָה, etfi urbs גִּלְגָּל a גָּלַל, *devolvendo*, nomen nacta dicitur Jof. V, 9. Sed in paronomafiis non requiritur ἀκρίβεια etymologica; fufficit qualiscunque foni cognatio. Cf. מִשְׁפָּט et מִשְׂפָּח, צְדָקָה et צְעָקָה Jefaj. V, 7. Nec non שֹׁד et שַׁדַּי ibid. XIII, 6. Drusius: „Ut fi Gallus dicat: *Paris perirà*, aut Belga, *Leyden fal te lyden hebben*, aut Latinus, *Florentia florebit.* Sic alibi [Zephan. II, 4.]: וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר *Accaron eradicabitur.*" וּבֵית אֵל יִהְיֶה לְאָוֶן *Et Bethel fiet*, redigetur *in vanitatem*, in nihilum, evertitur et defolabitur. Sunt, qui לְאָוֶן exponant *in* domum *iniquitatis* et peccati, q. d. fiet nefaria et ut talis tractabitur, propter horrenda crimina peffum dabitur; cf. Hof. IV, 15. Sed praeftat prius, ut fimplicius, et praecedenti גָּלֹה יִגְלֶה magis conveniens. אָוֶן h. l. idem propemodum eft quod אַיִן *nihilum*, vel *nullus*, ut Jefaj. XLI, 29., ubi cum אֶפֶס *defectus*, *nihilum* jungitur. Hunc fenfum et veteres exprimunt. LXX: Ἔσται ὡς οὐχ' ὑπάρχουσα. Hieronymus: „*Et Bethel erit inutilis*, five penitus non fubfiftens, quum idola in ea fubverfa fuerint." Chaldaeus: יְהֵי לְלָמָא *erit in nihilum.* Syrus: ܢܗܘܐ ܐܝܟ ܕܠܐ ܐܝܬܘܗܝ *erit quafi non fuiffet.* „De *Berfabee*," inquit Hieronymus: „omnino tacuit, quia victis decem tribubus urbs

urbs nomine Berſabee, quae erat in tribu Juda illo tempore, nec capta nec deſtructa eſt.“ Crediderim potius, vatem de Berſaba ideo nihil dixiſſe, quod in eo nomine nihil paronomaſiae aptum invenerit.

6. דִּרְשׁוּ יְהֹוָה וִחְיוּ *Quaerite Jovam et vivite*, ut ſalvi ſitis. Quae adhortatio Vs. 4. ſub Dei perſona propoſita erat, eandem jam propheta repetit, et ſuam facit, ut eo magis inculcet. פֶּן־יִצְלַח כָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף *Ne pervadat*, ſeu *invadat* Deus ſicut ignis, *domum Joſephi*, i. e. regnum Iſraeliticum, cujus regia fere et princeps tribus fuit Ephraimitica, Ephraim autem fuit Joſephi filius, unde regnum decem tribuum Joſephi nomine appellatur quoque infra Vs. 15. Obad. Vs. 18. Zachar. X, 6. Verbum יִצְלַח hic obvium ſignificatione diverſum ab eo quod Jerem. XIII, 7. 10. Ezech. XV, 4. aliisque locis occurrit et *prodeſſe* denotat. Noſtrum vero idem haud dubie eſt, quod 2 Sam. XIX, 18. de militibus Jordanem pervadentibus dicitur (וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן), et Jud. XIV, 6. 19. XV, 14. 1 Sam. X, 6. 10. de ſpiritu divino aliquem invadente; ex quo loquendi uſu probabili conjectura colligitur, verbum צָלַח *pervadendi*, *invadendi* ſignificatum obtinuiſſe, qui et huic loco unice eſt aptus. Alii e cognatis dialectis conquiſitae etymologiae, quales a J. D. Michaele in *Supplemm.* p. 2090. ſeqq. propoſitae, multo ſunt incertiores. LXX verbum intranſitive et בֵּית יוֹסֵף in Nominativo ceperunt: *ὅπως μὴ ἀναλάμψῃ ὡς πῦρ οἶκος Ἰωσήφ.* Quod ſequutus Hieronymus: *ne forte comburatur ut ignis domus Joſeph.* Sed melius convenit, וְצָלַח tranſitive capere et ad Deum referre, qui igni conſumenti comparatur Deut. IV, 24. כִּי יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא *nam Jova Deus tuus eſt ignis devorans.* Cf. et Jeſaj. XXXIII, 14. Chaldaeus: דִּלְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזֵיהּ בְּבֵית יוֹסֵף *ne ardeat ſicut ignis ira ejus in domo Joſephi.* Hieronymus: „Quomodo ex perſona Dei dicitur [Vs. 4.]: *Quaerite me et vivetis*, ita propheta de Domino loquitur, ut quaerant eum et vivant. In eo enim, quod quaerunt Dominum, vivere inci-

incipiunt; ſin autem non quaeſierint eum, et idcirco non vixerint, ſtatim *ſuccendetur ut ignis domus Joſeph,* quam propter Jeroboam, qui de tribu Ephraim et de domo Joſeph fuit [vid. 1 Reg. XI, 26.], decem tribus ſentire debemus, quae appellabantur Iſrael, et ex majore populi parte nomen priſtinum poſſidebant. Duae autem tribus, quae regebantur a ſtirpe David, qui de tribu Juda fuit, vocatae ſunt Judas, et poſſidebant Jeruſalem, in qua erat templum Dei.“ וְאָכְלָה *Et devoret* ignis ille (cf. Thren. II, 3.), ira Dei; אֵשׁ enim plerumque ut nomen feminei generis tractatur. וְאֵין־מְכַבֶּה לְבֵית־אֵל *Nec,* ſ. *ita ut non ſit exſtinguens* incendium *Betheli.* Alii intelligunt: *nec ſit qui exſtinguat Bethelem,* ut ל ſit Accuſativi nota. Sed malo in Dativo: ne ſit Betheli, qui ignem Dei ſemel accenſum, id eſt ejus iram, immiſſis hoſtibus, reſtinguere poſſit et ſedare. Cf. Jerem. IV, 4. *Ne exeat ſicut ignis ira mea ardeatque,* וְאֵין מְכַבֶּה *nec ſit qui exſtinguat.* Bethelis ſignificanter, uti et ſupra Vs. 5., mentionem facit, quod locus eſſet totius regni celeberrimus, et regia Jeroboami, ut vult Aben-Eſra. Ideo infra VII, 13. vetabit Amazias noſtro prophetae, ne in Bethel ultra vaticinetur, quod ſit regis ſanctuarium. Pro לְבֵית־אֵל in codice Turicenſi, anno 1495. ſcripto, qui Kennicotto numero 283. ſignatus eſt, quemque Hottingerus *Theſ. Philol.* p. 181. vocat accuratiſſimum, nec non in codice Roſſiano, Hiſpanico, ſeculo XIII. ſcripto, quem numero 1092. ſignavit (vid. *Scholia Critt.*) legitur לְבֵית־יִשְׂרָאֵל, quod ipſum expreſſerunt LXX (τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ), et genuinum cenſuit Hubigantius, qui „non explet,“ inquit, „ſententiam *Bethel,* quia loquitur Amos ad univerſum Iſrael et praenunciat excidium, non modo Bethel, ſed et Galgalae, et totius regni.“ Concinit Dathius in *Nott. Critt.* Bauero vero in *Crit. Sacra* p. 458. videtur haec correctio lectionis difficilioris, cujus ſenſum quum LXX et librarii non aſſequuti eſſent, planiorem lectionem ſubſtituerent. Sed veriſſime de hac lectionis varietate judicavit Hieronymus: „Pro *Bethel* in LXX legitur *domus Iſrael,* ſenſum magis quam verbum

bum interpretantibus, ut, ſuccedente rege Jeroboam, et cunctis deinceps regibus, qui ei imperio ſucceſſerunt, ardeant decem tribus, quae appellantur Iſrael.“ Senſum verborum hebraeorum melius expreſſit Chaldaeus: וְלָא יְהֵי חָיֵס בְּחוֹבֵין דְהֲוֵיתוּן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית־אֵל *Nec ſit qui exſtinguat propter peccata veſtra, qui ſerviebatis idolis in Bethel.*

7. Docet, quos potiſſimum compellet, ac rurſus eorum ſcelera, oppreſſionem pauperum, et judiciorum perverſionem commemorat. הַהֹפְכִים Inprimis *qui convertunt*, ſive, *qui convertitis.* Dependet hoc Participium a nominibus בֵית יוֹסֵף et בֵית־אֵל Vs. 6. Atque ſic ſenſim propheta ab univerſo populo (Vs. 4.) devenit ſpeciatim ad judices et praefectos populi Vs. 10. 11. 12. 16. Alii cum exclamatione intelligunt הַהֹפְכִים, *o qui convertitis!* quod non displicet, ſed ita, ut ad ſuperiora referatur. לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט *In abſinthium judicium*, judicium, quod ſuaviſſimum ac jucundiſſimum eſſe oportuerat omnibus, in rem amariſſimam, i. e. acerbiſſimam injuriam commutatis, dum pro jure reddendo ſumma pauperes injuria opprimitis. Idem iisdem fere verbis eis exprobrat infra VI, 12. Hieronymus: „Et converterunt dulcedinem judicii in abſinthii amaritudinem, quod genus eſt herbae amariſſimae, aſſumentes iniquitatem, et juſtitiam relinquentes.“ Ab Hebraeo plane abludunt LXX: *Κύριος ὁ Θεὸς* (quae verba in codice Alexandrino praemiſſa nec Itala nec Arabicus interpres exhibent) *ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα.* Pro לְלַעֲנָה vel לְמַעְלָה legit interpres, vel ſenſum, qui hemiſtichio poſteriori oppoſitus eſſet, effinxit. וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ *Et juſtitiam ad terram dejiciunt*, enallage perſonae, humi proſternitis et deſeritis, nihil eam curantes, imo ſpernentes. *Jacent enim ea ſemper, quae apud quosque improbantur*, ait Cicero *Tuſc. Quaeſt.* L. I. c. 2. Sic Daniel, VIII, 12. veritas contemta et ſpreta *in terram dejecta* eſſe dicitur (וְתַשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה).

8. Verba עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל, *facientem Plejadas et Orionem*, ſunt qui referant ad id quod ſuperiore Verſu

dictum

dictum fuerat, *qui ſpernitis juſtitiam*, quam intelligunt Deum ipſum, quem jam deſcribat vates, et ejus potentiam ac magnitudinem, uti ſupra IV, 13. et infra IX, 6., ubi nonnulla repetet eorum, quae leguntur hoc loco, nempe quae de aquis dicuntur. Ita Hieronymus: „Quae ſit autem iſta juſtitia, ſequens Verſus oſtendit: *Facientem Arcturum et Orionem* etc. De quo ſupra [IV, 13.] dixerat: *Formans montes* et *creans ventum* etc." Sed malumus haec conjungere cum Vs. 6., ut ratio hic ſit illius adhortationis: *Quaerite Dominum*, a mirabili illius potentia, qua hominibus reverendus eſt. Ita hic erit ſenſus: O vos, qui judicium in abſinthium convertite, quaerite, relictis idolis, Dominum illum potentiſſimum, qui fecit Plejadas et Orionem, ſidera veteribus notiſſima et vulgatiſſima, etiam paſtoribus et plebejis, ut noſtro vati. Hebraei horum alterum aquilonare, alterum auſtrale putant, contrariorum quoque effectuum, ut in Tractatu Talmudico *Berachoth* fol. 59. col. 2. dicitur, horum duorum ſiderum frigus et calorem ſeſe mutuo frangere, et niſi eſſet calor כְּסִיל, non poſſe mundum prae frigore כִּימָה conſiſtere; rurſum, niſi eſſet frigus כִּימָה, non poſſe mundum prae calore כְּסִיל conſiſtere. Vid. Buxtorfii *Lexic. Chald.* p. 1031. Cf. not. ad Job. IX, 1. XXXVIII, 31. כִּימָה J. H. Majus in *Supplemm. ad Cocceji Lexic.* a ſe editum p. 50. derivat ab Arabico كوم *magnum eſſe, accumulare*, ut ſit conſtellatio magna, et quaſi cumulus multarum ſtellarum, quod putat in *Plejadas* bene quadrare. De כְּסִיל vid. not. ad Jeſaj. XIII, 10. Hieronymus: „Ipſe eſt creator *Arcturi*, qui Hebraice *Chima* dicitur, et a Symmacho et Theodotione εἰς πλειάδα vertitur, quem vulgo *Boötem* vocant; quodque ſequitur, *Oriona*, qui Hebraice dicitur *Chaſil*, Symmachus abſolute *ſtellas*; Theodotio interpretatus eſt *veſperum*, Hebraeus autem, qui nos in Scripturis Sanctis erudivit, *Chaſil* interpretari putat *ſplendorem*, et ſignificare generaliter *aſtra fulgentia.*" Chaldaeus: שְׁבַקוּ לְמִרְחַל מִן קֳדָם דַּעֲבַד כִּימָה וּכְסִילָא *deſierunt*

runt timere ab eo qui fecit Plejadas et Orionem. Quibus ipfis verbis et Syrus eft ufus. Sed LXX: Ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων. Ad quam verfionem Hieronymus bene: „Quod autem dicunt, *faciens omnia atque transformans,* uno verbo Arcturum et Oriona comprehenduht, negligentes proprietatem nominum in Graecum transferre fermonem.“ וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת *Et qui convertit in matutinum,* in lucem fplendidam, *umbram mortis,* i. e. tenebras denfiffimas et ferales. Vid. de nomine צַלְמָוֶת not. ad Pf. XXIII, 4. וְיוֹם לַיְלָה הֶחְשִׁיךְ *Et diem in noctem* (pro לְלַיְלָה) *obtenebrat,* i. e. diem convertit in noctem obtenebrando, diem nocte obtenebrat. Hoc Hebraei referunt ad contractiores dies aut noctes, aeftate vel hyeme, quod admirabile eft Dei opus in hac mundi machina et rerum natura, hybernas tenebras ampliore et copiofiore luce aeftiva commutare. Sed malumus haec fimpliciter de diei noctisque per dies fingulos viciffitudine intelligere. Cf. fupra IV, 3. הַקֹּרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ *Qui vocat,* evocat, velut vocando in fublime attollit, *aquas maris,* vapores ex illis veluti eliquatos, *et effundit eas fuper faciem terrae,* i. e. ac rurfum vapores illos refolvit in aquas, quas in terram refundit in hominum ufum. Oftendit pluviae generationem, quam Kimchi fub voce אִיד *ferventis ollae* fimilitudine illuftrat, ex qua vapores et fumi ad operculum frigidius afcendentes in aquas vertuntur; coll. Genef. II, 6. *Vapor afcendit, et irrigavit fuperficiem terrae univerfam.* Hieronymus: „Aquas maris amariffimas aethereo calore fufpenfas excolat, et eliquat in dulcem pluviarum faporem, inftar medicinalis cucurbitae, quae calore fuperioris gyri humorem et fanguinem furfum trahit; ex quo difcimus, unde fint pluviae.“ Quod Nofter de pluvia dicit e maris aquis oriunda illuftratur loco parallelo 1 Reg. XVIII, 44., ubi Elias audito *nubem parvam e mari afcendere, Junge equos,* inquit, *et abi, ne te pluvia intercludat. Interea coelo nubibus obfcurato magna pluvia erat.* Lucretius *de Rer. Nat.* L. VI. 628. feqq.

Praeterea docui multum quoque tollere nubeis
Humorem magno conceptum ex aequore ponti,
Et passim toto terrarum spargere in orbe,
Cum pluit in terris, et venti nubila portant.

Chaldaeus verba superiora, *qui convertit in matutinum* et quae sequuntur, allegorice accipit, ut supra IV, 13., quod in felicitate (quae luci comparatur) constitutos adducat Deus, quum vult, in calamitatem, et rursum calamitosos fortunet; sicuti et quod de aquis sequitur, ad exercitus multos in morem aquarum per terram dispersis accommodat: דְּאָמַר לְכַנָּשָׁא מַשְׁרְיָן סַגִּיאָן כְּמֵי יַמָּא *qui nubes congregari exercitus multos instar aquarum maris.* Sed nil necesse, simplicem verborum sensum deserere. Sicut vero supra IV, 13. quisnam ille esset rerum tantarum auctor subjunxerat, quum diceret, יְהוָֹה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ, sic hoc loco ad extremum subnectit, יְהוָֹה שְׁמוֹ, subaudi אֲשֶׁר, *cujus nomen est Jova,* quod nomen substantiam et essentiam Dei significat, quod cum re ulla alia commune non habet.

9. Adjungit et aliud, in quo mira Dei potentia agnoscitur, et quod ex superioribus facile consequitur. Si enim rerum vices et temporum in natura et in hac orbis machina, coelo, aëre, mari et terra, ita temperat, ut dictum est, quomodo non inter homines efficiet, ut imbecillior, quum voluerit, fortiorem superet, a quo victus fuerat, aut alioqui vinci posse juxta communem morem videbatur? הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל־עָז *Qui refocillat*, roborat, *vastationem,* quod passive sumimus, i. e. eum qui devastatus est, imbecillem refocillat et roborat *adversus* et *supra fortiorem*, ut ei praevaleat. בָּלַג in Hiphil tantummodo reperitur, estque *refocillare, recreare*, ut Job. X, 20. *Desine a me,* וְאַבְלִיגָה מְּעָט *et refocillabo* scil. נַפְשִׁי i. e. *me paululum.* Et IX, 27. *Dimittam* vultum meum tristem, וְאַבְלִיגָה *et recreabo* me (נַפְשִׁי). Hinc Jerem. VIII, 18. מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן *Roboratio*, confortatio, *mea super*, propter *dolorem.* Cf. Ps. XXXIX, 14. A. SCHULTENS in *Origg. Hebrr.* L. I. Cap. I. p. 19.

p. 19. seqq. (edit. 1761.) verbo בָּלַג novam lucem afferre studuit ex Arabico بلج *fulsit instar orientis solis*, diciturque de *aurora cum illucescit*, atque in Conjugatione quinta de eo quoque, qui *ridet*, aut *laetus est*. Quas significationes postquam idoneis testimoniis adstruxisset, eas hebraeo verbo בָּלַג accommodat, singulosque quibus illud occurrit V. T. locos illustrat, ubi ad nostrum locum ita disserit: „Amosi verba, si recepta interpretatione decedere religio est, sensu manente, at forma mutata hoc convertes modo: *qui frontem hilarat, quum cladem potenti infligit*, triumphosque eo oppresso agit. Magis se commendat, quod Coccejo in mentem venit: *qui facile infert vastationem in robustum* [coll. Arab. بلغ *pervenit*, in IV. Conjug. *pervenire fecit*]. Magni interpretis vestigia servanti haec dudum prodiit interpretatio: *Qui effulgere facit, et de subito, aurorae instar, oriri vastationem super potentem.* Collato Jesaj. XLVII, 11. *Veniet super te malum, cujus auroram nescis.* Joel II, 2. *Aurorae instar super montes panditur.* Ὅσον τ' ἐπικίδναται Ἠώς, uti Homerus canit, ut nec opinatum adventum cum incredibili velocitate conjunctum describat." Quae interpretatio probata quoque Gesenio in *Lexico Hebr. Teuton.* sub hac voce, qui verbum צָמַח, *effloruit, progerminavit*, de rebus inopinato accidentibus Jesaj. XLII, 9. LVIII, 8. usurpatum confert. Nos tamen praeferendum arbitramur sensum supra expositum, quem expressit Chaldaeus: דִּמְגַבַּר חַלָּשִׁין עַל תַּקִּיפִין *qui fortes reddit infirmos contra fortes.* Nec non Syrus: ܕܡܫܠܛ ܡܟܝܟܐ ܥܠ ܥܫܝܢܐ *qui dominari facit infirmum super fortem.* LXX: Ὁ διαιρῶν συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχὺν. Pro מַבְלִיג interpretem מַפְלִיג vel legisse, vel mente sibi cogitasse, recte observat Drusius. Hieronymus: *qui subridet vastitatem super robustum.* Ad quae in Commentario: „Ubi nos diximus *qui subridet*, Aquila interpretatus est ὁ μειδιῶν. Proprie autem μειδίαμα

μειδίαμα dicitur quod nos *ſubriſionem* poſſumus appellare, quando quis iraſcitur, et apertis paululum labiis ſubridere ſe ſimulat, ut irae oſtendat magnitudinem." Placuit hoc J. D. Michaeli in *Supplemm.* p. 177. „Hoc ipſum," inquiens, „et ex uſu Arabicae linguae et Schulteuſiana explicatione concinnius atque elegantius: irridet Deus potentiam hominum, ſubridet, ubi potentes vaſtantur, caſtella invicta diruuntur." Kimchi שֹׁד nomen adjectivum accipit loco Participii activi: *vaſtatorem corroborat in robuſtum*, potentem ac bene munitum. Sed elegantior nobis prodire videtur ſententia, ſi שֹׁד in priori hemiſtichio, uti fecimus, cum Chaldaeo et Syro paſſive ſumimus, in altero vero hemiſtichio active: וְשֹׁד עַל־מִבְצָר יָבוֹא *ita ut vaſtitas ſuper munitionem veniat*, ut loca quantumvis munita et valida vaſta reddantur. Cf. Hoſ. X, 14. Ita Chaldaeus: וּבָזוֹזִין עַל כְּרַכֵּי תַקִּיפִין מַשְׁלִיטִין *et direptores ſuper arces fortium imperare facit.* LXX: Καὶ ταλαιπωρίαν ἐπὶ ὀχύρωμα ἐπάγων. Hieronymus: *et depopulationem ſuper potentem affert.* Alii et alterum שֹׁד paſſive ſumunt: *et vaſtatus ſuper munitionem venit*, q. d. atque ita facit, ut imbecillior etiam munitiſſima loca invadat et vincat. Ita Syrus: ܘܡܣܟܢܐ ܥܠ ܥܫܝܢܐ ܡܥܠܐ *et humilem ſuper excelſum attollit.*

10. Pergit eorum delicta commemorare, quaſi dicat: verum quid hortor illos? שָׂנְאוּ בַשַּׁעַר מוֹכִיחַ *Oderunt*, nec pati volunt meliora monentes, *in porta*, in loco judicii, ubi tamen quam maxime debebat veritatis juſtitiaeque ſedes eſſe, *corripientem*. *Porta* urbis olim locus judicii erat, unde factum, ut *porta* ponatur pro *curia*. Deut. XXII, 15. *Educent eam ad ſeniores urbis in portam.* Zach. VIII, 16. *Judicium pacis judicate in portis veſtris.* Cf. infra Vſs. 12. 15. Hieronymus: „*In porta* autem juxta veterem Judaici morem populi fuiſſe judicia, et ſaepe legimus, et crebro interpretati ſumus, ut nec agricola ad cauſam veniens frequentia civitatis et novo terreretur adſpectu, nec urbis habitator longe ab urbe properaret, et ſubvectionem

quae-

quaereret jumentorum.“ מוֹכִיחַ *Corripientem*, redarguentem, plerique intelligunt judicem aut magiſtratum, reprehendentem in judicio eos, qui aliquid commiſerunt reprehenſione dignum. Ita Chaldaeus: סְנַן לִדְמוֹכַח לְהוֹן בְּשַׁעֲרֵי בָתֵּי דִינָא בְּחֻכְמֵי אוֹרַיְתָא *oderunt eum, qui corripit eos in portis domorum judicii verbis legis.* Non male autem Grotius ſic reddit: *oderunt* qui *in porta* ſunt, i. e. judices, *recte monentem.* Nam בַשַּׁעַר ſecundum accentus referendum eſt ad praecedens שָׂנְאוּ, non ad ſequens מוֹכִיחַ. Sive igitur propheta, ſive quis magiſtratus integer, ſive alius aliquis judicem in judicio injuſte agentem coargueret, is odio habebatur. Ita Jeſaj. XXIX, 21. *Peccati reum peragunt propter verbum*, וְלַמּוֹכִיחַ בַּשַּׁעַר יְקשׁוּן, *et corripienti in porta tendiculam ponunt.* Syrus: ܣܢܝܘ ܒܬܪܥܐ ܠܡܣܟܢܐ *qui oderunt in porta pauperem.* Quod pro מוֹכִיחַ *pauperem* reddidit, inde videtur factum eſſe, quod oculo aberravit in Verſum ſequentem, ubi דַּל legitur. וְדֹבֵר תָּמִים יְתָעֵבוּ *Et loquentem integre abominantur.* תָּמִים per ellipſin praepoſitionis ב adverbiaſcit, ut Pſ. XV, 2. Prov. XXVIII, 18. הוֹלֵךְ תָּמִים *qui ambulat integre.* Joſ. XXIV, 14. וְעִבְדוּ אוֹתוֹ בְּתָמִים וּבֶאֱמֶת *Et ſervite ei integre et ſincere.* Jud. IX, 16. אִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם *Quodſi ſincere et integre agitis.* Alii, תָּמִים neutraliter et ſubſtantive ſumto: *qui loquitur integrum*, i. e. ingenuam veritatem. Coll. Jeſaj. XXXIII, 15. דֹּבֵר מֵישָׁרִים *qui loquitur recta.* Quidam תָּמִים ut nomen adjectivum capiunt: *qui loquitur* tanquam *integer*, ut decet virum integrum. Sed quod primo loco poſitum ceteris praeſtat. Hieronymus: „Hi ſuper quos Deus ſubridet vaſtitatem, et affert in eos populationem, qui in malo robuſti ſunt, et ad opprimendum potentes, odio habuerunt in porta, id eſt, in judicio, corripientem, vel me, vel alios prophetas, qui ad eos miſſi ſunt, et loquentem *perfecte*, ſive *verbum immaculatum*, ut interpretatus eſt Symmachus, aut *ſermonem ſanctum*, ut Theodotio et LXX tranſtulerunt.“

11.

11. Poft expofita eorum fcelera rurfus poenam fubdit, fed ita ut fimul mala commemoret, ob quae fint puniendi. לָכֵן *Propterea*, q. d. quoniam igitur, ut Vs. 10. dictum, falutaria monita non admittitis, itaque decretam in vos fententiam audite. יַעַן בּוֹשַׁסְכֶם עַל-דָּל *Quod conculcatis fuper tenuem*, id eft, tenues calcatis et opprimitis, ut et fupra II, 7. dixerat, הַשֹּׁאֲפִים עַל-עֲפַר-אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים, *qui anhelant, ut fit pulvis in capite pauperum.* בּוֹשַׁסְכֶם pro בּוֹסַסְכֶם, Infinitivus Piel verbi בּוּס, *calcare* (unde מְבוּסָה Jefaj. LXIII, 18. Jerem. XII, 10.), ש pofito pro ס, ficut סִרְיוֹן Jerem. LI, 3. XLVI, 4. fcribitur pro שִׁרְיוֹן, *lorica*, 1 Sam. XVII, 5. 38. Cf. quae infra VII, 14. ad בּוֹלֵס dicenda. Aliis בּוֹשַׁסְכֶם eft forma mixta ex duabus radicibus בּוּשׁ, *pudere*, et בּוּס *calcare*, quafi dicat: pauperem ignominia affectum conculcatis. Kimchi verbum ἅπαξ λεγόμενον ex ferie orationis *onerare, opprimere, vim afferre* exponendum judicat. De qua fententia J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 234.: „Nihil certe eorum, quae alii dixerunt, five ad feriem orationis, five ad conftructionem cum עַל aptius concinniusque; quin ab hac verifimili conjectura ad aliam delapfus fufpicari poffis, על *jugum* effe (עֹל), et בושׁ על *imponere jugum, gravius facere jugum.* Sed nihil in his certi.“ LXX: Κατεκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν. Quibus confentit Syrus: ܘܡܚܦܠܝܬܘܢ ܠܡܣܟܢܐ *quod colaphis caeditis pauperes.* Chaldaeus: כְּבֵן חֲלַף דְּמִבַזִּיכוֹן מִסְכֵּינַיָּא *itaque pro eo quod diripiebatis pauperes.* Ita et Hieronymus: *idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem.* Expreſſerunt בְּשַׁסְּכֶם, *propterea quod diripitis*, quod tamen hodie in nullo codice reperitur, nec aptum eft particulae עַל, per quam cum דַּל jungitur. וּמַשְׂאַת-בַּר תִּקְחוּ מִמֶּנּוּ *Et munus frumenti accipitis ab eo*, munera pauperibus extorquetis, et frumentum quidem, ad miferam vitam fuftentandam ipfis maxime neceffarium. מַשְׂאֵת a נָשָׂא *tulit, attulit, obtulit*, denotat *quicquid* quis *offert* alteri, aut offerre tenetur. Sic de donis Benjamino a Jofepho datis dicitur Genef.

Genef. XLIII, 34.; et de muneribus Deo offerendis Ezech. XX, 4. 2 Paral. XXIV, 9. Alii capiunt h. l. fignificatione *oneris*, quam illud nomen a *portandi* notione obtinet Jefaj. XXX, 27. כֹּבֶד מַשָּׂאָה *gravitas oneris* (i. q. מַשָּׂא), hoc fenfu: *et onus*, farcinam *frumenti accipitis ab illo*, q. d. quod ille labore fuo et fudore comparavit, et domum humeris portavit, id ei eripitis, unde fe victitaturum fperabat, plus etiam ab eo exigentes, quam folvere poffit. Jarchi videtur מַשְׁאַת־בַּר (cum *Schin*) legiffe, *mutuum*, *debitum* (Deut. XXIV, 10. Prov. XXII, 16.) *frumenti* (quamquam et מַשָּׂאָה *debitum* fignificare poffit, quod oneri fit debitori). Ita enim ille verba noftra exponit: *et debitum frumenti accipitis ab eo*, quum videlicet tempore caritatis annonae pauperibus frumentum mutuo datis cum foenore, ut poftea perceptionis tempore amplius et cum foenore mutuo datum frumentum vobis reddant; qua in re eorum facultates exhauritis, dum quicquid habent ejus debiti aut ufurarum nomine exigitis. Chaldaeus: וּמְנַסְכוֹן חֲשִׁיבַיָּא *et vim pauperibus infertis.* LXX מַשְׂאַת־בַּר verterunt δῶρα ἐκλεκτὰ, Syro confentiente (ܡܘܗ̈ܒܬܐ ܓܒܝ̈ܬܐ), quos fequutus Hieronymus *praedam electam* pofuit. Ceperunt בַּר notione *puri*, Pfalm. XXIV, 4. LXXIII, 1. Sed tunc ponendum fuiffet מַשְׂאַת בָּרָה. Nec dubium בַּר h. l. effe *frumentum*, ut infra VIII, 5. 6. Genef. XLI, 35. 49., inde fortaffe nomen nactum, quod fit expurgatum a paleis. Senfum ceterum prioris noftri Verfus membri Hieronymus recte declarat hoc modo: „Ne forfitan putaret Ifrael, quod propter folam idololatriam hoftibus traderetur ad poenam, jungit et cetera, quae, amiffa veritatis religione, commiferit. Diripiebatis, inquit, pauperem, ut ab eo tolleretis, qui [al. quae] victui neceffaria vix habebat, et quicquid pretiofum videbatis et pulchrum, veftris ufibus tradebatis." Sequitur ergo poena pro hac tanta injuria, et usqueadeo iniqua pauperum oppreffione. בָּתֵּי גָזִית Ideo *domos caefionis*, i. e. lapidibus excifis, dolatis, quadris, coll. 1 Reg. V, 31. Jefaj. IX, 9.

Docte

Docte LXX: οἴκους ξυστούς, *domos rasiles*, politas, id eſt, polito lapide conſtructas. Vide quae ſupra III, 15. de luxu Iſraelitarum in aedificiis dicuntur. בְּנִיתֶם *Aedificaveritis* quidem; eſt inſtar *Paulo poſt Futuri*, ut Jeſaj. VII, 16. תֵּעָזֵב non *deſeretur*, ſed *deſerta erit* vertendum. Sic et mox נְטַעְתֶּם, *plantaveritis*. Etſi igitur, inquit, domos quadrato lapide ſumptuoſas et magnificas aedificaveritis, וְלֹא־תֵשְׁבוּ בָם *non tamen in illis habitabitis*, non licebit illis uti, frui. כַּרְמֵי־חֶמֶד נְטַעְתֶּם *Vineas deſiderii*, deſideratiſſimas, pulcherrimas (ut שְׂדֵי־חֶמֶד *agri praeſtantiſſimi* Jeſ. XXXII, 12., בַּחוּרֵי־חֶמֶד *juvenes optimi*, Ezech. XXIII, 6.) *plantaveritis*, וְלֹא־תִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם *nec* tamen *earum vinum bibetis*, quippe brevi perimendi, vel hinc alio demigraturi, et pellendi regione veſtra ab hoſtibus. Eadem in Lege comminatus erat Deus Deuter. XXVIII, 30. כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ *vineas conſeretis, et eas non profanabitis*, i. e. uvas ex iis colligetis. Et ibid. Vs. 39. כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא תִשְׁתֶּה *vineas conſeretis coletisque, ſed vinum non bibetis.* Noſtri vatis verba repetiit Zephanias I, 13. Hieronymus: „Ex pretio eorum, quae rapiebatis et tollebatis a paupere domos quadro lapide aedificaſtis, ut ſpoliantes homines parietes marmoribus veſtiretis, quas quia aedificaſtis de rapinis, et non ſolum manſioni et tecto, quod exigit humana fragilitas, ſed pulchritudini et deliciis praeparaſtis, repentina captivitate vel morte ſubtracti, non habitabitis in eis. Vineas quoque amantiſſimas futuris potibus providentes plantaſtis, et non bibetis ex eis vinum, quia ego univerſa ſcelera veſtra et peccata cognovi (Vs. 12.).“

12. Ratio alia, cur de illis tales poenas ſit ſumturus. כִּי יָדַעְתִּי *Nam*, ne putetis latere me ſcelera veſtra, ac proin impunita fore, *novi*, רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם quod *multae* ſint *praevaricationes veſtrae*; per Accuſativum, novi *praevaricationes veſtras*, vertere non licet propter ordinem conſtructionis, quae verbum ſubſtantivum ſubaudiri jubet. Alioquin Adjectivum ſequeretur ſubſtantivum ſuum, non

antecederet. Recte igitur Chaldaeus: אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דְסַגִּיאִין מֶרְדֵיכוֹן *nam revelatum est coram me, quod multae sint vestrae praevaricationes.* וַעֲצֻמִים חַטֹּאתֵיכֶם *Et* quod *valida*, numerosa, sint *peccata vestra*, quorum iterum nonnulla enumerat. צֹרְרֵי צַדִּיק *Angustantes justum*, eum qui justam causam habet; innocentes affligitis et opprimitis. LXX: Καταπατοῦντες δίκαιον. Hieronymus: *hostes justi*, q. d. infesti justo et insonti. לֹקְחֵי כֹפֶר *Accipientes lytrum*, pretium, quo injustam causam tuens sese a vestra sententia redimit. כֹּפֶר est proprie *λύτρον, rançon*; pretium quo quis aut vitam suam redimit, aut periculum praesens alioqui ac certum vitat, atque velut a se abstergit et amolitur. Vid. Proverb. VI, 35. Chaldaeus מָמוֹן דִשְׁקַר *pecunia iniquitatis* s. *mendacii* (*μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας* Luc. XVI, 9.), quomodo et 1 Sam. XII, 3. Chaldaeus כֹּפֶר interpretatus est. LXX: *Λαμβάνοντες ἀλλάγματα*, quod Hieronymus reddit: *et accipitis commutationem*, et in Commentario adnotavit: „Pro qua omnes similiter *ἐξίλασμα*, id est, *propitiationem* translulerunt, nos *munus* diximus. Ἄλλαγμα autem juxta idioma Scripturarum *pretium* dicitur, quod in Evangelio quoque legimus Matth. XVI, 26: *At quam dabit homo commutationem pro anima sua?* [ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;]." וְאֶבְיוֹנִים בַּשַּׁעַר הִטּוּ *Et inopes in porta*, in judicio (vid. supra ad Vs. 10.) *pervertunt*, enallage personae, pro *pervertitis*, justam inopum causam pervertitis, iniqua in eos sententia lata, ob munus a potentiori acceptum. *Declinare facere* s. *pervertere inopes* hic dicitur pro eo quod est, jus inopum et causam pervertere corruptela et iniquo judicio, ut Mal. III, 5. וּמַטֵּי־גֵר *et pervertentes peregrinum*, i. e. jus peregrini. Chaldaeus: וְדִין חֲשִׁיכַיָא בְּבֵית כְּנִשְׁתְּהוֹן מַסְטַן *et judicium miserorum in domo congregationis ipsorum pervertunt.* Hieronymus: „*Pauperes quoque in porta declinaverunt*, sive, ut Symmachus interpretatus est, *oppresserunt*, ut contra judicii veritatem pretio sententiam venderent, incurrentes in illud quod scriptum est [Deut. XVI, 19.]: *Munera excaecant*

oculos

oculos etiam ſapientum.“ Cf. ſupra II, 6. infra Vs. 15. Jeſaj. X, 2. XXIX, 21. Proverb. XVIII, 5.

13. לָכֵן הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדֹּם *Propterea intelligens,* prudens, is qui ſapit, *hoc tempore tacebit,* tali ſcilicet tam periculoſo tempore, quo tam iniqui ſunt et corrupti judices, et alii primarii viri tam perditis et deploratis moribus, ut nullam correptionem ferant, tali; quale iſtud eſt, ut ſubdit, כִּי עֵת רָעָה הִיא, *quia tempus malum eſt,* id eſt, periculoſum propter homines ſceleratos et iniquos, qui in eo vivunt; quos ſi quis velit reprehendere, aut ſui officii admonere, probrum ab eis ferat, aut etiam in vitae discrimen incidat. Alii עֵת רָעָה et עֵת הַהִיא cum Jarchio intelligunt de tempore adverſo et calamitoſo, quo Deus poenas, quas comminatus eſt, ſit exſequuturus, hoc ſenſu: propterea illo tempore, quo mala a Deo advenerint, tacebit quisquis ſapit, nec de Domino queretur, aut in ipſum murmurabit, quod tam graves poenas irroget; quum tempus malum ſit, et paratum ad poenas inferendas pro tot tantisque ſceleribus. Hieronymus: „Ideo qui pauper et prudens eſt, cum redemtum judicem viderit, tacebit in tempore illo, quia tempus malum eſt. Vel certe ita intelligendum: quid prodeſt nunc vicina captivitate veſtra enumerare peccata, quum jam nullum remedium ſit, et muros urbium veſtrarum hoſtilis cingat exercitus?“ Sed magis placet prior ſententia, pro qua et Chaldaeus ſtat, dum hunc Verſum ſic expreſſit: בְּכֵן מַלְפַיָּא בְּעִדָּנָא הַהִיא מִן קֳדָם רַשִׁיעַיָּא שָׁתִיקוּ *propterea doctores tunc temporis propter impios tacent.* Cepit הַמַּשְׂכִּיל non pro *intelligente*, ſeu eo, qui intellectu praeditus eſt, ſed active pro eo qui alios docet et erudit. Nec tamen hoc propterea dicit propheta, quod ideo a ſuo munere ſit doctoribus et prophetis deſiſtendum, ſed quod improborum et furioſorum audaciae nonnihil ſit cedendum ab iis, qui alioqui pii erant et probi, verum non tanta ſpiritus vehementia praediti, ut tanquam prophetae divinitus incitati aperte illos arguerent. Et Noſter quidem jam ad re-

 petitam

petitam cohortationem redit, ut plane ſint inexcuſabiles, omni ratione nitens eos ad bonam frugem, ſi ſieri poſſit, revocare.

14. דִּרְשׁוּ־טוֹב וְאַל־רָע *Quaerite bonum*, ut faciatis, *et non malum*, ſludete bono, et deſiſtite a maleſaciendo. Ac quemadmodum male agentibus poenas eſt comminatus, ſic rurſum bene agentibus promiſſionem addit: לְמַעַן תִּחְיוּ *ut vivatis*, et vitetis mala tanta, quae vobis impendent. Cf. וִחְיוּ ſupra Vs. 4. 6. Addit et aliam promiſſionem: וִיהִי־כֵן יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת אִתְּכֶם *et erit ſic*, hac ratione, *Dominus Deus exercituum*, ille omnipotens, *vobiscum*, בְּסַעֲדְכוֹן *in auxilium veſtrum*, recte Chaldaeus vertit, כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם *quemadmodum* et nunc quidem *dicitis*, ut vos jactitare ſoletis, vos eſſe Dei populum. Quaſi dicat: facite digna hac tanta appellatione, ut vobis Deus adſit et opem ferat, ſicut vobis ipſi pollicemini, quum vos ejus jactatis populum. Alii *ut dixiſtis* exponunt, apud vos ſcilicet, id eſt, ut petiſtis, ut deſideraſtis. Sed malo priorem ſenſum. Ita enim aſſidue hoc nomine gloriari ſolebant, ſecum Deum eſſe, illius ſe eſſe haereditatem et peculium. Vid. e. c. Jerem. VII, 10. Mich. III, 11. Hieronymus: „Dicitis Deum eſſe vobiscum, quia ſitis *filii Abraam*. Audite quod loquitur [Joh. VIII, 39.]: *Si filii eſtis Abraae, opera patris veſtri facite*. Quae ſunt opera patris veſtri Abrahae? *Diligite bonum et non malum.*“

15. שִׂנְאוּ־רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב *Odio habete malum, et diligite bonum*. Repetit adhortationem jam poſitam. Hoc enim idem eſt cum eo quod dixerat Vs. 14.: *Quaerite bonum et non malum*, niſi quod nunc dicit ἐμφατικωτέρως. Intelligendum autem טוֹב et רָע in genere neutro, ut Verſu praecedente, *bonum* et *malum*, non, ut vult Aben-Eſra, *hominem bonum* et probum, qui ſcilicet arguit vos, et ſincera loquitur, ut ſupra Vs. 10. dixerat, et *hominem malum*. Conſulto autem non ſolum dicit: *odio habete malum*, ſed ſtatim addit: *et amate bonum*, quia non ſatis eſt malum odiſſe,

odiſſe, niſi et bonum diligas, et ex animo facias. LXX pro Imperativis שִׂנְאוּ et אֶהֱבוּ exprimunt primam pluralis Praeteriti perſonam, et haec verba cum poſtremis Verſus ſuperioris conjungunt hoc modo: *ὃν τρόπον εἴπατε· μεμισήκαμεν τὸ πονηρὸν, καὶ ἠγαπήκαμεν τὸ καλόν.* Hieronymus: „Juxta LXX autem ordine commutato ſic manifeſtior lectio praeſentis capituli reddi poteſt: quomodo dixiſtis, odio habuimus mala, et dileximus bona, ſic quaerite bonum et non malum, ut vivatis; et ſicut Dominus Deus omnipotens vobiscum, et reddite in portis judicium.“ וְהַצִּיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט Speciatim vero *ſtatuite*, conſtituite, *in porta*, in foro (Vs. 10. 11.) *judicium*, jus; facite, ut jus firmam ac ſtabilem ſedem in foro habeat; ad aequitatem et jus veſtra judicia componite; contrarium ei, quod Vs. 12. illis exprobravit. אוּלַי יֶחֱנַן יְהוָֹה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף *Si forte gratia proſequetur Dominus Deus exercituum,* ille ſcilicet omnipotens rerum omnium moderator, *reliquias Joſephi,* i. e. regni Iſraelitici, vid. ſupra ad Vs. 6. *Reliquias* dicit, quia regnum decem tribuum ante Jeroboami tempora nimium jam acciſum erat, vid. ſupra ad I, 3. 8., cf. IX, 12. יֶחֱנַן active expoſuimus, ut שְׁאֵרִית ſit accuſandi caſus; ſicut et alia forma activum reperitur Exod. XXXIII, 19. חַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן *gratia proſequar quemcunque libuerit.* Nam verba ſecunda radicali geminata nunc perſecte, expreſſis omnibus litteris, nunc imperfecte flectuntur. Kimchi videtur intransitive ſumere, ut ſubaudiatur עַל ante שְׁאֵרִית, *ſi forte miſereatur Deus reliquiarum* Joſephi, ut et Chaldaeus vertit. Sed verbum חָנַן fere in Cal transitivum reperitur, pro *gratia* ſeu *beneficentia proſequi*, gratiam in aliquem conferre, uti docent Lexica.

16. Redit ad minas, futurum ubique planctum et luctum praedicens. לָכֵן *Propterea,* quod non ad proximum referendum, ubi eos ad reſipiſcentiam cohortabatur, ſed ad totam ſententiam, maxime ad ſupra dicta (Vſs. 7. 10 — 12.), ubi eorum ſcelera enumerat, ob quae poenas eſſent daturi. Quaſi

Quafi dicat: hortor vos quidem ac fedulo commoneo, ut refipifcatis, ita bene vobiscum actum iri; verum fi pergatis meas contemnere admonitiones, omnino praedico vobis fore, ut tantae ubique vobis accidant calamitates, ut inde ubique maximus oriatur planctus et luctus. בְּכָל־רְחֹבוֹת מִסְפֵּד *In omnibus plateis planctus* fcil. יִהְיֶה *erit.* וּבְכָל־חוּצוֹת *Et in omnibus vicis*, in iis locis, quae funt extra domos, unde Hieronymus vertit: *in omnibus quae foris funt.* LXX: Ἐν *πάσαις ὁδοῖς.* יֹאמְרוּ הוֹ־הוֹ *Dicent*, clamabunt, *heu! heu!* LXX: Ῥηθήσεται *οὐαί, οὐαί.* הוֹ, quod alias in V. T. non reperitur, dolentis interjectio eft, convenitque cum הוֹי Jerem. XXII, 18. et הִי Ezech. II, 10. Ubique, inquit, ejulabitur, non intus tantum domi, fed maxime per plateas et vicos, ut magis planctus audiatur, et doloris magnitudo oftendatur. וְקָרְאוּ אִכָּר אֶל־אֵבֶל *Et vocabunt*, accerfent, invitabunt, *agricolam* urbani fcilicet, de quibus praecedentia dicebantur, *ad luctum.* Ab urbium habitatoribus invitabuntur etiam agricolae ad luctum agendum ob agros vaftatos ab hoftibus, vel etiam quod exfpectationi non refponderint, utpote vitiis a Deo in fruges immiffis, unde fames. וּמִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי *Et planctum* acclamabunt *peritis lamenti* (ut Jefaj. XL, 2. וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ *Acclamate ei*), i. e. ad planctum publice invitabunt, quotquot lamentabili geftu vel threnis patheticis affectus movere sciunt. Vel *planctus* erit *apud peritos lamenti.* Alii hypallagen in his verbis ftatuunt (cf. not. ad Ezech. XXIV, 17.), ut inverfo ordine fint pofita pro eo, qui proxime praecedentibus magis convenit: וְקָרְאוּ יוֹדְעֵי נְהִי אֶל־מִסְפֵּד *et vocabunt fcientes lamenti ad planctum.* Ita Hieronymus: *et ad planctum* vocabunt *eos qui fciunt plangere.* Syrus: ܘܠܡܪܩܕܘܬܐ ܠܝܕ̈ܥܝ ܐܘܠܝ̈ܬܐ *et ad luctum eos qui norunt lamentationes.* Quicquid horum eligas, fenfus idem erit: tum offeretur undique ampliffima lamentandi materia iis, qui carmina lugubria ex arte canunt; itaque undiquaque accerfentur hujuscemodi praefici et praeficae, qui alios ad lacry-

lacrymas concitent. Hieronymus: „Et qui ſciunt more provinciae praecinere ad concitandas lacrymas vocabuntur.“ Sic in ſepultura olim cantores ad luctum flebili cantu excitandum adhiberi ſolitos eſſe, declarat Homerus de Hectore ſepulto loquens *Iliad.* XXIV, 720. ſeqq.

— — Τὸν μὲν ἔπειτα
Τρητοῖς ἐν λεχέεσσιν θέσαν, παρὰ δ' εἷσαν ἀοιδοὺς
Θρήνων ἐξάρχους, οἵτε στενόεσσαν ἀοιδὴν
Οἱ μὲν ἄρ' ἐθρήνεον, ἐπὶ δὲ στενάχοντο γυναῖκες.

Horatius *de Arte poet.* Vs. 433. ſeqq.

Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, ſic
Deriſor vero plus laudatore movetur.

Cf. Jerem. IX, 17. 18. 19. Eundem morem etiamnum in illis regionibus vigere teſtantur qui eas adiere, vid. e. c. Niebuhrii *Itinerar.* T. I. p. 188. Jarchi קָרְאוּ exponit *occurrent*, quaſi קָרָא ſit pro קָרָה, ut Geneſ. XXII, 38. וּקְרָאָהוּ *et obvenerit ipſi*; vid. et Geneſ. XLII, 4. Jerem. XIII, 22.; אִכָּר vero collective ſumit, ut haec prodeat ſententia: *agricolae*, catervae agricolarum, undique *occurrent luctui*, i. e. lugentibus et ejulantibus. Porro וּמִסְפֵּד in Nominativo intelligit, ut ſit: *et planctus*, i. e. agens planctum occurret *peritis lamentandi*, undique ſibi invicem occurrent qui plangant et lamententur, ſinguli ob damna ſua. Quam interpretationem Jarchi tuetur auctoritate Chaldaei paraphraſtae, cujus verba haec adducit: וְעָבֵיד מִסְפְּדָא יְעָרַע בְּדָעֲבֵיר אִילְיָא *et faciens planctum occurret ei, qui facit ejulatum.* Sed in libris editis Chaldaica leguntur ita: וְעָבֵיד מִסְפְּדָא לְדִידְעֵי אִלְיָא *et eum qui facit planctum* vocabunt *ad eos qui ejulandi ſunt periti.*

17. וּבְכָל־כְּרָמִים מִסְפֵּד *Et in omnibus vineis planctus erit*, ut ubi quondam materia erat laetitiae, et laeta ſonabant carmina (cf. Jeſaj. XVI, 10.), jam ſit moeroris argumentum, dum non agricolae tantum ob fruges deperditas, ſed et vinitores ob vini inopiam luctum agunt; ſicut ſupra Vs. 11.

Vs. 11. comminatus fuerat fore, ut quas consevissent vineas, earum vinum non biberent. Et rationem addit ex persona Dei: כִּי־אֶעֱבֹר בְּקִרְבְּךָ אָמַר יְהוָה *quia transibo per medium tui, inquit Jova,* q. d. per tuos agros, vineas, omnia denique tua transibo, ea pervastans et perdens, ut nihil integrum remaneat. Chaldaeus: אֲרֵי אִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין בְּגַוִּיךְ *quia apparebo ut faciam ultionem judicii in medio tui.* Hieronymus: „Verbum hebraicum *pertransibo,* quod eorum lingua dicitur *eebor,* quoties in Scripturis Sanctis ex persona Dei ponitur, pro poena accipiendum, ut nequaquam apud eas maneat, sed pertranseat et relinquat. Unde et in aliis locis secundum interpretationem Aquilae, quando irascitur Deus, furorem suum et iram ἀνυπερθεσίαν vocat."

18. Incipit hic altera Capitis pars, non solum contra Israelitas, verum et contra Judaeos directa; cf. not. ad Vs. 21. Hieronymus: „Ne de tribu Juda Thecuites propheta omnino homines tribus suae negligere videretur, et ad decem tantum tribus conferre sermonem; ad utrumque regnum, hoc est, Judam et Israel, nunc dirigit sermonem vaticinii, quod ex multis quidem aliis, sed praecipue ex eo, quod sequitur [VI, 1.]: *Vae! qui opulenti estis in Sion, et confiditis in monte Samariae,* intelligi potest." Et primum quidem in eos invehitur, qui prophetas contemnebant et ridebant. הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת־יוֹם יְהוָה *Vae vobis qui desiderastis diem Domini,* diem vindictae a prophetis praenunciatum proterve ridetis, et adeo procul abesse putatis (vid. VI, 3.), ut nec dicere vereamini: Quid? isti prophetae nihil aliud nobis, quam Diem Domini ogganiunt: veniat modo ille dies! vehementer illum videre cupimus; numquam vero eventurum persuasi sumus, laetiora potius quaelibet nobis ominantes. Ita Judaeos loquentes inducit Jesajas V, 9. *Acceleret Deus opus suum! adveniat consilium ejus, ut sciamus!* Jerem. XVII, 15. *Dicunt mihi: ubi est verbum Jovae? adveniat jam!* Ezech. XII, 22.

Pro-

Prolongantur dies, et irrita erit omnis visio, **prophetia.** Ironice igitur hunc diem optarunt, ut suam incuriam ostenderent. Interea perditissime vivebant, nihil de moribus suis, vita sceleratissima et impietate, mutantes aut emendantes. Sunt qui aliter accipiant, quasi diem Domini optarent, ut post illam fruerentur bonis, quae promissa erant per prophetas, aurea aetate, sive tempore Messiae futura. Ita Hieronymus: „Vae Judae Israelique dicentibus: veniat dies, veniat praedicta captivitas, dummodo quod promittitur per prophetas, etiam restitutionis tempus consequatur. Non est enim tantum mali in captivitatis injuria, quantum boni in his, quae post captivitatem Dominus pollicetur.“ Sed prior sensus germanus est, uti ex locis similibus aliorum prophetarum, quae adduximus, licet perspicere. לָמָּה־זֶּה לָכֶם *Cur hunc vobis* optatis ridentes? Aut ut זֶה in neutro sumatur: *cur hoc vobis* scil. in mentem venit? unde vobis haec libido incessit? Si quam horrendus ille dies sit exstiturus, sciretis, non tam temere eum optaretis. Unde statim qualis sit describit: יוֹם יְהוָה הוּא־חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר atqui *dies Domini est tenebrae, et non lux*, miseriarum et calamitatum plenus, quae per *tenebras* significantur, non laetus et prosper, quod *luce* designatur. Cf. Jesaj. XLV, 7. Thren. III, 2.

19. Jam illius diei multiplicem calamitatem et ineluctabile fatum eleganti et apposita similitudine exponit. Talis ille dies, cujus tanto desiderio tenemini, est futurus, כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב *quomodo* si *quis fugiat a conspectu leonis*, metu leonis, *et occurrat ei ursus*, aeque truculenta bestia; ubi se putet, leonem cum effugerit, evasisse et in tuto esse, in ursum incidat, id est, uno vitato periculo in aliud incidat, ut dici solet: *Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim.* Similia ex Arabibus attulit Bochartus *Hieroz.* L. III. C. IX. T. II. p. 136. seq. edit. Lips. וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ *et veniat domum*, ubi evaserit ursum, putans se jam extra peri-

periculum, domum fefe recipiat, *et manum fuam admoveat*, applicet, *parieti, et mordeat eum ferpens*, i. e. ubi domum fe receperit, manu parieti admota ut innitatur, ibi offendat colubrum, a quo mordeatur. Defcribit varias calamitates, quae undique occurrant, ut qui unam putet fe evafiffe, alia comprehendatur, vixque ullum locum adire poffit, ubi non fit in periculo fummo et vitae discrimine. Hieronymus: „Quibus [diem Domini defiderantibus, vid. quae ex Hieronymo ad Vs. 18. attulimus] propheta refpondit, fruftra eos quod longo tempore poft futurum eft, poft feptuaginta annos captivitatis Babyloniae praeftolari, quos vaftitas atque pauperies et innumerabiles miferiae confequentur. Fugientibus enim, inquit, a facie Nabuchodonofor leonis, occurret Affuerus, fub quo Efther narratur hiftoria, five, deftructo Affyriorum et Chaldaeorum imperio, Medi Perfaeque confurgent. Quumque, regnante Cyro, fueritis reverfi et praecipiente Dario coeperitis aedificare domum Domini, et omnem fiduciam habueritis in templo, ita ut requiefcatis in eo, et laffas manus fuper parietes inclinetis, tunc veniet Alexander, rex Macedonum; five Antiochus cognomento ἐπιφανής, qui moretur in templo, et vos inftar colubri mordeat, nequaquam fortis in Babylone, et in Sufis, fed intra terminos terrae fanctae. Quibus rebus probatur, diem, quam concupifcitis, non effe lucis et gaudii, fed tenebrarum atque triftitiae. Haec juxta hiftoriam breviter diximus, ne penitus Judaeorum opinionem relinquemus intactam."

20. Inde tanquam re aperte oftenfa et illius diei conditione, *ἐπιφωνηματικῶς* fubjungit: הֲלֹא־חֹשֶׁךְ יוֹם יְהוָה *Annon tenebrae*, tenebricofus eft *dies Domini?* quum talis fit, וְלֹא־אוֹר *et non lux*, minime lucidus. Idem in altero hemiftichio repetit verbis commutatis, pro more: וְאָפֵל *et caliginofus;* adjectivum ad יוֹם referendum, hoc folo loco obvium. Alii fubftantive capiunt: *caligo*, vel, *dies caliginis*. וְלֹא־נֹגַהּ לוֹ *Nec eft fplendor ei*, ut Jefaj. L, 10.,

L, 10., i. e. et omnis ſplendoris expers, plane teter, triſtis et calamitoſus.

21. Ne vero putetis, inquit Jova, me propter ſacrificia veſtra vobis parciturum, שָׂנֵאתִי מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם *odi, abominor feſta veſtra*, hoſtias veſtrorum feſtorum, quas offertis manibus multis ſceleribus inquinatis. חַגִּים *Feſta* pro hoſtiis diebus feſtis oblatis, ut Exod. XXIII, 18. Jeſaj. XXIX, 1. Mal. II, 3. Pſ. CXVIII, 27., ad quem loc. vid. not. וְלֹא אָרִיחַ בְּעַצְּרֹתֵיכֶם *Nec odorabor coetus veſtros* ſolennes, i. e. ſuffitum, quem in coetibus veſtris feſtis adoletis, et ſacrificiorum, quae in illis offerre ſoletis, nidorem, nolo olfacere, minime illis delector. Bene Chaldaeus: וְלָא אֲקַבֵּל בְּרַעֲוָא קוּרְבַּן כְּנִישָׁתְכוֹן *nec benevole excipiam oblationem coetus veſtri.* Si me his externis, inquit, placatum iri putatis, quum alioqui vitam non emendetis, ſed in veſtra pergatis impietate, fallimini. Non moror iſta, niſi adjuncta ſit pietas et vitae integritas. Verbum *odorandi*, הֵרִיחַ, mox cum Accuſativo nudo conſtruitur, ut Geneſ. VIII, 21., mox intercedente particula בְּ, ut Levit. XXVI, 31. De עֲצָרָה vid. not. ad Joel. I, 14. coll. ad Jeſaj. I, 13. Ceterum quae hic et Verſibus proximis leguntur, nonnulli ſpeciatim in Judaeos dicta exiſtimant, veluti Hieronymus, qui „proprie," inquit, „hoc contra tribum Juda dicitur, et eos, qui ex [regno] Iſrael ad Dei ceremonias commigrarent, et nihilominus non recederent de excelſis, colebantque idola, et peccatorum magnitudine Dei ſacrificia polluebant. Numquam enim reor, quod de oblationibus vitulorum, quas efferebant in Dan et Bethel, dixerit [Vs. 22.]: *Si obtuleritis mihi holocauſtomata et munera veſtra, non ſuſcipiam.*" Sed poſſunt haec ad utrumque regnum commode referri, non excluſis decem tribubus, quae eadem fere feſta a Moſe inſtituta celebrabant, et in illis aut alioqui alias, victimas immolabant, ſed in honorem vitulorum, in quibus ſe Jovam colere opinati ſunt.

22. כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עֹלוֹת *Nam quantumvis offeratis mihi holocauſta.* In vocibus תַּעֲלוּ et עוֹלוֹת eſt paronomaſia, He-

Hebraeis elegantia, quam Latine assequi non possumus: *si feceritis ascendere ascendentia*, ita enim *holocausta* dicta sunt, quod tota in fumum et auras abirent, et in solitum cremarentur. וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה *Et ferta* (proprie *munera*, cf. not. ad Levit. II, 1.) *vestra* scil. mihi obtuleritis, *non* tamen *grata* et accepta *habebo* ea. וְשֶׁלֶם מְרִיאֵיכֶם לֹא אַבִּיט *Et pacificum*, pacifica, *saginatorum vestrorum non adspiciam*, vultu scilicet placido et benigno (cf. Jesaj. LXVI, 2.), mihi grata non erunt, minime illis apud me vobis favorem et gratiam conciliabitis. שְׁלָמִים (singulare שֶׁלֶם hic tantum obvium) sunt sacrificia, quae pro *pace*, i. e. salute et prosperitate obtinenda a Deo vel obtenta, offerebantur, vid. Levit. III, 1. seqq. De מְרִיאִים vid. not. ad Jesaj. I, 11., quo quidem loco quum LXX illud vocabulum *agnos* vertissent, hic a רָאָה deduxerunt, et enunciarunt מַרְאֵיכֶם, verterunt enim: σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι, *salutare praesentiae*, seu apparitionis *vestrae non intuebor*, eas scilicet victimas, quas mihi pro eo offertis, quod salvis et incolumibus vobis licuerit Hierosolymam statis festis pervenire, ac ibi coram me comparere, ut tenebantur ter quotannis, Exod. XXIII, 17.

23. Ut sacrificiis, sic canticis, quae vel ore, vel instrumentis musicis in templo canebantur a Levitis, quorum magna erat multitudo, ut habes 1 Paral. XXIII. XXIV. XXV. (ubi quatuor millia cantorum fuisse narratur Davidis tempore, et eos quidem a Davide in XXIV classes distributos), canticis, inquam, se non placari dicit, ubi vitam et mores non emendent. הָסֵר מֵעָלַי *Aufer a super me*, emphasis in particularum compositione, quasi dicat: a me, cui molesta sunt vestra cantica, velut onus graviter incumbens. Cf. Jesaj. I, 14. *Novilunia et festa vestra* הָיוּ עָלַי לָטֹרַח *sunt mihi oneri*. הֲמוֹן שִׁרֶיךָ *Tumultum*, strepitum, *canticorum*, ut Ezech. XXVI, 13. *Cessare faciam* הֲמוֹן שִׁירַיִךְ *strepitum canticorum tuorum*. Alii: *multitudinem*, quod הָמוֹן etiam significat *copiam*, *turbam*, ut ad Levitarum frequentiam allu-

alludatur. At malim *ſtrepitum,* invidioſe, quaſi nihil aliud ſit quam ſtrepitus Deo moleſtus. Hieronymus: „Pulchre cantica Levitarum, quibus laudabant Deum, *tumultum* vocat, ſonitumque confuſum; quia non eſt pulchra laudatio in ore peccatoris, et haec eadem idolis offerre quoque conſueverant.“ וְזִמְרַת נְבָלֶיךָ לֹא אֶשְׁמָע *Et concentum nabliorum tuorum*, organorum tuorum muſicorum, ſpecie pro genere poſita, *non audiam.*

24. Apageſis a me iſta cantica, וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט *At volvatur*, fluat, abundet ac diffundatur *ſicut aqua* apud te *jus. Volvi* per metaphoram dicitur pro *fluere,* quia aquae, praeſertim quae concitatiore curſu feruntur, volvi videntur. Sic Virgilius *Georg.* III, 522. loquitur:

— — Non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis.

Ovidius *Triſt.* I. Eleg. 2. Vs. 19.

Me miſerum! quanti montes volvuntur aquarum!

Columella L. I. c. 5. *Huic* proxima *fluens aqua e montibus oriunda, quae per ſaxa praeceps devolvitur.* Hinc *fluctus* Hebraice גַּלִּים a *volvendo* dicuntur Jeſaj. XLVIII, 18. Zach. X, 11., et *ſcatebrae* (גֻּלּוֹת, Hoſ. XV, 19. Jud. I, 15.), quod ebullientes affatim *provolvuntur.* Chaldaeus וְיִתְגַּלֵּי *et revelabitur* (ſicut aqua judicium tuum) vertit, nec non Syrus atque Hieronymus, quaſi eſſet Niphal verbi גָּלָה, quod tamen וְיִגָּל ſcribendum erat, ut תִּגָּל עֶרְוָתֵךְ *retegatur nuditas tua,* vid. Jeſaj. XLVII, 3., cf. 1 Sam. XIV, 11. Verum recte LXX: Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρίμα. Minus feliciter in hoc loco explicando verſatus eſt Hieronymus. „Sicut aqua,“ inquit, „ſi labatur in pronum, quod prius texerat, nudat, et patere facit omnium oculis; ſic judicium Dei atque juſtitia, quae de ſuo quondam populo judicavit, patebit omnibus, et feretur inſtar torrentis fortiſſimi. Quicquid arripuerit, ſecum trahit, et ſibi obſiſtere non patitur. Juxta Septuaginta autem *volvitur* quaſi aqua judicium peſſimorum, quia non ſtat in una ſententia, ſed circumfertur

omni

omni vento doctrinae." Sed genuinus sensus is est, quem diximus: *devolvatur*, profluat, aquae scaturientis more, ut latissime sese diffundat et ad multos permanet, *jus tuum*, non ut illud opprimas; ut supra aliquoties eis objecit, et hoc eodem Capite Vs. 7. Quam sententiam verbis mutatis repetit hemistichio altero: וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן *Et justitia* tua profluat *instar torrentis validi*. Simile loquendi genus habes Jesaj. XLVIII, 18. *O si ad praecepta mea attendisses,* וַיְהִי כַנָּהָר שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקָתְךָ כְּגַלֵּי הַיָּם *fuisses pax tua ut flumen, et justitia tua ut fluxus aquarum*, abundasset fluxu perpetuo, aquae decurrentis more. Sic et hoc loco vult eorum studium multum esse, et summam in jure reddendo et aequitate tuenda erga omnem diligentiam; quae numquam cesset, ut aqua perennis.

25. הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל *Num victimas et fertum obtulistis mihi in deserto annis quadraginta, domus Israel?* o Israelitae? nam ad omnes hoc dicitur. Est vero hic versiculus cum proximo admodum difficilis. Quod enim ex hac interrogatione colligitur; Israelitas totis quadraginta annis in deserto sacrificia non fecisse, aliud sane Pentateuchi libros tres medioce percurrenti apparebit, quum et eo tempore sacrificia fecerint, quo Jova cum illis foedus iniit, in monte Sinai, Exod. XXIV, 4. seqq., et in consecratione tabernaculi oblatae sint victimae a singulis principibus tribuum, Num. VII., itemque in celebratione Paschatos; altero post exitum Aegyptiacum anno, Num. IX, 1. seqq. Quem nodum varii vario modo solvere tentarunt. Quidem sacrificia in deserto oblata fuisse negari hoc loco ideo existimant; quod leges de sacrificiis eorumque ordine et modo Israelitis eo fine praescriptae fuerint, ut non tam in deserto, quam in Canaane observarentur, adeoque in deserto fere fuisse neglectas. Alii rationem deserti non permisisse censent; ut hostiae omnes in Lege praescriptae Deo sisterentur; cum illic haerebant Israelitae; neque enim tantum in deserto fuisse

fuisse animalium proventum, ut sacrificiorum legibus commode satisfacere possint. Verum enimvero qui hoc afferunt non videntur cogitare, Israelitas pastores cum armentis gregibusque, Arabum Nomadum more deserta illa pererrasse. R. Eliefer in Tractatu Talmudico *Chagigah* fol. 6. col. 2. hoc modo sermonem esse existimat de sacrificio *jugi*, quod praescriptum quidem fuerit in Sinai, ipsum vero non oblatum dum Hebraei Arabiae deserta pererrarent. Alii sacrificia in genere quidem non oblata fuisse dici censent, verum ita, ut quadraginta annos intelligant per numerum rotundum pro octo et triginta illis cum dimidio, post vitulum confectum et explorationem Cananae residuis (coll. Num. XIV, 34.); quorum decursu negant ulla oblata fuisse sacrificia, ne jugia quidem, coll. Num. XXVIII, 6., ubi instaurata leguntur quadragesimo post exitum anno, quemadmodum et Pascha et circumcisio interim cessavit, Num. IX, 1. Jos. XV, 6 — 10. Verum non sine ratione, uti monet Lightfoot *Hor. Hebr.* ad Actor. VII, 42., suspicari licet, sacrificium juge post illud temporis fuisse continuatum; nam sunt prunae in altari Num. XVII, 11., atque ignis in altari perpetuo ardens non inaniter arsit. Ipse igitur Lightfootus hunc locum rectius de *sacrificiis* intelligit *spontaneis*, aut plane non, aut raro ad tabernaculum Jovae allatis, post primum illum dimidiumque annum ab exitu ex Aegypto. Nec mirum fuisse, sacrificia illa, quae ipsorum arbitrio magis relicta fuissent, Israelitas idolis potius, quam Deo obtulisse, quippe jam ante promulgatas leges ita facere consueverant (vid. Levit. XVII, 7.), et Moses Deut. XII, 8. eosdem arguit, in deserto pro lubitu sacrificasse, ac prout visum ipsis fuisset. Quod proxime accedit ad Hieronymi explicationem. „Quaerimus," inquit, „quomodo hostias et sacrificium non Deo obtulerint in deserto, sed regi suo; quem Luciferum nuncupant. Ex eo tempore, quo aurum in caput vituli transformarunt dicentes [Exod. XXXII, 4.]: *Isti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti*, omnia, quae fecerunt, non Deo, sed idolis fecisse mon-

monstrantur. Et quod postea quaedam Domino eos legimus obtulisse, non voluntate, sed poenarum fecerunt metu, et eorum interfectione, qui propter idola corruerunt; Dominus autem non ea quae offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium. Denique ubicunque occasio fuit, semper corde reversi sunt in Aegyptum, desiderantes allia et cepe, et cucumeres et carnes Aegyptias, et manna, quod de coelo datum est, contemnentes. Quod ut sic intelligamus, Stephanus, primus martyr Evangelii dignus nomine suo, in Apostolorum narrat historia [Actor. VII, 41. seqq.]: *Et vitulum fecerunt in illis diebus, et obtulerunt hostiam simulacro, et laetabantur in operibus manuum suarum. Convertit autem Deus, et tradidit eos servire militiae coeli, sicut scriptum est in libro prophetarum: Numquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel?"* Negat igitur Deus sacrificia sibi oblata fuisse, quia et animi pietate vacua, et cum idolorum cultu mixta erant, ut proximus Versus docet. Similis locus Jesaj. XLIII, 2. 3. *Non obtulisti mihi pecudes holocaustorum tuorum, nec me sacrificiis tuis honoravisti, quin iniquitatibus et peccatis tuis me fatigasti.* Quod vero nexum attinet cum iis quae praecesserunt, animadvertendum est, Deum Versibus 22. 23. renunciasse sacrificiis sine sincera pietate oblatis. Jam igitur ad tempora illa prisca provocans, quibus Arabiae deserta peragrarunt, innuit, se quidem hujusmodi sacrificiis facile carere posse, sicut jam olim caruerit, nec tam victimas, quam obsequium et pietatem a se requiri. Cf. Jerem. VII, 22. 23. *Nec enim dixi aut praecepi majoribus vestris tum quum eos ex Aegypto eduxi, de re holocausti aut sacrificii. Quin eis hanc rem sic praecepi: obtemperate mihi, et ego vobis Deus, et vos mihi populus eritis.* Steudel in *dem Archiv für die Theologie* a Bengelio ed. Vol. II. p. 240. ה interrogativum ante זְבָחִים idem quod הֲלֹא *nonne* valere adeoque affirmare censet, ut Genes. XXVII, 38. Ezech. XX, 30., ut hic Versus una cum proximo hoc dicat: sane obtulistis

mihi

mihi in deſerto per quadraginta annos victimas et ferta, ſed praeterea et idola coluiſtis. Verum nec locis indicatis, nec iis quos Noldius in *Concordantt. Particular.* p. 214. ed. Tymp. attulit, הֲ pro הֲלֹא poni, idoneis argumentis probari poterit. Praefixum nomini זְבָחִים ה Petr. Grevius in *Commentat.* in noſtrum locum, quae ineſt ejus *Exercitationibus Sacris* (Flensburg. 1784.), non pro *interrogativo* habet, ſed pro *demonſtrativo*, et hunc Verſum ita vertit: *In deſerto intra ſpatium quadraginta annorum mihi victimas et ferta obtuliſtis;* Verſum proximum vero de tempore, quo propheta vixit, ſumendum cenſet, hoc modo: *Nunc vero* (quum non amplius erratis in incertis ſedibus, quum terram promiſſam incolitis) *portatis aediculam Molochi*, et quae deinceps ſequuntur. In eandem interpretationem incidit Dahl, neſcius, uti videtur, illam jam ante ſe a Grevio propoſitam eſſe. Verum τῷ ה articuli ſeu demonſtrativo, hic, ubi propheta de ſacrificiis in univerſum loquitur, plane non eſt locus. Ceterum He interrogativum ubi praecedit literam Schevatam poni ſolet cum Patach ſequente Dageſch forti, ut הַלְּבֵן *an filio?* Geneſ. XVII, 17., הַכְּצַעֲקָתָהּ *ſecundum clamorem ejus?* Geneſ. XVIII, 21., הַגְּמוּל *an retributionem?* Joel IV, 4., הַכְּתֹנֶת *an tunica?* Geneſ. XVII, 32., הַשְּׁמֵנָה *an pinguis?* Num. XIII, 20. Pro interrogativo He nomini זְבָחִים praemiſſum agnoverunt quoque veteres omnes. LXX: Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι κ. τ. λ. Rectiſſime; nam ה interrogativum, quando ſententiae integrae affirmativae eſt praemiſſum, vim habet *negandi* validiſſimam. Exemplum eſt clariſſimum 2 Sam. VII, 5. *Abi et dic ſervo meo Davidi: Ita dicit Jova:* הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת *an tu mihi aedificabis domum?* Quae ſententia 1 Chron. XVII, 4. ita exprimatur: לֹא אַתָּה תִּבְנֶה־לִּי הַבַּיִת *non tu mihi aedificabis domum.* Aben-Esra ad h. l.: „Litera ה in voce הַזְּבָחִים eſt ה *interrogativum*, ita ut ſignificetur, eos ſacrificia *non* obtuliſſe.“ Hieronymus: *numquid hoſtias et ſacrificium obtuliſtis mihi?*

Chaldaeus: הֲנִכְסַת קוּדְשִׁין *num facrificia fancta?* Syrus: ܕܒܚܐ ܘܩܘܪܒܢܐ *num facrificia?*

26. וּנְשָׂאתֶם *Atqui geftaftis.* Vel: tantum abeft, ut mihi facrificia obtuleritis, *ut* contra *geftaretis idola*, ea vobiscum circumduceritis, quomodo verbum נָשָׂא de tabernaculo circumducto dicitur Num. I, 50., atque de idolis, quae abducenda jumentis geftanda imponuntur Jefaj. XLVI, 1. 2. Jerem. X, 5. Nonnumquam verbum hoc *fublime ferre, elevare, in humeros fublatum ferre* (Job. XXXI, 36.), fignificat. Hinc a LXX h. l. ἀνελάβετε redditur, id eft, *furfum tuliftis*, cum pompa quadam geftaftis. Nos quidem hoc in loco fenfum utrumque verbo נָשָׂא tribuendum cenfemus; conftat enim, veteres aliquando deos fuos in loco fecretiori pofitos, tanquam genios quosdam tutelares, fecum afportaffe, quandoque vero fimulacra eorum in humeros fufcepiffe, vel in thenfis aut lecticis multa cum pompa et proceffionis ritu circumtuliffe. Significatur vero hac phrafi infignis honor, quo idola ftatim commemoranda habuerunt Ifraelitae. Eos igitur geftaffe Nofter ait אֵת־סִכּוּת מַלְכְּכֶם quae verba quidam vertunt: *Siccuth regem veftrum*, i. e. fimulacrum, quod pro rege veftro habuiftis, ut סִכּוּת fit idoli nomen. Ita Jarchi. Pro nomine proprio idoli videtur et Chaldaeus habuiffe, qui nomen hebraeum retinuit. Ejus verba in libris editis ita leguntur: וּנְטַלְתּוּן יָת סִכּוּת פַּתְכוּמְרֵיכוֹן, quae in Bibliis Polyglottis fic redduntur: *et portaftis tabernaculum facerdotum veftrorum.* Sed R. Nathan in Lexico Chaldaico et Talmudico, cui עָרוּךְ *Aruch* nomen, i. e. *Difpofitum, ordinatum*, exeunte feculo XI. aerae noftrae a fe compofito, ubi paraphrafin Chaldaicam noftri loci affert, pro פַּתְכוּמְרֵיכוֹן exhibet פַּתְכָרֵיכוֹן, quod rectum cenfeo; eft enim פַּתְכַר five potius פַּתְכָר ex duobus vocabulis Perficis بت *idolum*, et كار *factum*, conflatum, unde eodem nomine Chaldaeus paraphraftes eft ufus ad exprimendum hebraeum מֹלֶךְ, locis duobus, quibus id de falfo deo ufurpatur, Jefaj.

Jesaj. VIII, 21. et Zephan. I, 5. Sunt igitur verba Chaldaicae paraphraseos hujus loci ita vertenda: *et portastis Siccuth, idola vestra.* Sed reliqui veteres סִכּוּת significatione non diversa a סֻכָּה, *tentorium, tabernaculum* sumserunt, et מַלְכְּכֶם de idolo *Moloch* acceperunt. LXX: *Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ* Μολόχ. Hieronymus: *portastis tabernaculum Moloch vestro.* Syrus: ܐܠܐ ܫܩܠܬܘܢ ܡܫܟܢܗ ܕܡܠܟܘܡ *sed portastis tabernaculum Malcumi.* Aquila, Hieronymo teste, in Plurali reddidit *συσκιασμούς,* quasi סכות legisset, quod ipsum in codice quodam Hispanico Seculi XIV. penes De-Rossium (numero 196. ab eo signato) reperitur. Nomen מֶלֶךְ et supra I, 15. pro idoli nomen, alias מוֹלֶךְ dicti, haud pauci interpretes habent; vid. not. ad eum loc. Et hujus quidem loci interpretationem eam, quam primus Alexandrinus attulit, quamque, praeter Hieronymum et Syrum, et Stephanus, protomartyr, sequutus est Actor. VII, 43., tuentur interpretes longe plerique, illustrantque ex more veterum, deorum suorum simulacra in aediculis, *ναΐσκοις,* cistis mysticis circumferendi, qua de re plura attulerunt interpretes loci Actorum, quem commemoravimus, et quos infra recensebimus, qui de nostro loco peculiaribus commentationibus disseruerunt. A qua sententia nec alienus est J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 1747. „*Σκηνῆς ἱερᾶς,*" inquit, „in castris Carthaginensium mentionem facit Diodorus Siculus L. XX. c. 25., quae, si ad sequentia pergas, *ex arundine et stramine,* vel *gramine, contexta, ἐκ καλάμου καὶ χόρτου:* tale quidem tugurium סֻכָּה recte diceretur, nec tamen magnum fuerit necesse est; sed perquam exiguum, ut clam, More et magistratibus insciis, portaretur, atque, ubi castra figerentur, in tentorii aliquo angulo occultaretur. Venit quidem et in mentem cistarum, quae Graeci *ναοὺς* dicunt, in quibus Dei imago, qualem perpulcram Indicam, in museo orphanotrophei Halensis vidi; quales *ναοὺς* Dianae Ephesiae Demetrius vendebat, Act. XIX, 24., quae a סָכַךְ *tegere* dici

potuerint. Ut tamen fatear, malim consueta significatione סכות, *tugurium*, accipere, inque illa nascentis populi paupertate et infantia tuguriola *ex gramine, ramis*, ac *frondibus*, prae artificiosioribus cistis praeplacent." Cui sententiae et ego adstipularer, si nostro loco סֻכַּת (ut infra IX, 11.), aut סֹךְ (unde סֻכּוֹ Ps. XXVII, 5. Jerem. XXV, 38.) scriptum esset. Sed quod hic exstat ἅπαξ λεγόμενον סִכּוּת explicandum videtur e Chaldaico סִכְּתָא, quod proprie *clavum, paxillum* notat (coll. Syriaco ܣܟܰܪ *fixit, infixit*, unde ܣܶܟܬܳܐ *clavus ligneus, palus, paxillus*), hinc *formam* (signaculum, archetypum) *numismatis*, figuram *clavi* sive *cunei* habens (*Stempel*, collato Arabico سكة *clavus, typus chalybeus, quo signatur moneta*), cujus nominis pluralis סִכִּין in Talmudico tractatu *Schabbath* obvium (fol. 123. col. 1.) in Glossa עמודים *columnae* explicatur. Erit igitur סִכּוּת *columna, statua*, ligneum aut fictile simulacrum dei fictitii, ut verba nostra ita sint vertenda: *atque gestastis statuam* (vel: *palum*, per contemtum) *regis vestri*. Idola honore regio culta *reges* vocitabantur. Zeph. I, 5. *Qui per Jovam jurant, et regem suum*, deum, quem ei adsociarunt. Uti enim Jova *rex* populi sui dicitur Jesaj. XLIV, 6. (*Sic ait Jova*, מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל, *rex Israelis*): ita idolorum cultores deos suos reges appellitaverunt. Eadem ratio fuit nominis בַּעַל, quod itidem cum falsis diis commune habuit Jova; vid. Hos. II, 15. 16. (al. 18. 19.). Quod quidam מַלְכְּכֶם, uti supra vidimus, interpretantur *Molochi vestri*, ne verisimile videatur, facit affixum pronomen. Propria enim nomina cum pronominibus affixis non solent componi. Ad sensum a nobis enucleatum inter veteres proxime accedit Theodotio, qui verba nostra ita reddidit: *καὶ ἤρατε τὴν ὅρασιν τοῦ βασιλέως ὑμῶν*. Retulit is סִכּוּת ad סָכָה *spectare, adspicere*, unde שְׂכִיָּה *imago*, Jesaj. II, 16., et מַשְׂכִּית, quod de *imaginibus* vel pictis (ut Ezech. VIII, 12.), vel ex lapide factis (ut Levit. XXVI, 1.) dici-

dicitur, atque cum צְלָמִים jungitur Num. XXXIII, 52. וְאֵת כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם *Et gestastis coaptationem*, typum, *simulacrorum vestrorum*, i. e. simulacra idolorum vestrorum efficta et pulchre coaptata. צְלָמִים de *idolis* dicitur Num. XXXIII, 52. 2 Reg. XI, 18., et praecedenti כִּיּוּן junctum notat *effigiata idola* vel *simulacra*. Etenim כִּיּוּן nobis est nomen est formae צִיּוּן *monumentum* (a verbo צַיֵּן Chaldaeis usitato *signandi* significatu) a כּוּן, *aptare, efformare*, unde et תְּכוּנָה, quod Ezech. XLIII, 11. cum צוּרָה, *forma, simulacrum* conjungitur. Ita inter veteres LXX: τοὺς τύπους αὐτῶν, et Hieronymus: *et imaginem idolorum vestrorum.* Sic apud Herodianum L. V. τύπος τοῦ θεοῦ, et apud Josephum *Antiqq.* L. I. c. 19. τύποι τῶν θεῶν pro hebraico תְּרָפִים aliquoties. Chaldaeus interpres verba hebraica retinuit. Syrus vero: ܟܐܘܢ ܨܠܡܟܘܢ *et Saturnum imaginem vestram.* Syriacum ܟܐܘܢ idem est quod Arabum كَيْوَان Saturnum planetam denotans, cui, uti reliquis sex planetis, tanquam diis, apud priscos Arabes fana dedicata erant, vid. Ed. Pocockii *Specim. Hist. Arab.* p. 117. 390. edit. veteris, sive p. 103. et 120. edit. novae, quae Oxonii 1806. prodiit. Pro Saturni nomine nostrum כִּיּוּן inter Hebraeos interpretes habet et Aben-Esra, Arabicum illud cum eo comparans, eademque sententia a recentioribus fere post Ludovicum de Dieu, qui eam in *Notis ad Act.* VII, 43. commendavit, pro certissima recepta est (a Gesenio quoque in *Commentario in Jesajam* P. II, p. 327.), quippe quam et Alexandrini interpretis atque Stephani martyris auctoritate firmatam volunt. Eos enim ajunt pro Hebraeo כִּיּוּן substituisse Ῥαιφὰν, sive, ut in aliis codicibus legitur, Ῥεμφὰ vel Ῥεμφὰν, quod nomen in Scala magna Arabico-Coptica, referente Athan. Kirchero in *Lingua Aegyptiaca restituta* p. 49. *Saturnus* exponitur, itemque in Commentario manuscripto Coptico in Actus Apostolorum, qui in Bibliotheca Vaticana asservatur, et a Kir-

a Kirchero p. 527. operis commemorati laudatur. P. E. Jablonskius tamen, vir linguae Copticae, si quis alius, peritissimus, in peculiari Dissertatione *de nomine Remphan* §. X. illis testimoniis non tantum quidquam tribuendum esse negat, verum et certum esse ait, Ῥηφὰν neque stellam Saturni, neque omnino aliquid Aegyptiis significasse, adeoque, ceu vocem adulterinam, ex sermone Aegyptiaco, in quem furtim sese insinuaverit, ejiciendam penitus esse, uti et reliquas planetarum appellationes, quae in Scala Magna recensentur, quarum quaedam merae sunt Graecae, prorsus confictas esse contendit. Ipse vero Jablonskius Ῥεμφὰ, vel, uti cum codice Corsendoncensi legere mallet, Ῥομφὰ, Aegyptiis *regem coeli*, i. e. solem notasse censet, quippe compositum ex *Ouro*, demtaque prima syllaba, *Ro*, *rex*, et *Pheh*, *coelum*. Verum Jablonskii argumenta, quibus Magnae Scalae testimonium vanum esse ostendit, et ipsam quoque a Jablonskio propositam vocis Ῥεμφὰ interpretationem, pluribus impugnat J. D. Michaelis *in Supplemm.* p. 1227. seqq., atque Scalae Magnae auctoritatem tuetur. Eandem defendit quoque post Michaelem, quem tamen ignoravit, Ignatius Rossius in *Etymologiis Aegyptiacis* (Romae, 1808. in quat.) p. 176. Ipse Ῥεμφὰ οὐράνιον, *coelestem* significare arbitratur, ex *Phe*, *coelum*, et *Rem*, quod proprie *indigenam*, *incolam* Aegyptiace notat, sed nominibus praemissum gentilitia format, unde 1 Cor. XV, 48. 49. ἐπουράνιον Copticus interpres *Rem-emphe* reddit. „Apte autem," inquit Rossius, „et accommodate Saturnus eo nomine insignitus est, quod ejus stella multo, quam caeteri planetae, a nobis remotior ac sublimior sit, altissimumque coeli domicilium teneat." Sed quis non videt, appellationem *coelestis* in quodcunque sidus cadere? Quae autem Jablonskio opposuit Michaelis, nihil ponderis habere, apparebit legenti. Verum si etiam demus, quod nobis quidem Jablonskiana argumenta perpendentibus perquam dubium videtur, significasse Aegyptiis Ῥεμφὰ Saturnum, frustra tamen, qui כִּיּוּן hunc planetam esse

esse volunt, suae sententiae patronos adducunt LXX, quasi hi pro כִּיּוּן Ῥεμφὰ posuerint, quod falso asseritur. Animadvertet, quisquis Graecam hujus Versus translationem cum textu Hebraeo accurate contulerit, bina commata illa, כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם et כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם in Graeco trajectionem passa fuisse, atque sic demum Graeca Hebraeis consonare: *καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν* Ῥαιφὰν = כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם; et *τοὺς τύπους αὐτῶν* = כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם, ubi observandum, pronomen *αὐτῶν* esse loco nominis צַלְמֵיכֶם, Ῥαιφὰν vero explicationis caussa hebraeo אֱלֹהֵיכֶם additum. Indeque apparet, sine ratione quosdam opinari, LXX pro כיון legisse ריון, idque Ῥαιφὰν pronunciasse; ut taceamus, ריון illos potius per Ῥευὰν expressuros fuisse. Etenim, uti docet Bernard. de Montfaucon in *Disquisitione de veteri Literarum Hebraicarum pronunciatione*, praemissa Lexicis Hebraeo et Graeco ad *Hexaplorum Fragmenta* a se edita, T. II. p. 395., „Litera *Vau* numquam consonantis vice fungitur, in fragmentis per Graecos descriptis, nec fungi posse videtur, quandoquidem initio vocum exprimitur per *ου*, *ουαεὶ*, ויחי *et vixit*, *ουεσσακή*, וישקהו *osculatus est*. In medio autem et fine vocum modo per *ου*, modo, et quidem frequentius, per *ω* redditur.“ Cf. p. 399. Nostrum כִּיּוּן, quod pro Saturni nomine habet, reperisse sibi visus est Sam. Petitus *Observatt. Miscell.* L. II. Cap. 2. in Plauti *Poenulo* Act V. Scen. 2. Vs. 50., ubi Hannonis verba *Mo in lechiunna*, ita exponit: מוני לכיון *imago Chiuni*, i. e. Saturni. Sed Punica illa in Plauti Poenulo ita esse corrupta, ut vix sani quicquam ex iis exsculpi possit, quis nescit? Et ipse Bochartus, qui in *Canaan* L. II. C. 5. doctam Scenae primae Actus Quinti explicationem proposuit, in ejus fine addit: „Punica multo plura sunt in sequente Scena, sed ex quibus non video certi quicquam posse erui. Itaque vereor, ne vir doctus, de quo supra egimus [Petitus] in eorum interpretatione laboraverit in cassum.“ Sane illa Hannonis verba, in quibus כיון latere opinatus est Petitus, in aliis libris ita leguntur:

Micu-

Miculechianna. In latina vero eorum explicatione, quam subjicit Milphio, alia omnia potius continentur, quam quae vult Petitus. Est enim illa talis:

Non audis? mures Africanos praedicat
In pompam ludis dare se velle aedibus.

Quo minus vero כיון idem putemus cum Arabico Saturni nomine كَيْوَانْ, impedit ejus pronunciatio a Masorethis praescripta, כִּיּוּן, quam Michaelis *Supplemm.* p. 1229. in suae sententiae gratiam corrigendam existimat, rescribendumque כֵּיוָן, contra omnium codicum fidem, quo adscito perit rhythmicus ille verborum concentus, qui satis manifestus est in סִכּוּת מַלְכְּכֶם et כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם. Praeterea ut כִּיּוּן pro nomine proprio idoli habeamus, repugnat additus pluralis צַלְמֵיכֶם, qui cum praecedente singulari non commode jungitur. Esse autem כִּיּוּן et appellativum, et in regimine positum, arguit et illud, quod eodem plane modo se habet ad צַלְמֵיכֶם, ac סִכּוּת et כּוֹכַב ad constructa sua. Optime enim membra hujus Versus concinunt, si nobiscum vertas: *atqui gestatis statuam regis vestri, et effigiem,* sive collective, *effigies simulacrorum vestrorum, stellam Dei vestri.* Hieronymus: „Et imaginem idolorum suorum statuarumque venerati sunt. Et quae sit ipsa imago vel idolum, sequenti sermone commonstrat: *sidus Dei vestri,*" כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם, id est, simulacrum sideris, quod pro Deo vobis fuit. Bene Syrus: ܐܝܟ ܕܥܒܕܬܘܢ ܠܟܘܢ ܐܠܗܐ *sicut quod fecistis vobis Deum,* verbo אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם ad כּוֹכַב trahens. Stella vero illa Hieronymus *Luciferum* indicari docet, quem Saracenos fere suo adhuc tempore veneratos fuisse. Graecum Alexandrinum interpretem illam nomine Ῥαιφὰν, seu potius Ῥεμφὰ, voce haud dubie Aegyptiaca, explicasse, supra vidimus. Atque Jablonskius quidem in Dissertat. supra laudata §. XII. haud dubitat, Rempham fuisse ipsum illum vitulum, vel bovem cujus cultum in Aegypto viderant, et posthaec in deserto imitati

imitati ſunt. „Sive jam bos ille aureus vel vitulus repraeſentaverit Apim, ſeu aliud quoddam Aegyptiorum ſimulacrum, in ſpeciem bovis efformatum, certum eſt figmentum illud Aegyptiorum, quod Iſraelitae imitari voluerunt, ſymbolum fuiſſe Solis, *Rempha,* i. e. rex coeli dicti, ejusque virtutes et beneficia adumbraſſe. Omnia namque ſimulacra Aegyptiorum ſacra, ſpeciem bovinam referentia, ipſis emblemata Solis fuiſſe, et probari aliunde facile poteſt, et a veteribus obſervatum jam eſt. Ita enim Macrobius *Saturn.* L. I. Cap. 21. *Taurum ad Solem referri, multiplici ratione Aegyptius cultus oſtendit.*" Plura apud Jablonskium ipſum legi poſſunt. Ceterum conſulto ad ea nomina, quae praecedunt, ſaepius vates repetit Pronomen *veſter,* et in fine Verſus addit: *quem feciſtis vobis,* ut indicet, non illum eos feciſſe, ut Deum, ſed ipſos eum ſibi feciſſe, et confinxiſſe, ut eum adorarent. Jarchi וּנְשָׂאתֶם initio Verſus in Futuro ſumit: *et portabitis,* ut hoc non cum ſuperiori Verſu cohaereat, ſed cum iis, quae ſupra Vs. 20. de ultione dicta fuerant, et cum Verſu proximo, hoc ſenſu: quia ita obſtinati eſtis, fidentes interim externis, quae ego reſpuo, una vobiscum in exilinm idola veſtra portabitis; ea enim hoſtes veſtris imponent humeris, tum agnoſcetis, nihil vobis profuiſſe, quae vos ſervare non poſſint. Sed concinnius hic Verſus cum ſuperiori jungitur, et in Praeterito vertitur, ut continuetur ſermo de Iſraelitis, in deſerto non tam Jovam, quam idola colentibus. Nam Hebraeorum majores et dum in Aegypto commorarentur, et poſtquam inde egreſſi eſſent, idola adoraſſe, exprobratur eis quoque ab Ezechiele XX, 7. 8. Cf. Joſ. XIV, 24. Levit. XVII, 7. Verſum noſtrum et potiſſimum dictiones ejus difficiliores סִכּוּת מַלְכְּכֶם et כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם data opera commentati ſunt Thom. Goodwin in *Antiqq. Judaic.* ſ. *Moſe et Aaron* L. IV. C. II. §. XVII. p. 89. ſqq. edit. Carpzov., et Carpzovius in Annotationibus ſive Apparatu p. 488. 490. Spencerus *de Legibus Hebraeorum ritualib.* L. III. C. III. Diſſert. I. Sect. I. Vitringa *Obſervatt.*

vatt. SS. L. II, C. I. Jo. Braunius in *Selectis SS.* L. IV. C. IX. X. p. 477. feqq. Petr. Jurieu *Histoire des Dogmes et des cultes* P. III. *Traité du Veau d' Or* C. IV. p. 514. ac C. VII. p. 530. it. P. IV. Traité II. C. IV. p. 375. Gottl. Jahn Differtatt. duae *de* כִּיּוּן *Amos* V, 26. Viteberg. 1705. J. G. Meier Differtat. *de Sacello et basi idolorum ad Amos* V, 26. Helmftad. 1726. P. E. Jablonskius *Remphah Aegyptiorum Deus ab Israelitis in deserto cultus, nunc ex lingua et antiquitate Aegyptiaca erutus et illustratus*, Francof. ad Viadr. 1730., quae Commentatio repetita est in Jablonskii *Opusculis cura* Joa. Guil. Te Water *editt.* T. II. (Lugd. Batav. 1806.) p. 1. feqq. Deylingii *Observatt. SS.* T. II. Obf. XXXVI. p. 144. feqq. Christ. Gottl. Frid. Wolf Disput. *de Chiun et Remphan ad Amos* V, 26. Lipf. 1741. Nic. Guil. Schroeder Differtat. *de tabernaculo Molochi et stella Dei Remphan*, Marburg. 1745.

27. וְהִגְלֵיתִי אֶתְכֶם *Ideo*, propter veftra et majorum veftrorum peccata, *migrare faciam*, deportabo *vos*, ut jam olim in deferto comminatus fum vobis, Ezech. XX, 23. *Juravi eis in solitudine, me eos disjecturum per gentes, et dispersurum esse per terras.* Tales comminationes exftant Levit. XXI, 33. Deuter. XXX, 1. מֵהָלְאָה לְדַמֶּשֶׂק *Ultra Damascum*, quae Ifraelitis formidolofa erat e nupera clade et vexatione, vid. fupra I, 3. 2 Reg. XIII, 3. 7. Pro eo in oratione Stephani Actor. VII, 43., ubi hic Verfus cum fuperiore adducitur, exftat ἐπέκεινα Βαβυλῶνος. „Nec putandus eft," inquit Hieronymus, „primus martyr erraffe, qui pro eo, quod in propheta fcriptum eft: *trans Damascum*, dixerit *trans Babylonem.* Magis enim intelligentiam quam verbum pofuit, quia trans Damafcum ducti funt in Babylonem, five trans Babylonem. Et hoc in omnibus Scripturis Sanctis obfervandum eft, Apoftolas et Apoftolicos viros in ponendis teftimoniis de veteri Teftamento, non verba confiderare, fed fenfum, nec eadem fermonum calcare veftigia, dummodo a fententiis non recedant."

cedant.“ Videlicet uti per Syriam irruptio Chaldaeorum in Judaeam fiebat, ſic per eandem deportatio Iſraelitarum in Babyloniam. Particulam מֵהָלְאָה remotiorem terminum notat, ut Geneſ. XXXV, 21. Jerem. XXIII, 19., ac proin deportationem exaggerat a diſtantia loci, quo deportandi erant. Jerem. VIII, 19. *Ecce! querulam vocem puellae populi* מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים *e terra longinqua.* Ne vero putent auditores prophetae, ſe haec ſomniare, addit: אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת *Inquit Jova Deus exercituum,* qui moderator eſt illorum exercituum coeleſtium, quos vos adoratis, et rerum omnium, qui omnia ſibi ſubjecta habet, ut exercitus imperatori ſuo ſubſunt.

Cap. VI.

ARGUMENTUM.

Pergit vates invehi in primores utriusque regni, tam Israelitici, quam Judaici, et varia eorum peccata, securitatem summam et ingratitudinem (Vs. 1. 2. 3.), luxum et delicias, quibus cum rapacitate et pauperum oppressione vitam traducant (Vs. 4. seqq.), et temerariam fiduciam (Vs. 13.) redarguit, justasque poenas iisdem denunciat (Vs. 8—12. et 14.).

---

1. הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים *Vae tranquillis!* i. e. securis, ut שַׁאֲנַנּוֹת Jesaj. XXXII, 9. de urbibus *securis* et confidentibus dicitur. Securitas enim ex tranquillo et pacato rerum statu nascitur. בְּצִיּוֹן *In Sion*, id est, regno Juda, cujus metropolis Hierosolyma, ubi arx Sion. Hieronymus: *Vae! qui opulenti estis in Sion. Tranquillis* intellexit otio, desidia et deliciis diffluentes. Sed LXX: Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενοῦσι Σιών, quod sequutus Syrus: ܘܝ ܠܡܫܝܛܢܐ ܠܨܗܝܘܢ *vae spernentibus Sionem*. Ad quam interpretationem Vater haec observat: „Quanquam ἐξουδενεῖν in τοῖς ὁ nunquam τῷ שנא respondeat, neque τῷ שאט, quod ἀτιμάζειν vertitur, alterutrum hoc tamen vocabulum loco τοῦ שאנן oculo fugitivo arreptum videtur. In ipso codice ita lectum esse non dixerim, quum שְׂנֵאִי צִיּוֹן, vel שָׁאטֵי צִיּוֹן, quod tunc omissa et terminatione pluralis numeri, et praepositione ibi lectum debuisset, paulo remotius sit. — Nec vera videtur Drusii conjectura (*Fragmenta veterum interpretum Grae-*

Graecorum p. 776.), εὐθηνοῦσι, quo Pf. CXXII, 6. שַׁאֲנָן redditur, antiquitus fcriptum fuiffe, et inde τὸ ἐξουδενοῦσι manaffe." Ceterum Graecum interpretem iis, qui Sionem defpicerent, Ifraelitas intellexiffe non eft dubium. Audacius pro הַשַּׁאֲנַנִּים Dathius in verfione הַשָּׁאטִים expreffit, quod a LXX lectum, atque illi, quod in codicibus omnibus legitur, praeferendum opinatur, quod vatis oratio contra folos Ifraelitas fit directa. Verum quid impedit, quo minus Nofter in utriusque regni fcelera invehatur? Veriffime Hieronymus: „Ad Sion, ut fupra [ad V, 18.] diximus, et ad montem Samariae, id eft, ad duas tribus, quae appellabantur Juda, et ad decem, quae Ifraelis nomine vocabantur, prophetae fermo confertur, maxime ad eos, qui in utroque populo optimates funt et principes." Verba, quae fequuntur, וְהַבֹּטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן haud pauci fic intelligunt: *et qui confidunt in monte Samariae*; in munitionibus ejus, q. d. non metuunt futurum hoftium acceffum, quum illos muniant et loci natura, et propugnacula hominum artificio comparata. Ita LXX: Καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας. Et Chaldaeus: וּמִתְרַחֲצִין עַל כְּרַכָּא דְשֹׁמְרוֹן *et qui confidunt in arce Samariae*. Senfus vero hic potius eft: *confidentibus qui in monte Samariae habitant*. *Confidentes* hic fecuros appellat, ut Jefajas fimiliter XXXII, 11. חִרְדוּ שַׁאֲנַנּוֹת רְגָזָה בֹּטְחוֹת *trepidate tranquillae*, *commovemini confidentes*. *Securi* et *confidentes* dicuntur, quod fupplicia a prophetis praenunciata a fe putarent quam longiffime abeffe (Vs. 3.), ftrenue interim commiffantes ac compotantes, nec reipublicae ruinam curantes. הַר שֹׁמְרוֹן, *Mons Samariae*, eft Samaria, urbs regia regni Ifraelitici, in monte exftructa, vid. fupra IV, 1. נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם *nominatis primitiarum*, feu *in primitiis gentium*, h. e. principibus populi Ifraelitici. *Proceres* dicuntur נְקֻבִים vel quod *nominari* generatim fit *clarum effe*, unde Num. I, 16. קְרוּאֵי הָעֵדָה *nominati coetus* funt primores, coll. Genef. VI, 4. אַנְשֵׁי הַשֵּׁם *viri nominis*, i. e. celebres. Vel, quod principes *nominatim* e populo effent electi, Num. I, 17.

Sumfit

Sumſit Moſes viros illos (נְשִׂיאֵי מַטּוֹת *principes tribuum* Vs. 16., qui ipſi רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל *capita millium Iſraelis* ibidem appellantur), אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת *qui expreſſe nominibus appellati erant.* Similiter 1 Chron. XII, 31. אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת *qui nominibus ſunt deſignati* iidem ſunt, qui Vs. 30. אַנְשֵׁי שֵׁמוֹת *viri celebres* vocabantur. Arabibus نَقِيبٌ eſt *dux, tribunus, princeps populi*, a نَقَبَ (Fut. O) *dux, tribunus exſtitit.* רֵאשִׁית הַגּוֹיִם *Primitiae gentium*, i. e. gentium omnium celeberrima et maxime inſignis, vocatur populus Iſraeliticus, qui ſe prae ceteris delectum a Deo in populum ſibi peculiarem habuit. רֵאשִׁית ut *principium* ſignificat, ita etiam quod in ſuo genere *praecipuum, primarium*, et *praeſtantiſſimum* eſt. Sic infra Vs. 6. רֵאשִׁית שְׁמָנִים *primitiae unguentorum* ſunt optima et praecipua unguenta. Jerem. XLIX, 35. רֵאשִׁית גְּבוּרָתָם *principium fortitudinis ipſorum*, i. e. praecipuum illud armorum genus, quo valent. Igitur רֵאשִׁית הַגּוֹיִם *primitiae gentium* dicuntur primariae et praecipuae gentes, ut Num. XXIV, 20. רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק *principium gentium Amalek*, propter robur et potentiam, qua ceteris tum temporis praecelluerunt. Verba quae ſequuntur, וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל, nonnulli, לָהֶם ad גּוֹיִם relato, ſic intelligunt: *et venerunt ad illas*, gentes, *domus Iſrael*, i. e. *et ad quas*, ſubaudito אֲשֶׁר, *venerunt*, quas et quarum regiones occuparunt *Iſraelitae*, illis inde pulſis, ſeptem videlicet populis, qui Canānaeorum nomine comprehendi ſolent, de quorum expulſione Noſter et ſupra II, 9. Sed malumus לָהֶם ad *montes* referre antea memoratos, quibus per ſynecdochen utrumque regnum intelligitur, Judaicum, cujus caput erat Hieroſolyma cum arce regia in Sione, et Iſraeliticum, cujus urbs primaria Samaria. Ad eos igitur montes, in hanc terram venerunt Iſraelitae, expulſis Cananaeis, eorumque ditiones occuparunt. Sunt, qui לָהֶם referant quidem ad montes Sion et Samariae, ſed hoc ſenſu: *ad quos* montes *veniunt*, undique, *domus Iſrael*, i. e. quo conveniunt Iſraelitae vel ſacrorum

cauſa,

caufa, vel judiciorum, nam in monte Sion non folum fedes regia erat fupremumque judicium, quod de ortis in regno controverfiis disceptabat, verum et templum in colle Moria, qui Sionis pars erat. Sic in monte Samaria et aula erat, et, uti credibile, fenatus fummus illarum tribuum. Nos tamen praeferendum haud dubitamus fenfum a nobis adoptatum, quod Verfu proximo amplificat vates ingrati populi fcelus intolerabile, qui quum fedes a Deo accepiffet omnium optimas, ab illo tamen receffit beneficii immemor. Nam ut montium illorum praeftantiam commendet, jubet, ut regiones alias adeant, explorentque, an illarum fit aliqua, quae cum illa praeclara poffeffione conferri poffit. A fenfu nobis probato proxime abeft Kimchi, nifi quod is et נְקֻבֵי ad montes Sion et Samariam referat, quafi vates hoc velit, hos montes nominatiffimos fuiffe etiam tum quum a prioribus illis populis incolebantur, qui quidem populi terrae ubertate et potentia effent primitiae gentium (vid. Num. XXIV, 20. quem locum fupra adduximus), et in hos montes veniffe Ifraelitas, non fua fortitudine et armis, fed Dei auxilio et voluntate, quod illi ingratiffimi non agnofcant. Jarchi נְקֻבֵי exponit, quafi effet in ftatu abfoluto: *qui nuncupantur primitiae gentium*, et quod fequitur וּבָאוּ לָהֶם fic intelligit: *et* tamen *venerunt ad illas* gentes, בֵּית יִשְׂרָאֵל *Ifraelitae*, i. e. et tamen illis fefe adjungunt, earum ritus et mores fequuntur, ut jam non populus Dei dici debeant a reliquis nationibus discretus, fed fint ex reliquarum gentium numero, jam cenferi poffint inter exteras gentes. At quid erat, quod hoc facerent? annon terram habent, cujus ubertate non cedant vicinis gentibus? et imperium, cujus tam ampli fines, quam vicinorum? unde fubjungit Vs. 2. *Transite in Chalne* et quae fequuntur. Ita Jarchi, Chaldaeum paraphraften fequutus, qui pofterius Verfus noftri hemiftichium ad imitationem exterarum gentium retulit. Verba ejus haec funt: מְקַיְּמִין שׁוּם בְּנֵיהוֹן כְּשׁוּם בְּנֵי עַמְמַיָּא וְכָל דְּמִן דְּיִסְתַּחְמְכוּן עֲלֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל (Vae iis) *qui imponunt nomen filiorum fuorum fecun-*

secundum nomen filiorum gentium, quibus innititur domus Israel, i. e. qui sibi liberisque suis nomina, qualia erant apud alias gentes recepta inderent, avitorum nominum pertaesi. Hunc sensum inter Christianos interpretes solus, quod sciam, Grotius sectatus est. „Placet mihi,“ inquit, „sensus, quem Chaldaeus exprimit: *Nomina habentes principum earum gentium, ad quos ventitat* auxilii obtinendi causa *domus Israel*. Praecipui in Juda et Israele nomina sibi imponebant ea, quae habebant viri potentissimi in Syris, Assyriis et Aegypto, in quorum clientalem sese dederant. Sic posterioribus temporibus *Alexandri, Antipatri, Drusillae* facti domo Herodis.“ Nobis quidem haec interpretatio a scopo prophetae longius aberrare videtur. Hieronymus: (Vae iis, qui sunt) *Optimates, capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel*, „ut tumorem animi corpus ostendat, et pomparum ferculis similes videantur,“ addit in Commentario. Verba נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם ita expressit ac si pro iis scriptum esset: נְקוּבִים רָאשֵׁי הַגּוֹיִם. Pronomen לָהֶם vero videtur reciproce pro *sibi* cepisse, hoc sensu, opulenti illi ingrediuntur superbe, atque si ipsi soli essent, aut ad se trahere vellent omnium oculos, et illorum animis sui ipsorum admirationem et venerationem excitare. Longius ab Hebraeis verbis recedunt LXX: Ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, καὶ εἰσῆλθον αὐτὰς (alii: αὐτοί, ita et Arabs) οἶκος τοῦ Ἰσραήλ. „Pro ἀπετρύγησαν exemplar Complutense habet ἀπετρύγησα, ad Jehovam relatum. Ingeniosa est conjectura Drusii, primitus ἀπετρύπησαν lectum fuisse. Ita vertitur in τοῖς ό, et saepe *perforandi* habet significationem. Error hic facile fuisset in similitudine literarum Π et Γ, sed antiquissimus esse deberet, si quae in Justino Mart. legitur utriusque vocabuli duplicis versionis conjunctio, ὀνομασμένοι ἐπὶ τοῖς ἀρχηγοῖς ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, a Justini ipsius manu est, nec serius a scribis facta. נקב quidem Habac. III, 13. in versione Alexandrina redditur διακόπτω, at ἀποτρυγᾶν (quasi *vindemiando decerpere*) et aliquando remotius est, nec alibi in ipsis

ipsis τοῖς ὁ invenitur." Vater. Attamen ἀπετρύγησαν legit et Hieronymus, qui Graeci interpretis verba Latine sic expressit: *vindemiarunt primitias gentium, et ingressi sunt sibi.* Arabs quoque أَقْتَطَفُوا *vindemiarunt* habet, qui ceterum verbis وَهُمْ دَخَلُوا i. e. *καὶ εἰσῆλθον αὐτοὶ* (non *αὐτοῖς*) hunc Versum claudit, et οἶκος τοῦ Ἰσραήλ in Vocativo vertit: يَا بَيْتَ إِسْرَائِيلَ *o domus Israel,* atque ad Versum sequentem trahit. Ita et Hieronymus: „Quodque sequitur, *domus Israel,* juxta Septuaginta in principio capituli sequentis legendum est, juxta Hebraeos in fine hujus, quod exposuimus." Restat, ut Syriacam hemistichii posterioris interpretationem subjiciamus: ܕܒܙܪܝܢ ܠܪ̈ܫܐ ܕܥܡ̈ܡܐ ܘܕܒܪܘ ܠܗܘܢ ܒܢ̈ܝ ܐܝܣܪܝܠ (vae iis) *qui dissipant principes populorum, et abduxerunt sibi filios Israel.* Quae interpretatio neque cum verbis Hebraicis convenit, neque orationis seriei est apta.

2. Ut magis et apertius illorum ingratitudinem ostendat, qui terrae a Deo ipsis concessae bonis ad luxum et voluptatem abuterentur, et secure contemnerent prophetarum monita, invitat illos, ut vicinas urbes celebratissimas imperii et ubertatis potentiaeque nomine adeant et perlustrent, considerentque num ab illis superentur. עִבְרוּ *Transite,* i. e. trajecto (fluvio Euphratae, ultra quem *Calne* sita erat) pergite, ut Jerem. XLI, 10. de Israele, qui multos ex Judaeis captivos abduxit, וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹר אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן *et ivit ut transiret* trajecto Jordane *ad Ammonitas.* כַּלְנֵה eadem quae כַּלְנוֹ Jesaj. X, 9., sita in Babylonia Genes. X, 10., ubi a Jonathane et in Targum Hierosolymitano redditur *Ctesiphon,* tertio milliari a Seleucia Babyloniae, caput Chalonitidis, ut habet Plinius *Hist. Nat.* L. VI. Cap. 26. Quam sententiam probat Bochartus *Phaleg.* L. IV. Cap. XVIII., contra alios, qui Callinicum in Osrhoena intelligunt, nec

 non

non J. D. Michaelis *Spicileg. Geograph. Hebraeor. exterae* T. I. p. 230., qui de hac Ctesiphonte, e regione Seleuciae sita, soloque ab ea flumine Tigri ita diremta, ut Ctesiphon occidentalis fluvio sit, Seleucia orientalis, plura differentem laudat Assemanum *Biblioth. Orient.* P. II. p. 622. seqq. Cf. libr. nostr. *Handb. d. bibl. Alterthumsk.* Vol. I. P. II. p. 27. seqq. Urbem utramque, Seleuciam et Ctesiphontem, uno nomine Arabes المداين *al-Madain*, et Syri ܡܕ̈ܝܢܬܐ, i. e. *urbes*, vocant. Hieronymus: „*Chalane*, quae nunc appellatur *Ctesiphon.*“ וּרְאוּ *Et videte*, diligenter considerate ejus praestantiam. Eadem apostrophe Jerem. II, 10. עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ *Transite ad insulas Cittaeorum, et videte.* LXX: *Διάβητε πάντες καὶ ἴδετε.* Loco urbis ipsi ignotae interpres כַּלְנֵה (Genes. XLII, 36.) expressit. וּלְכוּ מִשָּׁם חֲמַת רַבָּה *Et ite inde*, Calne s. Ctesiphonte, *Hamatham magnam*, quae erat magna olim regis sedes, amici Davidis, terminus borealis regni Israelitici, Num. XXXIV, 8. Jos. XIII, 5. 2 Sam. VIII, 9. 10. 1 Paral. XVIII, 9. 10., non alia, quam Hamatha ad Orontem, nomen adhuc servans, حماة *Hamath* Arabibus dicta. Eadem est, quae paule ante Hiskiae tempora ab Assyriis subacta dicitur, 2 Reg. XVIII, 34. XIX, 13. Jesaj. X, 9. XXXVI, 19. Vid. libr. nostr. modo laudat. Vol. I. P. II. p. 271. Recte Hieronymus in *Quaest. Hebraicc.* in Genes. X, 18. „*Amath* usque ad nostrum tempus tam a Syris quam ab Hebraeis ita, ut apud veteres dicta fuerat, appellatur. Hanc Macedones, qui post Alexandrum In Oriente regnarunt, Epiphaniam nuncuparunt.“ Sed idem Hieronymus ad nostrum Amosi locum: „*Pergite in Emath magnam*, quae nunc *Antiochia* nominatur. *Magnam* autem vocat ad distinctionem minoris Emathae, quae appellatur Epiphania. Unde usque hodie pergentibus Mesopotamiam prima mansio vocatur *Emmas*, corrupto quidem vocabulo, sed pristini nominis vestigia retinente, cujus regio appellabatur *Reblatha*, in qua praesente Nabuchodonosor regis Judaeae Sedechiae interfecti sunt filii, et oculi illius

illius excaecati [2 Reg. XXV.]." Targum quoque Hierosolymitanum Genes. X, 18. et Chronicorum 2 Paral. VIII, 3., ipseque adeo Syrus interpres 1 Paral. XVIII, 16. pro Hamatha *Antiochiam* substituerunt, Syriae recentioris metropolin, quae numquam Hamatha dicta fuit, exque suis temporibus antiqua aestimantes. Insigni vero errore nostram Hamatbam eandem cum Antiochia urbem haberi, vere observat Michaelis, *Spicileg.* P. II. p. 56.: „Primo enim Antiochia nimis est ab Israelitarum terra remota, tam longe ultra Libanum, quam ut illa Hamatha esse possit, ad quam fines Israelitarum pertinuerunt, et recentior est, quam quae in libris Hebraicis, ante exilium Babylonicum scriptis, commemorari potuerit, quippe cujus primam partem Seleucus Nicator condidit, traductis aliunde habitatoribus." Quod autem Noster Hamatham vocat רַבָּה, *magnam*, ideo quidem facere potuit, ut eam ab aliis urbibus eodem Hamathae nomine nuncupatis discerneret; pluribus enim urbibus illud nomen, proprie *urbem munitam* denotans (ab Arabico حمى, *custodire, praesidio munire, defendere*), commune fuisse, observat Michaelis *Spicil.* P. II. p. 57. Alias tamen *magnae* dicuntur urbes citra comparationem, fere ut Romanorum *Augustae*, quaecunque amplitudine ac magnificentia aedificiorum excellebant, ut Jos. XI, 8. צִידוֹן רַבָּה *Sidon magna.* Et Syrus N. T. interpres in inscriptione Evangelii Lucae: *Qui loquutus est Graece et praedicavit* ܒܐܠܟܣܢܕܪܝܐ ܪܒܬܐ *in Alexandria magna.* J. D. Michaelis *Grammat. Syr.* p. 259.: „De metropoli magnae regionis ubi Syri loquuntur, ut Antiochia, Alexandria, pro ܡܕܝܢܬܐ, *urbs*, haud raro ponunt ܪܒܬܐ, *magna*, i. e. metropolis, ut p. 85. Chrestomathiae, ܠܐܠܟܣܢܕܪܝܐ ܪܒܬܐ." Cf. et Castelli *Lexic. Syriac.* a Michaele edit. p. 843. וּרְדוּ גַת־פְּלִשְׁתִּים *Et descendite ad Gath,* urbem primariam *Philisthaeorum,* quae inter quinque Philisthaeorum satrapias potissima fuit, ut eo nomine dicatur 2 Sam. VIII, 1. מֶתֶג הָאַמָּה, *frenum cubiti* s. *ulnae*, quod

 im-

imperio ſuo velut freno alias coerceret. Gatham urbem vero hac dictione indicari, non dubitare ſinit nos locus parallelus 1 Chron. XVIII, 1., ubi pro illo חֲמַת רַבָּה diſerte ponitur גַּת וּבְנֹתֶיהָ *Gath et filiae ejus*, i. e. urbes minores ei vicinae. Hieronymus: „Vos qui habitatis in monte Sion et in monte Samariae, deſcendite ad Palaeſtinos, qui morantur in campeſtribus, et ad optima quaeque regna horum, quae diverſis civitatibus ſubjacent, Gazae et Aſcaloni, Azoto, Accaron et Geth.“ Senſus igitur hic eſt: conferte vos ad praeſtantiſſimas circumquaque urbes, Cteſiphontem ad *Orientem*, inde Hamatham ad *Aquilonem*, poſtea ad Gatham, Philiſthaeorum urbem, partim ad *Occidentem*, partim ad *Meridiem* ſitam; experientia diſcetis, regionem veſtram excellere; id enim volunt verba, quae adduntur: הֲטוֹבִים מִן־הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה *Num meliores ſint* Chalonitae, Hamathaei ac Philiſthaei, *quam regna haec*, Judaicum et Iſraeliticum (Vs. 1.)? אִם־רַב גְּבוּלָם מִגְּבֻלְכֶם *Num major*, amplior ſit *terminus eorum termino veſtro?* Sunt, qui haec verba contrario ſenſu capiunt: *num meliores* vos ſitis *regnis iſtis? annon major ſit terminus eorum termino veſtro?* Ut haec ſit comminantis, quaſi dicat: exemplo harum regionum, quae ſupplicia mea effugere non potuerunt, licet majores et potentiores quam veſtra eſſent, diſcite, quid in vobis ac terra veſtra ſtatuere poſſim, ni reſipiſcatis. Similis ſententia Nah. III, 8. הֲתֵיטְבִי מִנֹּא אָמוֹן *Num tu melior es quam No Amon?* Jud. XI, 25. הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק *Num tu melior es Balako?* Verum אִם poſt ה interrogativum ſemper eſt *an?* nuspiam *annon*, vel *anne?* niſi adjecto לֹא. Senſus igitur noſtro loco eſt negativus, quaſi dicat: ſunt quidem iſti populi non mediocriter felices, et finea eorum ſatis ampli, non tamen feliciores ſunt vobis, nec fines eorum ampliores veſtris, quos meo beneficio poſſidetis, imo et felicitate et terminorum amplitudine vobis utrique cedunt: quoniam vero hisce meis beneficiis per ſummam ingratitudinem ad turpem ſecuritatem et luxum abutimini (Vs. 3—6.), ideo, ſubtractis meis bene-

beneficiis, vos puniam, Vs. 7. seqq. Cf. infra IX, 7. Similis beneficiorum erga ingratos exprobratio Jerem. II, 5. 6. 7. Veteres ה voci טוֹבִים praefixum non pro interrogativo habuerunt, sed pro demonstrativo, quod relative acceperunt. LXX: *Τὰς κρατίστας ἐκ πασῶν τῶν βασιλειῶν τούτων.* Hieronymus: *ad optima quaeque regna horum.* Syrus: ܕܛܳܒܳܐ ܗ̄ܝ ܡܶܢ ܟܽܠܗܶܝܢ ܡܰܠܟܘܳܬܳܐ ܗܳܠܶܝܢ *quae* (Philisthaea) est *optima omnium istorum regnorum.*

3. הַמְנַדִּים לְיוֹם רָע *O procul removentes diem malum.* Dependet hic Vocativus vel a Vs. 2., vel ab interjectione הוי Vs. 1. Vae vobis, qui putatis procul abesse annunciatum a prophetis diem vobis fatalem. Securitatem eorum arguit, quos Versu primo appellarat, ex eo quod mala denunciata ad se minime tam cito perventura credebant, sed in tempora longinqua trajectum iri, ut illi, qui Ezech. XII, 27. loquentes inducuntur: הֶחָזוֹן אֲשֶׁר הוּא חֹזֶה לְיָמִים רַבִּים *Visio, quam ille videt, in dies multos* protrahenda est, eveniet demum post longioris temporis intervallum; וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא נִבָּא *et ad tempora remota ille vaticinatur.* Hinc factum est, ut se iniquitati et violentae oppressioni tenuiorum dederent, et omne genus voluptatibus secure indulgerent. Verissime enim CLAUDIANUS in *Eutropium* L. II. Vs. 50. seqq.

Sed quam caecus inest vitiis amor! omne futurum
Despicitur, suadentque brevem praesentia fructum;
Et ruit in vetitum damni secura libido,
Dum mora supplicii lucro, serumque quod instat
Creditur.

Vox הַמְנַדִּים occurrit quoque Jes. LXVI, 5. (שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם), ubi est pro *detestabili habere, abominari* (LXX ibi *βδελύσσεσθαι*). Convenit significatione proprie cum nomine נִדָּה *foeditas,* Levit. XX, 21., quod est a cognato נָדַד *recedere, fugere,* speciatim *a re foeda,* Nah. III, 7. Adeoque Noster gestum significat eorum, qui indignatione moti rem exsecrandam

crandam aut exoſam cum deteſtatione a ſe amoliuntur, quaſi dicat: *removetis a vobis diem mali* cum geſtu quodam atque faſtidio, quaſi id longe abſit a meritis veſtris, aut ab ipſo minarum eventu. Nomini יום praefixum ל Accuſativo inſervit, ut Jerem. XL, 2. Job. V, 2., Syrorum more. Niſi ita concipere malis: remotum terminum ſtatuentes *diei malo*, vel; *mali*. Chaldaeus: אִנּוּן מְרַחֲקִין יוֹם בִּישׁ *illi elongant diem malum*. Syrus: ܕܡܣܟܝܢ ܠܝܘܡܐ ܒܝܫܐ *qui praeſtolantur diem malum*. Jarchi הַמְנַדִּים intranſitive exponit: *qui elongatis vos ipſos ad diem malum*. Eodem ſenſu Hieronymus, a ſuo haud dubie edoctus Hebraeo: *qui ſeparati eſtis in diem malum*, reſervati ſupplicii tempori. LXX in codice Romano: *Οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν*, quomodo et Hieronymus Graeca legit, qui ea latine ſic reddidit: *qui venitis in diem malum*. Sed in codice Alexandrino atque in exemplo Complutenſi pro *ἐρχόμενοι* legitur *εὐχόμενοι*, quod et Arabicus interpres expreſſit: أَيُّهَا الْمُصَلُّونَ *o vos qui preces funditis!* Drusius: „Non omnino displicet *εὐχόμενοι*, nam forte legerunt מנדרים. Hoc ſenſu dictum eſt ſupra V, 18. *Καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου*. Tamen retineo *ἐρχόμενοι*, quaſi מְנִרִים a ניר, i. e. באים. Durum hoc, fateor; ideo malo vertiſſent *βδελυσσόμενοι*, quemadmodum vertunt Jeſaj. LXVI, 5.“ וַתַּגִּשׁוּן שֶׁבֶת חָמָס *Et facitis appropinquare*, prope vobis adducitis, familiarem vobis facitis, *conſeſſum violentiae*, id eſt, ejusmodi judicia, in quibus juſta cauſſa ſuccumbit, vis vero et injuſtitia dominatur. Haec enim in primores potiſſimum et judices dicuntur; cf. not. ad Vs. 1. Obſervanda antitheſis: diem malum *procul rejicitis*, et *admovetis* ſedem injuſtitiae, ac ſi hoc dicat Deus: removetis a vobis indictum per prophetas ſupplicium, quaſi aut numquam futurum, aut certe poſt multos annos, poſterorum aetate; et tamen non removetis id, unde paratum eſt vobis id malum, ſed adhuc exercetis iniqua judicia, quibus miſerorum juſtam

justam caussam evertitis. Vel: quia procul abesse putatis et numquam eventura, quae vobis minantur prophetae; ideo vitam non emendatis, imo vero indies deteriores reddimini, judicia pervertentes et injuria afficientes pauperes. Saepius Nostrum vidimus proceribus exprobrare tenuiorum in judiciis oppressionem, quam hic שֶׁבֶת חָמָס, *sedem violentiae*, vocat. Jarchi hanc loquutionem *habitationem iniquam* explicat, quod rapina vicinorum pauperum praedia suis adjungant, ut supra II, 6. intelligebat illud בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם, ad quem loc. vid. not. Sed praestat, שֶׁבֶת de judicum consessu capere; cf. Ps. CXXII, 5. יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט *insident sellis* judicii *ad judicandum*. Et Ps. LXXIV, 20. judicia iniqua vocantur נְאוֹת חָמָס *habitationes violentiae*. Nostrum locum Chaldaeus sic exponit: וְאַתּוּן מְקָרְבִין בְּבֵית כְּנִשְׁתְּכוֹן חֲטוֹף *vos autem accersitis in domo congregationis vestrae rapinam*. Hieronymus: *et appropinquatis solio iniquitatis*, „ad iniquum judicem pergentes, regem Babylonium," ut in Commentario addit. LXX: Οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν. In ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτόμενοι duplicem versionem coaluisse Vater judicat, nec ego refragor. Verum jam Hieronymus Graeca ita, ut nos hodie, legit. Sic enim ea reddit: *qui appropinquatis et tangitis sabbatha mendacia*. Ceterum LXX pro שֶׁבֶת male enunciasse שַׁבָּת apparet. Eos tamen sequitur Syrus: ܘܡܩܪܒܝܢ ܠܫܒܬܐ ܕܥܘܠܐ *et appropinquare faciunt ad sabbathum violentiae*.

4. הַשֹּׁכְבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן Vae *cubantibus*, qui recumbunt, *super lectis*, i. e. tricliniis, sive lectis triclinariis (uti Plinius vocat *Hist. Nat.* L. XXXVII. c. 21.) *eburneis*. Veteres enim in lautioribus conviviis ad mensam accumbentes fere cibum capiebant, vid. not. supra ad II, 8., et cf. Stuckii *Antiquitt. Convivall.* L. II. C. XXXIV. p. 409. seqq. ed. Amstel. 1695. fol. שֵׁן *Dentis* scil. elephantini, eboris, i. e. eburneis, sive ebore ornatis. Chaldaeus: עַל עַרְסָן מְכַבְּשָׁן בְּשֵׁן דְּפִיל *super lectis ebore stratis* (cf. supra III,

III, 15.), obductis. Eam enim in lectis ornandis olim consuetudinem fuisse, illud Plauti in *Sticho* Act. II. Scen. II. Vs. 54. arguit: *Lectos eboratos, auratos* advexit. Varro in *Quinquatribus: Cum in eborato lecto cubare videas aegrotum.* Horatius *Satyr.* VI. Lib. II,

— — — — Ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos.

Clemens Alexandrinus *Paedag.* L. II. lectos esse dicit ἀργυροπόδας et ἐλεφαντοκλήτους. וּסְרֻחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם *Et profusi super stratis suis.* Jarchi exponit: *qui sese distendunt* et porrigunt voluptatis causa et pandiculantur in cubilibus suis. סָרַח in genere notat *redundantiam*, quod Kimchi refert ad aulaea ampla et undiquaque redundantia, quibus lectos insternunt. Aulaeorum enim pulchritudo est, ut undiquaque luxurient et redundent, late longeque diffusa. Ita סְרֻחִים erit substantive sumendum: *et extensiones*, i. e. extensi et diffusi circumquaque tapetea *super grabatis eorum.* Sane סֶרַח cum עֹדֵף conjunctum dicitur Exod. XXVI, 12. de partibus redundantibus aulaeorum tabernaculi. Nostro tamen loco ad ipsosmet, quos perstringit propheta, referendum videtur, ad הַשֹּׁכְבִים et וְאֹכְלִים, et satis commode vertatur: *profusi* s. *effusi super strata sua* sunt, ut de deliciis, quas capiunt immodice sese in lecto continendo, ibique lasciviendo et sese porrigendo, intelligas. Bene LXX: Κατασπαταλῶντες. Hieronymus: *lascivientes*, quod tamen cum ipso non tam ad libidinem retulerim, quam ad id, quod voluptuose, delicate ac molliter in lectis profusi cubarent. Chaldaeus: וְעִמְּקִין עַל עַרְסֵיהוֹן *et profundi sunt*, jacent, *super lectis suis.* Syrus: ܘܡܫܬܠܚܝܢ ܥܠ ܥܪ̈ܣܬܗܘܢ *et qui luxuriantur super stratis suis.* Ceterum סְרֻחִים non est Participium Paul, quum a neutris Participia passiva non soleant formari, sed nomen adjectivum. וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן *Et comedunt agnos de grege*, i. e. lectissimos ovium ex toto grege. Sic enim saepe nomen absolute positum, sed junctum

junctum cum alio nomine, quod sui generis plures comprehendit, intercedente particula מִן, ut hic מִצֹּאן, significat id, quod insigne est et eximium. כָּרִים primo *pascua* significat, ut Jesaj. XXX, 23. Ps. LXV, 14., hinc *agnos pascuales*, ut hic et Deuter. XXXII, 14. 1 Sam. XV, 9. 2 Reg. III, 4. Ps. XXXVII, 20., quo quidem loco Chaldaeus פַּלְגִּיסִין vertit, quod trajectis literis est ex Graeco *Φάγιλος*, *agnus*, cum *edulis* esse incipit, i. e. quadrimestris ut minimum, et jam depulsus. Conveniunt Ionica *κάρ*, *κάνος*, *κάρος*, quae Hesychius *πρόβατον* et *βόσκημα* interpretatur. Cf. Bochart*i* *Hieroz.* P. I. L. II. C. XLIII. T. I. p. 466. seqq. edit. Lips. At A. Schultens in *Animadverss. philologg. ad* 2 *Sam. VI,* 14. vocabulo כַּר *arietem* significare contendit, a verbo כָּרַר, כַּר, quod veteribus Hebraeis *salire* fuerit, unde מְכַרְכֵּר *saltans*, 2 Sam. VI, 14. Est vero sive *agnus*, sive *aries* saltatorium animal, unde Ps. CXIV, 4. *Montes exsilierunt* כְּאֵילִים *sicut arietes*, *colles* כִּבְנֵי־צֹאן *sicut ove nati.* LXX: Ἐρίφους, *hoedos.* Hieronymus: *agnum.* Chaldaeus et Syrus: פְּטִימִין, ܡܦܛܡܐ *saginatos*, pingues. וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק *Et vitulos e medio saginarii* eductos, id est, altiles et bene saginatos. מַרְבֵּק, praeter hunc locum ter obvium, semper cum עֵגֶל ut h. l. conjunctum, 1 Sam. XXVIII, 24. Jerem. XLVI, 21. Mal. II, 20. (al. IV, 2.), locum significat, ubi includuntur vituli et alligantur, ut saginentur, coll. Arabico ربق *fune alligavit colle pecus*, unde رِبْقَة *colli vinculum*, primo in bove, deinde *καταχρηστικῶς* in quovis animante. Unde Bochartus l. c. p. 305. seqq. עֶגְלֵי־מַרְבֵּק *vitulos* intelligendos existimat tales, qui in vinculis ad areae palum alligati grana triturant, et eorum esu pinguescunt. LXX: Μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά. Eos sequitur Syrus: *vitulos* ܥܓܠܐ ܡܢ ܓܘ ܒܩܪܐ *e medio armentorum.* Hieronymus: *μοσχάρια γαλαθηνά*, *vitulos saginatos et tenellos*, *imo adhuc lacte nutritos* significare ait. Ipse vero Hebraea sic vertit: *et vitulos de medio*

medio armenti. Et in Commentario: „Qui comeditis non ad repellendam famem, et ad fuftentandum corpus humanum; fed ad delicias atque luxuriam, ut quidquid in gregibus et in armentis tenerum atque pingue eft, veftrae gulae paretis.“ Chaldaeus pro מַרְבֵּק pofuit רִבְקָא, qua voce Bochartus l. c. probat proprie fignificari *copulam*, vel *vinculum in collo boum, aut vitulorum, quo triturantes vinciuntur.*

5. הַפֹּרְטִים עַל־פִּי הַנָּבֶל *Vae* illis, *qui modulantur,* canunt, *juxta os,* i. e. juxta vocem, juxta rationem *nablii.* Verbum פָּרַט videtur proprie fignificare *fpeciatim, figillatim* et *particulatim diftinguere* (coll. פֶּרֶט Levit. XIX, 10, quod de *granis fingulis uvarum* dicitur, quae poft vindemiam remanent, et doctoribus Hebraeis פְּרַט paffim eft *particulare, fingulare,* contrarium כְּלָל, *univerfale, generale*), eftque cognatum verbo פָּרַד, quod item *dividere, diftinguere, feparare* denotat. Hic vero de *canendo* ufurpatur, propterea quod in cantu vocis fonus multis modis variatur, multas habet diverforum tonorum, modulorum, numerorum diftinctiones. Similem vim habet Latinorum *modulari; cantare* enim fignificat, ab ea quae inter canendum adhibetur diftinctiorum modulorum in discrepantibus fonis varietate. Hinc Horatius *Carm.* L. I. Od. XV, 14. 15. *dividere* ufurpat pro *canere:*

— — — *Grataque feminis*
Imbecilli cithara carmina divides.

Quae verba Turnebus fic interpretatur: „Videtur carmina per citharae nervos partiri, quod citharoedi faciunt, dum modulantur; nunc enim hanc, nunc illam chordam carpunt, et de cantilena huic et illi chordae aliquid impertiunt.“ Coccejus הַפֹּרְטִים explicat: „*qui minuriunt*, delicate, fractis tonis, et celeri rhythmo canentes, *frequentamenta varia* dicit Gellius *Noct.* L. I. C. II. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 2036. ad noftram vocem explicandam adhibendum quidem vult Arabicum فرط, quod tam *feftinandi* quam

quam *praeeundi* notionem habet, fed anceps haeret, harum fignificationum utram hoc loco adfcifcat. „Poffit effe," inquit, „five *feftinantes ore nablii*, i. e. feftine pfallentes et expedite; fic alia via ad idem deveuerimus, quod Coccejo eft *minurire*. Sive: *qui praeitis voce canentibus in nablio*." Sed illi, quam nos fupra dedimus explicationi non dubitamus plerosque calculum additnros. Bene Hieronymus: *qui canitis ad vocem pfalterii*. Et Chaldaeus הַפֹּרְטִים recte per דִמְנַגְּנִין, *qui modulos concinunt*, expreffit. Pro ἐπικρατοῦντες, quod in Vaticano τῶν LXX codice pro הַפֹּרְטִים legitur, effe ἐπικροτοῦντες legendum, et res ipfa docet, et confirmatur auctoritate codicis Alexandrini. Hieronymus quoque verba verfionis Graecae fic reddit: *qui concrepatis ad vocem organorum*. Arabicus interpres, qui ex Graeco vertit: أَلَّذِينَ يَضْرِبُونَ *qui pulfant*. Syrus: ܢܩܫܝܢ, quod idem notat. עַל־פִּי, quod proprie *ad os* fonat, hic idem eft qnod *ad praefcriptum*, ad rationem et modum nablii, vel fimpliciter id quod *fecundum, juxta*, ut Genef. XLIII, 7. Exod. XXXIV, 27. עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה *juxta verba haec*; et Levit. XXVII, 18. עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת *juxta annos reliquos*. נֶבֶל *Nablium*, inftrumentum muficum, chordis intenfum, ut כִּנּוֹר, *cithara*, a qua tamen non folum chordarum numero, verum et in eo differt, quod *nablium* digitis, *cithara* plectro pulfatur. Josephus *Antiqq.* VII, 12. 13. Ἡ μὲν κινύρα, δέκα χορδαῖς ἐξημμένη, τύπτεται πλήκτρῳ· ἡ δὲ νάβλα, δώδεκα φθόγγους ἔχουσα, τοῖς δακτύλοις κρούεται. Suidas fub Ψαλτήριον: ὄργανον μουσικὸν, ὅπερ καὶ ναῦλα καλεῖται. Ceterum quum proxime antea delicatorum ciborum mentio facta effet, noftra verba nonnulli ad muficam epularem referunt, nec incommode. Frequenter enim et paene legitime mufica adhibebatur in conviviis lautioribus. Homerus *Odyff.* XXI, 430. μολπὴν καὶ φόρμιγγα, *cantum et citharam*, vocat ἀναθήματα δαιτὸς, *ornamenta convivii*. Ecclefiaftes XLIX, 2. Jofiae memoriam *muficae* comparat *in convivio vini*. Exprobrat igitur

igitur Noster proceribus, non satis illis esse jam dictas delicias, sed et insuper aurium voluptatem eos adjungere, ut nullum voluptatis in vivendo genus praetermittant. Addit: כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי־שִׁיר *Sicut Davides excogitarunt sibi instrumenta cantici*, i. e. musica, ut 1 Paral. XVI, 42. Davidis in comminiscendis instrumentis musicis solertiam imitantur. Davidem constat musicam templi ordinasse, apparatis etiam instrumentis, ut voce et organis musicis laudaretur Deus; vid. 2 Paral. VII, 6. XXIX, 26. 27. חָשְׁבוּ לָהֶם *Excogitarunt sibi*, i. e. invenerunt et ingeniose adornarunt, ut Exod. XXVI, 1. 2 Paral. II, 13. חֹשֵׁב de *artifice polymitario* dicitur. Chaldaeus: אַתְקִינוּ לְהוֹן *praepararunt sibi*. Hieronymus Versus hujus sensum bene ita declarat: „Quibus non sufficit libido penis et gutturis, et aestuantis cibis aqualiculi, nisi et tibiarum et psalterii et lyrae canticis aures vestras mulciatis, ut quod David fecit in cultum Dei, Levitarum ordines et organorum reperiens varietates, vos ad voluptatem et luxuriam conferatis." LXX posterius Versus hemistichium sic reddiderunt: Ὡς ἑστῶτα ἐλογίσαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Ad quae Hieronymus haec observat: „Post organorum vocem intulit [interpres]: *quasi stantia putaverunt, et non quasi fugientia.* Res enim saeculi, et omnia corpora, secundum Epicurum, per momenta fluunt et abeunt, et nihil in suo consistit statu, sed vel crescunt omnia, vel decrescunt, et aquarum more torrentium labuntur in praeceps. Unde et in seculari literatura [Virgilii *Georg.* III, 284.]:

> *Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.*

Et in alio loco [Horatii *Carm.* L. II. Od. XIV.]:

> *Eheu fugaces, Posthume, Posthume,*
> *Labuntur anni.*

Sensus iste pulcherrimus in Hebraico non habetur; sed pro eo scriptum est: *sicut David putaverunt se habere vasa cantici.* Unde videtur mihi ab interpretibus additum, qui in descriptione luxuriae contra vitia et voluptates hujusmodi senten-

fententiam protulerunt, ut non verterent quod fcriptum erat, fed de fuo, quod fibi viderentur, adderent, immo mutarent."

6. הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן *Qui bibunt*, potant, *in phialis vini*, i. e. qui vinum non in fcyphis, cyathis aut calicibus (ut moris eft) bibunt, fed in vafis magnis, ut phialis vel pelvibus, quales illae erant, quibus victimarum fanguis adfpergebatur (Exod. XVII, 3. Zach. XIV, 20.). Ita Zach. XII, 2. סַף־רַעַל *pelvis potu inebriante repleta.* Alii יַיִן effe putant Accufativum, et בְּמִזְרְקֵי, regimen, poni pro ftatu abfoluto, *qui bibunt in phialis vinum.* Aben-Esra ellipfin fubftantivi alius effe arbitratur, quafi verba concife dicta effent pro: הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי כֶסֶף אוֹ זָהָב יַיִן *qui bibunt e crateribus argenteis vel aureis vinum.* Sic Chaldaeus: *bibunt* בְּפִילָוָן דִּכְסַף חֲמַר *in phialis argenteis vinum.* Ut Pf. LXXIV, 19. אַל־תִּתֵּן לְחַיַּת נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ Aben-Efra poft לְחַיַּת fubaudiendum vult הַשָּׂדֶה, *ne tradas beftiae agri animam turturis tuae.* Ita vates reprehenderet in illis non tantum *capacitatem*, quod grandiufcula effent, ad opprimendum potius animum, quam ad modice bibendum comparata, verum et pretii magnitudinem, quo nihil illis ad delicias et genialem vitam deeffet. LXX: *Οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον.* Quod fequutus Syrus: ܕܫܬܝܢ ܚܡܪܐ ܡܨܠܠܐ *qui bibunt vinum limpidum*, i. e. merum, aqua non mixtum. וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ *Et praeftantia unguentorum*, i. e. lectiffimis et praeftantiffimis unguentis (cf. de hac phrafi not. ad Vs. 1.), *unguntur*, fefe ungunt; non ad neceffitatem, fed voluptatis et luxus caufa. Alioqui enim unctio ad membra refocillanda et confolidandos artus crebra erat in illis regionibus calidis. Hieronymus: „Et ungimini, non ad labores corporis mitigandos, oleo puriffimo, fed unguentis pretiofiffimis." וְלֹא נֶחְלוּ עַל־שֵׁבֶר יוֹסֵף *Neque dolore afficiuntur*, dolent, compatiuntur, *fuper fractione*, propter calamitatem *Jofephi*, regni Ifraelitici. Verbum חָלָה *aegritudinem* utramque, et corporis et animi fignificat, ut 1 Sam.

1 Sam. XXII, 8. cum Saul expoſtularet cum ſuis: וְאֵין־חֹלֶה מִכֶּם עָלַי *Nec eſt inter vos, cui doleat mei cauſſa,* i. e. neminem eſſe, qui aegre ferret, quod proderetur a Davide. שֶׁבֶר *Fractura* de re publica labante et peſſum eunte dicitur quoque Jerem. VIII, 11. 21. Noſtro loco intelliguntur mala Iſraelitis partim illata jam (cf. ſupra ad V, 15. שְׁאֵרִית יוֹסֵף), partim adhuc inferenda, de quibus prophetae praedixerant. Hoc nomen quinque punctis vocalibus inſtructum, i. e. Zere et Segol, ter reperiri, hic notat Maſora, quorum locorum ſymbola memoriae juvandae cauſa ita tradit: נבלא דיוסף רוחא, ubi נבלא locum ſignificat Jeſaj. XXX, 14., ubi ſit mentio שֵׁבֶר נֵבֶל *confractionis lagenae,* דיוסף hunc locum, ubi propheta meminit confractionis Joſephi, רוחא locum Jeſaj. LXV, 14., ubi שֵׁבֶר רוּחַ *confractionis venti* meminit. יוֹסֵף hic *regnum Iſraeliticum* indicat, ut ſupra V, 6. בֵּית יוֹסֵף, ubi vid. not. Incipit igitur hic propheta, uti ſolet, miſſis Judaeis, ad decem tribus ſeparatim differere. Vid. et infra Vs. 14. Proceres, quum totius regni ſaluti ac libertati providere debuiſſent, usque adeo tamen illius erant immemores, ut quo tempore aut patiebantur aut metuebant ab hoſtibus, ipſi tamen epulabantur ſplendide, et genio ac voluptati quam poterant effuſiſſime ſerviebant. Hieronymus: „Quumque his deliciis affluatis, ſi quos perire videritis de populo, nulla miſericordia ſuper interfectione eorum flectimini; ſed contemnitis quaſi bruta animantia, et in ſuo beſtias cruore pereuntes. Hunc eundem ſenſum etiam Ezechiel propheta ſub paſtorum ponit exemplo [XXXIV, 34.]: *Qui comedunt lac de ovibus, et veſtiuntur lanis, et quicquid primum eſt devorant, et vulnerata non ſanant, confracta non ſolidant, pereuntia non requirunt.*"

7. לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים *Propterea,* propter iſtam luxuriam et ſecordiam, *nunc,* brevi, *migrabunt* e patria *in principio,* in fronte (Gallice *à la tête*) *migrantium,* **i. e. inter primos exules captivi abducentur, primi exulum depor-**

deportabuntur. Sunt, qui vertant: *in coetu migrantium*, ראש ſignificatione *ſummae*, *congregationis* ſumentes, ut Exod. XXX, 12. כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *cum acceperis caput*, i. e. cum ſummam computaveris *Iſraelitarum*. Et Jerem. XXXI, 7. וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם ſunt qui vertant: *jubilabunt in congregatione gentium*. Sed praeſtat noſtro loco בראש *in capite*, i. e. in fronte vertere, ut Deut. XX, 9. *Praeficient duces exercitus* בְּרֹאשׁ הָעָם *in fronte populi*. 1 Sam. IX, 22. *Dedit eis locum* בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים *in capite* i. e. ſummum locum *inter invitatos*; Micha II, 13. *Jova ibat* בְּרֹאשָׁם *in capite eorum*, i. e. praeivit eos, ut dux. Alludit autem Noſter aperte ad רֵאשִׁית שְׁמָנִים Verſu 6., ut ſenſus ſit: ut luxurioſi iſti primi ſunt in populo, et primariis unguentis delibuti, ſic primi exulabunt. Hieronymus: „Vos, qui primi eſtis divitiis, primi captivitatis ſuſtinebitis jugum." עַתָּה *Nunc*, i. e. propediem, jamjam, ut Jeſaj. XLIII, 19. Mich. VII, 10. Hieronymus: „Nequaquam in futurum poena differtur, nec de longis poſt ſeculis prophetatur; quod nunc ingruit, nunc venturum eſt." Attamen inter mortem Jeroboami II., quo regnante vaticinatus eſt Amos, et deportationem decem tribuum plusquam quadraginta anni interfuerunt. וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים *Et recedet jubilum profuſorum*, tunc ceſſabunt gaudia, et praeſertim laetae illae luxurioſorum comeſſationes, de quibus Vs. 4. ſeqq. De סרוחים vid. not. ad Vs. 4. Jarchi hic paulo aliter, quam ſupra, ad *animum* refert, intelligitque *animo elatos*, ſupra quam par ſit de ſe ſentientes, et ſpiritus attollentes. Nominis מִרְזַח propriam ſignificationem Josephus Kimchi recte repetendam docet e lingua Arabica, in qua verbum רוח راح dicitur de *elevatione vocis*, ſive *ad laetitiam*, ſive *ad fletum*, unde Jerem. XVI, 5. מַרְזֵחַ *planctum* notat. Convenit igitur cum רָנַן, quod item *vocem attollere* vel ob luctum, vel ob laetitiam ſignificat. Poſſet etiam רָצַח *vociferari* conferri, per antiſtoechon et metatheſin radicalium. Aben-Esra: *faceſſet canticum*. Jarchi noſtrum מִרְזַח exponit מִשְׁתָּאוֹת *convivia*, adducitque locum

locum e Commentario antiquiſſimo in Numeros et Deuteronominm, *Siphre* dicto, quo illud de conviviis in honorem deorum inſtitutis dicitur. Videlicet ad Num. XXV, 5., ubi agitur de filiabus Midianitarum, quae Iſraelitas invitarunt ad epulas deorum ſuorum, nominatim Baal-Peoris, illic haec leguntur: וחזרו לעשות להם מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים *reverſi fuerunt ad parandum ipſis convivia; invitarunt ipſos et comederunt.* Et in ipſo illo Numerorum loco paraphraſtes Jonathan poſuit: וְאָכְלוּן עַמָּא בְּמַרְזְחֵיהוֹן *et comederunt populus in conviviis eorum.* Eodem ſenſu legitur in Medraſch Eſther I, 2. de convivio Ahasveri: *Domus Sanctuarii eſt vaſtata, et impius iſte ſedet* ועושה מרזיחין *et agitat convivia.* Ita etiam in Chaldaica paraphraſi noſtri loci ſumendum eſt: וְיִעְדּוֹן מִנְּהוֹן מַרְזְחִין וּמְסִיכִין *et recedent ab eis epulae et ſubtilia* ſtrsgula (aſyndeton igitur exiſtimavit in Hebraeo מִזְרַח סְרוּחִים, et poſterius nomen ſumſit de aulaeis pretioſis, quibus lecti ſtrati eſſent; vid. not. ad Vs. 4.). Nec incommode epulae a ſignificatione verbi Arabici, quam indicavimus, potuerunt מַרְזְחִים dici, ob comeſſantium ſtrepitum laetosque clamores. Sunt, qui מִרְזַח *epulationem funebrem* ſignificare putent, ut cognatum מַרְזֵחַ Jerem. XVI, 5. Hieronymus intellexit de epulis lugubribus in mortuorum honorem factis. Tum vates hoc diceret: epularum funebrium celebritatem amotum iri, cum mortui fuerint; deportatos in terra aliena ita morituros, ut funebri pompa et parentalium honore ſint carituri. Solet enim hoc improbis quandoque pro graviſſimo malo denunciari; veluti Jerem. XXII, 18. 19. *Non plangent eum; ſepultura aſini ſepelietur.* Verum מִרְזַח *epulationem funebrem* ſignificare, ſine idonea ratione ſumitur. Inter veteres omnium optime nominis מִרְזַח proprietatem expreſſit Syrus: ܘܬܥܒܠ ܙܘܐ ܡܢ ܡܫܠܛܢܝܗܘܢ *et auferetur exultatio a principibus eorum.* Hieronymus: *Et auferetur factio laſcivientium.* Quod pro מִרְזַח *factionem* poſuit, videtur ad conſenſum eorum, qui ſimul convivium celebrant, reſpexiſſe.

ſpexiſſe. Ita enim illa verba in Commentario declarat: „Qui in capiendis voluptatibus unum habuere conſenſum et comeſſationes exercuere ac ſymbola; hi pariter auferentur, ut quorum una fuit luxuria, una ſit poena. Pro quo LXX interpretati ſunt: *auferetur hinnitus equi de Ephraim* [Καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ], quod in Hebraico non habetur.“ Sed per χρεμετισμὸς interpretem haud dubium eſt expreſſiſſe hebraicum מִרְזַח, quod recte vociferationis ſignificatu videtur cepiſſe, pro סְרוּחִים autem illum סוּסִים legiſſe; Druſii eſt conjectura non improbabilis.

8. נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יֱהוִֹה בְּנַפְשׁוֹ *Juravit Dominus Deus per animam ſuam*, i. e. vel, per vitam ſuam, ſicut anima hominis eſt id, in quo vita ejus eſt, unde alias, ut Num. XIV, 28. *per vitam ſuam* jurat. Vel: *per ſe ipſum*, quia non habet majorem, per quem jurat, ut Geneſ. XXII, 16. בִּי נִשְׁבַּעְתִּי *per me juravi*. Hebr. VI, 13. Ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ. Sunt, qui vertant noſtra verba: *juravit Deus in mente ſua*, coll. Eſth. IV, 13. אַל־תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ *ne imagineris in mente tua*. Et 1 Sam. II, 35. כַּאֲשֶׁר בִּלְבָבִי וּבְנַפְשִׁי *Sicut in corde meo, et in mente mea* eſt, ita *faciet*. Verum ב poſt *jurandi* verbum fere eſt *per*. Sic *per ſe* (בִּי) jurat Deus Geneſ. XXII, 16. Exod. XXXII, 13.; בִּגְאוֹן יַעֲקֹב *per majeſtatem Jacobi*, infra VIII, 7. בְּקָדְשׁוֹ *per ſanctitatem ſuam*, ſupra IV, 2. Pſ. LXXXIX, 36.; בִּימִינוֹ *per dextram ſuam*, Jeſaj. LXII, 8.; בֶּאֱמוּנָתוֹ *per ſidem ſuam*, Pſ. LXXXIX, 50.; בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל *per nomen ſuum magnum*, Jerem. XLIV, 26. Duobus tantummodo locis ב cum נִשְׁבַּע conjunctum *in* vertendum eſt, Pſ. XCV, 11. נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי *juravi in ira mea*, ut 2 Chron. XV, 15. בְּכָל־לְבָבָם נִשְׁבָּעוּ *in* ſ. *ex toto corde ſuo jurarunt*; ſed ſenſu hunc ſignificatum manifeſte poſcente. מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב *Abominor faſtum Jacobi*, i. e. tam Judaeorum, quam Iſraelitarum, quorum communis pater erat Jacobus. Verbum תָּאַב ſignificat in Cal *deſiderare*, ut Pſ.

 CXIX;

CXIX, 40. תָּאַבְתִּי לְפִקּוּדֶיךָ *desideravi praecepta tua.* Hinc Storr in *Observatt. ad Anal. et Syntax. Hebr.* p. 416. nostrum locum sic interpretatur: *desiderare faciam* desiderantem, i. e. desiderari faciam, *id, quo superbiunt Jacobi posteri*, „per metonymiam," addit, „consequentis pro antecedente *desiderari faciam* ponitur pro *amovebo, auferam*, quemadmodum Jud. XXI, 3. *desiderari* est pro *deletum esse.*" Verum simplicius est, cum Jarchio מְתָאֵב capere pro מְתַעֵב, cui jungitur Ps. CXIX, 163. שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וָאֲתַעֵבָה *Mendacium odi et abominor.* Ita Mal. I, 7. לֶחֶם מְגֹאָל est *panis pollutus*, pro מְגֹעָל, et ibidem גֵּאַלְנוּךָ pro גַּעַלְנוּךָ, *polluimus te.* Sic Chaldaeis גְּמָא et גְּמַע est *sorbere.* Nostram interpretationem tuentur veteres omnes. LXX: *βδελύσσομαι.* Hieronymus: *detestor.* Chaldaeus: מְבַּבֵּל אֲנָא, Syrus ܡܣܠܐ ܐܢܐ *abominor.* גְּאוֹן *Fastum*, ut Jerem. XIII, 9. גְּאוֹן יְהוּדָה, Hos. V, 5. VII, 10. גְּאוֹן יִשְׂרָאֵל. Vel metonymice: *id quo glorietur Jacob*, quo superbit, ejusmodi sunt templum (Chaldaeus: יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּבֵיתֵיהּ דְּיַעֲקֹב *domum Sanctuarii familiae Jacob*), palatia, urbes, arces, et in genere florens rerum status, quemadmodum Ps. XLVII, 5. גְּאוֹן יַעֲקֹב sensu bono sumitur; vid. not. ad eum loc., quin et Deum ipsum notat infra VIII, 7. וְאַרְמְנֹתָיו שָׂנֵאתִי *et palatia ejus*, Jacobi, Jacobitarum, quibus gloriantur, *odi*, quippe e bonis pauperum injuste direptis exstructa. Cf. III, 11. וְהִסְגַּרְתִּי עִיר וּמְלֹאָהּ *Itaque concludam* in manus hostium, tradam hostibus (cf. I, 6. 9.) *urbem* Samariam, reliquarum caput, *et plenitudinem ejus*, i. e. incolas, et omnia quibus repletur.

9. וְהָיָה אִם־יִוָּתְרוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּבַיִת אֶחָד *Fietque si reliqui fuerint decem viri*, homines, i. e. aliquot ex magna multitudine, *in domo una*, וָמֵתוּ *ut moriantur* et hi. Significat gravissimam interuecionem illis inferendam, ut qui ex praecedentibus calamitatibus superfuerint, vel ab hostibus sint caedendi, vel peste et fame sint absumendi. Et pestem quidem proximus versiculus innuere videtur. Cf. supra V, 3. Grotius: „Si post vastatam terram in aviam villam

villam aliquam confugerint, ibi peſtilentia eos comprehendet tam ſaeva, ut nemini parcat. Vaſtitatem ſequi ſolet peſtilentia, λιμὸν λοιμός. Vid. Jerem. XXIV, 10. XLIV, 13. De villis quod dixi bene convenit cum loco Ezech. XXX, 27." JARCHI quod hoc Verſu legitur eo refert, quod in urbis expugnatione hoſtes incenſuri ſint domos, ita ut flamma ſimul cum domibus et eos, qui in illis habitent, conſumat.

10. וּנְשָׂאוֹ דּוֹדוֹ *Et tollet eum*, i. e. eos, ſeu unumquemque ex illis decem, in una domo mortuis (Vs. 9.), *patruus ejus*, i. e. aliquis ex propinquis aut cognatis deforis. In tantam paucitatem et ſolitudinem redacta fuerit domus illa, ut vix quisquam ex ea ſuperſit, qui inde ejus mortuos ſeu cadavera efferat, utque prae aliorum defectu vel patruus ipſe aliusve cognatus hoc genus officii praeſtare mortuo cogatur. Similis ſententia eſt apud SENECAM in *Oedipo*, ubi is peſtem deſcribit Vs. 53. ſeqq.:

Sed omnis aetas pariter et ſexus ruit,
Juveneſque ſenibus jungit et gnatis pátres
Funeſta peſtis. — — — —
— — — — — *Portat hunc aeger parens*
Supremum ad ignem, mater hunc amens gerit,
Properatque ut alium regerat in eundem rogum.

דוֹד *patruum* proprie (ut Syris ܕܕܐ) denotat, vid. 1 Sam. X, 14. 15. 16., hic vero ſynecdochice de quocunque *cognato* ſuperſtite intelligendum, cujus propter cognationem eſt, mortuis iſthoc officium praeſtare. Plus discrepantiae in explicanda voce proxima וּמְסָרְפוֹ. Sunt, qui vertant: *idemque pollinctor ejus*, collato Samaritano סרף, *unxit* (pro hebraico סוּךְ poſitum Deut. XXVIII, 40.), quod ipſum quoque ſolenne in curandis funeribus fuit. APULEIUS *Florid.* p. 362. edit. Elmenh.: *Jam miſeri illius membra omnia aromatis perſperſa, jam os ipſius unguine odoro delibutum, jam eum pollinctum* — — *contemplatus diligentiſſime.* Sed in tanta cadaverum multitudine ſuperſtitumque paucitate,

 qualis

qualis in peste, de qua Amosus hic loquitur, pollincturae vix fuerit locus. Alii igitur מְסָרְפוֹ interpretantur: *combustor ejus*, qui mortui funus curat, corpusque comburit, ut idem sit cum מְשָׂרְפוֹ, quod habent XXIII codices Kennicottiani, multique alii praeterea, ut testatur de-Rossi, quos ipse possidet aut consuluit. „Suspicor adeo," inquit J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 1811., „lectionem per ס ex superstitione ortum Judaica. Eidem tribuendum superstitioni, quod lexica quaedam habent, ut Cocceji: *procurator funeris, cujus est, honoris caussa thymiamata accendere in funere.* Nempe statuerunt Talmudici, *combustionem mortuorum* esse idololatriae genus aut ritum (עֲבוֹדָה זָרָה), unde omnia loca, in quibus combustionis mortuorum mentio sit, ad solum thymiamatum suffitum detorquent Judaei, illisque nimis creduli Christiani. Vid. haec copiosius disputata in Commentatione *de combustione et humatione mortuorum apud Hebraeos,* nona earum, quae in parte prima *Syntagmatis Commentationum* 1759. Goettingae prodierunt. Nempe olim humabant Hebraei; a Saulo inde, ut apud Romanos a Sulla, comburere corpora mortuorum coeperunt, quod sensim invaluit, sed sub dominatione Persarum vetitum, Talmudicis visum est idololatricum. Ipsa scriptio per ס, eo, ut dixi, pertinere videtur, ut de alia interpretatione lectorem admoneret, sive a Chaldaico שְׂרַף et סְרַף, *aroma,* sive a Samaritano סרף, *unxit* [vid. supra]." Hieronymus quoque vertit: *et comburet illum,* et in Commentario: „ut propinquus sive vicinus comburat cadavera mortuorum." De combustione cadaverum Saulis filiorumque ejus verbum שָׂרַף usurpatur quidem 1 Sam. XXXI, 12., verum si hoc loco cogitemus de cadaverum crematione, qualis Romanis in usu erat, haud unum, opinor, emerget absurdum, quodsi enim in tanta mortuorum frequentia singulis non exhiberi potuerunt sua justa, adeo ut caro demortui interim fuerit putrefacta, et vix ossibus haeserit, quis credat, *domi* carnes illas fuisse combustas, ut ossa saltem condi potuerunt sepulcro? Quis, quaeso, foetor,

si per

ſi per ſingulas, aut ſaltem pleraſque aedes tale quid inſtitutum? quis et quantus hinc labor, tantam liguorum ſtruem congerendi, quae carnibus ſuſſecerit abſumendis? qui ſumtus? quot lignorum caeduorum dispendia? quae et quanta incendiorum illinc pericula? Annon expeditiori labore parari potuiſſet non uni, vel ſaltem pluribus capiendis foſſa? Perpendat modo quis, quam caute in campum Martium, aut extra urbem, intervallo bis mille paſſuum, aut ſexagiuta paſſuum a quavis caſula, ob flammae periculum, remiſerint Romani, ne etiam foetor moleſtiam crearet viciniae (vid. ad Guid. Pancirolli *Rer. Memorab.* L. III. Nott. Salmuthi p. 339.); quid vero factum putas, ſi iu aedibus privatis et ſimul quidem pluribus, talia arſiſſent buſta? Neque vero, quod tam ſidenter aſſerit Michaelis, Hebraeos inde a Saulis tempore comburere mortuos coepiſſe, eumque morem ſenſim invaluiſſe, argumentis nititur ſatis firmis. De Saule quidem ejusque ſiliis certum eſt, eorum cadavera ex muro Bethſan ſublata, a Jabeſitis combuſta eſſe et oſſa ſepulta. Verum ſingulare hoc fuiſſe videtur, ex metu factum, ne ſepulta modo cadavera effoderentur denuo a Philiſthaeis atque ludibriis adficerentur. Cetera tria loca, praeter noſtrum, quibus probari volunt, cadavera Hebraeis combuſta fuiſſe, ita ſunt comparata, ut res valde ſit dubia. Primus locus eſt 2 Chron. XVI, 14., ubi de Aſa rege dicitur: *Sepeliverunt eum in ſepulchris ſuis, poſtquam poſuiſſent eum in lecto, quem impleverant aromatibus et odoramentis omnigenis, unguentatis arte unguentaria,* וַיִּשְׂרְפוּ־לוֹ שְׂרֵפָה גְּדוֹלָה עַד־לִמְאֹד *et combuſſerunt ei cremationem magnam ſupra modum.* Locus ſecuudus eſt 2 Chron. XXI, 19., ubi de Joramo: *Mortuus eſt infirmatus malis,* וְלֹא עָשׂוּ לוֹ שְׂרֵפָה כִּשְׂרֵפַת אֲבֹתָיו *nec fecerunt ei combuſtionem ſecundum combuſtionem patrum ſuorum.* Tertius Jerem. XXXIV, 5., ubi de Zedekia: *In pace morieris,* וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ *et combuſtionibus patrum tuorum, regum piorum, qui ante te fuerunt, ſic* יִשְׂרְפוּ לָךְ *comburent tibi.* In quibus locis omnibus non dicitur: *combuſſe-*

bufferunt אותו *ipſum*, ut 1 Sam. XXXI, 12., ſed לו *ei*, i. e. in ejus honorem, coll. Dent. XII, 31. יִשְׂרְפוּ בָּאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם *combuſſerunt* filios ſuos *igne diis ſuis*, i. e. in deorum ſuorum honorem. Intelligenda igitur illis locis ſunt *aromata incenſa*, factaeque circa cadaver ſuffumigationes, non tam adverſi odoris pellendi, quam oſtentandae magnificentiae cauſſa. Ita in pompa funebri Herodis, referente Josepho *de Bello Jud.* L. I. c. 33. §. 9., ante ejus lectum quingenti miniſtri aurea thuribnla ferebant lignnm odoriferum incendentes maxima copia, et myrrham puram continenter injicientes. Haud deſunt, qui de hujusmodi ſuffumigatione et noſtro loco cogitarent, ut Coccejus, a Michaele in loco ſupra allato memoratns. Verum quod ſupra pollincturae, hoc loco intelligendae, oppoſuimus, idem obſtat combuſtioni aromatum pretioſorum. Pro מְשָׂרֵף noſtrum מְסָרֵף capit quidem et Jarchi, ſed formam Piel, cujus Participium eſt מְסָרֵף, vim contrariam in hoc verbo obtiuere exiſtimat, quam in Cal, ut ſit: *ex incendio eripere.* Ita Chaldaeus: וְיִטְּלִנֵּיהּ קָרִיבֵיהּ מִיְּקִידָא *et tollat eum propinquus ejus ex incendio.* Intelligit domum ab hoſte combuſtam (vid. Jarchii ſententiam in fine not. ad Vs. 9.), ex qua propinquornm qnispiam veniat foris ereptum quoscunque poterit, et jam combuſtos efferat, ut ſaltem oſſa ſepelire liceat. Verum recte Aben-Esra obſervat, numqnam in Piel contrarium τοῦ Cal ſignificari, niſi in malum, ut שֵׁרֵשׁ, *eradicavit*, סֵעֵף, *ramos exoidit.* Hebraeorum nonnulli מְסָרֵף exponnnt *avunculum*, conjectura ducti eo, quod praecedit nomen *patrui*, דוד. Quam ſententiam quidem Aben-Eſra repudiat ea de cauſſa, quod noſtra vox eo aut ſimili ſignificatu non occnrrat in V. T., aut in linguis cognatis, mihi tamen ad veritatem proxime accedere videtur. Arabibus شرف in conjugatione tertia et quarta (qnae Hebraice formae Piel reſpondet) frequenter eſt *vicinum, prope eſſe* rei aut perſonae alicui. Unde מְסָרְפוֹ commode *vicinus, propinquus* ejus vertetur. Ex veteribus ita

ita Syrus: ܐܘ ܡܢ ܕܩܪܝܒ ܠܗ *aut qui* fuerit *propinquus*, cognatus, *ei.* Noſtro vocabulo non eſſe tribuendum *comburendi* ſignificatum, verbo שָׂרַף uſitatum, innuitur haud dubie eo quod cum ס ſcribitur in codicibus longe plerisque, Maſorae convenienter. LXX: Καὶ λήψονται οἱ οἰκεῖοι αὐτῷ καὶ παραβιῶνται τοῦ ἐξενέγκαι τὰ ὀστᾶ αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου. Pro παραβιῶνται in codice Alexandrino legitur παραβιωταὶ, „cujus vocabuli inſoliti, ſed analogiee formati auctorem dixerim *ſuperſtites* exprimere voluiſſe," inquit VATER. Sed παραβιωταὶ merum ſcribae mendum videtur, quum reliqui codices omnes παραβιῶνται exhibeant, idque ipſum Hieronymus et Arabs clariſſime exprimant (*conabuntur ut auferant;* ويعمدون ليخرجوا). לְהוֹצִיא *Ad exportandum,* ſepulturae cauſſa, ut Luc. VII, 12. ἐξεκομίζετο τεθνηκώς. עֲצָמִים *Oſſa*, i. e. cadaver defuncti, quemadmodum Exod. XIII, 19. עַצְמוֹת יוֹסֵף *oſſa Joſephi* indicat ejus cadaver, quod integrum conditum et in Cananaeam deportatum eſt, Geneſ. L, 2. 26. וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכְּתֵי הַבַּיִת *Et dixerit* ei *qui in lateribus*, interioribus angulis, *domus* decumbit. יַרְכָּתַיִם *Latera* de receſſibus, interioribus, penetralibus dici ſolent, veluti ſpeluncae, 1 Sam. XXIV, 4., orci, Jeſaj. XIV, 15. Ezech. XXXII, 23., domus, ut hoc loco, ita et Pſ. CXXVIII, 3. הַעוֹד עִמָּךְ *Eſtne adhuc tecum* aliquis? ſcilicet vel vivus, vel humandus, quaſi dicat: ſuntne etiamnum apud te cadavera, quae domo efferam? וְאָמַר אָפֶס *Tunc dicet*, reſpondebit, ita videlicet, qui intus eſt, *nequaquam.* וְאָמַר הָס *Et dicet*, ſubjiciet, is qui foris eſt: *ſile!* Alii hoc de eo etiam, qui intus eſt, intelligunt, ut poſtquam dixerit, nullum domi ſupereſſe cadaver, ſilentium indicat ei, qui foris eſt, qui veniebat elatum cadavera, ne, ſi intenta voce clamet, conſternet alia ob peſtis ſaevitiam. In hac ſententia eſt Chaldaeus, niſi quod הַס exponit סַלֵּק, *remove*, iſtos ſcilicet mortuos tecum aufer. Videtur vocem הַס ad verbum נָסָה retuliſſe, quod Pſ. IV, 7. in

in verbis נְסָה־עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ haud pauci *ſuſtollendi* notione capiunt, pro נְשָׂא. Sed ob praemiſſum voci הַס verbum אָמַר, quo alius perſonae verba innuuntur, praeſtat prior expoſitio, qua eum, qui interioribus domi relictus negaverat, quemquam praeterea eſſe, jubet cognatus aut vicinus tacere, et patienter hanc poenam ferre. כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָה *Non enim* vacat aut licet *commemorare* verba *in nomine Jovae,* precibus eum invocaudo; deſperantis meliorem fortunam verba ſunt, animumque malorum gravitate deſpondentis, quaſi dicat: fruſtra eſſent preces, nam et nobis moriendum eſt. Is quidem aptiſſimus et ſimpliciſſimus horum verborum ſenſus videtur, quae a variis varie intelliguntur. Sunt, qui ea referant ad preces et cantica, quae in ſepultura recitare Judaeis ſicut hodienum, ita et olim forſan ſolenne fuerit. Vid. Buxtorfii *Synag. Judaic.* Cap. XLIX. Chaldaeus per apoſiopeſin, ut quemadmodum ſilentium indixerat alteri, ſic ipſe conciſe loquatur: amove, inquam, iſtos et effer, quibus haec juſte acciderint, אֲרֵי כַּד הֲווֹ קַיָּמִין לָא הֲווֹ מְצַלָּן בִּשְׁמָא דַיְיָ *quandoquidem dum vita fruerentur preces non fundebant in nomine Domini,* ſed idolis addicti erant. Alii: ne commemores nomen Jovae cum laude (ut Pſalm. XX, 8. haec phraſis ſumitur), ne eum praedices, qualis praedicari ſolet, mitem et clementem, quum nunc longe aliud experiamur, eum in nos ſaeviſſimum, qui tanta nos peſte affligat. Aben-Esra haec poſtrema Verſus noſtri verba non aut ejus, qui intus eſt, aut qui foris, ſed prophetae eſſe putat, ut illorum hominum impoenitentiam etiam difficillimo tempore et rebus ſumme deploratis doceat, quaſi dicat: Dei autem nulla ne tum quidem, ubi maxime opus eſſet, mentio fiet, ad quem jam confugiendum rebus adverſis eſſet; ita idolorum cultui aſſueti ſunt, ut ne in calamitatibus quidem ad Jovam redeant, ſed ad idola ſua confugiant, quaſi illa praeſentia mala levare queant. Ceterum Aben-Eſra putare videtur, eum, qui venerat foris, ut et mortuos efferret e domo, ubi peſtis graſſabatur, vel quae terrae motu (de

quo

quo supra in fine Capitis III., et Versu sequenti, juxta Hebraeorum nonnullorum sententiam) collapsa fuerit, et superstites inde exportaret, illum, inquam, vivum elaturum eum, quem domi offenderit, et fore, ut eum propinquum suum agnoscat qui intus est; quumque ille, qui foris erat, alios roget, qui in interioribus domus sunt, num quis mortuus exstet adhuc, responsurum eum, quem vivum fert, *tace*, quasi idem sit responsurus nomine eorum qui intus sunt, nullum superesse, et impositurus alteri silentium, ne audientes consternentur. Hieronymus integrum Versum hoc modo exponit: „Et in tantum contra eos Dei ira desaevit, ut etiam si remanserint decem viri in domo una, ipsi quoque moriantur, et propinquus, sive vicinus, comburat cadavera mortuorum, ut efferat ossa de domo sua, quia prae morientium turbis integra corpora efferri non valeant. Quumque jam lassus fuerit asportando, interroget eum, qui in penetralibus domus est, utrum supersint quos sibi tradere debeat, et ille respondeat: finis est, jam non habeo quem tibi tradam ad sepeliendum, et antequam non habere se juret, ille, qui interrogaverat, et foris erat, et non esse cognoverat, imperat ei et dicit: *tace, et non recorderis nominis Domini.* Hoc autem idcirco commemorat, ut ostendat, nec malorum quidem pondere et necessitate compulsos velle nomen Domini confiteri, et in tantam apud Israel oblivionem Dei venisse vocabulum, ut ne in simplici quidem juramento nomen ejus dignetur andire.“

11. כִּי *Quoniam*, ut exponam ulterius imminentis divinitus mala. *Explicativum* est כִּי, ut supra III, 14., non caussale. מְצַוֶּה וְהִכָּה *Praecepturus est et percutiet.* Hieronymus: „Si mandat, quomodo percutit? Si percutit, quomodo mandat? Sed in eo, quod mandat et jubet ministris, videtur ipse percutere.“ Decernet igitur, vel curabit percutiendam (cf. similem loquutionem infra IX, 9.). הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקִעִים *Domum magnam ruptu-*

rupturis, *et domum parvam fissuris*, i. e. nec potentioribus parcet, nec tenuioribus, sed utrorumque domos, et magnificas ac sumtuosas, et humiliores evertendas curabit per hostes. *Domus magna et parva* distributive intelligendum est; significatur, hanc calamitatem omnibus communem fore. Alii *domo majori* intelligunt decem tribuum regnum, sive Israeliticum, et *domo minori* duarum tribuum regnum, sive Judaicum. Ita Hieronymus: „*Percutit* Dominus per ministros *domum majorem ruinis*, id est, decem tribus, quae appellabantur Israel, *et domum minorem scissionibus*, duas tribus, quae regebantur a stirpe domus David. Et nota singulorum proprietates. Israel, quia majora peccaverat, feritur ruinis, et in aeternam traditur captivitatem. Domus autem Juda, in qua erat templum, et quae ex parte peccaverat, LXX annorum captivitate retinetur, et non percutitur ruinis, sed scissionibus. Scissa enim domus sarciri potest; ruinae non tam instaurationem, quam aedificationem desiderant.“ Quae interpretatio arguta magis, quam vera videtur. Verbum רָסַס, a quo רְסִיסִים, Ezech. XLVI, 14. est *conspergere*, unde *guttas* notat haec ipsa vox Cant. V, 2. Nostro vero loco illa *scissuras*, *rupturas* domus significari, postulat res ipsa. Sunt, qui diversas illas unius ejusdemque vocabuli significationes ita concilient, quod *ruptura* domorum sequatur *perstillationem* vel *conspersionem* ex imbre. Verum sic lentam potius ac successivam rupturam intenderet, quum vero hic locus violentam, celerem, ingentemque requirat. Magis probabile est, verbum רָסַס apud Hebraeos, sicut apud Chaldaeos, non solum *conspersionis*, verum et *rupturae*, seu *confractionis* vim habuisse, quo posteriori respectu convenit cum רָצַץ (cui item שׁוּ׳ בְּחַח in Targumim respondet), sicut עָלַס et עָלַץ utrumque *exsultavit* denotat, et Ezech. XVII, 9. יְקוֹסֵס *decerpet*, *succidet*, dicitur pro יְקוֹצֵץ. Congruit Graecorum *ῥήσσειν*, et Germanicum *reissen*, *Risse*. Talmudicis quoque מְרוּסָּס est *ruptum*, *confractum*. בְּקִעִים, *Fissuris* (ut Jesaj. XXII, 9. בְּקִעֵי עִיר־דָּוִד *fissurae urbis David*),

David), videtur minus ſignificari, quam רְסִיסִים, erga quod perinde ſe habet, ac *parva* domus erga *magnam*. Atque ſic innuitur ſimul ſupplicii proportio. Jarchi: „בְּקִעִים ſignificat contritiones *majores*, quam ſunt רְסִיסִים; juxta dignitatem ejus erit plaga ejus. Sic interpretatus eſt Jonathan: וְיִמְחֵי מַלְכוּ רַבָּא מְחָא תַקִּיפָא וּמַלְכוּ זְעֵירָא מְחָא חַלִּשָׁא *et percutiet regnum magnum percuſſione forti, regnum vero parvum plaga remiſſiore.*"

12. Adhibet duas ſimilitudines elegantes ad oſtendendum perverſiſſimos eorum mores eſſe. הַיְרֻצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים *Num current in rupe equi?* minime. Quod ſi quis per petroſa ſaxoſaque loca equum ad curſum incitarit, praeter naturae et conſuetum ordinem fecerit. אִם יַחֲרוֹשׁ בַּבְּקָרִים *Num arabit* aliquis, i. e. num arabitur *cum bobus?* repete in rupe; minime, et qui id fecerit, abſurde egerit. Verba activa tertiae perſonae imperſonaliter uſurpentur. Mich. II, 4. יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל *ſumet de vobis parabolam*, i. e. ſumetur. כִּי־הֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲנָה *Quod verteritis in lolium* ſ. *cicutam* (vid. not. ad Hoſ. X, 4.) *judicium et fructum juſtitiae in abſinthium*, i. e. rem, quam dulciſſimam et jucundiſſimam oportet eſſe omnibus, in ſummam pervertiſtis amaritudinem, i. e. in injuriam, oppreſſionem et crudelitatem, quae quum ſit amara et exitialis, recte venenatae herbae et abſinthio confertur, ut Scytharum regiones deſcribuntur ab Ovidio *Epiſt. ex Ponto* L. III. Ep. I. Vs. 23.

Triſtia per vacuos horrent abſinthia campos,
Convenienſque ſuo meſſis amara loco eſt.

Eodem modo dictum ab Hoſea X, 4.: *Floret judicium ſicut lolium per porcas agri.* Cf. et ſupra V, 7. Senſus igitur noſtri Verſus eſt, eos, dum jus et juſtitiam in injuriam ac oppreſſionem vertunt, perinde facere, ac ſi in rupe bobus araretur, vel equis ibi curreretur, i. e. praepoſtere, perverſe et abſurde. Tale fere illud Maronis et ad facti abſurdi perverſitatem notandam, *Eclog.* III, Vs. 90.

Qui

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi!
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.

Alii aliter accommodant, quasi nihil eorum quae acturi sunt, sit illis successnrnm, ut si quis per rupes equum concitet, aut aret in rupe bobus, quod frustra et sine frnctu fecerit. In alia omnia abit Hieronymus, qui בְּקָרִים *bubalos* intelligit, plane contra linguae usum, et מִשְׁפָּט atque פְּרִי צְדָקָה ad Deum refert. Ita enim hunc Versum explicat: „Cujns utriusque domus rninas equis et bubalis comparat, quorum priores in petris currere neqneunt, posteriores tam indomiti sunt, ut jugum cervicibus non recipiant, et quum silvestres boves sint, propter feritatem nolint terram vomere scindere. Vos autem, quum equi et bubali naturam suam mutare non possint, mutastis naturam Dei, ut dulcem amarum faceretis, et fructum justitiae ejns in absinthium verteretis, quae est herba amarissima."

13. הַשְּׂמֵחִים *O laetantes!* seu *vos, qui laetamini,* prospero rerum successu insolentes. Est ה vocativum, seu secundae personae, ut in הַמְנַדִּים supra Vs. 3. לְלֹא־דָבָר *Super, de* (ut Proverb. XVII, 5. שָׂמֵחַ לְאֵיד *qui de exitio alterius laetatur*) *non-re,* i. e. re nihili, in suis opibus et potentia sibi placentes, quasi sint illis perduratura, quum brevi sint amissuri. Eodem modo quo לֹא־דָבָר compositae sunt dictiones לֹא־רֻחָמָה et לֹא־עַמִּי Hos. II, 25., לֹא אֱלוֹהַּ Deut. XXXII, 17., et לֹא־אֵל ibid. Vs. 21. הָאֹמְרִים *Qui* gloriose et per jactantiam *dicitis.* Est declaratio praecedentis. הֲלוֹא בְּחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ קַרְנָיִם *Annon robore nostro,* viribus nostris, *assumsimus nobis cornua?* i. e. imperium, hanc potentiam, opes, et rerum fastigium annon nobis nostra comparavimus industria? *Cornua* per translationem a bestiis desumtam, quarum vis est in cornibus, notare vires, opes, potentiam constat, vid. Deuter. XXXIII, 17. 1 Reg. XXII, 11. Ps. LXXV, 10. LXXXIX, 18. Ita Horatius Od. III, 21. ad vini amphoram:

Tu

Tu ſpem reducis mentibus anxiis,
Viresque, et addis cornua pauperi.

Et in *Epod.* VI, 11. 12.

Cave, cave: namque in malos aſperrimus
Parata tollo cornua. — — —

Ovidius *de Arte Amandi* L. I. Vs. 239.

Vina parant animos; tum pauper cornua ſumit,
Tunc dolor, et curae, rugaque frontis abit.

Chaldaeus: קְנֵינָא לָנָא נִכְסִין *comparavimus nobis divitias.* Recurrendum hic iterum eſt ad hiſtoriam Jeroboami II., cujus proſperi ſucceſſus, florensque eo regnante rerum ſtatus anſam hujusmodi gloriationibus dederunt; vid. Prooem. p. 1.

14. כִּי הִנְנִי *Nam ecce ego.* Haec ratio vel ad totam ſententiam pertinet, vel ad id quod proxime dixerat Vs. 13. *Qui laetamini de nihilo* etc., qui vobis placetis in victoriis illis inſignibus, quas Jeroboamus de Syris retulit, quibus multa amiſſa antea reſtituit Iſraeliticis finibus, 2 Reg. XIV, 25. Fruſtra, inquit, laetamini, nam ego מֵקִים עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל גּוֹי *ſuſcito adverſum vos* (cf. Habac. I, 6.), *o domus Iſrael, gentem*, ſcil. potentem, ferocem et ſaevam; quum abſolute dicit, atrocia cogitanda relinquit. Propterea ſubdit: וְלָחֲצוּ אֶתְכֶם *qui prement*, arctabunt, affligent *vos*, ſive, *ut premant vos*, Jud. I, 34. II, 18. מִלְּבוֹא חֲמָת *Inde ubi venitur Hamatham*, quae urbs ad terminum borealem terrae Iſraeliticae ſita fuit, vid. not. ſupra ad Vs. 2. עַד־נַחַל הָעֲרָבָה *Usque ad fluvium planitiei*, quo non eſt intelligendus *fluvius Aegypti*, qui totius Palaeſtinae terminum meridionalem conſtituit (2 Paral. VII, 8. מִלְּבוֹא חֲמָת עַד נַחַל־מִצְרָיִם), ſed Kidron, qui in borealem ſinum lacus Aſphaltici infra Hierichuntem infunditur, regnumque Iſraeliticum ibi a Judaico ſejungit. Nam Hierichus, cujus viciniae nomen הָעֲרָבָה, *planitiei, campeſtris regionis*, velut proprium eſt (Joſ. XI, 2. 16.), in limite utriusque regni fuit;

fuit, unde Judaei captivi ab Iſraelitis remiſſi ad ſuos perducuntur ab his usque ab Jerichuntem, unde Iſraelitae Samariam redierunt, 2 Chron. XXVIII, 15., et ad decem tribus eam urbem pertinuiſſe apparet ex eo, quod Ahabus, Iſraelitarum rex, eam inſtauraſſe narratur 1 Reg. XVI, 34. Sic 2 Reg. XIV, 25. Jeroboamus II., ſub quo Noſter vaticinatus, terminos Iſraelitici regni Judaicum verſus dicitur reſtituiſſe מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־יָם הָעֲרָבָה, *inde ubi venitur Hamatham usque ad mare planitiei*, i. e. mortuum, huic locò convenienter. Cf. Relandi *Palaeſt.* p. 240. 882. Loquitur igitur, ut ſupra Vs. 6. notatum, vates potiſſimum ad Iſraelitas, ſive regni Ephraimitici incolas.

Cap.

Cap. VII.

ARGUMENTUM.

Hoc Capite incipit altera pars noſtri libri, comminationes continens figuratas, ſive emblematicas (vid. Prooem. p. 3. 4.). Et hoc quidem Caput duas complectitur partes: I. *propheticum* (Vs. 1—9.), qua imminentes Iſraelitis divinitus poenas proponit primo Locuſtarum (Vs. 1—3.), tum ignis (Vs. 4—6.), denique perpendiculi (Vs. 7—9.) emblemate; II. *hiſtoricam,* qua narrantur acta cum Amazia ſacerdote ſ. pontifice Iſraelitarum ſuper hac ipſa prophetia Vs. 10. ſeqq.

---

1. כֹּה הִרְאַנִי *Sic,* hoc *oſtendit mihi* Deus, ſcil. in verſione, oculis mentis, quomodo eadem vox Jerem. XXIV, 1. et infra Vs. 4. 7. VIII, 1. uſurpatur. יוֹצֵר גֹּבַי *Formabat locuſtas,* videbatur mihi pro eo momento temporis de novo inducere locuſtas, et condere quae non erant. גּוֹב et forma plurali גֹּבַי *locuſtarum* nomen, praeter hunc locum ſolum Nah. III, 17. obvium. Convenit cum Arabico جَابٌ et جَابِي, itidem *locuſtam* ſignificante, a جبا *e terra emergere,* quod locuſtarum proprium, Bochabto obſervante (*Hieroz.* P. II. L. IV. Cap. I. T. III. p. 252. edit. Lipſ.) ex Ariſtotele *Hiſt. Animal.* L. V. c. 28. Ὅταν τέκωσιν (αἱ ἀκρίδες) ἐνταῦθα γίνονται σκώληκες ὠοιδεῖς, οἳ περιλαμβάνονται ὑπό τινος γῆς λεπτῆς, ὥσπερ ὑφ' ὑμένος· ἐν ταύτῃ δὲ ἐκπέτονται. *Cum locuſtae pepererunt, ibi fiunt vermes ovorum ſpecie,* *qui*

qui terra quadam praetenui, tanquam membranula, ambiuntur, unde evolant. Plinius *Hist. Nat.* L. XI. c. 29. *Hae pariunt in terram demisso spinae caule ova condensa autumni tempore. Ea durant hyeme sub terra; subsequente autem exitu veris, emittunt parvas.* Eodem referendum, quod ab Aethiopibus locustae vocantur انبط *anbat;* Arabibus vero نبط est *scaturire*, atque *e terra emanare* ac *emergere.* Ceterum גֹּבַי est forma pluralis, ut הָרֵי Zach. XIV, 5., pro quo mox ponitur usitatior forma הָרִים, ut יְדֵי *manus*, Ezech. XIII, 18., חַלּוֹנֵי *fenestrae*, Jerem. XXII, 14.; שָׂרֵי *principes*, Jud. V, 15. Syri hanc formam in statu constructo praeferunt, in qua etiam Jesaj. XX, 4. occurrit חֲשׂוּפַי *retecti*, nudati. Addit vates tempus, quo locustas hasce viderit: בִּתְחִלַּת עֲלוֹת הַלָּקֶשׁ *initio ascensus* herbae *serae*, seu *posterioris*, Latini *cordum* appellant; i. e. quum succrevisset, sive repullulare herba resecta coepisset. Ut מַלְקוֹשׁ *pluviam seram*, seu *posteriorem*, i. e. qua posterius rigantur fruges, paulo ante quam maturescant, significat (coll. Syriaco ܠܩܫ *tardavit, serotinus fuit*); sic לֶקֶשׁ *herbam seram* seu *secundam*, quae renascitur et repullulat, postquam jam semel resecta est, vel falce, vel detonsa et depasta ab animantibus. J. D. Michaeli *Supplemm.* p. 1481. לֶקֶשׁ est *gramen vernum*, Martii, forte et jam Februarii mensis. „Res," inquit, „sic instituenda: gramen praeteriti anni, foenum, aut etiam primum novi, erat regis; illud resecantis, post has *tonsuras regis* (גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ hoc ipso nostro Versu) *gramen* jam *vernum* laete revirescebat." Sed communis sententia vera videtur, cui et Hieronymus patrocinatur. Vertit enim: *in principio germinantium serotini imbris*; „quando," inquit in Commentario, „cuncta virent, et parturit omnis ager, et diversarum arborum flores in sui generis poma rumpuntur." LXX: Ἐπιγονὴν ἀκρίδων ἑωθινὴν, *foetum locustarum matutinum*, i. e. mane erumpentem. Male. Aben-Esra לֶקֶשׁ non intelligit de foeno cordo, sed de herba tritici, quae

primum

primum excrefcit in gramen luxurians, et multis in regionibus refecari folet, ut fit pabulum beftiis, vel certe in eam immitti folent beftiae, ut eam depafcant, poftea vero renafcitur, et in culmum fuccrefcit, priusquam maturefcat. Imminebat autem tunc maximum periculum frugibus: fi, quo tempore repullulant, confumtae fuiffent a locuftis; certa erat exfpectanda fames; ideo eo tempore locuftas adduci videt a Deo in fruges eas. Et hoc apertius declarat: וְהִנֵּה לֶקֶשׁ *et ecce herba corda* fcil. הָיָה, *erat*, vel pullulabat, q. d. herba corda, quam mihi videre videbar, ea erat, quae renafcebatur; videbar mihi videre herbam repullulantem. Chaldaeus: וְהָא צְמוּחַ דְּעִרַק *et ecce germinatio minima erat.* אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ *Poft detonfiones regis,* id eft, poftquam herba prima detonfa et refciffa fuiffet in ufum et efum jumentorum regiorum. גִּזֵּי potes dicere *herbifecia,* ut Latini dicunt *foenifecia.* Pf. LXXII, 6. גֵּז fignificat herbam, quae ubi refecta eft, renafcitur (cf. not. ad eum loc.), hic vero ipfam ejus herbae refectionem. Chaldaeus utitur nomine שִׁיחֲתָא, quod indicat *pabulum recens detonfum*, vel *refectum demeffum pro jumentis.* LXX: Καὶ ἰδοὺ, βροῦχος εἷς, Γὼγ ὁ βασιλεύς. Hieronymus: „Videntur mihi LXX interpretes verbum Hebraicum *Gozi* [pronunciavit igitur גֹּזִי quod in Maforethico textu גִּזֵּי legitur], quod interpretatur *tonfor,* five *tonfura,* intellexiffe *Gog* [גוג], *Zai* literam *Vau* arbitrantes, et bruchi innumerabilem multitudinem Gog genti faeviffimae comparaffe, quae terram Judaeam vaftatura defcribitur. [Praeterea pro אַחַר eos אחד legiffe apparet]. Quid autem voluerit Aquila dicere: *ecce ferotinus poft Gazam regem* [ἴδου ὄψιμος ὀπίσω τῆς Γάζης βασιλέως], quum Gaza verbo Hebraico *Aza* [עזה] appelletur, non fatis intelligo, nifi forte ipfum fermonem *Gozi* pofuit, et paulatim in *Gazam* errore corruptus eft." Ceterum non fine arcana fignificatione eft, quod herbam videt in ufu jumentorum *regiorum* refectam repullulare, ut innuatur, tum temporis, beneficio Jeroboami, filii Joas (ut ad VI, 14. monitum eft), coepiffe renafci res

Iſraeliticas, graviſſime ante a regibus Syrorum acciſas, *et attritas in morem pulveris,* ut dicitur 2 Reg. XIII, 7. Itaque tum meliuscule eſſe coepiſſe Iſraelitico populo, quum fines Iſraeliticos reſtituiſſet rex Jeroboam, partis inſignioribus victoriis, 2 Reg. XIV, 25. Quum ergo tum aliquid melioris ſpei affulſiſſet, et reſurgere inciperet collapſus populus, ſi rurſum in eum immitterentur hoſtes, qui per locuſtas deſignantur, videbat propheta actum eſſe de illo. Similiter GROTIUS, qui verba אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ vertit: *poſt tonſionem regis,* additque: „poſtquam detonſi agri fuerant a Benhadado, 2 Reg. XIII, 3. Poſt clades tunc acceptas reſloreſcere ſtatus Iſraelis coeperat, regnante Jeroboamo, ut videmus 2 Reg. XIV, 25.“

2. Intelligens propheta arcanum viſionis ſenſum, ad preces pro populo convertitur; id quod eo attinet, ut oſtendat ejus ingratitudinem, quod quum pro eo oravit, poſtea tamen tam indigne exceptus fuerit, ut accuſaretur apud regem proditionis et ſeditionis ab Amaſia, infra Vs. 10. ſeqq. וְהָיָה אִם־כִּלָּה לֶאֱכוֹל אֶת־עֵשֶׂב הָאָרֶץ *et factum eſt quum conſumſiſſet,* abſolviſſet locuſta *comedere,* depaſcere *herbam terrae,* i. e. quum viderem omnes paene renaſcentes fruges a locuſtis conſumtas. אִם hic non conditionis, ſed temporis eſt, pro כַּאֲשֶׁר, ut Jeſaj. XXIV, 13. אִם־כָּלָה בָצִיר *quum abſoluta eſſet vindemia.* Ita et Geneſ. XXXVIII, 9. אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו *quum veniret ad uxorem fratris ſui.* וָאֹמַר *Et dixi,* factum eſt, ut dicerem, haec omnia autem in viſione. ABEN-ESRA אִם in uſitatiore ſignificatione ſumit, ut וְהָיָה ſit Futurum, et ad cogitationem prophetae referatur: *et fiet ſi abſolverit depaſcere* locuſta *herbam terrae,* ut ſit nobis fame pereundum, *propterea dixi.* Sed prior ſenſus rei accommodatior. אֲדֹנָי יֱהֹוִה *Domine Deus.* Chaldaeus: קַבֵּל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים *ſuſcipe deprecationem meam, Domine Deus.* סְלַח־נָא *Condona,* remitte, ignoſce, *quaeſo,* ut Num. XIV, 19. סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה *condona, quaeſo, culpam hujus populi.* Chaldaeus: שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי שְׁאָרָא יְיָ

וְיַעֲקֹב *remitte nunc*, ignofce *peccatis reliquiarum Jacobi.* מִי יָקוּם יַעֲקֹב *Quis* i. e. qualis, cujusmodi *furget Jacob?* quafi dicat: confidera, Domine, *quis*, id eft, in quo ftatu fit *Jacob*, qui nunc primum ex tantis cladibus vix refurgere, et fefe erigere incipiat aliquantum, et quomodo fieri poterit, fi nunc in eum hoftes immittas, ut hac vifione comminaris, ut refurgat? Breviter dixit מִי יָקוּם pro מִי וְאֵיךְ יָקוּם *quis* eft *et quomodo furget.* Ita מִי pro אֵיךְ obvium Jefaj. LI, 19. מִי אֲנַחֲמֵךְ *quomodo confolabor te?* Ruth III, 16. מִי־אַתְּ בִּתִּי *quomodo tu filia mea?* Latini Hebraismum feliciter imitantur, quibus *qui* haud raro eft pro *quomodo?* ut *qui fit?* Sunt qui vertant: *quomodo ftabit*, confiftet *Jacobus*, coll. Pf. XX, 9. *Illi cadunt, nos vero* קַמְנוּ *ftamus et erecte perfiftimus*, q. d. nifi tu volueris condonare, actum eft de Jacobo penitus, neque poterit ullo modo perfiftere, quia etc. Alii: *quis ftabit* fuperftes *Jacobo*, fubaudito ל ante יַעֲקֹב. Chaldaeus ante יַעֲקֹב fubaudit עַל, *quis furget*, ftabit, intercedet pro *Jacobo?* Vertit enim: מַן יְקוּם וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן *quis confurget et veniam exorabit pro peccatis eorum?* LXX: Τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ; Hieronymus: *Quis fufcitabit*, i. e. eriget *Jacob?* quafi קוּם aeque transitivum et intransitivum effet, ac שׁוּב *reverti* et *reducere.* Verum ufus id non admittit. כִּי קָטֹן הוּא *Quia parvus eft* Jacobus, i. e. jam admodum imminutus, et ejus res accifae, ut levi clade jam de eo actum fit. Erat regnum Ifraeliticum crebris ingentibus malis, bellorum inprimis inteftinorum, attritum, 2 Reg. XV, 10—16., et recentiffima Phulis, regis Affyrii, invafione paene extenuatum, 2 Reg. XV, 17. feqq.

3. נִחַם יְהוָה עַל־זֹאת *Poenituit Jova fuper hoc*, i. e. hujus rei, hujus fententiae. Loquutio anthropopatica, quae et 1 Sam. XV, 11. 2 Sam. XXIV, 16. Jerem. XLII, 10. legitur. Chaldaeus: אֲתֵיב יְיָ רוּגְזֵיהּ עַל דָא *avertit Dominus iram fuam ob id.* LXX Imperativum expreſſerunt (qui הִנָּחֵם effet): μετανόησον Κύριε ἐπὶ τούτῳ. Quod fequutus

Syrus: ܐܥܒܪܝܗ̇ ܡܢܢ ܡܪܝܐ *averte hoc Domine.* לֹא תִהְיֶה אָמַר יְהוָה *Non erit*, non fiet, *inquit Jova*, quod viſione ſignificabatur, quod deſtinaveram, regni Iſraelitici excidium. Etenim Phul, a quo illud imminebat, pecunia placatus e terra Iſraelitica diſceſſit, 2 Reg. XV, 20.

4. Secunda viſio, eodem pertinens, quo ſuperior, niſi quod aliter res ſpectanda proponitur. Supra videbat locuſtas corrodentes herbam frugum; nunc videt Deum miniſtros ſuos, et executores judicii ſui accerſere ad poenas ſumendas et ultionem de Iſraelitis, per ignem; quo ſignificatur ſupplicium graviſſimum et ineluctabile, cui non magis reſiſti poteſt, quam igni omnia devoranti et depopulanti. Ac videt eum ignem magnam illam aquarum voraginem, qua terra rigatur, abſumere, ac Iſraeliticum agrum. Propheta ergo, quum tantum periculum impendens videret, quod per viſionem deſignaretur, orat ut ſupra et exauditur. כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהוִֹה *Sic*, i. e. talia, hujusmodi quippiam *oſtendit mihi Dominus Deus*, vid. Vs. 1. וְהִנֵּה קֹרֵא לָרִב בָּאֵשׁ *Et ecce vocabat ad contendendum cum igne* ſcil. miniſtros ſuos. Metaphora a re forenſi. Deus enim cum averſatur populo ſuo vindicta et ſupplicio, quaſi adverſarius cauſam ſuam agere videtur. Jeſ. LXVI, 16. בָּאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט *Jova igne disceptat et gladio contra omnem carnem.* Ezech. XXXVIII, 22. וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם *disceptabo cum eo peſte et ſanguine.* Poſt לָרִב ſubaudiendum אֶת־ יִשְׂרָאֵל *cum Iſraele.* LXX רִיב pro nomine habuerunt; verterunt enim: καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσε τὴν δίκην ἐν πυρὶ Κύριος. Et Hieronymus: *et ecce vocavit judicium ad ignem Dominus Deus*, i. e. accerſebat poenam per ignem, qua punirentur Iſraelitae. Sed habendum eſt לָרִיב cum Hebraeis pro Infinitivo, loco לְהָרִיב, ut Jeſaj. III, 13. נִצָּב לָרִיב יְהוָה וְעֹמֵד לָדִין עַמִּים *ſtitit ſe ad litigandum Dominus, ſtat ad judicandum populos*; ubi ſimiliter לָדִין eſt pro לְהָדִין, quodſi enim nomen eſſet, dicendum fuiſſet לְדִין לְעַמִּים. Praeterea noſtro loco accentus diſtinctivus *Tbhir*, voci קֹרֵא appoſitus,

ſigni-

ſignificat, eam non eſſe cum לָרִב arctius jungendam, ſed potius cum אֲדֹנָי יֱהוִֹה longius diſtante. *Igne* quo puniendus h. l. dicitur Iſrael, quidam, ut Lightfoot *Chronol. V. T.* in *Opp.* T. I. p. 92., intelligunt maximam ſiccitatem, cum qua commixtae fuerint terribiles flammae de coelo lapſae, uti in Aegypto Exod. IX, 23. coll. Joel I, 19., unde aliquae etiam civitates ſubverſae ad inſtar Sodomae (cf. ſupra IV, 11.), rivi aquarum exſiccati, Joel I, 20., imo, ut hic diſerte dicitur, abyſſus magna aeſtu abſorpta, et pars ejus conſumta. Verum ſymbolico ſenſu, ut priorem viſionem, ita et hanc, accipiendam eſſe, manifeſte arguit quae ſequitur viſio Vs. 7. ſeqq. Hieronymus putat priorem viſionem ad decem tribus pertinere, ab Aſſyriis delendas, hanc vero ad duas evertendas, ſive regnum Judaicum delendum igne Nebucadnezaris et Chaldaeorum. Ad decem tribus malumus utramque viſionem pertinere, quaſi ſignificaret Deus, ſe plane et funditus decreviſſe eas perdere, quod ne faciat prophetae precibus avertitur. Sunt, qui hac ſecunda viſione Tiglathpileſerem exiſtiment ſignificari, qui ingenti ardore et ferocia Iſraeliticas invaſerit, ingentemque multitudinem trans Jordanem abduxerit, 2 Reg. XV, 29., et totum populum abduxiſſet, niſi Deus iterum piorum ſupplicationibus flexus ardorem ejus inhibuiſſet, Vs. 5. 6. וַתֹּאכַל אֶת־תְּהוֹם רַבָּה *Et devoraturus erat* ille ignis *abyſſum magnam*, i. e. mare, ut Jeſaj. LI, 10. הַמַּחֲרֶבֶת יָם מֵי תְּהוֹם רַבָּה *exſiccavit mare, aquas abyſſi magnae.* His verbis amplificat ignis illius vim. Cf. et Joel I, 20. Eſt vero וַתֹּאכַל *devoraturus erat* reddendum, quum ſubjungatur, jam conſumſiſſe ignem illum portionem terrae. Alii *abyſſo magna* intelligunt magnam illam voraginem aquarum ſubterranearum, qua terra haec exterior rigatur deſubter et foecundatur, ut haec viſio adumbret florentem rerum Iſraeliticarum ſtatum magna ex parte perditum. וְאָכְלָה אֶת־הַחֵלֶק *Et voravit*, voraverat etiam *portionem* ſcil. agri (cf. חֶלְקָה ſupra IV, 7.), ſ. agrum illum, ſcilicet Iſraeliticum, vel regium, cujus mentio facta Vs. 1., ut Kimchi interpretatur veri-

verisimiliter, propter articulum praefixum, qui ad rem certam, notam, et ante memoratam solet referri. Alii intelligunt agrum, qui prophetae in viso apparebat. Hieronymus, qui hanc visionem, uti diximus, ad regnum Judaicum refert, הַחֵלֶק de templo intelligit. „Quumque," inquit, „venisset ignis ad judicium, ut impleret Domini jussionem, devoravit abyssum multam, et comedit simul partem, cunctas urbes Judaeae, et partem Domini, quae vocabatur templum ejus." Chaldaeus יַת־אַחְסַנְתָּא *hereditatem*, Syrus ܦܠܓܘܬܐ *mediam partem* vertit.

5. וָאֹמַר *Tunc dixi.* Convertitur ad preces propheta, agnoscens praesens discrimen, et severum Dei judicium. Hic eadem fere verba usurpat, quae supra Vs. 2. חֲדַל־נָא *desine*, desiste, *quaeso*, ab hac plaga inferenda. מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא *Qualis s. qui exsurget Jacobus, quia parvus est*, admodum imminutus. Itaque si ei rursum tantam hanc plagam inferas, qualis et quo pacto emergere possit, qui nunc tantillus sit? oneri haud dubie succumbet, et calamitatis pondere opprimetur.

6. נִחַם יְהוָה עַל־זֹאת *Poenituit Jovam hujus* mali et decreti sui. גַּם־הִיא לֹא תִהְיֶה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה *Ne id quidem fiet, inquit Dominus Deus,* nec illud malum, quod ea visione significabatur, eveniet, non funditus Israeliticum populum exscindam.

7. Tandem vero, postquam extremum excidium semel iterumque distulisset (Vs. 3. 6.), poenitentiam populi frustra exspectans, כֹּה הִרְאַנִי *Ita me videre fecit*, hujusmodi visionem mihi objecit, Vs. 1. 4. אֲדֹנָי נִצָּב עַל־חוֹמַת אֲנָךְ *Dominus stabat super murum perpendiculi*, i. e. constructum ad perpendiculum et ad amussim, ad normam seu regulam latomi; murum perpendicularem seu regularem potes dicere. אֲנָךְ proprie *stannum*, ut Syriacum ܐܢܟܐ, vel *plumbum* denotat, collato Arabico أُنُكٌ *plumbum* sive *nigrum*

grum five *album*, *puriusque plumbum et ftannum* (verbum Arabicum أَنُكَ eft *craffus fuit*). Verum hic *ftannum* five *plumbum* fumitur pro *libella* feu *perpendiculo*, ficut *lapides* Jefaj. XXXIV, 11. Utraque enim materia propter gravitatem fuam perpendiculo commoda. Sic אֶבֶן הַבְּדִיל *lapis* vel *pondus ftanni* pro *perpendiculo* (Germanice *Bleywage*) Zach. IV, 10. LXX et Symmachus *ἀδάμαντα* verterunt, quos fequutus Syrus, qui ܐܕܡܣ pofuit. „Fons erroris," inquit J. D. Michaelis in *Supplemm*, p. 105, „effe videtur, quod Chaldaei et Syri onychen, Graeco nomine in fuam linguam recepto, אינכא vocant; ut autem fieri in nomine extero folet, multi forte quae gemma effet ignorabant, id unum noverant, gemmam effe, Talmudicique adeo pro נֹפֶךְ ponunt, Jam de gemma cogitantes LXX murum nobis adamantinum commentati funt." Hieronymus אֲנָךְ *trullam caementarii* exponit, inftrumentum, quo latomi muros caemento oblinunt et incruftant. „Priusquam," inquit, „de *adamante* differamus, quem Symmachus et LXX pro eo quod in Hebraico *Enach* fcriptum eft, transtulerunt, dicendum eft breviter, quod hoc verbum Aquila *γάνωσιν*, Theodotio *τηκόμενον* interpretati funt, quorum alterum *ftannaturam*, alterum *tabefcentem* fignificat, ut illa fartago, quam legimus in Ezechiele [IV, 3.], in qua, populi obfidione vallati, frixura fignificatur, etiam in decem tribubus, et in regno Jeroboam, qui nepos erat Jehu, fub quo prophetia haec cernitur, per *ftannaturae* vocabulum demonftretur. Dominus itaque cernitur ftans fupra murum ftannatum five litum, et in manu ejus ftannatio, five trulla caementarii, qua folent fuperinduci parietes, et non folum pulchritudinem accipere, fed et fortitudinem contra injuriam imbrium et creberrimas tempeftates. Legimus in Ezechiele [XIII, 13.] Dominum comminantem, quod tempeftate et grandine confurgente nequaquam linat vel veftiat parietem Ifrael, fed dimittat eum pluviis diffipari. Unde et nunc dicit ille, de quo fcriptum

ſcriptum eſt: *ſtructor maceriae vocabitur, ipſe angularis lapis, aedificator domus,* quod deponat trullam in medio populi Iſrael, et ceſſare faciat atque torpere, ut nequaquam ultra ſuperinducat eum, et ſuo veſtiat ac tneatur auxilio." Voce *γάνωσις,* qua uſus eſt Aquila, carent lexica. Michaelis l. c. conjicit, fuiſſe *γάνος* et *ſtanni* nomen, a *ſplendendo* (*γανόω*) dicti, ut Latinis *plumbum album.* *Γανοῦν* quidem Graecismo mediae aetatis ab eodem ſplendore eſt: *vitro obducere,* teſte Du Fresne *Gloſſar.* p. 237. Idem ſuſpicatur, Symmachum ſuo *τηκόμενον plumbum* aut *ſtannum* ſignificare voluiſſe, ut nomen inde habuerint, quod reliquis metallis facilius fundantur. *Perpendiculum* tamen nomine אֲנָךְ et Chaldaeus videtur intellexiſſe; vertit enim ita: יְיָ קָאֵם עַל שׁוּר דְּדִין וּקְדָמוֹהִי דִּין *Dominus ſtetit ſuper murum judicii, et coram illo erat judicium.*

8. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה־אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס *Et dixit Jova ad me: quid vides, Amos?* Interrogat Deus, ut occaſionem ſibi faciat explicandi prophetae, quid viſio illhaec ſignificaret. Ita et Jerem. I, 11. 13. XXIV, 3. הִנְנִי שָׂם אֲנָךְ בְּקֶרֶב עַמִּי יִשְׂרָאֵל *ecce poſiturus ſum libellam,* ſ. *perpendiculum in medio populi mei Iſrael,* ſcil. ad deſtructionem, ut accurata menſuratione demoliar, atque regni deſtructionem ad libellam exigam. Sic Thren. II, 8. Deus cogitans muros Sionis corrumpere נָטָה קָו *extendit lineam* vel *regulam.* Jeſaj. XXXIV, 11. וְנָטָה עָלֶיהָ קַו־תֹהוּ וְאַבְנֵי־בֹהוּ *extendet ſuper eam urbem lineam vacuitatis, et lapides* i. e. perpendiculum *vaſtitatis.* Chaldaeus: אֲנָא עָבֵיד דִּין בְּגוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל *judicium exercebo in populo meo Iſrael.* Quemadmodum perpendiculo murus dirigitur, et corrigitur ſi quid in eo obliquum erat, ſic ex mente interpretis inquit Deus, ſe perpendiculum judicii ſui adhibiturum populo Iſraelitico, ut cum eo deinceps jure agat, et eum puniat, ſicut ejus ſcelera commeruerunt. Ita Jeſaj. XXVIII, 17. וְשַׂמְתִּי מִשְׁפָּט לְקָו וּצְדָקָה לְמִשְׁקָלֶת *ponam,* redigam, *judicium ad normam, et juſtitiam ad perpendiculum,* i. e. jure,

jure vobiscum agam. Sicut et h. l. addit: לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ *non addam*, pergam, *ultra transire ei*, i. e. ignoſcere, condonare, impunita transmittere ei peccata. Metaphora ab hominibus ea quae negligunt et levia ducunt praetereuntibus, quaſi non ſatis digna quae ad rationem et calculum revocentur. Terentius in *Adelphis* Act. 8. Scen. I. 26.

Do, praetermitto. Non neceſſe habeo omnia
Pro meo jure agere. — — — —

Hinc עָבַר cum verbo *condonandi* jungitur Mich. VII, 18. נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע *condonans iniquitatem, et praeteriens deſertionem.* Et Proverb. XIX, 11. decori homini eſſe dicitur עֲבֹר עַל־פָּשַׁע *praeterire*, remittere *delictum.* Chaldaeus: לָא אוֹסֵיף עוֹד לְמִשְׁבַּק לְהוֹן *non ultra addam eis dimittere.*

9. וְנָשַׁמּוּ בָּמוֹת *Vaſtabuntur ergo excelſa*, i. e. arae idolis dicatae et in ſublime exſtrnctae, vid. not. ad Jeſaj. XVI, 12.; cf. Hoſ. X, 8. Ezech. VI, 3. 4., ubi eaedem minae. יִשְׂחָק *Iſaaci*, i. e. decem tribuum, quas antea Vs. 2. et 5. etiam *Jacobi* nomine deſignabat, ut Jeſaj. XVII, 4. Tam Judaei quam Iſraelitae ex Iſaaco originem traxerunt; verum tamen per ſynecdochen hic ſoli Iſraelitae hoc nomine intelliguntur, ut infra Vs. 16. Eodem modo *Iſraelis* nomen, quod nniverſis duodecim tribubus commune erat, aliquando *decem* ſolis, aliquando *duabus* tribuitur, ut cum Joſaphat *rex Iſraelis* dicitur 2 Paral. XXI, 2. Erat enim Judaeorum rex, ſub quibus etiam Benjaminitae continebantur. Hac ratione *Heber* pro *Iſraelitis* dicitur Num. XXIV, 24., et pro *Ephraimo Joſephus* Apocal. VII, 8. Ceterum obſervandum eſt, יִשְׂחָק h. l. per *Sin* ſcribi, quum alias pro nomine proprio filii Abrahami per *Zade* ſcribi ſoleat (יִצְחָק), quod ob eandem utriusque radicis צָחַק et שָׂחַק *riſit* ſignificationem factum eſt, ſed qnater duntaxat in codice Hebraeo, ut notarunt Maſorethae, bis hoc Capite, item Pſ. CV, 9. et Jerem. XXXIII, 26. LXX nomen יִשְׂחָק hic appellativum

puta-

putarunt, verterunt enim *βωμοὶ τοῦ γέλωτος, arae risus* (quod sequutus est Syrus), arae ridiculae, ut sic appellet aras erectas vitulis et idolis, unde Hieronymus *excelsa idoli* posuit. Ac forsan propheta nomen יִשְׂחָק delegit, ut nomine proprio eos eluderet, ut quum *excelsa* vel *aras Isaaci* dicat, simul innuat aras ridiculas, quod non per Zade praesertim, more solito, sed per Sin, quod insolitum est, extulerit; quamquam id ceteris tribus locis, quibus יִשְׂחָק scriptum reperitur, perinde dici non possit, nec alii causae tribui, quam quod צָחַק et שָׂחַק communem significationem habeant. וּמִקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֱרָבוּ *Et sanctuaria*, sacraria *Israelis vastabuntur*, loca videlicet et templa, quae illi ut sancta habebant, suis vitulis aliisque idolis consecrata in Dan (1 Reg. XII, 29.), et Bethel, Vs. 13. supra III, 14., itemque Galgalis, IV, 4. וְקַמְתִּי עַל־בֵּית יָרָבְעָם בֶּחָרֶב *et insurgam adversus domum Jeroboam gladio*, quod Chaldaeus bene sic reddidit: וַאֲקִים עַל בֵּית יָרָבְעָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא *et suscitabo contra domum Jeroboam* eos *qui trucident gladio.* Zacharias, Jeroboami II. filius, occisus est a Sallumo, 2 Reg. XV, 12., sed longo antequam tempore fana idolorum ab Assyriis eversa sunt, et decem tribus Assyriam deportatae.

10. Hinc ad finem Capitis subjungit propheta, quid sibi acciderit, et quomodo exceptus fuerit ab Amazia, sacerdote Bethelensi, quum haec vaticinia tam aperta edidisset palam, idque in loco regni celeberrimo Bethel, regia, et ubi fanum religionis nomine celeberrimum erat, ob vitulum, qui illic colebatur. Amazias igitur, offensus, uti videtur, *παῤῥησίᾳ* Amosi contra fana idolis dedicata, quorum ille uti sacerdos, sic vindex jure sibi videbatur esse, et metuens plurimum sibi quaestus decessurum, si veritas a plebe cognoscatur, seditionis et proditionis apud regem accusat nostrum prophetam. וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית־אֵל *Misit autem Amazias, sacerdos Bethel*, idololatricus videlicet, et is quidem procul dubio primarius; cf. not. Hos.

IV,

IV 6. Chaldaeus vertit: רַבָּא דְבֵיתְאֵל *primarius vir Bethelis*, erant enim primi in populo ſacerdotes. אֶל־יָרָבְעָם מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר *Ad Jeroboamum regem Iſraelis dicendo*, i. e. miſit literas vel nuncios cum his mandatis ad regem, qui tum forte abſuit a Bethele, קָשַׁר עָלֶיךָ עָמוֹס *Conjuravit adverſus te Amoſus.* קָשַׁר eſt proprie *ligare*, unde ad colligationem (ut ſic dicam) animorum refertur, nos conjurationem ſeu conſpirationem appellamus (*ligue*), Ita 1 Sam. XXII, 8. 13. 2 Reg. XVI, 9. 20. Et id quidem facit בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל *in medio domus Iſrael*, q. d. non clam, aut extra regnum tuum, ſed palam, in regno tuo, inter Iſraelitas. Cf. Prov. V, 14. *Ferme verſor in omni malo* בְּתוֹךְ קָהָל וְעֵדָה *in medio coetus et congregationis*, i. e. palam. לֹא־תוּכַל הָאָרֶץ לְהָכִיל אֶת־כָּל־דְּבָרָיו *Non poſſit terra ſuſtinere omnia verba ejus.* Fere ſynecdochice intelligunt: non poſſit regio, id eſt, homines regionis, ferre quae in ſe et de ſe ille verba fecit. Quaſi dicat: tu quidem vide, quid cum eo acturus ſis, qui palam in te conſpirat. Quod ad Iſraeliticum populum attinet, tam dura et atrocia illis ominatur, et eventura praedicit, ut ferre non poſſint. Itaque niſi mature in eum animadvertetis, verendum eſt, ne propria auctoritate ſaeviat in eum populus. Malim hyperbolice dictum: *non poſſit terra ejus verba ferre*, tantopere ſunt atrocia.

11. כִּי־כֹה אָמַר עָמוֹס בַּחֶרֶב יָמוּת יָרָבְעָם וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ *Sic enim ait Amos: gladio morietur Jeroboam, et Iſrael migrabit e terra ſua*, id eſt, plane exulabit, relegabitur e patria. Et tuam et populi majeſtatem offendit. Mos eſt eorum, qui adſtruere volunt mendacium, quo facilius ſe inſinuent, et illud perſuadeant, ut aliquid veri immiſceant. Poſterius illud, quod de populo extra patriam deportando Amoſum denunciaſſe ait Amazia, verum erat, etſi non proximis viſionibus a propheta dictum, ſaepe tamen ſupra, et diſerte ſupra V, 27. At falſum, quod de ipſo rege dixiſſet, eum ipſum gladio periturum. De ejus quidem

quidem domo dixerat, surrecturum in eam gladio Deum; verum sacrificulus, ut majus odium et invidiam prophetae apud regem conflaret, graviusque eum in illum concitaret, quod de regis domo dixerat contorsit, quasi de rege ipso dictum esset, credens de se ipso gravius laturum, quam de domo sua regem. Hieronymus Versum superiorem et hunc ita commentatur: „Loquebatur Amos emendationis affectu ad populum, et ex sermonibus Dei terribilia minabatur, ut agentes poenitentiam, reverterentur ad Deum et idola desererent Tunc sacerdotem Bethel, in qua erat vitulus aureus, quem constituerat Jeroboam, filius Nabath, et alii, qui illi in imperio successerant, mittit ad Jeroboam, nepotem Jehu, qui ei nunciet, dicens: *Rebellavit contra te Amos*, sive congregationes facit atque conventus in medio regni tui, Israel, et tanta loquitur, ut terra regni tui verba ejus sustinere non possit. Audet autem mittere ad regem Israel quasi Pontifex, metuens, ne si populus convertatur ad cultum Dei, ille sacerdotii perdat gloriam. Quumque duo audierit: demolientur excelsa idolis, sive arae risus, et sanctificationes, vel ceremoniae Israel desolabuntur, et consurgam super domum Jeroboam in gladio, eo quod idola penitus destruantur, quibus praeerat Amasias sacerdos, et contra Jeroboam Deus consurgat in gladio, nisi egerit poenitentiam; ille de sua non mandat injuria, ut de regis tantum contumelia dolere videatur. *Haec enim,* inquit, *dicit Amos.* Erras, calumniator. In omnibus enim sermonibus suis non quasi ex se propheta loquitur, sed semper praeponit in titulo: *haec dicit Dominus.* Igitur quae loquutus est Dominus, Amazias prophetam dixisse commemorat, ut magis regem provocet ad vindictam. Quae sunt quae dicit Amos? *In gladio morietur Jeroboam.* Et in hoc mentiris; nec enim dixit: *morietur,* si enim hoc dixisset, videbatur non suscipere poenitentiam, sed: *consurget Dominus super domum Jeroboam.* Jeroboam quippe gladio non est mortuus, sed domus ejus, id est, filius Zacharias, Deo percutiente, deletus est. *Et Israel,* inquit, *capti-*

captivus migrabit de terra ſua, adde et caetera: ſi non egerit poenitentiam."

12. Non legimus Jeroboamum quidquam reſpondiſſe mandatis Amaziae, quae forſan vel contemſit, vel pro frivolis habens et vaniſſimis, reſpondere non eſt dignatus. Kimchi putat, Amaziam exſpectaſſe, donec ad regem perlata eſſent mandata ſua, num illis reſponderet. Alii, quod probabilius eſt, non exſpectato regis reſponſo, interea dum ad eum miſiſſet, propria auctoritate, velut ſacerdotalis faſtigii, prophetae ſuaſiſſe, ut in regnum Judaicum fugeret, quo iram regis vitaret, et vitae ſuae conſuleret; velut amice monens, et conſilium dans, quum interim eum apud regem ſeditionis accuſaſſet. וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָה אֶל־עָמוֹס *Et dixit*, inſuper dixit *Amazias ad Amoſum*, interim ſcilicet dum a rege reſponſum exſpectat. חֹזֶה *Videns!* i. e. o propheta! Sic enim prophetae olim *videntes* appellati ſunt, ob viſiones, quae eis a Deo objiciebantur, vid. 2 Sam. XXIV, 11, 2 Reg. XVII, 13. cf. 1 Sam. IX, 9. et not. ad Jeſaj. I, 1. Hoc autem per contemtum videtur dicere, quaſi ejus viſiones et prophetas pro nihilo habeat (ac ſi *fatidicum* appellet), interim honeſto eum nomine appellans ſuae artis. לֵךְ בְּרַח־לְךָ אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה *Abi, fuge tibi*, fuga te recipe *in terram Juda*, ne ſi hic diutiùs haeſeris, in diſcrimen vitae venias, et te rex capite plectat, qui tam aperte in eum adverſa omineris et praedicas. וֶאֱכָל־שָׁם לֶחֶם וְשָׁם תִּנָּבֵא *Et veſcere ibi pane*, i. e. illic vive, illic victum quaerita, *et illic vaticinare*, q. d. illic tuto vaticinari poteris in regnum Iſrael, regnum noſtrum, qui ab illis religione diſſentimus; imo vero illic cum applauſu excipieris nobis infelicia praedicens, et aleris. Hic tantum abeſt, ut alaris, ut in periculum vitae adducaris talia vaticinans. Alludit ad falſorum prophetarum morem, qui buccellis panis acceptis, uti eſt Ezech. XIII, 19., laeta annunciabunt. Hieronymus: „Porro Jeroboam vaniſſima Amaſiae mandata contemnens nihil ad ea, quae illic mandaverat,

daverat, volnit refpondere; unde ipfe fibi affumit auctoritatem facerdotalis faftigii, et loquitur ad Amos: *Qui vides, gradere! fuge in terram Juda.* Prophetae, ut crebro diximus, prins appellabantur *videntes*, quia quae ventura dicebant, cordis ocnlis intuebantur. Quaerat prudens lector, qnare *videntem* vocet, et nomine prophetali, quem de terra Ifrael exire compellit? Cni refpondendum eft, aut cum irrifione eum dicere κατὰ ἀντίφρασιν, quod omnia mentiatur, aut quia videbat multos effe in populo, qui eum libenter audirent; propter quod et regi retulit: *congregationes contra te facit Amos:* aperte injuriam non audet facere, ne audientes laedere videatur. *Vade*, inquit, in *terram Juda*; in qua natus es, ubi libenter audiuntur infani, *et comede ibi panem tuum*, vel, ibi vive, aut certe exerce artem tuam, per quam tibi reperias cibos, et ibi vaticinare, qui habes multos, quos confuevifti feducere."

13. וּבֵית־אֵל לֹא־תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא *Et* in *Bethele*, in Bethele autem *ne addas ultra vaticinari*, ne ultra vaticineris. In toto quidem regno Ifraelitico tibi, ut coepifti, vaticiuari tutum non fuerit, fed mnlto minns in Bethel, et fnbjungit caufam: כִּי מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ הוּא *quia fanctuarium*, facrarium *regis eft*, q. d. locns, quem fibi rex confecravit, quem fanctum habet, in quo ut fanctiore vitulum colit. Nam etfi tam in Dan, qnam in Bethel vituli colerentur, ubi Jeroboam, Nebati filius, vitnlos duos erexerat colendos toti populo Ifraelitico, 1 Reg. XII, 28. 29.; cultns tamen vituli Bethelini celebrior et fanctius eft habitus, quod ibi quondam adoraffet Jacobus, atque adeo eo nomine inftituiffet ut appellaretur בֵּית־אֵל, *domus Dei*, Genef. XXX, 7. XXVIII, 18. 19. Itaque locum illum vel aeque celebrem, aptum et facrofanctum habuerunt ut Hierofolymam, ubi duae tribus Deum colebant, vel etiam fanctiorem, ob vetuftatem, quod ibi antequam ulla effet Hierofolymae mentio, et longe ante templum Hierofolymitaunm conftructum, coluiffet Deum patriarcha Jacobus. Praeterea Dan longius aberat

aberat a Samaria, quae ſedes erat regum Iſrael, utpote quum eſſet in uno extremorum finium terrae Iſraeliticae, ad ſeptentrionem (vid. not. ad VIII, 14.), Bethel verò propinquior erat Samariae; ideo hic locus ad adorandum celebrior et auguſtior eſt ſemper habitus, jam inde a Jeroboamo primo, ut is ibi ferias inſtituerit, ad quas eo conveniretur Hieroſolymam, et ubi holocauſta et ſacrificia offerrentur perinde ac Hieroſolymae, ut eſt 1 Reg. XII, 32. וּבֵית מַמְלָכָה הוּא *Et domus regni*, ſeu ſedes regia eſt, ut עִיר הַמַּמְלָכָה *urbs regia,* caput regni, 1 Sam. XXVII, 5. Etſi enim regum Iſraeliticorum ſedes ordinaria Samaria eſſet, tamen et Bethele videntur ſuam habuiſſe domum, in quam diverterent, quoties religionis cauſa ad colendum vitulum illuc venirent. Amoſum igitur Amazias a Bethele exulare jubet, quod vaticiniis ipſius neque cum religione loci, neque cum aula regia illic ſaepius commorante conveniat.

14. וַיַּעַן עָמוֹס *Reſpondit autem Amos* intrepide et conſtanter, *et dixit Amaziae,* qui quum illum ſacerdotii ſui faſtigio ac minis regiis deterrere, et a munere prophetiae avocare conaretur, tantum abeſt, ut revocetur aut deſiſtat propheta, ut longe alacrior et conſtantior in ſuo munere perſeverans, et jam dicta confirmet, et alia inſuper addat, poenas ipſi Amaziae praedicens. לֹא־נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן־נָבִיא אָנֹכִי *Non propheta ego* fui (הָיִיתִי) ab initio, *nec filius prophetae ego* ſum, q. d. nec natura, vel inſtitutione, vel ortu ſum propheta. Priora hujus commatis verba, לֹא־נָבִיא אָנֹכִי, ſi in Praeſenti converti velles, ut Vulgatus et Chaldaeus, *non ſum propheta,* adverſarentur Noſtri ipſius verbis quae ſequuntur Vs. 15.: *dixit ad me Jova: abi, vaticinare ad populum meum Iſraelem.* Recte vero LXX: Οὐκ ἤμην προφήτης ἐγώ, quos ſequutus eſt Syrus. Fuerat enim inter armentarios olim, ut ſequitur, cf. I, 1.; q. d. ego quidem ipſe nihil minus cogitavi, quam me fore prophetam, quum vero vaticinari Deus expreſſe me juſſerit, ego quidem parere debui, tu vero impie agis, quod vaticinari

cinari vetas. Emphasin habet, quod Noster se non solum *prophetam* antehac fuisse, sed et *filium prophetae* negat. Est loquutio, qualis illa Talmudicorum ex *Aboda zara* adducta a Buxtorfio *Lexic. Chald.* p. 1300. אנא לא נגר ולא בר נגר *Ego non sum artifex, neque filius artificis.* Convenitque illa Paulina (etsi sensu opposito) Act. XXIII, 6. Ἐγὼ *Φαρισαῖός εἰμι, υἱὸς Φαρισαίου.* Nempe minus est *filium* esse *prophetae*, quam *prophetam*; indeque plus dicit, qui filium prophetae, quam qui prophetam se negat esse; et hoc sive *filium* prophetae proprio significatu capias, pro eo, qui prophetam patrem habuit, sive metaphorice pro eo, qui prophetam doctorem habuit, et in propheticis scholis est institutus, ut omnino *prophetarum filii* (בְּנֵי־הַנְּבִיאִים) illorum vocantur auditores atque discipuli 2 Reg. II, 3. 5. 7. 15. et IV, 38. Hieronymus: „Non solum, inquit, non sum propheta, sive non eram, quorum alterum humilitatis, alterum veritatis est, nec filius prophetae, nec de prophetali stirpe descendens.“ כִּי־בוֹקֵר אָנֹכִי *Nam* (alii, כִּי sumto pro כִּי אִם, *sed*) *pastor ego* sum (ut supra I, 1. fuisse dicitur בַּנֹּקְדִים *inter pecuarios*), hoc mihi vitae genus erat ab initio. Gussetius in *Commentario L. H.* sub rad. בָּקַר lit. D. nostrum בוֹקֵר generaliore *quaerendi* significatu (vid. e. c. Levit. XIII, 36.) acceptum, cum sequenti וּבוֹלֵס שִׁקְמִים arcte conjungens, verba nostra sic reddit: *eram quaerens et perquirens ficus.* Verum ut taceamus ingratam tautologiam, hac adscita interpretatione princeps et praecipuum vitae genus Amosi hoc loco prorsus omitteretur. Praeterea verba haec, כִּי בוֹקֵר אָנֹכִי, ob accentum ex ultima syllaba ad penultimam retractum, pausam faciunt, vi cujus a verbis quae sequuntur, וּבוֹלֵס שִׁקְמִים, *et perquirens sycamina* seu *ficus*, ratione constructionis grammaticae divelluntur. Praestat igitur, בוֹקֵר vel proprie pro *armentario* accipere, a בָּקָר *armentum, bucerum pecus* (uti כּוֹרֵם *vinitor* a כֶּרֶם *vinea*, יֹגֵב *agricola* a יָגֵב *ager* dicitur), qui vero hic per synecdochen pro *pastore* in genere positus sit, uti apud Virgilium *Georg.* III, 344. *armentarius Afer* pro *pecuario Afro* dicitur (nam

(nam Vs. 15. Noster *opilionem*, seu *ovium pastorem* se dicit); vel בּוֹקֵר *pecuarium, pastorem,* cum Syro, qui ܪܥܝܐ posuit, interpretari, collato verbi בָּקַר usu, qui deprehenditur Ezech. XXXIV, 11. 12., ubi Deus ait: וּבִקַּרְתִּים כְּבַקָּרַת רֹעֶה עֶדְרוֹ *et inspiciam eas* (oves meas) *sicut inspicit pastor gregem suum die, quo est in medio ovium suarum dispersarum,* כֵּן אֲבַקֵּר אֶת־צֹאנִי *sic inspiciam gregem meum.* Ex quo loco apparet, בָּקַר, a quo nostrum בּוֹקֵר derivatur, notare *curam atque inspectionem pastoralem circa gregem,* maxime *circa gregem ovillum* (צאן), indeque בּוֹקֵר notare commodissime posse *pastorem*, maximeque *opilionem*, *ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον προβάτων* (1 Petr. II, 25.), qualem se Amosus olim fuisse testatur. HIERONYMUS: „Pro *armentario*, qui Hebraice dicitur *Bocer*, Aquila, et Symmachus, et Theodotio, et Quinta editio *βουκόλον* transtulerunt, qui armenta pascit, non oves. Soli Septuaginta *αἰπόλον* dixerunt, qui proprie *pastor caprarum* appellatur, *ἀπὸ τοῦ αἰπολίου*, quod interpretatur quidem grex, qui in altioribus conversatur, ut ostendat greges caprarum semper rupes et asperas caules et altiora conscendere. Sed quoniam infert: *Et tulit me Dominus ἐκ τῶν προβάτων*, id est, *de pecoribus*, videtur *oves* magis significare, quam *capras*, licet in principio Levitici legerimus [Levit. I, 10.]: *Si obtulerit ἀπὸ τῶν προβάτων* [מִן־הַצֹּאן], id est, *de pecoribus Domino agnum, vel hoedum, et ovem, sive capram.*“ Addit antem, ut magis conditionis suae humilitatem ostendat, וּבוֹלֵס שִׁקְמִים, *et decerpens sycomora,* collector sycomororum, q. d. inter armenta et caulas magis, quam in civitatibus, inter sycomoros magis, quam inter homines enutritus fui, itaque omnis literaturae, nedum prophetiae, imperitus eram. שִׁקְמִים, et cum feminea pluralis terminatione, שִׁקְמוֹת (Ps. LXXVIII, 47.), *sycamini*, *sycomori*, sunt genus agreste ficuum, quale cum primis frequens nascitur in Aegypto, et בַּשְּׁפֵלָה *in declivi* Judaeae, sive parte australiore orae campestris et litoralis Palaestinae, uti habes

1 Reg. X, 27. 1 Paral. XXVII, 28., ubi narratur, Salomonem effeciſſe, ut cedrorum tanta in regno ſuo copia eſſet, quanta ſycomororum in campeſtribus, כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב.

Eſt autem ſycomorus, Aegyptiis hodie جميز *Dſchommeis* vocata, arbor ſatis magna, proceritate et craſſitie morum albam adaequans, ramoſa et in latum extenſa; dirimitur fere ab humili ſed lata ſtirpe in truncos binos ternosque peramplos, e quibus deinde ramorum, confertim digeſtorum, vaſta et robuſta brachia, opaci frigoris gratiſſimam ſcenam late aeſtuantibus obtendunt. Fructus, quos non ramis, ſed caudice ipſo fert, granis interioribus carent, ceterum figura et odore ficum referunt, ſapore tamen cedunt, quippe inſipidam quandam dulcedinem habentes. Pauperes tamen libenter eo fruuntur, teſte Norden *Voyage d'Egypte et de Nubie* T. I.. p. 86. edit. Paris. 1795. *Le peuple*, inquit, *pour la plus grand partie mange de ſes fruits, et croit ſe bien régaler, quand il a un morceau de pain, une coupe de figues de ſycomore, et une cruche remplie d'eau du Nil.* Vid. plura de hac arbore in Celsii *Hierobot.* P. I. p. 310. ſeqq. H. E. Warnekros *Hiſtor. Natural. Sycomori ex veterum botanicorum monumentis et itinerariis conſcripta*, in *Repertor. für bibl. u. morgenl. Literat.* ab Eichhornio edit. P. XI. p 224. ſeqq. et P. XII. p. 81. ſeqq. Forskal *Flor. Aegypt. Arab.* p. 180. *Relation de l'Egypte par Abd-Allatif, traduit et enrichi de Notes par* Silvestre de Sacy Paris. 1810. 4. p. 19. et 83. ſeqq. בּוֹלֵס quidam *perquirens* interpretantur, e cognato verbo Chaldaico בְּלַשׁ, quod in Targumim reſpondet Hebraeo חִפֵּשׂ *ſcrutari*, Geneſ. XXXI, 35. 1 Reg. XX, 6. Thren. III, 40. Inter veteres ita Aquila, qui ἐρευνῶν vertit. Kimchi e ſignificatione *miſcendi*, qua Talmudici verbo בָּלַס utuntur, בּוֹלֵס hic eum dici exiſtimat, *qui ſycomori fructum cum aliis rebus miſcet, quas pecori ſubminiſtret.* Verum ſycomoros eſſe pecorum cibum nemo tradit. Rectum vidiſſe haud dubito Bochartum, qui in *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XXXIX,

XXXIX. Tom. I. p. 406. edit. Lipf. obfervat, tam in Arabica quam in Aethiopica lingua بلس effe *ficum*, et in Aethiopica Pfalmorum verfione hanc ipfam vocem pro hebraea שִׁקְמוֹת ufurpari Pf. LXXVIII, 47. „Ergo ut בלס nomen," inquit, „eft *ficus*, vel *fycaminus*, inde formatum בָּלַס verbum erit *ficare*, vel *fycaminare*, fi verbo datur venia. Cujusmodi verba Graeci multa habent, ut *συκάζειν*, *ἀποσυκάζειν*, *ἐρινάζειν*, *ὀλυνθιάζειν*, *θριάζειν*, *ἀποθριάζειν*. In his *συκάζειν* in Hefychio eft *τὰ σῦκα τρώγειν*, *ficus edere*, et *ἀποσυκάζειν* idem. Ac in Ariftophanis Avibus *συκάζειν* eft *τὰ σῦκα ἐκλέγειν*, *ficus colligere*. Quidni pari ratione, quum בלס *ficum* et *fycaminum* fonet, בּוֹלֵס is recte dicatur, *qui ficos colit*, et *fycaminos*, quafi *ὁ συκάζων*, *ὁ ἐρινάζων*, *ὁ ἐπικνίζων*, *ὁ θριάζων*, et fi qui aliud in ficus cultura requiritur. Quod ne quis putet alienum ab Hebraeae linguae genio, etiam a כֶּרֶם, *vinea*, כורם in Scriptura paffim dicitur *is qui colit vineas*. Porro Sycomori fructus in Diofcoride eft *ἄτροφος* et *κακοστόμαχος*. In Aëtio facile corrumpitur. Itaque non videtur hic fructus effe magnae rei. Et cum agnofcit Amos, fe *neque prophetam fuiffe*, *neque prophetae filium*, fed *bubulcum*, *fycomoros vellicantem*, idem eft, ac fi dicat, fe infimae fortis homuncionem, et in re tenui natum, ita ut miferam vitam parco et frugali victu aegre fuftinuerit, ne cogitaffe quidem de prophetico munere inter Ifraelitas obeundo, donec ad id fufcipiendum vis major illum impulerit, hoc eft, divina infpiratio." Hieronymus: „Porro hoc quod ait, *vellicans fycamina* [LXX: *κνίζων συκάμινα*], quod Aquila interpretatus eft *fcrutans fycomoros*, et Symmachus *habens fycomoros* [*ἔχων συκομόρους*], quidam ita edifferunt, ut fycamina velint appellari genus arborum, quae Palaeftinae nafcuntur in campeftribus, et agreftes afferunt ficus, quae fi non vellicentur, amariffimas cariculas faciunt, et a culicibus corrumpuntur. Nobis autem, quia folitudo, in qua morabatur Amos, nullam hujusmodi gignit arborem, magis videtur *rubos* dicere, qui affe-

 runt

runt *mora*, ac paſtorum famem et penuriam conſolantur." Verum etſi in ea ſolitudine, ubi verſari ſolebat Amoſus, non naſcatur ejusmodi arbor, fieri poteſt, ut longius ex campeſtribus ſycomora petierit, aut in campeſtria, in quibus illae arbores frequentes erant (vid. ſupra), interdum pecora egerit, ut in illis regionibus paſtoribus ſubinde ſedes transferre moris eſt. Ceterum quod de ſycomorum vellicatione ex aliorum mente refert Hieronymus, clarius exprimit Theodoretus, qui a quodam ſe audiviſſe profitetur, *ὡς ὁ τούτων καρπὸς οὐ πεπαίνεται μὴ πρότερον τομήν τινα βραχεῖαν δεξάμενος, horum fructum non matureſcere, niſi prius brevem quandam inciſionem exceperit.* Theophrastus *Hiſt. Plant.* L. IV. Cap. 2. *Πέττειν οὐ δύναται ἂν μὴ ἐπικνισθῇ· ἀλλ᾽ ἔχοντες ὄνυχας σιδηρᾶς ἐπικνίζουσιν· ἃ δ᾽ ἐπικνισθῇ, τεταρταῖα πέττεται. Matureſcere non poſſunt, niſi vellicentur. Proinde unguibus ferreis vellicant; et, poſtquam vellicatae ſunt, quarto die matureſcunt.* Plinius *Hiſt. Nat.* L. XIII. Cap. 7. §. 14. *Ficus eſt praedulcis, ſine granis interioribus, perquam foecundo proventu, ſcalpendo tantum ferreis unguibus; aliter non matureſcit.* Forskal *Flor. Aegypt. Arab.* p. 182. *Cum fructus ad magnitudinem pervenit diametri pollicis, ſolent incolae ad umbilicum ejus partem reſecare, qui locus deinde nigreſcit. Sine hac circumciſione maturitatem non obtineri ajunt. Cultros habent ad hoc artificium factos, apice rotundatos, et ab una parte acutos.* Chaldaeus: מָרֵי גֵיתֵי אֲנָא וְשִׁקְמִין אִית לִי בִשְׁפֵּלְתָא מִן קֳדָם חוֹבֵי עַמָּא יִשְׂרָאֵל אֲנָא מַסְגִיף נַפְשִׁי *dominus pecorum ego* ſum, *ſuntque mihi ſycomori in campeſtri, propter peccata populi mei animam meam affligo.* Putavit igitur ſycomororum factam mentionem, quaſi his victitaret duriter et tenuiter, etſi alioqui dives, ſeſe affligens ob delicta Iſraelitarum. Addit autem *in campeſtri,* quod ibi eſſet magna ſycomororum copia, ut ſupra obſervavimus. Syrus verba וּבוֹלֵס שִׁקְמִים vertit ܘܡܠܩܛ ܫܩܡܐ *et colligens ſycomora.*

15. וַיִּקָּחֵנִי יְהוָה מֵאַחֲרֵי הַצֹּאן *Assumsit me vero Jova a post oves*, id est, a pascendis et ducendis gregibus, uti de Davide ait Jova 2 Sam. VII, 8. *Assumsi te de caule* מֵאַחַר הַצֹּאן *a grege sequendo*. Pastores enim greges sequuntur. Hinc Senecae pastor in Oedipode:

Illo sequebar monte cornigeros greges.

וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה *Et dixit ad me Jova*, cujus nomen iterum iterumque inculcat, ut necessitatem sibi impositam ostendat vaticinandi, quod ille jusserit, cui omnino obtemperandum omnibus relictis. לֵךְ הִנָּבֵא אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל *Vade, vaticinare ad populum meum Israel*. Qua ergo fronte audes me impedire, cui diserte id mandarit Deus, a priore arte avocato et abstracto, ut hoc facerem? Jam ergo ei minatur.

16. וְעַתָּה שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה *Nunc ergo*, quia fidem mihi derogas, et divino mandato repugnas, *audi verbum*, decretum *Jovae* in te. אַתָּה אֹמֵר לֹא תִנָּבֵא עַל־יִשְׂרָאֵל *Tu dicis: non vaticinaberis super*, adversus *Israelem*, vid. supra Vs. 12. 13. וְלֹא תַטִּיף *Neque stillabis* scil. מִלֶּיךָ *verba tua*, coll. Job. XXIX, 22., ne verba fundas, seu oracula edas, nam de prophetiis maxime dicitur id verbi, vid. not. ad Ezech. XXI, 2. עַל־בֵּית יִשְׂחָק *Contra domum Isaaci*, vid. de hac appellatione supra ad Vs. 9. Hieronymus: „Pro *domo idoli* in Hebraico scriptum est *Beth Isaac*, id est, *domus risus*, Isaac enim *risus* interpretatur, quod LXX transtulerunt *domum Jacob*, nomen pro altero nomine, et non rem intelligentes. Rursum ubi nos posuimus: *et non stillabis*, Symmachus interpretatus est: *non increpabis. Stillare* autem *prophetas* idioma Scripturarum est, quod non totam Dei simul inferant iram, sed parvas stillas comminatione denuncient."

17. In communi poena ostendit quam partem accepturus sit Amazia. Qualis poenae denunciatio legitur adversus Paschurem Jerem. XX, 3. 6. לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה *Propterea* quod ita palam et ex professo ei adversaris, *sic dicit Jova:* אִשְׁתְּךָ

אִשְׁתְּךָ בָּעִיר תִּזְנֶה *Uxor tua in urbe ſcortabitur*, quod non de ſtupro voluntario, cum Kimchio, intelligendum, ſed vi illata ab hoſte irrumpente, q. d. te ſpectante conſtuprabitur, ſtuprum patietur, idque *in civitate*, publice et palam, ut nec tu, nec alius quisquam contra tantam hoſtis violentiam hiscere auſurus ſis. A victore milite vis mulieribus inferri ſolet. Jeſaj. XIII, 16. *Parvuli illidentur, diripientur domus, feminae vitiabuntur.* Thren. V, 11. *Mulieres Sione ſtuprant* hoſtes, *et virgines in urbibus Judaeae.* וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ *Et filii tui filiaeque tuae gladio* hoſtium *cadent*, peribunt. וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל תְּחֻלָּק *Et terra tua funiculo* menſorio (בְּחֶבֶל מִדָּה Zachar. II, 5.), quales in diviſione ſortium vel haereditatis in uſu erant (Joſ. XVII, 5. 14. Mich. II, 5. Pſ. LXXVIII, 55.) *dividetur*, eam inter ſe hoſtes partientur, agri tui in aliorum poteſtatem venient. וְאַתָּה עַל־אֲדָמָה טְמֵאָה תָּמוּת *Et tu* corpore etiam poenas dans, *ſuper terram immundam morieris*, in terra extera, hoſtili, quae immunda aeſtimabatur, quod in ea idola colerentur, oppoſita terrae Iſraeliticae, quam Jova ſingulari numinis ſui praeſentia dignabatur. Sic Joſ. XXII, 19. terrae טְמֵאָה *pollutae*, in qua Rubenitae, Gaditae et dimidia tribus Manaſſe ſeorſim ſibi aras erexerant, opponitur אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה אֲשֶׁר שָׁכַן־שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה, *terra poſſeſſionis Jovae, in qua tabernaculum Jovae habetur.* Cf. Ezech. IV, 13. Hoſ. IX, 3. Hoc igitur minatur Amaziae: morieris non in patria, ſed in terra extera, hoſtili, quippe captivus illuc cum reliquo populo abducendus. Quatuor quae praeceſſerunt membra ad ipſum Amaziam aut ſuos pertinuerunt, membrum poſtremum ad populum Iſraeliticum, quod jam dixerat propheta, et Amazias objecerat, quum eum apud regem inſimularet, ſupra Vs. 11., q. d. et quia dicis me dixiſſe Iſraelem e terra ſua relegandum, id fiet: וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ *et Iſrael*, Iſraeliticus populus, uti dixi, propter idololatriam ſuam et alia ſcelera, quia toties monitus non reſipiſcit, *migrando migrabit*, exulabit omnino, *e terra ſua*, a patriis finibus relegabitur, et deportabitur in terram hoſti–

hoſtilem. Hieronymus Verſum integrum hoc modo enarrat: „Quia ergo dixiſti mihi: *non prophetabis*, uxor tua in civitate fornicabitur, quod melius interpretatus eſt Symmachus πορνευθήσεται, non quod ipſa fornicetur, ſed quod paſſivo genere ab aliis conſtuprata ſuſtineat fornicationem. Grandis autem dolor, incredibilisque ignominia, quando maritus in media civitate, praeſentibus cunctis, uxoris injuriam prohibere non poteſt. *Filii quoque*, inquit, *tui, et filiae tuae gladio cadent*. Non eſt tantus dolor in filia conſtuprata, quantus in uxore polluta, nec tantus dolor in uxore occiſa, quantus in filiis trucidatis. Maritus enim libentius audit uxorem interfici, quam pollui. Nec hoc ſufficit ad injuriam, niſi *et terra ipſius funiculo* ab hoſtibus *dividatur*, et novos cultores recipiat. Ipſe quoque Amazias, qui nunc gloriatur in ſacerdotii poteſtate, *nequaquam morietur in terra ſua; ſed* ductus in captivitatem morietur *in terra* quae *polluta* eſt idolis, et non ante morietur, niſi populum, quem deceperat, ſervientem videat atque captivum."

Cap.

Cap. VIII.

A R G U M E N T U M.

Initio hujus Capitis objicitur prophetae alia viſio, qua populi Iſraelitici exitium deſignatur. Videt cophinum fructuum aeſtivorum, qui jam plene maturuerunt, et quorum terminus venit ut decerpantur, vel edendi, vel aſſervandi cauſa. Quod ipſemet Deus prophetae exponit ſignificare, jam inſtare hujus populi finem; velut maturuiſſe et ad ſummum excreviſſe eorum ſcelera, ut jam ultra non ferre poſſit Deus, quin merita illis ſupplicia irroget (Vs. 1 — 3.). Enumerat deinde aliquot ſcelera, propter quae populo tam graves intorqueantur minae. Quorum caput ſunt avaritia, quae ad alienas opes impotenter anhelat, et fraus et dolus, quibus pauperes opprimunt (Vs. 4 — 6.). Iſtis avaris hominibus et pauperum oppreſſoribus ſeveram Dei ſententiam denunciat (Vs. 7 — 10.). Ad extremum minatur, venturum aliquando tempus, cum ea ſit divinae inſtitutionis fames et inopia, ut nullibi terrarum, qui modo faſtidiunt prophetarum oracula reperiant (Vs. 11 — 14.).

---

1. כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהוִֹה Vid. ſupra VII, 1. כְּלוּב קָיִץ *Cophinus aeſtatis*, i. e. fructibus aeſtivis plenus. Chaldaeus: מָן מְלֵי סֵיפֵי קַיְטָא *vas plenum extremis aeſtatis frugibus.* Ut *ὀπῶραι* Graecis dicuntur fructus autumnales, ſic nomine קַיִץ Hebraei fructus intelligunt, qui ſub finem aeſtatis et initium autumni ad plenam maturitatem perveniunt. *Poma* ſpeciatim vertit Hieronymus; alii *ficus* intelligunt

telligunt, et quidem ſiccatos et in palathas compreſſos, quales ſane voce קַיִץ indicantur 2 Sam. VI, 1. et forſan quoque Mich. VII, 1. Vid. J. E. Fabri Not. ad (Harmeri) *Obſervatt. ſuper Oriente ex Itinerariis ad S. Scriptur. illuſtrand.* P. I. p. 387. ſeqq. כְּלוּב Hebraei h. l. exponunt סַל, *caniſtrum, calathum.* Jerem. V, 27. idem nomen de *cavea* aucupis captis avibus repleta dicitur. Utrumque conciliat J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1274. obſervando, כְּלוּב a כָּלַב, كَلَّبَ, *conſuit*, proprie eſſe *rete*, tum *ſportam reticularem*, caniſtrum ex loris reticulari forma contextum, quo venatores, piſcatores, alii, uti ſolent (σπυρίδα Graeci vocant), nec tamen ſportas vimineas, ſcirpeas, virgeas excludendas eſſe, quum talium vocabulorum uſus latius patere ſoleat. Recte Bochartus *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. LV. T. I. p. 759. cum noſtro nomine contulit Graecum κλωβὸς, aut κλουβὸς, quod plane ab Hebraeo formatum Graecaeque linguae ſerioribus temporibus e Syria invectum, non modo *caveam* ſignificat, ſed apud Heſychium quoque ſynonymum eſt καρτάλλου, quod exponitur ab ipſo τὸ πλεκτὸν ἀγγεῖον ἐν τοῖς ὀψαρτυτικοῖς, *vas textile in libris de re culinaria.* LXX verba כְּלוּב קָיִץ reddunt ἄγγος ἰξευτοῦ, *vas aucupis*, ut Hieronymus Graeca verba exponit, monens tamen, *aucupem* Hebraice מְקַשֵּׁשׁ nuncupari. Ipſe vertit: *uncinus pomorum*, ſenſumque hunc eſſe ait: „Sicut uncino rami arborum detrahuntur ad poma carpenda, ita ego proximum captivitatis tempus attraxi.“ *Uncini* ſignificatum ab Hieronymo adſcitum nec ineptum judicat Michaelis l. c., nec ſuffragio deſtitutum dialectorum, كُلُّوب enim *harpaginem*, *fuſcinam* eſſe. Pergit Hieronymus: „Si autem voluerimus cum LXX legere pro uncino pomorum *vas aucupis*, hoc dicendum eſt, quod, quomodo auceps viſco vel retibus aves volantes per aerem et ſublimius diſcurrentes ad terram detrahit, ſic Deus per Sennacherib, ſive Nabuchodonoſor, quos nunc aucupes intelligimus, populum ſuum prius liberum

rum et Legis obſervatione ſublime comprehenderit, vinxerit, transtulerit, enecarit. Non enim injuſte tenduntur retia avibus.“ Syrus: ܢܣܡܐ ܕܩܨܐ *meta finis*, quaſi pro קַיִץ legiſſet קֵץ.

2. מַה־אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס Vid. ſupra VII, 8. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי *Dixit ergo Jova ad me*, ut viſionis illius ſenſum mihi explicaret. בָּא הַקֵּץ אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל *Venit finis ad*, ſ. *ſuper* (אֶל pro עַל, ut ſaepe alias) *populum meum Iſrael.* Chaldaeus: מְטָת פּוּרְעָנוּת קִצָּא לְמֵיתֵי עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל *advenit ultio finis*, i. e. extrema, *ut adoriatur populum meum Iſrael.* Apparet, viſionis ſignificationem poſitam eſſe in alluſione duarum vocum קַיִץ (Vs. 1.) et קֵץ. Quemadmodum ſub finem aeſtatis terminus eſt fructuum, et tempus ut colligantur, quum jam tota aeſtate ſolis calore plane ſunt maturati, nec diutius in arbore aſſervari poſſunt; ſic inſtat tempus a Jova definitum, ut puniantur Iſraelitae, quum ſcelerum ſuorum menſuram impleverint. Similis inter שָׁקֵד *amygdalus*, et שָׁקַד, *vigilavit*, paronomaſia in viſione illa, quae objicitur Jeremiae I, 11. 12. Quemadmodum enim amygdalus prima arborum antevertit et accelerat florere; ita illic Jova dicit ſeſe invigilaturum et ſollicite curaturum, ut inferatur ſupplicium, quo Judaeos affiicere decreverit. Cf. Ezech. VII, 6. בָּא הַקֵּץ הֵקִיץ אֵלָיִךְ *venit finis, evigilat contra te*, pervigil in te irruit exitium. Ceterum ejus, quae jam a Noſtro deſcribitur, viſionis idem eſt ſcopus, eademque ſignificatio, ac ſuperioris illius VII, 7. Neque enim eſt prophetis inſuetum, eandem rem pluries inculcare, mutatis tantummodo verbis vel ſignis. לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ *Non addam ultra transire ei*, i. e. non connivebo ultra ad eorum ſcelera, non impunita ea praeteribo, ut ſupra VII, 8., ubi not. vid.

3. Addit, quae ad hunc finem Iſraelitici populi ſint conſequutura. וְהֵילִילוּ שִׁירוֹת הֵיכָל *Ejulabunt cantica palatii*, eleganter et poetice tribuit rei inanimae, quod rei eſt animatae, q. d. in ejulatum et lamenta abibunt cantiones,

et

et laeta carmina, quibus in suis palatiis suas aures demulcent; pro laetitia succedet luctus, cf. infra Vs. 10. Chaldaeus: וִילִילוּן חֲלָף זִמְרָא בְּבָתֵּיהוֹן *et ejulabunt loco cantici in domibus suis.* Alii הֵיכָל h. l. sumunt de *templo*, de quo haud raro id nomen usurpari constat, quod aedes esset magnifice constructa, ut hic non solum decem tribuum exilium, sed et Judaici regni notetur ruina. Quodsi igitur *templum* intellexeris, comminabitur, cantica in eo solita concini cum summo gaudio, in luctum convertenda. De decem tribubus finis Capitis videtur arguere haec maxime dici. *Templum* intellexerunt quoque LXX et Hieronymus, sed in reddendo nomine שִׁירוֹת ab Hebraeis plane discedunt; Graeci enim verterunt *φατνώματα laquearia*, quasi קִירוֹת legissent vel intellexissent, Hieronymus vero *cardines*, quasi צִירוֹת (vid. Proverb. XXVI, 14.) in textu esset. Ita ille in Commentario verba nostra exponit: „Et ne solum de decem tribubus dicere videretur, intulit: *Stridebunt cardines templi*, sive *laquearia*, *in die illa*, *dicit Dominus*. Hoc autem ὑπερβολικῶς accipiendum est, quod tam grave malorum pondus incumbat, ut ipsi quoque portarum cardines et excelsa laquearia ululent, et incredibilem sentiant vastitatem." Sed nemo dubitabit, שִׁירוֹת, quod in codicibus omnibus legitur, et a Chaldaeo quoque et Syro (ܘܢܣܬܟܠܢ ܙܡܝܪܬܐ ܕܗܝܟܠܐ *et concident cantica palatii*, sive, *templi*) exprimitur, sensum fundere multo elegantiorem. רַב הַפֶּגֶר יִהְיֶה Quippe *multum cadaver erit*, magna cadaverum copia, vel peste, vel hostili gladio mortuorum. רַב possit verbum esse: *multiplicabuntur* cadavera; sed simplicius, pro nomine capere. Chaldaeus: סַגִּי פִּגְרֵי קְטִילִין *multa erunt cadavera occisorum.* בְּכָל־מָקוֹם הִשְׁלִיךְ Adeo ut etiam *in quocunque loco* promiscue *projecturus sit ea*, cadavera, quisque; tanta erit caesorum copia, vel cadaverum peste exstinctorum, aut alia calamitate, ut promiscue ubique projiciantur, quod ea sepelire non vacat. הַס *St!* ut VI, 10., i. e. cum silentio, sive: projicientur promiscue cadavera,

davera, dum monebit unusquisque eorum, quibus hoc negotium incumbit, alteri: *ſile!* ne alii audientes animo remolleſcant, audita tanta cadaverum copia. Kimchi ut ſupra VI, 10.: *ſile,* ne Deo conquereris, patienter acquieſce judicio tam potentis Dei. Chaldaeus et הַשְׁלִיךְ pro Imperativo cepit, et ante id ſubaudit יֵאָמַר *dicetur;* ita enim vertit: יֵימַר רְמֵי וְסַלֵּק *dicet*, i. e. adeo ut dicat, *projice et remove.* LXX: Ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιῤῥίψω σιωπήν, *in omni loco injiciam ſilentium*, ut Hieronymus reddit, qui ipſe hebraea ſic vertit: *in omni loco projicietur ſilentium,* „quando multi morientur," inquit in Commentario, „et captis habitatoribus vel occiſis, in omni loco projiciatur ſilentium." Syrus: ܘܢܫܬܕܘܢ ܠܡܘܒܕܢܐ *et projicientur ad interitum.*

4. Jam affert cauſas tam ſeveri in eos exſequendi judicii, et in primorum ac ditiorum de populo Iſraelitico rapacitatem et inſatiabilem avaritiam rurſum invehitur, ut ſupra aliquoties. שִׁמְעוּ־זאת *Audite* hoc quod dicturus ſum Vs. 7. ſeqq. Cf. not. ſupra III, 1. הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן *Vos, qui inhiatis egenum,* magno egenorum ſervitutis deſiderio tenemini ſuis facultatibus ſpoliatorum. Sic enim Vs. 6. dicit, *ad emendum pecuniâ tenues.* שָׁאַף in illa *inhiandi* ſive *deſiderandi* ſignificatione cum Accuſativo ſaepe conſtruitur, ut Job. VII, 2. כְּעֶבֶד יִשְׁאַף־צֵל *ſicut ſervus umbram inhiat,* deſiderat. Cf. ſupra ad II, 7. Eorum inhumanitatem arguit. וְלַשְׁבִּית עֲנִיֵּי־אָרֶץ *Et* qui *inhiatis*, id unice ſtudetis, *ut ceſſare faciatis*, aboleatis, deleatis *pauperes terrae,* ut his oppreſſis vos ſoli terram poſſideatis. De עֲנִיֵּי־אָרֶץ, pro quo in textu עֲנָוֵי־אָרֶץ legitur; vid. not. ad II, 7. Cf. Job. XXIV, 4. Eandem aviditatem Judaeis exprobrat Jeſajas II, 8. *Vae, qui domos domibus conjungitis, fundos fundis continuatis, eousque ut nullo reſtante loco, ſoli in media terra ſedem habeatis!* Chaldaeus hunc Verſum ſic exponit: שְׁמַעוּ דָא דְשָׁיְטִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא רֵישׁ מִסְכְּנַיָא וּמְרַמַּן לְבַטָּלָא מִלֵּי חֲשִׁיכַיָא מִן אַרְעָא *audite iſtud, qui perinde flocci penditis*

ditis caput pauperum, ac pulverem terrae, et putatis posse nulla reddere pauperum eloquia e terra. Cepit הַשְׁבִּית compescendi sensu, quo legitur Pf. VIII, 3. Hieronymus: „Ne frustra videatur uncinus pomorum et vas aucupis esse monstratum, et per haec vicina imminere captivitas, causae offensae Dei breviter describuntur. O tu, Juda, o tu, Israel, audite quae scelera feceritis, de nocte surgentes pro oratione et hymnis in Deum studium habetis opprimendi sive conterendi pauperes, ut fame et egestate confecti auferantur de terra."

5. Jam egregie et graphice depingit mores et ingenium avarorum hominum, qui ita inhiant quaestui suo improbo, ut vel unius diei moram, quo cessandum est, impatienter ferant. לֵאמֹר מָתַי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ וְנַשְׁבִּירָה שֶּׁבֶר *Dicendo*, dicentes: *quando praeteribit novilunium, ut divendamus annonam?* מָתַי *Quando?* optantis est, ut illud Pf. XLII, 2. מָתַי אָבוֹא *quando veniam et coram Jovam apparebo?* Horatii item illud *Sat.* II, 6. 60.

O rus, quando ego te aspiciam? quandoque licebit
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitae jucunda oblivia vitae?

הַחֹדֶשׁ *Mensis*, i. e. רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ *initium mensis*, neomenia, uti חֹדֶשׁ simpliciter dicitur Jesaj. I, 13. (ubi, ut h. l. cum Sabbatho, הַשַּׁבָּת) conjungitur, et Pf. LXXXI, 4. Neomenia Hebraeis festa erat, ut apparet ex Num. X, 10. XXVIII, 11. Festis vero diebus et feriis sacris vendendo aut emendo mercaturam exercere nefas erat. Nehem. X, 31. *Ambulabimus in lege Dei; a populis regionis merces et annonam afferentibus non ememus sabbato aut die sacro.* Vide et XIII, 15—22. ejusdem libri. Hoc igitur istis avaris molestum erat, dies festos suo quaestui obstare, suumque lucellum Dei cultui cedere indigne ferebant. A שֶׁבֶר, *annona* (proprie *fractio*, remedium, *famis*, ut diserte habetur Genes. XLII, 19. שֶׁבֶר רַעֲבוֹן, quemadmodum שׁבר צָמָא *frangere sitim* pro *restinguere sitim* Pf. CIV, 11.), verbum denomi-

nominativum שָׁבַר in Cal eſt *frumentari,* frumentum emere, quaſi parare, quo fames frangatur, *ἐπισιτίζεσθαι*, Geneſ. XLI, 57., in Hiphil vero *vendere frumentum*, ſuppeditare alteri, quo famem frangat, Geneſ. XLII, 6. Deuter. II, 28. וְהַשַּׁבָּת וְנִפְתְּחָה־בָר *et* quando praeteribit *ſabbatum*, *ut aperiamus frumentum?* i. e. frumenti, tritici repoſitoria, horrea, ad vendendum. Metonymia, *cellae* enim *frumentariae* ad vendendum, non ipſum frumentum proprie *aperiri* dicuntur. Geneſ. XLI, 56. *Joſephus omnia, in quibus frumentum eſſet* horrea *aperuit*, *et vendidit Aegyptiis.* לְהַקְטִין אֵיפָה וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל *Ad minuendum*, ut minuamus *Epham*, ut minori modio ementibus metiamur, *et ut augeamus ſiclum*, pondus ſicli, i. e. ut curtis menſuris vendamus, et nummum accipiamus graviori pondere. אֵיפָה genus menſurae aridorum, continens tria ſata (סְאִים), quae eſt decima pars cori (כּוֹר), vid. Ezech. XLV, 11. et ibi not. Hic pro quavis menſura ponitur, ut Levit. XIX, 36. Deut. XXV, 14. שֶׁקֶל propr. *pondus* ſcil. argenti, olim enim pro argento ſignato, ſive numis, appenſi potius et ad ſtateram lancemque ponderati uſus erat. Ita Geneſ. XXIII, 16. Abraham appendit pecuniam, quam Ephron poſtulaverat. Qua in re duplex eſſe potuit fraus, ut ſtaterae et lances inaequales eſſent, et pondus ipſum auctius juſto. Igitur avari iſti pauperes hoc modo defraudabant, ut menſura minuta, quam Micha VI, 10. *macilentam* vocat, venderent, pecuniam vero acciperent ponderibus majoribus juſto. Contra legem Dei id ab illis factum. Deut. XXV, 13. 14. *Ne ſit tibi diverſum pondus, magnum et parvum; ſed utrumque juſtum et integrum eſto.* וּלְעַוֵּת מֹאזְנֵי מִרְמָה *Et pervertendo*, ſ. ut *pervertamus lances doloſas*, ut Hoſ. XII, 8., i. e. integras, quas fraudulentas reddamus, ubi eas perverterimus. Nam fraudulentae jam bilances nihil eſt, quod pervertantur. Quaſi dicas: ut juſtis falſas ſupponamus, et fallaces. Metonymia eſt, qualis Job. XXII, 6. וּבִגְדֵי עֲרוּמִּים תַּפְשִׁיט *nudos veſtibus ſpolias*, i. e. veſtitos et tectos ut nudi eſſent. עִוֵּת proprie *curvare* ſignificat, ut Cohel. VII, 13.;

curvari

curvari vero et illa dicuntur, quae a rectitudinis regula abeunt. Ita Job. VIII, 3. הַאֵל יְעַוֵּת מִשְׁפָּט וְאִם־שַׁדַּי יְעַוֵּת־צֶדֶק *an Deus pervertet jus? Omnipotens aequum ſubvertet?* Priori hujus Verſus parte nonnulli depingi exiſtimant mores et ingenium avarorum hominum eorum, qui fruges recondunt et aſſervant exſpectantes tempus caritatis, quo ampliſſimum quaeſtum facere poſſint. Ita Chaldaeus, qui prius Verſus noſtri hemiſtichium ſic vertit: דְאָמְרִין אֵימָתַי יֵרַח עִבּוּרָא וּנְזַבֵּן עִבּוּרָא וּשְׁמִטְּתָא וּנְפַתַּח אוֹצְרִין *qui dicunt: quando veniet menſis intercalationis, ut frumentum vendamus? et annus remiſſionis, ut aperiamus horrea?* Verba יֵרַח עִבּוּרָא interpres Latinus in Polyglottis vertit *menſis frumenti,* ſenſu nullo. Vertendum potius: *menſis intercalationis,* i. e. menſis intercalaris, Graeci ἐμβολιμαῖον μῆνα appellant, quem hebraeo הַחֹדֶשׁ h. l. ſignificari interpres exiſtimat. Erat enim moris Hebraeis, tertio quoque anno, ut ratio anni lunaris ad curſum ſolis accommodaretur, menſem unum intercalare, ut ſint tredecim anni menſes, dum ad anni finem poſt menſem *Adar,* אֲדָר, alium addebant, quem וַאֲדָר *Adar iteratum* vocabant. Item הַשַּׁבָּת, *ſabbatum,* Chaldaeus de anno ſabbatico intelligit, id eſt, remiſſione et quiete terrae, quae ſeptimo quoque anno inculta relinquebatur, Levit. XXV, 2—7. Appellabatur quoque שְׁמִטָּה *dimiſſio, remiſſio,* Deuter. XV, 1. 2., qua voce interpres h. l. utitur. Tunc ergo cariores fieri poterant fruges, quod diutius exſpectandum eſſet, ut quicquam terra proferret. Kimchi הַחֹדֶשׁ de *menſe meſſis* intelligit, quo pauperes in agris abunde reperiunt unde vivant, de quo ergo avari iſti optant, ut praetereat. Sic et הַשַּׁבָּת intelligit de *hebdomate,* quod avari ſoleant pauperes in alteram hebdomadam rejicere et procraſtinare, exſpectantes ſi forte carior interim annona reddatur. Alii חֹדֶשׁ intelligunt de menſe, quo fruges in periculo eſſe ſolent, et cujus eventum et exitum avide exſpectant avari frugum et mercium aſſervatores, ut ſi adverſum fuerit tempus, eo menſe exacto carius et pro voto annonam vendant. Hieronymus noſtrum

noſtrum Verſum ita enarrat: „Qui exſpectatis Kalendas, ut negotiemini, et uſuras augeatis de uſuris, et ſabbata, ut aperiatis horrea, detisque frumenta amplius recepturi, et Dei ſolennitates turpis lucri gratia in veſtra compendia vertitis; qui minorem in vendendis mercibus menſuram facitis, et majora pondera in accipiendis, ſtateramque iniquam."

6. לִקְנוֹת בַּכֶּסֶף דַּלִּים *Ut comparemus argento tenues,* i. e. ut nobis addicamus non eorum tantum agros et facultates, quicquid habent, ſed et eorum corpora, et totos ipſos, pro pecunia, quam nobis dare deberent, vel pecunia ab illis accepta, quum non ultra habeant, quod nobis pro frumento dent. וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם *Et pauperem emamus pro calceis,* pro re viliſſima, qua ille opus habeat; cf. ſupra II, 6. Chaldaeus: בְּדִיל דְּיַחְסִינוּן *pro eo quod poſſident.* Premente rerum penuria ſe in ſervos vendere homines ſolebant. Levit. XXV, 39. *Cum attenuatus frater tuus ſe tibi vendiderit, ne exercito eum ſervitute ſervili.* Iſti igitur quaeſtuoſi primum oppreſſione et dolo fratrum ſuorum facultates ad ſe traxerunt, ut illis exhauſtis ſe ipſos tandem in ſervitutem tradere cogerentur. Aliud genus fraudis in ipſa merce: וּמַפַּל בַּר נַשְׁבִּיר *et deciduum tritici,* id eſt, purgamenta et quisquilias, quae ex cribro, dum purgatur, decidunt, *vendamus* pauperibus, quae alias vendi non ſolent, ſed jumentis aut avibus dari, non hominibus, niſi ubi ſumma caritas. Praeceſſerat Infinitivus לִקְנוֹת, ſequitur Futurum נַשְׁבִּיר, quod intelligendum, quaſi plene ſcriptum eſſet וּלְמַעַן נַשְׁבִּיר. Hieronymus: „Ut poſſideatis pecunia pauperes, et tam viles habeatis homines, ut impleatis illud, quod ſupra [II, 6.] de vobis dixeram: *Pro eo quod vendidiſtis argento juſtum, et pauperem pro calciamentis:* in tantam lucri rabiem proſiliſtis, ut non frumenta, quorum eſu hominum corpora ſuſtentantur, ſed quisquilias et purgamenta frumenti vendatis pauperibus, pulverem et paleas tritico commiſcentes." Syrus מַפַּל בַּר ܘܣܘ̈ܦܝܢ ܥܠ *fundum*

fundum horreorum vertit; intellexit sub מַפַּל בַּר quaecunque in fundo horrei converruntur et corraduntur.

7. Post compellationem, in qua simul crimina illis exprobravit (Vs. 4. 5. 6.), subjungit jam ipsam Dei sententiam, ad quam audiendam eos supra Vs. 4. excitaverat. נִשְׁבַּע יְהוָה בִּגְאוֹן יַעֲקֹב *Juravit Jova per gloriam Jacobi,* i. e. per se ipsum, ut supra VI, 8. נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יְהוִה בְּנַפְשׁוֹ *juravit Dominus Deus per se ipsum.* Deus enim *Israelitarum gloria* metonymice vocatur, quia ab eo amplissimam gloriandi materiam habuerunt. Similiter Claudianus *de Raptu Proserp.* II, 37. Proserpinam *gloriam* et *superbiam matris suae* vocat, quod tali filia gloriaretur et superbiret:

Quas inter Cereris proles, nunc gloria matris,
Mox dolor, aequali tendat per gramina passu.

Et L. III. 418.

O decus! o requies! o grata superbia matris!

Chaldaeus: קַיֵּם יְיָ דִּיהַב רְבוּתָא לְיַעֲקֹב *juravit Dominus, qui magnitudinem dedit Jacobo.* Alii Hebraeorum גְּאוֹן יַעֲקֹב *templum* vel *arcam foederis* intelligunt, quod paene in idem recidit. Nam per illa gloriosum se Deus in illo populo exhibebat. Syrus: ܠܫܘܒܚܗ ܕܝܥܩܘܒ *potens Jacobi.* LXX: Ὀμνύει Κύριος καθ' ὑπερφανίας Ἰακώβ. Quod secutus Hieronymus: *juravit Dominus in superbiam Jacob,* se scilicet eam dejecturum. Verum בּ post *jurandi* verbum nomini alicui praepositum, significare rem, *per* quam quis jurat, vidimus supra ad VI, 8. Subjicitur jurisjurandi formula: אִם־אֶשְׁכַּח לָנֶצַח כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם non habear pro Deo (aut simile quicquam subaudiendum) *si oblivi[s]car in perpetuum,* i. e. unquam *omnia eorum facta,* sed ea puniam, ut sunt commeriti.

8. Exponit gravitatem superiorum facinorum, quod tyrannide pauperes opprimerent, eorum bona interverten-tes, dolis et usuris eos sibi addicentes, quomodo queruntur Nehem. V, 1. seqq. tenuiores de Israelitis, se a potentiori-

bus oppreſſos, ut agros ſuos et praedia oppignerare coacti eſſent. הַעַל זאת לֹא־תִרְגַּז הָאָרֶץ *Num propter hoc*, ob tanta et tam horrenda crimina jam recenſita, *non contremiſcet terra*, וְאָבַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ *et lugebit*, affligetur graviſſime, *quicunque in ea habitat?* ut infra IX, 5., quaſi dicat: ſufficiens eſt et tam immane hoc facinus, ut ejus cauſa tota ſubvertatur et contremiſcat terra, unde pereant habitatores tam ſcelerati. Sic Jerem. II, 12. שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זאת וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד *obſtupeſcite, coeli, ſuper hoc, et horreſcite, deſolamini vehementer*, quod reliquerit Iſrael Deum ſuum, ut idolorum cultum ſequeretur. וְעָלְתָה כָאֹר כֻּלָּהּ *Et* annon *aſcendat ſicut flumen*, ſ. Nilus, *tota ea terra?* i. e. annon tam immania ſunt ſcelera a vobis commiſſa, ut eorum nomine tota Iſraelitica terra debeat in aquas abire et illis ſubmergi? ut terra ſit velut flumen, ut Nilus videlicet ſtagnans et exundans per Aegyptum. כָאֹר defective pro כַּיְאֹר, quod ipſum exſtat in loco parallelo infra IX, 5. Ita בּוּל pro יְבוּל *proventus*, Job. XL, 20., et הַסּוּרִים pro הָאֲסוּרִים *vincti*, Cohel. IV, 14. יְאֹר vero ex Aegyptiaco IAPO *flumen* ortum, proprium eſt *Nili* fluvii nomen, vid. plura ad Ezech. XXIX, 3. *Aſcendere* vero, ſive *intumeſcere* h. l. dicitur *terra*, ex idiotiſmo, quo Hebraeis עָלָה dicitur non ſolum de re, *quae* aſcendit, ſed metonymice etiam *in qua* quid aſcendit, ut Jeſaj. XXXIV, 13. וְעָלְתָה אַרְמְנֹתֶיהָ סִירִים *aſcendunt palatia ejus in ſpinas*, i. e. ſuccreſcent in palatiis ſuis ſpinae. Proverb. XXIV, 31. עָלָה כֻלּוֹ קִמְּשֹׂנִים *aſcendit totus ille* ager in *carduos*, in toto agro ſuccreverunt cardui. וְנִגְרְשָׁה *Et propelletur*, ſive, *ut propellatur*, i. e. fluctibus agitetur huc illuc, velut mare fluctibus commotum, de quo idem verbum Jeſaj. LVII, 20. וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ *improbi vero* ſunt *ſicut mare propulſum*, agitatum. Alias eſt *expelli*, ut Jon. II, 5. Sed *agitari, commotum eſſe*, denotat verbum גָּרַשׁ et Chaldaeis. Ita in Targum Eſther VI, 1. אִתְגְּרִישׁ עַלְמָא כּוּלֵּיהּ *commotus eſt totus mundus*. וְנִשְׁקְעָה כִּיאוֹר מִצְרָיִם *Et demergetur ut fluvius Aegypti*, i. e. tota aquis ſubſideat et ſubmergatur, ut

ut Aegyptus Niliaca exundatione, de qua Cicero *de Nat. Deor.* L. II. c. 52. *Aegyptum Nilus irrogat, et cum tota aeſtate obrutam oppletamque tenuerit, tum recedit.* Aſcendente Nilo totam Aegyptum operiri, et quaſi pelagus ſtagnare, ſcribit Strabo *Geogr.* L. XVII. §. 4. Ἐν ταῖς ἀναβάσεσι τοῦ Νείλου καλύπτεται πᾶσα καὶ πελαγίζεται πλὴν τῶν οἰκήσεων. Pro וְנִשְׁקְעָה, quod in margine legi jubetur, in textu eſt וְנִשְׁקָה, *et irrigetur,* adaquetur, ut rivo Aegypti; ſenſu fere eodem, ſed וְנִשְׁקְעָה, ut fortius aptiusque ad rem, praeferendum. Significat igitur, commeritos eſſe tanta ſua inhumanitate in pauperes, ut eorum tota terra aquis ſubmergatur, ut Aegyptus cum in eam ſe Nilus diffundit. Chaldaeus allegorice haec intelligit, ſuperventuras in Iſraelitas hoſtium copias, quae tanquam aquarum mole omnia opprimant: וְיִסַּק עֲלַהּ מַלְכָּא בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ דְּסַגִּי כְּמֵי נַהֲרָא וְיַחֲפִּנַּהּ כּוּלַּהּ וִיתָרֵךְ יָת יָתְבָהָא וְתִשְׁתְּקַע כְּנַהַר מִצְרָיִם *et adſcendet adverſus eam rex cum exercitu ſuo ad inſtar aquarum fluminis copioſo, qui operiat eam totam, et expellet habitatores ſuos, et demerget ſicut fluvius Aegypti.* Obverſatus menti interpretis videtur locus Jerem. XLVI, 7. מִי־זֶה כַּיְאֹר יַעֲלֶה כַּנְּהָרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ מֵימָיו *quis iſte eſt, qui ritu fluminis,* Nili, *aſcendit, tanquam fluviorum intumeſcunt aquae ejus?* Jarchi כָּאוֹר interpretatur *ſicut pluvia,* ſ. *nubes pluvia,* quaſi dicat: obnubilabitur terra, et tota in caliginem, et velut denſam et tenebroſam nubem pluviae plenam abibit. Verum notio *pluviae,* ſive *nubis pluviae,* quam Jarchi nomini אור hoc loco et Job. XXXVI, 32. XXXVII, 10. tribuit, prorſus eſt commentitia. Nec magis probanda Gussetii in *Commentar. Ling. Hebr.* ſub voc. יְאוֹר propoſita hujus Verſus explicatio: *Et aſcendet tanquam igne,* i. e. reſpublica Iſraelitica in fumum redigetur *et expelletur, etiam inundata ut fluvio,* ſcil. illius combuſtae cinis aquis corripietur et adducetur in profundum, ubi aquis permiſtus jacebit. Sed אור cum Cholem ſemper ſignificat *lucem,* nusquam *ignem,* qui nomine אוּר deſignatur. Praeterea locus infra IX, 5., ubi verba noſtra repetuntur,

P 2 et

et pro בְּאֵר scribitur בְּיְאֹר, satis ostendit, genuinam horum verborum interpretationem esse eam, quam supra dedimus.

9. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא *Fietque die illo,* quo de illis poenae sumentur. וְהֵבֵאתִי הַשֶּׁמֶשׁ *Ingredi*, i. e. occidere *faciam solem.* Sol cum occidit, *intrare*, בּוֹא, dicitur, ut Genes. XV, 12. 17. Levit. XXII, 7. *et occasus ejus* מְבוֹא שֶׁמֶשׁ *ingressus ejus*, quod juxta vulgi opinionem in mare ingreditur, unde et Graeci occasum δύσιν appellant, quemadmodum contra יָצָא *egredi*, et מוֹצָא *egressus* de *ortu solis* usurpatur Genes. XIX, 23. Ps. XIX, 6. 7. Uti autem obscuratio solis graviorea calamitates indicat (vid. e. c. Ezech. XXXII, 7. 8.), ita gravissimae per occasum, quo penitus terris subducitur, innui solent. Huc spectat, quod Deus Mich. III, 6. interminatur: *Idcirco nox vobis erit a visione, et tenebrae oborientur a divinatione, et occidet sol super prophetas, et dies super eos obtenebrescet.* Eodem facit frequentissima tam Graecis Latinisque, quam Orientalibus scriptoribus, *noctis*, quae sole occaso oritur, imago, qua et in sacris, praecipue in libro Jobi, et apud Arabes nihil frequentius; nam العرب تشبه الامر المهول والخطب الشديد بالليل المظلم *Arabes omnia horrenda, gravia, adversa, comparant nocti tenebrosae.* Imo tempus maxime calamitosum ليل لايل vel ليلة ليلا *noctem tenebrosam*, aut *maxime tenebrosam*, qualem Ovidius *Metamorph.* XI, 550. *duplicatam noctis imaginem* dicit, aut Seneca in *Thyeste* Vs. 994. *nox se in noctem abdidit,* appellant, uti pluribus docet A. Schultens in *Commentar. in Job.* III. 9. et XXXV, 10. Nostro vero loco praegnantior sensus exsurgit dum Jova dicit, se facturum ut sol occidat בַּצָּהֳרָיִם *in meridie.* Quemadmodum *dies* et *lux diei* solet de *tempore laeto* et *felici* usurpari, ita *meridies* ipsum *culmen summumque apicem felicitatis* innuit, vid. Job. XI, 17. Ps. XXXVII, 6. Jesaj. LVIII, 10. Quare *occasus solis in meridie* maximam illarum rerum vicissitudinem indicat,

dicat, qua ille in media, imo summa felicitate in gravissimum luctum, spissamque noctem aerumnarum convertuntur. Qualem tristissimam rerum suarum conversionem ex morte amici natam poeta Arabs a Schultensio laudatus describit: واظلم يومي بعد ما كنت مظهرا *Et mors ejus obscuravit diem meum, quum jam meridiem tangerem.* וְהַחֲשַׁכְתִּי לָאָרֶץ בְּיוֹם אוֹר *Et tenebras inducam terrae die lucis*, i. e. vel die valde lucido, quo talis obscuratio omnium minime metuenda videtur, vel tempore, quo adhuc multum diei superest, neque adeo ex naturalibus caussis nox ingruere potest, quod clarius exprimitur a Jeremia XV, 9. בָּאָה שִׁמְשָׁהּ בְּעֹוד יוֹמָם *occidet sol ejus dum adhuc dies est.* Sensus hujus Versus igitur hic est: ubi summa se putabant frui tranquillitate, et ad supremum gradum felicitatis pervenisse, tum corruent, et in acerbissimam calamitatem conjicientur. Sunt, qui a vate nostro illud respexisse existiment, quod quum auspicatissima fuissent ac instar meridiei lucida Jeroboami II. tempora (2 Reg. XIV, 25.), sexto post illa mense, insequuta filii, Zachariae, caede, confusa omnia in regno Israëlitico fluerent, tum internis motibus, tum exterarum gentium irruptionibus. Quam sententiam peculiari Commentatione commendavit Conr. Ikenius in Dissertat. *de sole occidente in meridie ad Amos VIII, 9.*, quae est *decima octava* suarum *Dissertatt. philologico-theologicar. in diversa S. Cod. loca*, Lugd. Batav. 1749. p. 300. seqq. „Omnia," inquit p. 315., „egregie in Zachariam quadrant. Hic vere ut sol in meridie occidit, dum vix florentissimum Israelis regnum, quod pater ad pristinum vere decus, dilatatis imperii finibus, subjugatisque hostibus, reduxerat, patre demortuo occupaverat, et sex tantum mensium spatio obtinuerat, cum Sallum in eum cum quibusdam conjurationis sociis insurgeret, eumque florente aetate, inque felicitate, publice (quod phrasis *coram populo* innuit) interficeret, ut scriptor sacer narrat 2 Reg. XV, 8. seqq. Sic *die lucido*, cum modo res maxime florerent,

den-

densissimae *tenebrae terrae obducta*, et omnia in gravissimum *luctum conversa* sunt, *extremumque fuit ut dies amarus*, ut propheta statim Vs. 10. subjungit, *finis populi Israelitici*, ut in Capitis initio Vs. 2. praedictum erat." Nobis minae, quae Versu hoc et proximo leguntur, generales sunt, ut in eo quem indicavimus, sensu acquiescendum videatur.

10. וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל *Et convertam ferias vestras*, quibus laetari soletis, *in luctum*. Cf. supra Vs. 3. et Thren. V, 15. *Adolescentes a suis cessant modulis; cessat animorum nostrorum voluptas, versae sunt in luctum choreae nostrae.* Hos. II, 13. וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ *cessare faciam omne gaudium ejus, festivitatem ejus, novilunia, sabbatha, et omnem solennitatem ejus.* וְכָל־שִׁירֵיכֶם לְקִינָה *Et omnia cantica vestra* convertam *in lamentationem*, ut loco gaudii et laetorum carminum nihil aliud audiatur, quam lamentum et lugubria carmina, et omnia dolorum moerorisque fiant plena. וְהַעֲלֵיתִי עַל־כָּל־מָתְנַיִם שָׂק *Et faciam adscendere super omnes lumbos saccum*, cilicium inducam omnium lumbis, ut accincti ciliciis moerorem ostendant, sicuti moris erat. Vid. Jesaj. XV, 3. וְעַל־כָּל־רֹאשׁ קָרְחָה *et super omne caput* inducam *calvitiem*, ut omnes tristitiam testantes capita radant, ut in gravi calamitate consuetum erat, vid. Job. I, 20. Jesaj. XV, 2. et ad ea loca not. וְשַׂמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יָחִיד *Et ponam*, reddam (ut 1 Sam. XI, 2.) *eam* terram (quam Vs. 9. obtenebrandam esse dixerat) *sicut luctum unigeniti*, unici filii, i. e. in eum statum terram Israeliticam redigam, ut undique sese tanta offerat lugendi materia, quanta quum pater vel mater unicum amisit filium. Hieronymus: „Et tanta erit magnitudo luctus atque tristitiae, ut unici filii morientis matrique carissimi vincat dolorem, et omnia planctu et amaritudine compleantur." Vehementem dolorem vates Hebraei solent luctui ob unicum filium mortuum suscepto comparare. Sic Jerem. VI, 26. *Filia populi mei, cinge te cilicio, con-*

sperge

ſperge te cinere, אֵבֶל יָחִיד עֲשִׂי־לָךְ *luctum unigeniti fac tibi, planctum amariſſimum.* Et Zach. XII, 10. וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל־הַיָּחִיד *de eo plangent, ſicut de unico filio plangitur.* וְאַחֲרִיתָהּ כְּיוֹם מָר *Et finem,* ſeu *poſtrema ejus* terrae, i. e. incolarum ejus, reddam *ſicut diem amaritudinis,* i. e. ad extremum efficiam, ut in acerbiſſimum luctum adducantur, quantus eſſe ſolet die ob funeſtum aliquem caſum acerbo. Prov. V, 4. וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה כַלַּעֲנָה *et extremum ejus amarum ſicut abſinthium.* Luctus gravis Hebraeis per metaphoram *amaritudo* dicitur, ut etiam eodem tropo a Latinis *amarus* dicitur. Ovidius *Metamorph.* L. XIV, 465.

Admonitu quamquam luctus removentur amari.

Hinc הֵמַר *amare lugere* Zach. XII, 10. Ita *dies amaritudinis* hic nihil aliud eſt quam *dies amari luctus.* Quomodo Tibullus *Eleg.* L. II. Eleg. IV, 11. triſte acerbi doloris tempus *diem amaram* vocat:

Nunc et amara dies, et noctis amarior umbra eſt;
Omnia jam triſti tempora felle madent.

11. *Poſtrema* illa, quorum Vs. 10. meminerat, ulterius jam exponit. הִנֵּה יָמִים בָּאִים ...... וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ *Ecce dies venient, et,* i. e. quibus, *immittam famem in terram,* לֹא־רָעָב לַלֶּחֶם et quidem *non* tam *famem ad panem,* i. e. panis, qualem ſupra IV, 6. inter reliqua ſuppliciorum genera minatus fuerat, ſed famem multo deterioris ſortis. וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם־לִשְׁמֹעַ אֵת דִּבְרֵי יְהוָה Sitimque immittam, verum *non ſitim aquarum, ſed audiendi verba,* effata *Jovae.* Qui jam oracula divina a prophetis promulgata tanta inſolentia deſpiciunt et derident, imo expellunt vates (cf. ſupra VII, 12.), quondam ſumma miſeria oppreſſi ſummo deſiderio coeleſtis inſtitutionis atque divinorum oraculorum tenebuntur, neſcientes unde conſilium capiant in rebus arctis, ſed plane carebunt doctoribus atque prophetis. Quod ipſum minatur Ezechiel VII, 26. *Miſeria miſeriae ſuperveniet, famaque famae ſuccedet, et in vate oraculum requiretur, et ſacerdotes inſtitutione, et ſenes conſilio carebunt*

rebunt. Nec non Micha III, 7. *Prae pudore erubescent fatidici et divini, sibique labra obvelabunt universi, quod aberunt divina responsa.* Et Jeremias queritur de urbe et republica eversa Thren. II, 9. *Rex ejus et principes inter gentes degunt institutione destituti, nec prophetae assequuntur oraculum a Jova. Fames* et *sitis* per translationem summum desiderium ostendunt, ex inopia et defectu natum, ut Ps. XLII, 3. *Sitit anima mea Deum.* CLAUDIANUS Praefat. in Libr. II. *de Raptu Proserp.* Vs. 19.

Porrexit Rhodope sitientes carmina rupes.

12. וְנָעוּ מִיָּם עַד־יָם *Et movebunt se,* vagabuntur, oberrabunt Israelitae *a mari ad mare usque,* i. e. a mari mortuo ad mediterraneum, vel, ut Hebraei loquuntur, *a mari orientali ad mare occidentale,* vid. Joel. II, 20. ibique not., Zachar. XIV, 8. Atque interdum simpliciter absque illis epithetis *a mari ad mare,* ut Mich. VII, 12. Ps. LXXII, 8. Hisce verbis vero duas coeli plagas, austrum et occasum, complectitur, quia subdit: וּמִצָּפוֹן וְעַד־מִזְרָח *et ab aquilone ad ortum.* Sensus est, eos universam illam terram per omnes ejus terminos circumituros ad quaerenda Dei oracula. Primum a maris mortui australi extremitate profectos perambulaturos totum meridianum tractum usque ad mare mediterraneum in occidente, deinde illa occidentali plaga emensa ad aquilonarem venturos, ac per eam tandem in orientalem progressuros. Hoc enim ordine procedit descriptio finium terrae Canaanae Num. XXXIV, 3. seqq., *ab extremitate maris salsi,* i. e. mortui, *per plagam australem, ad mare mediterraneum* in occidente, inde *ad aquilonem,* et tandem *ad orientem.* לְבַקֵּשׁ אֶת־דְּבַר־יְהוָה *Ad quaerendum verbum Jovae,* i. e. prophetas, qui divina oracula eis pandant. וְלֹא יִמְצָאוּ *Nec invenient,* justo Dei judicio, qui desiderium excitabit prophetarum in animis eorum, qui illos primum expulerant adeoque occiderant. Prima Versus nostri verba in Graeca Alexandrina versione sic reddita leguntur: καὶ σαλευθήσονται ὕδατα ἀπὸ θαλάσ-

σης

σης ἕως θαλάσσης. Ad quae Drusius haec notat: „Plantinus excudit σαλευθήσεται, et mox, ὕδατα θαλάσσης. Dictio ὕδατα plusquam παρέλκει. Sed unde est? unde nisi ex prava lectione מֵיָם pro מִיָּם? Si me non fallit augurium, hic duae interpretationes coaluerunt. Una est ὕδατα, id est, מַיִם, altera ἀπὸ θαλάσσης, i. e. מִיָּם." Sed jam Hieronymum verba Graeca ita ut nos legisse, inde apparet, quod ea vertit: *et commovebuntur aquae a mari usque ad mare.* Ad quae in Commentario: „*Aquae* in Hebraico non habentur." Ceterum vix dubium, quin longissimas navigationes, et itinera longissima, quae mari fiunt potius quam terra, interpres indicare voluerit.

13. בַּיּוֹם הַהוּא תִּתְעַלַּפְנָה הַבְּתוּלֹת הַיָּפוֹת וְהַבַּחוּרִים בַּצָּמָא
Die illo deficient, animi deliquium patientur, animum despondebunt destituti ab omni solatio, *virgines pulchrae adolescentesque*, quae aetas fere voluptatibus indulget, nec de salute sua admodum sollicita, *siti* audiendi oracula Jovana. Quod si vero tales animum despondebunt, quid alii facient? תִּתְעַלַּפְנָה proprie *operientur*, s. *operient se* (vid. Genes. XXXVIII, 14. et cf. Arabicum غلف), unde ad animum translatum significat, tenebris ex animi deliquio quasi contegi et involvi, obscurari, conturbari, perplexum esse, et ita animo anxium, ut apud te non sis. Jarchi voce Gallica *se pamer* explicat. Eodem significatu עָלַף Jesaj. LI, 20. et הִתְעַלֵּף Jon. IV, 8. usurpatur. Eadem est ratio verbi עָטַף, *obtegit*, quod in Passivo Thren. II, 11. 12. 19. de *animi deliquio* dicitur. Sic verba Arabica غشي et غمي, quae proprie *tegere* denotant, in Passivo *animo deficere, deliquium pati* significare, docuit A. Schultens in *Animadverss. philolog. ad Cantic.* I, 7. (in *Opp. minorr.* p. 241.). Per *virgines formosas* plures ex Hebraeis interpretes intelligunt synagogas Israeliticas, quae quondam purae fuerint, dum puriorem Dei cultum retinerent, nunc vero corruptae, quod idola colunt, per *juvenes* vero synagogarum doctores. Quam interpretationem jam Hieronymus tradit, a magistro suo

ſuo Judaico haud dubie acceptam. „*Virgines pulchras,*“ inquit, „ſynagogas interpretantur, et *electos* (ita בַּחוּרִים interpretatur) magiſtros populi.“ Similiter Chaldaeus: יִשְׁתַּלְהֲיָן כְּנִישָׁתָא דְיִשְׂרָאֵל דְאִנּוּן דָמְיָן לִבְתוּלָן שַׁפִּירָן דִּטְעָאָה בְשִׁפְרְהֶן עִם עוּלֵּמִין חַיָּבִין *deficient ſynagogae Iſraelis, quae ſimiles ſunt virginibus pulchris, quae ſcortantur in pulchritudine ſua cum adoleſcentibus peccatoribus.*

14. Docet, ad quos pertineat haec prophetia: הַנִּשְׁבָּעִים בְּאַשְׁמַת שֹׁמְרוֹן *qui jurant* hodie *per delictum*, i. e. idola, *Samariae*, quaſi dicat: merito hac oraculorum divinorum penuria laborabunt, qui hodie illa faſtidiunt; argumento eſt, quod per idola ſua jurent, quum aliquid affeverare volunt, quaſi ſuum Deum non habeant, per quem ſolum jurare licet. Deut. VI, 13. *Jovam Deum tuum timens, ei ſervias, et per eum jures. Jurare per Deum,* ut vel ex hoc loco allato vides, eſt *colere Deum*, quia per eum ſolent fieri jusjuranda, quem in ſummo honore habent, quemque vindicem perjurii agnofcunt. Hinc Pſ. LXIII, 12. יִתְהַלֵּל כָּל־הַנִּשְׁבָּע בּוֹ *Gloriabitur omnis jurans per eum,* Davidis Deum, omnis Jovae cultor. Joſ. XXIII, 7. *Ne cum iſtis reliquis apud vos nationibus verſantes deorum earum nomen uſurpetis,* וְלֹא תַשְׁבִּיעוּ וְלֹא תַעַבְדוּם וְלֹא תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם *ne per eos juretis, neve colatis aut adoretis eos.* Zephan. I, 5. הַמִּשְׁתַּחֲוִים הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם *qui Jovam adorando per eum jurant, et* ſimul *per regem ſuum jurant.* בְּאַשְׁמַת שֹׁמְרוֹן *Per delictum Samariae*, i. e. per vitnlum in Samaria cultum, qui regibus et civibus cauſſa et occaſio reatus exſtitit. 2 Paral. XXIV, 18. *Reliquerunt templum Jovae, patrii ipſorum Dei, colueruntque ſtatuas et ſimulacra, poenasque luerunt Judaei atque Hieroſolymitqni* בְּאַשְׁמָתָם זֹאת *ob hoc eorum delictum.* Innnit vates vitulnm Bethelinum, quem *Samaritanum* vocat, vel quoniam a Samaritis colebatur (Hoſ. X, 5. *Vaccas Bethaven*, i. e. Bethelis, *colunt habitatores Samariae*), vel nomine *Samariae* ſignificatur tota regio, in qua et Bethel. Sic intelligendum Hoſ. VIII, 5.

vitulus

vitulus tuus, o Samaria! et mox Vs. 6. *In ſcobem redigetur vitulus Samariae.* Hieronymus *de locis Actorum:* „*Samaria*, civitas regalis in vertice montis Somer poſita. Sed et omnia regio, quae circa eam fuit, a civitate quondam nomen acceperat; media inter Judaeam et Galilaeam jacet.“ LXX verterunt: *οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ ἱλασμοῦ Σαμαρείας*, quia אַשְׁמָה et *delictum* ipſum, et *ſacrificium, quo delictum expiatur*, ut Levit. V, 2. 4., ſignificat, ſicut et חַטָּאת et *peccatum* et *ſacrificium pro peccato expiando* oblatum (e. c. Levit. VI, 18.) denotat. Illi autem credebant hoſtiis vitulo oblatis expiari delicta. Quia vero duos vitulos Iſraelitis erexerat Jeroboamus I., unum in Bethel, haud procul a Samaria, alterum in Dan, uti narratur 1 Reg. XII, 29. 30.; ideo Noſter ſubdit: וְאָמְרוּ חֵי אֱלֹהֶיךָ דָּן *et dicunt: vivit Deus tuus, Dan*, q. d. ea jurandi formula in ſuis idolis utantur, qua in Deo ejus cultores uti ſolent, id eſt: ſic vivat vitulus Dan! vel, hoc tam certum eſt, quam certum vivere Deum Dan, ut de Jova dicebant חי יְהוָה *per vitam Jovae!* 1 Sam. XX, 3. Kimchi ſuffixum in אֱלֹהֶיךָ ad eum, cui quis jurabat ſermonem ſuum confirmare volens, refert, ut ſubaudiatur אֲשֶׁר בְּדָן, *vivit Deus tuus, qui eſt in Dan*, qui in Dan colitur, nimirum vitulus. Malumus, דָּן eſſe Vocativi caſus, et per apoſtrophen dici ab eo, qui jurat alteri, ad urbem Dan: *ita vivat Deus tuus, o Dan!* Solennius ita juraſſe videntur apoſtrophe ad Dan facta. Nec obſtat, quod affixum in אֱלֹהֶיךָ ſit maſculinum; nam urbium nomina Hebraeis ſaepe ſunt maſculina, ſi appellativorum maſculinorum formam habent, ut דָּן, quaſi: *judicans*. Sic בֵּית לֶחֶם et בֵּית־אֵל, nam בֵּית maſculeum eſt. Et quia vigebat idololatria etiam in Berſaba, ideo addit: וְחֵי דֶּרֶךְ בְּאֵר־שָׁבַע dicuntque: *ita vivat via Berſabae*, i. e. ejus numinis, quod in ea via quaeritur. Intelligitur jusjurandum per Deum, tanquam eum, qui velit in Berſaba habere fanum. Vel denotat דֶּרֶךְ *ritum*, religionem, cultum, uti Pſalm. CXXXIX, 24. (ubi vid. not.), et ſicut *ὁδὸς* Act. IX, 2. XIX, 9. 23. XXII, 4. Ritus et ſacra urbis Berſabae, id eſt, idoli,

idoli, quod illic colebatur, intellexit et Chaldaeus, qui כִימוּסֵי בְאֵר־שָׁבַע, νομοὺς, *ritus Berſabae* vertit. Nec aliud videtur voluiſſe Graecus Alexandrinus interpres, dum reddidit: ζῇ ϑεός σου Βηρσαβέε. Eum nec אֱלֹהֶיךָ, nec, ut conjecit Liveleus, צַרְךָ, *rupes tua*, legiſſe arbitror; ſed quum דֶּרֶךְ בְּאֵר־שָׁבַע de religioſo cultu, qui Berſabae exercebatur, intelligeret, ſenſum proprium uno vocabulo ϑεὸς expreſſit. De Berſaba vid. not. ſupra ad V, 5. Minus placet Kimchii ſententia, qui exiſtimat, ſignificari eos, qui *per iter Berſabae* jurarent, etiam in itineris longitudine ſanctimoniam conſtituentes, quod procul a Bethel et Dan diſtaret Berſaba, in altero ex finibus terrae Iſraeliticae, oppoſito urbi Dan ad anſtrum. Hieronymus: „Juraverunt in idolo Samariae, in vitulis ſcilicet aureis, et dixerunt: *Vivit deus tuus, Dan*, in finibus terrae Judaicae, ubi nunc Paneas eſt, et eo tempore vitulus aureus colebatur, *et vivit iter Berſabae*, quia longo illuc et raro itinere commeabant, propter reges Judae juſtos pariter et injuſtos.“ וְנָפְלוּ וְלֹא־יָקוּמוּ עוֹד *Cadentque nec reſurgent amplius*, incident in mala unde numquam emergent, irreparabilem cladem accipient, et priſtino ſtatui ac ſplendori numquam reſtituentur. Cf. ſupra V, 2.

Cap.

Cap. IX.

Argumentum.

Sicut Capitibus duobus, quae praecesserunt, Israelitis, ita nunc sub signo percussionis columnarum templi Judaeis potissimum comminatur excidium, quod in prima hujus Capitis parte (Vs. 1—8.) varie exaggerat, restringit tamen in altera parte (Vs. 9—15.) promissione de regno Davidico instaurando atque seculi aurei felicitate describenda.

---

1. רָאִיתִי *Vidi* non quidem oculis, sed mente ac phantasiae objectum, ut supra VII, 1. 4. 7. VIII, 1. Sic Jesajas Jovae majestatem videt Cap. VI., ubi et liminum commotio; ut hoc loco. Sic Ezechiel I. IX. X., ubi visiones huic haud absimiles, quibus gloriam Domini vidit e populo Israelitico recedentem, et paulatim sese subducentem, donec tandem prorsus recessit. אֶת־אֲדֹנָי נִצָּב עַל־הַמִּזְבֵּחַ *Dominum stantem super altari,* non Bethelico, in cultum vituli erecto, ut nonnulli volunt, sed, uti ex iis quae subjiciuntur apparet, super altari, quod in templo Hierosolymitano erat, quod jam cum reliquis templi partibus destructum ibat, ut supra VII, 7. Chaldaeus: חֲזֵיתִי יַת יְקָרָא דַיְיָ אִסְתַּלַּק מִכְּרוּבָא וּשְׁרָא עַל מַדְבְּחָא *vidi gloriam Domini,* qui *secesserat a Cherubo,* in adyto templi, *mansitque super altari,* scilicet aeneo, in superiori atrio templi. Quo innuebatur, templum a Jova deferendum esse. Videtur paraphrastes respexisse ad Ezech. IX, 3., ubi sex viri apud aeneam aram constitisse dicuntur, dum Dei gloria a Cherubo, super quem erat, sublata est ad limen

limen aedis. Cf. Ezech. X, 18. 19. וַיֹּאמֶר *Et dixit*, i. e. visus est mihi ita dicere Dominus in visione prophetica. הַךְ הַכַּפְתּוֹר *Percute superliminare!* Hoc vel ad prophetam dicebat, vel certe, quod potius est, ad angelum, suppliciis, ut inquit Hieronymus, scelerum reddendis mancipatum et destinatum. כַּפְתּוֹר ornamentum in capitulis columnarum, in morem sphaerae, aut calicis corollam floris continentis efformatum denotat hic et Zephan. II, 14. Vid. Michaelis *Supplemm.* p. 1336. seq. Et quia in supero limine portarum solent artificiose caelari et insculpi talia ornamenta, hinc totum limen superum nomine כַּפְתּוֹר videtur appellatum esse. Id enim hoc loco intelligendum est, quum eo percusso contremiscant liminares postes, ut sequitur, וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים *ut contremiscant* in ruinam vergentia *limina* (vid. de voce סִפִּים not. ad Jesaj. VI, 4.), adeoque fundamenta et ima templi, ut Jesaj. VI, 4. Existimant nonnulli, hac liminum concussione innui, petendos primum primores populi, ut sacerdotes, et regem ac principes, unde caeteri contremiscant. Chaldaeus: אִם לֵית עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל תָּיְבִין לְאוֹרַיְתָא יִטְפֵי מְנַרְתָּא אִתְקְטֵיל מַלְכָּא יֹאשִׁיָּה וְיֶחֱרַב בֵּיתָא וְיִתְפַּגְרָן עֲזָרָתָא *nisi populus domus Israel convertatur ad legem, exstinguetur candelabrum* (sic vertit כַּפְתּוֹר, quia lychnuchus sacer, qui Exod. XXV, 31. seqq. describitur, ornatus esset כַּפְתּוֹרִים, *sphaerulis*, seu *globulis*), *occidetur rex Josias, et destruetur aedes, destruenturque atria.* Allegorice igitur *superliminaris concussione* significari putat, Josiam regem esse caedendum, lumen et decus, velut candelabrum, populi (uti Davides 2 Sam. XXI, 28. *lucerna Israelis* vocatur), *limina* vero templum et atria accipit. Malumus tamen utroque, superliminaris concussione et liminum tremore, templi destructionem innui, de procerum vero populique caede, quae cum templi excidio conjuncta praedicitur, verba demum agunt, quae sequuntur: וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם *et concide illa*, superliminare et limina, ut ruant *in caput omnium illorum*, qui sunt in templo et in atrio interiori maxime, sacerdotum puta, et Levitarum. Suffi-

xum

xum in וּבְצָעֵם referendum ad capitella, limina, ceteramque templi ſtructuram. Eſt ſimilis loquutio ac Jerem. XLIX, 20. L, 45. יָשִׁים עֲלֵיהֶם נְוֵהֶם *Devaſtabit ſuper eos manſionem ipſorum*, qua non ſolum domus deſtructio, verum et conjuncta cum ea incolarum ſtrages indicatur. בָּצַע idem quod פָּצַע (vid. ad Joel II, 8.), quod convenit cum Arabico فصع *in partes concidere, ſecare, diffindere*, unde Onkelos Levit. II, 6. Hebraica פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים, *comminue id in fruſta*, vertit בְּצַע יָתַהּ בִּצּוּעִין. Ceterum וּבְצָעֵם rectius Imperativus accipitur (etſi ob gutturalem ע turbata ſit punctorum vocalium ratio, ut ſit cum gemino Patach et vox penacuta, quum per Kamez et Zere eſſet ſcribendum וְבָצְעֵם, et acuta eſſe deberet), quam cum Kimchio Praeteritum, per Vau in Futurum converſum, ut vertendum ſit: *et concidet eos* Deus videlicet, quomodo erit perſonarum enallage, quum mox ipſe de ſe dicat אֶהֱרֹג *occidam*. Salomo Ben Melech in Commentario in V. T., quem מִכְלַל יֹפִי *pulchritudo perfecta* (Pſ. L, 2.) inſcripſit, de noſtra voce ſic differit: „Senſus eſt: Deus *concidet eos*, qui ſunt in capite omnium; ii vero ſunt vel ſacerdotes, vel majores; addit enim: *et poſteritatem eorum gladio occidam*, qua (*poſteritate*) filios indicat. Quod vero in perſona tertia dicit *concidet eos*, et ſtatim ad primam tranſit, id ſaepius in codice ſacro reperitur. Debuit cum duplici Kamez ſcribi וּבָצָעָם. Sed Ain habet Patach, quod vox eſt penacuta, cum duplici accentu Paſchta [nam ejusdem accentus in eadem voce geminati prior ſyllabam acuit]. R. Jona vero, quia praeceſſit Imperativus הַךְ, et וּבְצָעֵם interpretatur per Imperativum, tum Patach ſub Ain pro Zere eſt poſitum; ſcribendum enim erat וּבְצָעֵם ſecundum analogiam dictionum שַׁלְּחֵם, *mitte eos*, שְׁמָעֵם *audi eos*.“ Sunt, qui וּבְצָעֵם in tertia perſona vertant: *et ſauciabit eos* ſcil. ſaucians, i. e. ſauciabuntur omnes, ex noto illo Hebraismo, quo verbum tertiae perſonae imperſonaliter, vel paſſive ſumitur. בְּרֹאשׁ vero, *in capite*, iidem interpretantur graviter, letaliter, ut Pſ. LXVIII, 22. *Deus conquaſſabit capita inimicorum*

ſuorum,

suorum. Chaldaeus verba וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם sic vertit: וּמָנֵי בֵית מַקְדְּשָׁא בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן *et vasa domus sanctuarii in exsilium ibunt.* Pro וּבְצַעַם legit וּבִצְעָם, *quaestus eorum* (ut Ezech. XXXIII, 31. Mich. IV, 13.), bona et opes, quibus vasa templi intelligit, in quibus divitiae et splendor populi Israelitici situs erat. וּבִצְעָם legit quoque Hieronymus, sed intellexit בֶּצַע de *avaritia*, ut Jesaj. LVII, 17. Vertit enim: *et avaritia* (non expresso suffixo *eorum*) *in capite omnium*; quasi omnia possideat avaritia, ut causa subjungatur eversionis templi, summa avaritia. Id sequutus Lutherus: *Denn ihr Geiz soll ihnen allen auf ihren Kopf kommen.* Syrus: ܘܢܟܠܗܘܢ ܒܪܫ ܟܠܗܘܢ *et dolus eorum in caput omnium eorum recidat.* Imperativum inter Veteres soli expresserunt LXX: *καὶ διακόψον εἰς κεφαλὰς πάντων.* וְאַחֲרִיתָם *Postrema autem,* seu reliquos *eorum,* i. e. populum praeter occisos sacerdotes superstitem, ut supra IV, 2. Ezech. XXIII, 15. בַּחֶרֶב אֶהֱרֹג *Gladio interficiam,* enallage sive anomalia personae. Ante enim ministrum alloquutus est, hic de se ipso auctore in prima loquitur. לֹא־יָנוּס לָהֶם נָס *Non effugiet de illis effugiens,* i. e. nemo, quantumvis fuga connitatur vitae suae consulere, aufugere poterit; quod supra II, 14. sic expressit: *peribit fuga a veloci.* וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם פָּלִיט *Nec evadet illis evadens,* i. e. nec quisquam evadere poterit, etsi se jam tutum putet, et extra hostium manus. Qui e praelio evaserit, aut in fuga peribit, aut ab hostibus trucidabitur.

2. Enumeratione locorum, ad quae fugi potest, declarat quod dixerat, neminem supplicium divinitus immittendum evasurum. אִם־יַחְתְּרוּ בִשְׁאוֹל *Si foderint in infernum,* si fodiendo ad infernum usque penetraverint, hoc est, subterranea et abstrusissima sibi loca et scrobes effoderint, vel usque ad centrum terrae, ubi delitescant, ut hostem evadant. שְׁאוֹל nomen late patens in universum *τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς* (Ephes. IV, 9.), et hinc *orcum, sepulchrum* denotat, vid. Jesaj. IX, 18. XIV, 9. XV, 24. Job. XI,

XI, 8. משם ידי תקחם *Inde capiet*, rapiet, auferet *eos manus mea.* Chaldaeus: אם ידמון לאטמרא בדבשאול מתמן במימרי ידברנון שאניהון *ſi putaverint abſcondi velut in inferno, inde verbo meo tollent eos inimici ſui.* ואם־יעלו השמים משם אורידם *Quod ſi adſcenderint ad coelum*, i. e. loca editiſſima ad coelum usque, *inde eos deſcendere faciam*, detraham, ut hoſti praedae fiant. Chaldaeus: ואם יסקון בטורין רמין עד צית שמיא מן תמן יחתונון במימרי *et ſi aſcenderint montes excelſos usque ad coeli fines, inde detrahent eos verbo meo.* Nullam quantumvis magnam diſſitarum regionum diſtantiam homines a potentia Dei protegere poſſe, ſimili modo declarat poeta Pſ. CXXXIX, 8. *Sive coelum ſcandam, ibi tu es; ſive in orco cubem, tu ades.*

3. ואם־יחבאו בראש הכרמל *Et ſi abſconderint ſe in vertice Carmeli*, ubi ſilvae et ſpeluncae ad latendum aptae. Chaldaeus: ואם ידמון לאטמרא ברישי מגדלי כרכיא *et ſi exiſtimaverint abſcondi in cacumine turrium caſtellorum.* משם אחפש ולקחתים *Inde ſcrutabor*, perveſtigabo, *et capiam eos*, perquirendo eos inde educam, rapiam ad ſupplicium. Chaldaeus: מתמן אפקיד בלושין ויבלשונונון *inde tamen mandabo ſcrutatoribus, ut perſcrutentur eos.* ואם־יסתרו מנגד עיני בקרקע הים *Et ſi abdiderint*, ſubduxerint *ſeſe e conſpectu oculorum meorum*, ut meum conſpectum, i. e. judicium evitent, *in ſolo*, fundo *maris.* Chaldaeus: ואם יטמרון מן קדם מימרי בניסי ימא *et ſi abſconderint ſeſe a verbo meo in inſulis maris.* משם אצוה את־הנחש ונשכם *Inde mandabo ſerpenti, ut eos mordeat. Serpente* hoc loco, ubi de mari ſermo, draconem marinum, ſeu quodvis monſtrum aquatile intelligi patet. Alii ſignificari putant *hydrum*, quod genus anguium eſt in aqua vivens, nullis ſerpentum veneno inferius, ut ait Plinius *Hiſt. Nat.* L. XIX. c. 4. Chaldaeus: אפקיד ית עממיא דתקיפין כחויא ויקטלונונון *injungam populis fortibus inſtar ſerpentum, ut eos interficiant.* Quoquo ſe receperint, ubi ſe tutos putarint, Deus praeſentem illis intentabit mortem et exitium.

6. הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו *Ille*, inquam, *qui aedificavit in coelis gradus*, afcenfus *fuos* pro folio fuo regali, de quibus מַעֲלוֹת 1 Reg. X, 20. 2 Paral. IX, 18. dicitur. Chaldaeus: דִּי אַשְׁרֵי בִּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ *qui habitare fecit*, collocavit, *in robore*, praefidio *excelfo majeftatem gloriae fuae*. Hebraei orbes coeleftes intelligunt, qui fint veluti gradus unus fuper alterum. Alii מַעֲלוֹת h. l. idem notare exiftimant, quod עֲלִיּוֹת Pf. CIV, 3. 13., videlicet *coenacula* (ab עָלָה nomen adepta, quod in fuperiore aedium parte effent, ad quae fcalis vel cochleis afcendebatur, vid. not. ad loca laudata). Quam fententiam commendant fimilium locorum collatione, Jerem. XXII, 14., ubi eadem phrafis reperitur: *Vae illi, qui dicit: exftruam mihi domum amplam*, וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים *et coenacula fpatiofa*. Et Pf. CIV, 3., ubi Deus *in aquis* fuperioribus, i. e. nubibus, *contignare coenacula fua* (עֲלִיּוֹתָיו) eodem fenfu dicitur, quo hic ea *in coelis exftruere*. Malumus מַעֲלוֹת ufitata *graduum* fignificatione retinere, quae imaginem infert dignam et elegantem, qua coeli fiftuntur gradus, quibus ad fummi regis folium afcenditur. In verbis quae fequuntur, וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ, interpretandis interpretes diffentiunt ob nomen אֲגֻדָּתוֹ, quod ab אָגַד, Talmudicis *ligandi* fignificatu ufitato, alias vel *vincula*, ut Jefaj. LVIII, 6., vel *fafces, manipula*, Exod. XII, 22., vel *hominum* foedere inter fe conjunctorum *turmam* denotat. Hinc alii cum Jarchio noftro loco אֲגֻדָּה *rerum creatarum collectionem* et multitudinem, alii *mare*, aquarum congregationem, alii *tria elementa*, ignem, aerem et aquam, quae velut in unum fafciculum fuper terram, quae omnium velut fundamentum fit, colligata fint, exponunt. Verifimilius alii *turmam fuam* noftram dictionem interpretantur, quomodo accipitur Hebraea vox 2 Sam. II, 25. *Benjaminitae fe congregantes poft Abnerum* יִהְיוּ לַאֲגֻדָּה אֶחָת *fuerunt in manipulum unum*, i. e. confertam turbam, in unam militum collectam turmam, et quafi conglobatam multitudinem. Hic vero poffit rerum creatarum multitudinem defignare, quae ad eundem modum *exer-*

citus

citus appellantur Gen. II, 1. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם *perfecti sunt coeli et terra, omnisque eorum exercitus.* Perstabit ita noster in coepta a regibus desumta metaphora, quorum solium milites et ministri circumdare solent. Similiter Dei throno in coelis erecto, cujus gradus sunt nubes, satellites more regio adstant ad voluntatem ipsius exsequendam parati. Ps. CIII, 21. *Laudem Jovae praedicate, omnes exercitus ejus, ministri ejus jussa sua exsequentes.* Quo minus tamen huic interpretationi acquiescamus facit additum: *quam super terram fundavit.* Rectum vidisse J. D. Michaelem arbitror, qui in *Supplemm.* p. 15. אֲגֻדָּה nostro loco idem esse ait, quod Arabicum أجاف *fornix*, ut Galli dicunt, *la voute des cieux.* „*Fornicem coeli in terra fundavit* Deus, poetica phrasis; coelum fornicatum, ejusque fornicis ima videntur terrae incumbere, horizonte sustentata. Etymon si cupias, sumo cum aliis lexicographis אָגַד esse, *colligare, coagmentare,* hoc autem transfertur ad aedificium firmiter constructum, quod Arabibus est موجف, maxime ad fornicatum opus suo se nisu adversantium et compactorum lapidum sustinens. Ἐπαγγελίαν verterunt LXX, exque his latina antiqua *promissionem,* ac (forsan ex correctione Jacobi Edesseni) Syrus, ܡܘܠܟܢܗ; *roborandi* significationem forsan in animo habuerunt, quam verbum أجف apud Arabes in quarta adhuc conjugatione servat." Chaldaeus: וּכְנִישְׁתֵּיהּ עַל אַרְעָא קַשְׁטֵהּ *et congregationem suam in terra decoravit.* Intellexit interpres אֲגֻדָּה, quod *manipuli, turmae* significatione sumsit, de populo Israelitico, multis a Deo beneficiis ornato. Reliqua hujus Versus repetita sunt ex V, 8., ad quem loc. vid. not. Chaldaeus: דִּי אֲמַר לְכַנָּשָׁא מַשְׁרְיָן דְּסַגִּיאִין כְּמֵי נַהֲרָא וּמְבַדַּר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא *qui dixit se congregaturum exercitus multos quasi aquae fluminis, atque dispersurum eos super faciem terrae.*

7.

densissimae ***tenebras terrae obducta***, et omnia in gravissimum ***luctum conversa*** sunt, ***extremumque fuit ut dies amarus***, ut propheta statim Vs. 10. subjungit, ***finis populi Israelitici***, ut in Capitis initio Vs. 2. praedictum erat." Nobis minae, quae Versu hoc et proximo leguntur, generales sunt, ut in eo quem indicavimus, sensu acquiescendum videatur.

10. וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל ***Et convertam ferias vestras***, quibus laetari soletis, ***in luctum***. Cf. supra Vs. 3. et Thren. V, 15. ***Adolescentes a suis cessant modulis; cessat animorum nostrorum voluptas, versae sunt in luctum choreae nostrae***. Hos. II, 13. וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ ***cessare faciam omne gaudium ejus, festivitatem ejus, novilunia, sabbatha, et omnem solennitatem ejus***. וְכָל־שִׁירֵיכֶם לְקִינָה ***Et omnia cantica vestra*** convertam ***in lamentationem***, ut loco gaudii et laetorum carminum nihil aliud audiatur, quam lamentum et lugubria carmina, et omnia dolorum moerorisque fiant plena. וְהַעֲלֵיתִי עַל־כָּל־מָתְנַיִם שָׂק ***Et faciam adscendere super omnes lumbos saccum***, cilicium inducam omnium lumbis, ut accincti ciliciis moerorem ostendant, sicuti moris erat. Vid. Jesaj. XV, 3. וְעַל־כָּל־רֹאשׁ קָרְחָה ***et super omne caput*** inducam ***calvitiem***, ut omnes tristitiam testantes capita radant, ut in gravi calamitate consuetum erat, vid. Job. I, 20. Jesaj. XV, 2. et ad ea loca not. וְשַׂמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יָחִיד ***Et ponam***, reddam (ut 1 Sam. XI, 2.) ***eam*** terram (quam Vs. 9. obtenebrandam esse dixerat) ***sicut luctam unigeniti***, unici filii, i. e. in eum statum terram Israeliticam redigam, ut undique sese tanta offerat lugendi materia, quanta quum pater vel mater unicum amisit filium. Hieronymus: „Et tanta erit magnitudo luctus atque tristitiae, ut unici filii morientis matrique carissimi vincat dolorem, et omnia planctu et amaritudine compleantur." Vehementem dolorem vates Hebraei solent luctui ob unicum filium mortuum suscepto comparare. Sic Jerem. VI, 26. ***Filia populi mei, cinge te cilicio, conspergе***

ſperge te cinere, אֵבֶל יָחִיד עָשִׂי־לָךְ *luctum unigeniti fac tibi, planctum amariſſimum.* Et Zach. XII, 10. וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל־הַיָּחִיד *de eo plangent, ſicut de unico filio plangitur.* וְאַחֲרִיתָהּ כְּיוֹם מָר *Et finem,* ſeu *poſtrema ejus* terrae, i. e. incolarum ejus, reddam *ſicut diem amaritudinis,* i. e. ad extremum efficiam, ut in acerbiſſimum luctum adducantur, quantus eſſe ſolet die ob funeſtum aliquem caſum acerbo. Prov. V, 4. וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה כַלַּעֲנָה *et extremum ejus amarum ſicut abſinthium.* Luctus gravis Hebraeis per metaphoram *amaritudo* dicitur, ut etiam eodem tropo a Latinis *amarus* dicitur. Ovidius *Metamorph.* L. XIV, 465.

Admonitu quamquam luctus removentur amari.

Hinc הֵמַר *amare lugere* Zach. XII, 10. Ita *dies amaritudinis* hic nihil aliud eſt quam *dies amari luctus.* Quomodo Tibullus *Eleg.* L. II. Eleg. IV, 11. triſte acerbi doloris tempus *diem amaram* vocat:

Nunc et amara dies, et noctis amarior umbra eſt;
Omnia jam triſti tempora felle madent.

11. *Poſtrema* illa, quorum Vs. 10. meminerat, ulterius jam exponit. הִנֵּה יָמִים בָּאִים ...... וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ *Ecce dies venient, et,* i. e. quibus, *immittam famem in terram,* לֹא־רָעָב לַלֶּחֶם et quidem *non* tam *famem ad panem,* i. e. panis, qualem ſupra IV, 6. inter reliqua ſuppliciorum genera minatus fuerat, ſed famem multo deterioris ſortis. וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם־לִשְׁמֹעַ אֵת דִּבְרֵי יְהוָֹה Sitimque immittam, verum *non ſitim aquarum, ſed audiendi verba,* effata *Jovae.* Qui jam oracula divina a prophetis promulgata tanta inſolentia deſpiciunt et derident, imo expellunt vates (cf. ſupra VII, 12.), quondam ſumma miſeria oppreſſi ſummo deſiderio coeleſtis inſtitutionis atque divinorum oraculorum tenebuntur, neſcientes unde conſilium capiant in rebus arctis, ſed plane carebunt doctoribus atque prophetis. Quod ipſum minatur Ezechiel VII, 26. *Miſeria miſeriae ſuperveniet, famaque famae ſuccedet, et in vate oraculum requiretur, et ſacerdotes inſtitutione, et ſenes conſilio carebunt*

rebunt. Nec non Micha III, 7. *Prae pudore erubescent fatidici et divini, sibique labra obvelabunt universi, quod aberunt divina responsa.* Et Jeremias queritur de urbe et republica eversa Thren. II, 9.: *Rex ejus et principes inter gentes degunt institutione destituti, nec prophetae assequuntur oraculum a Jova. Fames* et *sitis* per translationem summum desiderium ostendunt, ex inopia et defectu natum, ut Ps. XLII, 3. *Sitit anima mea Deum.* Claudianus Praefat. in Libr. II. *de Raptu Proserp.* Vs. 19.

Porrexit Rhodope sitientes carmina rupes.

12. וְנָעוּ מִיָּם עַד־יָם *Et movebunt se*, vagabuntur, oberrabunt Israelitae *a mari ad mare usque*, i. e. a mari mortuo ad mediterraneum, vel, ut Hebraei loquuntur, *a mari orientali ad mare occidentale*, vid. Joel. II, 20. ibique not., Zachar. XIV, 8. Atque interdum simpliciter absque illis epithetis *a mari ad mare*, ut Mich. VII, 12. Ps. LXXII, 8. Hisce verbis vero duas coeli plagas, austrum et occasum, complectitur, quia subdit: וּמִצָּפוֹן וְעַד־מִזְרָח *et ab aquilone ad ortum.* Sensus est, eos universam illam terram per omnes ejus terminos circumituros ad quaerenda Dei oracula. Primum a maris mortui australi extremitate profectos perambulaturos totum meridianum tractum usque ad mare mediterraneum in occidente, deinde illa occidentali plaga emensa ad aquilonarem venturos, ac per eam tandem in orientalem progressuros. Hoc enim ordine procedit descriptio finium terrae Canaanae Num. XXXIV, 3. seqq., *ab extremitate maris salsi*, i. e. mortui, *per plagam australem, ad mare mediterraneum* in occidente, inde *ad aquilonem*, et tandem *ad orientem.* לְבַקֵּשׁ אֶת־דְּבַר־יְהוָה *Ad quaerendum verbum Jovae*, i. e. prophetas, qui divina oracula eis pandant. וְלֹא יִמְצָאוּ *Nec invenient*, justo Dei judicio, qui desiderium excitabit prophetarum in animis eorum, qui illos primum expulerant adeoque occiderant. Prima Versus nostri verba in Graeca Alexandrina versione sic reddita leguntur: *καὶ σαλευθήσονται ὕδατα ἀπὸ θαλάσ-*

σης

σης ἕως θαλάσσης. Ad quae Drusius haec notat: „Plantinus excudit σαλευθήσεται, et mox, ὕδατα θαλάσσης. Dictio ὕδατα plusquam παρέλκει. Sed unde est? unde nisi ex prava lectione מַיִם pro מִיָּם? Si me non fallit augurium, hic duae interpretationes coaluerunt. Una est ὕδατα, id est, מַיִם, altera ἀπὸ θαλάσσης, i. e. מִיָּם." Sed jam Hieronymum verba Graeca ita ut nos legisse, inde apparet, quod ea vertit: *et commovebuntur aquae a mari usque ad mare.* Ad quae in Commentario: „*Aquae* in Hebraico non habentur." Ceterum vix dubium, quin longissimas navigationes, et itinera longissima, quae mari fiunt potius quam terra, interpres indicare voluerit.

13. בַּיּוֹם הַהוּא תִּתְעַלַּפְנָה הַבְּתוּלֹת הַיָּפוֹת וְהַבַּחוּרִים בַּצָּמָא. *Die illo deficient*, animi deliquium patientur, animum despondebunt destituti ab omni solatio, *virgines pulchrae adolescentesque*, quae aetas fere voluptatibus indulget, nec de salute sua admodum sollicita, *siti* audiendi oracula Jovana. Quod si vero tales animum despondebunt, quid alii facient? תִּתְעַלַּפְנָה proprie *operientur*, s. *operient se* (vid. Genes. XXXVIII, 14. et cf. Arabicum غلف), unde ad animum translatum significat, tenebris ex animi deliquio quasi contegi et involvi, obscurari, conturbari, perplexum esse, et ita animo anxium, ut apud te non sis. Jarchi voce Gallica *se pamer* explicat. Eodem significatu עֻלֵּף Jesaj. LI, 20. et הִתְעַלֵּף Jon. IV, 8. usurpatur. Eadem est ratio verbi עָטַף, *obtegit*, quod in Passivo Thren. II, 11. 12. 19. de *animi deliquio* dicitur. Sic verba Arabica غشي et غمي, quae proprie *tegere* denotant, in Passivo *animo deficere, deliquium pati* significare, docuit A. Schultens in *Animadverss. philolog. ad Cantic.* I, 7. (in *Opp. minorr.* p. 241.). Per *virgines formosas* plures ex Hebraeis interpretes intelligunt synagogas Israeliticas, quae quondam purae fuerint, dum puriorem Dei cultum retinerent, nunc vero corruptae, quod idola colunt, per *juvenes* vero synagogarum doctores. Quam interpretationem jam Hieronymus tradit, a magistro suo

ſuo Judaico haud dubie acceptam. „*Virgines pulchras,*" inquit, „ſynagogas interpretantur, et *electos* (ita בַּחוּרִים interpretatur) magiſtros populi." Similiter Chaldaeus: יִשְׁתַּלְהֲיָן כְּנִישָׁתָא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִנּוּן דָּמְיָן לִבְתוּלָן שַׁפִּירָן דְּמִטְעָאָה בְּשִׁפְרְהֶן עִם עוּלֵּמִין חַיָּבִין *deficient ſynagogae Iſraelis, quae ſimiles ſunt virginibus pulchris, quae ſcortantur in pulchritudine ſua cum adoleſcentibus peccatoribus.*

14. Docet, ad quos pertineat haec prophetia: הַנִּשְׁבָּעִים בְּאַשְׁמַת שֹׁמְרוֹן *qui jurant* hodie *per delictum*, i. e. idola, *Samariae*, quaſi dicat: merito hac oraculorum divinorum penuria laborabunt, qui hodie illa faſtidiunt; argumento eſt, quod per idola ſua jurent, quum aliquid aſſeverare volunt, quaſi ſuum Deum non habeant, per quem ſolum jurare licet. Deut. VI, 13. *Jovam Deum tuum timens, ei ſervias, et per eum jures. Jurare per Deum,* ut vel ex hoc loco allato vides, eſt *colere Deum*, quia per eum ſolent fieri jusjuranda, quem in ſummo honore habent, quemque vindicem perjurii agnoſcunt. Hinc Pſ. LXIII, 12. יִתְהַלֵּל כָּל־הַנִּשְׁבָּע בּוֹ *Gloriabitur omnis jurans per eum,* Davidis Deum, omnis Jovae cultor. Joſ. XXIII, 7. *Ne cum iſtis reliquis apud vos nationibus verſantes deorum earum nomen uſurpetis,* וְלֹא תַשְׁבִּיעוּ וְלֹא תַעַבְדוּם וְלֹא תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם *ne per eos juretis, neve colatis aut adoretis eos.* Zephan. I, 5. הַמִּשְׁתַּחֲוִים הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם *qui Jovam adorando per eum jurant, et* ſimul *per regem ſuum jurant.* בְּאַשְׁמַת שֹׁמְרוֹן *Per delictum Samariae,* i. e. per vitulum in Samaria cultum, qui regibus et civibus cauſſa et occaſio reatus exſtitit. 2 Paral. XXIV, 18. *Reliquerunt templum Jovae, patrii ipſorum Dei, colueruntque ſtatuas et ſimulacra, poenasque luerunt Judaei atque Hieroſolymitani* בְּאַשְׁמָתָם זֹאת *ob hoc eorum delictum.* Innuit vates vitulum Bethelinum, quem *Samaritanum* vocat, vel quoniam a Samaritis colebatur (Hoſ. X, 5. *Vaccas Bethaven*, i. e. Bethelis, *colunt habitatores Samariae*), vel nomine *Samariae* ſignificatur tota regio, in qua et Bethel. Sic intelligendum Hoſ. VIII, 5.

vitulus

vitulus tuus, o Samaria! et mox Vs. 6. *In ſcobem redigetur vitulus Samariae.* Hieronymus *de locis Actorum:* „*Samaria,* civitas regalis in vertice montis Somer poſita. Sed et omnis regio, quae circa eam fuit, a civitate quondam nomen acceperat; media inter Judaeam et Galilaeam jacet." LXX verterunt: *οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ ἱλασμοῦ Σαμαρείας,* quia אַשְׁמָה et *delictum* ipſum, et *ſacrificium, quo delictum expiatur,* ut Levit. V, 2. 4., ſignificat, ſicut et חַטָּאת et *peccatum* et *ſacrificium pro peccato expiando* oblatum (e. c. Levit. VI, 18.) denotat. Illi autem credebant hoſtiis vitulo oblatis expiari delicta. Quia vero duos vitulos Iſraelitis erexerat Jeroboamus I., unum in Bethel, haud procul a Samaria, alterum in Dan, uti narratur 1 Reg. XII, 29. 30.; ideo Noſter ſubdit: וְאָמְרוּ חֵי אֱלֹהֶיךָ דָּן *et dicunt: vivit Deus tuus, Dan,* q. d. ea jurandi formula in ſuis idolis utantur, qua in Deo ejus cultores uti ſolent, id eſt: ſic vivat vitulus Dan! vel, hoc tam certum eſt, quam certum vivere Deum Dan, ut de Jova dicebant חַי יְהוָה *per vitam Jovae!* 1 Sam. XX, 3. Kimchi ſuffixum in אֱלֹהֶיךָ ad eum, cui quis jurabat ſermonem ſuum confirmare volens, refert, ut ſubaudiatur אֲשֶׁר בְּדָן, *vivit Deus tuus, qui eſt in Dan,* qui in Dan colitur, nimirum vitulus. Malumus, דָּן eſſe Vocativi caſus, et per apoſtrophen dici ab eo, qui jurat alteri, ad urbem Dan: *ita vivat Deus tuus, o Dan!* Solennius ita juraſſe videntur apoſtrophe ad Dan facta. Nec obſtat, quod affixum in אֱלֹהֶיךָ ſit maſculinum; nam urbium nomina Hebraeis ſaepe ſunt maſculina, ſi appellativorum maſculinorum formam habent, ut דָּן, quaſi: *judicans.* Sic בֵּית לֶחֶם et בֵּית-אֵל, nam בַּיִת maſculeum eſt. Et quia vigebat idololatria etiam in Berſaba, ideo addit: וְחֵי דֶּרֶךְ בְּאֵר-שָׁבַע dicuntque: *ita vivat via Berſabae,* i. e. ejus numinis, quod in ea via quaeritur. Intelligitur jusjurandum per Deum, tanquam eum, qui velit in Berſaba habere fanum. Vel denotat דֶּרֶךְ *ritum,* religionem, cultum, uti Pſalm. CXXXIX, 24. (ubi vid. not.), et ſicut ὁδὸς Act. IX, 2. XIX, 9. 23. XXII, 4. Ritus et ſacra urbis Berſabae, id eſt, idoli,

idoli, quod illic colebatur, intellexit et Chaldaeus, qui נִימוּסֵי בְאֵר־שְׁבַע, *νομοὺς, ritus Berſabae* vertit. Nec aliud videtur voluiſſe Graecus Alexandrinus interpres, dum reddidit: *ζῇ θεός σου Βηρσαβέε.* Eum nec אֱלֹהֶיךָ, nec, ut conjecit Liveleus, צֻרְךָ, *rupes tua,* legiſſe arbitror; ſed quum דֶּרֶךְ בְּאֵר־שָׁבַע de religioſo cultu, qui Berſabae exercebatur, intelligeret, ſenſum proprium uno vocabulo *θεὸς* expreſſit. De Berſaba vid. not. ſupra ad V, 5. Minus placet Kimchii ſententia, qui exiſtimat, ſignificari eos, qui *per iter Berſabae* jurarent, etiam in itineris longitudine ſanctimoniam conſtituentes, quod procul a Bethel et Dan diſtaret Berſaba, in altero ex finibus terrae Iſraeliticae, oppoſito urbi Dan ad auſtrum. Hieronymus: „Juraverunt in idolo Samariae, in vitulis ſcilicet aureis, et dixerunt: *Vivit deus tuus, Dan,* in finibus terrae Judaicae, ubi nunc Paneas eſt, et eo tempore vitulus aureus colebatur, *et vivit iter Berſabae,* quia longo illuc et raro itinere commeabant, propter reges Judae juſtos pariter et injuſtos.“ וְנָפְלוּ וְלֹא־יָקוּמוּ עוֹד *Cadentque nec reſurgent amplius,* incident in mala unde numquam emergent, irreparabilem cladem accipient, et priſtino ſtatui ac ſplendori numquam reſtituentur. Cf. ſupra V, 2.

Cap.

Cap. IX.

Argumentum.

Sicut Capitibus duobus, quae praeceſſerunt, Iſraelitis, ita nunc ſub ſigno percuſſionis columnarum templi Judaeis potiſſimum comminatur excidium, quod in prima hujus Capitis parte (Vs. 1 — 8.) varie exaggerat, reſtringit tamen in altera parte (Vs. 9 — 15.) promiſſione de regno Davidico inſtaurando atque ſeculi aurei felicitate deſcribenda.

---

1. רָאִיתִי *Vidi* non quidem oculis, ſed mente ac phantaſiae objectum, ut ſupra VII, 1. 4. 7. VIII, 1. Sic Jeſajas Jovae majeſtatem videt Cap. VI., ubi et liminum commotio, ut hoc loco. Sic Ezechiel I. IX. X., ubi viſiones huic haud abſimiles, quibus gloriam Domini vidit e populo Iſraelitico recedentem, et paulatim ſeſe ſubducentem, donec tandem prorſus receſſit. אֶת־אֲדֹנָי נִצָּב עַל־הַמִּזְבֵּחַ *Dominum ſtantem ſuper altari,* non Bethelico, in cultum vituli erecto, ut nonnulli volunt, ſed, uti ex iis quae ſubjiciuntur apparet, ſuper altari, quod in templo Hieroſolymitano erat, quod jam cum reliquis templi partibus deſtructum ibat, ut ſupra VII, 7. Chaldaeus: חֲזֵיתִי יַת יְקָרָא דַיָי אִסְתַּלַּק מִכְּרוּבָא וּשְׁרָא עַל מַדְבְּחָא *vidi gloriam Domini,* qui *ſeceſſerat a Cherubo,* in adyto templi, *manſitque ſuper altari,* ſcilicet aeneo, in ſuperiori atrio templi. Quo innuebatur, templum a Jova deſerendum eſſe. Videtur paraphraſtes reſpexiſſe ad Ezech. IX, 3., ubi ſex viri apud aeneam aram conſtitiſſe dicuntur, dum Dei gloria a Cherubo, ſuper quem erat, ſublata eſt ad

limen

limen aedis. Cf. Ezech. X, 18. 19. וַיֹּאמֶר *Et dixit*, i. e. visus est mihi ita dicere Dominus in visione prophetica. הַךְ הַכַּפְתּוֹר *Percute superliminare!* Hoc vel ad prophetam dicebat, vel certe, quod potius est, ad angelum, suppliciis, ut inquit Hieronymus, scelerum reddendis mancipatum et destinatum. כַּפְתּוֹר ornamentum in capitulis columnarum, in morem sphaerae, aut calicis corollam floris continentis efformatum denotat hic et Zephan. II, 14. Vid. Michaëlis *Supplemm.* p. 1336. seq. Et quia in supero limine portarum solent artificiose caelari et insculpi talia ornamenta, hinc totum limen superum nomine כַּפְתּוֹר videtur appellatum esse. Id enim hoc loco intelligendum est, quum eo percusso contremiscant liminares postes, ut sequitur, וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים *ut contremiscant* in ruinam vergentia *limina* (vid. de voce סִפִּים not. ad Jesaj. VI, 4.), adeoque fundamenta et ima templi, ut Jesaj. VI, 4. Existimant nonnulli, hac liminum concussione innui, petendos primum primores populi, ut sacerdotes, et regem ac principes, unde caeteri contremiscant. Chaldaeus: אִם לֵית עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל תַּיְבִין לְאוֹרַיְתָא טָפֵי מְנַרְתָּא אִתְקְטֵיל מַלְכָּא יֹאשִׁיָּה וְיֶחֱרַב בֵּיתָא וְיִתְפַּגְּרָן עֲזָרָתָא *nisi populus domus Israel convertatur ad legem, exstinguetur candelabrum* (sic vertit כַּפְתּוֹר, quia lychnuchus sacer, qui Exod. XXV, 31. seqq. describitur, ornatus esset כַּפְתּוֹרִים, *sphaerulis*, seu *globulis*), *occidetur rex Josias, et destruetur aedes, destruenturque atria.* Allegorice igitur *superliminaris concussione* significari putat, Josiam regem esse caedendum, lumen et decus, velut candelabrum, populi (uti Davides 2 Sam. XXI, 28. *lucerna Israelis* vocatur), *limina* vero templum et atria accipit. Malumus tamen utroque, superliminaris concussione et liminum tremore, templi destructionem innui, de procerum vero populique caede, quae cum templi excidio conjuncta praedicitur, verba demum agunt, quae sequuntur: וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם *et concide illa*, superliminare et limina, ut ruant *in caput omnium illorum*, qui sunt in templo et in atrio interiori maxime, sacerdotum puta, et Levitarum. Suffi-

xum

xum in וּבְצָעַם referendum ad capitella, limina, ceteramque templi ſtructuram. Eſt ſimilis loquutio ac Jerem. XLIX, 20. L, 45. יָשִׁים עֲלֵיהֶם נְוֵהֶם *Devaſtabit ſuper eos manſionem ipſorum*, qua non ſolum domus deſtructio, verum et conjuncta cum ea incolarum ſtrages indicatur. בָּצַע idem quod פָּצַע (vid. ad Joel II, 8.), quod convenit cum Arabico فصع *in partes concidere, ſecare, diſſindere*, unde Onkelos Levit. II, 6. Hebraica פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים, *comminue id in fruſta*, vertit בְּצַע יָתַהּ בִּצּוּעִין. Ceterum וּבְצָעַם rectius Imperativus accipitur (etſi ob gutturalem ע turbata ſit punctorum vocalium ratio, ut ſit cum gemino Patach et vox penacuta, quum per Kamez et Zere eſſet ſcribendum וּבָצְעֵם, et acuta eſſe deberet), quam cum Kimchio Praeteritum, per Vau in Futurum converſum, ut vertendum ſit: *et concidet eos* Deus videlicet, quomodo erit perſonarum enallage, quum mox ipſe de ſe dicat אֶהֱרֹג *occidam*. Salomo Ben Melech in Commentario in V. T., quem מִכְלַל יֹפִי *pulchritudo perfecta* (Pſ. L, 2.) inſcripſit, de noſtra voce ſic diſſerit: „Senſus eſt: Deus *concidet eos*, qui ſunt in capite omnium; ii vero ſunt vel ſacerdotes, vel majores; addit enim: *et poſteritatem eorum gladio occidam*, qua (*poſteritate*) filios indicat. Quod vero in perſona tertia dicit *concidet eos*, et ſtatim ad primam tranſit, id ſaepius in codice ſacro reperitur. Debuit cum duplici Kamez ſcribi וּבָצָעָם. Sed Ain habet Patach, quod vox eſt penacuta, cum duplici accentu Paſchta [nam ejusdem accentus in eadem voce geminati prior ſyllabam acuit]. R. Jona vero, quia praeceſſit Imperativus הַךְ, et וּבְצָעַם interpretatur per Imperativum, tum Patach ſub Ain pro Zere eſt poſitum; ſcribendum enim erat וּבְצָעֵם ſecundum analogiam dictionum שַׁלְּחֵם, *mitte eos*, שְׁמָעֵם *audi eos*.“ Sunt, qui וּבְצָעַם in tertia perſona vertant: *et ſauciabit eos* ſcil. ſaucians, i. e. ſauciabuntur omnes, ex noto illo Hebraismo, quo verbum tertiae perſonae imperſonaliter, vel paſſive ſumitur. בְּרֹאשׁ vero, *in capite*, iidem interpretantur graviter, letaliter, ut Pſ. LXVIII, 22. *Deus conquaſſabit capita inimicorum ſuorum*,

suorum. Chaldaeus verba וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם sic vertit: וּמָנֵי בֵית מַקְדְּשָׁא בְּגָלוּתָא יְהָכוּן *et vasa domus sanctuarii in exsilium ibunt.* Pro וּבְצַעַם legit וּבִצְעָם, *quaestus eorum* (ut Ezech. XXXIII, 31. Mich. IV, 13.), bona et opes, quibus vasa templi intelligit, in quibus divitiae et splendor populi Israelitici situs erat. וּבְצַעַם legit quoque Hieronymus, sed intellexit בֶּצַע de *avaritia,* ut Jesaj. LVII, 17. Vertit enim: *et avaritia* (non expresso suffixo *eorum*) *in capite omnium,* quasi omnia possideat avaritia, ut causa subjungitur eversionis templi, summa avaritia. Id sequutus Lutherus: *Denn ihr Geiz soll ihnen allen auf ihren Kopf kommen.* Syrus: ܘܢܟܠܗܘܢ، ܒܪܝܫ ܟܠܗܘܢ *et dolus eorum in caput omnium eorum* recidat. Imperativum inter Veteres soli expresserunt LXX: *καὶ διάκοψον εἰς κεφαλὰς πάντων.* וְאַחֲרִיתָם *Postrema autem,* seu reliquos *eorum,* i. e. populum praeter occisos sacerdotes superstitem, ut supra IV, 2. Ezech. XXIII, 25. בַּחֶרֶב אֶהֱרֹג *Gladio interficiam,* enallage sive anomalia personae. Ante enim ministrum alloquutus est, hic de se ipso auctore in prima loquitur. לֹא־יָנוּס לָהֶם נָס *Non effugiet de illis effugiens,* i. e. nemo, quantumvis fuga conitatur vitae suae consulere, aufugere poterit; quod supra II, 14. sic expressit: *peribit fuga a veloci.* וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם פָּלִיט *Nec evadet illis evadens,* i. e. nec quisquam evadere poterit, etsi se jam tutum putet, et extra hostium manus. Qui e praelio evaserit, aut in fuga peribit, aut ab hostibus trucidabitur.

2. Enumeratione locorum, ad quae fugi potest, declarat quod dixerat, neminem supplicium divinitus immittendum evasurum. אִם־יַחְתְּרוּ בִשְׁאוֹל *Si foderint in infernum,* si fodiendo ad infernum usque penetraverint, hoc est, subterranea et abstrusissima sibi loca et scrobes effoderint, vel usque ad centrum terrae, ubi delitescant, ut hostem evadant. שְׁאוֹל nomen late patens in universum *τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς* (Ephes. IV, 9.), et hinc *orcum, sepulchrum* denotat, vid. Jesaj. IX, 18. XIV, 9. XV, 24. Job. XI,

XI, 8. מִשָּׁם יָדִי תִקָּחֵם *Inde capiet*, rapiet, auferet *eos manus mea*. Chaldaeus: אִם יִדְמוּן לְאִטַּמָּרָא בִּדְבִשְׁאוֹל מִתַּמָּן בְּמֵימְרִי יִדְבְּרִנּוּן שָׂנְאֵיהוֹן *si putaverint abscondi velut in inferno, inde verbo meo tollent eos inimici sui.* וְאִם־יַעֲלוּ הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אוֹרִידֵם *Quod si adscenderint ad coelum*, i. e. loca editiſſima ad coelum usque, *inde eos deſcendere faciam*, detraham, ut hoſti praedae fiant. Chaldaeus: וְאִם יִסְקוּן בְּטוּרִין דְּרָמִין עַד צֵית שְׁמַיָּא מִן תַּמָּן יְחַתִּנּוּן בְּמֵימְרִי *et ſi aſcenderint montes excelſos usque ad coeli fines, inde detrahent eos verbo meo.* Nullam quantumvis magnam diſſitarum regionum diſtantiam homines a potentia Dei protegere poſſe, ſimili modo declarat poeta Pſ. CXXXIX, 8. *Sive coelum ſcandam, ibi tu es; ſive in orco cubem, tu ades.*

3. וְאִם־יֵחָבְאוּ בְּרֹאשׁ הַכַּרְמֶל *Et ſi abſconderint ſe in vertice Carmeli*, ubi ſilvae et ſpeluncae ad latendum aptae. Chaldaeus: וְאִם יִדְמוּן לְאִטַּמָּרָא בְּרֵישֵׁי מִגְדְּלֵי כְּרַכַּיָּא *et ſi exiſtimaverint abſcondi in cacumine turrium caſtellorum.* מִשָּׁם אֲחַפֵּשׂ וּלְקַחְתִּים *Inde ſcrutabor*, perveſtigabo, *et capiam eos*, perquirendo eos inde educam, rapiam ad ſupplicium. Chaldaeus: מִתַּמָּן אֲפַקֵּיד בָּלוֹשִׁין וִיבַלְּשׁוּנּוּן *inde tamen mandabo ſcrutatoribus, ut perſcrutentur eos.* וְאִם־יִסָּתְרוּ מִנֶּגֶד עֵינַי בְּקַרְקַע הַיָּם *Et ſi abdiderint*, ſubduxerint *ſeſe e conſpectu oculorum meorum*, ut meum conſpectum, i. e. judicium evitent, *in ſolo*, fundo *maris*. Chaldaeus: וְאִם יִטַּמְּרוּן מִן קֳדָם מֵימְרִי בְּנִיסֵי יַמָּא *et ſi abſconderint ſeſe a verbo meo in inſulis maris.* מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַנָּחָשׁ וּנְשָׁכָם *Inde mandabo ſerpenti, ut eos mordeat.* *Serpente* hoc loco, ubi de mari ſermo, draconem marinum, ſeu quodvis monſtrum aquatile intelligi patet. Alii ſignificari putant *hydrum*, quod genus anguium eſt in aqua vivens, nullis ſerpentum veneno inferius, ut ait Plinius *Hiſt. Nat.* L. XIX. c. 4. Chaldaeus: אֲפַקֵּיד יַת עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין כְּחִוְיָא וְיִקַטְּלוּנּוּן *injungam populis fortibus inſtar ſerpentum, ut eos interficiant.* Quoquo ſe receperint, ubi ſe tutos putarint, Deus praeſentem illis intentabit mortem et exitium.

4. Hieronymus putat, quae hoc verficulo dicuntur, fubjungi ad declaranda ea quae aenigmatice dicta fuerint fuperioribus verficulis, quafi iis exfilii miferias defcripferit. Eft autem proprie alia effugiendi ratio, quam illis praecludit, quod וְאִם־יֵלְכוּ בַשְּׁבִי לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם *etfi in captivitatem abierint ante hoftes*, ducentibus eos hoftibus; ea enim victorum confuetudo erat, ante fe captivos propellere, unde Thren. I, 5. עוֹלָלֶיהָ הָלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי צָר *parvuli ejus captivi abierunt ante hoftem.* Quum igitur illi hoftibus fefe dederint, et in hoftilem regionem abierint, vitae fuae hac ratione confulere fperantes, ne ibi quidem tuti futuri fint, מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַחֶרֶב וַהֲרָגָתַם fed *inde mandabo gladio* hoftili videlicet, *ut occidat eos*, i. e. ibi juffu meo ab hoftibus occidentur. Verba אֲצַוֶּה אֶת־הַחֶרֶב Chaldaeus fic vertit: אֲפַקֵּיד דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא *mandabo gladio caedentibus.* וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה *Et ponam oculum meum fuper eos in malum et non in bonum*, i. e. efficiam, ut ipfis omnia in eorum perniciem redundent. Ita Jerem. XXI, 10. שַׂמְתִּי פָנַי בָּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה *Pofui faciem meam in hanc urbem ad malum, et non ad bonum.* *Ponere vultum* feu *oculum* in rem aut perfonam aliquam fignificat certum propofitum animi, quod ficut homo vultum oculosve eo vertit, quo vult ire, aut aliquid agere, fic animus ejusdem ad fuum opus vertitur aut intentus eft. Sic 2 Reg. XII, 18. וַיָּשֶׂם חֲזָאֵל פָּנָיו לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלָם *pofuit Hafael faciem fuam*, i. e. conftituit apud fe, *afcendere contra Hierofolymam.* Quia igitur phrafis *ponere* f. dirigere *vultum* in aliquem, mediae fignificationis eft, hinc ubi fignificatur conftituiffe aliquem apud fe, alteri malum inferre, dicitur: *vultum in aliquem convertere ad malum ei* inferendum. Vid. et Jerem. XLIV, 11.

5. Exequrit Verfu hoc et proximo ad defcribendam Dei potentiam et magnitudinem, ut fupra IV, 13. Neque id et hoc et fuperiore loco abs re facit; quia tam gravia Ifraelitis comminatus fuerat, nusquam gentium aut locorum

tutos

tutos illos fore, et a ſupplicio divinitus inferendo immunes, jam Dei oſtendit omnipotentiam, quem nil mirum ſit hoc effecturum, quum longe majora et efficiat, et in hac rerum et orbis machina, quam condidit, efficere poſſit, ſi velit. וַאדֹנָי יֱהוִה הַצְּבָאוֹת Eſt vero, qui iſta minatur, *Dominus Deus, deus exercituum,* agminum coeleſtium et terreſtrium. Quia nomen יהוה praecedente אֲדֹנָי per אֱלֹהִים ſecundum puncta vocalia legitur, repetendum eſt idem nomen in regimine, אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת *Deus exercituum.* Nam in יֱהוִֹה eſt accentus regius, ſive diſtinctivus, *Gereſch.* הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ וַתָּמוֹג *Qui tangit terram et colliqueſcit,* i. e. qui ſi terram vel tetigerit, illa protinus, alioquin ſolidiſſima, remolleſcat et reſolvetur cerae more igni admotae. Cf. Pſ. CXLIV, 5. גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ *tange montes et in fumum abibunt.* Nah. I, 5. *Montes ab eo contremiſcunt,* וְהַגְּבָעוֹת הִתְמֹגָגוּ *et colles diſſolvuntur.* Pſ. XLVI, 7. נָתַן בְּקוֹלוֹ תָּמוּג אָרֶץ *cum* fremitum *edit voce ſua, liqueſcit terra.* Pſalm. XCVII, 5. *Montes cerae inſtar liqueſcunt a conſpectu Jovae; a conſpectu Domini* liqueſcit *tota terra.* Chaldaeus: דִּי נָזִיף בְּאַרְעָא וְזָיְעָא *qui terram increpat et commovetur.* Tanti igitur Dei iram quomodo vos ſuſtinebitis, quum ad ipſius tactum tota concutiatur natura, et inſtar cerae colliqueſcat? וְאָבְלוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי בָהּ *Et lugent,* affliguntur, *omnes habitantes in ea.* Cf. ſupra VIII, 8., quo loco et reliqua quae ſequuntur Verſus noſtri verba, וְעָלְתָה כַיְאֹר כֻּלָּהּ וגו׳, leguntur, quorum explicationem ibi vide. Ait igitur, ſi vel contactu ſolo Deus ita poteſt terram immutare, ut aquarum voragine perſuſa tota ſubſideat ac veluti demergatur Nilo, reſtagnante in ſolſtitio aeſtivo, ſi, inquam, hoc de tota terra poteſt facere, quanto magis in homine imbecilli et fragili? Et qui haec omnia in uſum et commodum hominum creavit et aptavit, poteſt et in hominis perniciem convertere, imo omnia, ſi velit, ſubruere. Sed ut magis ac magis ejus eluceſcat potentia et ſapientia, addit ſequenti verſiculo etiam de coelo, in quo numinis maxime conſpicitur majeſtas.

6. הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו *Ille*, inquam, *qui aedificavit in coelis gradus*, afcenfus *fuos* pro folio fuo regali, de quibus מַעֲלוֹת 1 Reg. X, 20. 2 Paral. IX, 18. dicitur. Chaldaeus: דִּי אַשְׁרֵי בִּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ *qui habitare fecit*, collocavit, *in robore*, praefidio *excelfo majeftatem gloriae fuae*. Hebraei orbes coeleftes intelligunt, qui fint veluti gradus unus fuper alterum. Alii מַעֲלוֹת h. l. idem notare exiftimant, quod עֲלִיּוֹת Pf. CIV, 3. 13., videlicet *coenacula* (ab עָלָה nomen adepta, quod in fuperiore aedium parte effent, ad quae fcalis vel cochleis afcendebatur, vid. not. ad loca laudata). Quam fententiam commendant fimilium locorum collatione, Jerem. XXII, 14., ubi eadem phrafis reperitur: *Vae illi, qui dicit: exftruam mihi domum amplam*, וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים *et coenacula fpatiofa*. Et Pf. CIV, 3., ubi Deus *in aquis* fuperioribus, i. e. nubibus, *contignare coenacula fua* (עֲלִיּוֹתָיו) eodem fenfu dicitur, quo hic ea *in coelis exftruere*. Malumus מַעֲלוֹת ufitata *graduum* fignificatione retinere, quae imaginem infert dignam et elegantem, qua coeli fiftuntur gradus, quibus ad fummi regis folium afcenditur. In verbis quae fequuntur, וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ, interpretandis interpretes diffentiunt ob nomen אֲגֻדָּתוֹ, quod ab אָגַד, Talmudicis *ligandi* fignificatu ufitato, alias vel *vincula*, ut Jefaj. LVIII, 6., vel *fafces, manipula*, Exod. XII, 22., vel *hominum* foedere inter fe conjunctorum *turmam* denotat. Hinc alii cum Jarchio noftro loco אֲגֻדָּה *rerum creatarum collectionem* et multitudinem, alii *mare*, aquarum congregationem, alii *tria elementa*, ignem, aerem et aquam, quae velut in unum fafciculum fuper terram, quae omnium velut fundamentum fit, colligata fint, exponunt. Verifimilius alii *turmam fuam* noftram dictionem interpretantur, quomodo accipitur Hebraea vox 2 Sam. II, 25. *Benjaminitae fe congregantes poft Abnerum* יִהְיוּ לַאֲגֻדָּה אֶחָת *fuerunt in manipulum unum*, i. e. confertam turbam, in unam militum collectam turmam, et quafi conglobatam multitudinem. Hic vero poffit rerum creatarum multitudinem defignare, quae ad eundem modum *exer-*

citus

citus appellantur Gen. II, 1. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם *perfecti ſunt coeli et terra, omnisque eorum exercitus.* Perſtabit ita noſter in coepta a regibus deſumta metaphora, quorum ſolium milites et miniſtri circumdare ſolent. Similiter Dei throno in coelis erecto, cujus gradus ſunt nubes, ſatellites more regio adſtant ad voluntatem ipſius exſequendam parati. Pſ. CIII, 21. *Laudem Jovae praedicate, omnes exercitus ejus, miniſtri ejus juſſa ſua exſequentes.* Quo minus tamen huic interpretationi acquieſcamus facit additum: *quam ſuper terram fundavit.* Rectum vidiſſe J. D. Michaelem arbitror, qui in *Supplemm.* p. 15. אֲגֻדָּה noſtro loco idem eſſe ait, quod Arabicum إِجَانٌ *fornix,* ut Galli dicunt, *la voute des cieux.* „*Fornicem coeli in terra fundavit* Deus, poetica phraſis; coelum fornicatum, ejusque fornicis ima videntur terrae incumbere, horizonte ſuſtentata. Etymon ſi cupias, ſumo cum aliis lexicographis אָגַד eſſe, *colligare, coagmentare,* hoc autem transfertur ad aedificium firmiter conſtructum, quod Arabibus eſt مُوجَبٌ, maxime ad fornicatum opus ſuo ſe niſu adverſantium et compactorum lapidum ſuſtinens. Ἐπαγγελίαν verterunt LXX, exque his latina antiqua *promiſſionem,* ac (forſan ex correctione Jacobi Edeſſeni) Syrus, ܡܘܠܟܢܘܬܗ; *roborandi* ſignificationem forſan in animo habuerunt, quam verbum أَجَدَ apud Arabes in quarta adhuc conjugatione ſervat." Chaldaeus: וּכְנִישְׁתֵּיהּ עַל אַרְעָא קַשְׁטָהּ *et congregationem ſuam in terra decoravit.* Intellexit interpres אֲגֻדָּה, quod *manipuli, turmae* ſignificatione ſumſit, de populo Iſraelitico, multis a Deo beneficiis ornato. Reliqua hujus Verſus repetita ſunt ex V, 8., ad quem loc. vid. not. Chaldaeus: דִּי אָמַר לְכַנָּשָׁא מַשְׁרְיָן דְּסַגִּיאִין כְּמֵי נַהֲרָא וּמְבַדַּר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא *qui dixit ſe congregaturum exercitus multos quaſi aquas fluminis, atque diſperſurum eos ſuper faciem terrae.*

7.

7. Supra Vs. 1. seqq. Israelitis gravissima interminatus est, quia contumaciter peccare pergerent, nec ad Jovam redirent. Quoniam vero illi supra modum sibi placebant, et confidentia ac securitate magna praediti, jactabant se esse populum Jovae charum, in quo suam gloriam et majestatem collocasset, quem prae ceteris nationibus eximiis donis ornasset, quos ex Aegypto eduxisset, non certe frustra introductos in terram Cananaeorum inde pulsorum, ut in eorum locum substituerentur, itaque numquam Deum pulsurum suos e terra, quam eis dedisset, propterea nunc Jova eorum vult superbiam retundere. הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *Annon tanquam filii Aethiopum*, i. e. Aethiopes *estis mihi, Israelitae?* Ne existimetis, vos apud me esse in aliquo pretio; non pluris sane vos facio, quam Aethiopas, homines barbaros et feros. De כּוּשׁ vid. not. ad Genes. X, 6. Sunt, qui Aethiopum mentionem speciatim inter ceteras gentes factam putent, quasi illis similes Israelitas significare velit, non magis mores improbos mutare, quam Aethiopes cutem; perinde animo atros, ut illi corpore sunt nigri. Ita Jerem. XIII, 23. הֲיַהֲפֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ *si mutabit Aethiops cutem suam, aut pardus maculas, et vos recte facere poteritis, edocti male facere.* Chaldaeus: הֲלָא כִּבְנִין רְחִימִין אַתּוּן חֲשִׁיבִין קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל *nonne ut filii dilecti coram me reputati estis, domus Israel?* Qua in versione mirum est, pro בְּנֵי כוּשִׁיִּים interpretem posuisse בְּנִין רְחִימִין, *filios dilectos*, longe alio sensu. Causa est, quod ex Hebraeorum quorundam opinione כּוּשׁ *pulchrum* denotat, vel *κατ' ἀντί-φρασιν*, vel quod Gematrice יְפַת מַרְאֶה *pulchra adspectu* et כּוּשִׁית eundem numerum 736 valet. Hinc Onkelos Num. XII, 1. אִשָּׁה הַכֻּשִׁית *mulierem Aethiopissam*, quam Moses duxerat, vertit אִתְּתָא שַׁפִּירְתָא *mulierem formosam.* Et in Psalmi VII. inscriptione nomine כּוּשׁ quidam putant significari Saulem, quod forma elegans esset; vide Argumentum laudati Psalmi p. 151. not. 6. edit. sec. Jam vero forma elegantes filii parentibus fere cariores sunt. Sed hanc interpretationem neque ullo probabili argumento niti, neque oratio-

orationis feriei accommodatam effe, unusquisque ipfe intelligit. Vult enim Deus Ifraelitarum elationem retundere, dum eos Aethiopibus comparat. Quo etiam ea, quae fequuntur, fpectant, quorum fenfus huc redit: fiditis veteribus beneficiis a me in vos collatis, fed talia etiam aliis populis praeftiti, quocirca non eft, quod eo nomine vos plus aequo efferatis, quas in vos folos id contulerim beneficii. הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם *Nonne Ifraelitas eduxi e terra Aegypti?* i. e. verum quidem eft, me eduxiffe vos ex Aegypto, fed non propterea mihi cariores eftis, nam idem feci aliis quoque gentibus, quas transpofui in alias regiones; וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר nonne enim *et Philifthaeos e Caphtor, et Aramaeos a Cyro afcendere feci?* Philifthaeos eductos e Caphtor legimus quoque Jerem. XLVII, 4., ubi vocantur שְׁאֵרִית אִי כַפְתּוֹר *reliquiae infulae* f. orae *Caphtor.* Et Deuter. II, 23. Caphtoraei e Caphtor egreffi dicuntur e fuis fedibus ejeciffe Avaeos, qui oram maritimam Palaeftinae ante Philifthaeos incolebant. De כַּפְתּוֹר vero, de qua non fatis certum eft, num fit Cappadocia, quae unanimis Veterum eft fenientia, vel Cyprus infula, quod poft Swintonum maxime verifimile vifum J. D. Michaeli, vel denique Creta, quae eft Calmeti et Lakemacheri fententia, vid. not. ad Genef. X, 14. et Ezech. XXV, 16. Cf. Michaelis *Spicileg. Geograph. Hebraeorum exter. poft Bochartum* T. I. p. 292. feqq. et *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 1338. feqq. קִיר, unde Aramaei f. Syri hoc loco educti dicuntur, videtur regio effe ad Cyrum fluvium, Araxi mixtum, inque mare Cafpium illabentem, id vero eft Iberia, quae in hunc usque diem nomen fuum Kur, Küra, Kür, retinet. Vid. Michaelis *Supplemm.* p. 2191. et cf. *Spicileg. Geogr. Hebr.* T. II. p. 121. Cf. libr. noftr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. I. P. II. p. 103. Alii mediterraneam Mediae regionem, ad Mardum fluvium, Ptolemaeo (L. VI. p. 148.) Κουρήνα, interpretibus *Curna* dictam, intelligunt. Eam Hiskiae aevo Affyriis paruiffe, inde patet, quod eo deducunt victos Damafcenos 2 Reg. XVI,

XVI, 9. populusque קִיר in exercitu Assyriorum est Jesaj. XXII, 2. Hieronymus hunc Versum sic exponit: „Ego Dominus Deus omnipotens, qui creator sum omnium, cunctas gentes de eodem finxi luto, et aequali sorte generavi; denique Aethiopes, Palaestinos, Syros atque Judaeos, distantes locis atque corporibus, mortalitatis lege sociavi, et pro arbitrio meo servos meos huc illucque commuto, et in universas provincias transfero. Ne erigamini in superbiam, quod vos de Aegypto eduxerim, et quasi peculiarem populum meum Pharaoni servire non passus sim; hoc idem feci et Palaestinis, quos Septuaginta *alienigenas* [ἀλλοφύλους] transtulerunt, qui Hebraice appellantur *Caphtorim*, ut transferrem eos de Cappadocia, et in Palaestinae regionibus collocarem. Syros quoque, id est, *Aram*, transtuli de Cyrene, ex quo qui aequali conditione sunt facti, aequali judicii mei sententia punientur, et omnia absque discretione personarum impia regna subvertam [Vs. 8.].“

8. הִנֵּה *Ecce* igitur, quia tam pertinaces atque ingrati erga me fuistis, עֵינֵי אֲדֹנָי יֱהוִֹה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה *oculi Domini Dei*, i. e. mei, nam de se ipso in tertia persona loquitur, sunt, conjiciuntur, intenti sunt *in regnum peccans*, i. e. graviter animadvertam (cf. supra Vs. 4. וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְרָעָה et Ps. XXXIV, 17. עֵינֵי יְהוָֹה בְּעֹשֵׂי רָע *oculi Domini in maleficos* intenti sunt) in regnum sceleratum, i. e. regnum Ephraimiticum, sive decem tribuum. Neque enim, ut nonnulli volunt, generalem hanc sententiam esse, et intelligendum de quocunque regno improbo et sceleribus insigni, sed de certo ac singulari aliquo regno, videlicet populi sui (cf. Vs. 10.), docet ה demonstrativum, substantivo aeque ac adjectivo praemissum. Chaldaeus: הָא קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים גְּלָן עוֹבָדֵי מַלְכוּתָא הַיְּבָתָא *ecce coram Domino Deo revelata sunt opera regni nefarii.* וְהִשְׁמַדְתִּי אוֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה *Delebo illud* regnum *a superficie terrae*, ex orbe terrarum. Id quod et Hoseas minatus est I, 4. וְהִשְׁבַּתִּי אֶפֶס כִּי מַמְלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל *abolebo regnum domus Israelis.*

De-

Defectus quod, i. e. excepto quod, verumtamen, ut Num. XIII, 28. Deut. XV, 4. לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב *Non delendo delebo*, non penitus delebo, non plane perdam, *domum Jacob*, genus Ifraeliticum; peribit regnum Ifraeliticum, non tamen omnes Ifraelitae peribunt, fed aliquot reliquiae fervabuntur, ne cum ceteris pereant; at alias nationes improbas prorfus delebo. Sic Jerem. XXX, 11. *Quum fim gentes omnes, quo te difperfero, prorfum perditurus, te tamen non prorfus perdam, tametfi impunitatem tibi non concedens, jure caftigabo.* Nofter fe ipfum declarat Verfu proximo.

9. כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל *Ecce enim ego jubeo*, jubebo miniftris meis, *et agitabo*, i. e. agitandam curabo (cf. not. ad VI, 11.), *per omnes gentes domum Ifrael*, i. e. difpergam, diffipabo, vagos et palabundos reddam Ifraelitas per cunctas nationes. כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה *Quemadmodum agitatur* quid, five: triticum *in cribro* huc illuc, וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ *nec cadit*, cadere folet, *lapillus in terram*, dum vanno five cribro purgatur et ventilatur frumentum, pulvis et aceres tritici e vanno decidunt, grana autem, et quae graviora funt, ut fi fint aliqui fcrupuli feu lapilli, in cribro remanent, nec in terram decidunt. Sic Deo, velut utraque manu cribrum tenente terrae margines et omnes regiones, agitabuntur huc illuc Ifraelitae, ubi improbi et fcelerati perituri, boni fervandi, illi pulveri, aceribus et paleis fimiles, quae a cribro ejiciuntur, hi vero granis et lapillis, qui relinquuntur. Quod Nofter per imaginem, id Ezechiel XX, 38. propriis verbis exprimit: *Separabo a vobis rebelles et contumaces in me, e terra peregrinationis fuae educam eos, nec in Ifraelitarum terram pervenient.* Similis promiffio de exigua Ifraelitarum parte fervanda, quae fit novae meliorisque progeniei fementis, exftat Jefaj. VI, 13. *Quum fuerit adhuc in ea* (terra Judaica) *denarius numerus, iterum depopulabitur, ut quercus aut robur; quae depofitis foliis fuper-*

perſtitem habent ſtirpem, ſic iſtius terrae ſtirps reſidua erit ſemen ſanctum. צְרוֹר nonnulli interpretantur *granum,* quod gravius ſit, et velut *lapillus,* ſi cum aceribus et pulvere paleisque e cribro decidentibus conferatur. Sed retineri poteſt uſitata *lapilli* ſignificatio, ut hoc dicat: una cum granis in cribro etiam lapilli remanebunt, quales interdum in tritico, dum cribro purgatur, reperiuntur, ne uno quidem ex eis decidente inter aceres et quisquilias.

10. בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי *Gladio vero morientur,* peribunt, *omnes peccatores,* improbi, ſcelerati *populi mei,* quicunque improbi ſunt in populo meo, הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה *qui dicunt: non appropinquabit, nec antevertet poſt nos malum,* ut prophetae comminantur. Securi ſunt, ſecure pergunt peccare, prophetarum minas contemnentes, quaſi in ſuum populum non ſit faeviturus Jova. Sunt, qui בַּעֲדֵינוּ exponant *propter nos,* quaſi propter ſua ſcelera quicquam mali ſibi eventurum negarent, ſed ſi quid eveniret, id caſui tribuendum perhiberent. Sed malim *poſt nos* vertere, ut ſenſus ſit: non inſectabitur nos, tergisque noſtris adhaerebit malum, nos occupaturum. Convenit enim בְּעַד cum Arabico بَعْدُ, *poſt, poſtea,* oppoſitum רֹּשׁ قَبْلُ *antea,* et مِنْ بَعْدُ *a tergo, a parte poſteriore.* Vid. Tympii Notas ad Noldii *Concordantias Particular. Hebraeor.* p. 191. not. *b*).

11. Poſt varias comminationes hic tandem, uti mos eſt prophetis, conſolationes et promiſſiones magnificas ſubjungit. בַּיּוֹם הַהוּא *Eo die,* eo tempore, poſtquam illos varie agitavero, improbosque de hoc populo ſuſtulero; μετὰ ταῦτα recte vertit Jacobus Actor. XV, 16., ubi noſtrum locum adducit. אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת *Erigam,* ſuſcitabo e lapſu et ruina, *tugurium Davidis collapſum,* i. e., ut recte Chaldaeus explicavit, אֲקִים יַת מַלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד דְּנָפְלַת *erigam regnum domus David, quod collapſum eſt. Taberna-*

bernaculum, seu *umbraculum* vocat, quod ampla illa Davidis regia, jam calamitatum injuria et defolationum videretur in tuguriolum redactum. סֻכָּה *Tabernaculum* notat, fed fere viliffimi generis. Tentoria et papiliones, qui ex pellibus vel aulaeis conftabant, vocantur אֹהָלִים, vid. e. c. Exod. XXVI, 7. Jerem. X, 20. Sed סֻכָּה proprie tugurium eft, quod ex frondibus arborum aut arundinibus contextum eft, qualia pauperibus, rufticis et paftoribus in ufu erant, vid. e. c. Genef. XXXIII, 17. Job. XXXVIII, 40. Illud igitur Davidis tugurium הַנֹּפֶלֶת *collapfum* dicit, etfi nondum corruiffet, quia jam animo praevidebat ejus ruinam in utroque populo. *Collapfum* vocem Hebraeam vertimus, non *collabafcens*, quia Participium Benoni He demonftrativo praepofito Praeteriti notionem habere folet. Ita fupra Vs. 6. הַבּוֹנֶה *qui aedificavit*, הַהוֹלֵךְ *qui abiit*, Jerem. XXII, 10., הַמּוֹלֵךְ *qui regnabat*, ibid. Vs. 11., הַיּוֹצְאִים *qui exierunt*, Jof. V, 5., הַשָּׁבִים *qui reverterant*, Efr. VI, 21. Pergit in promiffione de regno Davidico inftaurando, figuris defumtis ab aedificiorum refectione. וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן *Obfepiamque maceriæ rupturas eorum.* Suffixum plurale femininum referendum eft vel ad duo regna (מַמְלָכוֹת), Judaicum et Ifraeliticum; vel ad סֻכַּת דָּוִיד, collective fumendum, complectens univerfas regni partes vel urbes. Cujusmodi fyntaxis eft Jerem. LI, 43. *Redactae funt ejus urbes in vaftitatem, terram incultam et derelictam*, אֶרֶץ לֹא־יֵשֵׁב בָּהֵן כָּל־אִישׁ, *terra in quibus*, i. e. terra in cujus urbibus *non habitabit ullus vir.* Ita et Judic. XI, 13. *Ifraelitae* אַרְצִי *terram meam ceperunt, et nunc* הָשִׁיבָה אֶתְהֶן *redde mihi eas.* וַהֲרִסֹתָיו אָקִים *Et deftructa ejus erigam.* Suffixum in הֲרִסֹתָיו fpectat vel ad Davidem, vel, per generis enallagen, ad tugurium Davidis. Chaldaeus verba וְגָדַרְתִּי וגו׳ ita exponit: וְאֶבְנֵי יָת כְּרַכֵּיהוֹן וּכְנִישָׁתְהוֹן אַתְקֵין וְחִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכוּתָא וְתִגְמַר וּתְשֵׁצֵי סַגֵּי מַשְׁרְיָתָא *et condam arces eorum, et fynagogas eorum reparabo; dominabiturque in omnia regna, confringet et disperdet copiofas legiones.* וּבְנִיתִיהָ *Et aedificabo*, reftaurabo *illud*, Davidis tugurium. Idem et Jeremias

remias promittit XXXI, 4. עוד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל *adhuc aedificabo te, et aedificata eris, virgo Israel!* Cf. ibid. XXXIII, 7. כִּימֵי עוֹלָם *Sicut diebus seculi*, i. e. sicut priscis temporibus, Davidis et Salomonis, quibus regnantibus florentissimus rerum Israeliticarum erat status, ad quem nullo postea tempore iterum pervenit, vid. 2 Sam. VIII. et 1 Reg. IV, 20. V, 1—4. De עוֹלָם *priscum tempus* denotante vid. not. ad Ps. CXXXIX, 24. Eodem sensu יְמֵי עוֹלָם de antiquissimo tempore dicitur Mich. VII, 14. Jesaj. LXIII, 9.

12. לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־שְׁאֵרִית אֱדוֹם *Ut in hereditatem accipiant reliquias Idumaeorum*, quae e communi ruina, qua extrema aetate omnes involventur gentes, relictae erunt. *Idumaeorum* inter alias gentes nominatim meminit, quod quum cognati Judaeorum essent, illis tamen infensissimi et maxime adversarii. Eos in Judaeorum ditionem redigendos quondam esse, pollicetur quoque Obadias Vs. 19. A nostro textu Hebraeo plane recedunt LXX, qui pro verbis nostris Hebraicis haec habent: Ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων με, sive τὸν Κύριον, ut in codice Alexandrino legitur, et Actor. XV, 17. Pro יירשו Graecus interpres ידרשו, pro את, אותי, pro אדום legit אדם. Lightfoot in *Horis Hebrr.* ad laudat. Actor. locum textum hebraeum a Graeco interprete ex odio atque invidia contra Idumaeos interpolatum suspicatur. וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם *Et gentes omnes* scil. possidebunt *super quos vocatur nomen meum*, i. e. qui de meo cognominabuntur nomine, mei dicuntur, meus populus (cf. not. ad Exod. III, 18. edit. tert. et Jesaj. LXIII, 19. Jerem. XIV, 9.), possidebunt reliquias Idumaeorum omnesque ceteras gentes, quae et ipsae eundem, quem Judaei, Jovam, Deum, agnoscent et colent. Alii אֲשֶׁר ad הַגּוֹיִם referunt, hoc sensu: *ut possideant reliquias Idumaeorum* Israelitae *et omnes populi*, qui de nomine Jovae appellabantur, i. e. quos Deus decrevit suo nomine vocandos, quos etiam in suum populum est allecturus et accensurus. Ita LXX: Καὶ πάντα τὰ

ἔθνη

ἔθνη ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς. Sed prior expositio magis consona videtur, ex qua propheta promittit, Israelitas, Jovanum populum, possessuros et recuperaturos, quae amiserant, et quae quondam Davidis fuerant. Quae vero hic pollicetur vates multo sunt ampliora et magnificentiora, quam ut Hiskiae tempore, ut Aben-Esra putat, aut post reditum e Babylonico exilio impleta censeri possint. Nam felix ille regni Judaici sub Hiskia status brevissimus fuit, nec alioqui gentes varias sibi subjecisse legitur. Post reditum autem ex Babylonicis terris, quam misere a Persis, Graecis et Romanis exagitati sunt Judaei? ut Maccabaeorum victoriae non sint hoc loco commemorandae aut connumerandae. Grotius, quae hic praedicuntur Joannis Hyrcani, Pontificis et ducis Judaeorum, tempore evenisse opinatur. Eum enim narrat Josephus *Archaeol.* L. XIII. Cap. IX. ed. Haverc. (XVII. editt. veter.) Idumaeae urbes Adora et Marissam cepisse, subactisque Idumaeis, omnibus eis permisisse in regione sua manere, si pudenda circumcidere, Judaeisque legibus uti vellent. Illos vero patriae suae amore tum circumcisionem admisisse, tum vitam in ceteris similiter ac Judaei agere sustinuisse. Sed quamvis Hyrcanus Judaicum populum a Syrorum jugo exemisset, et qui ei successerunt pontifices ac duces regium nomen sibi adsumsissent, tamen vix ultra sexaginta annos Judaei ab exterorum imperio liberi manserunt. Nam Hyrcano II. et Aristobulo de regno apud Pompejum disceptantibus, is cum exercitu in Judaeam motus Hierosolymam cepit et Judaeos Romanis tributarios fecit. נְאֻם־יְהוָה עֹשֶׂה זֹאת *Effatum Jovae hoc facturi*, qui quod promittit opere praestabit, ut Jerem. XXXIII, 2.

13. Praedicta regni Davidici collapsi instauratione promittit summam rerum omnium ubertatem et copiam in eo futuram, ut Ezechiel XXXIV, 25. seqq. XXXVI, 10. seqq. הִנֵּה יָמִים בָּאִים *Ecce dies venient*, affutura sunt tempora, haud dubie eadem cum superioribus, quibus reparandum dixerat

dixerat regnum Davidicum. וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקּוֹצֵר *Et admovebit ſe,* quibus (diebus) appropinquabit, occurret *arator meſſori,* i. e. tanta frugum demetendarum copia erit, ut meſſis pertingat ad tempus usque rurſum proſcindendae terrae, et vix liceat illis ante arandi tempus meſſem abſolvere; vix meſſem abſolverint, quam arandi erunt agri et parandi, ut rurſum ſementis in terram jaciatur. Graecus Alexandrinus verba hebraea *καὶ καταλήψεται ὁ ἀμητὸς τὸν τρυγητὸν* reddidit, quaſi legiſſet וְנִגַּשׁ קָצִיר בַּבָּצִיר *apprehendetque meſſis vindemiam.* Sed pro *ἀμητὸς,* ut in codice Romano eſt, in Alexandrino legitur *ἀλοητὸς tritura,* quod Arabs الدَّارِس *triturator* vertit. Huic interpretationi proxime accedit Syriaca: ܘܢܕܪܘܟ ܐܕܪܐ ܠܩܛܦܐ *et aſſequetur area,* i. e. tritura *vindemiam.* Interpretem J. E. Faber in not. ad *Obſervatt. ſuper Oriente* P. I. p. 92. legiſſe וְנִגַּשׁ הַדַּיִשׁ בַּבָּצִיר obſervat, idque ei quod nos legimus praeferendum judicat, hac potiſſimum de cauſa, quod ita hic locus conveniat cum promiſſione illa Levit. XXVI, 5. וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר *attingetque vobis tritura vindemiam.* Verum etſi minime negandum ſit, vatis menti illam promiſſionem obverſatam eſſe, non tamen eſt, cur ſtatuamus, eum illam totidem verbis repetere oportuiſſe. Variavit potius illam et exornavit, ut poetam decet. Interpretes vero Alexandrinum et Syrum hunc locum ad illum Moſaicum conformaſſe patet. וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע *Et calcator uvarum* occurret *trahenti ſemen,* ſatori, qui ſemen e linteo extrahit tractimque in terram ſpargit (cf. not. ad Pſ. CXXVI, 6.), i. e. tanta uvarum futura eſt copia, ut vindemia ſit duratura ad ſementem usque, et vix ſatis ſit temporis ab initio vindemiae ad ſolitum ſementis tempus colligendis uvis et vino faciendo. Fit autem vindemia in illis regionibus menſe Auguſto, aut ſub initio Septembris. Exornavit vates quod Levit. XXVI, 5. hisce verbis exprimitur: וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע *et vindemia ſementem conſequetur.* Graecus Alexandrinus vatis

vatis verba ſic reddidit: *καὶ περκάσει ἡ σταφυλὴ ἐν τῷ σπόρῳ, et matureſcet uva in ſatione.* Pro וְדֹרֵךְ עֲנָבִים interpretem וְדָרַךְ עֵנָב legiſſe, et verbum דָּרַךְ eo ſignificatu cepiſſe, quem Arabicum درك in Conjug. IV. obtinet: *pervenit ad maturitatem fructus,* animadvertit Faber l. l. Syrus: ܘܡܛܐ ܒܢܟܐ ܕܥܢܒܐ *et expreſſio uvarum ſementem* ſcil. aſſequetur. וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס *Et ſtillabunt montes muſtum,* muſto affluent, ut velut ex iis muſtum ſtillet. Eadem verba leguntur Joel IV, 18. De עָסִיס vid. not. ad Joel I, 5. Significatur viniferorum montium ſumma fertilitas, ut alias per *terram fluentem melle et lacte* pecoris et apum copia omniumque rerum ubertas, Exod. III, 8. al. וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה *Et omnes colles liqueſient,* reſolventur, in humorem abibunt; vel, ante aſperiores et ſteriles jam remolleſcent, unde culti reddentur. Hinc Chaldaeus: וְכָל רָמָתָא יִתְפַּלְחָן *et omnes colles colentur.* LXX: *Σύμφυτοι ἔσονται.* Hieronymus: *culti erunt.* Nam quo mollior et humidior et terra, eo facilior eſt aratu et feracior. Alii verba noſtra paulo aliter intelligunt: *liqueſcent copia* lactis et muſti, velut in lac et muſtum reſolventur, coll. Joel IV, 18. Simili modo beati temporis rerum optimarum copia affluentis felicitatem deſcribit Claudianus *in Rufinum* L. I. Vs. 382. ſeqq.

— — *Subitis meſſor gaudebit ariſtis:*
Rorabunt querceta favis, ſtagnantia paſſim
Vina fluent oleique lacus.

14. וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל *Reducam captivitatem,* captivos, *populi mei Iſrael.* Idem promittit Jeremias XXX, 3. 10. 18. Obſerva paronomaſiam in שַׁבְתִּי et שבות, quam alia lingua aſſequi non poteſt. וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת *Et aedificabunt urbes vaſtatas,* ut Jeſaj. LIV, 3. וְיָשָׁבוּ *Et habitabunt* ſcil. בָּם *in eis,* urbibus inſtauratis. וְנָטְעוּ כְרָמִים *Plantabuntque vineas.* Cf. Ezech. XXVIII, 25. 26. *Manebunt in terra ſua, quam ſervo meo, Jacobo, dedi, et in ea tuto manentes domos aedificabunt, plantabunt vineas,*

tutoque habitabunt. וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶם *Earumque vinum bibent, hortosque facient,* excolent, *ac eorum fructum comedent,* non erit eorum irritus labor, ut minatus erat ſupra V, 11. *Quas quadrato lapide domos aedificaſtis, in eis non degetis; et quas elegantes panxiſtis vineas earum non bibetis vinum.* Eadem, quae hic Noſter, pollicetur Jeſajas LXV, 21. 22. *Quas domos aedificaverint, eas incolent, et quas conſeverint vineas, earum fructu veſcentur. Non aedificabunt, quod habitent alii; non ſerent, quod comedant alii.*

15. וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם *Et plantabo eos ſuper terram ſuam,* arborum more, quae altius in terra radices egerunt, i. e. firmas eis et ſtabiles in terra eorum ſedes dabo. וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם *Neque evellentur ultra e terra ſua, quam dedi eis,* i. e. quam jam olim dederam, tunc autem eis reſtituero. Cf. Jerem. XXIV, 6. *In eos oculum conjiciam boni cauſſa, et eos in terram iſtam reducam, inſtruamque, non evertam,* וּנְטַעְתִּים וְלֹא אֶתּוֹשׁ *et plantabo, non eruam.* Chaldaeus: וְלָא יִטַּלְטְלוּן עוֹד מֵעַל אַרְעֲהוֹן *nec transferentur ultra e terra ſua.* אָמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ *Dicit* haec *Jova, Deus tuus,* o Iſrael, qui quae promittit praeſtare poteſt, nec fallere umquam ſolet.

IN OBADIAM PROOEMIUM.

Obadias propheta quis fuerit, quo loco natus, quibus parentibus editus, quonam vitae genere, qua conditione ufus fuerit, quum haud quidquam de eo literis proditum fit, nos penitus latet [1]. Haud quidem defunt in antiquioribus de Judaica hiftoria commentariis, qui hoc ipfo Obadiae nomine infigniuntur, viri nonnulli memorabiles, velut 1 Reg. XVIII, 3. Obadias, qui apud Achabum, regem Ifraeliticum, primario quodam munere aulico fungens, centum Jehovae miniftros furori reginae, et quinquagenos in fpeluncis abditos fuftentavit; 2 Chron. XVII, 7. Obadias, unus e viris primariis, quos populum in vera religione inftituere juffit rex Judaeorum Jofaphatus; et 2 Chron. XXXIV, 12. Obadias, qui anno Jofiae regis decimo octavo praefectus erat operariis, aedem Jehovae negligentius antea habitam reficientibus. Sed hoc *Obadiae* nomen, quod *Jeho-*

1) Noftra facimus quae de Obadia ejusque vaticinii argumento differuit C. F. Schnurrer in *Differtatt. Philologico-Criticc.* p. 383. feqq., verbis Viri Summe Venerandi fere retentis.

Jehovae cultorem ſignificat, quum ſit ejusmodi, ut non potuerit non frequentiſſimi uſus eſſe apud Judaeos, quemadmodum Arabibus ſimilis appellatio عبد الله, *Abd-ollah*, perquam familiaris ac trita eſt; quis, quaeſo, niſi mirifice credulus, ex ſolius nominis convenientia putet probabiliter ſe efficere poſſe hoc, Noſtrum non alium, niſi quempiam ex eorum, quos diximus, numero eſſe debere? Nec tamen aliam niſi hancce leviſſimam rationem habere videtur vetus illa opinio Judaeorum, quam ſuo modo a ſe exornatam ſic refert Hieronymus[2]: „Hunc ajunt eſſe Hebraei, qui ſub rege Samariae Achab, et impiiſſima Jezabel pavit centum prophetas in ſpecubus, qui non curvaverunt genu Baal, et de ſeptem millibus erant, quos Elias arguitur ignoraſſe, ſepulchrumque ejus usque hodie cum mauſoleo Eliſaei prophetae et baptiſtae Johannis in Sebaſte venerationi habetur, quae olim Samaria dicebatur. — Hic igitur quia centum prophetas aluerat, accepit gratiam propbetalem, et de duce exercitus fit dux eccleſiae.“ Alia his non abſimilia perhibet auctor libri περὶ τῶν προφητῶν πῶς ἐκοιμήθησαν, καὶ ποῦ κεῖνται, qui exſtat in Epiphanii operibus[3]: Ἀβδίας ὁ προφήτης· οὗτος ἦν ἐκ τῆς Συχὲμ ἐξ ἀγροῦ Βηθαχάμαρ. Οὗτος ἐστιν ὁ τρίτος πεντηκοντάρχος, οὗ ἐφείσατο Ἠλίας ὁ Θεσβίτης, καὶ κατέβη, καὶ ἦλθε πρὸς

2) In *Commentar.* ad Vs. 1.

3) Epiphanii Opp. T. II. p. 245. edit. Petav.

πρὸς τὸν βασιλέα· μετὰ δὲ ταῦτα ἀπολιπὼν τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ τάξιν, προσεκολλήθη τῷ προφήτῃ Ἠλίᾳ, καὶ ἐγένετο αὐτοῦ μαθητὴς, καὶ πολλὰ ὑπομείνας, δι᾽ αὐτὸν παρεσώζετο, καὶ θανὼν ἐτάφη ἐν ἀγρῷ Βηθαχάμαρ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Alia autem eſt Judaeorum traditio, Obadiam ortu fuiſſe Idumaeum, ſed ad Judaeorum ſacra transiiſſe [4]), quod ſcilicet ipſe in Idumaeos invehitur. Sed commenta haec ſunt, rationibus juſtis deſtituta: praeterea vana illa opinio, quae Obadiam prophetam eundem eſſe perhibet cum Achabi dispenſatore aulico, conſiſtere non poteſt cum argumento carminis, quod ſane ita eſt comparatum, ut non poſſit alio, quam proximo poſt everſionem urbis templique tempore editum eſſe, uti mox videbimus. Satius igitur eſt ignorare, quae nunc nullo modo unquam comperiri poſſunt, quam vagis atque incertis rumoribus quidquam tribuere: nec videtur ignoratio eorum, quae ad vitam auctoris pertinent, ipſius carminis intelligentiam magnopere impedire.

Argumentum vaticinii Obadiani eſt hoc: oratione ad Edomitas converſa vates genti ſuperbiam nimiamque in montanis arcibus, quas inexpugnabiles putet, confidentiam acriter exprobrans, diram terrae everſionem vaſtitatemque indicit, a Jova decretam propterea, quod Iſraelitico po-

4) Vid. Carpzovii *Introduct. ad libros canonicos V. T.* p. 333.

populo, ſanguinis etiam vinculo ſecum conjunctiſſimo, quum barbaris copiis oppreſſus miſere haberetur, atrociter inſultaſſet, multiplicesque injurias intuliſſet: itaque et ipſi nunc tempus excidii eventurum, Judaicum contra populum ad priſtinam dignitatem rediturum, quin eum potentiae et gloriae gradum conſequuturum eſſe, ut cum alias gentes complures, ſibi antea infenſas, tum maxime Edomiticam, imperio ſuo ſubjiciat, Jova civitatem ſuam moderante, modisque omnibus exornante.

Obadiam ſuum oraculum edidiſſe poſt everſam a Babyloniis urbem Hieroſolymitanam, clariſſime apparet e Verſu 11., ubi Idumaeis exprobrat, eos tum quum a barbaris diripieretur Hieroſolyma, etiam in ſocietatem ſceleris perveniſſe. Quam Idumaeorum erga Judaeos a Babyloniis devictos immanitatem commemorant et Jeremias [5]), Ezechiel [6]), et poeta quidam anonymus in Pſalmis [7]).

Cum Verſibus quatuor prioribus carminis prophetici Obadiani concinit particula vaticinii in Edomitas, quod inter Jeremiae oracula exſtat [8]); ita fere ut Mich. IV, 1. ſeqq. cum Jeſaj. II, 2. ſeqq., Jerem. XVIII. cum Jeſaj. XV. XVI. Quaeritur, horum

5) Thren. IV, 21. 22.
6) XXXIV.
7) Pſ. CXXXVII, 7.
8) XLIX, 14. ſeqq.

horum prophetarum, Jeremias et Obadias, uter alterum propoſitum ſibi habuerit, atque imitatione erpreſſerit? Sunt quidem haud pauci, qui Obadiae oraculum repetitionem et amplificationem exiſtiment vaticinii Jeremiani contra Jdumaeos, quod Obadias carmen ſuum ediderit demum poſt deductos in Babyloniam Judaeos, quo tempore in Aegypto verſatus ſit Jeremias. Sed Schnurrerus[9]) argumentis idoneis evicit, Obadiae orationem eam eſſe, quae mutuo ſumta, et membratim in alteram, quae apud Jeremiam legitur, translata fuerit. „Primo enim quibus ſermonem exorditur Obadias verba, שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח apud Jeremiam, ubi medio ſermoni interpoſita ſunt, minus concinnam ad ſermonem reliquum rationem, vim atque dignitatem haud paulo minorem habent. Secundo, quod שָׁמַעְנוּ mutatum eſt a Jeremia in שָׁמַעְתִּי, temperationis ac velut emendationis ſpeciem habet haud obſcuram. Porro, qua Obadias utitur formula Vs. 4., אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ, ſublimior eſt audaciorque, altera Jeremiae Vs. 16., כִּי־תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ et brevior et moderatior. Denique ſi rem univerſe ſpectaveris, utraque oratio quidem laudem habet atque commendationem ſibi peculiarem; Obadiae tamen in ſumma elatione caſtigatior videtur atque rotundior.“

Quum

---

9) *Diſſertatt.* p. 427.

Quum Obadias poſt everſam demum Urbem vaticinatus fuerit, mirum videri poſſit, prophetam aetate poſteriorem antecedere alios ipſo haud dubie poſteriores, ut Jonam et Micham. Sed rationem, cur Obadiae in duodecim prophetarum ſerie aſſignatus fuerit is ipſe locus, quem nunc occupat, haud dubitamus perſpectam fuiſſe Schnurrero [10]. Nimirum quod Amoſus extrema ſua oratione et ipſe Idumaeos a Judaeis olim ſubigendos eſſe praedicit, ſed nonniſi breviter ac ſummatim; viſum eſt illi, qui minores prophetas uno volumine comprehendit digeſſitque, Amoſo proxime ſubjungere Obadiam, qui quod breviter ab illo dictum eſſet, declararet copioſius, et legentibus praeberet quaſi uſum commentarii.

Subjungimus more noſtro indicem eorum, qui peculiaribus ſcriptis Obadiam illuſtrarunt.

Urbani Regii *Abdias propheta explanatus commentariolo.* Cellae 1537. Repetit. in auctoris *Operum latinorum,* quae Noribergae 1562. fol. prodierunt P. III. p. 100.

Joa. Draconitis *Commentariolus in Obadiam et Pſalmum CXXXVII.* ad Senatum Francofurtenſem. Argentinae 1538. in octon. Repetit. Roſtoch. 1548. in octon. et 1598. in quatern.

Mar-

10) Ibid. p. 432.

Martini del Castillo *Commentarius in Abdiam prophetam*, 1556. in quat.

Joa. Jac. Grynaei *Commentarius in Abdiam et Psalmos LXXIII. et LXXIV.* Basileae 1584. in octon.

Ludovici de Leon *Commentarius in Abdiam prophetam et in epistolam ad Galatas.* Salmanticae, 1589. in quat.

Henrici Leuchtii *Erklärung des Propheten Obadias*, Darmstadt, 1606. in quat.

Quirini Reuteri *Commentarius in Obadiam*, Trajecti ad Viadr. 1617. in quat.

Salomonis Gesneri *Commentarius in Obadiam* post mortem ejus a *Paulo Gesnero* editus, Hamburgi, 1618. in octon.

Georg Zierlein *Kurze Erklärung des Propheten Obadiä*, Rotenburg, 1620. in quat.

Commentary on the prophecy of Obadiah by Eduard Marbury, London, 1639. in quat.

Jo. Ellisii *Commentarius in Obadiam prophetam*, London, 1641. in octon.

Dissertationes theologicae, quibus quae Isaac Abravanel Hebraeus ad Obadiae prophetiam contra fidem Christianam scripsit accuratius expenduntur. Eas praesid. D. Georg. Koenig defendet M. Sebald. Schnell. Altorphi, 1647. in quat.

Oba-

Obadias ebraice et chaldaice, una cum Masora magna et parva, et cum trium praestantissimorum Rabbinorum, scilicet Schelomonis Jarchi, Aben-Esrae et Davidis Kimchii commentariis explicatus. Auctore J. Leusden. Ad calcem *Joelis explicati* eodem modo a Leusdenio editi Ultraj. 1657. in octon.

Aug. Pfeifferi *Commentarius in Obadiam, praeter genuini sensus evolutionem et collationem interpretum exhibens versionem latinam et examen commentarii Isaac Abarbanelis, Judaei doctissimi, sed Christianis infensissimi, et inter alia abstergens indignissimam Judaeorum calumniam Christianos esse Rumaeos, eosque manere poenas, Idumaeis in Sacro codice denunciatas,* Viteberg. 1666., et iterum 1670. in quatern. Repetit. in auctoris *Operibus omnibus* (Lugd. Batav. 1704. in quatern.) T. II. p. 1081. seqq.

Ludov. Mich. Croch *Specimen philologicum in prophetam Obadiam, ebraice, chaldaice, syriace et arabice, cum commentariis Rabbinorum quorundam,* Bremae, 1673. in quat.

Obadias Armenus, quo cum analysi vocum Armenicarum grammatica et collatione versionis Armenicae cum fontibus, aliisque maximam partem orientalibus versionibus exhibetur. Primum in Germania specimen characterum Armenicorum in celeberrima Academia

demia Lipſienſi procuratorum a M. Andrea Acolutho, Vratislav. Siles. Anno epochae Armenorum MCXXIX. Meſſianae MDCLXXX. Lipſiae, in quat.

Michael Leighi (Rectoris ſcholae Stavangrienſis in Norvegia) *Commentarius in prophetam Obadiam*, Hafn. 1697. in quat.

Georg. Frid. Heupelii *Adnotationes philologicae in Obadiam*, Argentor. 1699.

Gerardi Outhof, Predikant en Rectors te Kampen, *de Profecy van Obadia letterlyken oit de Oudtheidt verklaart en opgeheldert, in haare vervullinge aangetoondt, en ter betragtinge toegepaſt.* To Groningen, 1700. in octon. Et idem liber *nu merkelyk vermeerdet met ondergevoegde Aanteekeningen en agteraangevoegde oudtheidtkundige en bybelſche Aanmerkingen.* Te Dordrecht, 1730. in quatern.

Die Weiſſagung des Propheten Obadiae vom Anfang des Reiches Chriſti und Untergang des Wider-Chriſten, in den ſieben Zeit-Ordnungen des Neuen Teſtaments, aus dem Grund-Text deutlich überſetzet, durch eine ordentliche Beſchreibung erläutert, und aus allen Buchſtaben, Vocalibus und Accenten der Ebräiſchen Sprache zum heilſamen Gebrauch in Lehr und Leben, nebſt nützlichen Regiſtern, gründ-

gründlich erkläret durch Joh. Wilh. Zierolden. Frankf. u. Leipz. 1719. in quat.

Specimen philologicum in Obadiae Vs. 1—8., quod ſub praeſidio *Seb. Ravii* publico eruditorum examini ſubmittit Petrus Abresch, Frid. Lud. fil. Traj. ad Rhen. 1757. in quatern.

Der Prophet Obadias aus der bibliſchen und weltlichen Hiſtorie erläutert und mit theologiſchen Anmerkungen verſehen von Joh. Gottlob Schröer. Breslau und Leipzig, 1766. in octon.

Verſuch einer neuen Ueberſetzung des Propheten Obadiah und des 72. Pſalms, mit Anmerkungen, nebſt einem Anhange über das, was zu einer guten Ueberſetzung aus dem Hebräiſchen erfordert wird. Herausgegeben von Joh. Casimir Happach. Coburg, 1779. in octon.

Joh. Bernh. Köhlers *Anmerkungen über einige Stellen im Obadia*, praemiſſa totius vaticinii verſione vernacula, in *Repertorio für bibl. und morgenl. Literatur* a J. G. Eichhorn edito P. XV. p. 250. ſeqq.

Christ. Frid. Schnurrer *Diſſertatio philologica in Obadiam*, Tubing. 1787. in quatern. Repetita in Auctoris *Diſſertatt. philologico-critt.* Gothae et Amſtelodami, 1790. in octon. p. 385. ſeqq.

Frid.

FRID. PLUM *Obfervationes in textum et verfiones maxime graecas Obadiae et Habacuci,* Gotting. 1796. in octon.

Obadiah, neu überfetzt und erläutert von J. T. G. HOLZAPFEL. *Mit einem Anhange exegetifcher Bemerkungen über Jefajas Cap. XIII. und XIV.* Rinteln, 1798. in octon.

Jonae et Obadjae Oracula Syriace edidit H. A. GRIMM. Duisburg. 1799. in octon.

HERM. VENEMAE *Praelectiones in Obadiam,* cum notis J. H. VERSCHUIRII et JO. ANT. LOTZE, in J. H. VERSCHUIRII *Opufculis,* Trajecti ad Rhen. 1810., p. 187. feqq.

OBA-

OBADIAS.

1. חֲזוֹן עֹבַדְיָה *Viſio* i. e. vaticininm *Obadiae.* Carminis hujus prophetici inſcriptio. De חָזוֹן vid. not. ad Jeſaj. I, 1. כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה *Sic dicit Dominus Deus.* Initium prophetis uſitatnm, ſe, quae dicunt, non comminiſci, ſed a Deo accepiſſe, ut ita auctoritatem et fidem ſuis verbis concilient. יהוה hic אֱלֹהִים legendum eſt, cujns nominis puncta vocalia illi ſubjecta ſnnt. Ita LXX: *Κύριος ὁ Θεὸς.* Hieronymus: *Dominus Deus.* Chaldaeus: יְיָ אֱלֹהִים. Niſi hi ipſum nomen אֱלֹהִים in ſuis codicibus legerint, qnod in codice Regiomontano pro יהוה Koehlerus reperit. לֶאֱדוֹם *Edomo.* Kimchi exponit particulam ל per בַּעֲבוּר *de, ſuper* Edomo. Sed male: *ad* Edomum, ut ad ſequentia et totam prophetiam referatur, ubi ſecunda perſona compellatur Edom; vid. Vs. 2. 3. Hieronymus: „Quaerimns quis ſit iſte Edom vel Idumaea, ad quam nunc per Abdiam Dominus loquitur. In libro Geneſeos [XXV, 30. ſeqq.] Eſau, filium Iſaac, appellatum fuiſſe Edom, quia propter rnfum lenticulae cibum primogenita vendiderit, manifeſtiſſime legimus: *Edom* enim interpretatur *πυῤῥὸς*, id eſt, *rufus.* In eodem volumine ſcribitur, hunc eundem vocatum fuiſſe *Seir*, id eſt, *piloſum*, quia hirſutus erat, et non habebat lenitatem Jacob. Unns ergo atque idem tribus nominibus appellatur, *Eſau, Edom, Seir*, poſſeditqne eam regionem, quae nunc Gebalena dicitur, et in finibus eſt Ἐλευθεροπόλεως, ubi ante habitaverant Horaei, qui interpretantur *liberi*, unde ipſa urbs poſtea ſortita vocabulum eſt. Quod ergo

ergo Hebraice *Edom*, et Graece dicitur Ἰδουμαία, nunc viculus Palaestinae est, a conditore sic imposito nomine, cujus Latina quoque et Graeca meminit historia." De acerbo, quo Idumaei et Judaei se invicem insectabantur, odio vid. not. ad Amos. I, 11. שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה *Nuncium audivimus a Jova*, adeoque non vanus rumor est, quem audivimus, sed verissimus nuncius, utpote ab ipso Jova profectus. Ita et Jesaj. XXI, 10. Quod in prima pluralis persona dicitur שָׁמַעְנוּ, alii existimant verba afferri gentium, dicentium se a Jova excitari, ut in Idumaeos insurgant, ac eam in rem jam *missum esse inter gentes*, id est, *inter se*, *legatum*, unde permotae sese invicem ad arma capessenda hortentur: *surgite* et quae sequuntur. Alii putant, prophetam dicere שָׁמַעְנוּ in prima pluralis persona de se ipso, ut passim aliis etiam in linguis fit (et sane Jeremias in loco parallelo XLIX, 14. in prima singularis persona dicit שָׁמַעְתִּי); vel sese aliis adjungere qui idem sint atque ipse vaticinati, quasi dicat: non ego tantum, sed et alii mecum prophetae nuncium seu rumorem hunc de insurgentibus adversus Idumaeam omnibus gentibus certo accepimus. Sed nos adstipulamur Schnurrero, observanti, communicationem, quae est in verbo שָׁמַעְנוּ, spectare non ad alios prophetas, sed ad populares Obadiae universe, qui etiamsi effatum Dei non eodem, quo ipse, modo audivissent, audivisse tamen et ipsi dici poterant, quatenus ad eos non minus pertinebat, quam ad prophetam. Ceterum haec verba, שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה, id habent difficultatis, quod ad Jovae, qui verba facere dicitur, sermonem pertinere nullo modo possunt. Quapropter suspicatur Eichhorn *Isagog. in V. T.* P. III. p. 266. edit. tert., spuriam esse, et forte ex Jeremiae loco parallelo XLIX, 7. huc translatam formulam כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה. Cui conjecturae tamen verissime opposuit Schnurrerus, primo, formulam illam niti auctoritate versionum antiquarum omnium. Deinde haud intelligi, quomodo abesse possit salvo sensu: etenim quum dubium esse nequeat, inde a Versu secundo ipsius Jehovae verba recitari, consequitur, illam, vel

vel ſimilem aliquam formulam ex more praefigendam a propheta fuiſſe. Nec tamen eliminandis verbis כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה effici quidquam ad removendam difficultatem ipſam, quae in eo poſita eſt, quod Jehovae ſermonem recitaturus vates ſuo ipſius nomine verba facere inſtituit; niſi ſublata Vs. 1. formula כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה eandem vel ſimilem, נְאֻם יְהוָֹה, adjiciendam ſtatuas ad Verſum proxime ſequentem. „Quae," inquit Schnurrerus, „quum ita ſeſe habeant, nihil, puto, relinquitur, niſi hoc, ut dicamus, prophetam ob vehementiorem mentis concitationem vel ſui non bene memorem, vel ſummae concinnitatis negligentiorem, commiſcuiſſe diverſas loquendi formas, et, cum dicendum erat: שְׁמַע אֶת־דְּבַר יְהוָֹה, vel ſimile quidquam, eodem quidem ſenſu, ſed diverſo ſchemate, dixiſſe: *accepimus nos ex Jehova.*" וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח *Nimirum legatus inter gentes miſſus eſt.* ו ante צִיר explanandi vim habet, reddendum *nempe, nimirum,* innuitque commemorari nunc edicti illius divini partem aliquam praecipuam. Nomen צִיר LXX h. l. *περιοχὴν* verterunt, quod Hieronymus *munitionem* reddit: ſed magis ad mentem interpretis Graeci in verſione Syro-Hexaplari, teſte De-Rossio (in *Varr. Lectt.* ad h. l.), ܡܥܩܬܐ, *anguſtia* redditur. Habuit enim Graecus Alexandrinus interpres noſtrum צִיר pro ſingulari nominis צִירִים *tormina.* Jeſaj. XIII, 8. XXI, 3. Dan. X, 10. 1 Sam. IV, 19., quaſi noſtri loci ſenſus ſit, miſiſſe Jovam inter gentes tormina, dolores, anxietatem. Recte illi interpretes Jerem. XLIV, 14. *ἀγγέλους*, et Symmachus noſtro loco *ἀγγελίαν* poſuerunt. Nam צִיר eſt *legatus*, ut Jeſaj. XVIII, 2. Prov. XIII, 17., nomen nactus a צוּר, Arab. صار (pro صيّر) *ivit, profectus eſt.* Chaldaeus et Syrus ſuo אִיזְגַּד, *legatus*, ad nomen hebraicum exprimendum uſi ſunt. Pro שֻׁלָּח LXX שָׁלַח legerunt. Verterunt enim *ἐξαπέστειλεν*, quod Vulgatus et Arabs ſequuti ſunt. Sed Chaldaeus et Syrus, nec non parallelus Jeremiae locus ſtant pro recepto שֻׁלָּח. Mittitur

inter

inter gentes legatus, qui eas excitet ad ineundam contra Idumaeos belli ſocietatem, verbis quae ſequuntur, ante quae לֵאמֹר eſt ſubaudiendum: קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה *Surgite, inſurgamus contra eam ad bellum!* Michaelis tria verba poſteriora ſic reddit, ut gentium eſſe videantur, invitanti legato annuentium; ſed pertinent omnino, veriſſime monente Schnurrero, ad legati ipſius orationem, quae ſi unica voce קוּמוּ abſolvatur, ſubobſcura eſt, atque a gentibus vix capienda; et poſtulat hoc praeterea locus parallelus Jerem. XLIX, 14. Sunt igitur verba haec omnino legati, ita gentes cohortantis: *Agite!* ſic enim pro hortandi particula et alias קוּמוּ, ſicut et לְכוּ, uſurpatum videas. *Surgamus!* ſeſe illis adjungit, quaſi dicat: ego vobis dux ero, vobis viam praemonſtrabo: uno omnes animo me duce *conſurgite!* imo vero *inſurgamus* uno conſenſu omnes ſtudia omnia et vires ad Idumaeos bello delendos conferamus. עָלֶיהָ *Contra eam*, Idumaeam, עַל־אֶרֶץ אֱדוֹם; ad quam vero mox loquitur in maſculino Vs. 2. ſeqq. reſpectu habito ad populum. לַמִּלְחָמָה *Ad bellum* ei inferendum, ut Jeſaj. VII, 1. Zachar. XIV, 2. „Ceterum ſenſus eſt, fore, ut exercitus hoſtilis, e pluribus gentibus coactus, adeoque numeroſior et validus, bellum Idumaeae inferat exitiabile et luctuoſum.“ SCHNURRER.

2. הִנֵּה *Ecce*, inquit Jova, in propria ſua perſona, cujus nuncium propheta ſuo Judaeorumque nomine retulerat Vs. 1. קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם *Parvum dedi*, reddidi, feci *te inter gentes*; neque enim lata fuit Idumaeorum ditio, neque ampla celebrisque regio. בָּזוּי אַתָּה מְאֹד *Deſpectus es admodum*, deſpicatiſſimus. Sunt, qui haec verba prophetice capiant, ut comminationem, hoc ſenſu: minimum et deſpicatiſſimum te reddam. Ita KIMCHI: נתתיך כמו אתנך כי בנביאות עבר במקום עתיד רבים, i. e. נְתַתִּיךָ *poſitum pro* אֶתֶּנְךָ *reddam te; nam in vaticiniis Praeteritum ſaepe loco Futuri ponitur.* Sed quum Verſu proximo Idumaei populi faſtus et inſolentia carpatur, concinnior et elegantior

tior prodibit fenfus, fuperiore explicatione adfcita, ut faftus iftius Idumaei vanitas eo magis elucefcat. Quafi dicat: ita es humilis et ignobilis obfcurusque inter alias nationes, o Idumaee popule, ut vix inter eas celebreris aut nomineris. Quid ergo eft, quod tibi ita placeas? fic tete efferas? Ita fenfum exponit et HIERONYMUS: „O, inquit, Edom, qui quum minimus fis inter omnes in circuitu nationes, et ad comparationem gentium ceterarum parvus in numero, ultra vires erigeris fuperbia."

3. זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ *Sed fuperbia cordis tui fefellit te* (ut Genef. III, 13. הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי *ferpens me fefellit*, feduxit), tibi impofuit, ut quum minimus, aut nihil potius fis, te tamen aliquid, vel te maximum effe credas. LXX pro הִשִּׁיאֶךָ ponunt *ἐπῆρέν σε*, quod Hieronymus fequitur, qui *extulit te* reddit. Legerunt הִשִּׂיאֲךָ, per Sin, a נָשָׂא quod melius judicat CAPPELLUS *Crit. S.* T. II. p. 729. edit. Vogel-Scharfenberg. „Arguit enim," inquit, „propheta faftum et typhum Idumaeorum; et fequitur: *quia habitas in fiffuris petrarum, et habitatio tua eft* מָרוֹם, *locus excelfus*, quafi diceret: quia tu es faftu turgidus, delegifti tibi locum excelfum habitandum, unde reliquos omnes infra te defpicias." Id placet KOEHLERO, qui verba noftra fic reddenda cenfet: *praetumidae mentis jactatio fuftulit te.* Nec abnuere videtur DE-ROSSI, qui et codices quosdam fuos הַשִּׂיאֲךָ exhibere, et Syrum hexaplarem ineditum in reddendo hoc verbo Alexandrinum fequutum effe teftatur. Verum de ifta Cappelli interpretatione BUXTORFIUS *Anticrit.* p. 565. feveram quidem, fed minime injuftam fententiam talit hanc: „Infulfa, inepta, aliena et incondita verborum prophetae paraphrafis! Quafi vero hoc taxaret propheta, quod illi ex fuperbia locum excelfum inhabitandum elegerint, ex quo alios defpicerent; ac non potius, quod illi, quibus locus excelfus inhabitandus contigit, inde ad fecuritatem, faftum et fuperbiam feducti fuerint, quafi fcilicet extra omnem telorum jactum omneque periculum conftituti effent,

essent, et nemo illis nocere posset." Accedit, quod Hiphil הִשִּׁיא nusquam *extollendi* significatu legitur. Receptum הִשִּׁיאֲךָ tuetur quoque parallelus Jeremiae locus XLIX, 16. תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ *arrogantia tua decepit te, fastus*, inquam, *cordis tui.* שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע *Qui habitas in tractibus petrosis.* שֹׁכְנִי Participium cum Jod paragogico pro שֹׁכֵן, ut Mich. VII, 14. Deuter. XXXIII, 16. Ita Psalm. CXXIII, 1. הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם *qui habitas in coelis.* חַגְוֵי־סֶלַע, quod et Cantic. II, 14. occurrit, A. Schultens in *Animadverss. philologg. et critt.* ad Jesaj. XIX, 17. interpretatur *asyla petrarum*, nominum illorum prius ex Arabico حَجَأَ *confugit* illustrans. Sed vere observat Schnurrerus, analogiae convenientius esse, nomen a verbo חָגָה ortum explicare ex usu verbi حَجَا (pro حَجَوَ), quod significat *perstare, consistere in loco*, unde nomen حَجًى idem est ac نَاحِيَةٌ *regio, tractus*, teste Dscheuhario, Arabico philologo, e cujus Lexico Schnurrerus ipsa verba arabica affert. Itaque חַגְוֵי־סֶלַע sunt *tractus petrarum*, i. e. tractus horrentes rupibus, quales contra hostium incursionem facili negotio defendi possunt. LXX: Ἐν ταῖς ὀπαῖς τῶν πετρῶν. Hieronymus: *in scissuris petrarum.* Chaldaeus: דְּאַתְּ דָּמֵי לְנִשְׁרָא דְשָׁרֵי בְּשִׁנֵּי כֵיפָא *quod similis aquilae* tibi videaris, *quae habitat in scopulis rupium.* מְרוֹם שִׁבְתּוֹ In *altitudine sedis suae*, i. e. in sede sua altissima; appositio et repetendum ante מְרוֹם praefixum ב ex בְּחַגְוֵי־סֶלַע. Alii, subaudito ante מְרוֹם relativo אֲשֶׁר, sic vertunt: *cujus habitationis*, seu *sedis sublimitas* est in tractibus petrosis; vel brevius, שָׁם, *ubi* est *sublimis ejus sedes.* Quasi dicat: in eo tibi places, quod loca natura munita incolas, arces invictas, et inaccessas. Pro מְרוֹם שִׁבְתּוֹ LXX et Hieronymus legerunt מֵרִים שִׁבְתּוֹ. Hic enim *exaltantem solium suum*, illi ὑψῶν κατοικίαν αὐτοῦ reddiderunt, probante Koehlero. אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִדֵנִי אָרֶץ Qui *dicit in corde suo*, apud te cogitans:

quis me in terram detrahet? Invictum te plane esse arbitraris, et arces tuas inexpugnabiles.

4. אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר *Si extuleris tanquam aquila,* repete a fine prioris hemistichii hujus Versus, קִנֶּךָ, *nidum tuum,* ut apud Jeremiam XLIX, 16. diserte legitur: כִּי־תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ. Quod multo satius erit, quam cum aliis subaudire שִׁבְתְּךָ, *sedem,* seu *habitationem tuam,* vel תַּגְבִּיהַּ facere intransitivum, *si tete extuleris.* וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ *Et si* vel *inter* sidera *ponendo* posueris *nidum tuum,* i. e. מְדוֹרָךְ *habitationem tuam,* uti Chaldaeus vertit. Perstat in metaphora ab aquila sumta. Quod dicit *inter sidera,* nihil refert sive proprie intelligas in coelo ipso, ὑπερβολικῶς, vel in altissimis montibus, qui ad supremam usque aeris regionem pertingunt, ubi nidulari solet aquila. Utrinque enim significare voluit munitiones altissimas et validissimas Idumaeorum, quemadmodum Habac. II, 9. de Nebucadnezare dicitur, eum לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ *ponere in excelso nidum suum,* ut malum evadat. Et Num. XXIV, 21. Bileamus de Cinaeis dicit: *Quamvis fortem sedem habeas,* וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ, *et in rupe posueris nidum tuum.* Quo loco Infinitivus שִׂים positus est loco verbi finiti, תָּשִׂים, ut locis pluribus aliis. Vid. N. G. Schroederi *Institutt. ad fundamm. Ling. Hebr.* Syntax. Reg. LIV. et Storrii *Observatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 157. seqq. „Audacior hyperbole, qua *inter stellas nidum ponere* dicitur aquila, sed et apud Arabes frequens est formula: هو أمنع من عقاب السما, *magis ille inaccessus est quam aquila coeli.* Vid. A. Schultens *ad Proverb.* XX, 30. *Nidum* pro arcibus munitis praeruptisque dici, vix est cur moneamus. Sed non alienum judicamus commemorare locum ex carmine quodam arabico, quod exstat in Excerptis Hamasae a Schultensio editis p. 464. Auctor, gente Judaeus, arcem familiae suae celebrans nobilem, inaccessam, praeruptam, montem, cui illa imposita sit, laudat his verbis:

ترسا

رَسَا أَصْلُهُ تَحْتَ ٱلثَّرَى وَسَمَا بِهِ إِلَى ٱلنَّجْمِ
فَرْعٌ لَا يُنَالُ طَوِيلُ

Stabilis est radix ejus sub terra, eundemque effert vertex ad sidera usque; est inaccessus, procerus." Schnurrer. מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם יְהוָה *Inde* tamen *te detraham, ait Jova,* adeoque efficiam, quod tibi videbatur nunquam fieri posse. Cf. Amos IX, 2. 3.

5. Inducit jam admirabundas et obstupescentes gentes, quod tam florens et celebris natio ita corruerit, verum cum sarcasmo, id est, ut ei amarulenta ironia insultent et illudant. Undenam, quaeso, Idumaeo populo acclamant, haec tibi tam gravis accidit ruina et exitium? אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ *Num fures ad te venerunt?* te invaserunt? אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה *Num vastatores,* praedones *nocturni?* hi iidem cum furibus, qui noctu plurimum grassari solent, aut si die grassentur, id occulte ac velut in tenebris incautos opprimendo faciunt. Sed haec, inquit, quae tibi accidit, depopulatio gravior est, quam ut a furibus et nocturnis praedonibus admissa dici queat. Quare admirabundae exclamant: אֵיךְ נִדְמֵיתָה *quomodo excisus es!* quantum est istud excidium! Ita Niphal verbi דָּמָה *exscindendi* significatu saepius reperitur, v. c. Hos. IV, 6. X, 7. 15. Jesaj. VI, 5. At Hieronymus: *Quomodo conticuisses?* Syrus: ܐܝܟܢܐ ܫܠܝܬ *quomodo siluisti?* Chaldaeus: אֵיכְדֵין הֲוֵיתָא דָמוּךְ *quomodo sopitus fuisti?* Et hi quidem ex cognato דָּמַם *siluit,* Ps. IV, 7., quocum דָּמָה et Jesaj. XIV, 17. Thren. III, 49. *cessandi* notione convenit. Unde et Jarchi, Chaldaeum sequutus, verborum אֵיךְ נִדְמֵיתָה sensum hunc esse dicit: ita sopitus es, ut hostes patereris omnia quae vellent auferre. LXX: Ποῦ ἂν ἀπεῤῥίφης, quasi אֵיךְ נִרְמֵיתָה *quomodo projectus es?* legissent. Quod dixerat, crudeliorem esse Idumaeorum calamitatem, quam ut furibus aut nocturnis grassatoribus sit tribuenda, jam

magis declarat: הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם *nonne furabuntur*, furari ſolent, fures *ſufficientiam ſuam?* i. e. quae ſibi ſatis ſunt. A furibus haec ſi facta forent, ea tantum abstuliſſent, quae ferre potuiſſent, aliis vel per ſatietatem, vel per oblivionem neglectis; nunc nihil reliqui apud te factum eſt, omnia corraſa, devaſtata, deperdita, etiam intima et abſtruſiſſima quaeque, ut Vs. 6., ſubjungit. Pergunt gentes, quae ante Idumaeam ſtantem et florentem viderant, nunc ejus ruinis adſpectis attonitae, ſed ſimul illudentes: אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ *num vindemiatores venerunt tibi?* te adorti ſunt? i. e. hoſtes aut alii vindemiatoribus ſimiles, qui non ob cladem hominibus inferendam irrumpunt, ſed ut fruges corradant, et omnia quae ad victum attinent. Chaldaeus: חֲטוּפִין כְּקַטּוּפִין *raptores inſtar vindemiatorum.* Sed non poteſt fieri, inquiunt, ut ab iſtiusmodi ſis vaſtatus; hi enim etſi agris non parcunt, multa tamen reliqua faciunt: הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עוֹלֵלוֹת *annon* iſti *reliquos faciunt racemos?* qui eorum oculos fugerunt. Hi enim proprie hebraice עֹלֵלוֹת dicuntur, qui poſt vindemiatores racematoribus relinquuntur. Levit. XIX, 10. vetat Deus vineam a domino racemari (וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל), ut pauperibus relinquantur, quae per oblivionem praetermiſerunt vindemiatores. Noſtro loco vero *racemis* ſignificatur, quidquid poſt maximam partem bonorum hominumve vel expilatam vel occiſam ſuperſtes eſt. Sic Jerem. VI, 9. quum in totum Judaeos exſcindendos Jova minatur, *racemandos* monet, עוֹלֵל יְעוֹלְלוּ כַגֶּפֶן שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל, *racemabunt inſtar vitis reliquias Iſraelis*, ut poſtquam ſemel excidere coeperint hoſtes, ſubinde redeant, vindemiatorum, imo etiam racematorum more, ut nihil plane relinquatur quod exciſum non ſit. Judic. XX, 45. וַיְעוֹלְלֻהוּ *racemaverunt eos in ſemitis quinque millia virorum*, i. e. poſt primam pugnam, caeſamque ac fuſam aciem, fugientes diſperſos ac palantes per diverſas ſemitas conſectati ſunt, interfeceruntque adhuc quinque millia. Vid. et Jeſaj. XVII, 6. XXIV, 13. Mich. VII, 1. Hieronymus: „Quod dicit: hoc eſt: ſi fures et latrones, qui de nocte domos

domos ſuffodere conſueverunt, et rapere quae in domibus ſunt, introiſſent ad te, et absconditi tenebris circumiſſent domus tuae angulos, utique hoc tuliſſent quod ſibi putabant poſſe ſufficere, et aliquid in aedibus tuis vel per ſatietatem vel per ignorantiam reliquiſſent. Si vindemiatores introiſſent vineam tuam, et eam vel hoſtiliter vaſtare, vel a te conducti demetere cuperent, quamvis diligens eorum fuiſſet vindemia, tamen racemos viribus foliisque caelatos inter palmites reliquiſſent. Sed omnia hoſtes, qui ad te, Domino jubente, venerunt (ſignificat autem Babylonios et exercitum Nabuchodonoſor) inveſtigaverunt." Eadem leguntur Jerem. XLIX, 9., ſed inverſo ordine, ut vindemiatorum prius quam furum fiat mentio, et ante לוא omiſſum ſit הֲ interrogativum, ut alias haud raro.

6. Cladem Idumaeis illatam longe graviorem facit, quam ut furibus aut direptoribus poſſit tribui, quod perquiſita ſint et perveſtigata ab hoſtibus abſtruſiſſima quaeque. אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו *Quomodo perveſtigati ſunt Eſau*, i. e. Idumaei, Eſavi poſteri, vel; אֲשֶׁר הֵם לְעֵשָׂו, *quae ſunt Eſavi*, ut Graeci dicerent τὰ τοῦ Ἠσαῦ, quod jam aperte dicitur proximis verbis: נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו quomodo *perquiſita ſunt abdita ejus*, i. e. intima, abſtruſiſſima quaeque, etiam quae in ſubterraneis cavernis ſatis tuta et nemini pervia fore putarunt, etiam reconditiſſimi theſauri, ut in urbium expugnatione a praedae et auri avidis militibus fieri ſolet. Alii מַצְפֻּנָיו *latibula ejus* interpretantur, quod locum potius, quam *rem* notari cum forma nominis doceat (quum praepoſitum מ ut plurimum nomina locum deſignantia formet), tum parallelismus Jerem. XLIX, 10., ubi מִסְתָּרָיו *occulta ejus* poſitum. Senſus haud multo differt. Hieronymus: „Revera, ut dicamus aliquid de natura loci, omnis auſtralis regio Idumaeorum de Eleutheropoli usque Petram et Ailam (haec eſt enim poſſeſſio Eſau) in ſpecubus habitatiunculas habet. Et propter nimios calores ſolis, quia meridiana provincia eſt, ſubterraneis tuguriis utitur." Verbum בָּעָה

quae-

quaerendi ſignificatu Chaldaeis quam Hebraeis frequentior, quibus בִּקֵּשׁ magis in uſu eſt. Occurrit tamen et Jeſaj. XXI, 12. אִם־תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ *Si perquirere vultis perquirite.* In parallelo Jeremiae loco noſter Verſus ſic immutatus legitur: כִּי־אֲנִי חָשַׂפְתִּי אֶת־עֵשָׂו גִּלֵּיתִי אֶת־מִסְתָּרָיו *nam ego denudavi Eſavum, detexi latibula ejus.* Pro נֶחְפְּשׂוּ, in quo veteres interpretes ac libri ſcripti conſentiunt omnes, Michaelis reponendum vult ex Jeremia נֶחְשְׂפוּ *quomodo denudati ſunt.* Conjectura prorſus ſupervacanea. Hieronymus etſi in verſione ſua recte habet: *Quomodo ſcrutati ſunt Eſau?* in Commentario tamen, Jeremiae locum in mente habens, ſcribit: „*Discooperui*, inquit, *Eſau*, id eſt, quod terra premebatur in medium protuli, et aperta ſunt omnia quae clandebas, ſubſtantiamque tuam me pariter cum hoſtibus perquirente nulla potuerunt ſecreta celare."

7. Etiam a foederatis et ſociis deſertus eſt ac proditus populus Edomiticus; nec id immerito, quia ipſe cognato ſibi Judaico populo perfidus fuit, ut infra Vs. 10. 11. dicturus eſt. עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ *Usque ad limitem* certum (ob ה articuli praefixum), nempe tuum, non, ut alii volunt, hoſtis, tuae regionis, *dimiſerunt te*, i. e. deduxerunt, officii cauſa ſunt proſequuti *omnes viri foederis tui*, omnes tui foederati, quaſi tecum junctis viribus eſſent oppugnaturi hoſtes tuos, ac interea in animo habebant, quum eo te perduxiſſent, te deſerere, et ſeſe tuis hoſtibus adjungere. שִׁלְּחוּךָ expoſuimus *dimiſerunt te,* ſumendo *dimittere*, ut proprie Latinis dicitur pro *deducere* et *proſequi*, comitari deducendi cauſa: quo ſenſu legitur Geneſ. XVIII, 16. *Surrexerunt viri, et comitatus eſt eos Abrahamus* לְשַׁלְּחָם *eos deducendo.* Et ibid. XII, 20. *Mandavit Pharao viris,* וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ *ut deducerent*, comitarentur *eum, et uxorem ſuam.* Quo loco LXX recte verbo *συμπροπέμπειν* uſi ſunt. Alii verbis hisce hoc dici exiſtimant, fuiſſe ipſos Idumaeorum foederatos, qui eis auctores fuerint, ut e ſuis finibus exirent ad fines hoſtium, et eos eousque comitatos eſſe, quaſi

quasi dolentes, quod solum verterent, quum res aliter haberet. Aben-Esra haec ita intelligit: non potuerunt te tui foederati servare, sed tantum usque ad fines tuos te deduxerunt, quum tui superstites captivi abducerentur. Alii שִׁלַּח h. l. sensu malo pro *ejicere* capiunt, ut Genes. III, 23. Ps. XLIV, 3., ut sensus sit: causa tuae expulsionis e tuis finibus fuerunt infelicis belli suasores et perfidi foederati. Ita Chaldaeus: מִן תְּחוּמָא אַגְלְיוּךְ כֹּל אֱנָשֵׁי קְיָמָךְ *ex limite tuo migrare te fecerunt foederati tui.* Schnurrerus quoque verbum שִׁלַּח non de amica honestaque deductione, sed de rejiciendo repellendoque capit hoc sensu: quos de petendo contra hostem auxilio legatos mittes, socii recusabunt admittere, suisque finibus excedere jubebunt, metu hostium tuorum, quos lacessere verebuntur. Sed quod proxime sequitur, הִשִּׁיאוּךָ *deceperunt te* (vid. idem verbum supra Vs. 3.), satis indicat, Idumaeos a suis foederatis fuisse proditos. In eo enim fefellerunt, quod quum illis videret Idumaeus populus, ipsi eum hostibus prodiderint, ubi ad regionis fines esset perventum. „Pro הִשִּׁיאוּךָ codices nonnulli De-Rossiani habent הִשִּׁיאוּךָ. Alexandrinum quoque, qui vertit *ἀντέστησάν σοι*, concinere existimant Koehlerus De-Rossiusque, praeeunte Cappello (*Crit. S.* p. 343. edit. Halens.), qui monet, interpretem הִשִּׁיאוּךָ accedisse, quasi esset הִנָּשְׂאוּ עָלֶיךָ. Nos verbi הִשִּׁיאוּךָ sensum utcunque reddere voluisse dixerimus.“ Schnurrer. יָכְלוּ לְךָ *Praevaluerunt tibi* scil. consiliis suis vel fraudulentis, vel saltem tibi infaustis. Vel: superiores te evaserunt, sese tuis hostibus adjungentes. „Ait propheta, inquit Schnurrerus, „alios amicorum multa pollicitando, prosperique successus exspectatione facienda incitaturos esse populum, et contra vim hostium confirmaturos; sed hanc ipsam rem fraudi ipsis futuram esse, atque ad exitium parandum facturam. Hoc quippe sensu verba הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ accipienda esse intelligimus ex loco simili apud Jeremiam XXXVIII, 22.“ Ibi enim vates Sedekiae minatur, fore, ut mulieres, quae in Judaea regia superfuturae sint, educantur, et illi objiciant,

jiciant, eum a ſuis amicis proditum atque victum eſſe: הִשִּׁיאוּךָ וְיָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ *ſeduxerunt te atque praevalaerunt tibi* turpiter decepto *viri pacis tui*, ut h. l., i. e. pacati erga te; imo tibi amici et foedere juncti, a quibus nihil timebas. Vid. Pſ. XLI, 10. Jerem. XX, 10. et cf. not. Pſ. VII, 5. Addit Noſter: לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ *Panis tuus*, i. e. אֹכְלֵי לַחְמְךָ, comedentes panem tuum, qui tecum comedunt, ut recte vertit Hieronymus (nam LXX hanc dictionem non expreſſerunt), atque Chaldaeus, אָכְלֵי פָתוֹרָךְ *convictores menſae tuae*, tui domeſtici, vel repetendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ אַנְשֵׁי ante לַחְמְךָ, *ponunt inſidias ſub te*, ſuppoſuerint tibi inſidias, uti feris retia et teudiculae ſupponi ſolent, quibus capiantur. Vel תַּחְתֶּיךָ cum Schnurrero ſumendum pro בְּתַחְתֶּיךָ *in loco tuo*, i. e. tibi. Nomen מָזוֹר duobus reliquis, quibus in V. T. occurrit locis, Jerem. XXX, 13. et Hoſ. V, 13., *ulcus foedum* et *purulentum* denotat, quod nauſeam intuentibus parit, ad ذأر *faſtidivit* referendum. Id vero noſtro loco nullo modo commodum ſenſum efficiat. Veteres raro conſenſu noſtrum nomen *inſidias* interpretantur, quod fere flagitat hujus loci ratio. Ea ipſa voce enim utitur Hieronymus. LXX: ἔνεδρα. Chaldaeus תַּקְלָא *offendiculum*; Syrus ܟܡܝܢܐ *inſidiae*. „Qui veterum conſenſus,“ inquit Schnurrerus, „non poteſt non magnam apud nos auctoritatem habere, etiamſi ex uſu linguae non plane demonſtrari queat haec ſignificatio. Nec tamen illud ſpernendum, quod arabici verbi زور praecipuus uſus poſitus eſt in *dolo* ac *fraude*, praeſertim ea quae ſit blanditiis ac rerum ſpecie.“ Id quod Dſcheuharii, Lexicographi Arabici, verbis confirmat. Alia ratione *tendiculae*, ſive *inſidiarum* ſignificatum noſtro מָזוֹר vindicat J. A. Tingstadius in *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 24., illud derivando ab Arabico مزر *aequaliter diſtendit*, unde Prov. I, 17. phraſis hebraica מְזֹרָה הָרֶשֶׁת per ἐκτείνεται δίκτυα ab Alexandrino interprete exponitur. „Hinc clariſſime patet,“ pergit Tingſtadius, „verbum מָזַר Hebraeis familiare fuiſſe

fuiſſe de retibus et tendiculis, quales *expandere* aucupes ſolebant. Quid autem poetis Hebraeis ſolemnius, quam figura *retis* vel *laquei* iu exprimendis *inſidiis* et *vitae discriminibus?* Exemplo ſint פַּח Pſ. XCL, 6. CXLI, 9. Prov. XXIX, 5., מוֹקֵשׁ Deuter. VII, 16. Pſ. LXIV, 6. CXLI, 9. רֶשֶׁת Pſ. XXXV, 8. CXL, 6. Eodem tropo, poenas Edomaeorum, ob perfidiam in Jacobitas promeritas, denuncians, utitur Obadias: *Convivae tuae laqueos expanſos*, i. e. inſidias, *tibi ſtruent, quos nemo animadvertet.*" *Expandendi* ſignificatus, verbo hebraico a Tingſtadio ex arabico مزر aſſignatus, poſſit quidem in dubitationem vocari, quum verbum arabicum proprie denotet: „aequaliter distendit, *uti implendo ſit, utrem.*" Cui ergo collato arabico verbo illa ſignificatio non ſatis certo probata videatur, ei offerimus Syriacum ܡܙܪ, quod Bar-Bahlul تمطى *extenſus fuit* exponit, uude ܡܙܪܐ *extenſio*, *extenſum funibus* v. c. teutorium, et ܡܙܪ̈ܢܐ *funes lanei*, *vincula lanea*, et Chaldaicum מֵיזְרָן *tapetum*, *quo lecti ſternuntur*; ut igitur מָזוֹר *expanſum* quid ad capiendum, veluti rete, ſignificet. Illorum igitur etymorum, زور vel ܡܙܪ, utrum eligas, habebis *inſidiarum* notionem, huic loco optime accommodatam. Alii לַחְמְךָ in Accuſativo ſumunt et verba haec ſine ellipſi ſic exponunt: *panem tuum ponunt* viri illi pacis tuae, quorum meminit, *vulnus ſub te*, i. e. foederati atque amici illi tui efficiunt, ut convictus, qui illis tecum eſt commuuis, tibi ſit exitio, inde enim occaſiouem ſumunt te prodendi, quum hac familiaritate conſilia tua reſciſcentes ea hoſti aperiant. Ita Jarchi, niſi quod is haec iu ſpecie ad Jacobitas ſive Iſraelitas referat, quorum progenitori, Jacobo, Eſavus ſ. Edom jus primogeniturae cibo lenticulae vendidit, ut igitur illud cibi Eſavi fuerit vulneri et offendiculo. Verum dum locum noſtrum cum Pſ. XLI, 10. confero, ubi poſt אִישׁ שְׁלֹמִי ſequitur אוֹכֵל לַחְמִי, non poſſum quin iu ſententiam illam inclinem, qua ante לַחְמִי ſubauditur אֹכְלֵי.

אָכְלֶי. Atque haud fcio, annon ille Pfalmorum locus vatis noftri menti obverfatus fuerit. אֵין תְּבוּנָה בּוֹ *Non eft prudentia in eo*, enallage perfonae, pro בְּךָ *in te*, i. e. adeo ftupidus es, ut non fenferis tibi ab amicis tuis et foederatis infidias ftrui. Sunt, qui בּוֹ referant ad מָזוֹר, hac fententia: *fupponent tibi vulnus fine intelligentia*, i. e. cujus vulneris nullus eft fenfus, ac fi diceret: *vulnus quod non fenties.* Ita בִּין, *intelligere*, pro *fentire* Pf. LVIII, 10. בְּטֶרֶם יָבִינוּ סִירֹתֵיכֶם אָטָד *priusquam fentirent ollae veftrae rhamnum.* Sed recte Schnurrerus: „In verbis אֵין תְּבוּנָה בּוֹ nequaquam referendum eft בּוֹ ad nomen מָזוֹר, quo fenfu vix abeffe poterat לוֹ vel לְךָ, additum a Graeco interprete juxta codicem Alexandrinum, οὐκ ἔστι μοι σύνεσις ἐν αὐτοῖς, imitante Arabe, nifi Romani codicis lectio, οὐκ ἔστι σύνεσις αὐτοῖς, praeferenda. Quod Chaldaeus pro בּוֹ fubftituit בְּךָ, id fane non facit, ut alia ipfum lectione hebraica ufum effe putemus, quod Hubigantius voluit; fed vifum eft ipfi accommodare hoc ad praecedentem: in hebraico autem בּוֹ pofitum eft pro בְּעֵשָׂו, oratione e fecunda perfona in tertiam fubito transeunte," ut fupra Vs. 3. Cum noftra phrafi fenfu convenit Deuter. XXXII, 28. *Gens perdita confiliis funt* Ifraelitae, וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה *nulla in eis intelligentia*, prudentia.

8. Quod Verfu fuperiore breviter dictnm erat de prudentia apud Idumaeos defutura, repetitur nunc et nonnihil amplificatur. Amiffis caftellis, opibus et amicis, Idumaei poterant fiduciam aliquam concipere e prudentia fuorum. Verum et hanc vates fiduciam illis adimit hoc Verfu, dum ait, Jovam eos omnis confilii inopes redditurum. הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא *Nonne illa die?* illo tempore, quo a tuis amicis proderis. Pendet enim ab eo quod dixerat fub finem Verfus fuperioris: אֵין תְּבוּנָה בּוֹ, *nulla* amplius *in eo prudentia.* וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם *Perdam fapientes ex Edom*, e gente Idumaea. ו ante הַאֲבַדְתִּי tantum convertit, non copulat, quafi אַאֲבִיר dixiffet. Aliis eft *tum*, ut Genef. XXII, 4. בַּיּוֹם

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו *tertio die,* quum advenisset tertius dies, *tum sustulit Abrahamus oculos suos. Sapientibus,* חֲכָמִים, quibus privandi sint Idumaei, non augures, hariolos, et similium artium peritos, cum nonnullis interpretibus intelligimus, sed consultos et prudentes, qui consilio et rerum experientia valent, quorum est spectata industria et in rebus gerendis solertia, quod in bello apprime necessarium est. Cf. Jesaj. XXIX, 14. וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו *peribit prudentia sapientum eorum, prudentumque latebit prudentia.* Repetit Noster eandem sententiam verbis paulo aliis altero hemistichio: וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו *et intelligentiam,* prudentes, perdam *e monte Esau,* i. e. ex Idumaea, quae montana regio erat, Vs. 9. 19. 21. תְּבוּנָה Chaldaeus recte vertit: וְכָל גְּבַר דְּבֵיהּ סוּכְלְתָנוּתָא *omnemque virum in quo est prudentia.* Est enim metonymia adjuncti, qualis Jesaj. III, 25. *Homines tui gladio cadent,* וּגְבוּרָתֵךְ *et fortitudo tua,* fortes tui *in bello.* Ita *senectus* pro *sene* dicitur a Lucano *Pharsal.* II. Vs. 232.

— — — Sic moesta senectus
Praeteritique memor flebat metuensque futuri,

de sene bellorum civilium mala deplorante. Interrogatio, qua hic Versus concipitur, praemisso הֲלוֹא affirmationem infert, ut Deut. XI, 30. הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן *nonne sunt trans Jordanem?* Vid. et Jos. I, 9. 1 Sam. XX, 37. „Quod dicit propheta, futurum esse, ut sapientiores omnes ablati sint, non eum sensum habere debet, quod qui consilio rerumque peritia valerent exstinguendi sint ante excidium reipublicae; sed potest verborum sensus esse hic: fore, ut omnia ab ipsis tam perverse agantur et infeliciter, ac si nullus inter eos superesset, qui consilio rerumque usu quidquam valeret." Schnurrer. Nostrum locum imitatur Jeremias XLIX, 7. *Sic dicit Jova: nullane superest in Themane sapientia? periitne prudentum consilium, supervacanea eorum sapientia?*

9. Quod praeter consilium in rebus humanis plurimum quoque valet fortitudo bellica, additur, neque hanc

ipsos

ipſos quidquam profuturam eſſe. וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ *Frangentur* pavore, conſternabuntur (ut Jerem. L, 36., et חַתִּים *conſternati* XLVI, 5.) *fortes tui*, ſtrenui viri et animo virtuteque praeſtantes, quos apud te habes, תֵּימָן *o Theman*, i. e. Idumaea, ita vocata vel a Themane, Eſavi nepote, Geneſ. XXXVI, 11., vel a ſitu regionis, nam ſita erat Judaeae ad meridiem, quae תֵּימָן nuncupatur, vid. not. ad Amos I, 12. Schnurrerus *Theman* pro urbe aut provincia Edomitica habet, quae vero hic pro Idumaea univerſa ponatur. Alexandrinus, qui vertit: *καὶ πτοηθήσονται οἱ μαχηταί σου οἱ ἐκ Θαιμὰν*, putavit ante vocem תֵּימָן repetendum eſſe nomen גִּבּוֹרֵי. Similiter Hieronymus et Chaldaeus, qui תֵּימָן ſignificatione meridionalis plagae ſumſerunt. Hic enim: וְיִתְּבְרוּן גִּיבָּרָךְ יָתְבֵי דָרוֹמָא *confringentur fortes tui inhabitantes meridiem.* Ille in Commentario: „*Pavebunt pugnatores tui de Theman*, quod nos interpretati ſumus *meridiem*. Quomodo autem ſupra [ad Vs. 1.] dixeram, Eſau tribus nominibus appellatum; ita et plaga regni ejus, quae ad Auſtrum vergit, tribus vocabulis appellatur, *Darom* [vid. Chaldaeum], *Theman*, *Nageb* [vid. infra Vs. 19.], quae omnia juxta Ezechiel [XXI, 1.] *Auſtrum*, *Africum*, *Meridiemque* ſignificant.“ לְמַעַן Subandi אֲשֶׁר *ut*, etenim non tam finem notat, quam merum eventum, quaſi dicat: ex qua conſternatione certiſſime eveniet *ut exſcindatur*; cf. Hoſ. VIII, 4. יִכָּרֶת־אִישׁ ut *exſcindatur vir*, quisque, Chaldaeus addit: דְבֵיהּ צוּרְבָא *in quo robur* eſt, i. e. ut omnes belli apti exſcindantur מֵהַר עֵשָׂו *e monte Eſau*, ex Idumaea, vid. not. ad Vs. 8. Chaldaeus: מִכְּרַכָּא דְעֵשָׂו *ex arce Eſau.* מִקָּטֶל *Ex occiſione*, e caede, ſ. per caedem multam, quae ibi patrabitur, qua hoſtes tui in te ſaevient. Sine cauſa hoc additum מִקָּטֶל pluribus recentioribus interpretibus ſuperfluum viſum et languidum, unde non dubitant vocem ab antecedentibus ſejungere atque ad Verſum ſequentem trahere, ut ſenſus ſit: *propter interfectionem et iniquitatem in fratrem tuum Jacob.* Ita LXX, Hieronymus et Syrus, qui voci מֵחֲמַס

Vs. 10.

Vs. 10. etiam copulam praefigunt. מִקָּטֶל etsi displicet quoque Schnurrero, qui id *ob caedem* vertit, minime tamen ipsi necesse videtur, a recepto ordine verborum recedere. „Immutatis," inquit, „tantummodo vocalibus ponendum putamus מְקַטֵּל seu מְקֹטֵל, ut sit Participium istius modi conjugationis, *Paahel* seu *Pohel* dicas perinde est, quae respondeat tertiae Arabum, habeatque vim relativae seu mutuae actionis. Est itaque מְקַטֵּל idem plane quod مُقَاتِل *vir praelio aptus.* Sensus: fractis copiis Themaniticis peribunt reliqui omnes, qui ad pugnam apti sunt. Forte Themanenses, quod reliquos bellicae fortitudinis fama antecellerent, ad primum hostium impetum sustinendum adhibiti sunt, vel initium oppugnandae terrae Edomiticae factum est a Themanensi provincia." Hinc Versum nostrum sic vertit: *Fractique erunt fortes tui, o Theman, tunc exscindetur ex monte Esau unusquisque ad pugnam aptus.* Verum hanc verborum structuram, qua inter אִישׁ, et, quod cum eo conjungendum est, ex Schnurreri sententia, מְקַטֵּל seu מְקֹטֵל, ponitur מֵהַר עֵשָׂו, talem esse, quam Hebraeus aliquis usurparit, nos quidem valde dubitamus. Quam ceterum Idumaeis hic denunciat Obadias gravissima calamitas publica unde et quonam tempore oritura, a quibus hostibus profectura sit, nec diserte ipse declarat, nec ullis indiciis notisque significat. Ait quidem Jeremias XXVII, 2. seqq., edixisse Jovam fore, ut praeter gentes alias haud paucas Idumaei etiam graviter castigandi sint a Babyloniis, duce Nabuchodonosore, qui Deo sic volente omnia perfecturus sit quam felicissime. Sed eventus rei testimoniis claris certisque nequit demonstrari, historia nos penitus destituente. Quod etsi et fateatur Schnurrerus, inde tamen, quod Josephus *Archaeolog. Jud.* L. X. Cap. 9. §. 7. edit. Haverc. Nabuchodonosorem narrat quinto post Hierosolymorum vastationem anno Ammonitis et Moabitis bellum intulisse, eisque in potestatem suam redactis expeditionem suscepisse in Aegyptum, inde, inquam, Schnurrerus eodem

illo

illo anno et Idumaeam expugnatam eſſe a Nebucadnezare credibile cenſet et tantum non exploratum maxime eam ob cauſam, quod regi Babylonio in Aegyptum cum exercitu proficiſcenti Idumaea, Moabitas Ammonitasque inter et Aegyptum media, objacebat, nec poterat omnino intacta, aut praeſidiis non ſatis munita tergo relinqui haec provincia. Nobis quidem omnis haec ratio, qua quae vates univerſim ſummatimque enunciarunt, ad certos eventus ſingulaque facta revocantur, admodum lubrica videtur atque incerta. Accommodari quidem iſtiusmodi effata poſſe plus minusve apte huic vel illi eventui, haud negamus; ſed vates ipſos ad illos ſpectaſſe, aut effatorum illorum intelligentiam tali ratione quidquam juvari, non adduci poſſum ut putem.

10. Jam cauſa ſubditur, ob quam ita vaſtanda atque delenda ſit Idumaea. מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה *Ob injuriam fratris tui Jacob*, i. e. fratri tuo Jacobo a te illatam *teget te pudor*, ignominia obrueris. חֲמַס *vim omnem apertam* ſignificare (כל רע עשוי בגלוי), recte obſervat Aben-Eſra ad Zephan. I, 9., ubi cum מִרְמָה *dolo* componitur. Eſt vero hic paſſive ſumendum de injuria, qua populus Jacobo oriundus affectus eſt ab Eſavi poſteris, ut Jud. IX, 24. חֲמַס בְּנֵי יְרֻבַּעַל *injuria qua affecti ſunt filii Jerubbaalis;* Joel IV, 19. חֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה *injuria Judaeis illata;* Pſalm. LXXXIX, 51. חֶרְפַּת עֲבָדֶיךָ *ignominia tuis cultoribus illata.* „In ſingulis verbis," inquit Drusius, „pondus eſt. Nam et *violentia* vitii genus atrociſſimum eſt, et major ſit, cum in *fratrem* exercetur. Nec caret emphaſi pronomen *tuo.* Vis etiam eſt in nomine *Jacobi;* nam Jacob et Eſau fratres erant gemini, quod plus eſt, quam ſi tantum germani aut uterini fuiſſent." Hinc Deus Deut. XXIII, 8. cum Iſraelitas vetat Idumaeos deteſtari, ab hoc nomine rationem affert: לֹא־תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא *ne Idumaeum abominare, nam eſt frater tuus.* Commune autem eſt huic prophetae cum aliis, ut Idumaeis objiciat peculiariter injuriam populo ſuo

ſuo factam, quaſi de aliis ipſorum criminibus ei nulla cura eſſet. Vid. Ezech. XXV, 12. XXXV, 5. Amos I, 11. Phraſin תְּכַסְּךָ בוּשָׁה, *teget te pudor,* quae et Mich. VII, 10. occurrit, alii inde putant ſumtam, quod facies pudefactis rubore ſuffundi ſolet, alii ab obvelatione faciei ex pudore, coll. Jerem. XIV, 3. בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם *pudefacti ſunt et ignominia affecti et obvelarunt faciem ſuam.* Nobis *tegere* quaſi *obruere* et *circumquaque opplere* in genere notat, ut Pſ. LV, 6. וַתְּכַסֵּנִי פַּלָּצוּת *operuit me tremor,* quaſi undiquaque circumfudit ſe mihi. Cum noſtra phraſi convenit Pſ. XXV, 16. וּבֹשֶׁת פָּנַי כִּסָּתְנִי *et pudor faciem mihi operuit.* Nec non LXIX, 8. *Propter te ſuſtineo opprobrium,* כִּסְּתָה כְלִמָּה פָנָי *operit ignominia faciem meam.* Addit Noſter: וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם *et exſcinderis in perpetuum.* Particulam ו hic nonnulli *ideo* vertendam volunt, q. d. ideo operieris pudore, quia cladem irreparabilem accipies. Malim ſimpliciter pro copula capere, ut ſenſus ſit: propter injuriam fratri tuo illatam obrueris ignominia, et irreparabile excidium experieris. Amiſſam ſalutem nullo unquam tempore recuperabis. Etiamſi vero Idumaea cum vicinis terris a Chaldaeis expugnata et vaſtata fuerit, tantum tamen deeſt, ut *perpetuo* deſolata manſerit, ut Idumaeos potius Maccabaicis temporibus cum Judaeis acriter bellantes reperiamus, vid. 1 Macc. V, 3. Josephi *Archaeol.* XII, 8. 1. 2 Macc. X, 15. ſeqq. Ne igitur Obadias quidquam praedixiſſe videatur, cui eventus non reſponderit, Schnurrerus formulam נִכְרַתָּ לְעוֹלָם, paululum audaciorem, temperandam nonnihil judicat, atque ad hunc fere ſenſum reducendam: tardius ad vires redituros, priſtinamque, qualis ante Babylonicam expugnationem fuiſſet, dignitatem et potentiam vix unquam recuperaturos eſſe Idumaeos.

11. Prima hujus Verſus verba cohaerent cum initio Verſus ſuperioris, hoc ſenſu: injuriam, ob quam exſcindendus es, intuliſti populo Iſraelitico בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד *die quo ſtetiſti ex adverſo* fratris tui Jacobi (vid. Vs. 10.),

magna

magna attentione ſpectans et obſervans quid Judaeis accideret, imminens eorum cladi. Curioſitatem itaque et impium malignumque animum atque ardens vindictae ſtudium indicat his verbis, quum Idumaeos oportuerit ſeſe fratribus ſuis, Hebraeis, adjungere et opem ferre, tantum abeſt, ut hoc facerent, ut potius ex adverſo ſtando conſpicerent et exſpectarent eorum cladem et exitium. בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ *Quo die*, tempore, *abduxerunt barbari robur ejus*, quo aliqui exercitum et copias Judaeorum intelligunt, ſed malo cum Chaldaeo paraphraſte et Hebraeis *facultates* accipere, ut nomen חַיִל ſaepius ſumi conſtat. וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו *Et* quum *alieni intrarunt portas ejus*, i. e. urbes ejus, fratris tui Jacobi. Ante שְׁעָרָיו omiſſum ב, quod praepoſitum Vs. 13. אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי. *Portas* vocat urbes, ut Deut. XVII, 2. בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ *in una portarum*, i. e. urbium tuarum. *Alienigenis* et *barbaris* Chaldaeos intelligendos eſſe, dubio caret. Quia vero in Hieroſolymam praeſertim, utpote metropolim, ſaevitum eſt, ideo ſubdit: וְעַל־יְרוּשָׁלַםִ יַדּוּ גוֹרָל *et* quo tempore barbari *ſuper Hieroſolyma ſortem jecerunt*, i. e. cum cives Hieroſolymitanos eorumque bona et facultates facta ſortitione inter ſe diviſerunt. Cf. Joel IV, 3. (al. III, 3.). יַדּוּ *Projecerunt*, Piel verbi יָדָה contracte pro יִדְּוּ, ut Thren. III, 33. וַיַּגֶּה *et contriſtavit*, pro וַיְיַגֶּה, Geneſ. VIII, 10. וַיָּחֶל *et exſpectavit*, pro וַיְיַחֵל. Cujusmodi plura ad dialectum Aramaeam declinantia obſervat ALTING in *Fundamentis Punctationis Ling. S.* p. 371. Tum ergo, cum iſta omnia fiebant ab externis et apertis hoſtibus Judaeorum, גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם *etiam tu tanquam unus ex illis* eras. Emphaſis eſt in גַּם־אַתָּה, *tu quoque*, qui frater eras, quem auxiliari et commiſereſcere oportebat, tete illis exteris hoſtibus adjungebas, et ut illi manum in praedam injiciebas, non magis illis parcens, quam ſi ex hoſtium et externorum numero eſſes. „Sunt, qui de futuro tempore verba facere prophetam exiſtiment, quod putant, proximis verbis (Vs. 12.) dehortari ipſum ab hoc ſcelere, quod, ſi crimen ipſum jam commiſſum eſſet, alienum omnino foret ac ſuperva-

pervacaneum. At quis facile fibi perfuaferit, voluiffe Deum exprobrari tam graviter et quafi in tabula repraefentari alienae genti eam culpam, a qua etiamnum vacua effet atque immunis? et quis aequus atque intelligens negaverit, fermonem ita effe compofitum, ut rem vere geftam enumeret, haud demum futuram praedicat? Siquidem ex forma verbi בָּאוּ clarum eft, etiam Infinitivos עֲמֹד et שְׁבוֹת refolvendos effe in Praeterita עָמַדְתָּ et שָׁבוּ, atque ad גַּם־אַתָּה fubaudiendum הָיִיתָ." SCHNURRER.

12. אַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ *Non debebas fpectare diem* exitii *fratris tui*, i. e. non debebas oculos pafcere in populi confanguinitatis vinculo tecum conjuncti exitio. Verba *activa*, quae hoc Verfu et proximo leguntur, תֵּרֶא, תִּשְׂמַח, תַּגְדֵּל caet., non *actum* ipfum, fed *debitum* fignificant, ut faepius. Sic Levit. IV, 2. *Si quis per imprudentiam peccaverit contra ullum praeceptorem Dei* peccatis אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה *quae non fieri debebant.* Judic. XXI, 22. אַתֶּם נְתַתֶּם לָהֶם *Vos non debebatis illis dare uxores.* Alia exempla vid. in GLASSII *Philol. S.* p. 199. edit Dath. Verbum רָאָה cum ב, ut hoc loco, conftructum fignificare laeto animo et libenter videre ac oblectari, obfervavimus ad Pf. XXII, 18. יוֹם hic notat *diem calamitofam, fatalem*, ut Pf. CXXXVII, 7. *dies Hierofolymae* eft dies huic urbi exitiofus, et Jerem. XXVII, 7. עֵת אַרְצוֹ *tempus terrae* illud tempus, quo interitus terrae ingruit. Non debebas, vates addit, oculos pafcere בְּיוֹם נָכְרוֹ *in dies enormis infortunii ejus*, fratris tui. In phrafi hac exponenda haud confentiunt interpretes. LXX: *ἐν ἡμέρᾳ ἀλλοτρίων*, quod fequutus Syrus, ܒܝܘܡܐ ܕܢܘܟܪܝܐ *diem alienorum*, i. e. quo alieni, barbari, Ifraeliticam terram invaferunt. Ceperunt illi interpretes, Koehlero et Schnurrero obfervantibus, vocem hebraeam pro נָכְרִי collective pofita. Hieronymus: *in die peregrinationis ejus*, intellexit נֵכָר de *alienatione*, i. e. de die, quo e terra fua alienati funt et expulfi. Ita et KIMCHI: „tempus, quo Ifrael tanquam alienigena redditus eft, folo

natali pulſus.“ Schnurrerus vertit: *cum alienaretur*, obſervatque נֵכֶר *abalienationem* eſſe, quum Deus aliquem, tanquam ſibi ingratum, averſatur et abdicat. Sed videtur vox hebraea non tam alienantis actionem, quam rei alienae qualitatem et conditionem proprie ſignificare, hinc per metonymiam adjuncti *alienam calamitatem*, i. e. inſolitam et novam quandam calamitatem, mirabilem plagam, et inſuetum exitium. Nova enim et inſolita ac mirabilia Hebraei vocant *aliena* et *extranea*. Ita Jeſaj. XXVIII, 21. *Ut in monte Pharazim ſurget Jova, et ut in valle Gibeonis iraſcetur ad ſuum facinus*, זָר מַעֲשֵׂהוּ, *inſuetum ſuum facinus, faciendum, ad ſuum opus*, נָכְרִיָּה עֲבֹדָתוֹ, *inauditum ſuum opus, operandum.* Sic etiam נֵכֶר nomen diverſae quidem formae, ſed ab eadem radice et ejusdem notionis Job. XXXI, 3. uſurpatur. *Annon* אֵיד *calamitas pravo*, וְנֵכֶר *et inaudita miſeria operantibus iniquitatem?* Concinit Arabicum نُكْرٌ, et نُكُرٌ, *res ingrata, iniqua*, „ſive,“ inquit J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1642., „quod peregrina nobis videtur, ſive quod peregrina ingrata et periculoſa eſſe ſolent.“ Jam vero excidium Hieroſolymitanum mirabile et ſtupendum fuiſſe, Jeremias teſtatur, וַתֵּרֶד פְּלָאִים *miris*, ait, *modis dejecta eſt*, de urbe deſolata loquens, Thren. I, 9. Noſtro loco Chaldaeus melius ceteris vertit בְּיוֹם תְּבִירֵיהּ *diem contritionis ejus.* וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם *Nec laetari debebas de Judaeis die interitus eorum*, quo victi fuerunt expugnata urbe. וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ *Nec magnum facere os tuum debebas* ſcil. עָלָיו, *in eum. Magnum facere os* plus eſt quam *magniloquum eſſe*, quod Graeci dicunt μεγαλοῤῥημονεῖν, quo hic LXX uſi ſunt. Nam ſignificat *ore inſoleſcere, afflictis ſuperbe et contumelioſe illudere, ac intolerandis probris inſultare.* Pro quo הִגְדִּיל בְּפִי *magnificare ore* dicit Ezechiel XXXV, 13. eandem Idumaeorum inſolentiam arguens. Pſalm. XXXV, 26. ſimpliciter dicitur, omiſſo פִּי aut בְּפִי, הַמַּגְדִּילִים עָלָי.

13.

13. אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר עַמִּי *Non ingredi debebas in portam populi mei*, i. e. urbem Hierofolymitanam (coll. Mich. I, 9. (עַד שַׁעַר־עַמִּי עַד־יְרוּשָׁלָםִ) fcil. כְּאַחַד מֵהֶם Vs. 11., ut ficut hoftes populo meo infultares et praedam auferres. בְּיוֹם אֵידָם *Die exitii eorum*, Deuter. XXXII, 35. Ezech. XXXV, 5. Cf. Proverb. XVII, 5. שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה *qui gaudet de exitio* alterius *non erit innocens* f. impunitus. אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ *Non fpectare debebas etiam tu malum ejus*, non delectari debebas (vid. not. ad Vs. 12.) calamitate ejus. גַּם אַתָּה ἐμφατικῶς ut Vs. 11. וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ *Neque immittere debebas* fcil. יָדְךָ f. יָדֶיךָ *manus tuas in opes fuas* ad eas diripiendas. Eo fenfu haec phrafis legitur Exod. XXII, 7. 10. אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ *fi non immiferit manum fuam in fuppellectilem alterius.* Vid. et Efth. IX, 10. 15. 16. Chaldaeus: וּדְאוֹשֵׁטְתָּא יְדָךְ בְּנִכְסוֹהִי *et quod extendifti manum tuam in facultates ejus.* Cf. Thren I, 10. יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל־כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ *manum fuam extendit hoftis in defideratiffima quaeque fua.* תִּשְׁלַחְנָה quibusdam eft fecunda pluralis perfona (*non immittere debebatis* manus veftras), licet verba fingularia mafculina praecedant et fubfequantur, uti et alias vates de populo loquuntur nunc in Singulari, nunc in Plurali, nunc in mafculino, nunc in feminino. Aliis eft tertia feminina pluralis fenfu reciproco, five intransitivo: *non immittere fe debebant* manus tuae. Sed magis concinne eft, cum Chaldaeo et reliquis veteribus תִּשְׁלַחְנָה pro fecunda mafculina perfona habere pro תִּשְׁלַח cum *He* paragogico et Nun epenthetico, cujusmodi epenthefis eft in יֶשְׁנוֹ *eft*, Deuter. XXIX, 14., et in וְקָבְנוֹ *execrare eum*, Num. XXIII, 13. Ita et in tertia feminina hujus ipfius verbi Judic. V, 26. יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה *manum fuam ad paxillum emifit*, extendit, pro תִּשְׁלַח. LXX verba noftra fic reddunt: *μὴ συνεπιθῇ ἐπὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν*, quae Hieronymus minus bene fic vertit: *ne apponeris fortitudini eorum*, quum ponendum fuiffet: *ne invadas facultates eorum.*

14. וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק *Nec ſtare debebas ad compitum.* Sic fere interpretes exponnnt, ut a viarum *diviſione* (eſt enim פָּרַק *diſcindere*) inter ſe uno in loco concurrentium appelletur פֶּרֶק hebraice, ut Latine *viarum divortia* ſeu *diverticula* dicimus. Arabibus quoque مَفْرَق, ſi ad viam refertur, ſignificat *locum, unde procedit via alia,* Dſcheuhario teſte, cujus verba adduxit Schnurrerus. LXX: διεκβολὰς, Hieronymus *exitus* dixit, ſenſu haud diverſo. Ita enim hic in Commentario: „Qnumque ceperint fugere per notas ſibi vias et diverticnla et calles ad ſolitudinem perferentes, non ſtabis in bivio, nec venientes exſpectabis in compitis, ut interficias eos qui fuerint liberati, aliosque comprehenſos recludas, et vel ipſe capias, vel captivitati hoſtium ſerves." Kimchi in Lexico פֶּרֶק ſumit pro שֶׁבֶר *confractione* et *calamitate,* quo ſenſu Nah. III, 1. obvium eſt, hac ſententia: ne immineas, vel, non debebas imminere cladi fratrum tuorum, qnae potins ſervare, et elabi conantibus viam monſtrare debebas. Similem locnm affert Levit. XIX, 16. לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ *ne ſtes ad ſanguinem proximi tui,* occaſionem quaerens, qna ejus ſangnis per te vel per alium fundatur. Inſidias notat et occultos dolos, nocendique quoquo modo rationes. עַל eſt *juxta,* ut cum latrones in via opperiuntur viatorem. Alii: *ne ſtes ad rupturam* videlicet, ut anfugientibus aditum occupes, ne evadant. Per rupturas enim effugia patent, vid. Amos IV, 3. Sed praeſtat פֶּרֶק h. l. pro compito ſeu divortio viae ſumi. לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו *Ad excidendum,* ut excidas *elapſos ejus,* populi mei (Vs. 13.). Significat eos, qni evaſerant, cum urbs a Chaldaeis caperetur. וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו *neque tradere debebas ſuperſtites ejus* hoſtibus. Vid. not. ad Amos I, 6. Per gradns a minoribus fere malis ad majora et atrociora aſcendit, a *ſpectatione* ad *laetitiam,* inde ad *inſultationem* (Vs. 12.). Eam ſeqnitur *direptio* (Vs. 13.), ac tandem ultimo loco *proditio.* Hoc graviſſimum eſt, et ſummam malevolentiam arguit, miſeros

ac

ac aerumnosas homunciones, qui fuga vitam servare quaerunt, prodere, ac hostibus ad necem tradere. „Permagnam Judaeorum multitudinem post urbem a Babyloniis vi captam Aegyptum petiisse constat; horum igitur multos in Idumaea, inter Judaeam Aegyptumque fere media, interceptos, ac vel occisos, vel in hostium potestatem redditos fuisse, admodum credibile est.“ Schnurrer.

15. כִּי alii *sed*, alii *sane*, *utique*, *profecto* vertunt. Nobis usitata significatio *quia*, *nam* retinenda videtur. Pendet enim haec particula a Vs. 10., ubi Idumaeo populo ob violentiam, qua in cognatos Judaeos saeviit, minatur, ipsum in perpetuum exscindendum esse. In culpa amplificanda versatus est vates Vss. 11—14., nunc de poena agit. Ergo quum Vs. 10. dixisset וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם, *exscinderis in perpetuum,* nunc ait: כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָֹה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם *nam instat dies Jovae super omnes gentes,* prope adest dies, quo Jova judicaturus sedebit gentes omnes, et de eis ultionem sumet, itaque inter eos etiam de Idumaeis, eoque tempore eis par pari relaturus. Aureum seculum, quo Jova solus regnabit (infra Vs. 21.), praecedet gentium Judaeis infestarum exitium, ex opinione prophetis omnibus communi. יוֹם יְהוָֹה dies quo Jova judicium exercebit, ut Jesaj. XIII, 6. Zephan. I, 7. 14. כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ *Quemadmodum fecisti,* egisti cum Judaeis, sic vicissim *fiet tibi,* talionis jure. Ante יֵעָשֶׂה subaudiendum est כֵּן, expressum Judic. I, 7. כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵּן שִׁלַּם־לִי אֱלֹהִים *quemadmodum feci, ita rependit mihi Deus.* Cf. Jerem. L, 15. 29. Nostrum effatum in Idumaeos confirmat atque amplificat Ezechiel XXXV, 15. *Quemadmodum tu domus Israeliticae patrimonium vastatum esse gaudes, sic efficiam, ut vastus fias, mons Seir, et universa Idumaea, scieturque, me esse Jovam.* גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ *Retributio tua revertetur in caput tuum.* גְּמוּל sunt qui pro initio mali accipiant, ut גָּמַל *inferre* et *lacessere* interdum significat, veluti Genes. L, 15. 17., non semper *referre.* Quasi dicat: quae alii

aliis intulisti in te recident, ideoque fiet, quod proverbio dicitur, ut qui projicit lapidem in alium, huic lethali ictu recidat in caput, cf. Siriac. XXVII, 30. Quod etsi alienum non est, malim tamen גְּמֻלְ hic pro *retributione* sumi, ut sit sensus, mercedem eorum quae aliis mala intulit in ipsum redundaturam, ac eadem ab aliis experturum, quae ipse aliis fecerit. Cf. Joel IV, 4. 7. Drusius *Proverb.* Class. II. L. III. Adag. 155. „*In caput, super verticem.* In usu proverbiali est eo sensu, quo dicimus in *sinum*, ut Obad. Vs. 15. *Retributio tua revertetur in caput tuum.* Esth. IX, 25. *Revertatur cogitatio ejus pessima, quam cogitavit contra Judaeos, in caput ipsius.* Ps. VII, 17. *Redibit molestia ejus in caput ipsius, et super verticem ejus iniquitas ipsius descendet.* Apud Tullium [*Epist. ad Div.* VIII, 1.] est: *quod illorum capiti sit.* Sic Graeci dicunt imprecantes: εἰς τὴν κεφαλήν σου, cum in auctorem malum retorquetur [Cf. Heinsium ad Ovidii *Epist.* XX, 127.]. Forte sumtum ab Aegyptiis; nam apud eos moris erat, ut caput hostiae diris devoverent, eique ad eum modum imprecarentur, ut si quid mali ipsis immolantibus, aut universae Aegypto futurum esset, id in caput illud converteretur, cujus rei auctor Herodotus L. II. [c. 39.]. Aben-Esra existimat, inde esse ut dicant: *in caput, super verticem,* quoniam bona et mala omnia e coelo descendunt; nam quod inde descendit, id primum in caput recidere, itaque alias in bonam partem usurpari, ut Proverb. X, 6. *Benedictiones super caput justi.* Non displicet haec postrema sententia." Nos vero haud dubitamus, esse hanc phrasin synecdochen partis pro toto, ut cum Jud. V, 30. *caput viri* legimus pro *viro*, aut 1 Paral. XII, 23. *capita expeditorum ad militiam* pro *expeditis ad militiam.*

16. Prima hujus Versus verba, כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי, *quoniam quemadmodum potastis super monte meo sancto*, interpretes bene multi ad Idumaeos directa existimant, intelliguntque de compotationibus conviviisque, ab

ab Edomitis ad suam de urbis templique eversione laetitiam publice testandam, vel in ipso Zione monte institutis, quae vero sequuntur verba, יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם de poena omnibus gentibus irroganda, quasi diceret: quemadmodum vos, Idumaei, laetati estis, et in laetitiae signum convivia agitastis super montem sanctum meum, i. e., ut Kimchi exponit, על חרבן הר קדשי *de excidio*, ob excidium *sacri mihi montis*, mei templi, *sic bibent*, i. e. sic bibetis vos et ceterae gentes, quae populo Israelitico infestae fuerunt, scil. כּוֹס הַתַּרְעֵלָה *calicem vertiginis* (Jesaj. LI, 17.); vestro gaudio succedet summa tristitia et gravissima afflictio. Ita Chaldaeus: אֲרֵי כְמָא דַחֲדִיתוּן עַל מְחַת טוּרָא דְקוּדְשִׁי יִשְׁתּוּן כָּל עַמְמַיָא כַּס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן *nam quemadmodum laetati estis de excidio montis mei sancti, sic bibent omnes gentes calicem ultionis suae.* Sed verissime monet Schnurrerus, molestum esse, idem verbum שָׁתָה, eodem loco positum, duplici et plane contrario sensu accipere, praesertim quum non sequatur: גַּם אַתֶּם תִּשְׁתּוּ *bibendum vobis quoque erit* de calice irae. De poena autem si intelligatur שְׁתִיתֶם, nequaquam referri posse ad Idumaeos, qui tunc poenas jam dedisse nullo modo dici poterant. Quae quum ita sint, haud dubitamus accedere Schnurrero, autumanti, sermonem, subita conversione facta, qua nihil frequentius apud prophetas, redire nunc ad Judaeos, ad quos sequentia pariter omnia potissimum respiciunt. Quod ipsum et vidit Aben-Esra, qui observat, inde ab hoc loco Deum incipere populum suum consolari, et sensum esse: quemadmodum vos, Hebraei, castigationis poculum bibistis, sic bibent et omnes aliae gentes. Quam interpretationem egregie confirmant tria Jeremiae loca, quibus itidem dicitur, Judaeis primum bibendum esse, deinde Idumaeis. Primus locus est Jerem. XXV, 27—29., ubi Jova vatem jubet gentibus omnibus calicem furoris propinare. *Quum autem, inquit, de manu tua calicem bibendi causa renuerint accipere, ita eos compellabis: sic dicit omnipotens Jova: citra dubium bibetis. Nam quum ego urbi a me denominatae malefacere inci-*

incipiam, vos impune feretis? minime impune feretis. Secundus locus est XLIX, 12. *Ecce quorum non est jus ut calicem bibant, omnino bibunt,* meus nimirum populus, a quo tamen abstenturus videbar et judicari poteram; *tu vero plane immunis esses? imo omnino bibes.* Denique Thren. IV, 21. 22. *Laetare suaviter, o puella Idumaea, in terra Uz degens! ad te quoque perveniet poculum, quo tu inebriata nudaberis. Finita est tua culpa, o puella Sion! non amplius te relegabit; animadvertet in te tuam culpam, o puella Idumaea, patefactis tuis peccatis.* Ita et nostri loci sensus erit hic: quum vobis, Judaeis, montem mihi sacrum tenentibus, bibendum fuerit, magis etiam reliquas gentes eandem sortem experiri oportet. Ceterum frequens est apud vates hebraeos hoc figuratae orationis genus, quo Deus poculum vini plenum offerre, crapulamque inducere fingitur illis, quos gravioribus poenis afficiendos esse statuit. Vid. Ps. LXXV, 9. Jerem. XXV, 15. Jesaj. LI, 17. „Brevius," inquit SCHNURRERUS, „eam imaginem adumbravit auctor Psalmi LX, 5. [הִשְׁקִיתָנוּ יַיִן תַּרְעֵלָה *Propinavit nobis vinum temulentiae*], atque Obadiae adeo solum ac unicum verbum שָׁתָה sufficere visum est ad rem omnem exprimendam, quod nescio an quisquam alius ausus fuerit." Mutuata autem est haec metaphora a veteri potantium ritu, quo per modimperatorem, seu συμποσιαρχὸν, hoc est, convivii praesidem, sua cujusque vini portio, quam hauriret, statuebatur, unde *calix* et in bonam partem sumitur, veluti Ps. XXIII, 25. Molestum autem illud bibentibus multis modis fieri poterat; a mensura, si major quam ferre commode possent; a potu ipso, si vel fortior, vel amarior, vel acerbior esset. Arabes quoque, Schnurrero observante, multum delectantur figurato hoc loquendi genere, quo كاس, כוס, poculum vivi plenum, dicitur pro portione ac sorte, peculiariter tristiore atque ingrata; sed latius illud usurpant, et hominibus, imo et fictis personis propinandi potestatem tribuunt. Sic Hariri *Confessu* II. p. 62. ed. Schultens. dicit, *manum*

inopiae

inopiae alicui miscuisse poculum segregationis, كاس الفراق, i. e. egestatem impulisse ad abeundum. *Morti* poculum tribuitur in eo quem Dscheuhari, voce كاس, laudat versiculo: لِلْمَوْتِ كَاسٌ فَالْمَرْءُ ذَائِقُهَا *morti poculum est, ac viri est, illud gustare.* Sic poeta in *Hamasa* p. 440. edit. Schultens:

فَسَقَيْنَا كَاسَ حَتْفٍ هُذَيْلاً غِبُّهَا خِزْيٌ
وَعَارٌ وَذُلٌّ

nam propinavimus poculum mortis Hudeilitis, cujus extremum erat dedecus, opprobrium et contemtus. Plura hujusmodi vid. in Schultensii not. p. 442. Bibendum vero gentibus poenae poculum Noster denunciat תָּמִיד, *jugiter,* qua voce discrimen inter Judaeos et alias gentes statuit. Illis enim ad certum temporis spatium gravissima mala captivitatis perpessis, tandem castigationis poculum ablatum est, ne postea amplius biberent, ut diserte dicitur Jesaj. LI, 22. *Recipiam e manu tua poculum aestus mei, non perges bibere illud amplius.* At aliis gentibus non bibendum solum, sed perpetuo etiam bibendum erit, quemadmodum aeternam desolationem Idumaeis speciatim Vs. 10. minabatur. Utrumque, tam gentium vastandarum numerum, quam vastitatis continuationem confirmat Jeremias XXV, 9. *Omnes gentes circumquaque vastitatibus perpetuis exponam.* Pro תָּמִיד legitur סָבִיב, *circumquaque,* in libris permultis et manu et typis descriptis, quos singulos Kennicotti atque de-Rossi enumerarunt. Ac de-Rossi quidem סָבִיב, ut contextui quam maxime congruens, haud dubitat recepto תָּמִיד praeferre. Sed validis argumentis תָּמִיד defendit Schnurrerus: „Etenim primo, quod de-Rossi aperte atque ingenue ipse monet, libri accuratiores et meliores omnes Hispani atque Germanici exhibent תָּמִיד, praesertim in textu, lectionem vero סָבִיב plerique habent in Haphtaris. Deinde antiquio-

tiquiorum verſionum nulla eſt, quae lectionem סָבִיב ſua auctoritate confirmet. Tandem, quod plurimum apud nos valet, ſi ambae lectiones conferantur, excogitari cauſa non poteſt, cur lectio סָבִיב, quae eſt ad intelligendum facillima, abierit in חָמִיר, ſi non difficiliorem, certe minus obviam: hac autem poſita mirum videri non poteſt, ad illam deflexiſſe librarius, quod hanc a contextu orationis alieniorem putarent. „„Etenim, uti inquit Lilienthalius in *Commentar. crit.* p. 130., nec calamitates, quae hic per calicem ebibendum intelliguntur, indeſinenter obtigerunt omnibus populis, nec quod jam plenarie exhauſtum eſt, jugiter bibi poteſt amplius.““ Itaque arreptum eſt a librariis, forte ex Jerem. XXV, 9. vocabulum סָבִיב, ac primo quidem margini adſcriptum, deinde etiam, ut ſit, ſubinde in ipſam orationis ſeriem illatum.“ Addimus, in margine codicis Erfurtenſis primi, referente J. H. Michaelis in not. crit. ad h. l., notari, in libris veteribus, atque a criticis praeſtantioribus omnibus, rejici סָבִיב, et ſcribi חָמִיר, quod quam appoſite et eleganter in hoc contextu ſuum locum obtineat, expoſuimus ſupra. LXX: Πίονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον, quod pro חָמִיר legere ſibi viſi fuerint חמיר, quod cum חֶמֶר, *merum*, ſignificatione convenire opinati ſunt. Accedit vero ex hac falſa Graecorum interpretatione novum robur recepto חָמִיר. Nam חמיר, quod illi legerunt, prope accedit ad חָמִיר characterum ſimilitudine. וְלָעוּ *Et abſorbebunt*, totum exhaurient, non paululum bibent, aut guttatim delibabunt. Ad calamitatis magnitudinem hoc pertinet. Magnam afflictionis et vindictae menſuram eos manere ſignificat, non parvam aut vulgarem aliquam poenam. Sic Ezech. XXXIII, 32. כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי הָעֲמֻקָּה וְהָרְחָבָה *calicem ſororis tuae bibes profundum et latum.* Plenius Obadia hanc ſententiam exprimit poeta Pſ. LXXV, 9. *Habet in manu Jova calicem, rubente vino plenum turbido, unde fundit ille quidem, ſed ita, ut ejus expreſſam faecem bibant omnes terrarum impii.* Verbum לעו A. Schultens in *Animadverſſ philologg.* ad h. l. (in *Opp. minorr.* p. 338.)

ad

ad לָעָה retulit, quod ex usu Arabici لغي interpretatus est *et vani erunt*, i. e. in vanum, in nihilum recident. Postmodum vero in *Commentariis* ad Job. VI, 3. et ad Proverb. XX, 25. לָעוּ retulit ad לוּעַ, cui collato Arabico لاع *aestuandi* significationem tribuit, nostrumque locum ita exposuit: *adurentur* intus ardore et aestu calicis venenati. Quod tamen minus accurate dictum esse Schnurrerus monet. Nam verbum لاع quum sensu *ardoris* venit, est activum transitivum, neutraliter autem cum venit, significat لاع, media Vau, praeter alia, *pavore perturbatus fuit*, vel *aegrotavit*, media autem Jod, observante Schnurrero, aequipollet verbo ضَجِرَ, *angore animi pressus est*, vel *male habuit ex taedio fastidioque*. „Ex quibus consequitur," pergit Vir S. R., „nostrum לָעוּ verti posse vel *expavescent*, vel *ex fastidio male habebunt*; quod utrumque non male congruit orationis contextui." Mavult tamen tenere radicem لغي, cujus significatu adscito nostrum locum vertit: *bibent*, *ac vani* seu *irriti evadent*, quem sensum eo confirmari existimat, quod subjicitur formula: *erunt ac si essent nihilum.* Nobis tamen praecedenti וְשָׁתוּ, quocum arctius junctum est וְלָעוּ, indicantibus quoque accentibus, totique metaphorae hic usurpatae, melius congruere videtur, si וְלָעוּ *absorbebunt*, *deglutient* interpretamur, quae ejusdem verbi significatio et Aramaeis est usitata. Conferendum et Arabicum لاغ, *versavit ore, dum deglutivit.* *Absorbebunt* Hieronymus quoque vertit. Reliqui veteres sensum utcunque expresserunt. LXX: *καταβήσονται.* Chaldaeus: יִסְתַּלְעֲמוּן *absorbebuntur.* Syrus duplici verbo usus: ܢܬܬܡܗܘܢ ܘܢܫܬܓܫܘܢ *obstupescent et conturbabuntur.* Quae figurate Noster dixit, in fine Versus propriis verbis enunciat: וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ *eruntque* gentes,

quasi

quaſi non fuiſſent, i. e. plane peribunt, ita ut non major eorum recordatio futura ſit, quam ſi numquam omnino exſtitiſſent. Item fere eſt Ezech. XXVI, 21. *In nihilum te redigam et nusquam eris, quaeſitaque deinceps nunquam invenieris.* Sirach. XLIV, 9. *Καὶ εἰσὶν ὧν οὐκ ἔστι μνημόσυνον, καὶ ἀπώλοντο ὡς οὐχ ὑπάρξαντες, καὶ ἐγένοντο ὡς οὐ γεγονότες.* Vid. et Job. X, 19.

17. Jam delineare incipit vates felix ac ſplendidum aevum, quod aliquando exoriturum ſit Judaeis, fore, ut non tantum collapſa ipſorum respublica reſtauretur, verum et, rerum facie prorſus mutata, easdem, a quibus antea vexati et miſere habiti eſſent, gentes ipſi in imperium redigant et poteſtatem. Cujusmodi magnificis promiſſionibus vates ſua oracula claudere ſolent, et perterrefactos comminationibus animos erigere. Sic Ezechiel inde a Cap. XL. ad calcem templi totiusque terrae Iſraeliticae inſtaurationem deſcribit. Nec minus auguſta ac ſplendida ſunt, quae Joel et Amos in vaticiniorum ſuorum fine promittunt. Quum igitur Verſu ſuperiore gentibus reliquis omnibus perpetum deſolationem comminatus eſſet, nunc pergit: וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה *contra in monte Sion*, ſecus ac in monte Seir, Vs. 9., et ceteris gentibus, quae ita delebuntur, ut nullum eorum veſtigium relinquatur, *erit evaſio*, i. e. erunt, qui evadant, ut Jeſaj. XXXVII, 31. 32., metonymia, quaſi גָּלוּת et שְׁבִי, *captivitas* pro *captis;* שֵׂיבָה *canities* pro *canis*, Levit. XIX, 32. וְהָיָה קֹדֶשׁ *Eritque ſanctitas*, i. e. res ſancta, *ἅγιον*, *ſanctum quid*, ut recte LXX, ſ. locus ſanctus, ſcil. הַר צִיּוֹן, *mons Sion*, unde Hieronymus per maſculinum *ſanctus* vertit. Liberabitur mons Sion, ſeu urbs Hieroſolymitana, a profanarum gentium ditione, nullum omnino illi cum eis commercium erit. Ita Joel IV, 17. וְהָיְתָה יְרוּשָׁלַםִ קֹדֶשׁ *Erit Jeruſalem ſanctitas, et barbari non transibunt per eam amplius.* Jeſaj. LII, 1. יְרוּשָׁלַםִ עִיר הַקֹּדֶשׁ *Jeruſalem urbs ſancta erit, eam enim non amplius intrabit circumciſus aut pollutus.*

Chal-

Chaldaeus קֹדֶשׁ ad פְּלֵיטָה retulit, vertit enim: וִיהוֹן קַדִּישִׁין *eruntque ſancti*, illi videlicet Iſraelitae, qui evadent. Tunc verbum maſculinum ratione ſyntaxeos reſpicit magis praedicatum, quod ſequitur, quam ſubjectum פְּלֵיטָה, quod femininum eſt. Nos ob loca parallela, quae adduximus, praeferimus ſuperiorem interpretationem. וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם *Et poſſidebunt domus Jacob*, Jacobitae (דְבֵית יַעֲקֹב *qui* ſunt *de domo Jacob*, uti vertit Chaldaeus) *poſſeſſiones ſuas*, redibunt Iſraelitae ad ſuas poſſeſſiones, quas amiſerant. Veteres interpretes מוֹרָשֵׁיהֶם ita exponunt, ac ſi ſcriptum reperiſſent מוֹרִישֵׁיהֶם, aut מוֹרְשֵׁיהֶם enunciaſſent, Participium Hiphil, quod eodem ſenſu ceperunt, quo Participium Cal venit Jerem. XLIX, 2. וְיָרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת־יֹרְשָׁיו *poſſidebit Iſrael eos, a quibus poſſeſſus eſt.* Ita enim Alexandrinus: *καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακὼβ τοὺς κατακληρονομήσαντας αὐτούς*, Hieronymus: *et poſſidebit domus Jacob eos, qui ſe poſſederunt.* Cum eo plane conſentit Syrus. Chaldaeus: וְיַחְסְנוּן דְבֵית יַעֲקֹב נִכְסֵי עַמְמַיָא דַהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן *poſſidebunt qui de domo Jacobi* ſunt *facultates populorum, qui antea eos poſſederant.* Verum Hiphil verbi יָרַשׁ non ſimpliciter *poſſidere* ſignificat, ſed vel *poſſidendum tradere*, vel *e poſſeſſione expellere.* Quare adſcito מוֹרִישֵׁיהֶם ita potius vertendum eſſet: *poſſidebunt Jacobitae eos, qui ipſos olim e ſuis poſſeſſionibus expulerant.* Qui ſenſus etſi minime incommodus ſit, nolim tamen nulla urgente neceſſitate deſerere, in quo omnes hodie libri et ſcripti et editi conſentiunt. Quum igitur מוֹרָשִׁים tum forma tum uſu nomen locale ſit, *locum quem quis haereditario jure poſſidet* ſignificans (vid. Jeſaj. XIV, 23. Job. XVII, 11. et מוֹרָשָׁה Ezech. XI, 15.), noſtra verba ſic potius intelligenda erunt: *recuperabunt Jacobitae loca ſua haereditaria*, a ſe quondam poſſeſſa, ex quibus ab hoſtibus pulſi erant. Amplificationem vero, et incrementum hujus poſſeſſionis progrediens nunc oratio exponit.

18.

18. Rempublicam Judaicam non ſolum omnibus afflictationibus ſuperiorem evaſuram promittit, verum etiam adverſarios ſuos ita conſumturam, ut ex illis nullus ſit reliquus. Quod eleganti ſimilitudine exprimit. Judaicam rempublicam ſiquidem tanquam *ignem* quendam fore dicit, ac *flammam* obvia quaeque abſumentem ac devorantem. וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ *Eritque domus Jacob ignis, et domus Joſeph flamma, domus autem Eſau in ſtipulam*, pro ſtipula, tanquam ſtipula. Quod *domus Jacob* et *domus Joſeph* ſeorſim ſit mentio, Hieronymus *domum Jacob* putat intelligi regnum Juda, i. e. duas tribus, *domum* autem *Joſeph* decem tribus, quae alias *Iſraelis* vel *Ephraimi* nomine ſignificantur, vid. not. ad Amos V, 6. Ego *domum Jacob* malim generaliter omnes tribus intelligere, *domum* antem *Joſeph*, decem, quarum poſt omnes tribus ſpeciatim mentionem facit, ne illae ſeſe putarent excludendas, quod quondam impietate praecellentes idola et vitulos coluiſſent. Duae enim tribus, etſi idola coluerunt, templum tamen habebant, in quo Jovam adorabant: etſi vero ſimulacrorum cultum tandem cum Jovano cultu in eodem templo conjunxerint, tamen non ita ex profeſſo cultui idolorum addictae fuerunt, ut decem tribus. Quam ob cauſam ſeorſim harum mentionem facit, indicans omnes promiſſae felicitatis fore participes, ſimulque ut duo regna tum unienda doceat, quod diſertius exponit Ezechiel XXXVII, 22. ſeqq. „*Stipula*, קַשׁ, futura eſſe quum dicitur gens Edomitica, reſpicitur ad illam, maxime ſub ferventiore coelo, ſtipulae naturam, qua ſit, ut et ignem facile concipiat, et ſemel conceptum ſubito augeat diffundatque; donec brevi omnis conſumta ſit: quapropter ſtipula ab igne conſumenda ſolet eſſe imago mali, cui remedium atque allevamentum parari nequaquam poſſit, velut Jeſaj. V, 24." Schnurrer. וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם *Exardeſcent* Judaei et Ephraimitae *in eis*, Idumaeis. דָּלְקוּ, obſervante Schnurrero, pro בָּעֲרוּ verbum exquiſitius eſt et poeticum; ſignificat enim, aptiſſime ad hunc locum, flammam

mam mobiliorem atque acutiorem, qualis in ſtipula conflagranda ſit neceſſe eſt; cf. A. Schultens *Commentar.* ad Prov. XXVI, 23. Verba quae ſequuntur, וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו, *nec erit ſuperſtes de domo Eſau*, Alexandrinus Graecus interpres ſic vertit: *καὶ οὐκ ἔσται πυρφόρος ἐν τῷ οἴκῳ Ἠσαῦ*, formula adagiali uſus ducta e more veterum, apud quos, quoties procinctae acies congredi pararent, vates Martis ſacerdos, aciem praecedere ſolebat, lauro coronatus, ac *σημεῖον*, belli ſignum, facem ardentem geſtans. Ab hoc belli vim abſtinebant utrinque, quod nefas ducerent, in virum ſacrum, qui legati munus obiret, ferrum ſtringere. Proinde ſi crudelem aliquam ſtragem ſignificare voluiſſent, *ne ignifero quidem parcitum eſſe* ajebant. Hinc Heſychii gloſſa: Πυρφόρος, ὁ πῦρ φέρων, καὶ ὁ μόνος διασωθεὶς ἐν πολέμῳ. Plura habet Suidas, cujus verba adduxit Biel in *Novo Theſauro philolog.* ſub hac voce. Vid. et Kuſteri not. ad Suidae locum. Erasmi *Adag.* Chil. I. Cent. X. no. 26. Drusii *Proverb.* Claſſ. I. L. IV. Adag. 47. Potteri *Archaeol. Graeca* L. III. Cap. 9. T. II. p. 164. verſ. teuton. J. J. Breitinger in *Prolegomenis* ad T. III. verſionis τῶν LXX a ſe editae plag. c. J. G. Ernesti *Gloſſae ſacrae Heſychii* p. 239. J. F. Fischer *de Verſionibus Graecis librorum V. T. litterarum Hebraicarum magiſtris* p. 21. Pro πυρφόρος, quod eſt in codice Alexandrino, atque exprimitur quoque ab interprete Arabico in Polyglottis (حَامِلُ ٱلنَّارِ), in codice Romano legitur πυροφόρος, *frumentum gerens* (non ἀπὸ τοῦ πυρὸς, i. e. *igne*, ſed ἀπὸ τοῦ πυροῦ, i. e. *frumento*), quod et in ſuo codice graeco legit Hieronymus. Ita enim is in Commentario ad h. l.: „Quod Septuaginta tranſtulerunt πυροφόρον, nos in *frumentarium* vertimus, juxta antiqui ſermonis eloquium, eos enim, quos nunc Agentes in rebus, vel Veredarios appellant, veteres *frumentarios* nominabant." Commemorat tamen Hieronymus paullo poſtea et alteram lectionem: „Sunt tamen," inquit, qui non πυροφόρον,

φόρον, id eſt, *frumentarium*, ſed *πυρφόρον*, hoc eſt, *qui geſtare poſſit igniculum*, a Septuaginta translatum putent." Et poſterius ſolum noſtro loco commodum ſenſum efficere, pluribus oſtendit SALMASIUS in *Notis ad Aelium Spartianum* p. 28. Addit vates, illa omnia, quae praedixit, eventura eſſe, כִּי יְהוָה דִּבֵּר *quia Jova loquutus eſt*, qui fallere neſcit, cujus effatum ratum eſt, nec poteſt non impleri. Vid. et Joel IV, 8. Sunt codices, qui exhibeant: כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר, quae lectio, vere judicante Schnurrero, quum a nemine veterum confirmetur, librario ex aliis locis ſimilibus [veluti e Jeſaj. I, 20.] obrepiſſe cenſenda eſt.

19. Jam declarat, quod ante (Vs. 17.) dixerat, redituros ad ſuas poſſeſſiones Iſraelitas; verum id amplificat non redituros tantum oſtendens, ſed ad vicinas usque vel tribus vel nationes dilataturos fines ſuos. Et hoc quidem Verſu de duabus tantum tribubus agit, Juda et Benjamin; ſequenti de reliquis decem. וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו *Et poſſidebunt auſter*, i. e. יוֹשְׁבֵי הַנֶּגֶב *habitatores auſtri*, qui auſtralem terrae Iſraeliticae partem tenent, *montem Eſau*, Idumaeam, וְהַשְּׁפֵלָה פְּלִשְׁתִּים *et planities*, i. e. יוֹשְׁבֵי הַשְּׁפֵלָה *habitatores campeſtris* Judaeae tractus poſſidebunt *Philiſthaeos*. Judaea Joſ. XV. in quinque partes diviſa eſt. Ex quibus una Vs. 21. נֶגֶב *auſtralis*, *prope Idumaeam* (cf. Num. XIII, 27. Deuter. XXXIV, 3.), altera שְׁפֵלָה *declivis*, campeſtris, vicina Philiſthaeis, Vs. 33. ejusd. Cap., dicebatur. Docet igitur hic Obadias, Iſraelitas non ſolum priſtinam hereditatem ſuam cum ſua juſta magnitudine et plena integritate obtenturos; ſed etiam eandem amplificaturos. Auſtralem enim Judaeae regionem Idumaeae conterminae, campeſtrem ſ. humilem, adjacentis Palaeſtinae adjectione, et Benjaminem Gileade auctam fore dicit. Non deſunt, qui cum Kimchio vertendum putent: *poſſidebunt* Jacobitae (Vs. 18.) *auſtrum cum monte Eſau*. Sed hi non animadverterunt, poſtea ſequi (Vs. 20.): *exſules*

fules Hierofolymitani, qui in Sepharad, poffidebunt urbes auftrales. Unde fimul apparet, particulam אֶת nec in verbis, quae fequuntur, וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים, aliter accipiendam effe, quam in proximis וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם, ubi aperte eft Accufativi nota, neque *cum* vertenda. Nunc etiam docet a feptentrione dilatandos terminos Judaeae. Et quoniam a feptentrione habebat tribus Juda alias tribus fibi vicinas, Benjaminem videlicet, qui (ut habea Jof. XVIII, 11.) portionem fuam habuit inter Judam et Jofephi filios, Ephraim et Manaffe, eam fcilicet portionem Manaffes, quae cis Jordanem erat, propterea inquit: וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֵת־שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן *et poffidebunt* Judaei alii, praeter auftrales (הַנֶּגֶב) et campeftres (הַשְּׁפֵלָה), *agrum Ephraimiticum*, i. e. regionem tribus Ephraim, *et agrum Samaritanum*, i. e. regionem Samariae, ne agrum, cum Kimchio, arvum arctius intelligas. Quafi dicat: ab aquilone ita protendet fuos fines Juda, ut etiam transgrediens fortem Benjamini, vicini fui, perveniat ad Ephraimiticam ditionem, in qua Samaria. Sed quia juxta hanc terrae divifionem fine fuo pellendus videbatur Benjamin, ideo fubdit: וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד *et Benjamin* poffidebit *Gileaditicam* regionem. Quum ante, juxta diftributionem antiquam Jofuae, Benjamin intra et cis Jordanem effet nactus fortem fuam, jam trajecto Jordane occupabit totam eam regionem ultra Jordanem, quae duabus tribubus juxta Mofis diftributionem cefferat, Ruben, Gad, et alteri dimidiae tribui Manaffe, nomine Gilead, a Gilead, filio Machiri, filii Manaffes, Num. XXVI, 29. Tota igitur Hebraeorum terra, quae ante exilium in duo regna, Judaicum et Ifraeliticum, divifa fuit, futuro aevo aureo, ex vatis noftri mente, inter duas tantummodo tribus potiores, Judam et Benjaminem, dispertienda erit; decem tribus, feu Ephraimitae, vicinorum quorundam populorum ditiones, extra fines terrae fanctae, occupabunt, de quibus Verfu proximo. Addo Hieronymi noftri Verfus expofitionem: „Reverfo in regnum fuum Juda, qui habitavit in

Meridie, et possedit cunctam regionem, juxta divisionem Jesu, filii Nave, quae vergit ad scorpionem, id est, ad omnem Acrabithenam [vid. Jos. XV, 3.], hi, qui prius terminis arctabantur angustis, possidebunt montem Esau, id est, montes Seir, et montana, quae Edom ante possederat. Qui autem habitabant in Sephela, id est, in campestribus, Lyddam et Emmaus, Diospolim scilicet Nicopolimque significans, possidebunt Palaestinos, quinque urbes Palaestinorum, Gazam, Ascalonem, Azotum, Accaron, Geth, vel omnem illam plagam, quae juxta Actus Apostolorum [IX, 35.] Saronas appellatur. Alii vero putant eam Sephelam, id est, campestrem regionem, quae circa Eleutheropolim est, repromitti, quod ad Rhinocoruram et ad mare usque tendenda sit, id est, de tribu Juda non solum Eleutheropolim teneant, sed usque ad maritima perveniant, et Philisthiim suo imperio subjugent, quos prius non habuerunt subjugatos. Dilatabitur quoque terminus filiorum Juda usque ad Ephraim, ubi nunc Neapolis est, et usque ad regionem Samariae, ubi Sebaste condita est. Benjamin autem, cujus statim ab Jerusalem contra septentrionem termini dilatantur, cunctam possidebit Arabiam, quae prius vocabatur Galaad, et nunc Gerasa nuncupatur. Juxta Septuaginta autem et montem Ephraim, et campos Samariae, et Benjamin et Galaad, hi qui fuerint in Meridie possidebunt: hoc utrum factum sit Deus viderit; potest enim ex parte per annos quingentos, usque ad adventum Christi, esse completum."

20. Superiore versiculo de Juda tantum et Benjamine dixit; hoc Versu jam de decem tribubus agit, quemadmodum sint possessiones suas recuperaturae, et nonnihil etiam de Hierosolymitanis, qui de tribu Juda magna ex parte erant, speciatim dicit. וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל *Et transmigratio*, i. e. coetus transmigrantium, deportati, exsules, *exercitus hujus filiorum Israel*, deportatae copiae istae Israelitarum. הַחֵל Rabbi Moses, ab Aben-Esra laudatus,

datus, fumit pro Infinitivo Hiphil verbi הָלֵּל, *incipere*, qui ut nomen ufurpatus *initium* fignificet, et verba hebraea fic exponit: גלות שהחלו לגלות, *exfules qui primi migrarunt*, hae funt decem tribus. Abarbenel quoque noftrum הַחֵל communia cum תְחִלָּה *initium* originis arbitratur, ut הָחֵל רַשׁ, *incipe poffide*, Deut. II, 31. Ita jam LXX: Καὶ τῆς μετοικεσίας ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ. Syrus etiam habet: ܡܫܒܝܬܐ ܩܕܡܝܬܐ *captivitas prior*. Verum Infinitivus Hiphil verbi חָלַל fcribitur הָחֵל (cum Camez fub ה), vid. Deuter. XVI, 9. 1 Sam. III, 12. Praeterea הַזֶּה additum requirit etiam in praecedente nomine ה praefixum. Erit igitur הַחֵל nomen חֵל praepofito ה demonftrativo, vertendum: *exercitus*, turbae *hujus*, ut 2 Reg. XVIII, 17. Jefaj. XXXVI, 2. eadem fignificatione eft חֵיל, per Zere (quemadmodum et hic legitur in tribus Kennicottianis codicibus), in ftatu abfoluto pro חַיִל. Narratur enim ibi, a rege Affyriae miffum effe Tarthanem ad Hiskiam בְּחֵיל כָּבֵד *cum exercitu valido*, qui 2 Reg. VI, 14. חַיִל כָּבֵד vocatur. חֵל defective fcriptum, ut hic, alias quidem *antemurale* fignificat, e. c. 2 Sam. XX, 1. 1 Reg. XXI, 2. 3. Sed quemadmodum hac ipfa *antemuralis* notione, et חֵיל plene fcriptum legitur Pf. XLVIII, 14. CXXII, 7., ita viciffim חֵל *copias* quoque fignificare poffit, perinde ac חֵק *finum* pro חֵיק Prov. XVII, 23. Ad idem exemplum לֵיל *nox* pro לַיִל Jefaj. XXI, 11., et יֵין *vinum* pro יַיִן Cantic. VII, 10. Praecedenti גָּלֻת junctum notat *copias* five *multitudinem deportatam*, fimili fere conftructione, qua יֶרֶק עֵשֶׂב *viriditas herbae* Genef. I, 30. pro *herba viridi* dicitur. Chaldaeus recte: וְגָלוּת עַמָּא הָדֵין דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל *deportata turba populi hujus Ifraelitici*. Vates autem elegit חֵל *exercitum*, *copias*, dicere, quam id, quod in confuetudine eft, עָם, *populus*, quia de decem tribubus agit, quae comparatae ad reliquas duas numero longe antecellebant. לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל *Filiorum Ifraelis*, proprie: quae eft *filiis Ifrael*, fubaudito אֲשֶׁר, ut in הַמָּוֶת לַחֲסִידָיו

mors quae inferenda *piis ſuis*, Pſ. CXVI, 15., et in phraſi 2 Paral. XVI, 11. *Scripta ſunt in libro regum* לִיהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל qui erant *Judae et Iſrael.* Verba quae ſequuntur, אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים, ſunt conciſe dicta pro: יִירְשׁוּ אֶת־אֲשֶׁר־לִכְנַעֲנִים, *poſſidebunt quae ſunt Cananaeorum*, עַד־צָרְפַת *usque ad Sareptam* Sidoniorum. Promittit igitur vates, exſules decem tribuum, quo tempore reſtituentur, poſſeſſuros pacate et in totum, non ſicut olim, quum vix integre haec tenuerint, omnia quae fuerunt Cananaeorum usque ad Sareptam. A Sarepta enim, quae medio erat inter Tyrum et Sidonem intervallo, ut Josephus tradit *Archaeol.* L. VIII. c. 113. edit. Haverc. (c. 7. editt. vett. *εἰς ΣαρεΦθὰ πόλιν οὐκ ἄπωθεν τῆς Σιδῶνος καὶ Τύρου, μεταξὺ γὰρ κεῖται*) incipiebant ſeptentrionem verſus fines Cananaeae, unde occaſum verſus pertingebant ad Gerar et Gazam usque, in Palaeſtina, et verſus ortum ad Sodoma et alias quatnor urbes, ut diſerte dicitur Geneſ. X, 19., niſi quod ibi pro Sarepta Sidon habetur, qnae non ita procul inde aberat, et 1 Reg. XVII, 9. Sarepta Sidoniis attribuitur (לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן). Cf. Relandi *Palaeſt.* p. 985. et 1057., et libr. noſtr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. I. p. 28. Ita et Hieronymus: „Contra orientem vero cunctis, quae in terra Chananaeorum ſunt, imperabant usque ad Saraphtam Sidoniorum, ubi quondam Eliam pavit vidua.“ Nec aliter Chaldaens paraphraſtes, uti a Kimchio laudatur: וְיַחְסְנוּן יָת אַרְעָא כְנַעֲנָאֵי עַד צָרְפַת *poſſidebunt terram Cananaeorum usque ad Sareptam.* Sed in libris editis hodie legitur דִּבְאַרְעָא כְנַעֲנָאֵי (Iſraelitae) *qui* ſnnt *in terra Canaan* usque ad Sareptam. Ita hujus Verſus ſenſus hic erit: et deportati Iſraelitae, qui nunc in terra Cananaea ad Sareptam usque degunt, et deportati Hieroſolymitani, qui in Sepharad nunc degunt, utrique poſſidebunt quondam urbes auſtrales. Quomodo et Jarchi noſtrnm Verſum exponit. Sane, „accentus ſi ſpectas,“ inquit Schnurrerus, „pars Verſus prior, Athnacho terminata, *ſubjectum* orationis exponit, poſterior, cum Silluko exiens, *praedicatum*, hoc

hoc sensu: et exules de Israelitis illi, qui sunt inter Cananaeos dispersi usque ad Sareptam, et exules ex Hierosolymis, qui sunt in Sepharad, possidebunt urbes tractus meridionalis. Et confirmatur quidem haec interpretatio potissimum eo, quod formulae אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים et אֲשֶׁר בִּסְפָרַד videntur ad parallelismum conformatae esse. Sed contra duo sunt quae obstant, primo, neque vestigium aliquod, neque suspicio exstat ulla, aliquem Israelitarum numerum in Canaanitarum seu Phoeniciorum terram deportatum fuisse; deinde mirum videri debet, illis potissimum, qui in Phoenicia exularent, Judaeis meridionalem tractum, adeoque eum, qui extremus esset in adversa plaga, occupandum assignari.“ Quare et Schnurrerus, subaudito יִרְשׁוּ ante אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים, verba hebraea ita vertit: *et exules illi priores Israelitae tenebunt quod Chananaeorum est Sareptam usque.* Addit vates speciatim de Hierosolymitanis: וְגָלֻת יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב *et exules Hierosolymitani qui* degunt *in Sepharad possidebunt urbes austri*, urbes australes, id est, urbes tribus Juda, cujus portio ad austrum erat terrae Israeliticae. Tribus quidem Juda, ut Vs. 19. dixit, possidebit ab occasu Palaestinam, a septentrione portionem Ephraimiticam et Samariam, ab austro Idumaeam: nunc Hierosolymitani abducti in Sepharad speciatim, prolatis suis finibus, non ea tantum, quae sunt circa urbem, possidebunt, sed et ea omnia, quae quondam fuerant tribus Juda ad austrum, hoc est, quod dicit, *urbes austri.* Nam loco urbium australium jam Juda, quemadmodum initio Versus 19. dixit, habebit Idumaeam. „Verba אֲשֶׁר בִּסְפָרַד,“ inquit Schnurrer, „ex similitudine praecedentis formulae אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים, videntur quidem dicta esse ad designandam regionem, quam occupaturi olim sint exules Hierosolymitani, et hoc sensu interpretatus est Dathe: *exules vero Hierosolymitani ea, quae sunt Sepharidis regionis.* Sed locus, quem occupat verbum יִרְשׁוּ, post אֲשֶׁר בִּסְפָרַד demum positum, efficit, ut provinciam denotare debeant, in qua tum exules versarentur.“ Quae-

nam

nam vero regio sit סְפָרַד, hoc solo loco commemorata, vix definiri poterit. LXX Ἐφραθὰ habent, „ac si אפרת legissent," ait J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 1801., „bona et hi quidem sententia: ἡ μετοικεσία Ἱερουσαλὴμ ἕως Ἐφραθὰ *exsules Hierosolymae usque ad Ephratam*, i. e. exsules Judaei, Hierosolymae viciniaeque Bethlehemum usque, quae alio nomine Ephratha dicebatur; sed nec his ausim solis, nullo suffragante codice Hebraico, adstipulari, atque adeo suspicor, LXX Σεφραθὰ scripsisse, quod errore librariorum, sed perantiquo atque jam ante Hieronymum, mirantem quid sibi velit Graecorum *Ephratha*, in Ἐφραθὰ transire potuit." Σεφραθὰ in textum recepit Breitinger. Verum et Arabicum interpretem in Graeco suo textu Ἐφραθὰ legisse, patet inde, quod الى افراثا posuit.

Hieronymus: „Ubi nos posuimus *bosphorum* in Hebraico habet *Sapharad*, quod nescio cur Septuaginta *Ephratha* transferre voluerint, quum et Aquila, et Symmachus et Theodotio cum Hebraica veritate concordent. Nos autem ab Hebraeo, qui nos in Scripturis sanctis erudivit, didicimus, *bosphorum* sic vocari, et, quasi Judaeus, ista, inquit, est regio, ad quam Hadrianus captivos transtulit. Quando ergo Christus [מָשִׁיחַ] noster venerit, tunc reversura est in Judaeam etiam illa captivitas. Possumus autem locum quemlibet regni Babylonici intelligere, quanquam et aliud arbitrer. Nam consuetudinis prophetarum est, quando loquuntur contra Babylonem, Ammonitas, Moabitas, Philisthiim, et ceteras nationes, multis sermonibus linguae eorum abuti, et servare idiomata provinciarum. Quia ergo lingua Assyriorum *terminus*, qui Hebraice vocatur *Gebul*, dicitur *Sapharad*, hunc sensum esse conjicio: transmigratio Jerusalem, quae in cunctis terminis regionibusque divisa est, urbes austri, id est, tribus suae, recipiet." „Hanc (*termini*) significationem," inquit Michaelis l. c., „si apud Assyrios סְפָרַד habuit (quadriliterum forte, ex סַף *limes*, et פָּרַד *separavit, sejunxit*, compositum), conjectura

jectura Hieronymi opus non erat, ſed quae a Judaeo accepta retulerat, egregie confirmabantur. Bosphorus Cimmerius, limes celeberrimus ac naturalis Aſiae Europaeque, quo nomine appellativo in proprium transeunte rectius poteſt vocari, quam hoc ipſo: *terminus, limes?* Multos Judaeorum non ſolum in Medos et Perſas, ſed et in Bosphorum quoque et ſeptentrionalem plagam ab Aſſyriis et Chaldaeis eſſe translatos, ex Hebraeorum narratione refert Hieronymus et ad Zach. X, 11. Chaldaeus אִסְפַּמְיָא et Syrus ܐܣܦܢܝܐ interpretantur, unde Judaei recentiores Hiſpaniam vocant סְפָרַד, eamque ſe, duce ſuo Meſſia, occupaturos adhuc eſſe ſomniant. Sed Hiſpaniam nomine hebraeo neutiquam intelligi poſſe, pluribus oſtendit Michaelis l. c. p. 1802. Novam de illo nomine ſententiam propoſuit Hermannus von der Hardt, Theologus et Philologus Helmſtadienſis, in libro ſingulari, quem inſcripſit: *Sipphara Babyloniae. Pro Philologiae elegantia ad illuſtrandum ex veteri Orientis hiſtoria et geographia obſcuriſſimum Obadiae locum.* Helmſtad. 1708. in octon. Recenſitis et ponderatis aliorum ſententiis, inde a p. 40. taedioſa verboſitate probare ſtudet, סְפָרַד eſſe *Sippharam*, Meſopotamiae oppidum, prope Neardam, haud longe ab Euphratis ſinuoſi termino, ubi dividi et in alveos diſtingui coepit, uno ad Seleuciam in Tigrim ſe exonerante, alio ad urbem Babel properante, aliis utrimque vel natura vel regum induſtria ſuum curſum quoque ad auſtrum tenentibus, teſte Ptolemaeo Geographo. Σιππαρηνῶν πόλις Abydeni apud Euſebium *Praeparat. Evangel.* L. IX. c. 41. p. 457., *Borſippa* Strabonis et Plinii, in qua captivos Judaeos Talmudiſtae deplorant in codice *Sanhedrin* fol. 109. col. 1. Hanc urbem vero, proprie סְפָרָה vocatam (quaſi *limitaneam*, a סְפַר *limes*, quod haec urbs ultima eſſet Meſopotamiae, et quidem praeciſe ibi ſita, ubi Euphratis continuus et longus auſractus terminaretur, et in magnos ſcinderetur alveos), a propheta hoc loco סְפָרַד dici molli inſle-

inflexione, ut *exilii* eo nomine et fono fubingerat indicium, allufione ad פָּרַד *disperſit* facta. „Sipphara itaque," inquit Hardtius p. 56., „cum urbs, tum regio, eſt a propheta aegre nominata, una prae ceteris anguſtior et potentior, multoque notabilior tunc urbs et ditio, pro *univerſa Babylonia* et calamitofo exilii Babylonici ambitu. Sicuti poſtea, clarior foror, vicina Neardea, doctrina ceteris fuperior, Judaeis frequentius et lubentius allegata, pro tota Babylonia, Judaeorumve receptaculo Babylonico, aut potiſſima doctrinae Judaicae fede," in nonnullis Talmudis locis, quae affert et illuſtrat. Nobis quidem Hardtiana haec fententia minime tam parum veriſimilis videtur, ut Michaeli in *Supplemm.* p. 1804. „Sed ubicunque terrarum ſit hoc סְפָרַד, illud ſufficere nobis poteſt, ſenſum loci univerſum haud obſcure eſſe nonniſi hunc: fore, ut ab utraque parte terrae, a ſeptentrionali non minus, quam meridionali, cedere Judaeis atque in deditionem venire debeant gentes bärbarae." SCHNURRER.

21. וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן *Et aſcendent ſervatores in montes Sion*, aſcendent videlicet una cum his exulibus, quos reduces fore dicebat, eorum duces et illis viam praemonſtrantes, aſcendent tanquam triumphantem Hieroſolymam et ad templum, hoc enim nominat tanquam praecipuum Judaeae locum. HIERONYMUS: „Pro eo quod nos interpretati ſumus: *et aſcendent ſalvatores*, ac Septuaginta tranſtulerunt, *hi qui ſalvi fuerint* [ἀναβήσονται ἀνασωζόμενοι], in Hebraeo ſcriptum eſt ***Mosim***, qui non ut Aquila, et Septuaginta et Theodotio paſſive σεσωσμένοι, vel ἀνασωζόμενοι, ſed juxta Symmachum, σώζοντες, id eſt, active *ſalvatores* intelligendi ſunt. Siquidem σεσωσμένοι, id eſt, *ſalvati*, ***Pheledim*** [פְּלִיטִים] Hebraeo ſermone dicuntur." Syrus quoque ܦܨܝܼܚܳܐ *ſervati* reddidit. Videntur autem illi defective quoad prius Jod (מוֹשָׁעִים) legiſſe, quod etiamnum in codicibus et manu et typis deſcriptis permultis exſtat, ſed מוֹשָׁעִים enunciaſſe. לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו

Ad

Ad judicandum montem Esau, i. e. ut Idumaeae praesint, Idumaeos regant et gubernent, illis jus dicentes, quod imperii signum est. Alii cum LXX, qui *ἐκδικεῖν* verterunt, simpliciter *vindicare, ulcisci* intelligunt. Sed generaliter malumus accipere, ut verbis מוֹשִׁיעִים et לִשְׁפֹּט alludatur ad servatores illos, qui et *judices* olim erant *gubernatoresque* populi, quem ab injuriis vicinarum gentium defenderunt. וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה *Et erit Jovae regnum*, tunc devictis omnibus hostibus, et Israelitica respublica instaurata ac denuo stabilita, aperte jam regnabit Jova. Magnificentior sane est haec promissio, quam ut ad Sorobabelica aut Maccabaica tempora referri possit. Cf. not. ad Amos. IX, 12. p. 269.

IN

IN JONAM PROLEGOMENA.

I.

Jonae genus et aetas.

Jonam, Amitthai filium, in cujus fatis enarrandis hic liber verſatur, nulla cauſa eſt, cur diverſum ſtatuamus ab illo Jona, Amitthai filio, qui 2 Reg. XIV, 25. narratur ſub Jeroboamo II., rege Iſraelitarum, prophetam egiſſe ſatis laeto omine, portendens antiquos terrae limites Iſraelitis reſtitutum iri. Idem enim prorſus cum patris, tum filii nomen, tum quoque *prophetae* ac *ſervi* Dei elogium [1]). Ex illo igitur hiſtoriae Regum loco, et tempus, quo vixit propheta, et patriam

1) Non ſunt audiendi, qui Amitthaei nomen volunt *matris* eſſe prophetae. „Tradunt Hebraei," inquit Hieronymus in Praefatione in Jonam, „hunc eſſe filium viduae Sareptanae, quem Elias propheta mortuum ſuſcitavit, matre poſtea dicente ad eum [1 Reg. XVII, 24.]: *Nunc cognovi, quia vir Dei es tu, et verbum Dei in ore tuo eſt veritas;* et ob hanc cauſſam etiam ipſum puerum ſic vocatum. *Amathi* enim in noſtra lingua *veritatem* notat [imo אֱמֶת], et ex eo, quod verum Elias loquutus eſt, ille qui ſuſcitatus eſt, *filius* eſſe dicitur veritatis [בֶּן־אֲמִתַּי]."

patriam ejus cognofcere licet. Et hanc quidem quod attinet, dicitur illic e Gath-Chepher [2]) oriundus, oppido Galilaeae inferioris, in tribu Sebulon fito [3]). De eo Hieronymus [4]): „*Geth* in fecundo Saphorim milliario, quae hodie appellatur Diocaefarea, euntibus Tiberiadem, haud grandis eft viculus, ubi et fepulchrum ejus oftenditur. Quanquam alii juxta Diospolim, id eft, Lyddam, eum et natum et conditum velint, non intelligentes, hoc quod additur, *Opher*, ad distinctionem aliarum Geth urbium pertinere, quae juxta Eleutheropolim, five Diospolim, hodie quoque monftrantur [5]).“ Jeroboamo II. Ifraelitis imperante Noftrum in decem tribuum regno vaticinia edidiffe, prophetasque reliquos omnes, quorum hodie monumenta fuperfunt, aetate anteiffe, ex eodem illo, quem indicavimus, libri Regum loco colligere licet. Quo vero anno quae in hoc libro eveniffe Jonae narrantur acciderint, fi certe illi evenerint, hodie nulla ratione indagari poterit.

II.

---

2) אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר.

3) Jof. XIX, 10. 13.

4) *Praefat. in Jonam,* in *Opp.* T. VI. P. I. edit. Vallars. fec. (Venet. 1768. in quat.) p. 390.

5) Pariter Cyrillus Alexandrinus *Prooem. Commentar. in Jon.* fub init., Γὲθ χιβὲρ dicit *πολίχνιον τῆς Ἰουδαίων γῆς, ἤτοι κώμην, κατάγε τὸν εἰκότα λόγον, oppidum Judaeae, feu vicum, ut fertur et credibile eft.* Cf. libr. noftr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 84.

II.

Libri argumentum.

Deus mandatum dederat Jonae, iret Niniven, palamque ediceret, urbem post quadraginta dies subvertendam. Tergiversari ille ad haec, et tanquam impellentis spiritus divini vim declinaturus, e regione sua dilabi, conscensaque in Joppe navi Tartessum solvit. Vix iter iniverat, cum subita quaedam tempestas oborta navigium corripiens, nautis suspicionem induxit, extraordinario aliquo casu hanc sibi calamitatem accidisse. Jactis igitur sortibus eo indicio Jonas deprehensus est, qui fugae suae exposita causa suasit, ut se in mare dejecto et mari et nautis quietem procurarent. Vix undas ruens attigerat, cum marinum quoddam monstrum subito accurrens, virum deglutiit, abditusque in ventris immanis claustro tribus diebus et tribus noctibus illaesus servatus est. Post tridui carcerem in littore expositus salvus incolumisque ire iterum Niniven a Deo jussus, paruit. Urbem igitur ingressus alte edixit futurum, intra quadraginta dies urbem subvertendam. Ejus verbis territi cives omnes, ne rege quidem excepto, ad poenitentiae studium conversi, Deum pacare, simulque imminens jam flagellum evitare, nec frustra, conati sunt. Jonas minime impletam oraculi sui fidem intelligens, alto dolore sauciatus, querelas ea de re suas ad Jovam tulit; versabatur autem in parva casa extra urbem, quam ricinus tegebat.

Acci-

Accidit, ut vermis quidam radicibus ejus plantae vitiatis, et demitti primum, paſſisque foliis laſſeſcere, ac demum areſcere coëgerit. Ea doloris acceſſione altius ejulans propheta, quippe quem intolerabiles ſolis ardores urebant, cum Deo queſtus eſt, rogavitque ut ſe tandem e vivis ſubduceret. Cui Deus: tu ergo tanto doloris ſenſu tangeris, cum grata tibi umbra ſua planta exaruerit, planta, inquam, quam nec coluiſti, ſed ſponte unicae noctis opificio terra emiſit; et quereris, me tot populorum Ninive agentium miſeratione tangi, quorum tanta pars ſive nullo impio geſtu me provocavit, ſive ratiocinandi facultate caret; ubi tot bruta, opificium meum, genus animalium errandi incapax, in eadem cum ceteris vitae, non ſceleris communione verſantur?

III.

Difficultates in hoc libro obviae.

Exiguae molis liber, ſtylo ſimplici et plano conſcriptus, ſed in quo plura continentur mira, inaudita, imo portentorum ſimilia. Ac primo quidem maximam admirationem movere illud oportet, quod vates Hebraeus, Jovano cultui addictus, miſſus narratur ad Ninevitas, qui deorum ſimulacra coluerunt, ut illis, niſi reſipuerint, urbis interitum minaretur. Quis non exſpectet, hominem a Ninevitis tanquam inſanum et mente captum ludibrio et riſu exceptum, probrisque omnibus oneratum fuiſſe? At longe aliter

aliter accidisse legimus. Aurem non tantum praebent vati Ninevitae ejusque monitis auscultant, verum et summi juxta infimique, ne excepto quidem rege, centonibus induti, precibus et jejuniis placare Deum student, quid quod? ipsis etiam jumentis ratione et mente vacuis solita cibi potusque alimenta negant. Quis sobrius adducatur ut credat, Jonam intra monstri marini viscera tribus diebus totidemque noctibus vivum haesisse, in eo claustro preces, quas Cap. II. legimus, ad Deum fudisse, tandemque illaesum e belluae ventre in littus projectum esse [6])? Fidem excedit humanam, quod I, 5. narratur, tempe-

state

6) Ait quidem, qui rem vere gestam in Jonae libro narrari sibi persuasum habet, Steudel V. S. V. in *dem Archiv für die Theologie* rel. Vol. II. p. 401.: *die Denkbarkeit, dass Jonas 3 νυχθήμερα, d. h. einen ganzen Tag, und einen Theil des vorhergehenden und folgenden, im Innern eines Seeungeheuers zugebracht haben könne, bestätigen neuere Thatsachen.* Sed tale quidquam recentioribus temporibus evenisse, me ignorare fateor. Utinam Vir Doctissimus vel uno allato testimonio dictis fidem fecisset! Jonam extraordinaria Dei ope in monstri marini ventre servatum fuisse, contendit recentissimus historicae veritatis hujus narrationis assertor, Georg. Conr. Reindl, in Commentat. quae inscribitur: *Die Sendung des Propheten Jonas nach Ninive; eine exegetisch-historische und typologische Abhandlung*, Bamberg, 1826. p. 38. Idem illud statuit J. H. Verschuir in Dissertat. *de argumento libelli Jonae et veritate ejus historica* (in Ejus *Opuscull.* Traj. ad Rhen. 1810.) p. 66. seqq. Vid. et Fourerii Ackermann *Introduct. in libros sacros V. T.* (Viennae 1825.) p. 239.

ſtate ſaeviente Jonam ad navis latera degreſſum cubantem dormiſſe. Nautis jactis ſortibus ſciſcitantibus, quisnam ſubitae coortae tempeſtatis imminentisque ſibi exitii eſſet cauſa, ſors deſignat Jonam, miro certe et plane ſingulari caſu. Praeterea piſcis, qui Jonam deglutiret, ricinus, qui ei umbram praeberet, vermis, qui ricinum percuteret, eurus, quo ille exareſceret, ſinguli ſingulari Dei juſſu apparent et exoriuntur (I, 17. IV, 6. 7. 8.). Et ricinus quidem unius noctis ſpatio in tantam altitudinem creſcit, et tam lata naſcitur folia, ut umbram denſam Jonae praeberet; vid. IV, 10. et ibi not. Quae omnia non modo nova ſunt, mirabilia, et praeter conſuetudinem, verum et talia, quae unquam accidiſſe vix credibile eſt.

IV.

Ad iſtas difficultates tollendas variae initae vitae. Expenduntur tentamina eorum, qui rem vere geſtam hoc libro contineri exiſtimant.

Ut tamen libro inter ſacra Hebraeae gentis ſcripta recepto ſuus ſervetur honos, varii varias commenti ſunt rationes, quibus quae in illo offendunt, probabili modo tollerent. Poſſunt autem eorum, qui in noſtro libro explicando verſati ſunt, duae potiſſimum claſſes conſtitui, *altera* eorum, qui rem vere geſtam, *altera*, qui fabulam ſeu parabolam illo contineri putent. Ad claſſem prio-

priorem referendus Hermannus von der Hardt, qui Manaſſis et Joſiae, regum Judae, res et fata ſtylo ſymbolico atque allegoriarum involucro, priſcis adamato, libro Jonae ab Hilkia, pontifice, deſcripta opinatus eſt [7]. Atque capitibus quidem duobus prioribus hiſtoriam contineri exiſtimat Manaſſis, ante bellum, in bello, et poſt bellum Aſaraddonis, Aſſyriorum regis, in Judaeam, qui ab Aſſyriis captus, in carcerem conjectus, ſed brevi exinde liberatus eſt poſt preces ſupplices in carcere ad deum fuſas. Jonam veterem illum prophetam, qui ſub Jeroboamo II. vixit, in hoc libro exiſtimat ſymbolum Manaſſis regis. Quam comparationem vult natam ex prophetae Jonae oraculo, quo Jeroboamo in principio regni praedixerat, eum omnes veteres Iſraelis provincias manibus Aramaeorum erupturum et vindicaturum, regnoque ſuo libertatem vindicaturum. Blanda talia oracula tenuiſſe et Manaſſen ex prophetis ſui aevi de Aſſyriis, Judaeorum dominis, divina manu coercendis, jugo eorum, quod premeret Judaeos, frangendo, et regnum Judaicum in libertatem aſſerendo. Fuiſſe *Jonam*, pro nominis omine, Manaſſen, vere *afflictum* (a יָנָה *oppreſſit*), ab Aſſyriis preſſum. Characterem Jonae, filii *Amitthai*, alludere ad ἐτήτυμον, oraculorum divinorum *veritatem* ac certitudinem; Jonam

7) *Jonas in luce* etc. (inſcriptionem integram in elencho interpretum dabimus) p. 225. ſeqq.

Jonam veterem, omine fuavi, dictum eſſe filium *veri, veracis,* oraculis Jonae impletis, in Iſraelis libertatem; pariter et oracula, data Manaſſi de Aſſyriorum interitu, fore certa et indubitata. Nec longe poſt ea impleta fuiſſe, Medis Niniven evertentibus. Exitium Aſſyriis impendens exprimi *itinere Jonae imperato* ad Ninevitas; *ire Ninum* eſſe *ire ad Aſſyrios,* nec loci intervallis emenſis, ſed animo et mente, Nini fata impendentia praeſagita ponderando eisque fidem habendo. Sed Manaſſen, qui idola coleret, nec deo, nec prophetis, nec viris rectis et prudentibus fiſum eſſe, et, ſpretis illis, alia conſilia cepiſſe de armis in Aſſyrios movendis, accitis contra eos foederibus cum exteris. Ad Sardes igitur (hoc nomine *Tarſchiſch* ſignificari opinatur Hardtius), potentes Lydiae reges, ſe convertiſſe Manaſſen pro foedere cum illis ineundo contra Aſſyrios; id eſſe, *a conſpectu dei diſcedere ad Sardes. Navem,* quae tenderet Sardes, eſſe rempublicam Judaicam, quam Manaſſe crediderit fidei Sardianorum, dum ab eis auxilium exſpectavit contra Aſſyrios. Turbine ingenti et procella in mari divinitus excitata, qua jactaretur navis Manaſſis, innui rempublicam Judaicam, mox expertam damna immenſa ex iſto Manaſſes conſilio. Aſſarhaddonem enim, regem Aſſyrium, accepto nuncio de foedere, quod Manaſſe cum Sardibus iniiſſet ad jugum Aſſyriacum excutiendum, exercitu in Palaeſtinam ducto, primo reliquias

liquias Israelitarum in Samaritide et Galilaea in exilium abduxisse, deinde in Judaeam irrupisse, Hierosolymam obsedisse, Manassen in extremas redegisse angustias. Extremum hoc regni Judaici periculum, exercitibus Assyriacis omnia in Judaea depopulantibus, significari *naufragio metuendo.* Descendisse Manassen ad latera navis, quando in loco tuto, sua opinione, intra muros urbis obsessae, in locis subterraneis haesit, ut salvus evaderet, urbe per Assyrios expugnata. Dum ita delituit rex, accessit ad eum praefectus navis, reipublicae, in sacris, pontifex, qui tunc Zadok, religionis purae defensor, ad invitandum illum ad religionis emendationem, unicum salutis remedium. Nautae, regni proceres, inquirunt in caussam et auctorem belli illius funesti, reperiuntque Manassen, suo idolorum cultu, et legum avitarum contemtu, fontem esse et auctorem omnium horum malorum. Invitatus Manasses ad agnoscendum culpam, confessus est aperte et ingenue, avitam suam religionem et regiminis formam esse veram et legitimam [8]). Jam vero quaerunt principes, quod existimet rex, qui esset ipse belli culpa, de se futurum in praesentibus periculis? Quae interrogatio est devota obsecratio, ad-

8) „*Hebraeus ego,* inquit Manasses (I, 9.). Quae est totius confessionis summa. Se agnoscere, quod idolorum cultus sit vanus, et quod legum avitarum contemptus sit exitiosus. Nomen *Hebraei* comprehendit omnem vetustam religionem et legum texturam."

admittat unum illud, quod ſuperſit pacis remedium, pro regni quiete, quod ab hoſte Aſſyrio indeſinenter urgeatur; ut Manaſſes rex dedatur hoſtibus, qui ante non quieturi, quam eum abduxerint captivum. Conſentit rex in deditionem ſui in manum Aſſyriorum [9]). Regni praeſides aegerrime implent hoſtis deſideria, etiamſi rex in ſui deditionem conſentiret, obſecrantque deum, nolit ipſis tribuere culpam regis dedendi, qui malint omnia alia experiri damna, ſi declinari poſſit [10]). Tradito tandem Manaſſe hoſtibus pax ab eis Judaeae data: qua reddita, et Manaſſe avecto, redeunt Judaei ad avitum Jovae cultum, immolant deo, non idolis, ſacrificia, concipiunt vota de donis ad templum ferendis [11]). Rex captivus abductus ab Aſſyriis haud longe a Palaeſtinae finibus ultra Damaſcum, in urbem Syriae, Lybonem, ad Orontem, ſub Libano [12]), quae pro analogia maris et tempeſtatis ſiſtitur ſymbolo grandis piſcis, a deo acciti ad deglutiendum Jonam, ſive Manaſſen. In hoc Lybonenſi carcere a rege fuiſſe ad deum preces, quae Cap. II. leguntur, ut ſe in libertatem et lucem extrahere vellit. Nec irritae preces; brevi enim ſuperato exilio reſti-
tutus

9) *Tollite me et projicite me in mare.* I, 12.

10) I, 14. *Eja deus! Ne pereamus propter animam viri hujus, neque imputa nobis ſanguinem inſontem.*

11) I, 16. *Timebant viri iſti timore magno deum, et immolabant ſacrificium deo, votaque vovebant.*

12) Plura de ea urbe differit Hardtius p. 674. l. l.

tutus est Manasses patriae et regno, quod symbolice ita exprimitur: piscem evomuisse Jonam in siccam terram, in continentem. Duobus posterioribus libri Jonae capitibus historia, ex Hardtii mente, continetur Josiae, Manassis nepotis, pii Judaeorum regis, sub Assyriorum jugo ad libertatem adspirantis, Phraorte et Cyaxare, Medorum regibus, Ninum obsidentibus. Et *Josiae* nomen datum *Jonae*, simili ratione ut in Manasse, pro symboli aptitudine; uterque sub jugo Assyriaco, uterque spem accepit Assyrii imperii delendi, ad liberandum Judaeam. *Factum* proinde *secundo effatum dei ad Jonam* (III, 1.) est: post Manassen etiam ad Josiam oracula divina perlata esse, ut moneretur et Josias de fiducia in deo ponenda sub certa spe Assyriae evertendae per Medos. Ninum petiit Josias, ut antea Manassen, ad nutum divinum, non ullo corporis motu, nullo itinere, sed mentis fiducia et attentione, Assyriorum fata proxima, auguria accepta, perpendendo et observando. Moverat illo tempore Phraortes, Medorum rex, bellum in Assyrios, obsederatque Niniven, unde magna Josiae exorta spes, fore, ut fracta per Medos Assyriorum potentia, Judaicum regnum ab eorum jugo liberetur. Sed Ninevitis resipiscentibus, deumque solemni jejunio aliisque publicae poenitentiae gestibus placantibus, Phraortes Ninives obsidionem solvere coactus est et ab Assyriis caesus, exercitusque fusus et in fugam actus. Cujus cladis fama ita Josiam afflixit, ut de

de re Judaica et religionis Judaicae integritate paene desperaret. Mox tamen aeger ejus animus erigitur nova spe evertendae Ninives, per Cyaxarem, Phraortes filium, qui urbem sibi et Judaeis inimicam denuo obsidione cinxit [13]). Verum nec hoc gaudium stabile. Nam Indathyrsus, Scytharum rex, cum ingenti exercitu erupit in Mediam, invasit Cyaxarem, in obsidione Ninives occupatum, eumque fudit et omni dominio exuit, Nino liberata, et caput iterum efferente. Clades Cyaxaris, Josiae ferme funus, quod hic metuit [14]). Victore enim Scytha, Assyriis liberis per eum, permittere Assyrii coacti, ut Scytha per Syriam, alias Assyriis devotum, grassaretur pro lubitu, omnia spoliis et rapinis replens. Ex Syria porro progressus in Palaestinam, Judaeam torsit et exhausit exactionibus et praedis continuis. Quod tantopere afflixit Josiam, haud aliter ac si in aestu diei, in medio sole urente, caput nudum ureretur, ut animi fere deliquium pateretur, et optaret pro vita sua mortem. Josiae luctui obviam itum ab amicis, prophetis, ut possent, qui hoc solatio eum erexerunt, salutem Ninives secundam

13) *Considere e regione urbis* (IV, 5.), est, nondum desperare de Nini casu, sed eundem exspectare. *Parare sibi tugurium, et sub illo considere*, est, novam in Medos vicinos ponere spem. *Tugurium* est Medorum, et jam Cyaxaris praesidium.

14) *Apparavit deus aestum post ortum aurorae alterius diei.* IV, 8.

dam divinae soli tribuendam esse misericordiae, quae tantisper adhuc parcat urbi tam magnae, prophetarum praesagiis interea certis suo tempore implendis. Argumentum pro justa dei erga Niniven miseratione petitum ex ipso Josiae exemplo, qui Cyaxaris [15]), regis peregrini, nullo secum vinculo juncti tantopere misertus esset. Justiorem multo esse dei erga Niniven misericordiam, tum quod incolarum esset infinitus numerus, tum quod insontes immensa copia in illa existerent.

Hoc libri Jonae argumentum ex Hardtii explicatione, quam ex opere rarius obvio et lectu parum grato accuratius referre visum est, quod viro erudito, sed miri ac singularis ingenii, talia passim afficta legimus, de quibus ne cogitavit quidem [16]). Omnem vero istam explicationem summe

15) *Tu misereret ricini, qui intra noctem prodiit, et intra noctem periit.* IV, 10. Unius noctis stirps, sua nativitate et flore, est brevis temporis grande incrementum Cyaxaris, qui uno ferme anno ad apicem fortunae et victoriae assurrexerit. **Stirpis ejusdem altera nocte interitus est subitus** et inexspectatus Cyaxaris casus per Scytham.

16) Vid. e. c. Eichhornii *Isagog. in V. T.* Vol. III. p. 278. edit. tert. Nec genuina Hardtii sententia relata a Carpzovio *Introduct. in V. T.* P. III. p. 350. edit. sec. Nam quae ibi recensetur Hardtii explicatio ex ejus scripto: *Jonas in Carcharia, Israel in Carcathiokerta* (urbe ad Euphratem, ad designandum exilium Assyriacum), Helmst. 1718., Hardtius in ampliore opere, cui epigraphe: *Jonas in luce*, p. 243. vocat *primum in Jona interpretando periculum*,

summe esse arbitrariam et nonnisi ingeniosae fictionis laudem mereri, facile omnes concedent.

Godofr. Less, Theologus olim Gottingensis [17]), potiorem in libro Jonae explicando difficultatem, quae sita est in pisce illo magno, qui vatem deglutiisse, sed post triduum salvum illaesumque in terram projecisse narratur, facile tolli posse existimavit, si *navis* intelligatur, cui in puppi *piscis* imago appicta fuerit, quemadmodum Chimarri navis, Plutarcho teste, in prora leonis, et in puppi draconis imaginem gessit. Cum igitur deum pisci magno mandasse legimus, ut Jonam deglutiat, id e prisci aevi stylo concise simul et allegorice ita intelligendum esse, navim, deo sic moderante, piscis magni imagine signatam, appa-

culum, ex vulgari sententia, Jonae librum scriptum esse sub Jeroboamo II., qua admissa illum pro invectiva in Samaritanos Israelitas haberi posse putat, ut Samaria cum Ninive comparata, in Niniven dici viderentur, quae in Samariam spectarent. „Quae hypothesis," inquit, „studio fuit tunc retinenda donec fas esse appareret, paulo apertius disserere de *stylo hujus libri symbolico*, quo *Jonas* non prophetae personam denotat, sed per elegantem metonymiam in scita prosopopoeia *Manassen*, deinde et *Josiam*, utrumque *Judae regem*. Quo pacto aliud prorsus libri argumentum pro opinione communi, aliud pro veritate."

17) In Commentatione vernaculo idiomate conscripta de styli historici vetustissimo aevo proprii indole (*vom historischen Styl der Urwelt*), in scriptorum miscellorum Sylloge a se edita (*Vermischte Schriften*). Goetting. 1782. octon. p. 161. seqq.

apparuiſſe, quae Jonam e ſua navi projectum reciperet, eundemque e piſcis ventre ejectum dici, eum navi illa ad terram appulſa expoſitus fuerit. Verum enimvero quis ſibi perſuadeat, narrationi planae, ſimplici atque ab omni ornatu alienae, qualis per totum Jonae librum regnat, immiſceri adeo inexſpectatam, inſolitam et audacem allegoriam? Nec, ea admiſſa, reliquae in hoc libro obviae difficultates, quas ſupra indicavimus, tolluntur: imo exoriuntur novae. Ut unum commemoremus, hominem media in tempeſtate e navi in mare projectum protinus in aliam navim, aeſtuantibus fluctibus, receptum eſſe, nemine facile credibile fuerit [18]).

Ope piſcis Jonam liberatum eſſe, quum doceat narratio, quae hoc libro continetur; Conr. Gottl. Anton, Philologus antehac Vitebergenſis [19]), in hanc incidit cogitationem, Jovam curaſſe, ut, Jona vix e navi ejecto, piſcis paulo ante occiſi cadaver adnataret, in cujus ventre, a carcharia, vel alio monſtro marino aperto, propheta tutius latere poterat, quam in tabula arrepta, poſt triduum vero piſcem, ad litus appulſum,

---

18) Plura Leſſianae ſententiae oppoſita vid. in Eichhornii *Iſagoge in V. T.* Vol. III. p. 279. (p. 251. edit. ſec.).

19) In *dem Neuen Repertor. für bibl. und morgenl. Literatur*, quod edidit H. E. G. Paulus. P. III. p. 38. ſeqq. Antonii ſententiam commendavit H. C. Griessdorf in Diſſert. bipartita, cujus epigraphen infra in elencho interpretum recenſebimus.

ſum, prophetam incolumem in terram continentem demiſiſſe. Quod ipſum ſcriptorem Hebraeum dicere ait, modo ejus verba II, 1. וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת־יוֹנָה ſic vertas: *paravitque Jova piſcem magnum ad appropinquandum ad Jonam,* verbo בָּלַע accepto ſignificatu Arabici بَلَغَ *appropinquavit;* verba vero II, 11. וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה adhibita ſignificatione Arabici قوى in Conjug. IV. *deſcendit in terram deſertam,* hoc modo ſumas: *deſcendere fecit,* demiſit piſcis, *Jonam ad aridam,* ad terram continentem. Sed utraque illa interpretatio quum eo nitatur, ut verbis hebraicis בָּלַע et הֵקִיא ſatis frequenter obviis eae ſignificationes tribuantur, quibus ab Hebraeis uſurpata fuiſſe, haud conſtat, admitti haud poteſt.

Rem vere geſtam, ſed ornatu poetico decoratam, librum Jonae complecti cenſet Thaddaeus a S. Adamo, Theologus Bonnenſis [20]). Eveniſſe autem haec fere judicat: Jonas a Jova juſſus Ninevitas monere, ut reſipiſcant et mores emendent, non paruit, ſed navem conſcendit Tarteſſum petentem, qua fracta, incolumis modo quocunque ſervatus eſt. Detrectationis quum eum poenituiſſet, Niniven profectus ejus cives meliora edocuit, quorum moribus emendatis tota civitas ſer-

---

20) In hiſtoria legationis a Jona divino juſſu ſuſceptae, teutonice edita, cujus epigraphen infra dabimus.

servata est. Hac Ninivitarum emendatione minime contentus, quod comminationibus suis irritis redditis prophetarum fidem et dignitatem labefactatam doleret, a Jova tamen vates in viam reductus est. Cetera Thaddaeus fictioni poeticae tribuenda arbitratur. At tum quaestio oritur, quanam ratione quove consilio illa figmenta de pisce atque de ricino sint nata? Omnino autem prophetam Israeliticum a deo jussum esse, Ninevitas a Jovano cultu alienos de moribus emendandis admonere, illosque hominis peregrini monitis protinus paruisse, nobis persuadere neutiquam possumus.

d. Rationem novam difficultates in hoc libro interpretando obvias amoliendi, ita tamen, ut rebus in eo narratis non derogetur fides, excogitavit H. A. Grimm, Theologus Duisburgensis [21]). Ex ejus sententia Jonas ad proficiscendum Niniven et adhortandos hujus urbis cives ad vitae morumque emendationem semet excitatum sensit. Attamen simul varias difficultates superandas, multos labores subeundos, et hominum, omnibus sceleribus indulgentium, contumaciam metuendam, animo revolvit; quae omnia, ut longum iter maritimum suscipiendo internum istum impulsum restingueret, ipsum moverunt. Qua in

21) In libro Jonae a se vernacule reddito et annotationibus illustrato. Epigraphen infra in Elencho interpretum dabimus.

in navigatione procella exorta metum ei incussit. Quum vero, ut fit subinde, anxietatem somnus sequeretur, Jonas in navi interiori obdormivit; Meditatio de eo, quod ausus esset, somnium peperit, quod a Cap. I, 6. ad Cap. III, 21. usque describitur. Quibus admissis Jonas a pisce non deglutitus, sed hoc somnianti accidere visum est. Nihilo minus tamen hoc somnium eum ad iter Niniviticum continuandum promtum reddidit. Ad urbem quum pervenisset hortatus est cives, ut ad frugem redeant, adjectis minis de urbe, nisi eorum mores corrigerentur, interitura. Quae comminationes resipiscentibus Ninevitis quum irritae fierent, Jonas succensuit. Repetita tamen ea de re instituta cogitatione quum intellexerit, suum iter Ninevitis salutare fuisse, animum turbatum sedavit. Haec Grimmianae explicationis summa. Verum quod Vir Doctissimus potiore libri parte merum somnium narrari existimat, nullo idoneo argumento nititur. Nam quod Jonas I, 5. dormivisse dicitur, minime arguit, quae deinceps narrantur in somnio ipsi objecta esse. Nec verisimile est, scriptorem historiae suae somnii narrationem immiscuisse, lectore ne verbulo quidem ea de re monito. Sane Genes. XXVIII, 12. narrationi somnii Jacobi de scala coeli diserte praemittitur: וַיַּחֲלֹם, *somniavit.* Affert quidem Grimmius, ut probet, somnia nonnunquam in V. T. narrari, nullo ejus rei facto indicio, locum Gen. XXXII, 24., ubi Jacobus cum deo luctatus tra-

traditur, quod cum J. D. Michael contigisse censet. Sed hoc ipsum n jectura sumitur, eaque perquam ir quidem haud dubitamus, veteri persuasum fuisse, Jacobum non in l vere cum deo luctatum esse.

Iis qui narrationem de Jonae fati libro continetur, re vere facta niti haud dubitamus accensere J. C. C. Nach etsi ipse hunc libellum, uti nunc com *apologum* referre ait, qui ex trib auctorum symbolis sensim in unum cc coaluerit. Illius fundum esse prece 3—10., quae ipsius Jonae sint. Has l solas inter libros sacros fuisse repertas inscriptione: *Preces Jonae, filii Amit quam Deus illum e manu regis A liberasset;* saltem antiquam traditione rem Jonae eas tribuisse. Suspicatur, Israelitarum rege, forsan Jeroboamo II. missum fuisse ad offensum Assyrioru bellumque minantem, ad ejus iram dep tum in magnum incidisse periculum, e opinato liberatus sit, atque hac occa fudisse preces; in iis vatem summum v tendae periculum poetice pingere, it

22) In Eichhornii *allgem. Biblioth. der* P. IX. p. 252. seqq.

mare projectum aquarum mole obrutum, et cum fluctibus colluctantem proponeret. Quae omnia improprie putat intelligenda esse, de periculo maximo et praesentissimo, quemadmodum in pluribus Psalmorum locis status hominis in summo versantis periculo describitur imaginibus ab homine fluctibus immersi et in vitae discrimen redacti depromtis veluti Ps. XVIII, 5. 17. XLII, 7. 8. LXIX, 2. 3. 4. 15. 16. LXXXVIII, 4. 7. 8. 17. 18. Precibus illis Nachtigalus conjicit ab alia manu, fortassis in exilio Babylonico, additum esse apologum de Jona ad Ninevitas Dei jussu cum minis repentini interitus misso, nisi resipuerint, quae felicem habuerint effectum, ut discerent Hebraei, alias quoque gentes Deo curae cordique, et saepe Israelitis esse meliores, adeoque supercilium, fastum, et exterarum populorum contemtum esse deponendum, eorum exitium non optandum. Narrationem denique de Jonae fuga deque tempestate et pisce Nachtigalus praemissam judicat prologi loco Esrae demum aut Nehemiae tempore. Imagines *maris, aquarum, fluctuumque* in Jonae precibus, atque mentionem fugae in Tartessum per mare mediterraneum IV, 2. injecisse prologi auctori cogitationem de tempestate et naufragio, phrasin בֶּטֶן שְׁאוֹל vero II, 3. dedisse ei ansam figmenti de *piscis grandis ventre,* in quo vates detentus fuerit. Quae omnis Nachtigali de hujus libelli indole et ortu sententia quam sit artificiose excogitata, et vel hoc

hoc nomine parum veriſimilis, quam incertis, lubricis et pro lubitu adſumtis fundamentis ſit nixa, vix eſt quod moneamus.

Quae in hoc libro narrantur certo cuidam fundamento ſuperſtructa eſſe, nec dubitat, qui ſubtiliter de rebus Jonae inquiſivit, Jo. Dav. Goldhorn [23]), V. S. V. Eccleſiaſtes Lipſienſis, ſed, quum longo temporis intervallo vulgi ore propagata eſſent, multis illa acceſſionibus aucta, exornata et ampliata cenſet. Amputatis, quae in omni hac narratione fabuloſa et minus credibilia viderentur, quae acciderint Jonae, pro temporum, quibus vixit, ratione, huc fere redire arbitratur: Phule, rege Aſſyriorum, bellum Iſraelitis inferre parante Jeroboamus II. impendens malum avertere ſtudens, legato ad Aſſyrium miſſo, Jonam elegit, virum rerum peritum, patriaeque amantiſſimum. Vates, regium mandatum lubens in ſe ſuſpiciens, in aula Aſſyriaca non legati regis Iſraelitici, ſed hominis numinis juſſu Niniven miſſi perſonam gerere apud ſe conſtituit, quo majorem ſibi auctoritatem, et ſermonibus plus momenti ponderisque ſeſe conciliaturum ſperabat. Vix tamen iter Niniven ingreſſus, animum vatis metus inceſſit, ne vana et irrita futura ſit legatio ſuſcepta, imo ſibi patriaeque damnoſa. Quum autem Samariam redire non auderet, in portu Jop-

23) In libro, cui epigraphe: *Excurse zum Buche Jonas* etc. p. 28. ſeqq.

Joppenfi navim confcendit Tarteffum petentem. Ea, tempeftate coorta, ventis et fluctibus agitata, frangi periclitatur. In quo extremo discrimine quum nautae, pro iftius aetatis cogitandi ratione, mali divinitus in fe concitati caufam crederent hominem, quem deorum irae perfequerentur, inter vectores verfantem, de eo, jactis fortibus, fcifcitantur. Sorte Jonam defignante, is, ut placarentur dii, in mare projicitur, fed tabulam aut cymbam nactus falvus et incolumis litus attingit. Fauftum inde omen concipiens forti jam et intrepido animo vates Niniven pergit, ubi caufam Ifraeliticam ita feliciter agit, ut rex Affyrius cum Jeroboamo in gratiam redeat. Quo optato fucceffu fidentior redditus, patrii fui dei, Jovae, honorem apud Ninevitas vindicare animum inducit, eosque ad tam praepotens ac tot tantisque apud populum Ifraeliticum miris et egregiis factis illuftre numen colendum ferio hortatur. Neque hoc fruftra: ita enim vatis facundia et potentis eloquii virtus Ninevitarum mentes commovet, ut rex, metu concitatus, folemnem fupplicationem imperet. Talia contingere *potuiffe*, quis negabit? vere accidiffe, nec ipfe Vir fagaciffimus perhibebit, quum et longe fecus facta cogitari poffint. Praeterea nullo teftimonio conftat, exftitiffe jam Jeroboamo II., cujus tempore Jonas vixit, Affyrios metuendi caufam, qua permotus vatem cum mandatis Niniven miferit. Nam tertium demum poft Jeroboamum II. Ifraelitarum regem, Menahemum, poft-

poſtque interregnum, Jeroboamo mortuo, undecim aut duodecim annorum, uti rationes chronologicae docent, Phul, Aſſyriae rex, tributarium ſibi fecit, 2 Reg. XV, 19.

Narrationi quae Jonae libro continetur rem vere factam ſubeſſe, cujus memoria ſermonibus hominum propagata tum inter Iſraëlitas ſuperesset, ſed eam mythice exornatam, et ingenio legentium, qui miraculis delectabantur, accommodatam, judicat et Theoph. Sam. Forbiger, V. S. V., Scholae Nicolaitanae, quae in noſtra urbe floret, Rector meritiſſimus.[24]) Scilicet id, quod caput rei eſt, ſibi ſic fingit: Jonas, qui prophetae officium praeſtabat et propterea etiam rebus civilibus aptus erat, Deo ſic volente et moderante, ad regem Aſſyriorum et regiae urbis cives miſſus eſt, fortaſſe ut de foedere et ſocietate, vel de tributi remiſſione, vel aliis de rebus publicis ageret, et per hanc opportunitatem experiretur, num hominibus illis polytheis et improbis meliorem de Jova ejusdemque cultu ſententiam, num mentem ſaniorem inſtillare poſſet. Accipit mandatum Jonas; ſed dum in via eſt, periculo hujus legationis magis perpenſo, detrectat impoſitum officium, et quia

24) In Proluſione ſcholaſtica, cui ineſt *Commentatio de Lycophronis Alexandra Vs.* 31 — 37. Lipſiae 1827. in octon. Loco Lycophronis docte illuſtrato et disquiſitione inſtituta de fabula Herculis et ceti addidit Ἐπίμετρον de ſimili fato Jonae prophetae p. 21. ſeqq.

quia Samariam redire veretur, maritimo itinere aufugere tentat. Reperit Joppae navem in Hifpaniam ire paratam, quam confcendit; fed mox gravis tempeftas oritur, qua parum abeft, ut intereat: divino tamen beneficio incolumis evadit. „Hactenus,“ pergit Vir Doctiffimus, „haec omnia vere facta effe poffunt; nam, quae porro fequuntur, ad me jam non pertinere dixi. Hanc igitur rem faepius narratam, et, ut fit, paullatim mutatam et in miraculum verfam, poft aliquot hominum aetates auctor libri Jonae ornatius narrare inftituit, et quum e vicinis Phoenices incolis aliquid de Herculis Tyrii mythis audiiffet, his ad ornatum argumenti fui ufus eft. Erant utrinque tam multa fimilia: Hercules volebat Tarteffum navigare, et Jonas in Tarteffia navi avectus eft; ille e portu aliquo Phoenicio, hic e Joppenfi Phoeniciae finitimo folvit; uterque tempeftatem et maris pericula fenfit; Herculem vero narrabant ab ingente pifce devoratum, et tamen vivum in terram redditum effe: habemus ipfam hebraei fcriptoris de Jova narrationem. Nunc nihil amplius quaero.“ Qua in expofitione folitum Viri Doctiffimi acumen nemo defiderabit; fed quae nobis obftare videantur, quo minus Jonam omnino Niniven miffum fuiffe credamus, diximus ad eam, quam fupra enarravimus, S. V. Goldhornii de iis quae Jonae acciderint fententiam.

V.

Sententiae eorum qui Jonae libro fabulam contineri exiſtimant.

In hac disſenſione eorum, qui res in facto poſitas Jonae libro narrari volunt, quum nulla certa ratio difficultates in illo obvias amoliendi reperiatur, alii tutiſſimum judicarunt, omnem hanc narrationem pro fabula habere, eo fine compoſita, ut utilem aliquam et ſalutarem doctrinam commendet et inculcet. Qualis vero ea ſit, inter ſe disſident. Sunt [25]), qui hac fabula Hebraeos moneri exiſtiment, injuſtum eſſe odium ipſorum in alias gentes, quas Deus pari amore proſequatur, et quarum non minus quam Hebraeorum miſereatur. EICHHORN [26]) Jonae hiſtoria hoc doceri arbitratur, gentes alias, utut idolorum cultui addictas, pietate tamen et animi probitate Hebraeo populo longe antecellere, et proinde divino favore eſſe digniſſimas. Hebraei, excellentia et praeſtantia ſua freti, alios populos ſemper deſpexerunt, etſi eos interdum in colendis alienis diis imitati, malignitate vincerent prophetarum admonitionibus neglectis. Jam vero horum oracula a Judaeis, tanquam doctoribus, cogni-

25) Veluti J. S. SEMLER in *Apparatu ad liberaliorem V. T. interpretationem* p. 271. et J. D. MICHAELIS in Notis ad verſionem prophetarum minorum vernaculam.

26) *Iſagog. in V. T.* P. III. p. 288. edit. tert. (p. 260. edit. ſec.).

cognitionem meliorem et cultum Jovae ad gentes, hujus ſapientiae cupidas, transmigraturum eſſe, ſaepe promiſerant. Ut igitur Hebraeorum contumacia animusque in Deum ingratus, eos maximis ſemper beneficiis ornantem, in aprico poneretur, ſcriptam hanc fabulam eſſe. Jonae perſonâ ſiſti populum Hebraeum, gentium aliarum magiſtrum, ſed talem, quem diſcipuli longe poſt ſe relicturi eſſent. Hunc vero vatem fabulae perſonam delectum eſſe a libri ſcriptore, quod ſua aetate nihil de illo, praeter nomen, cognitum eſſet. G. F. Hezel [27]) fabulae conſilium eo refert, munus propheticum, quamvis difficile et aleae plenum, tamen haudquaquam detrectare illum debere, cui a Deo demandetur, quum per prophetas Deus etiam in gentibus incultis et nulla Jovae notitia imbutis effectus maxime ſalutares producat, quibus moleſtiae, quas vates ſubit, non ſint aequiparandae. H. E. G. Paulus [28]) parabola noſtra doceri exiſtimat, Deum minas graviſſimas, vel in alios populos pronunciatas, revocare et tollere, ſi moniti vitia aboleant, atque vitam moresque emendent. Ex J. G. A. Mülleri [29]) ſententia libri noſtri ſcriptor Jovam benigniſſimum et clementiſſimum, infirmitatis humanae ratione habita, libenter peccatoribus quos

---

27) In Bibliis vernaculis notis a ſe illuſtratis.

28) *Memorabil.* P. VI. p. 32. ſeqq.

29) *Memorabil.* P. VI. p. 142. ſeqq.

quos delictorum ſerio poenituerit, condonare, *tripartito* docere voluit: prima quidem parte Jonae exemplo, Ninum proficiſci juſſi, qui quum ſe mandato exſequendo ſubtrahere conaretur, a Jova punitur, ſed tempeſtate violenta perterritus, ſe turpiter egiſſe agnoſcens, ſervatur. In parte ſecunda Ninevitas primarias agere partes, qui etſi ita flagitioſi et corrupti eſſent, ut Jova eos delere funditusque evertere apud ſe conſtituerit, tamen, poſtquam reſipuerint, ſervantur. Ne vero aliquis obvertat, ejusmodi indulgentiam minime eſſe juſtitiae divinae conſentaneam, tertia libri parte auctorem monſtrandum ſibi ſumere, tantum abeſſe, ut venia et impunitas hominibus conceſſa divinae juſtitiae adverſetur, ut potius ſumma injuſtitia reputanda foret, niſi ſontibus in poenitentiam et emendationem verſis ignoſcere Deus vellet, longe plerisque, pro humanae naturae imbecillitate, inconſiderate magis negligenterque agentibus, quam conſulto et de induſtria delicta committentibus. — J. H. Pareau [30]) quum librum hunc ad verae hiſtoriae normam exponi vix poſſe intelligeret, ſibi ad tuendum Sacri Codicis honorem maxime haec commendabilis videbatur ſententia, eſſe parabolam moralem, cujus hoc fuerit conſilium graviſſimum, ut doceretur, Jovam aliarum etiam gentium curam habere perquam ſapientem

30) *Inſtitut. Interpretis V. T.* (Traj. ad Rhen. 1822.) p. 534.

pientem et benignam; opportunitatem autem hujus parabolae desumtam fuisse ex Jonae, prophetae Israelitici, divino de Ninevitis mandato se subducere volentis, ideoque summo vitae periculo in maritimo itinere expositi, historia; carmen vero Cap. II. esse ipsius Jonae, quo suam in tanto periculo liberationem celebraverit [31]). — Horum tamen Virorum doctorum nullum miror indagasse, quid auctori parabolae ansam dederit, eam eo, quo fecit, modo adornandi, praesertim narrationis ei insertae de Jona a marino monstro deglutito, et ex ejus visceribus vivo egresso.

VI.

Nostra de libri Jonae indole ac consilio sententia.

Rationum, quas commemoravimus, nulla quum aut tollendis difficultatibus hoc libro obviis, aut patefaciendo scriptoris in eo concinnando consilio par videatur, me operae pretium facturum putavi, si aliam viam ingrederer ad eruendum nostri libri originem ac finem. Quam nostram sententiam viris doctis jam examinandam proponere liceat.

Mythus

---

31) Alias de libro Jonae sententias recensitas et dijudicatas vide in Bertholdti *Einleit. in die kanon. Schriften des alten u. neuen Testaments*; P. V. p. 2363. seqq. et in Friedrichsenii libro, cujus epigraphen infra in Elencho Interpretum dabimus.

Mythus exſtabat, origine fortaſſe Phoenicius, inter Graecos quoque pervulgatus, de Hercule a marino monſtro devorato, ſed incolumi inde egreſſo. Alludit ad eum Lycophron [32]), Caſſandram inducens, quae Trojam, jam olim vaſtatam, incenſam fuiſſe dicit a navibus

Τριεσπέρου λέοντος, ὃν ποτε γνάθοις
Τρίτωνος ἠμάλεψε κάρχαρος κύων,
Trinoctii leonis, aſper quem canis
Tritonis avidis faucibus deglutiit,

id eſt, Herculis, quem abſorpſit canis carcharias a Neptuno immiſſus. Cum enim Heſionem, Laomedontis filiam, jam eſſet devoraturus, Hercules *χωστὸν τεῖχος ποιήσας, καὶ στὰς ὡπλισμένος παρὰ τὸ στόμιον, ὡς κεχηνὸς ἐπήει τὸ κῆτος, ἀθρόως τῷ τούτου ἐμπεπήδηκε στόματι· τρισὶ δὲ ἡμέραις ἔνδοθεν κατακόπτων αὐτῷ ἐξῆλθεν, ἀποβεβληκὼς τὴν τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τρίχωσιν*, *aggere facto, cum ad oſtium ſtaret armatus, ut ore hiante cetus acceſſit, ſtatim in os illius inſiliit, et cum toto triduo eum intus discerpſiſſet, capitis ſui caeſarie amiſſa exiit.* Ita Scholiaſtes, Iſaacius Tzetzes, qui et ob id ipſum Herculem a Lycophrone dici vult *τριέσπερον, διὰ τὸ ἐν τῷ κήτει τρεῖς ἡμέραις ποιῆσαι, ἃς ἑσπέρας καλεῖ, διὰ τὸ ἀφώτιστον καὶ σκοτεινὸν εἶναι γαστέρα τοῦ θηρίου*, *eo quod tribus diebus in ceto haeſit, quos veſperas vocat, quia obſcurus et tenebroſus erat venter,* bel-

32) *Caſſandra* Vs. 33. ſeq.

belluae[33]). Cyrillus[34]) quoque Graecos obſervat de ſuo Hercule fabulam habere, Jonae hiſtoriae non abſimilem, illum καταποθῆναι μὲν ὑπὸ κήτους, ἐκδοθῆναι δὲ πάλιν ἐκ τῆς ἐμφύτου θερμότητος ἐψιλωμένης αὐτῷ τῆς κεφαλῆς, *deglutitum quidem a ceto fuiſſe, ſed redditum caeſarie privatum, ob ingenuam* belluae *caliditatem.* Hunc igitur mythum, cum aliis vicinarum gentium ſuperſtitionibus ad Judaeos quoque, uti credibile eſt, perlatum[35]), hujus libri ſcriptor rationibus Hebraicis accommodatum, exornatum et ampliatum, prouti in rem ſuam conducere videretur, intexuit narrationi ad redarguendos atque corrigendos Hebraeos a ſe compoſitae, qua ſiſtitur populus peregrinus, idolis colendis addictus, qui ut primum a prophetis reprehenſus erat, vitam emendavit, et ad frugem rediit, quum contra Iſraeliticus populus iterum iterumque a prophetis monitus non reſipiſceret. Quod autem Jonas impoſitum ſibi munus Ninevitas ad virtutis ſtudium exhortandi detrectans deſcribitur, in eo poetae pru-

33) Monet tamen Forbiger in Prolus. ſupra p. 336. laudata p. 520., Tzetzem hanc explicationem in Scholio demum poſteriori adoptaſſe; in priori τριέσπερον rectius cum aliis Grammaticis *trinoctio genitum* explicare, ſecundum notiſſimam fabulam de Jove, qui, ut Alcmene diutius perfrueretur, et fortiſſimum filium generaret, tres noctes in unam conflavit.

34) In *Commentar. ad Jon. II.*

35) Cf. not. ad I, 3.

prudentia elucet, qui hoc ipſo fictioni ſuae majorem veri ſpeciem apud lectores ſuos conciliavit. Exſpectandum enim erat a vate Iſraelitico, ut, magno patriae et populi ſui amore ductus, timeret, ne Deus pro ſua clementia Ninevitis reſipiſcentibus ignoſceret, quod Iſraelitis condemnationi eſſet. Jam quod Jonas reſipiſcentibus et ſervatis Ninevitis in ſtomachum erumpit, poetae, Deum reprehendentem inducenti, viam aperit ad docendum, clementiſſimum numen ſerio poenitentibus, cujuscunque ſint nationis, peccata condonare [36]).

VII.

Quo tempore Jonae liber ſit ſcriptus.

Non curamus eorum opinionem, qui Jonam exiſtimant hoc libro ipſum, quae ipſi evenerint, litte-

---

36) Kimchi ad I, 1. נכתבה (נבואה זו) להיות מוסר לישראל שהרי עם נכרי שאינם מישראל היה קרוב לתשובה ובפעם הראשונה שהוכיחם הנביא שבו בתשובה שלמה מרעתם וישראל מוכיחים אותם הנביאים השכם והערב ואינם שבים מרשעם ועוד ללמד שהאל ית׳ חומל על בעלי תשובה מאיזה עם שיהיו ומוחל להם וכל שכן כשהם רבים *Scripta eſt haec prophetia, ut disciplina ſit Iſraelitis; quandoquidem populus alienus, qui non eſt ex Iſraelitis, proclivis erat ad poenitentiam, et vice prima quum argueret eos propheta, reſipiſcentia perfecta reverſi ſunt a ſua malitia, ſed Iſraelitae, quamvis eos prophetae mane et veſpere* (i. e. continuo) *arguunt, non reſipiſcunt a ſua impietate. Item* (perſcriptus eſt hic liber) *ad docendum, Deum, cui ſit laus!*

litteris mandaſſe [37]), quum nos nihil omnino vere geſti illo contineri admittamus. Verum nec illi, qui parabolam agnoſcunt, conſentiunt de tempore, quo conſcriptus ſit liber. Poſt deſtructam a Cyaxare Niniven, ſub finem exilii Babylonici, ſcriptum eſſe, Müllerus [38]) inde colligit, quod urbis illius magnitudo III, 2. deſcribitur, quae, dum illa ſtaret, aequalibus tam nota eſſe debuerit, ut ſupervacaneum fuiſſet, eos de tali re monere. Quod argumentum nobis nihil valere videtur; nam priſcis iſtis temporibus, quibus populi mutuis commerciis minus inter ſe juncti eſſent, hominumque maxima pars notionum geographicarum plane expers eſſet, paucis tantummodo He-

laus! parcere reſipiſcentibus, ex quocunque tandem ſint populo, et eis condonare, praeſertim cum eorum ſunt multi.

37) Pareau tamen (loco ſupra p. 340. laud.) ſe valde eo proclivem profitetur, ut exiſtimet, hunc libellum, qualis eſt, Jonae tribui poſſe auctori, qui, divinam erga alias gentes providentiam deinceps toto animo agnoſcens, de eaque ſuis popularibus perſuadere cupiens, id quod huc pertineret et quod nulli adhuc prophetae accidiſſet, parabolae involucro et coloribus exornaverit, quo majorem vim haberet in animum Iſraelitarum. Eſſe autem aliquid ejus dictioni proprium; quod repeti poſſit ex loco, ubi natus erat. Pertinebat ille ad tribum Sabulonis, uti conſtat ex 2 Reg. XIV, 25., coll. Joſ. XIX, 10—13. A Jona librum de eo nominatum, ſcriptum fuiſſe, veriſimile eſt et Ackermanno in libro ſupra p. 318. laud. p. 240.

38) *Memorabil.* P. VI. p. 146. ſeqq.

Hebraeorum, florenti metropoli Aſſyriae aequalium, ejus magnitudinem cognitam fuiſſe credibile eſt. NACHTIGALI ſententiam, quam ſupra p. 332. enarravimus, librum noſtrum ex tribus origine diverſis particulis compoſitum eſſe, quarum media, antiquiſſima [39]), duarum reliquarum multo ſerius additarum anſam praebuerit, diligenter examinavit, idoneisque argumentis refutavit GOLDHORN [40]). Huic Viro Doctiſſimo veriſimile eſt [41]), verſantibus inter Aſſyrios Iſraelitis exulibus ab homine quodam ex eis literato perſcriptum eſſe librum, edocendis quidem potiſſimum ſuis popularibus, verum et permulcendis et deliniendis Aſſyriis, de exſulibus ſecus judicantibus; ſiſtuntur enim Ninevitae tales, qui in audiendis et admittendis ſalutaribus monitis ſeſe faciles praebent. Nobis quidem haudquaquam dubium eſt, librum compoſitum eſſe ante deletam a Cyaxare Niniven, ſerioribus tamen regni Judaici temporibus. Prius enim ſuadet ſervatae ab imminente interitu Ninives mentio, alterum ſermo ad ſeriorem Hebraismum et Chaldaismum inclinans [42]). Jeremiae

39) Quae Jonae hymnum continet II, 3 — 10.

40) *Excurſ.* p. 160. ſeqq. Adde quae in illam monuit VERSCHUIR *Opuſcc.* p. 100.

41) L. l. p. 17.

42) Veluti מַלָּחִים I, 5. בְּשֶׁלְּמִי I, 7., בְּשֶׁלִּי I, 12., שֶׁבְּן־לַיְלָה IV, 10., יְמַן II, 1. IV, 6. 8., עֶשֶׁת I, 6., סְפִינָה I, 5. Cf. nott. ad haec loca.

miae forſan aequalis fuerit auctor, ultimisque Joſiae regis annis hunc ingenii ſui foetum ediderit.

Subjicimus elenchum ſcriptorum ſingulorum quae ad Jonam illuſtrandum ſpectant.

Der Prophet Jona ausgelegt von D. Martin Luther, Wittenberg 1526. in octon. et quatern. Erfordiae, eodem anno in oct. et 1531. in oct. Exſtat in Lutheri Operibus germanicis Vitembergi editis T. V. p. 310., Jenenſibus T. III. p. 214., Altenburgicis T. III. p. 351., Lipſienſibus T. VIII. p. 316., Halenſibus T. VI. p. 2496. Explicatio haec in linguam latinam translata eſt a Justo Jona, prodiitque hac epigraphe: *Enarrationes in Jonam prophetam, e Germanico latine redditae,* repetitae in Lutheri Operibus latinis Vitebergenſibus T. IV. p. 404. Praeter hanc autem verſionem alia latina, a Vincentio Opsopaeo confecta, lucem vidit, inſcripta: *Commentarius in Jonam prophetam, jam noviſſime poſt aliorum translationes latinus factus,* Hagenoae, 1526. in oct. Interpretationem harum latinarum priorem Lutherus adprobavit, idque epiſtola ad Jonam ſcripta teſtatus eſt. Memoratur et tertia interpretatio latina ita inſcripta: *Jonas cum adnotationibus in latinam linguam traductus a* Joanne Lonicero, Argentorati, 1526. in oct. Pluribus de hoc Lutheri Commentario egit J. G. Walch in

in Praefatione Tomo VI. Operum Lutheri Halae editorum praemiſſa p. 23. ſeqq.

Petri Artopoei *Commentarius in Jonam*, Stetini, 1545. in oct., Baſil. 1558. in oct.

Joa. Feri *Commentarius in Jonam*, Lugduni 1554. Antverpiae, 1557. Venetiis, 1567. in oct. Germanice Coloniae, 1567. in oct.

Jonas propheta expoſitus a Joanne Bugenhagen, Vitemberg. 1550. 1561. in oct.

Auslegung über den Jonam, Nahum, Habacuc, ſammt den ſieben Bußpſalmen durch Nicol. Selneccer, Leipzig, 1567. in quat.

Sebastiani Tuscani *Commentaria in Jonam prophetam*, Venetiis, 1573. in oct.

Jo. Pomarii *Auslegung des Propheten Jonae*, Magdeburg, 1579. Leipzig, 1599. Stettin, 1664. in quat.

Petri Baronis *Praelectiones XXXIX. in Jonam*, quas cum aliis quibusdam Osmundus Lake evulgavit Londini 1579. fol.

Jo. Jac. Grynaei *Enarratio prophetae Jonae*, Baſil. 1581. in oct.

Eliae Schadaei *Synopſis praecipuorum locorum Jonae*, Argentorati, 1588. in quat.

Francisci Junii *Lectiones in Jonam prophetam*, Heidelbergae, 1549. in quat. Repetitae in ejus *Operibus Theologicis* T. I. p. 1327.

Lectu-

Lectures upon Jonas by John King, London 1594. 1600. 1611. 1618. Oxford, 1597. in quat.

Francisci Feuardentii *Commentarius in Jonam prophetam*, Coloniae, 1594. fol. ibid. 1593. in octon.

Jo. Wolderi *Διέξοδος prophetiarum Jonae et Joelis*, Viteberg. 1605. in quat.

Bartholdi Krackewizii *Commentarius in Jonam*, Hamburgi, 1610. Gieſſae, 1611. in oct.

Jo. Phil. Milaei *Erklärung des Propheten Jona*, Heidelberg, 1614. in quat.

Theodori Schnepfii *Commentarius in Jonam*, Roſtochii, 1619. in quat.

Joa. Treminii *Commentarii in Jonam, una cum paraphraſi poetica*, Oriolae, 1623. in quat.

Joa. Baptistae Uweni *Commentarius in Jonam litteralis et moralis*, Antverp. 1640. fol.

Commentarius Grammatico-Criticus in Jonam, editus a M. Andrea Mylio, Regiomonti, 1640. in quat. Repetit. in *Theſauro Theologico-Philologico, ſive Sylloge Diſſertatt. elegantior. in ſelecta V. et N. T. loca* T. I. Amſtelod. 1701. fol. p. 967. ſeqq.

Gabrielis Acostae *Commentarius in Jonam*, Lugd. 1641. fol.

Jonas Commentario ex optimorum veterum et recentium interpretum monimentis illuſtra-

luſtratus a Joa. Henr. Ursino. Francof. 1642. in oct.

Francisci de Salinas *Commentarii in Jonam prophetam*, Lugduni, 1652. tribus tomis fol.

Joa. Crocii *Commentarius in Jonam*, Caſſellis, 1656. in oct.

Jonas propheta, philologico Commentario expoſitus a Balthas. Scheidio, Argentorati, 1659. 1665. in quat.

Jo. Gerhardi *Annotationes poſthumae in prophetas Amos et Jonam*, Jenae, 1663. 1676. in quat.

Praelectiones in prophetiam Jonae, recognitae et in juſtum commentarium redactae, quibus emphaſes vocum eruuntur, verus Sacrae Scripturae ſenſus exponitur, ſententiae variae et Judaeorum et Chriſtianorum adducuntur, falſae refelluntur, et quaeſtiones dubiae reſolvuntur, auctore Aug. Pfeiffero, Vitebergae, 1671. Lipſiae, 1686. Vitebergae, 1706. in quat.

Jonas Commentario illuſtratus a Frid. Alb. Christiani, Lipſ. 1683. in oct.

Jonae prophetae liber expoſitione litterali et exegetica illuſtratus a Jacobo Bircherodio, Hafniae, 1686. in quat.

Jonas illuſtratus per paraphraſin Chaldaicam. Maſoram magnam et parvam, et

per

per trium praestantissimorum Rabbinorum, Schelomonis Jarchi, Abrahami Aben-Ezrae, Davidis Kimchi, textum punctatum, ut et per Michlal Jophi textum non punctatum, nec non per varias notas philologicas, auctore Joanne Leusden, Philosophiae Doctore et Linguae Sanctae in Academia Ultrajectina ultra annos XLI Professore, Trajecti ad Rhen. 1692. in oct.

Gerardi Outhof, Predicant en Rectors te Kampen, *het Boek van den Prophet Jonas verklaardt, deszelvs letterlyke zin en spreckwyzen opgeheldert, en verfolgens de geestelyke zin daarvan aangeweezen; nevens een byzonder ingevoegt vertoog van de opkomst, voortgang en ondergang van de geheele Assyrische Monarchie, als ook van de Stadt Ninive, en verhandelinge van Osyr en Tarschisch* etc. Te Amsterdam, 1723. in quat.

Aenigmata prisci orbis. Jonas in luce in historia Manassis et Josiae, ex eleganti veterum Hebraeorum stilo solutum aenigma. Aenigmata Graecorum et Latinorum ex caligine Homeri, Hesiodi, Orphei, Apollodori, Lycophronis, Ovidii, aliorum, ex imis historiae ac geographiae Graecae recessibus magno numero enodata. Illa prae ceteris veterum autorum symbola fuse illustrata, quae ad cetos et monstra marina spectant, quibuscum in mari familiariter versati viri feruntur magni. In quibus eminent Hercules in carcharia

charia triduo in mari ſedens, ex ventre ejus rupto ſalvus evadens; Proteus cum phocis, cetis, accumbens et disſerens; Thetis, delphini fraenato inſidens mare tranans; Arion citharoedus, delphine per mare vectus, cithara in undis canens laetus. Apocalypſis ex tenebris in veteri Judaeorum hiſtoria. Via aperta ad remotae antiquitatis fundum, obſcuriſſimorum ſymbolorum lucem, pro vetuſtis quibuscunque autoribus curate intelligendis, interprete Hermanni von der Hardt, Helmſtadii, 1723. in fol.

„Liber ille," inquit Theod. Hasaeus in *Biblioth. Brem.* T. VII. p. 743., „continet magnum numerum ſchediasmatum Auctoris, cum de Jona, tum aliis de rebus editorum, et nonnulla ad iſthoc usque tempus inedita, ut Commentarium in Apocalypſin etc. Jam vero illi infertus eſt etiam tractatus *de Jona in carcharia*, qui prohibitus ipſi fuerat ab aulis; ideo illae offenſae dictarunt ei mulctam ad pias cauſas, centum imperialium, exemplaria omnia, quotquot adhuc inveniri poterant, typographo impenſis facienti abstulerunt, ſevereque Auctori prohibuerunt omnem ſcriptorum ſine praevia cenſura publicationem. Praeceperunt etiam, ne audeat quid edere de collectaneis et obſervationibus ſuis in SS. Biblia, quarum feratur habere magnam copiam, neque etiam in poſterum pro lectionibus tractet exegeſin, ſed nude hebraica explicet ex indole linguae illius, imo ne hiſtorica et geographica involvat in materiis Scripturae. Ad haec quid ille? Non tantum morem geſſit mandato de ſolvendo, ſed etiam laborem multorum annorum, collectaneorum ſuorum volumina VIII. in fol. igne abſumſit, et aliquid cineris illorum, cum VIII. thecis ad aulam, penes quam nunc eſt Acade-

Academiae, ut vocant, directorium mitit, ut videat, ſe eſſe obedientem."

Jonae verſiones polonica et bohemica apud Proteſtantes hodie receptae, praemiſſa notitia verſionis utriusque, cum textu hebraeo collatae. Praeſid. Paul. Theod. Carpov, Reſpond. Jo. Guil. Lehmann. Roſtoch. 1757. in quat.

Joa. Theoph. Lessing, Lycei Chemnicienſis Conrector, *Obſervationes in vaticinia Jonae et Nahumi.* Chemnicii, 1780. in oct.

Diſſertatio critico-biblica hiſtoriam Jonae a recentiorum conatibus vindicatam ſiſtens, Praeſ. Theoph. Caelest. Piper, Reſp. Adolph. Christoph. Schlichtkrull. Gryphiae, 1786. in quatern.

Die Sendungsgeſchichte des Propheten Jona kritiſch unterſucht und von Widerſprüchen gerettet von Thaddaeus *vom heil.* Adam, Bonn, 1786. in quat.

Ueber Allegorie und Mythologie in der Bibel, inſonderheit in Abſicht auf den Propheten Jona, und andere Wunderbegebenheiten, von Joh. Balthas. Lüdewald. Helmſtädt, 1787.

Curarum criticarum et exegeticarum in LXX viralem verſionem vaticiniorum Jonae Specim. I. II. III., auctore Jo. Georg. Christ. Hoepfner. Lipſ. 1787. 1788. in quat.

Obſervationum in Jonae oracula ſpecimen, ratione potiſſimum habita verſionis Alexan-

xandrinae fragmentorumque hexaplarium, *auctore* Berend Kordes. Jenae, 1788. in quat.

Der Prophet Jonas aufs neue überſetzt und mit erklärenden Anmerkungen herausgegeben von Heinr. Adolph Grimm. Düſſeldorf. 1789. in octon.

Ein paar Recenſionen aus Herzensgrund, oder meine Gedanken von Herrn Hofr. Eichhorns Antritts-Programm über Geneſ. XI, 1—9., und von Herrn D. Grimms neuer Erklärung des Propheten Jonas. Erſtes Stück. Frankf. u. Leipz. 1789. in oct.

D. Heinr. Ad. Grimms *Kurze Prüfung der Gedanken des Herrn Predigers Benzenberg über die Erklärung des Propheten Jonas. Ein Schreiben an einen Freund.* Duisburg und Düſſeldorf, 1790. in oct.

Heinr. Benzenbergs, Predigers zu Schöller, *Antwort auf des Herrn D. Grimms kurze Prüfung der Gedanken über die grimmiſche Erklärung des Propheten Jonas.* Elberfeld und Duisburg, 1790. in oct.

Verſuch einer metriſchen Ueberſetzung des Propheten Jona von P. H. Grangaard. Flensburg u. Leipzig, 1792. in oct.

Ex Michlal Jophi ſeu Commentario Salomonis Ben Melech in Vet. Teſtamenti libros una cum Spicilegio R. Jacobi Abendanae, particula

ticula complectens prophetiam Jonae. Versione Latina et indice illustravit, paraphrasin Chaldaicam textui Hebr. adposuit, atque praefationem praemisit ERNEST. CHRIST. FABRICIUS. Gottingae, 1792. in octon.

Zweck der Parabel Jonah, auctore H. E. G. PAULUS in scriptorum miscellorum sylloge a se edita, quae inscribitur *Memorabilien* P. VI. (Lips. 1794.) p. 32. seqq.

Jona, eine moralische Erzählung, von M. J. G. A. MÜLLER. In Sylloges modo laudatae Part. ead. p. 142.

HENR. CHRISTOPH. GRIESSDORF *de verisimillima librum Jonae interpretandi ratione* Dissert. I. et II. Viteberg. 1794. in quat.

Ueber das Buch des A. T. mit der Aufschrift: Jonas. Von J. C. C. NACHTIGAL. *In der Allgemeinen Bibliothek der bibl. Literatur von* J. G. EICHHORN. T. IX. (Lips. 1799.) p. 221. seqq.

Excurse zum Buche Jonas. Ein Beytrag zur Beurtheilung der neuesten Erklärungen dieses Propheten und der Berufungen auf ihn im neuen Testamente, von M. JOH. DAV. GOLDHORN. Leipz. 1803. in oct.

JO. HENR. VERSCHUIRII *Dissertatio de argumento libelli Jonae, et veritate ejus historica,* in Auctoris *Opusculis, in quibus de variis SS. Literar. locis et argumentis exinde desumtis*

 criticae

critice et libere disseritur. Edidit atque animadversiones adjecit Jo. Ant. Lotze. Traj. ad Rhen. 1810. in octon.

Kritischer Ueberblick der merkwürdigsten Ansichten vom Buche Jonas, nebst einem neuen Versuch, von Pet. Friedrichsen, *mit einer Vorrede von* G. S. Francke. Altona, 1817. in octon.

Die Sendung des Propheten Jonas nach Ninive; eine exegetisch-historische und typologische Abhandlung von Georg Carl Reindl. Bamberg, 1826. in oct.

JONAS.

J O N A S.

Cap. I.

ARGUMENTUM.

Jonas a Deo Niniven proficifci juffus, mandatum divinum detrectans, confcenfa nave Tarteffum fugere apud fe conftituit (Vs. 1—3.). Vix iter ingreffus erat, cum fubita quaedam tempeftas oborta movet nautas, ut jactis fortibus, quisnam ipfis imminentis interitus fit caufa, fcifcitarentur (Vs. 4—7.). Sorte Jonam defignante, is fugae fuae expofita caufa fuadet, ut fe in mare projecto et mari et nautis quietem procurarent (Vs. 8—14.). In mare dejectum vatem monftrum marinum deglutit, in cujus ventre triduo verfatur (Vs. 15—17.).

---

1. Ex eo quod Jonae liber particula copulante orditur in וַיְהִי, quidam, ut Ben. Spinoza in *Tractatu Theolog. Polit.* Cap. X. p. 130. collegerunt, mutilum effe libellum et majoris operis fragmentum. Verum illud argumentum nihil valet; nam folent ea formula Hebraei fermones et libros aufpicari. Vid. 1 Sam. I, 1. Ruth. I, 1. Efth. I, 1. Esr. I, 1. Convertit ergo *Vau* tantum, non copulat. דְּבַר־יְהוָה *Verbum Jovae*, פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ *verbum prophetiae a Jova*, vertit Chaldaeus. Nomen vatis noftri, יוֹנָה, vel *columbam* fignificat, vel *opprimentem*, ut חֶרֶב הַיּוֹנָה *gladius*

gladius opprimens, Jerem. XLVI, 16., et עִיר הַיּוֹנָה *civitas opprimens*, Zeph. III, 1. Coccejus Jonae parentes filio hoc nomen impoſuiſſe cenſet, cum ut τὴν ἀκεραιότητα τῆς περιστερᾶς (Matth. X, 16.) ſinceramque pietatem commendarent, tum ut miſeriam populi Iſraelitici ab hoſtibus oppreſſi hoc memoriali deplorarent. Grotius nomen *Jonas* poſſe ſignificationem *hominis e Graecia orti* habere opinatur, et apud Graecos quoque vates fuiſſe *Amythaonidas* (בֶּן־אֲמִתַּי) obſervat. Reſpexit ad nomen יָוָן, quod *Graeciam* notat, unde יְוָנִים *Graeci;* ſed nec Grammaticae leges etymologiae ſatis reſpondent, nec cum diſerta Jonae profeſſione eadem conſpirat, qui infra Vs. 9. hominem Hebraeum ſe dicit. Nomen parentis vatis noſtri, אֲמִתַּי, notare videtur: *veritas eſt Jovae*, vel: *Jova eſt veritas*. Ludit in vocibus Abarbenel, cum Jonam filium Amitthai dictum fuiſſe dicit, מפני שנתאמתו דבריו תמיד *eo quod praedictiones ejus veritati ſemper reſponderent*. Arabes אֲמִתַּי nomen matris prophetae exiſtimant, ſed in متى *Mata* mutatum (quam opinionem a Judaeis acceperunt, vid. Prolegomm. §. I.), neque ullum prophetam ex nomine matris celebrari, niſi Jonam et Chriſtum. Quae Muhammedes ejusque aſſeclae de Jona, quem ذا النون *habitatorem piſcis*, vocant, fabulantur, collegerunt J. H. Hottinger in *Hiſtor. Oriental.* L. I. Cap. III. p. 114. ſeqq., et Lud. Marraccius in *Refut. Surae* X, Corani a ſe editi p. 332. et in Nott. ad Suram XXXVII. p. 590.

2. קוּם לֵךְ *Surge* et ſine mora *abi*, ut infra III, 1. Aſyndeton emphaticum, ut Hoſ. I, 2. לֵךְ קַח־לְךָ אֵשֶׁת, ad quem loc. vid. not. קוּם *Surge!* hortantis, ut ſaepe alias קוּמִי, quaſi dicat: accinge te, ut ſtrenue quod jubeo exequare. אֶל־נִינְוֵה *Niniven* ſive *Ninum*, ut Graeci et Romani ſcriptores eam vocant, a Nino ad orientalem Tigridis ripam conditam ac denominatam, q. d. *Nini habitationem*, Geneſ. X, 11., vel, ut Hillero (*Onomaſt. S.* p. 431.) placet, *habi-*

habitaculum amoenitatis. Metropolis fuit et sedes antiquissima imperii Assyriorum, eversa tandem a Medis et Chaldaeis, non adeo longo tempore ante initia Cyri, quando regnum apud Judaeos tenebat Zedekias, et apud Babylonios Nebucadnezar. Ὁ *μὲν* Νίνος, inquit STRABO *Geogr.* L. XVI. §. 2., *τὴν* Νῖνον *ἐν τῇ* Ἀτουρίᾳ *κτίσας*, *Ninus condidit Ninum in Aturia*, i. e. Assyria. Et §. 3. Ἡ *μὲν* Νῖνος *πόλις ἠφανίσθη παρὰ χρῆμα μετὰ τὴν τῶν Σύρων κατάλυσιν. Ninus post eversos Syros* (Assyrios) *extemplo deleta est.* Aliam, a prisca illa Ninive plane diversam urbem eodem nomine insignitam, suo tempore superstitem, commemorant TACITUS *Annal.* XII, 13., et AMMIANUS L. XVIII. Cap. VII. §. 1. et L. XXIII. C. VI. §. 22. Vid. MANNERTI *Geograph. Graecor. et Romanor.* P. V. p. 440. De vetere Nino vid. BOCHARTI *Geogr. S.* P. I. p. 281. seqq. et CELLARII *Geogr. Antiq.* L. III. Cap. XV. §. XIII. p. 659. (edit. quae a. 1773. prodiit). Cf. libr. nostr. *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. I. P. II. p. 94. seqq. הָעִיר הַגְּדוֹלָה *Urbem illam magnam.* Multo enim amplior fuit Babylone, Strabone teste, qui loco laudato Babylonis ambitum 385 stadiis definivit, et secundum Diodorum complexa est Ninus 480 stadia, hoc est, 15 milliaria Germanica in ambitu, cf. infra III, 3. IV, 11. Addit Diodorus L. II. C. 3., illius conditorem, Ninum, id sibi proposuisse, *ut urbem exstrueret tantae magnitudinis, ὥστε μὴ μόνον αὐτὴν εἶναι μεγίστην τῶν τότε ἀστῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ μηδὲ τῶν μεταγενεστέρων ἕτερον ἐπιβαλλόμενον ῥᾳδίως ἂν ὑπερθέσθαι, ut non solum urbium, quae tunc temporis per totum orbem exstabant, esset maxima, sed neque posterorum ullus quicquam moliri majus facile aggrederetur.* Et paulo post: Τηλικαύτην *πόλιν οὐδεὶς ὕστερον ἔκτισε κατά τε τὸ μέγεθος τοῦ περιβόλου, καὶ τὴν περὶ τὸ τεῖχος μεγαλοπρέπειαν, talem urbem nemo condidit deinceps, neque magnitudine ambitus, neque moenium magnificentia.* וּקְרָא עָלֶיהָ *Et proclama contra eam,* scilicet, quod de ea evertenda decrevi, nisi resipiscat, vel, *eam quadraginta dierum spatio eversurum iri,* ut infra

infra III, 4., ubi Jonas juſſus proclamare in Niniven edictam a Deo proclamationem, hoc proclamaſſe dicitur: *adhuc quadraginta dies, et Ninive ſubvertetur.* Hieronymus poſt LXX עָלֶיהָ vertit *in ea.* Intelligi poſſit: *ei*, ut ſit pro אֵלֶיהָ, quod infra III, 2. ponitur, ut עַל ſaepe pro אֶל dicitur, et viciſſim. Quare vero illud a Jona proclamari velit, additur ratio: כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי *quia aſcendit eorum malitia coram me*, ad me murmur pervenit ſcelerum eorum; ita excrevere et usque adeo aperta ſunt eorum facinora, tanta eſt oppreſſorum querela, ut jam ultra connivere non poſſim. Iſto loquendi modo ſignificari ſolet vitiorum gravitas et magnitudo, ut Geneſ. XVIII, 21. *Deſcendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint.* Cf. Geneſ. IV, 10. Apocal. XVIII, 5. LXX: Ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρός με. Videtur interpres reſpexiſſe ad phraſin Geneſ. XVIII, 21., quam adduximus. Vel *clamoris* notionem eo conſilio addidit, ut verba graeca melius reſponderent verbo ἀναβαίνειν.

3. וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה *Sed ſurrexit Jonas* non ad eundum, quo juſſus erat (Vs. 2.), ſed *ad aufugiendum Tarteſſum* Hiſpaniae Baeticae, vid. not. ad Geneſ. X, 4. et Ezech. XXVII, 12. Hieronymus: „Fugere voluit in Tharſis, quam Joſephus interpretatur Tharſum, Ciliciae civitatem, prima tamen litera commutata; quantum vero in Paralipomenon libris [2 Paral. XX, 36.] intelligi datur, quidam locus Indiae ſic vocatur. Porro Hebraei *Tharſis mare* dici generaliter autumant, ſecundum illud [Pſ. XLVIII, 8.]: *In ſpiritu vehementi confringes naves Tharſis*, id eſt, *maris.* Et in Iſaja [II, 16.]: *Ululate naves Tharſis.* Non igitur propheta ad certum fugere cupiebat locum, ſed mare ingrediens quocunque pergere feſtinabat: et magis hoc convenit fugitivo et timido, non locum fugae otioſe eligere, ſed primam occaſionem arripere navigandi." תַּרְשִׁישׁ Hebraeos *mare* interpretari obſervat Hieronymus quoque ad Jeſaj. II, 16., vid. not. noſtr. ad eum locum. Sane Chaldaeus

daeus noſtro loco nomen illud hebraeum bis obvium יָפֹא vertit, uti et aliis locis, vid. J. D. Michaelis *Spicileg. Geogr. Hebraeor. exter.* P. I. p. 89. Quae ſententia noſtra aetate patronum nacta eſt H. E. G. Paulum *Memorabilien* P. V. p. 103. ſeqq. מִלִּפְנֵי יְהוָה *De ante Dominum*, i. e. ex ea regione, in qua Deus peculiari quadam ratione praeſens eſſe credebatur, et in qua prophetis ſe manifeſtare ſolebat. Ita 2 Reg. VI, 32. *Rex miſit nuncium* מִלְּפָנָיו *a coram ſe*, ab eo loco, in quo praeſens erat. Evaſiſſe ſe opinabatur Jonas, ſi Judaeam relinqueret, aut Deum a vocatione ſua deſtiturum, ſi aliud ipſe ageret, et quam longiſſime abiret. Jarchi Jonam credidiſſe obſervat extra terram Hebraeorum haud facile alicui divinas revelationes obtingere. Drusius hanc dictionem illuſtrat ex illa 1 Reg. XVII, 1. *Vivat Jova, Deus Iſraelis*, אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו, *in cujus conſpectu ego ſto*; et Eſth. IV, 5. *Unus ex eunuchis regis*, אֲשֶׁר הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ *quos ſtare fecerat ante eam*, i. e. quos ei miniſtros attribuerat. „Ergo *ſtare coram Domino* miniſterium ſignificat dominicum, quod qui obire detrectat, is *fugere* dicitur *e conſpectu Domini.* Fugit igitur Jonas, ne obiret munus prophetandi ſibi a Deo impoſitum, ſive, ut Jonathan vertit: מִן קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ *ne in nomine Domini vaticinaretur.*" Cauſam cur fugeret infra IV, 2. fuiſſe ait Dei lenitatem et ad cladem denunciatam perficiendam tarditatem: *Nonne hoc verbum meum erat, cum adhuc in terra mea eſſem? Propterea anteverti fugiendo in Tharſis; ſciebam enim, te Deum gratioſum et longanimum eſſe.* Verebatur igitur, ne falſus propheta haberetur. Hieronymus: „Scit propheta, Sancto ſibi Spiritu ſuggerente, quod poenitentia gentium, ruina ſit Judaeorum. Idcirca amator patriae ſuae, non tam ſaluti invidet Ninives, quam non vult perire populum ſuum. — — Praeterea videns Jonas, comprophetas ſuos mitti ad oves perditos domus Iſrael, ut ad poenitentiam populum provocarent; dolet ſe ſolum electum, qui mitteretur ad Aſſyrios, inimicos Iſrael, et ad civitatem hoſtium maxi-

maximam, ubi idololatria, ubi ignoratio Dei: et, quod his majus est, timebat, ne per occasionem praedicationis suae istis conversis ad poenitentiam, Israel penitus relinqueretur." Cf. quae e Kimchio attulimus in Prolegomenis p. 344. not. 36. וַיֵּרֶד יָפוֹ *Et descendit Joppen*, portum Palaestinae, Hierosolymae proximum, qui hodienum *Jafa* f. *Jaffa* dicitur. Sita erat urbs in finibus tribus Dan, vid. Jos. XIX, 46. Cf. Relandi *Palaest.* p. 864. seqq. et *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. II, P. II. p. 339. seqq. Hieronymus: „Joppen portum esse Judaeae, et in Regnorum et Paralipomenon libris [2 Chron. II, 16.] legimus, ad quem Hiram quoque, rex Tyri, ligna de Libano ratibus transferebat, quae Jerusalem terreno itinere perveherentur. Hic locus est, in quo usque hodie saxa monstrantur in littore, in quibus Andromeda religata Persei quondam sit liberata praesidio. Scit eruditus lector historiam. Sed et juxta regionis naturam de montanis et arduis ad Joppen et campestria veniens propheta, recte dicitur *descendisse*." Videlicet quum terra sit mari editior, ab arido Palaestinae ad mare *descendi* dicitur, quod inprimis valet de ora maris mediterranei ad intermediam Cananaeae partem relata. Ex hac enim mare mediterraneum versus *descenditur*, ut pluribus ostendit C. B. Michaelis Dissertat. *de notionibus Superi et Inferi, Adscensus et Descensus in chorographiis sacris*, §. XXVI. (coll. §. XXIV. et XXV.), in *Commentatt. Theologg.* a Velthusenio et Kühnölio editis P. V. p. 436. Non praeter rem est, quod Hieronymus commonefacit mythum de Andromeda, ceto objecta prope Joppen, sed Persei virtute liberata; vid. Hygini *Fabul.* LXIV. et *Poet. Astron.* L. II. Cap. 11. Qui mythus cognatus videtur cum illo de Hesione, item monstro marino objecta, ab Hercule liberata, vid. Prolegomm. §. VI. Plinius *Hist. Nat.* L. V. C. 13. *Joppe Phoenicum, antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Insidet collem praejacente saxo, in quo vinculorum Andromedae vestigia ostendunt. Colitur illic fabu-*

fabulosa Ceto, sive *Derceto*, quae et *Adergatis* vocatur, nomine ex *Adirdaga* corrupto, i. e. אַדִּיר דָּג *piscis magnificus* (דָּג גָּדוֹל infra II, 1.), observante Seldeno *de Diis Syris* Syntagm. II. c. 3. p. 267. Colebatur enim Phoenicia illa et Babylonia Dea imagine feminae semi-piscis. וַיִּמְצָא אָנִיָּה בָּאָה תַרְשִׁישׁ *Invenitque navem euntem Tartessum*, i. e. abituram, jam paratam Tartessum ire. Verbum בּוֹא, alias *venire*, hic *ire* significat, ut Ruth III, 7. וַיָּבֹא לִשְׁכַּב *venit cubitum*, i. e. ivit. Latinis quoque *venio* nonnumquam pro *eo*. Terentius in *Adelphis* Act. II. Scen. 2. Vs. 23. *Nisi Cyprum ad mercatum veniam, damnum maximum est. Venire* et *ire* idem sunt re ipsa, sola ratione differunt. Hinc fit, ut *eundi* etiam verbum aliquando *veniendi* notionem habeat. Num. XXII, 37. *Dixit Balac Bileamo:* לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלַי *quare non ivisti ad me?* i. e. venisti? וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ *Dedit mercedem ejus*, navis, quantum quisque solvebat pro vectura, naulum, qua voce LXX usi sunt. וַיֵּרֶד בָּהּ *Descenditque in eam.* „Sic loquuntur,“ inquit Drusius, „Ebraei. Latini potius dicerent: *conscendit eam.* Utrumque bene dicitur, sed diversa ratione. Nam qui navim *conscendit*, idem in eam *descendit*, cum ex foris in alvum se recipit. Aut alio respexerunt: nam altior terra videtur, quam aqua. Eucherius in Genesin L. III. c. 23. *Altius terra sustollitur, ubi habitant terrena animalia.*“ Ita Jesaj. XLII, 10. יוֹרְדֵי הַיָּם *qui descendunt ad mare*, i. e. qui navibus mari se committunt. Ps. CVII, 23. יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת *qui descendunt ad mare in navibus.* Cf. C. B. Michaelis Differt. laud. §. XXV. p. 434. לָבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה *ad veniendum*, proficiscendum *cum illis*, nautis, *Tartessum*, ut cum illis Tartessum contenderet. Suffixum plurale in עִמָּהֶם referendum ad nomen e contextu eruendum, ut Ezech. V, 1. וְחִלַּקְתָּם, ad quem loc. vid. not. Jam enim dixerat: navem eum offendisse ire paratam, quod ad *nautas*, qui navim agebant, pertinet.

4. Quum

4. Quum vero jam securus esset Jonas, et a Dei mandato sese immunem crederet, וַיהוָה הֵטִיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם *Jova projecit*, immisit, *ventum magnum*, vehementem, *in mare*. Verbum הֵטִיל Kimchi inquit habere ענין הסעה והשלכה *significationem advectionis et immissionis*; q. d. velut ex alto immisit ac protrusit, praecipitavit. LXX: ἐξήγειρε. Chaldaeus et Syrus: אָרִים *excitavit.* וַיְהִי סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם *Et coorta est magna tempestas* (LXX: κλύδων μέγας), *in mari* eo, in quo erat Jonas, propterea cum He demonstrativo dicitur הַיָּם et בַּיָּם. וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר *Et navis putabat frangi*, i. e. usque adeo tempestas saeviebat, ut navis frangi periclitaretur. Hebraei quidam interpretes haec verba ita capiunt, quasi vectores navis putarent eam fractum iri, ut metonymia sit continentis. Nos vero priorem interpretationem libentius sequimur, quae et LXX placuit: καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε τοῦ συντριβῆναι, nec non Hieronymo: *et navis periclitabatur conteri.* In phrasi hebraea metaphora est ab hominibus, qui periclitantur illis malis, quae sibi fore putant.

5. וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים *Timuerunt*, metu perculsi sunt *nautae*; eorum nomen hebraicum hic usurpatum est a מֶלַח, *sale*; *sal* autem et ἅλς Graecis quoque Latinisque vocatur mare ipsum. Sic VIRGILIUS *Aen.* I. Vs. 35.

Vela dabant, laeti et spumas salis aere ruebant.

Et *Aen.* X, 214.

— — — *Et campos salis aere secabant.*

Hinc ἅλιος *marinus*. Sic Homero *Odyss.* IV. Vs. 349. Proteus vocatur γέρων ἅλιος, i. e. θαλάσσιος γέρων, *senex marinus*, ut Scholiastes explicat. Sunt igitur מַלָּחִים quos Galli *mariniers* vocant. Est autem haec vox Syris et Chaldaeis magis propria, utiturque ea praeter nostrum scriptorem solus Ezechiel, XXVII, 9. 27. 29. וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו *Et vociferati sunt quisque ad Deum suum*, quisque nu-

numinis sui auxilium imploravit. Chaldaeus addit: וַחֲזוֹ אֲרֵי לֵית בְהוֹן צְרוֹךְ *sed quum vidissent, nihil in iis* (idolis) *esse utilitatis*. וַיָּטִלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם *Projecerunt vasa*, s. *instrumenta, quae in navi* erant, supellectilem, merces et armamenta, quibus navis onerabatur, *in mare*. Solet enim a nautis naufragio periclitantibus projectio impedimentorum et onerum fieri illius levandae causa. Vid. Act. XXVII, 18. 19., ubi eadem phrasis, qua LXX hoc loco utuntur ad exprimenda verba hebraea, *ἐκβολὴν ἐποιήσαντο τῶν σκευῶν*. לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם *Ad levandum* navem *illis*, impedimentis, ut illorum jactura levior fieret. Potest מֵעֲלֵיהֶם ad *nautas* referri: *ut a se levarent*, i. e. ut sibi navis allevaretur. Cf. 1 Reg. XII, 10. הָקֵל מֵעָלֵינוּ *leva a nobis* jugum a patre impositum. LXX: Κουφισθῆναι, ut Act. XXVII, 38. Hieronymus: „Arbitrantur navem solito onere praegravari, et non intelligunt, totum pondus esse fugitivi prophetae. Timent nautae; clamat unusquisque ad Deum suum, ignorantes veritatem non ignorant providentiam, et sub errore religionis sciunt aliquid esse venerandum: projiciunt onera in mare, ut magnitudinem fluctuum classis levior transiliret." וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה *Jonas autem descendit ad latera navis*, i. e. *ad interiora navis*, ut recte Hieronymus. LXX: *Εἰς τὴν κοίλην τοῦ πλοίου*. Chaldaeus: לְאַרְעִית שִׁדָּא דְאִלְפָא *ad infimum navis latus*. Cf. יַרְכְּתֵי בַיִת *interiora domus*, Amos VI, 10., et not. ad eum loc. Nomen סְפִינָה, hoc solo loco obvium, usitatius est Aramaeis et Arabibus. וַיִּשְׁכַּב *Et recubuit*, ad somnum se composuit, ut Genes. XXVIII, 11. וַיֵּרָדַם *Et sopore gravi*, profundissime *sopitus erat*, ut Vs. 6. Jud. IV, 21. Psalm. LXXVI, 7. LXX: Καὶ ἐκάθευδε καὶ ἔρεγχε. Hieronymus: „Prophetae mens secura describitur: non tempestate, non periculis conturbatur, eundem et in tranquillo et imminente naufragio animum gerens. Denique alii clamant ad deos suos, vasa projiciunt, nititur unusquisque quod potest. Iste tam quietus est et securus, animi-

animique tranquilli, ut ad navis interiora descendens somno placido perfruatur. Sed et hoc dici potest: conscius erat fugae et peccati, quo Domini praecepta neglexerat, et tempestatem, ignorantibus ceteris, contra se saevire cernebat: ideo descendit ad interiora navis, et tristis absconditur, ne quasi Dei vindicis fluctus adversum se videret intumescere. Quod autem dormit, non securitatis est, sed moeroris."

6. Quum securum Jonam et otiosum, graviter laborantibus ceteris, et nihil non tentantibus, ut tempestatem sedarent, viderent, וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל *tum ad eum accessit princeps nautas*, i. e. nautarum, רַב סַפָּנַיָּא ut recte Chaldaeus et Syrus verterunt. LXX: Πρωρεὺς, Hieronymus: *gubernator.* חֹבֵל *Nauta* (ut Ezech. XXVII, 28. 29.), videtur dici a חֲבָלִים *funibus* contrahendis vel laxandis, quod in navi regenda non parvi est momenti. Ceterum nomen singulare hoc loco collective capiendum esse, res ipsa docet. וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם *Dixitque ei: quid tibi est*, quid habes, לִהְיוֹת נִרְדָּם s. שֶׁאַתָּה נִרְדָּם quod *sopitus* sis? τί σὺ ῥέγχεις; ut LXX habent, quid stertis in summo periculo? קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ *Surge! age! invoca Deum tuum*, diis nostris forsan potentiorem, aut magis erga nos benevolum. אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ *Si forte Deus recogitet de nobis*, ut recte Hieronymus vertit, i. e. nobis prospiciat et consulat, nostri curam habeat ad nos liberandos, ut Ps. XL, 17. *Pauper sum et inops*, אֲדֹנָי יַחֲשָׁב־לִי *Dominus de me cogitat.* Simili ratione Deus opem hominibus laturus dicitur eos *meminisse*, *videre*, *respicere*, e. c. Genes. VIII, 1. Exod. III, 7. 9. Sunt, qui vertant: *forsitan serenum* ac benevolum *sese nobis exhibebit Deus*, nam עָשַׁת in Cal notat *nitidum esse*, vid. Jerem. V, 28. Praestat tamen illam *cogitandi* significationem Chaldaeis et Syris familiarem retinere, quam Hieronymus, ut monuimus, expressit. Reliqui veteres sensum utcumque reddunt. LXX: Ὅπως

διασ-

διασώσῃ ὁ Θεὸς ἡμᾶς. Chaldaeus: מָאִם יִתְרַחַם מִן קֳדָם יְיָ עֲלָנָא *ſi forte miſericordia a Domino nobis concedatur.* Syrus: ܟܒܪ ܢܦܨܢ ܐܠܗܐ *forſitan ſervabit nos Deus.* Hieronymus: „Naturale eſt unumquemque in ſuo periculo de alio plus ſperare; unde gubernator, ſive proreta, qui vectores timidos debuerat conſolari, cernens discriminis magnitudinem, excitat dormientem, et arguit improvidae ſecuritatis, commonetque, ut ipſe quoque pro virili portione deprecetur Deum ſuum, ut cujus erat commune periculum, communis eſſet oratio."

7. Tandem quum illa omnia fruſtra tentaſſent, וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ *dixerunt vir ad ſocium ſuum*, i. e. unus ad alterum, ut Geneſ. XI, 3. לְכוּ וְנַפִּילָה גוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְּמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ *Venite*, agitedum, *jaciamus ſortes, ut cognoſcamus, propter quem malum hoc nobis* accidit. בְּשֶׁלְּמִי pro בַּעֲבוּר מִי, vel בַּאֲשֶׁר לְמִי, uti eſt Vs. 8., propter quem, Chaldaico more. LXX: *Τίνος ἕνεκεν.* Syrus: ܡܛܠ ܡܢ *propter quem?* Jarchi exponit: בְּמַעֲשָׂיו שֶׁל לְמִי מִמֶּנּוּ *ob cujus facta ex nobis.* Abarbenel: לְמִי הַחַטָּאת שֶׁבַּעֲבוּרָיו *cujus ob peccata?* Chaldaeus בְּדִיל מָה *propter quid?* Hieronymus *quare?* minus bene. Non enim de re tantum quaerunt, ſed etiam de perſona. הָרָעָה *Malum*, infortunium, ut Amos III, 6., ad quem locum cf. not. Tempeſtatem intelligunt, de cujus ſaevitia quum nec vel tantillum remiſſum ſit, eam colligunt non eſſe naturalem, ſed alicujus ob ſcelus eorum, qui in navi eſſent, ſubortam, e communi antiquorum populorum opinione de vindicta divina, quae interdum ne inſonti quidem cum ſceleſto degenti parcat. Ita qui cum Diagora Melio navigabant, ingenti orta tempeſtate, cauſam ad ipſum retulere tanquam *ἄθεον*, uti narrat Cicero *de Nat. Deor.* L. III. c. 37. *Idemque* Diagoras, *quum ei naviganti vectores adverſa tempeſtate timidi et perterriti dicerent, non injuria ſibi illud accidere, qui illum in eandem navem receptiſſent;*

piſſent; oſtendit eis in eodem curſu multas alias laborantes, quaeſivitque, num etiam in iis navibus Diagoram vehi crederent Horatius *Od.* L. VIII. 2. Vs. 26. ſeqq.

— Vetabo, qui Cereris ſacrum
Volgarit arcanae, isdem
Sit trabibus, fragilemque mecum
Solvat phaſelon. Saepe Dieſpiter
Neglectus inceſto addidit integrum.

Hieronymus: „Noverant naturam maris, et tanto tempore navigantes ſciebant tempeſtatum ventorumque rationes, et utique ſi ſolitos, et quos aliquando experti fuerant, fluctus vidiſſent conſurgere, numquam forte auctorem naufragii quaererent, et per rem incertam certum cupere evitare diſcrimen. Quod autem dicitur: *cognoſcamus, propter quem malitia haec eſt ſuper nos*, hic *malitiam* pro afflictione et calamitate accipere debemus, ſecundum illud [Matth. VI, 34.]: *Sufficit diei malitia ſua.* Et in Amos propheta [III, 6.]: *Si eſt malitia in civitate, quam Dominus non fecerit.* Et in Iſaja [XLV, 7.]: *Ego Dominus, qui facio pacem, et creo mala.* In alio vero loco *malitia* contraria virtuti intelligitur, juxta quod in hoc eodem propheta ſupra [Vs. 2.] legimus: *Aſcendit clamor malitiae ejus ad me.*" וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה *Quum igitur ſortes jeciſſent, ſors in Jonam cecidit.* Aliquoties repetitas ſortes, vel plures ſortium ſpecies adhibitas, quibus conſtanter Jonas deſignatus fuerit, ex ſcriptoris mente intelligendas eſſe, Hebraei nonnulli interpretes e *plurali* גּוֹרָלוֹת colligunt, argumento parum firmo. Hieronymus: „Fugitivus hic forte deprehenditur, non viribus ſortium, et maxime ſortibus ethnicorum, ſed voluntate ejus, qui ſortes regebat incertas."

8. הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ *Expone nobis, ſodes, propter quem hoc nobis malum evenit?* Jam ſortito didicerant, Jonam eſſe in cauſa cur hoc infortu-

fortunium ipsis acciderit; sed volunt, ut ipse ore proprio se, quum sit deprehensus, reum fateatur, culpamque suam et scelus detegat. Alii בַּאֲשֶׁר־לְמִי vertunt: *propter quid?* Verum מִי numquam cum de *rebus* interrogatur, poni solet, nec in locis, quae afferunt, Genes. XXXIII, 8. Jud. IX, 28. מַה־מְּלַאכְתְּךָ *Quodnam opus*, negotium *tuum est?* Quod alii de maleficio, alii de arte, seu vitae genere intelligunt (ut מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם Genes. XLVI, 33. XLVII, 3.), sed rectius alii de *negotio suscepti itineris*, q. d. num forte mali quid machinaris? וּמֵאַיִן תָּבוֹא *Et unde venis*, ut Jesaj. XXXIX, 3. וּמֵאַיִן יָבֹאוּ *et unde veniunt?* מַה אַרְצֶךָ *Quae est terra*, patria *tua?* Ita Genes. XXX, 25. *Ibo ad locum meum* וּלְאַרְצִי *et in patriam meam*, quae אֶרֶץ מוֹלֶדֶת *terra nativitatis* Genes. XXXI, 13., cf. ibid. Vs. 3. וְאֵי־מִזֶּה עַם אַתָּה *et quanam ex gente tu es?* Cf. 1 Sam. XXX, 13. 2 Sam. XV, 2. Forsan enim scelerata est gens tua, tuque e regione profectus, quam Deus aversatur, nos omnes in hoc tantum discrimen nos conjecisti. Hieronymus: „Quem sors indicaverat, cogunt voce propria confiteri, cur tanta tempestas sit, vel quare contra eos Dei ira desaeviat: *Indica*, inquiunt, *nobis*, *cujus caussa malum istud sit super nos?* quid operis agas, de qua terra, de quo populo proficiscaris, quo abire festines? Et notanda brevitas, quam admirari in Virgilio solebamus [*Aeneid.* VIII. Vs. 112. seqq.]:

— — — Juvenes, quae caussa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit,
Qui genus? unde domo? pacemque huc fertis
an arma?

Interrogatur persona, regio, iter, civitas, ut ex his cognoscatur et causa discriminis."

9. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי *Respondit eis: Hebraeus ego* sum; ita vocatur Abrahamus Genes. XIV, 13., et Josephus XXXIX, 14. XLI, 12., et Palaestina XI, 15.

אֶרֶץ הָעִבְרִים *terra Hebraeorum*. 2 Cor. XI, 22. Ἑβραῖοι, Ἰσραηλῖται et σπέρμα Ἀβραάμ, ut ἰσοδυναμοῦντα conjunguntur, quemadmodum Phil. III, 5. ἐκ γένος Ἰσραήλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἑβραῖος ἐκ Ἑβραίων. Non de patria tantum respondet Jonas, sed ad omnia interrogata. Nam *Ebraeus ego* et patriam continet, et populum indicat, et locum unde venerat. HIERONYMUS: „Non dixit: Judaeus ego sum, quod scissura decem tribuum a duabus populo nomen imposuit; sed: *Hebraeus sum*, hoc est, περατής, *transitor*, sicut et Abrahamus dicitur," qui e terris trans Euphratem sitis in Cananaeam migravit. Chaldaeus vertit: יְהוּדָאָה אֲנָא *Judaeus ego*, ex stilo seculi sui. LXX vero: δοῦλος Κυρίου ἐγώ εἰμι, quod Arabs sequitur. Drusius Graecum interpretem conjicit י׳ עבד legisse, sumto Jod pro nominis tetragrammati יהוה compendio. Nec improbabilis conjectura. Verum fortasse ita vertit Alexandrinus ratione habita loci 2 Reg. XIV, 25., ubi Jonas עֶבֶד יְהוָה appellatur. וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם *Jovam, Deum, moderatorem coeli*, quo nomine, excepto loco Genes. XXIV, 3. 7., Deus vocari solet in serioribus V. T. scriptis, veluti Dan. II, 44. Nehem. I, 4. 5. 2 Paral. XXXVI, 23. Psalm. CXXXVI, 26. אֲנִי יָרֵא *Ego timeo*, colo, revereor, σέβομαι recte LXX reddunt. Ita de cultu religioso verbum יָרֵא dicitur et Genes. XLII, 18. 2 Reg. IV, 1. Jesaj. XXIX, 13. Mal. I, 6. Sed Abarbenel propriam *metuendi* significationem retinendam censet, q. d. *timeo*, f. *metuo Jovam*, cui peccavi, cujus mandata exsequi detrectavi. Sic Genes. XXXII, 12. dicit Jacobus: יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ *metuo eum*, fratrem. Et Dan. I, 10. יָרֵא אֲנִי אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ *metuo dominum meum, regem*. Nobis tamen prior sensus magis idoneus videtur. אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה *Qui fecit mare et aridum*, terram, i. e. hoc universum. הַיַּבָּשָׁה *Aridum*, ut Genes. VII, 22. חָרָבָה *siccum*, pro *terra*, coll. 2 Reg. XIX, 15. אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ *tu fecisti coelum et terram*. Psalm. XCV, 5. *Illi est mare, et ipse id fecit*, וְיַבֶּשֶׁת *et aridum*,

dum, terram, manus ſuae formarunt. Quod imitatus Matthaeus XXIII, 15: Περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν. Verum et ab exteris Graecis ſcriptoribus uſurpari ξηρὰν et τραφερὴν ſcil. γῆν, et ξηρὸν pro *terra*, oſtendunt Vorstius *de Hebraismis N. T.* Cap. II. §. 2. p. 22. edit. Fiſcher. et Horatius Vitringa in *Animadverſſ. ad Vorſt.* C. I. p. 828. libri Vorſtiani a Fiſchero editi. Ceterum *creatoris coeli terraeque* nomine Jova a falſis diis discerni ſolet. Sic Jerem. X, 11. אֱלָהַיָּא דִּי־שְׁמַיָּא וְאַרְקָא לָא עֲבַדוּ *dii, qui coelum et terram non fecerunt, peribunt.* Pſalm. XCVI, 5. *Omnes gentium dii ſunt nulli,* וַיהוָה שָׁמַיִם עָשָׂה *ſed Jova fecit coelum.* Hieronymus: „*Et* Dominum, *Deum coeli, ego timeo,* non deos, quos invocatis, et qui ſalvare non poſſunt, ſed Deum coeli, *qui mare fecit et aridam. Mare,* in quo fugio, *aridam,* de qua fugio. Et eleganter ad distinctionem maris non *terra,* ſed *arida* nuncupatur. Et in brevi univerſitatis factor oſtenditur, qui et coeli Dominus eſt, et terrae, et maris. Quaeritur autem, quomodo vere dicere comprobetur: *Dominum Deum coeli ego timeo,* quum ejus praecepta non faciat. Niſi forte reſpondeamus, quod et peccatores timeant Deum, ſervorumque ſit non diligere, ſed timere; quanquam in hoc loco *timor* pro *cultu* poſſit intelligi, juxta ſenſum eorum, qui audierant, et adhuc ignorabant Deum."

10. וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה Hinc *timuerunt homines* iſti, nautae, *timorem magnum,* auditis, quae Jonas de ſui Dei potentia dixerat, pavor eos inceſſit, quod tantum numen in ſe iratum haberet Jonas. Ante יִרְאָה plures ſubaudiunt particulam בּ, ut ſit: timuerunt *timore magno;* ſine neceſſitate; dicunt enim Hebraei *timere timorem, gaudere gaudium,* quod poſterius nec Latinis inuſitatum; vid. infra ad IV, 6. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ *Dixeruntque ad eum: quid hoc feciſti?* peſſime feciſti, quod tam potenti Deo repugnaſti et aufu-

 giſti,

giſti, quum hac ratione etiam nos in exitium praecipites. Non interrogantes ſimpliciter iſta dicentes inducuntur, ſed admirantes, tanquam ſi dicerent: ſi colis Deum coeli et terrae, quemadmodum dicis, quomodo in animum induxiſti, ab eo fugere? כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם *Nam cognoverant homines illi, fugiſſe eum a conſpectu Jovae, id enim ipſe iis indicaverat.* Hieronymus: „Hiſtoriae ordo praepoſterus eſt: quia enim poterat dici, nulla cauſa timoris fuit, ex eo quod eis confeſſus eſt, dicens: *Hebraeus ego ſum, et Dominum Deum ego timeo, qui facit mare et aridam,* ſtatim ſubnectitur, quod idcirco timuerunt, quia eis indicaverat, ſe Domini fugere conſpectum, et ejus non feciſſe praecepta, denique cauſſantur et dicunt: *quid hoc feciſti?* id eſt, ſi times Deum, cur fugis? Si tantae potentiae praedicas, quem colis, quomodo te putes eum poſſe evadere? Timent autem timore magno, quod intelligunt ſanctum, et ſanctae gentis virum (de Joppe quippe ſolventes funem, Hebraeae gentis noverant privilegium), et tamen fugitivum celare non poſſunt. Vel certe quod dicunt: *quid hoc feciſti?* non increpant, ſed interrogant, volentes cauſam fugae noſſe, ſervi a Domino, hominis a Deo. Quod eſt, inquiunt, tantum myſterium, ut terra deſeratur, expetantur maria, relinquatur patria, loca appetantur aliena?“

11. Cognita cauſa tempeſtatis adhibent Jonam in conſilium. מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ *Quid,* inquiunt, *faciemus tibi?* qui cauſa es hujus tanti mali? Nam fugitivum ira divina inſequitur, quam non effugies. Tantum vide, ne nos, qui extra culpam ſumus, propter te una tecum pereamus. Dic ergo, ſodes, quid faciendum nobis eſſe cenſeas. Nam quum ſis cultor ſummi ac potentiſſimi Dei, noſſe debes, qua ratione Dei tui ira placari poſſit. וְיִשְׁתֹּק הַיָּם *Et ſileat mare,* ut quieſcat, ut ſedetur. *Mare ſilens* idem eſt quod *mare tranquillum,* ubi nullum murmur, quale

quale venti excitare solent. LXX verbo *κοπάζειν* usi sunt, mutato in proprium verbum tropo, quem tamen agnoscit etiam in simili re lingua Graeca. Sic Aristophanes *Equit.* Vs. 689. dixit *κολόκυμα*, id est, Eustathio interprete, *κωφὸν κῦμα*, *fluctus surdus* aut *silens*. Hesychius: Κύ*ματι κωφῷ, τῷ μὴ ἠχοῦντι, ἀλλ᾽ ἀρχομένῳ μεγεθοῦσθαι.* De fluctibus sedatis verbum שָׁתַק et Psalm. CVII, 30. dicitur. מֵעָלֵינוּ *A nobis* infestandis, *a saeviendo contra nos*, ita et Vs. 12. 13. כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר *Mare enim ibat et procellosum erat*, i. e. magis magisque intumescebat, fluctibusque erigebatur. Verbi הָלַךְ, sequentibus aliis verbis, eam vim esse constat, ut declaret continuationem actionis. Sic Genes. VIII, 5. וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר *aquae magis magisque decrescebant.* Et 1 Sam. II, 26. הוֹלֵךְ וְגָדֵל *magis magisque adolescebat et crescebat.* LXX: *Ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο καὶ ἐξήγειρε μᾶλλον κλύδωνα.* „Non melius potuissent," inquit J. F. Fischer in *Proluss. de versionibus Graecis V. T. litterarum Hebraicarum magistris*, p. 102., „neque elegantius interpretari verba Hebraica, dummodo omisissent verba *ἐπορεύετο καὶ*. Ceterum non dubitandum videtur, quin ex hoc ipso fonte manarit ratio illa Homerica, qua verba *βαίνειν* et *οἴχεσθαι* aliis verbis ita adjiciuntur, ut celeritatem quandam actionis agentisque studium significent, e. c. *Il.* Β. 71. 183. 302. Λ. 616. *Odyss.* Γ. 161." Hieronymus: „Propter te dicis ventos, fluctus, maris gurgites concitatos; exposuisti causam morbi, indica sanitatis. Ex eo quod contra nos surgit mare, intelligimus iram esse susceptionis tuae. Si culpa est, quod suscepimus, quid facere possumus, ne Dominus irascatur? *quid faciemus tibi?* hoc est, interficiemus te? sed cultor es Domini. Servabimus? sed Deum fugis. Nostrum est praebere manus quid fieri jubeas, tuum est imperare, quo facto quiescat mare, quod nunc creatoris iram suo tumore testatur. Statimque historicus caussam jungit istiusmodi quaestionis, *mare*, dicens, *ibat et intumescebat.* Ibat, ut

ut juſſum fuerat; ibat in vindictam Domini ſui; ibat, perſequens fugitivum prophetam. Intumeſcebat autem per ſingula momenta temporum, et quaſi nautis morantibus in fluctus majores ſuſcitabatur, ut oſtenderet ultionem creatoris ſe differre non poſſe."

12. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם *Dixitque ad eos: tollite me, et* tanquam piaculum tempeſtatis *projicite me in mare.* וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם *Et tranquillum ſiet mare a vobis* infeſtandis, cf. Vs. 11. כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם *Novi enim, quod propter me* (proprie *propter id quod in me* ſ. *mihi eſt, i. e.* propter meum peccatum) *magna haec tempeſtas ſuper vos* venerit. Hieronymus: „Contra me tempeſtas detonat, me quaerit, naufragium vobis minatur, ut me prehendat: me prehendet, ut mea morte vivatis. *Scio,* inquit, *quia propter me tempeſtas haec grandis eſt.* Non ignoro in meam poenam elementa turbari, mundi eſſe confuſionem, mihi iraſci, in vos ſaevire naufragium; fluctus ipſi imperant vobis, ut me mittatis in mare. Si ego ſenſero tempeſtatem, vos recuperabitis tranquillitatem. Et animadvertenda pariter fugitivi noſtri magnanimitas: non tergiverſatur, non diſſimulat, non negat; ſed qui confeſſus fuerat de fuga, poenam libenter aſſumit, ſe cupiens perire, ne propter ſe et ceteri pereant, et ad peccatum fugae, alienae quoque delictum addatur necis."

13. וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים *Et foderunt viri,* i. e. remigaverunt ſcil. vehementius, omni niſu ac contentione. חָתַר, quod proprie eſt *fodere,* veluti Job. XXIV, 16. Ezech. XII, 7., hoc loco *remigare* denotat per metaphoram, aquae enim remis penetrantibus fodi videntur. Itaque eodem tropo a poetis Latinis quoque *ſulcari, arari* et *ſcindi* dicuntur. Virgilius *Aeneid. V,* 142.

Infindunt pariter ſulcos, totumque dehiſcit
Convulſum remis roſtrisque ſtridentibus aequor.

Ovi-

Ovidius *Trist.* III. Eleg 12. Vs. 36.

Non nisi vicinas cautus araret aquas.

Idem *Metamorph.* XI. Vs. 461. seqq.

— — — — *Reducunt*
Ordinibus geminis ad fortia pectora remos,
Aequalique ictu scindunt freta.

Drusio *fodere* est magno conatu aliquid agere, ut exponendum sit: magno conatu moliebantur navim reducere ad terram. Ita jam LXX, qui παρεβιάζοντο vertunt. לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה *Ut reducerent* navim et Jonam *ad aridam*, terram, vid. ad Vs. 9. Priusquam Jonam praecipitem darent, etsi scirent, tempestatem exortam ejus morte sedari posse, tamen experiri omnia maluerunt, ut navim ad terram reducerent. וְלֹא יָכֹלוּ *Sed non valuerunt*, ut Exod. VIII, 14. 2 Reg. III, 26. כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם *Mare enim magis magisque in eos intumescebat*, cf. not. ad Vs. 11. Hieronymus: „Protulerat propheta contra se sententiam; sed illi cultorem audientes Dei manus injicere non audebant, propterea nitebantur reverti ad aridam, et effugere discrimen, ne sanguinem funderent, magis volentes perire quam perdere, et proprium periculum negligentes de aliena salute solliciti sunt. Quamobrem et Septuaginta παρεβιάζοντο inquiunt, id est, *vim cupiebant facere*, et naturam rerum vincere, ne violarent prophetam Dei. Quod autem remigabant viri, ut reverterentur ad aridam, putabant absque sacramento ejus qui passurus erat, posse navem de periculo liberari, quum Jonae subversio navis fuerit relegatio."

14. וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה *Quare clamarunt* non ad deos suos, ut Vs. 5., sed *ad Jovam*, illum Deum et opificem hujus universi, cujus cultorem se Jonas dixerat Vs. 9. אָנָּה יְהוָה *Quaesumus, Jova*, ut infra IV, 2. Jesaj. XXXVIII, 3. Psalm. CXVI, 4. 5. אַל־נָא נֹאבְדָה *Ne quaesumus, pereamus.* נָא et אָנָּה idem, obsecrantis particula,

cula, ob affectum, ut fit, repetita. הָאִישׁ הַזֶּה
anima, vita, *viri hujus*, quam ei erepturi erant
caedem quam in eo commissuri erant. Ita 2 Sau
Trade fratricidam, וּנְמִתֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אָחִיו *ut eum*
ciamus pro vita fratris sui, quem occidit. E
XIX, 21. נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ *anima pro anima*, vita
oculus pro oculo. Chaldaeus: בְּחוֹבַת נַפְשָׁא דְגַבְרָא הָדֵין
propter peccatum animae hujus viri. עָלֵינוּ דָּם
נָקִיא *Neque des super nos*, i. e. ܠܐ ܬܬܠ ܥܠܝܢ
imputes nobis (ut recte Syrus vertit) *sanguinem*
tem, ne nos reos peragas, quod insontem homine
nihil laesi sumus, neci tradimus. Ita Deuter.
וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ *ne des sanguinem i*
in medium populi tui, ne imputes populo tu
insontis. נָקִיא *Innocentem*, quoad nos, nulla
juria ab eo affecti sumus. כִּי־אַתָּה יְהוָה *Nam tu*
numen potentissimum, quale Vs. 9. describitu
חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ *Ut collubitum est ita fecisti* s. *fa*
omnia te dispensante sunt facta, quod in hanc
Jonas receperit, quod concitata tempestas, f
deprehensus, quod in se sententiam tulerit, h
tuae sunt voluntatis. Inviti hoc facimus aggredi
haec tua deprehenditur voluntas. Hieronymus:
ftautur Dominum, ut quodquumque facturi sunt
reputetur, et quodammodo dicunt: nolumus
prophetam tuum, sed iram tuam et ipse cor
et tempestas loquitur, quia tu, Domine, sic
fecisti; voluntas tua expletur per nostras man
nos suscepimus, quod turbo consurgit, quod
viunt, quod mare suscitatur in fluctus, quo
forte fugitivus, quod indicat quid fieri debeat,
Domine, voluntatis."

15. וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם *Itaqu*
runt Jonam eumque in mare projecerunt. „N

inquit Hieronymus, „*arripuerunt*, non ait *invaſerunt*, ſed *tulerunt*, quaſi cum obſequio et honore portantes; miſerunt in mare non repugnantem, ſed praebentem manus ipſorum voluntati.“ וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ *Et mare ab aeſtu ſuo ſtetit*, a fervore ſuo, a tempeſtate, qua jactabatur, conquievit. זַעַף *aeſtum irae* ſignificat, vid. Jeſaj. XXX, 30. Proverb. XIX, 12.; per metaphoram *aeſtum* et *agitationem fluctuantis et turbulenti maris*. Sic Ovidius loquitur *Metamorph.* I, 330. ſeqq.

Nec maris ira manet, poſitoque tricuspide telo,
Mulcet aquas rector pelagi.

Horatius *Epod.* Od. II, 56.

Neque excitatur claſſico miles truci,
Neque horret iratum mare.

Hinc tranquillatae aquae *placari* et *ſedari* dicuntur. Geneſ. VIII, 1. *Transmiſit Deus ventum ſuper terram,* וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם *et ſedatae ſunt aquae.* LXX: Ἔστη ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ σάλου αὐτῆς. Chaldaeus: וְנָח יַמָּא מִנַּחְשׁוֹלֵיהּ *quievitque mare a tempeſtate ſua.*

16. וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה *Tum timuerunt homines*, nautae, ſive vectores, *timore magno*, vehementer *Jovam*. Ante (Vs. 10.) dixit, eos quidem vehementer timuiſſe, ſed non Jovam, ſibi potius capitibusque ſuis timebant. Poſtquam autem ingens illud prodigium conſpicati eſſent, atque id plane accidiſſe, quod Jonas praedixerat, ſe in mare conjecto extemplo deſituram tempeſtatem, ad ſummam Jovae reverentiam adducti ſunt. וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה *Et immolaverunt hoſtias Jovae*, non diis ſuis. Chaldaeus: וַאֲמַרוּ לְדַבָּחָא דְבַח קֳדָם יְיָ *et dixerunt ſacrificaturos coram Jova*; quia in mari nullae victimae ſuppetebant. וַיִּדְּרוּ נְדָרִים *Et voverunt vota*, vota alia Jovae nuncuparunt pro ſalute, e communi veterum populorum conſuetudine. Cicero *de Nat. Deor.* L. III. c. 37.

c. 37. *Tu, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis, ex tot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salvi pervenerint?* Virgilius *Georg.* I, 436.

> *Votaque servati solvent in littore nautae*
> *Glauco, et Panopeae et Inoo Melicertae.*

Et *Aeneid.* III, 403. sequ.

> *Quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes,*
> *Et positis aris jam vota in littora solves.*

Cap.

Cap. II.

ARGUMENTUM.

Dejectum e navi Jonam piſcis grandis excepit (Vs. 1.), in cujus ventre tres dies totidemque noctes verſatus quas preces ad Deum fudit referuntur Vs. 2 — 10. Tandem divino juſſu piſcis prophetam in aridam ripam evomuit, Vs. 11.

---

1. וַיְמַן *Deſtinavit*, conſtituit, definivit, ut infra IV, 6. 7. 8. Dan. I, 10. 11. Job. VII, 3. LXX: Προσέταξε. דָּג גָּדוֹל *Piſcem magnum*, belluam aquatilem, quae qualis fuerit operoſe inveſtigant, qui res in facto poſitas hoc libro narrari exiſtimant. LXX poſuerunt κῆτος, et Matth. XII, 40. Jonas fuiſſe dicitur ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους. Unde vulgaris olim ſententia, fuiſſe hunc piſcem *balaenam*, ſive *cetum* proprie dictum. Sed quum balaena gulae meatus habeat anguſtiores, quam ut ſolidum hominem deglutire poſſit, alii piſcem aliquem e cetaceis intelligi malunt, qui ratione molis ſuae *cetis* adſcribi meruerit. Ita Bochartus *Hieroz.* P. II. L. V. C. XII. T. III. p. 688. ſeqq. edit. Lipſ. Intelligendum autem opinatur *canem marinum*, qui *carcharias* dicitur ab aſperitate et acumine dentium, vel *lamia* et *lamna*, ἀπὸ τοῦ ἔχειν μέγαν λαιφὸν, *a gulae vaſtitate*. Ex quibus, ut habet Aelianus *Hiſt. Animal.* L. I. c. 55., quidam *ſunt tantae magnitudinis, ut cetis robuſtiſſimis merito accenſeantur.*

Medio-

Mediocrem unam vidiſſe ſe ſcribit Rondeletius, in Santonico littore, quae mille librarum pondus non exceſſerit, gulae tamen tam patentis, ut hominem etiam obeſum capere potuerit. Quod Petro Gillio fidem adſtruit, referenti, Niceae et Maſſileae captas fuiſſe *lamias* 4000 *librarum, in quarum ventriculo loricati homines integri reperti ſint,* verba ſunt Bocharti l. c. Alias ſententias attulimus in Not. 2. et 3. ad Bochartum. Omnino autem, uti ibidem monuimus, tota haec de piſce Jonae disquiſitio vana videtur atque inutilis. Sive enim vera ſit hiſtoria, ſive narratio certo quodam conſilio ficta, quemnam potiſſimum piſcem ſcriptor cogitaverit, nullo modo poterit definiri, quum in genere tantum דָּג גָּדוֹל, *piſcem magnum,* ponat. לִבְלֹעַ אֶת־יוֹנָה *Ad abſorbendum Jonam,* ut Jonam deglutiret. De eo, qui ficum deglutit, dicitur verbum בָּלַע Jeſaj. XXVIII, 4. וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת *Fuitque Jonas in viſceribus,* in ventre, *piſcis illius tres dies et tres noctes,* vivus conſervatus. Vid. Prolegomm. §. VII.

2. וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה *Et preces fudit Jonas ad Jovam Deum ſuum e viſceribus piſcis illius.* Verbum וַיִּתְפַּלֵּל Liveleus monet interpretandum eſſe h. l. *gratias Deo egit, Jovam laudavit;* quum iis quae inde a Vs. 3. ſequuntur, gratiarum actio aperte contineatur. „Agnoſcit enim, ſe ope divina liberatum fuiſſe, precesque pro ſalute ſua factas Deum exaudiviſſe, potius quam ſalutem et opem alicubi orat. Verſu 3. *Invocavi,* inquit, *Jovam, et exaudivit me.* In fine Verſus 7. et Verſus 8. *Attamen eduxiſti e fovea vitam meam. Cum obrueretur in me anima mea, Jovae recordatus ſum, pervenitque ad te oratio mea, in templum ſanctitatis tuae.* Haec omnia gratiarum actionem arguunt. Quod vero multi exiſtimant, hanc gratiarum actionem fuiſſe factam, poſtquam e ventre piſcis exiiſſet Jonas, longe a vero abeſſe judico. Etenim mihi perſuaſiſſimum eſt, hanc Verſus

hujus

hujus veram et genuinam sententiam esse: *Supplicans vero Jonas Jovae Deo suo e ventre piscis dixit: Clamavi* etc. Et propterea in fine hujus Capitis liberationem illius e pisce post hanc laudationem memorari: *Tum edixit Jova pisci illi* etc. (Vs. 11.), ut intelligamus, Jonam eo ipso tempore, quo ventri piscis inclusus tenebatur, his verbis, vel certe eorum sensu, Dei laudes praedicasse. Neque vero verbum הִתְפַּלֵּל principio Capitis obstat huic sensui: non enim semper *orare* et *precibus aliquid postulare* significat, sed aliquando *gratias agere*, Deumque pro acceptis ante beneficiis laudare. 1 Sam. II, 1. וַתִּתְפַּלֵּל *Et supplicavit Anna, et dixit: Exsultat animus meus in Jova*, h. e., gratiarum actione Dei erga se bonitatem laudavit. Est enim tota illius oratio a capite ad calcem eucharistica. Ego quidem sic statuo: Jonam in mare projectum et a pisce absorptum cum jam ante precibus a Deo contendisset pro salute sua, dum in ventre piscis esset, et mirabiliter se in eo ab interitu conservari videret, certa inde liberationis spe concepta propterea in hanc Dei laudationem erupisse. Lambertus in suis ad hunc locum Commentariis [de quibus vid. Vol. I. p. 11.] ita scribit: *Jonas Dominum incessanter oravit, tum cum in mare mitteretur, et a ceto deglutiretur, et dum in ventre ejus esset. Moxque ut in ventre ceti positus se agnovit a Domino exauditum, haec apud se dixit, quae magis sunt gratiarum actiones, quam deprecationes.*" Cum his rectissime a Liveleo observatis, quibus vera scriptoris hebraei mens explicatur, consentit Hieronymus: „Quod autem scriptum: *Et oravit Jonas ad Dominum Deum suum de utero piscis et dixit*, intelligimus eum postquam in utero ceti sospitem esse se senserit, non desperasse de Domini misericordia." Et ad Vs. 3.: „Non dixit: *clamo*, sed: *clamavi*, nec de futuro precatur, sed de praeterito gratias agit, indicans nobis, quod ex eo tempore, quo praecipitatus in mare vidisset cetum, et tantam corporis molem, immanes rictus aperto se ore sorbere, Domini recor-

recordatus fit et clamaverit.“ Ceterum hymnum hunc paene totum e Pfalmorum locis compofitum effe, apparebit ex iis, quae ad fingulos Verfus notabimus.

3. קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי *Clamavi ex angustia*, quae *mihi* erat, i. e. ex ea, quae undique premebar anguftia, *ad Jovam*, *et respondit mihi*, i. e. me exaudivit. Defumtum hoc e Pfalm. CXX, 1., mutato tantummodo paululum verborum ordine: אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי, *ad Jovam in angustia mea clamavi, qui me exaudivit.* מִבֶּטֶן שְׁאוֹל *E ventre inferni*, i. e. infima parte fepulchri, atque, ut loquitur Ezechiel XXXII, 21., מִתּוֹךְ שְׁאוֹל *e medio sepulchri.* Metaphora, qua fignificat fe fuiffe in praefentiffimis periculis mortis (ni Deus liberatorem pifcem paraffet) certiffimae. Eodem modo David Pfalm. XVIII, 6. *se* dicit *vinculis orci circumdatum fuisse*, et Pfalm. XXX, 4. *ex orco eductum.* Qui enim exitialibus periculis, et malis ita obfidetur, ut ei ante oculos mors praefens et certa obverfetur, is quafi inter mortuos pofitus videtur. Haec vero exitii certa discrimina Vss. 5. et 6. declarantur, quibus fe dicit longiorem vitam defperaviffe, et animam usque aquis circumdatum fuiffe. Chaldaeus מֵאַרְעִית תְּהוֹמָא *de infimo abysso* vertit. At Hieronymus: „*Ventrem inferi* alvum ceti intelligamus, quae tantae fuit magnitudinis, ut inftar obtineret inferni.“ שִׁוַּעְתִּי *Vociferatus sum*, auxilium imploravi, ut Jefaj. LVIII, 9. Pfalm. XXVIII, 2. שָׁמַעְתָּ קוֹלִי *Audisti*, exaudifti *vocem meam.* Chaldaeus: עֲבַדְתָּ בָעוּתִי *fecisti petitum meum.* Obverfata videntur Noftri menti loca Pf. XXVIII, 1. 2. CXXX, 1. 2.

4. וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה *Projeceras me* in *profundum*, Exod. XV, 5. Mich. VII, 19., ante nomen fubaudiendum eft ב ex eo quod fequitur, בִּלְבַב יַמִּים *in cor marium*, medium in mare, in altum mare, ut Ezech. XXVII, 4. 25. et Exod. XV, 8. בְּלֶב יָם. — וְנָהָר *flumen*, i. e. mare, quod

quod ab Homero quoque *fluvii* nomine fignificatur. Veluti *Iliad.* Ξ. 245.

> — — — *καὶ ἂν ποταμοῖο ῥέεθρα*
> *Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.*
> — — — — — *etiam torrentis fluenta*
> *Oceani, qui quidem parens omnibus eft.*

Et *Odyff.* Λ. 156. feqq.

> Μέσσῳ γὰρ μεγάλοι ποταμοὶ καὶ δεινὰ ῥέεθρα,
> Ὠκεανὸς μὲν πρῶτα, τὸν οὔπως ἐστὶ περῆσαι.
> Πεζὸν ἐόντ', ἢν μή τις ἔχῃ εὐεργέα νῆα.
> *In medio enim ingentes fluvii et gravia fluenta,*
> *Oceanus quidem primum, quem nequaquam licet trajicere*
> *Peditem, nifi quis habeat fabrefactam navem.*

יְסֹבְבֵנִי *Circumdedit me;* Futurum enim eft pro Praeterito, quum praecedat et fequatur Praeteritum. Similia habentur Pfalm. LXII, 2. 3. כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ *Omnes confractiones*, i. e. *fluctus tui*, a *frangendo* שָׁבַר dicti, quod a littoribus franguntur. Chaldaeus: כָּל בְּחְשׁוֹלוֹהִי דְיַמָּא *omnes tempeftates maris.* וְגַלֶּיךָ *Et undae tuae*, quae a te excitatae per hanc tempeftatem. גַּלִּים *Undae a volvendo* ita vocatae, ut Ovidius *Trift.* I, 2. 19. *Montes volvuntur aquarum* עָלַי עָבָרוּ *Super me tranfierunt*, me totum occuparunt. Singula verba pofterioris hemiftichii hujus Verfus fumta e Pfalm. XLII, 8.

5. Gratiam Dei amplificat a difcriminis magnitudine, qua eo redactus fuerat, ut vitam et fructum illius fuaviffimum defperaret. In ea cogitatione verfabar, ut dicerem te abjeciffe curam mei. Hoc fignificat: נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ *expulfus fum e confpectu oculorum tuorum*, quod Grotius fic exponit: longe a terra Ifraelis. Sed conftat *oculum* et *vultum* pro cura et providentia ufurpari, ut 1 Sam. XXVI, 20. *Non cadet fanguis meus ad terram*

מִנֶּגֶד

מִנֶּגֶד פָּנֵי יְהוָה *coram Jova,* Jova mihi profpiciente. Jerem. XXXIX, 12. וְעֵינֶיךָ שִׂים עָלָיו *oculos tuos pone fuper eum,* ejus curam habeto. Ceterum fumtum eft hoc e Pfalm. XXXI, 23., ubi pro נִגְרַשְׁתִּי unica litera mutata fcribitur נִגְרַזְתִּי *excifum fum.* Omiffum praeterea a Noftro quod illic poft אָמַרְתִּי infertum legitur, בְּחָפְזִי, *in trepidatione mea.* אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ *Verumtamen addam adfpicere ad templum fanctitatis tuae,* i. e. cum in illa cogitatione verfarer, cum vitam defperarem, non tamen omnem fpem de falute mea abjeci, quin fperavi fore, ut templum tuum facrofanctum denuo oculis ufurparem, ibique gratiarum actiones pro liberatione mea tibi agerem. אוֹסִיף לְהַבִּיט *Addam intueri,* i. e. rurfus adfpiciam. Sic Genef. IV, 2. וַתֹּסֶף לָלֶדֶת *addidit parere,* i. e. rurfum peperit. Et Luc. XX, 12. Προσέθετο πέμψαι *rurfum mifit.* Verbum הַבִּיט cum אֶל conftruitur quoque Exod. III, 6. Num. XXI, 9. Pfalm. XXXIV, 6. Similia vid. Pfalm. V, 8.

6. אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ *Circumdederunt me aquae usque ad animam,* i. e. ad fummum vitae discrimen, quafi fpiritum mox interclufurae. Imitatur Pfalm. LXIX, 2. בָאוּ מַיִם עַד־נָפֶשׁ *venerunt aquae usque ad animam,* usque eo, ut paene de me actum effet. Chaldaeus: עַד מוֹתָא *usque ad mortem.* תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי *Abyffus,* vorago, *cinxit me,* ut Pfalm. XVIII, 6. חֶבְלֵי שְׁאוֹל סְבָבוּנִי *funes inferni me cinxerunt.* סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי *Alga capiti meo alligata eft. Alga marina* intelligenda, Φῦκος Graecis dicta (*Meergrafs, Sargaffo, Gouémon*), in fundo maris nafcens, cujus folia et baccae fummo mari innatant. Phavorinus: Φῦκος, τὸ χορτῶδες τῆς θαλάσσης ἀπόβλημα. Οἱ δὲ Φυκία Φασὶ, βοτάνην τὴν ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης γινομένην. Παρὰ τὸ Φύεσθαι. Φυτὸν γάρ ἐστι θαλάσσιον. *Fucus, gramineum iftud maris ejectamentum. Nonnulli Φυκία dicunt, herbam in maris fundo genitam, a Φύεσθαι. Eft enim planta marina.* Hac

planta

planta mare altum repletum eſt. Ovidius *Heroid.* XVIII. Vs. 108.

Nec magis — numerari — —
Hellespontiaci quam maris alga poteſt,

Belon *Obſervations, Livre* II. c. 3. fol. 141. edit. ſec. (Anvers 1555. in octon.): *Les rivages de la mer de l'Hellespont et du Propontide jettent tres grande quantité d'alga latifolia, qui eſt une herbe croiſſant par la mer, comme le foin dedans un pré. Les habitans la trouvants au rivage, la tirent et deſechent pour ſ' en ſervir. Ils la meslent avec de la terre graſſe, afin d' en couvrir leur maiſons, car elle eſt longue, large et obeiſſante, faiſant bonne mixture de torchis, auſſi que leur maiſons ſont couvertes en terraces.* Plura vid. in Celsii *Hierobot.* P. II. p. 67. et in J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 1727. Haec alga natantibus et demerſis involvitur et illigatur, longa enim eſt et flexilis, et quo ventus impellit, facile ſequitur. Apud Arabes Adagium eſt: الغريق يتعلق بحبال العرمض *ſubmerſus ſuſpendit ſe funibus algae,* i. e. manus vel in algam injicit ceu funem, ut ſe ſuſtinere poſſit, explicante Golio *Adag. Arab.* p. 69. Veterum interpretum nonnulli noſtrum סוּף ceperunt pro סוֹף, *finis,* intellexeruntque extrema ſive infima maris. LXX: *Ἄβυσσος ἐκύκωσέ με ἐσχάτη, ἔδυ ἡ κεφαλή μου εἰς σχισμὰς ὀρέων.* Jungunt סוּף cum תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי, et חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי initio Verſus 7., לְקִצְבֵי הָרִים. Syrus: ܒܥܘܡܩܗ ܕܝܡܐ ܐܬܚܒܫ ܪܝܫܝ *in fundo maris concluſum eſt caput meum.* Hieronymus: *pelagus operuit caput meum.* Chaldaeus: יַמָּא דְסוּף תְּלֵי עֵיל מֵרֵישִׁי *mare algoſum ſuſpenſum fuit ſuper capite meo.*

7. לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי *Ad extrema,* radices *montium deſcendi,* maris ipſius fundum intelligit, quo extremae promontoriorum radices terminantur. Fundamenta enim

montium imi *aquarum alvei.* Pſalm. XVIII, 16. ***Conſpecti ſunt aquarum alvei, et fundamenta orbis retecta ſunt.*** קִצְבֵי הָרִים proprie *praeciſiones montium*, i. e. extrema, nam ubi res finit, ibi praeciſa videtur, unde *extremum* Hebraeis קֵץ et קֶצֶב a *praeciſione* dictum. LXX: Εἰς σχισμὰς ὀρέων, *diſſecandi* notionis ratione habita. Hieronymus: *ad extrema montium.* Chaldaeus: לְעִקָּרֵי טוּרַיָּא *ad radices montium.* Syrus: ܘܠܥܘܡܩܗܘܢ ܕܛܘܪ̈ܐ *et ad imum montium.* הָאָרֶץ בְּרִיחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם *Terram* quod attinet *vectes ejus circa me in perpetuum;* ſignificat, ſe oppoſitis terrae quaſi vectibus firmiter concluſum fuiſſe, ita ut nulla evadendi ratio pateret, quia in perpetuum periret, niſi Deus mirabili ratione ſuccurriſſet. וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי ***Evexiſti e fovea vitam meam,*** ab exitio tamen me vindicaſti, me hic vivum ſervans. שַׁחַת *Foſſa, fovea* (a שׁוּחַ *deſcendit, ſubſedit in fundo*), i. q. שְׁאוֹל, cui Pſ. XVI, 8. ut parallelum reſpondet, et Pſalm. VII, 15. בּוֹר et שַׁחַת ſibi invicem reſpondent. Ita Job. IX, 31. בַּשַּׁחַת תִּטְבְּלֵנִי *in foveam me demerſiſti.* Cf. Pſalm. XL, 3. וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן *eduxit me e fovea ſtrepitus.* Veteres שַׁחַת h. l. *corruptionem* interpretantur, ad שִׁחֵת *corrupit* referentes. Ita LXX: Ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωή μου. Hieronymus: *et ſublevabis a correptione vitam meam.* Chaldaeus: וְאַתְּ קָרִיב קֳדָמָךְ לְאַסָּקָא מֵחַבָּלָא חַיַּי *proclive tibi fuit educere e corruptione vitam meam.* Syrus: ܘܐܣܩܬ ܢܦܫܝ ܡܢ ܚܒܠܐ *eduxiſti vitam meam e corruptione*, e loco, ubi mors praeſentiſſima imminebat. Ceterum noſtra verba e Pſalm. XXX, 4. ſumta ſunt: יְהוָה הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי־בוֹר *eduxiſti, Jova, ex inferno animam meam, vitam mihi conceſſiſti a deſcendentibus in foveam.* יְהוָה אֱלֹהָי *Jova, mi Deus.* Hieronymus: „Quod addit: *Domine, Deus mi*, blandientis affectus eſt, quod communem Deum omnium, beneficii magnitudine ſuum, et quaſi proprium ſenſerit Deum."

8. בְּהִתְעַטֵּף

8. בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי *Quum deficeret in me anima mea*, maximis angoribus obruta, nt Pſalm. CXLII, 4. בְּהִתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי. Cf. not. ad Pſalm. LXI, 3. CVII, 5., nec non not. ad Amos VIII, 13., ubi verbum *ἰσοδύναμον* הִתְעַלֵּף uſurpatum. אֶת־יְהוָֹה זָכָרְתִּי *Jovae ſum recordatus*, ut ante Vs. 3. ſeſe dixit ad eum clamaſſe, ejus opem implloraſſe. וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ *Perrenitque ad te oratio mea* (ut Pſalm. LXXXVIII, 3. CII, 2.), *ad templum ſanctum tuum*, quo non coelum intelligit, ut Hieronymus et Abarbenel opinati ſunt, ſed templum Hieroſolymitanum, peculiarem Jovae ſedem. Nam et in templnm Hieroſolymitanum dirutum preces ſuas Daniel captivus Babylone convertit, Dan. VII, 11.; cf. 1 Reg. VIII, 30. 42. 44. Eodem nomine, quo h. l., *palatii ſanctitatis Jovae*, templum Hieroſolymitanum et Pſalm. V, 8. LXXIX, 1. nuncupatur.

9. מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא *Qui obſervant vanitates mendacii*, i. e. idola vana et mendacia colunt, quae ſua inutilitate ſpem ſuorum cultorum fallunt. Sic Pſ. XXXI, 7. שָׂנֵאתִי הַשֹּׁמְרִים הַבְלֵי־שָׁוְא *odi eos, qui obſervant vanitates mendacii*. Bene Syrus: ܟܠ ܕܢܛܪܝܢ ܬܟܠܬܐ ܕܫܘܩܪܐ *omnes qui falſa numina colunt*. LXX: Μάταια καὶ ψευδῆ. *Obſervare* dici pro *colere* notavimns ad Hoſ. X, 4. Verba poſtrema, חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ nonnulli verternnt: *pietatem ſuam deſeruerunt*. Alii: *gratiam ſuam*, i. e., ſuffixo paſſive accepto, gratiam et miſericordiam a Deo ipſis exhibitam oblivioni tradunt. Verum ſententia magis idonea emergit, et prioribns verbis eleganter oppoſita, ſi חַסְדָּם interpretamur *Deum ſuum*, benignum illis futurum, ſi pie eum colerent, ut Pſalm. CXLIV, 2. inter alia nomina, quae ibi tribuuntur Deo, hoc unum eſt; eum enim חַסְדִּי, *benignitatem ſuam*, poeta appellat; quod totius illius bonitatis, qua fruebatur, fons eſſet, et omnium beneficiorum auctor. *Laudatus ſit*, inquit, *Jova, rupes mea, benignitas mea, propugnaculum meum, ſcutum meum*. Conferendum et

 Geneſ.

Genes. XXIV, 27. *Laudatus sit Jova, Deus Domini mei, Abrahami,* אֲשֶׁר לֹא עָזַב חַסְדּוֹ *qui non destituerit sua benignitate et fide dominum meum.* Eadem fere Ruth II, 20. habentur. Hoc igitur Noster dicit: qui colunt idola vanissima, ii Deum, benignitatis suae auctorem, deserunt; quia fieri non potest, ut Deum colant, ejusque gratiae participes sint, qui ab eo ad idola impie deficiunt. Chaldaeus: לָא כְּעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא מֵאַחַר דְּאִתּוֹטַב לְהוֹן לֵית אִנּוּן יָדְעִין *non more gentium idola colentium, quae quo ex loco beneficium ipsis conferatur, nesciunt;* non talis ego, sed reddam vota mea, et quae deinceps Vs. 10. sequuntur. Id sequitur Jarchi. Sed Kimchius haec refert ad nautas, qui Jonam in mare projecerunt; hi, inquit, a periculo liberati, pietatem suam, qua votum Deo coeli fecerunt, relinquent, et ad impietates suas revertentur; ego autem a periculo praesenti liberatus, sacrificia tibi offeram. Syrus pro חַסְדָּם posuit ܡܪܚܡܢܘܬܟ *misericordiam tuam,* quasi חַסְדְּךָ legisset.

10. וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ *Ego vero* ex tanto discrimine liberatus, *cum voce laudis,* cum gratiarum actione, *sacrificabo tibi,* victimas offeram tali caussa debitas, ex lege Levit. VII, 12. 13. אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה *Quae vovi persolvam,* vota quae nuncupavi persolvam libens merito. Ita Ps. L, 14. זְבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה וְשַׁלֵּם לְעֶלְיוֹן נְדָרֶיךָ *sacrifica Deo laudem,* sacrificium gratiarum actionis, *et persolve Altissimo vota tua.* Claudit epiphonemate: יְשׁוּעָתָה לַיהוָה *salus Jovae est,* q. d. vere jam agnosco et re ipsa experior, solum esse Jovam, qui adjuvet, et in periculis opem ferat. יְשׁוּעָתָה pro יְשׁוּעָה cum ה paragogico, ut סוּפָתָה pro סוּפָה Hos. VIII, 7., עֶזְרָתָה pro עֶזְרָה Psalm. XLIV, 27.

11. וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג *Et dixit Jova pisci,* post triduum, quo in ejus ventre Jonas fuerat, supra Vs. 1. LXX: Καὶ προσετάγη τῷ κήτει. Syrus: ܘܦܩܕ ܡܪܝܐ ܠܢܘܢܐ *et man-*

manducit dominus pisci. Quid jussus fuerit piscis non diserte dicitur, sed facile colligi potest ex eo quod sequitur: וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה *evomuitque Jonam* incolumem, *in aridam*, i. e. terram, littus, vid. supra I, 13. Alii vertunt: *ut evomeret Jonam;* tum subaudiendum erit: paruitque piscis divino jussui. Syrus pro וַיָּקֵא posuit ܘܦܠܛܗ, quod Grimmius ad versionem Syriacam Obadiae et Jonae a se editam recte monet non esse vertendum: *liberavit eum*, aut: *salvum exposuit*, sed: *ejecit*, quam notionem a Castello haud notatam verbo tribuendam esse, usus linguae Chaldaicae extra dubium ponit. Chaldaeus enim non solum hoc loco vertit וּפְלַט, sed eodem verbo quoque utitur pro Hebraeo הֵקִיא Targum Pseudo-Jonathanis Levit. XVIII, 25. 28. Deut. XXV, 18.

Cap.

Cap. III.

ARGUMENTUM.

Mittitur Jonas fecundo in Niniven, neque datum fibi negotium, ficut antea, detrectat (Vs. 1. 2. 3.). Qui quum exactis quadraginta diebus evertendam effe Niniven praedicaffet (Vs. 4.), ea confequuta eft et conturbatio urbis, et vitae mutatio, et poenitentis populi inaudita fpecies edicto regio promulgato (Vs. 5—9.), ut paratum a Deo fupplicium a fuo capite depulerint (Vs. 10.).

---

2. קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה Vid. not. ad I, 2. וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ *Et proclama ad eam proclamationem* (Hieronymus: *praedicationem*, LXX: *κατὰ τὸ κήρυγμα*) *quam ego ad te loquor*, i. e. praedica quod a me juffus es praedicare, et nunc iterum juberis. Quidnam vero illud fit, quod praedicari velit, fequentia docent (Vs. 4.), nempe poft quadraginta dies urbem fubverfum iri.

3. כִּדְבַר יְהוָה *Juxta verbum Jovae*, i. e. quemadmodum a Jova juffus erat, ut Jerem. XIII, 2. עִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים *Urbs magna Dei*, i. e. urbs multo maxima. Nomen לֵאלֹהִים ad amplificationem additum eft, ut alias Hebraeis confuetum eft, res, quas indicare volunt mirae effe cujusdam et infignis magnitudinis, Deo tribuere. Sic הַרְרֵי־אֵל *montes Dei* Pf. XXXVI, 7. montes funt altiffimi. אַרְזֵי־אֵל *Cedri Dei* Pfalm. LXXX, 11. cedri proceriffimae. Quod quam-

quamvis omnes interpretes agnofcant, diffentiunt tamen de caufa et origine hujus loquendi formulae. Bochartus *Geogr. S.* p. 258. et 284. dictionem עִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים interpretatur: *urbs magna coram Deo* (קֳדָם יְיָ ut Chaldaeus vertit), i. e. re vera magna, et ex judicio Deus ipfius, qui res videt intrinfecus, et ex veritate aeftimat. Quemadmodum Genef. X, 9. Nimrod vocatur גִּבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְהוָה *potens venator coram Jova*, i. e. re vera talis, et a Deo ipfo pro potente venatore agnitus. Alii addito Dei nomine caufam, unde aliquid magnum et excellens factum fit, indicari exiftimant. Ita Gussetius in *Commentar. Ling. Hebr.* p. 108. feqq. edit. Lipf. inductis omnibus quibus illa loquendi formula occurrit locis, probare ftudet, nomen Dei in illis minime epitheti loco poni ad fummum vel maximum indicandum, fed Deum facere auctorem ejus rei de qua fermo eft. Veram caufam cur addito nomine divino magna et eximia fignificentur, a Vorstio *Phil. S. five de Hebraismis N. T.* p. 391. edit. Fifcher. indicatam effe arbitror, hanc videlicet, quod quae ipfe Deus in fe habet non nifi magna et eximia funt, qualia et Graeci *ἱερὰ καὶ θεῖα* vocant. Ulyffem Homerus *θεῖον* vocat, ubi infignem et eximium vult dicere. Et Euftathius in *Iliad.* A. Vs. 7. ad verba *δῖος* Ἀχιλλεὺς ab Homero propter vaftitatem et magnitudinem mare *divinum*, et Charybdim *divinam* dici obfervat. Ad eundem modum idem poeta de urbe totius Peloponnefi clariffima *Odyff.* Γ. Vs. 325. dixit:

— — *οἵ τοι πομπῆες ἔσονται*
Ἐς *Λακεδαίμονα δῖαν.* — — — —

Plutarchus *de audiendis poetis* Cap. 4.: *Ὥσπερ ἡμεῖς καὶ πράγματα καὶ ἤθη καὶ νὴ Δία λόγους, καὶ ἄνδρας εἰώθαμεν δαιμονίους καὶ θείους προσαγορεύειν.* Cf. et Glassii *Philol. S.* p. 44. feqq. edit. Dath., et Storrii *Obfervatt.* p. 258. Similes Arabicas loquendi formulas attulit A. Schultens *ad Haririi Confeff.* IV. p. 37. מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים *Itinere trium dierum*, quod Hieronymus fic explicat: „Tanti

erat

erat ambitus, ut vix trium dierum itinere poſſet circumiri." Quae et plerorumque Hebraeorum et Chriſtianorum ſententia eſt, magis ſane veriſimilis quam Abarbenelis opinio, longitudinem urbis deſcribi. At magnitudo urbis ex ambitu praeſertim aeſtimatur, non ex ſola longitudine. Quidam tamen cenſent, hoc intelligendum eſſe de vicis ac plateis urbis, quod eas omnes peragrare nemo potuerit niſi trium dierum ſpatio. Theodoretus *iter* non tam viatorum profectione, quam commoda praeconis praedicantis ambulatione aeſtimandum putat. Ephrem Syrus, cujus verba Grimmius ad verſionem Syriacam h. l. ex Assemani *Biblioth. Orient.* P. I. p. 70. Syriace affert, Niniven civitatem itinere trium dierum dici vult *non ideo, quia longa eſſet itinere trium dierum, ſed quia ſpatio trium dierum Jonae praedicatio totam civitatem pervaſit, nimirum prima die ad aures populi pervenit, ſecunda ad magnates, tertia vero die ad regem cunctosque ejus ſervos.* LXX *quadragenarium* dierum numerum in *triduanum* commutarunt, ita enim vertunt: *ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται.* Theodoretus et Theophylactus ſcribarum ſuſpicantur errorem eſſe, non interpretum. Quod mendum tamen jam Hieronymi aetate in codice irrepſerat. Is enim ad h. l. in Commentario ſcribit: „Trinus numerus, qui ponitur a Septuaginta, non convenit poenitentiae, et ſatis miror, cur ita translatum ſit, quum in Hebraeo nec literarum, nec ſyllabarum, nec accentuum, nec verbi ſit ulla communitas. *Tres* enim dicuntur *Salos*, et *quadraginta Arbaim.*"

4. וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד *Quum vero Jonas ingredi coepiſſet per urbem itinere diei unius*, perambulans urbem, quantum uno die licebat, recte exponente Grotio. Alii indicari putant, Jonam tertiam urbis partem uno die peragraſſe coepiſſe. עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת *Adhuc quadraginta dies* reſtant, *et Ninive ſubvertetur*, futurum eſt, ut poſt quadraginta dies ſubvertatur Ninive.

Ninive. Hebraei intelligunt, eodem excidii genere quo Sodoma quondam et Gomorrha, de quarum urbium everſione idem verbum הָפַךְ uſurpatur. Urbis everſionem minatur nulla adjecta conditione. Ex eventu tamen patet, illam minam cum hac conditione intelligendam fuiſſe: niſi vitam et mores emendaveritis. Cf. Jerem. XVIII, 7. 8. *Minabor alicui genti aut regno everſionem, excidium, interitum; ſi ea gens, cui minatus fuero, ſeſe a ſuis ſceleribus retraxerit, ego quoque malo temperabo, quo eam adficere cogitaveram.*

5. וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים *Et crediderunt viri Ninives*, Ninevitae, *in Deum*, i. e. illis, quae Jonas eis divino juſſu comminatus erat. וַיִּקְרְאוּ צוֹם *Et proclamarunt*, inſtituerunt, *jejunium*, ad urbis interitum avertendum. Ita Achabus poſtquam Elias diras minas contra eum pronunciaſſet, *jejunaſſe* et alia luctus ſigna edidiſſe narratur 1 Reg. XXI, 27. וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים *Et induerunt ſaccos*, cilicia, viliores et aſperiores veſtes, cf. laudat. libri Regum locum, nec non Joel I, 13. 2 Sam. III, 31. 1 Reg. XX, 32. מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם *A magno eorum usque ad parvum eorum*, i. e. a maximis ad minimos usque; omnes ſine ullo discrimine.

6. וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה *Et pervenit verbum*, totus hic rumor, *ad regem Ninives*, i. e. Aſſyriae, cujus caput Ninive. וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ *Surrexitque* et deſcendit *de throno ſuo*, permotus et territus minis de urbis interitu. וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו *Removitque a ſe*, exuit, *chlamydem ſuam*, ſplendidiores regiasque veſtes, ut ceteris in luctu ſe aequaret. אַדֶּרֶת, proprie *pellis arietis*, ab אַדִּיר *ariete* dicta, cujus pellis pro veſtitu eſt, Geneſ. XX, 25. 1 Reg. XIX, 13. 15., ubi de pallio Eliae prophetae dicitur. Nec mirum cuiquam videri debet, quod h. l. de ornatu regio uſurpatur, et Joſ. VII, 21. 24. אַדֶּרֶת שִׁנְעָר valde pretioſum memoratur. Poſſunt enim, appoſite monente J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 24., et pelles regum illuſtriumque geſtamina

mina esse; ut apud nos *Hermelin*, *Zobel*, *schwarze Sibirische Lämmerfelle*. Nec id abludit ab Orientis moribus. Itineratores testes sunt, pelles et in hunc usque diem, idque in calidiore etiam Aegypto, magnatum gestamina esse; vid. Niebuhrii *Itinerar*. P. I. p. 158. Nisi forsan אַדֶּרֶת et latius sumtum fuerit, non tantum de pelle, sed de quocunque vestimento aut pallio splendidiore usurpatum fuerit. Chaldaeus: וְאַעְדִּי לְבוּשֵׁי יְקָרֵיהּ מִנֵּיהּ *depofuitque vestimenta gloriae suae*. Syrus: ܘܐܥܒܪ ܬܐܓܗ ܡܢܗ *et amovit diadema suum a se*. וַיְכַס שַׂק *Et saccum operuit*, cilicio se operuit, וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר *seditque in cinere*, lugentium more, cf. not. ad Job. II, 8.

7. וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה *Et proclamare jussit et edixit per praecones in tota urbe Ninive*. LXX: Καὶ ἐκηρύχθη καὶ ἐῤῥέθη. מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ *De sententia*, ex mandato, decreto regis. טַעַם convenit cum Aramaeo טְעֵם, quod Dan. III, 10. 29. de regio edicto legitur. וּגְדֹלָיו *Et magnorum suorum*, i. e. procerum, principum, ut 2 Reg. X, 11. Nah. III, 20. Abarbenel: *consiliariorum ejus*. LXX: Καὶ παρὰ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ. הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וגו׳ *Homines et jumenta, boves et oves*, armenta et greges, majora et minora pecora, *ne quicquam gustanto, ne pascuntor, neve aquam bibunto*. Ad gravissimum luctum testandum etiam jumenta a cibo cohibebantur. Virgilius de acerbo propter Caesaris mortem luctu loquens *Eclog*. V. Vs. 24. seqq.

Non ulli pastos illi egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina, nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Quod factum esse eo consilio cogitandum est, ut etiam mutorum animantium spectaculo magis commoverentur homines ad dolorem.

8. וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה *Et operiuntor saccis homines et jumenta*. Pertinent haec adhuc ad mandatum regis

regis non vero ad ejus executionem, ut LXX reddiderunt, *καὶ περιεβάλοντο — καὶ ἀνεβόησαν.* Quod jumenta quoque faccis operiunda ex regis juffu Nofter narrat, forfan intelligi voluit de equis, mulis et camelis, qui pretiofis integumentis ornari folent. His itaque detractis cilia impofita fuiffe, ut hodie, ficut et olim, tefte Chryfoftomo, in funeribus nobilium equi generofi, quibus defuncti ufi funt, panno nigro inducuntur, ut fimul lugere videantur. Sic Perfae in proelio cum Graecis magno equitum magiftro, Mafiftio, amiffo, in fignum luctus non tantum *ἑαυτοὺς ἔκειρον,* verum et *ἵππους καὶ ἡμιόνους,* tefte Plutarcho in *Ariftide* §. 14. וַיִּקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה *Et clament ad Deum cum robore,* fortiter, quam maxime potuerint, *ἐκτενῶς,* ut LXX vertunt. Eadem phrafis eft in apocryphis additamentis Eftherae XIII, 18. *Omnes Ifraelitae, quia mors eorum ante oculos obverfabatur, clamaverunt ἐξ ἰσχύος αὐτῶν, ex robore fuo,* quantum potuerunt, Syrus hic vertit: ܒܬܢܚܬܐ *cum gemitu.* וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה *Et redeant quisque a via fua mala,* i. e. a pravis moribus et vivendi inftituto corrupto fefe retrahant. Eadem phrafis Jerem. XXV, 5. XXXVI, 3. 7. וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם *Et a violentia, quae eft in manibus fuis,* i. e. cujus ipfi manibus fuis perpetratae rei funt, ut Jefaj. LIX, 6. פֹּעַל חָמָס בְּכַפֵּיהֶם *opus violentiae in manibus eorum eft.* Job. XVI, 7. לֹא־חָמָס בְּכַפָּי *nulla in manibus meis violentia.* Hebraei fcelera, quae homines fuis manibus perfecerunt, *in eorum manibus effe* dicunt, cujusmodi funt furta, latrocinia, rapinae, caedes, percuffiones, aliaque id genus. Hinc Ezechiel XXIII, 37. *fanguinem* in homicidarum *manibus effe* dicit, ut David Pf. VII, 3. *iniquitatem,* cujus reus non erat, *in manibus fuis effe* negat.

9. מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים *Quis fcit, redeat* ab ira fua *et poenitudine ducatur Deus,* fententiae in nos pronunciatae, ut Joel II, 14., ad quem loc. vid. not. Verba pofteriora Hieronymus recte vertit: *et ignofcat Deus.* Syrus:

Syrus: ܘܢܬܪܚܡ ܥܠܝܢ *et misereatur nostri.* Haec etiamnum ex edicto sunt regio; at juxta LXX populi, interserunt enim λέγοντες. „Multum hoc," verissime observat Grotius, „in Assyriis hominibus, tanta edere poenitentiae signa sub spe incertae." וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ *Ut revertatur ab excandescentia irae suae,* et deponat animum iratum erga nos, abstineat a poena, quam inferre statuit. Ut enim *irasci* dicitur Deus cum scelera punire vult, ita *reverti ab ira,* quando et culpam et poenam condonat. Cf. Exod. XXXII, 12. Deuter. XIII, 18. Syrus: ܘܢܗܦܘܟ ܡܢܢ ܚܡܬܐ ܕܪܘܓܙܗ *et avertat a nobis aestum irae suae.* וְלֹא נֹאבֵד *Ne pereamus,* ו pro ἵνα, ut saepe alias.

10. וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם *Quum igitur videret Deus opera ipsorum,* sanatae mentis indicia. וַיִּנָּחֶם עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם *Poenituit Deum mali illius, quod loquutus erat facere eis,* quod illis se illaturum comminatus erat. Ita Exod. XXXII, 14. וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ *poenituit Jovam illius mali, quod populo suo inferre comminatus erat.* Syrus pro nostris verbis haec posuit: ܘܗܦܟ ܡܢܗܘܢ ܚܡܬܐ ܕܪܘܓܙܗ *avertit ab eis excandescentiam irae suae.* Respexit verba Versus superioris, וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ. Pro postremis vero hujus Versus verbis, וְלֹא עָשָׂה *nec fecit,* exsequutus est, posuit: ܘܠܐ ܐܘܒܕ ܐܢܘܢ *nec perdidit eos.*

Cap. IV.

ARGUMENTUM.

Dolet Jonas et queritur, quod ad illam civitatem concionandi gratia missus sit, cum severo minacique mandato, cui, ut ex civium poenitentia conjectabat, a misericorde Deo ignoscendum credebat (Vs. 1.). Quare, ut suspicionem evitet prophetae falsi, aut hominis amentis et deliri, mortem optat (Vs. 2. 3. 4.). Cumque ex civitate in proximum locum, quasi in speculam, esset egressus, ut Ninevitarum poenitentiae et vaticinii minacis eventum spectaret, umbraculum excitavit, juxta quod Deus incremento subito paravit ricinum, qui opacaret locum, et prophetae caput a solis inclementia defenderet (Vs. 5. 6.). Sed cum subito corrosus a verme exaruisset ricinus, rursus indignatur Jonas (Vs. 7. 8.). Unde occasionem sumit Deus, ut Jonae suam in Ninevitas clementiam probet. Cur enim non doleat Deus, et parcat civitati tam amplae, cum doleat Jonas, quod res tam vilis, tamque momentanea perierit (Vs. 9—11.)?

---

1. וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה *Et Jonae male fuit malo magno,* id est, Jonam male admodum habuit, id Jonas tulit gravissime, quod videret eventum vaticinio non respondere, III, 10. LXX: Ἐλυπήθη Ἰωνᾶς λύπην μεγάλην. Hieronymus: *et afflictus est Jonas afflictione magna.* Syrus: ܒܐܫ ܠܝܘܢܢ ܒܝܫܘܬܐ ܪܒܬܐ *triste fuit Jonae tristitiâ magnâ.*

magnâ. Verbum יֵרַע *malum fuit*, vel *visum est*, conjunctum cum בְּעֵינֵי פְלוֹנִי *in oculis alicujus*, ut Genef. XXI, 11. 12. XXXVIII, 10. 2 Sam. XI, 27., vel cum ל perfonae praemiffo conftructum, ut Nehem. XIII, 8., *animum male adfectum* fignificat, five ex jufto, five injufto dolore. Eadem, quae hoc loco, phrafis, fed cum ל perfonae praefixo, Nehem. II, 10. וַיֵּרַע לָהֶם רָעָה גְדוֹלָה *vehementer eis displicuit.* וַיִּחַר לוֹ *Et incanduit ei* fcil. אַף *nafus* f. *ira*, quod diferte additur Genef. XXX, 2. Job. XXXII, 2. 2 Chron. XXV, 25. Senfus eft, *eum graviter et molefte tuliffe.* Nam חָרָה ne femper *irafci* fignificare putetur, aliquando *displicentiae* et *doloris* notionem habet. Sic Genef. XLV, 5. Jofephus fratrum animos tranquillaturus dicit: אַל־תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם *ne angimini neve dolenter ferte, me huc a vobis effe venditum.* Et 1 Sam. XV, 11. de Samuele poftquam edoctus effet a Deo, Saulum a fe defeciffe, ideoque regno exuendum effe, dicitur: וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל *aegre fuit Samueli.* Vid. et infra Vs. 9. „Sunt ira et triftitia," ait J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 915., „ita cognati affectus, ut foleant non una in lingua in verbis etiam haec pro illa poni. Sic, ut exemplo utar e linguis Orientalibus petito, עצב *dolorem* Hebraeis denotat, غَضَبٌ Arabibus *iram.*"

LXX: Καὶ συνεχύθη. Syrus: ܘܡܟܐܒ ܗܘܐ ܠܗ ܛܒ *et moeftitia ei erat valde.* Verebatur enim, ne in pfeudoprophetarum numero haberetur. Augebat moerorem, quod videbat hanc Ninevitarum refipifcentiam damnationi futuram fuis popularibus, qui moniti faepe a prophetis non refipuiffent. Hieronymus: „Defperat de falute Ifraelis, et magno dolore concutitur, qui erumpit in vocem, et cauffas moeroris exponit, et quodammodo loquitur: ego folus electus fum de tanto numero prophetarum, qui per aliorum falutem ruinam meo populo nunciarem. Non igitur contriftatur, ut quidam putant, quod gentium multitudo folvetur, fed quod pereat Ifrael."

וַיִּתְפַּלֵּל .2

2. וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה *Et preces fudit ad Jovam.* Quamquam verbis Jonae, quae sequuntur, non tam *precatio* continetur, quam querela, index animi impatientis ac dolentis ex eo, quod non omnia evenirent ex voto; tamen *precatus esse* dicitur, quia in hac querela etiam orat Deum, ut se ex hac vita tollat. אָנָּה *Obsecro, Domine.* Vid. supra ad I, 14., et quae mox Hieronymi verba afferemus. הֲלוֹא־זֶה דְבָרִי *Nonne hoc* erat *verbum meum?* quod dixi et cogitavi. Ita Exod. XIV, 12. הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר *nonne hoc erat verbum, quod loquuti sumus ad te in Aegypto?* עַד־הֱיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי *Dum adhuc essem in terra*, patria, *mea*, ut supra אַרְצְךָ et Deut. XII, 19. אַדְמָתֶךָ *patria tua.* עַד h. l. idem quod עוֹד, ut Job. I, 18., ad quem loc. vid. not. Praesagiit mihi animus hunc concionis meae eventum. עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה *Ideo praeoccupavi fugere*, maturabam fugam *Tartessum*, ut molestam hanc provinciam, et incommoda ejus evitarem. כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד *Novi enim te esse Deum clementem et misericordem, tardum ad iram*, qui non facile irasceris, *magnus gratiae*, multae benignitatis; eadem nominum divinorum series Exod. XXXIV, 6. Nehem. IX, 17. Joel II, 13., quo loco et additum est quod hic sequitur: וְנִחָם עַל־הָרָעָה *et poenitentem mali*, qui ut sententiam mutes super poena, quam irrogare decrevisti, facile adduceris. Vid. III, 9. 10. Hieronymus: „Hoc quod nos interpretati sumus: *obsecro*, et Septuaginta transtulerunt ὦ δή, in Hebraico legitur *Anna*, quae mihi videtur interjectio deprecantis significare blandientis affectum. Quia igitur oratio ejus, dum se dicit juste fugere voluisse, quodammodo injustitiae arguit Dominum, querelas suas obsecrationis exordio temperat. *Numquid*, ait, *non hoc est verbum meum, quum adhuc essem in terra mea?* Scivi te hoc esse facturum; non ignorabam misericordem, propterea severum et truculentum nunciare nolebam; ideo fugere volui in Tharsis, vacare contemplationi rerum, et in mari istius seculi quiete potius et otio perfrui. Dimisi domum meam,

meam, reliqui haereditatem meam, egressus sum de finu tuo, et veni. Si misericordem dicerem atque clementem et ignoscentem malitiae, nullus ageret poenitentiam; si crudelem, et tantum judicem nunciarem, sciebam hoc tuae non esse naturae. In hoc ergo ambiguo positus, malui fugere potius, quam aut poenitentes lenitate decipere, aut de te praedicare quod non eras."

3. קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי *Cape, quaeso, animam meam a me,* sine me mori. Eadem phrasi mors indicatur 1 Reg. XIX, 4. כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי *quia melior mihi est mors, quam vita,* ut recte vertit Hieronymus, q. d. mori praestat, quam sic vivere. Syrus: ܡܛܠ ܕܦܩܚ ܛܒ ܠܡܡܬ ܠܝ ܡܢ ܕܐܚܐ *quia longe utilius est mihi mori, quam vivere.* Hieronymus: „Vivens unam Israel gentem salvare non potui; moriar, et mundus salvabitur. Historia manifesta est, et super persona prophetae sic potest intelligi, ut crebro jam diximus, quod propheta contristetur et mori velit, ne conversa multitudine gentium in aeternum pereat Israel."

4. הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ *Num bene ira exarsit tibi,* i. e. ut recte Symmachus vertit, *ἄρα δικαίως ἐλυπήθης; jurene tristatus es?* Sane justam causam non habes, cur ita succenseas. At LXX: Εἰ σφόδρα λελύπησαι σύ; Chaldaeus: הֲלַחֲדָא תְּקֵיף לָךְ *nunquid vehementer irasceris?* Syrus: ܠܟ ܛܒ ܒܐܫ ܠܟ *valde tibi displicet;* q. d. siccine valde irasceris? Sane הֵיטֵב haud raro *bene, probe, admodum* denotat. Veluti Deut. IX, 21. וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב *contudi eum molendo probe.* XIII, 15. וְחָקַרְתָּ הֵיטֵב *investigabis admodum,* quam diligentissime potes. 2 Reg. XI, 18. וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב *et simulacra sua fregerunt probe.* Verum hoc loco quaestio non est de *facto,* sed de *jure,* eaque non ignorantis aut dubitantis, sed contestantis et informantis; atque verbum hic pro *bene, recte facere* capiendum, ut Jes. I, 17. Jerem. X, 5. R. Japhet, Aben-Esra com-

commemorante, quem Abarbenel fequitur, noftra verba ita interpretanda cenfet: *num benefacere tibi dolet?* an ideo, quod ego benefacio Ninevitis, tu irafceris? Eodem fenfu, quo Matth. XX, 15. dicitur: *ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι;* Sed phrafis noftra hebraica fic potius explicanda eft: *num benefacere eft*, i. e. num bene, recte facis, quod ita irafceris? Ut Deuter. V, 25. XVIII, 17. הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ *bene fecerunt quae loquuti funt*, i. e. recte haec dixerunt. Recurrit noftra phrafis infra Vs. 9. Hieronymus: „Verbum Hebraicum *Ara lac* [חָרָה לָךְ] et *iratus es tu*, et *contriftatus es tu*, transferri poteft, quod utrumque et prophetae, et Domini perfonae convenit, quod vel iratus fit, ne videretur apud Ninevitas fuiffe mentitus, vel contriftatus intelligens Ifrael effe periturum. Et rationabiliter non ei dicit: male iratus es, vel contriftatus es, ne videretur reprehendere contriftatum. Neo rurfum: bene iratus es, aut contriftatus, ne fuae fententiae contra iret; fed interrogat ipfum, qui iratus eft et contriftatus, ut vel cauffas irae refpondeat, vel moeroris; aut fi ille tacuerit, verum Dei judicium ex ejus filentio comprobetur."

5. וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר *Exiverat autem Jonas ex urbe;* quum officio fuo, concionando per urbem, functus effet. Eft vero hic Verfus parentheticus, ad fequentia viam fternens, unde verba in Plusquamperfecto reddenda funt, q. d. antequam Jonas tam graviter doleret, urbe exierat. וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר *Confederatque ad orientalem plagam urbis*, ut Ezech. XI, 23. וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה *Feceratque fibi illic tugurium*, umbraculum e virgultis, vid. not. ad Jefaj. I, 8., quod eum *tegeret* (id enim notat סָכַךְ, vid. Pfalm. CXL, 8. Job. XL, 22.) a coeli injuriis. עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה *Ut videret*, uti Cohel. II, 3. *Decrevi capeffere ftultitiam*, עַד אֲשֶׁר אֶרְאֶה *ut viderem, ubi fitum effet bonum generi humano.* מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר *Quid futurum effet in urbe?* quid urbi acciderit?

6. וַיְמַן יְהוָה אֱלֹהִים קִיקָיוֹן *Et praeparavit*, prodire juffit, *Jova Deus Ciceiam.* קִיקָיוֹן LXX vertunt *κολοκύνθην*, quos fequutus Syrus, qui verba hebraea fic vertit: ܘܦܩܕ ܡܪܝܐ ܐܠܗܐ ܠܫܒܫܬܐ ܕܩܪܐ *praecepitque Dominus Deus palmiti cucurbitae.* Syriacum ܩܪܐ, uti Chaldaicum קְרָא fignificatione convenit cum Arabico قرعة *cucurbita*, cujus collectivum قرع *cucurbitae.* Hinc in lucernis veterum Chriftianorum Jonas cum cucurbita repraefentatus confpicitur apud Bellorium *de Lucernis Antiquis* P. III. fig. 30. Aquila, Symmachus et Theodotion vertunt *κισσὸν*, *hederam.* Quos fequutus quidem Hieronymus, fed rationem in Commentario ipfe reddit: „Pro *cucurbita*, five *hedera* in Hebraeo legimus *Cicaion*, quae etiam lingua Syra et Punica *Elceroa* dicitur. Eft autem genus virgulti vel arbufculae, lata habens folia in modum pampini, et umbram denfiffimam, fuo trunco fe fuftinens, quae in Palaeftina creberrime nafcitur, et maxime in arenofis locis, mirumque in modum, fi fementem in terram jeceris, cito confota confurgit in arborem, et intra paucos dies, quam herbam videras, arbufculam fufpicis. Unde et nos eosdem tempore, quo interpretabamur prophetas, voluimus id ipfum Hebraeae linguae nomen exprimere, quia fermo Latinus hanc fpeciem arboris non habebat; fed timuimus Grammaticos, ne invenirent licentiam commentandi, et vel beftias Indiae, vel montes Boeotiae, aut iftiusmodi quaedam portenta confingerent, fequutique fumus veteres translatores, qui et ipfi *hederam* interpretati funt, quae Graece appellatur *κισσὺς*, aliud enim quid dicerent, non habebant.“ E quibus verbis patet, Hieronymo minime dubium fuiffe, Hebraeorum קִיקָיוֹן et Arabum الخروع unam eandemque plantam effe. Eft autem *Al-keroa*, et philologis et hodopoericis teftibus, *ricinus frutex.* Vid. Niebuhrii *Defcript. Arab.* p. 148., et Forskalii *Flora Aegyptio-Arabica*, p. 164. LXXV. CXXI.

CXXI. Pro קִיקָיוֹן in Talmude קיק legitur, unde שמן קיק, *oleum Kik*, in Gemara et apud Rabbinos passim, quod ipsimet Hebraei transferunt voce Arabica אלכרוע, i. e. الخروع. Vid. Buxtorfii *Lex. Chaldaic. Talm.* p. 2029. Hebraeum nomen ortum est ex Aegyptiaco *Kiki*, de cujus oleo Herodotus L. II. c. 94. Ἀλείφατι δὲ χρέωνται Αἰγυπτίων οἱ περὶ τὰ ἕλεα οἰκέοντες, ἀπὸ τῶν σιλλικυπρίων τοῦ καρποῦ, τὸ καλεῦσι μὲν Αἰγύπτιοι Κίκι. Inde enim illud oleum κίκι nominatum, quod ex fructu arboris κίκι ab illis vocitatae, quam Herodotus Graece σιλλικύπριον dixit, expressum fuerit. Plinius *Hist. Nat.* L. XV. c. 7. de oleis fictitiis agens scribit: *Proximum* (post oleum ex chamelaea) *fit e Cici, arbore in Aegypto copiosa; alii crotonem, alii trixin, alii sesamum sylvestre appellant, ibique non pridem. Et in Hispania repente provenit altitudine oleae, caule ferulaceo, folio vitium, semine uvarum gracilium pallidarumque. Nostri eam ricinum vocant a similitudine seminis.* Plura de hac planta vid. in Bocharti *Hieroz.* P. II. L. II. C. XXIV. T. III. p. 41. et 523. ed. Lips., Celsii *Hierobot.* P. II. p. 273. seqq., J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 2185. seqq., quibus jungenda Blasii Caryophili *Dissertatio de* קיקיון, in ejus *Dissertatt. Miscellann.* P. I. (Romae, 1718. posterior non est edita) p. 259. seqq. J. E. Faber quidem in Notis ad Harmeri *Observationes super Oriente* a se in vernaculam translatas (*Beobachtungen über den Orient aus Reisebeschreibungen*) P. I. p. 140. seqq. defendit versionem Graeci Alexandrini interpretis, qui *cucurbitam*, ut vidimus, reddidit; neque aliam plantam Hieronymo a magistro suo Hebraeo indicatam fuisse, eum vero pro Syriaco ܩܪܐ *Caroo, cucurbita*, sinistre intellexisse *Ceroa*, خروع, *ricinum.* Verum sunt in *ricino* multa, quae huic Jonae קִיקָיוֹן aptissime conveniunt. Primum altitudo, quae ab omnibus fere, qui illam plantam descripserunt, memoratur, unde a quibusdam eorum *arbor* dicitur, quum revera

 potius

potius herba ſit; haec enim Jonae tam alta erat, ut ſupra caput ejus aſcenderet, uti mox ſequitur. Tum foliorum magnitudo, indeque proveniens umbrae denſitas, magno illorum conſenſu confirmata; nam et haec quoque *umbroſa* erat. Poſtremo, quod a Plinio et Hieronymo de naſcendi celeritate narratur, ei, quod infra Vs. 10. legitur, conſentaneum eſt. His ego rationibus adductus eorum ſententiam, qui קִיקָיוֹן *ricinum* interpretantur, valde probo. וַיַּעַל מֵעַל לְיוֹנָה *Et adſcendit*, ſuccrevit (ut Jeſ. XXXII, 13. Hoſ. X, 8.) *ſupra Jonam*. Syrus וַיַּעַל ܘܣܠܩ ܘܐܘܥܠ *et procrevit et aſcendit* reddidit. לִהְיוֹת צֵל *Ut eſſet umbra*, ut tegeret umbraculum, in quo ſedebat. לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ *Ad liberandum*, ut defenderet *eum a malo ſuo*, quod magna ex parte intelligunt: ab aeſtu ſolis, et coeli injuriis, a quibus planta illa, tugurii frondibus ſenſim areſcentibus, Jonam tueretur. Sed malim *a malo ſuo* intelligi: a ſua moleſtia, a dolore et moeſtitia, quam ex metu prophetiae ſuae non impletae conceperat. Ac ſi diceret: ut ejus animum moerore affectum parumper recrearet et reficeret, uti moeſtus animus rebus externis haud raro exhilaratur. *Lamed* in לוֹ eſt Accuſativi nota, ut apud Aramaeos. Nec deſunt alia exempla Hebraea. 2 Sam. III, 30. *Joabus et Abiſai* הָרְגוּ לְאַבְנֵר *occiderunt Abnerum*. Jerem. XL, 2. וַיִּקַּח לְיִרְמְיָהוּ *Cepit Jeremiam*. Vid. et Pſ. CXXXV, 11. Syrus לְהַצִּיל לוֹ bene vertit: ܘܐܢܝܚܗ ܠܗ *et recreavit eum*. Sed LXX: Τοῦ σκιάζειν αὐτῷ. Et Chaldaeus: לְאַגָּנָא לֵיהּ *ut protegeret eum*. Retulerunt לְהַצִּיל ad radicem צָלַל *obumbrari*, Neh. XIII, 19., unde צֵל *umbra*. וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְדוֹלָה *Et gaviſus eſt Jonas ſuper ricino gaudium magnum*, i. e. ſummopere. Eadem phraſis 1 Reg. I, 40. 1 Paral. XXIX, 9. Ut Joh. III, 29. Χαρᾷ χαίρει. Propius ad Hebraeam accedit Latina phraſis. Terentius *Andr.* V, 5. 8.

Nam hunc ſcio mea ſolide ſolum gaviſurum gaudia.

Virgilius *Aeneid.* XII, 680.

— Hunc, oro, ſine me furere ante furorem.

Alia

Alia ſimilia vid. in Sanctii *Minerva* L. III. c. III. p. 338. et in Perizonii Not. 301.

7. וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת *Paravit autem*, immiſit *Deus vermem*, plantae illi infeſtum. בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר *In aſcenſu aurorae*, orto diluculo, ut Joſ. VII, 15. Geneſ. XIX, 15. לַמָּחֳרָת *In craſtinum*, i. e. poſtero die, poſtridie ejus diei, quo tantopere gaviſus fuerat Jonas. וַתַּךְ *Qui percuſſit*, laeſit et eroſit ricinum, ſive radices ejus. Vid. de hoc uſu verbi נָכָה not. ad Hoſ. IX, 16. „Ut cuique plantae," inquit Michaelis *Supplemm.* p. 2189., „ſuus a natura hoſtis paratus, ita et ricinus ſuam erucam habet. Rumphius in *Herbario Amboinenſi* T. IV. p. 95. narrat, calidioribus diebus, tenui cadente pluvia, in ea generari erucas nigras magna multitudine, ejus folia per unam noctem ſubito depaſcentes, ut nudae modo coſtae ſuperſint, idque ſe ſaepius non ſine admiratione vidiſſe, *ſimillime*, addit, *arbuſculae olim Niniviticae.*" Pro וַיִּיבָשׁ *ut exareſceret*, Syrus poſuit ܘܦܣܩܗ *et abſcidit eum.*

8. כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ *Quum ſol ortus eſſet*, ut Jud. IX, 33. וַיְמַן *Paravit*, immiſit, flare juſſit. רוּחַ קָדִים *Ventum orientalem*, calidum et urentem, qui fruges, vites et fructus arborum exurit, vid. Geneſ. XLI, 6. Ezech. XVII, 10. LXX: *Πνεύματι καύσωνι.* Eſt Eurus in Judaea ventus urens, quod calidiſſima deſerta, ad illius terrae orientalem plagam ſita, permeat. Plura de eo vid. in Petri Zornii *Opuſculis SS.* T. II. p. 131. et 783. חֲרִישִׁית *Surdum* ſ. *ſilentem*, i. e. שְׁתִיקְתָא *quietum*, ut recte Chaldaeus vertit, qui aeſtum magis magisque augeret, quum ventus vehementior eum minuere ſoleat. LXX: *Συγκαίοντι.* Syrus pro רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית poſuit: ܪܘܚܐ ܕܫܘܦܢܐ *ventum uredinis*, additque: ܘܐܘܒܫܗ ܠܩܪܐ *et arefecit cucurbitam*, quibus in Hebraeo nihil reſpondet. Grimmius illud ܘܐܘܒܫܗ ortum conjicit ex praecedente וַיִּיבָשׁ, quod quum interpres per

per ܘܦܘܫܩܗ reddidiſſet, alius id explicare voluerit. Poſtea a librario quodam haec gloſſa e margine in textum recepta eſt. וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה *Et percuſſit*, feriit, *ſol caput Jonae*, vehementer calore ſuo uſſit. Verbum נָכָה de vi radiorum ſolis dicitur quoque Pſ. CXXI, 6. יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה *interdiu ſol te non percutiet*. Jeſaj. XLIX, 10. וְלֹא־יַכֵּם שָׁרָב וָשָׁמֶשׁ *nec percutiet eos aeſtus et ſol*. Ovidius *Metamorph.* VII, 804.

Sole fere radiis feriente cacumina primis,
Venatum in ſylvas juveniliter ire ſolebam.

Sed noſtro loco major ſolarium radiorum vis ſignificatur. Syrus: ܘܩܕܚ ܫܡܫܐ ܒܪܫܗ ܕܝܘܢܢ *et inculuit ſol in capite Jonae*. וַיִּתְעַלָּף *Ita ut animo deficeret*, ut prope animo linqueretur. Vid. de hoc verbo not. ad Amos VIII, 13. Syrus: ܘܐܬܥܛܦ *et animo perturbatus eſt*. וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת *Et petiit animam ſuam mori*, petiit ut anima ſua moreretur, i. e. ut vitam cum morte commutaret, optavit ſibi mortem contingere. נֶפֶשׁ, *animam*, ſaepe vocari conſtat vitam corporis animati, quae nobis communis cum beſtiis, itaque et *mori* ipſa recte dicitur. Eadem, quae hic, loquendi formula 1 Reg. XIX, 14. LXX noſtro loco eam interpretantur: ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτῷ. Quam interpretationem probat J. F. Fischer in *Proluſſ. de Verſionibus Graecis* p. 117. „Sed mallem," inquit, „ut dixiſſent ſimpliciter ἀπελέγετο, omiſſis verbis ceteris, quae ſane redolent ſermonis Hebraici redundantiam. Nam ἀπολέγεσθαι eleganter dicuntur, ut ἀπειπεῖν, ἀπαγορεύειν, etiam ἀπειρηκέναι, *ii, qui deſpondent animum:* quam in rem locus egregius apud Plutarchum exſtat in vita Lycurgi, laudatus jam a Stephano, ubi Lacones leguntur indignum putaſſe perſonis fortium virorum, κόπτειν καὶ φονεύειν ἀπολεγομένους καὶ παρακεχωρηκότας, hoc eſt, *concidere hoſtes, qui animos ita deſpondiſſent, quorum animos metus ita fregiſſet debilitaſſetque, ut necari mallent, quam audere reſpi-*

respicere. In Complutensi autem exemplo pro ἀπελέγετο legitur ἀπελείπετο, cujus verbi litterae etsi parum discrepant ab alterius verbi litteris, qua sonum, qua figuram, ut ἀπελείπετο librariorum incuriae deberi videatur; tamen non dubitandum puto, quin sit e Symmachi versione petita. Neque enim indignum videri elegantia Symmachi verbum potest, quo sic optimus quisque scriptor usus reperiatur, quod ipse Xenophon alicubi (*Cyropaed.* IV, 2. 2.) cum formula ἀθύμως ἔχειν conjunxerit." Syrus nostram phrasin bene vertit: ܘܫܐܠ ܢܦܫܗ ܠܡܡܬ *petiitque sibi mortem.* טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי Vid. supra Vs. 3. In versione Syriaca pro verbis hebraeis haec leguntur: ܡܪܝܐ ܒܐܝܕܝܟ ܫܘܠܛܢܐ ܠܡܣܒ ܢܦܫܝ ܡܢܝ ܡܛܠ ܕܠܐ ܗܘܝܬ ܛܒ ܐܢܐ ܡܢ ܐܒܗܝ *in manibus tuis, Domine, habes potestatem, animam tollendi a me, propterea quod non melior sum patribus meis.* Glossema esse videtur, recte observante Grimmio, quo glossator effervens et durius prophetae enunciatum in molliorem partem interpretari studuit.

9. De phrasi הַהֵיטֵב חָרָה־לָךְ vid. supra ad Vs. 4. הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד־מָוֶת *Recte aegre est mihi usque ad mortem*, i. e. gravissimo quidem dolore afficior, ut parum a morte absim, atque in eo recte facio, tantique doloris mihi justa causa est. *Dolor ad mortem usque* lethalis et mortifer et longe gravissimus dicitur. Matth. XXVI, 38. Περίλυπος ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. Sirac. XXXVII, 2. Οὐχὶ λύπη ἔνι ἕως θανάτου, ἑταῖρος καὶ φίλος τρεπόμενος εἰς ἔχθραν; *Nonne tristitia ad mortem usque est, cum amicus ad inimicitiam convertitur?* i. e. ultimus tristitiae gradus in eo est, cum id contingit. Eodem sensu *imminui* dicitur *Simsonis animus ad mortem* (וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לָמוּת) Judic. XVI, 16.

10. אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן *Tu pepercisti ricino*, i. e. parcendum ei censuisti, et periisse nunc doles. אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ *In s. pro quo non laborasti*, serens aut rigans. LXX:

LXX: *Ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας.* וְלֹא גִדַּלְתּוֹ *Quemque nec educasti.* Hieronymus: *neque fecisti ut cresceret.* שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבִן־לַיְלָה אָבָד *Qui* ricinus *filius noctis factus, et filius noctis periit,* i. e. ut recte Hieronymus vertit, *quae* (hedera) *sub una nocte nata est, et sub una nocte periit.* בִּן est forma status constructi nominis בֵּן, sicut in בִּנְיָמִין et בִּן־נוּן Exod. XXXIII, 11., בִּן־יָקֶה Proverb. XXX, 1. *Filius* autem *noctis* est: *sub noctem ortus,* aut *unam noctem natus,* ut בֶּן־שָׁנָה *filius anni,* Exod. XII, 5., est anniculus, qui annum non superavit. Similis est phrasis Syriaca ܒܪ ܝܘܡܐ *filius diei*, eodem die, Deuter. XXIV, 15., et ܒܪ ܫܥܬܗ *filius horae*, statim, Proverb. XII, 16. Cf. not. ad בֶּן־שַׁחַר Jesaj. XIV, 12. Plautus in *Pseudolo* I, 1. 36.

> *Quasi solstitialis herba paulisper fui,*
> *Repente exortus sum, repentino occidi.*

Confutat Deus hoc Versu Jonam comparatione minorum. Tu, inquit, quum sis homo, parcis, nonne ego magis id facere debeam, qui natura bonus et clemens sum? Te interitus ricini, qui tuum opus non erat, tanto dolore affecit; quanto majori curae mihi mea opera, et quidem nobilissima, homines a me creatos, esse oportuit. Tu moveris herbulae evanidae ac momentaneae jactura, atque ejus quidem unicae; quanto magis ego de tam magna et clara civitate sollicitus ero?

11. וַאֲנִי לֹא אָחוּס *Et ego non parcerem?* non misererer? לֹא pro הֲלֹא *nonne?* ut 2 Reg. V, 26. לֹא־לִבִּי הָלַךְ *nonne cor meum se movit?* יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם *In qua exstat multitudo,* plures *quam duodecim myriades,* i. e. centum viginti millia (ut Hieronymus vertit) *hominum,* et eorum quidem tantummodo, אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ *qui nesciunt* discrimen *inter dextram et sinistram suam,* in quibus nondum ea est discretio rationis et judicii, ut sciant utra manus sua sit dextra, utra

utra finiftra. Defcribitur aetas iufans, ut Deuter. I, 39. בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע *filii veftri, qui nondum nefciunt bonum et malum,* qui honefti ac turpis discrimina nondum norunt. Hieronymus: „Ignorant autem, *quid fit inter dextram et finiftram,* vel propter innocentiam, ut lactentem mouftret aetatem, et relinquat intellectui, quantus fit numerus aetatis alterius, quum tantus fit parvulorum; vel certe, quia magna erat urbs, erat in ea plurima multitudo, quae ignorabat ante actam poenitentiam, quid effet inter bonum et malum, iuter dextram et fiuiftram.“ Verum notanter in יְמִינוֹ et שְׂמֹאלוֹ *fuffixum* additum eft, quod iu pofteriorem fenfum non, nifi difficulter, torqueri poterit. Aetati iunocenti vero, et fimplici, quae nihil peccavit, et in quam poena non cadit, parci aequum eft. וּבְהֵמָה רַבָּה *Et jumenta, quam plurima,* q. d. fi itaque hominum te non miferet, *quid fecere boves, animal fine fraude doloque?*

ADDENDUM.

Pag. 9. poſt lin. 22. haec adde:

Joa. Petri Bergii, Theologi quondam Duisburgenſis, *Commentariorum in Amoſi prophetae vaticinia manu ſcriptorum Specimen* [in Cap. I.], edidit Dan. a Coelln, Theolog. Vratislavienſis; in *dem biblifch-exegetiſchen Repertor.* a nobis edito P. II. p. 1. ſeqq.

